

Pingsályktunartillögur samþykktar.

1. Alþýðuskólar.

Á deildafundum 20. okt. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um undirbúning löggjafar um óháða alþýðuskóla [55. mál] (A. 60).

Á 7. fundi í Sp., 26. okt., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 8. fundi í Sp., 2. nóv., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. Till. þá til þál., sem hér er til umr. á þskj. 60, hef ég leyft mér að flytja ásamt þeim hv. þm. A-Sk. (PÞ), hv. 2. þm. N-M. (HÁ) og hv. þm. Mýr. (AE). Við leggjum þar til, að Alþ. skori á ríkisstj. að undirbúa löggjöf um stofnun eins eða fleiri alþýðuskóla með lýðháskólasniði án sambands við menntaskóla og sérskóla, enda verði landspróf ekki haldið í þeim skólum. Viljum við jafnframt láta athuga, hvort ekki sé hægt að koma þessu á án aukins kostnaðar með því að breyta einum eða fleiri skólum gagnfræðastigsins í þessa átt. Enn fremur leggjum við til, að haft sé samráð við Ungmennafélag Íslands um þetta mál, og óskum, að ríkisstj. leggi till. sínar um málið fyrir næsta reglulegt Alþingi.

Á þinginu í fyrra hreyfðum við flm. þessarar till. sama máli, en að vísu í nokkuð öðru formi. Þá lögðum við til, að Alþ. skoraði á ríkisstj. að hlutast til um, að einn eða fleiri æskulýðsskólar störfuðu með svipuðu sniði og fylgt var áður í héraðsskólum, meðan þeir störfuðu án sambands við menntaskóla og sérskóla, og yrðu vekjandi áhrif meginatriði skólastarfsins þar.

Ekki er annað hægt að segja en að þessari till. okkar í fyrra væri vel tekið, þótt hún dagaði uppi í þinginu. Henni var vísað til allshn. þingsins. N. mælti einróma með henni með lítills háttar orðabreytingu. Málið var og borið undir hv. fræðslumálastjóra, og var hann því mjög hlynntur efnislega, en síðar lét hann þó það álit í ljós, að til þess að framkvæma till. brýsti lagaheimild. Þegar svo málið kom til 2. umr. í þinginu, lét hæstv. menntmrh. sömu skoðun

í ljós, að nægileg lagaheimild væri ekki fyrir hendi, þótt hann að öðru leyti talaði vinsamlega um þá stefnu, sem í till. fólst. Umr. var svo frestað og málið ekki tekið oftari fyrir á því þingi.

Við flm. þessarar till. vorum því að vísu alls ekki sammála, sem fram kom frá fræðslumálastjóra og hæstv. menntmrh., að það bryti nokkuð í bága við lög að framkvæma till. okkar, ef samkomulag næðist um það við forráðamenn þeirra skóla, sem til greina kæmu í því efni, og skoðun okkar á því er óbreytt enn. En það tjáir ekki að deila við dómarrann, og það þýðir ekki að fela ríkisstj. að vinna verk, sem hún telur óframkvæmanlegt vegna þess, að það brjóti í bága við lög. Þess vegna var það, að þegar við flm. þessarar till. hittumst hér á þinginu í haust, tókum við til athugunar, hvort ekki væri rétt að flytja lagafrv. um stofnun óháðra alþýðuskóla með lýðháskólasniði, því að skoðun okkar er enn óbreytt á því, að æskulýð landsins sé nauðsynlegt að eiga aðgang að slíkum skólum. Við nánari athugun hurfum við þó frá því ráði að flytja lagafrv. um það af tveimur ástæðum, í fyrsta lagi þeirri, að nú á síðari árum daga flest þingmannafrv. uppi í þinginu, eins og kunnugt er, og í öðru lagi töldum við tryggara bæði fyrir framgang málsins síðar og frágang þess, að fræðslumálastjórnin undirbyggi málið með ráði þeirra sérfræðinga í uppeldis- og skólamálum, sem hún getur kvatt til þeirra starfa, en við auðvitað ekki. Þess vegna er þessi þáltill. flutt nú.

Samkvæmt skólalöggjöfinni, sem sett var árið 1946, er öllum skólum landsins skipað í fast kerfi, þannig að hver skólinn tekur við af öðrum frá barnaskóla og allt til háskólans. Þetta kerfi greiðir að sjálfsögðu götu ýmissa, sem stefna að stúdentsprófi og háskólanámi. Er því án efa rétt, að þessi námsbraut sé ungmennum fær og það jafnvel þótt hún beinlínis lokki suma út í langskólanám, sem betur hefðu snúið sér að öðru. En þessir skólar, sem tilheyra kerfinu, neyðast til að miða námið aðallega við próf. Hætt er því við, að hið eiginlega uppeldi sitji á hakanum í þessum skólum, enda er töluvert um það rétt. Skólakerfið hefur því áreiðanlega sínar skuggahliðar. En svo er annað: Til eru unglingar og ekki svo fáir, sem

tæplega geta sótt framhaldsskólana eins og þeir eru nú. Margir unglingar hætta skólagöngu, þegar skyldunámi þeirra er lokið. Í sveitum t. d. fara þeir þá kannske að vinna á búi foreldra sinna. Aðrir fá sér einhverja atvinnu, og atvinna er nú nægileg í landinu, eins og menn vita, líka fyrir unglinga. Svo líða nokkur ár, og þá vaknar áreiðanlega löngun hjá mörgu af þessu unga fólki til að afla sér frekari menntunar. Hvert á það þá að leita til þess? Eins og nú er, er ekki í annað hús að venda en í þá skóla, sem taka við næst á eftir skyldunáminu, en þeir eru aðallega sóttir af nýfermdum unglingum, sem haldið hafa áfram námi hiklaust. Það er áreiðanlega ekki heppilegt, að fólk, sem komið er á þroskaaldur, þurfi þannig að setjast í hálfgerða barnaskóla, þar sem aðalatriðið er að ná prófi, sem veitir rétt til innngöngu í næsta skóla fyrir ofan. Eg er sannfærður um, að fyrir þetta fólk er miklu heppilegra að eiga kost á að ganga í óháðan skóla, sem legði höfuðáherzlu á alhliða þroska nemendanna, en ekki nein próf.

Nágrannapjóðir okkar hafa skólakerfi eins og við, en þær hafa líka óháða lýðháskóla, svipaða og þessi till. fjallar um, og telja þá omissandi.

Annars skal ég ekki fjölyrða frekar um þetta. Í fyrra gerði ég grein fyrir þessu máli og sé ekki ástæðu til að endurtaka það, sem ég sagði þá. Auk þess get ég vísað til alýtarlegrar grg., sem þessari till. fylgir, en það er þó eitt nýmæli í till. nú, sem ekki var í fyrra og ég verð að minnst á, en það eru þau orð í till., að leitað skuli álits Ungmennafélags Íslands um þetta mál.

Á fyrsta sambandsþingi ungmennafélaga Íslands á Þingvelli 1907 var því máli hreytt, að ungmennafélagin beittu sér fyrir stofnun lýðháskóla. Eg var sjálfur fulltrúi á þessu þingi, en ekki man ég samt, hvort nokkur ályktun var gerð í málinu. Hitt veit ég, að þótt ungmennafélagin hafi ekki stofnað beinlínis neinn lýðháskóla, þá voru þó ungmennafélagar jafnan stuðningsmenn þess, að skólar með lýðháskólasniði yrðu stofnaðir, og gamlir ungmennafélagar voru víða forgöngumenn að stofnun héraðsskólanna.

Eg vona, að hugsjónir ungmennafélaganna séu enn slíkar, að þau séu vel fallin til að gefa ráð um stofnun og starf skóla með lýðháskólasniði.

Árið 1957 á samband ungmennafélaga Íslands 50 ára afmæli. Finnst mér, að það væri skemmtileg afmælisgjöf til ungmennafélaganna, að þá yrði komið á fót æskulýðsskóla, sem starfaði samkvæmt þeim hugsjónum, sem sköpuðu ungmennafélagin, en slíkt væri hægt, ef málið væri undirbúið til næsta þings og síðan sett löggjöf um það á næsta þingi.

Það hefur verið ákveðin ein umr. um þetta mál, enda sé ég ekki, að till. útheimti nein fjárútlát, eins og hún liggur fyrir, og málið er það einfalt, að ég fyrir mitt leyti teldi fært fyrir Alþ. að taka sína ákvörðun um hana þegar í stað. Samt sem áður get ég búið við því, að hæstv. forseti fresti umr., og ef svo fer,

þá vil ég leggja til, að þessari till. verði vísað til hv. allshn. þingsins.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 9. fundi í Sp., 3. nóv., var fram haldið einni umr. um till.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 34 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 17. fundi í Sp., 23. nóv., var enn fram haldið einni umr. um till. (A. 60, n. 125).

Frsm. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. Við fyrri hluta umr. um þetta mál gerði ég grein fyrir þeirri till., sem hér liggur fyrir til umr. Sé ég ekki ástæðu til að endurtaka það, sem ég sagði þá, og raunar ekki heldur að bæta þar við. Málinu var vísað til allshn. Alþ., og eins og álit þeirrar n. á þskj. 125 ber með sér, leggur hún einróma til, að Alþ. samþykki till. Alýtarleg grg. fylgir till. á þskj. 60, og um rökstuðning fyrir áliti sínu visar n. til grg. Tel ég mig ekki þurfa fleira fram að taka, nema tilefni gefist til.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Eg verð að láta það álit mitt í ljós, að ég undrast nokkuð, hvernig hefur verið farið með þetta mál í hv. allshn. Ef till. þessi verður samþ. eins og hún liggur fyrir, þá er það bein fyrirskipun Alþ. til hæstv. ríkisstj. um að undirbúa löggjöf um stofnun eins eða fleiri æskulýðsskóla og þá að sjálfsögðu á þeim grundvelli, að slíkum skólum verði komið upp, og þegar þetta orðalag er athugað, sýnist mér, að þessi till. hefði átt að fá tvær umr., en hæstv. forseti hefur ákveðið eina umr. um hana. Eg er ekki að ásaka hann fyrir það, því að hann skaut því til hæstv. sameinaðs þings, hvort það yrði haft nokkuð á móti því. En það er sýnilegt, að ef á að undirbúa löggjöf um stofnun eins eða fleiri skóla í landinu, þá hlýtur það að hafa stórkostlegan kostnað í för með sér. Eg geri ráð fyrir, að hæstv. menntmrh. teldi sér skylt að breyta skólalöggjöfinni í það horf, að hér yrði settur upp einn eða fleiri skóli, ef þessi till. er samþ. svo sem hún nú er orðuð.

Nú er ekki sýnilegt á nál. og hefur ekki heldur komið fram í umræðum, að þetta mál hafi verið sent til umsagnar til nokkurs þeirra aðila, sem með þessi mál fara fyrir utan Alþingi. Það er ekkert orð um þetta frá fræðslumalastjóra, það er ekkert orð um það frá hæstv. menntmrh. eða neinum aðila, sem með þessi mál fer fyrir utan Alþingi, og þykir mér það ákaflega merkilegt meðferð á jafnstóru máli.

Eg vildi því mega vænta þess, að hv. flutningsmenn féllust á, að þessari umr. yrði enn frestað, það yrði leitað umsagna viðkomandi aðila, m. a. Ungmennafélags Íslands, sem á að leita til, ef semja á löggjöfina, eins og ákveðið er í tillögunni. Það væri fróðlegt fyrir okkur, sem eigum að greiða atkv. um málið, að fá upplýst, hvort þeir telji á þessu stigi málsins,

að nauðsynlegt sé að breyta fræðslulögunum í það horf, sem hér er farið fram á. Einnig væri mjög æskilegt að heyra álit hæstv. menntmrh. um það, hvort hann teldi nauðsynlegt að koma slíkri breytingu á og hvort hann teldi ekki, að hér sé um allmikil ný útgjöld að ræða í sambandi við fræðslumálin, ef þessi till. yrði samþykkt.

Ég hélt satt að segja, að þegar fræðslumálin kosta orðið ríkið allt að 70 millj. kr. á ári, væri það ekki fyrsta sporið, sem þyrfti að stíga í sambandi við fræðslulöggjöfina, að auka allverulega á þann kostnað, sem henni er samfara, án þess að ég vilji út af fyrir sig nokkuð segja um það, hvort heppilegt sé að hafa það skólafyrirkomulag, sem hér er minnst á, eða ekki. Þyrfti þá að athuga, hvort ekki væri hægt að draga úr eða spara á einhverjum öðrum sviðum, ef þessi till. á að verða samþ. svo sem hún liggur fyrir.

Ég vildi mega vænta þess, að umr. yrði frestað. Að öðru leyti mun ég koma með till. um að vísa málinu til ríkisstjórnarinnar, ef atkvgr. á að fara fram á þessu stigi málsins.

Forseti (JörB): Ástæðurnar fyrir því, að ég lagði til, að um málið yrði höfð ein umr., eru þær, að eftir ályktuninni er ætlað til, að ríkisstj. framkvæmi þessa vinnu og athugun. Leizt mér sem slík athugun gæti farið fram án stórvægilegs kostnaðar og þess vegna væri eðlilegt, eins og ástætt er um málið nú að þessu sinni, að ákveðin væri aðeins ein umr. og málið færi þá til hv. allshn. Samkv. eðli slíks máls stendur henni nær, að athugun fari fram á slíku máli sem þessu, fremur en að hv. fjvn. hefði málið til meðferðar.

Nú er lagt til, að þessi ályktun verði samþykkt hér óbreytt, og fari svo, þá er, eins og ályktunin ber með sér, ríkisstjórninni falið að láta fara fram þær athuganir, sem þál. fjallar um.

Frsm. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. Mér virðist, að hv. þm. Barð. hafi misskilið þessa till. dálítið, og einnig kom glögglega fram, að þó að hann sé minnugur og vanur að vita, hvað fram fer í málum, þá var eins og hann kannaðist ekki við, að neitt hefði farið fram í þessu máli fyrr en nú á þessu þingi. Hann talaði um, að hér væri ríkisstj. beinlínis fyrirskipað að semja lagafrumvörp um stofnun alþýðuskóla með lýðháskólasniði. Þetta er ekki alls kostar rétt. Fyrst og fremst er hér ekki um beina fyrirskipun að ræða, heldur er skorað á ríkisstj. að gera þetta, og í því liggur það auðvitað, að ef ríkisstj. kemst að þeirri niðurstöðu, að slíka löggjöf beri ekki að setja, þá flytur hún ekki lagafrv. um það á næsta þingi, heldur gerir þá þinginu á annan hátt grein fyrir sínu áliti, og það er að leggja tillögur sínar fyrir næsta þing, eins og tillagan orðar það.

Hv. þm. taldi, að það mundi óhjákvæmilega leiða mikinn kostnað af framkvæmd þessa máls, ef það, sem till. fjallar um, kæmist í framkvæmd, skildist mér, því að af athugun

hjá ríkisstj. getur ekki leitt neinn verulegan kostnað. En ég hugsa, að hann hafi ekki lesið viss orð í tillögunni. Það er 2. málslíður, sem hljóðar svo: „Jafnframt verði athugað, hvort ekki er hægt að ná þessu marki með því að breyta einum eða fleiri skólum gagnfræðastigsins í þessa átt.“ Og það var lögð áhersla á það í minni framsöguræðu við fyrri hluta umr., að það væri einkum þetta, sem fyrir okkur flm. vektí. Ef svo yrði gert, þá sé ég ekki, að um kostnað af þessari till. væri að ræða, þó að löggjöf kæmi um það. En vitanlega þyrfti þá um leið að athuga, hvort samkomulag gæti náðst um það við þá aðila, sem jafnframt ríkisstj. hafa umráð yfir þessum skólum, að einum eða fleiri þeirra yrði breytt í þessa átt.

Hv. þm. Barð. leggur til, að þessari umr. sé frestað, til þess að hægt sé að leita umsagnar ýmissa aðila um till., og nefndi þar sérstaklega fræðslumálastjóra. N. tók þetta til athugunar, en hún sá ekki ástæðu til þess, sökum þess að í fyrra lá mjög svipað mál fyrir þinginu og í sömu nefnd, og þá sendi nefndin málið til fræðslumálastjóra til umsagnar, og hann mælti mjög eindregið með þeirri hugmynd, sem í till. kom fram, en taldi aðeins, að það vantaði lagaheimild til að framkvæma þetta án sérstakra laga. Ég lít því svo á og nefndin litur svo á, að umsögn fræðslumálastjóra sé þegar fengin. Hér er einmitt farið fram á að útvega þá lagaheimild, sem fræðslumálastjóri taldi á skorta í fyrra. Álits hæstv. menntmrh. hefur ekki verið leitað sérstaklega, enda veit hv. þm. Barð., að það er ekki siður beint að krefja ráðherrana um umsagnir um mál, þó að hitt komi fyrir, að þeir séu beðnir að koma á nefndarfundi. En ég fyrir mitt leyti lít svo á, að álit hæstv. ráðh. liggi einnig fyrir um þetta mál, því að þegar till. um sama efni var til framhaldsumræðu á þinginu í fyrra, talaði hæstv. ráðh. mjög í sömu átt og fræðslumálastjórinn skrifaði, að hann virtist vera þessari hugmynd hlynntur, en taldi sig skorta lagaheimild til þess, eins og till. þá fór fram á, að breyta einum eða fleirum af alþýðuskólum landsins í þannig lagaðan skóla, sem lagt var til. Það má auðvitað hugsa sér, að bæði fræðslumálastjóri og ráðherra breyti áliti sínu við nánari athugun, og það hefði þá helzt verið að spyrja þá að því, hvort þeir hefðu sömu skoðun á málinu nú og í fyrra. En hvað það snertir, að það hafi skort á að spyrja ungmennafélög Íslands um álit þeirra á málinu fyrir fram, þá sé ég ekki, að það þurfi, því að ef þau vilja ekki sinna málinu, þá er ekki annað fyrir þau en að tilkynna, að þau kæri sig ekki um að sinna þessu máli og hafa neitt samráð um það. Till. er ekki um að skylda ungmennafélögin til að taka þátt í þessu, heldur er skorað á ríkisstj. að leita álits þeirra. Þau geta, ef þeim sýnist, hæglega svarað: Við óskum ekki eftir að láta neitt álit í ljós um þetta mál. — Ég sé því ekki, að það skorti á nokkurn hátt á, þó að þeirra álits hafi ekki fyrir fram verið leitað.

Fyrir þessu öllu gerði ég grein í framsögu-

ræðu minni, þegar málið var til fyrri hluta umræðunnar, að álits fræðslumálastjóra hefði verið leitað í fyrri og hvað hæstv. ráðh. hefði þá um málið sagt. Sennilega hefur hv. þm. Barð. ekki hlustað á það eða þá gleymt því.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Ég skal ekki ræða efnislega um þá till., sem hér liggur fyrir, og skal játa, að ég man ekki nákvæmlega, hvernig orð féllu um svipaða tillögu í fyrri, sem var þó nokkuð annars eðlis. En mér þykir rétt að vekja athygli á því, að samkvæmt yfirlýsingu hv. frsm., sem einnig er l. flm., felst nokkuð annað í till. en berum orðum segir. Með leyfi hæstv. forseta, segir í till.: „Alþingi ályktar að skora á ríkisstj. að undirbúa löggjöf um stofnun eins eða fleiri æskulýðsskóla með lýðháskólasniði“ o. s. frv. Samkvæmt þeirri yfirlýsingu, sem hv. frsm. gaf hér áðan, felst ekki annað í þessu en að ríkisstj. láti fara fram athugun á því, hvort heppilegt sé að gera þessar ráðstafanir. Ég hef ekkert á móti því að láta slíka athugun fara fram, ef það er ósk hv. Alþingis. Hitt get ég auðvitað ekki skuldbundið mig til að gera, að leggja fram frv. um málið, ef ég að athugun lokinni kemst að þeirri niðurstöðu, að það sé óheppilegt að breyta skólaölggjöfinni í þá átt, sem till. ætlast til. Ég hefði að vísu fremur kosið, að till. væri öðruvísi orðuð, að það væri beint tekið fram í till., að einungis væri um athugun að ræða af hálfu ríkisstj. En eftir hina ótvíræðu yfirlýsingu hv. frsm. tel ég ekki ástæðu til að setja þetta miður heppilega orðalag fyrir mig og hef ekkert við till. að athuga með þessum skilningi, en játa, að ég hefði talið hitt orðalagið eðlilegra, og vil nú skjóta því til hv. frsm., hvort ekki væri réttara að fá málið tekið út af dagskrá og nefndin breytti orðalagi till. í samræmi við yfirlýsingu hans sjálfs.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Ég er nú feginn því, að ég hreyfði þessu máli hér, því að nú er málið komið í það horf, sem bæði hæstv. forseti áleit að það ætti að vera í, þegar hann ákvað eina umr., og er allt annað en till. segir, eins og hæstv. ráðh. hefur skýrt frá. Og það er alveg sýnilegt, að ef ekki hefði komið slík yfirlýsing hér frá hv. frsm., þá bar hæstv. ríkisstj. skylda til þess að láta undirbúa löggjöf um stofnun eins eða fleiri æskulýðsskóla í landinu, og ekki einungis að athuga, hvort það væri heppilegra, heldur bar henni fyrst og fremst skylda til þess að láta undirbúa löggjöf um stofnun slíks skóla. Það var svo aukaatriði í till., sem ég hafði lesið, að það skyldi jafnframt verða athugað, hvort ekki væri hægt að ná þessu marki með því að breyta einum eða fleiri skólum. En ef það sýndi sig, að það væri ekki hægt, þá stóð hitt eftir enn óhaggað, að það skyldi stofna lýðháskólana, og það hlaut að kosta allmikið fé, eins og ég hef bent á.

Ég vil í sambandi við þetta leyfa mér að benda á, að till. frá síðasta þingi er allmikið um annað efni. Hún var þó eingöngu um það,

að á þessu yfirstandandi ári skyldi láta starfrækja eitthvað af þeim skólum, sem fyrir voru í landinu, sem æskulýðsskóla, og til þess brast lagaheimild, eins og hæstv. ráðherra tók þá fram og eins og hefur verið upplýst hér. Þess vegna er farið í það nú að fyrirskipa ríkisstj. að breyta lögunum í þá átt, að slíkir skólar skuli settir á stofn.

Eftir ræðu hv. frsm. og ummæli hæstv. ráðh. um skilning hans á þeirri yfirlýsingu, er þar kom fram, get ég einnig sætt mig við, að till. nái fram að ganga, því að þá verður hún ekki framkvæmd á annan hátt en hæstv. forseti ætlaðist til og eðlilegt er að framkvæma hana.

Frsm. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. Ég verð nú að segja, að mér kemur það á óvart, hve geysilega mikið er lagt upp úr mínum orðum, að minn skilningur á þessari till. skuli alveg ráða afstöðu hv. þm. Barð. og jafnvel hæstv. ráðherra.

Ég held, að í mínum orðum hafi ekki falizt annað en það, að það beri vitanlega að leggja sama skilning í þessa þáttill. og aðrar þáttill. Ég hygg, að það sé það sanna í því, að þó að skorað sé á ríkisstj. af Alþingi að undirbúa löggjöf um ákveðið efni, ef ríkisstj. við nánari athugun kemst að þeirri niðurstöðu, að þetta sé ekki framkvæmanlegt eða óheppilegt á einhvern hátt, þá beri henni engin stjórnskipuleg skylda til þess, og hestaréttardómur mun vera fyrir því, að þál. hafa ekki lagagildi, heldur eru viljayfirlýsing. Það verður enginn dæmdur samkvæmt þál. Það er auðvitað mál, að ef ríkisstj. við nánari athugun álitur óheppilegt og er á móti því að framkvæma það, sem þál. fer fram á, þá gerir hún ekki till. um að framkvæma það, heldur leggur þá till. fyrir næsta þing, — við getum kallað það till., það væri auðvitað yfirlýsing, — að ekkert sé gert í málinu, og ég fullyrði, að þetta hefur komið fyrir. Hér hafa verið samþykktar þál. svipaðs eðlis, sem aldrei hefur orðið neitt meira úr. Þess vegna kannast ég ekki við, að þetta sé orðið neitt annað mál en upprunalega þrátt fyrir þessi orð mín. Þetta er nákvæmlega sama með þessa þál. eins og aðrar.

Ég fellst ekki heldur á það, sem hv. þm. Barð. sagði, að það sé neitt aukaatriði í till., að jafnframt verði athugað, hvort ekki er hægt að ná þessu marki með því að breyta einum eða fleiri skólum gagnfræðastigsins í þessa átt. Fyrir mér er þetta hreint og beint meginatriði, því að fyrir mér hefur það aldrei verið meiningin að fara að byggja nýjan skóla eða nýja skóla, heldur hitt, að taka einhvern af þeim skólum, sem fyrir eru og sumir eru eða hafa a. m. k. ekki verið einu sinni vel sóttir, og breyta í þessa átt. En ég get ekki annað en fagnað því samt sem áður, að ræða mín áðan hefur þó haft þau áhrif, að það virðast allir ásáttir um að samþ. tillöguna.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 18. fundi í Sp., 30. nóv., var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 19. fundi í Sp., 2. des., var enn fram haldið einni umr. um till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 26 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 150).

2. Norðurlandaráð.

Á deildafundum 21. nóv. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um breytingar á starfsreglum Norðurlandaráðs [108. mál] (A. 129).

Á 16. fundi í Sp., 22. nóv., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umræða.

Á 17. fundi í Sp., 23. nóv., var till. tekin til einnar umr.

Utanrrh. (Kristinn Guðmundsson): Herra forseti. Hinn 10. des. 1952 var samþ. á Alþingi þáttill. um, að Ísland gerðist aðili að stofnun Norðurlandaráðs. Með þál. þessari var samþ. fylgiskjal, sem í voru starfsreglur ráðsins. Eins og kunnugt er, gerðust Finnar ekki þá aðilar að þessum samtökum Norðurlandabjóðanna af ástæðum, sem ekki skal farið út í hér. — Í 3. gr. starfsreglnanna frá 1952 segir: „Þegar Finnland óskar þess, geta finnskir fulltrúar tekið þátt í fundum og ályktunum ráðsins.“ Nú hefur ríkisþing Finna samþ. að gerast aðili að Norðurlandaráðinu, og verður því nauðsynlegt að gera þær breytingar á starfsreglunum, sem leiðir af aðild Finnlands. — Ég tel ekki ástæðu til þess að fjölyrða frekar um málið, en vísa til þáttill., sem útbýtt hefur verið hér.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Ég vil lýsa ánægju minni yfir þeirri till., sem hér liggur fyrir, og því tilefni, sem veldur því, að hún er fram komin, að Finnar ætla að taka þátt í Norðurlandaráðinu. En fyrst starfsreglur Norðurlandaráðs eru hér til umr., þá held ég sé rétt, enda tími til kominn, ekki sízt af því tilefni, sem gefst með þátttöku Finnlands í því, að Alþingi Íslendinga athugi nokkuð sínar aðferðir í þessum málum og rétt okkar Íslendinga í Norðurlandaráðinu.

Eins og hv. þingmenn vita, var þannig gengið frá, þegar undirbúin var stofnun Norðurlandaráðs á fundi norræna þingmannasambandsins í Stokkhólmi í ágúst 1951, að Íslendingar skyldu eiga þar fimm fulltrúa. Ég var einn af þeim, sem tóku þátt í þeim fundi sem fulltrúar Alþingis, og við lögðum þá til grundvallar þær reglur og þær greinargerðir, sem fyrir lágu um það ráð, sem við Íslendingar þá gerðumst aðilar að að stofna.

Það var upphaflega ætlunin, þegar Norðurlandaráð var stofnað, að á fundum þess ráðs

skyldu komast að ólíkar skoðanir, og var beinlínis tekið fram, að sú væri tilætlunin með aðferðunum um að kjósa í Norðurlandaráðið, að mismunandi skoðanir í þingunum og ekki síður stjórnarandstöðu en stjórnarsinna skyldu komast þar að. Þegar hingað kom heim, var hins vegar sú ákvörðun tekin, sem aldrei hefur verið gerð um nokkrar kosningar, nokkra nefnd eða um nokkurt slíkt á Alþingi, að þeir fimm fulltrúar, sem Ísland átti að hafa í Norðurlandaráði, skyldu vera kosnir þrír í Nd. og tveir í Ed. Og okkar á milli þurfum við náttúrulega ekki að fara í neinar grafgötur um, af hverju þetta var gert. Það var gert til þess að reyna að útiloka hlutfallsleg áhrif hinna ýmsu skoðana eða flokka í þinginu á samsetningu nefndarinnar eða fulltrúanna.

Þegar þáttill., sem þá lá fyrir, var samþykkt, ræddi ég þetta mál nokkuð, og ég vitnaði þá í þær greinargerðir, sem fyrir fundi þingmannasambandsins lágu, og þær starfsreglur, sem það setti, þegar undirbúið var að stofna Norðurlandaráðið. Í þeim reglum stóð meðal annars — ég ætla að leyfa mér að vitna í þýðingu á því, sem ég hef áður flutt hér:

„Fulltrúa þingmanna ber að kjósa þannig, að þeir séu fulltrúar fyrir ýmsar mismunandi skoðanir. Sérstakt gildi verður það að álitast hafa, að með þessu fái stjórnarandstaðan einnig tækifæri til að koma virkt fram. Menn verða að geta gengið út frá því, að ráðið gefi nokkurn veginn hugmynd um skoðanirnar í hinum ýmsu flokkum þingmanna. Afstaða ráðsins í sérhverju vandamáli, sem síðar kunni að leggjast fyrir þingið, þarf að gefa nokkurn veginn visbendingar um, hvernig þingið kemur til með að dæma það mál.“

Og ég gæti haldið áfram að vitna í fleiri þætti úr greinargerð, sem lá fyrir, og ég gæti vitnað í sérstaka greinargerð prófessors Nils Herlitz, sem hefur verið fulltrúi fyrir ríkisþing Svía í stjórn Norðurlandaráðsins, þar sem hann segir m. a. orðrétt:

„Aðalatriðið er að sjálfsögðu, að kosningarar í rauninni, þótt máské ekki formlega, séu hlutfallskosningar.“

Ég minnst á þetta hérna vegna þess, að ég vildi mega vænta, að þær ástæður, sem hafa að öllum líkindum valdið því, að svo tókst til sem raun varð á 1952, hvernig kosningatilhögun varð og hefur verið líka ákveðin fyrir þetta þing, væru brott fallnar og að það ætti að vera hægt að fara nú að komast að samkomulagi um að hafa með dálitið lýðræðislegri hætti kosningarnar til Norðurlandaráðs.

Hins vegar verð ég að segja það, að jafnvel þó að samkomulag tækist um slíkt, að kosið væri í Sp. eins og annars er gert með allar slíkar nefndir, þá er það spurning fyrir okkur Íslendinga, hvort fimm menn í Norðurlandaráð sé næg fulltrúatala fyrir Ísland. Ég veit ekki, hvort það er rétt af okkur endilega að tiltaka svo lága tölu, það gæti jafnvel verið heppilegt, að það séu fleiri þingmenn, sjö, níu eða jafnvel fleiri, sem hefðu tækifæri til þess að komast þar að. Og ég vildi eindregið mega óska þess, að núna, um leið og hv. utanrmm. fær

þetta mál til meðferðar, athugi hún þetta, í fyrsta lagi, hvort ekki mundi vera hægt að ná samkomulagi um, að næst þegar kosið verður í Norðurlandaráði, sem sé á næsta þingi, verði kosið eftir venjulegum hætti, sem hafður er hér í Alþingi, hlutfallskosningu í Sp., og í öðru lagi, og það þyrfti nefndin alveg sérstaklega að athuga í sambandi við þær till., sem hér liggja fyrir, hvort Ísland ætti ekki að fara fram á að fá þarna fleiri fulltrúa. Ég álit, að eigi að halda því kosningaskipulagi, sem verið hefur hér í þinginu á þessu, þá sé tvímælalaust rétt að fara fram á, að við fáum fleiri fulltrúa þarna, og mundi þá bera fram till. um það. Og ég hef ekki ástæðu til þess að ætla, að aðrar Norðurlandahjóðir mundu neita okkur um það. En þetta tvennt vildi ég sem sé ákaflega gjarnan biðja hv. utanrnm. að athuga, um leið og þetta mál nú fer til hennar. Ég mun ekki flytja brtt. um þetta á þessu stigi málsins, en mundi kannske athuga það, ef ekki tækist í utanrnm. að fá samkomulag um breytingar í þessum efnunum. Ég geng út frá, að umr. um þetta, eins og vant er um þau mál, sem eru til einnar umr., verði frestað, þegar ekki kveðja sér fleiri hljóðs, og málið komi þess vegna hingað aftur, þegar utanrnm. hefur fjallað um það.

ATKVGR.

Till. vísað til utanrnm. með 27 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 18. fundi í Sp., 30. nóv., var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 19. fundi í Sp., 2. des., var fram haldið einni umr. um till. (A. 129, n. 138).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 28 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 28 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 151).

3. Samþykki til frestunar á fundum Alþingis.

Á deildafundum 15. og 16. des. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um samþykki til frestunar á fundum Alþingis samkv. 23. gr. stjórnarskrárinnar [124. mál] (A. 200).

Á 25. fundi í Sp., 16. des., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 27 shlj. atkv.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 26. fundi í Sp., 17. des., var till. tekin til einnar umr.

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. Þá-till., sem hér er til umr., fer fram á, að Alp. samþ., að fundum þingsins verði frestað frá deginum í dag, enda verði þingið kvatt saman aftur eigi síðar en 5. janúar n. k.

Það er venja, að nokkurt hlé sé gert á fundum Alp. kringum jólahátíðina, og er það mjög eðlilegt og þá ekki sízt vegna þeirra hv. þm., sem búa utan höfuðstaðarins.

Ríkisstj. mundi þó nú vegna hinna mikilvægu málefna, sem enn biða úrlausnar, hafa leyft sér að mælast til þess við hv. þm., að þeir féllu frá þessum eðlilegu óskum sínum, ef hún hefði talið, að áframhaldandi þingseta mætti verða til þess að greiða fyrir úrlausn málanna, en a. m. k. að svo stöddu telur ríkisstj. það ekki vera. Ef ný viðhorf skapast, mun hún að sjálfsögðu leyfa sér að kveðja saman þingið fyrir 5. janúar, ella ekki.

Ríkisstj. mun hins vegar sjálf ásamt sérfræðingum sínum og ráðunautum reyna eftir fremsta megni að hagnýta þinghléið til þess að komast að niðurstöðu um, hvað auðið verði að gera til þess að leysa þann vanda, sem fram undan er í útgerðarmálunum. Ég viðurkenni fyllilega, að sá vandi er mikill og kannske ekki vert að gera sér of glæstar vonir um á þessu stigi, hvernig fram úr honum verði ráðið, en það mun sem sagt ekki standa á því, að ríkisstj. geri sitt ýtrasta.

Einar Ólgeirsson: Herra forseti. Ég álit óþarfa að fresta þinginu með þeim hætti, sem lagt er til með þessari þáttill. Ég álit, að það hefði verið nægilegt að fresta þinginu á þann hátt, sem gert hefur verið undanfarin ár, að fresta aðeins fundunum án þess að semja þar um sérstaka þáttill. Með þessari þáttill. fær ríkisstj. heimild til þess að gefa út brbl., og ég álit ekki heppilegt, að ríkisstj. gefi út brbl. um þá hluti, sem við allir vitum að eru hennar aðalviðfangsefni nú í þessu jólafríi, eins og hæstv. forsrh. var að lýsa. Og ég vil eindregið mega vonast til þess, þó að ég viti, að það tjái ekki í móti þessari till. að mæla, hún muni verða samþ., að hæstv. ríkisstj., ef hún kemst að ákveðinni niðurstöðu í þessu jólafríi um lausn á þeim aðkallandi vandamálum, kalli heldur þing saman fyrr en 5. janúar og gefi þinginu tækifæri til þess að fjalla um þá lausn en að láta það standa frammi fyrir orðnum hlut, þegar það kæmi saman aftur. Það hefur engan veginn reynzt vel að leysa málin þannig með brbl. Hins vegar býst ég þrátt fyrir allt ekki við, eftir því, hvernig samkomulagið virðist vera á stjórnarheimlinu, að til þess séu raunverulega sérstaklega mikil líkindi, að slíkt takist. En jafnvel þó að svo yrði, álit ég þetta alltaf leiðinlegt fyrirbæri, að gefa ríkisstj. heimild til að leysa svona mál með brbl. og það meðan þing raunverulega situr.

Þetta vildi ég aðeins láta koma fram, um leið og við afgr. þetta mál, án þess að það sé ætlun mín að tefja framgang þess að nokkru leyti.

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. Ég vil aðeins leiða athygli að því, að hér er ekki um neitt nýtt fyrirbæri að ræða. Þinginu í fyrra var frestað með sama hætti. — Ég skal ekki á þessu stigi málsins segja neitt um, hvort ríkisstj. telur nauðsynlegt eða heppilegt að hagnýta þá heimild til útgáfu brbl., sem í þessu felst. Hún hefur um það engan sérstakan ásetning, og það verður að fara eftir því, sem atvik standa til á hverjum tíma.

Haraldur Guðmundsson: Herra forseti. Ég sé ekki ástæðu til þess að vera því andvígur, að fylgt sé fyrri reglum um að veita nokkurt frí um jólin, og get því fallið á þá till., sem hér liggur fyrir. En ég vil leyfa mér að beina því til hæstv. ríkisstj., sem hefur skýrt Alþ. frá því, að nú vinni tvær nefndir að rannsókn á hag sjávarútvegsins og hverjar leiðir séu líklegastar til þess að koma útgerðinni af stað upp úr áramótunum, að ég vildi í fyrsta lagi mega vænta þess, að hæstv. ríkisstj. hefði til ákveðnar till. í málinu, þegar þing kemur saman hinn 5. janúar, ekki síðar, noti jólafríið til þessa. Í öðru lagi vil ég segja, að mér fyndist það tilhlýðilegt, að hæstv. ríkisstj. léti stjórnarandstöðunni í té niðurstöðurnar af þeim rannsóknum, sem nú fara fram og væntanlega liggja fyrir, áður en þing kemur saman, þannig að einnig menn úr stjórnarandstöðunni geti kynnt sér þær yfirlitsskýrslur um ástandið og kannske þær ábendingar, sem þar eru fram bornar. Í þriðja lagi vildi ég svo taka undir þau ummæli hv. 2. þm. Reykv., að ég teldi mjög miður fara á því, ef ríkisstj. gripi til þess ráðs að gefa út brbl. á þessu tímabili. Ég skal að visu jata, að hugsanlegt er, að slíkt ástand geti skapast, að ástæða þætti til þess, en ég vil vænta þess, að hæstv. ríkisstj. noti þá heldur þá heimild, sem hún hefur til að kalla þingið saman, en að leysa málið með brbl.

Þetta þótti mér rétt að benda hæstv. forsrh. á, um leið og ég skýrði frá afstöðu minni til till., sem liggur hér fyrir.

ATKVGGR.

Tillgr. samþ. með 27:3 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 25:3 atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 239).

4. Kjarnorkumál.

Á 4. fundi í Sp., 17. okt., var útbýtt:

Till. til þál. um kjarnorkumál [40. mál] (A. 45).

Á 5. fundi í Sp., 19. okt., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Skúli Guðmundsson): Herra forseti. Sú alþjóðaráðstefna um hagnýtingu kjarnorkunnar til friðarparfa, sem haldin var í ágúst-mánuði í sumar að tilhlutan Sameinuðu þjóð-

anna, verður vafalaust talin með merkustu viðburðum ársins. Á ráðstefnu þessari munu hafa verið fulltrúar frá rúmlega 70 ríkjum. Vísindamenn margra þjóða lögðu þar fram skýrslur um rannsóknir, sem unnið hefur verið að á síðustu árum, og mun þar hafa verið birt margt og merkilegt viðkomandi kjarnorkurannsóknnum, sem áður var haldið vandlega leyndu.

Stóru þjóðirnar hafa á síðustu árum verið miklum fjármunum til rannsókna á þessu sviði, og kjarnorkuver hafa verið reist og eru í smíðum. Íslendingar hafa að sjálfsögðu ekki möguleika til að framkvæma kostnaðarsamar rannsóknir, en þeir tóku þó eins og aðrar þjóðir í félagsskap Sameinuðu þjóðanna þátt í ráðstefnunni í sumar með því að senda fulltrúa þangað. Hafa þeir íslenzku fræðimenn, sem voru á ráðstefnunni, birt opinberlega í blöðum nokkuð um það, sem þar kom fram. Af þeim og öðrum frásögnum er ljóst, að aðrar þjóðir vinna nú að merkilegum rannsóknum í þessum efnum og framkvæmdum, sem fyllsta ástæða er til fyrir okkur Íslendinga að fylgjast vel með og reyna að hagnýta okkur eftir því sem unnt er.

Það er álit þeirra íslenzkra manna, sem mesta þekkingu hafa á þessum hlutum, að ýmsar nýjar uppgötvanir vísindanna mætti nota hér á landi í þágu atvinnuveganna. T. d. hefur annar þeirra eðlisfræðinga, sem áttu sæti á ráðstefnunni af Íslands hálfu, látið uppi, að framleiðsla á þungu vatni við jarðhita kynni að geta orðið arðvænlegur atvinnuvegur hér á landi. Rætt hefur verið um fleiri nýja möguleika til arðvænlegrar stóriðju hér.

Á síðasta þingi var kosin millþn. til að gera till. um nýjar atvinnugreinar og hagnýtingu náttúruauðsæfa. Virðist sjálfsagt, að sú nefnd athugi þessa og aðra nýja möguleika til að koma hér upp stórum iðnaðarfyrirtækjum. En ýmislegt nýtt hefur komið fram einmitt í sambandi við kjarnorkuráðstefnuna í sumar, sem fyllsta ástæða er til fyrir okkur að gefa gaum, en ekki er hægt að telja að sé á verksviði mþn., sem kosin var á síðasta þingi. Svo er t. d. um notkun tilbúinna geislavirkra efna til ýmiss konar rannsókna í þágu atvinnuveganna og til sjúkdómsgreiningar og lækninga. Hér er um svo merkilegar nýjungar að ræða, að fyllsta ástæða er fyrir okkur ekki síður en aðrar þjóðir að athuga til hlitar, hvort og hvenær unnt er að hafa gagn af nýjungunum hér á landi. Við höfum því nokkrir þm. leyft okkur að flytja till. um þetta mál, sem liggur hér fyrir á þskj. 45.

Þar er lagt til, að ríkisstj. verði falið að láta fara fram rækilega athugun á því, hverjir möguleikar eru til hagnýtingar kjarnorku og geislavirkra efna hér á landi í þágu atvinnuveganna og til lækninga. Enn fremur er stjórninni falið að gera ráðstafanir til, ef hún kemst að þeirri niðurstöðu við athugun málsins, að það sé hagkvæmt, að sérstök stofnun verði látin fylgjast með nýjungum í þeim efnum og falið að hafa með höndum rannsóknir og forgöngu um framkvæmdir, eftir því sem gagn-

legt þykir og viðráðanlegt er. Það getur að sjálfsögðu komið til mála, að heppilegt þyki að fela það stofnun, sem nú er til, t. d. rannsóknaráði ríkisins, að fylgjast með þessum nýjungum, en hitt getur einnig komið til mála, að sett verði á fót einhver sérstök stofnun, sem hafi þetta verkefni með höndum. Við flm. ætlumst til þess, að hæstv. ríkisstj. taki til athugunar, hver aðferð sé heppilegust í því efni.

Ég mun ekki lengja mál mitt um þetta. Það er ekki heldur mikils fróðleiks að vænta frá ólærðum mönnum um þessi viðfangsefni vísindanna. En till. er fram borin til að vekja athygli á þessu stóra máli, og allir ættum við að geta orðið sammála um nauðsyn þess fyrir okkur að fylgjast sem bezt með nýjungunum og hagnýta okkur þær svo fljótt sem unnt er.

Ég legg til, að till. þessari verði vísað til síðari umr., þegar þessari er lokið, og til nefndar. Og þó að það geti verið álitamál, til hvaða nefndar till. á að fara, þá held ég þó, að ég leggi til, að það verði allshn., sem fái till. til athugunar. Þó að framkvæmdir í þeim efnum, sem hér er um að ræða, kunni að kosta fjárframlög, þegar þar að kemur, eins og fastlega má gera ráð fyrir, þá mundi hæstv. ríkisstj. að sjálfsögðu afla sér heimildar til fjárframlaga í því sambandi, þegar málið er komið á það stig, að þörf sé fyrir slíkar heimildir. Annars geri ég það ekki að neinu ágreiningsefni, ef aðrir teldu heppilegra, að till. færi til fjvn., en legg til að svo stöddu, að allshn. fái till.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 7. fundi í Sp., 26. okt., var fram haldið fyrri umr. um till.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv. og til allshn. með 30 shlj. atkv.

Á 38. fundi í Sp., 8. febr., var till. tekin til síðari umr. (A. 45, n. 283).

Frsm. (Eiríkur Þorsteinsson): Herra forseti. Allshn. hefur á fundi sínum 21. janúar ákveðið að mæla með því, að till. til pál. á þskj. 45 verði samþ. með þeirri smábreytingu, sem getur í nál.

ATKVGR.

Brtt. 283 samþ. með 26 shlj. atkv.

Tillgr., svo breytt, samþ. með 29 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 29 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 359).

5. Póstþjónusta (till. fjvn.).

Á 42. fundi í Sp., 29. febr., var útbýtt:

Till. til pál. um aukna pósthjónustu [167. mál] (A. 414).

Á sama fundi var till. tekin til fyrri umr.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 27 shlj. atkv.

Frsm. (Lúðvík Jósefsson): Herra forseti. Fyrir fjvn. hafa legið tvær þáltill. um póstmál. Önnur er á þskj. 64 og er flutt af hv. þm. V-Húnv. og hv. þm. Dal. og fjallar um það, að komið verði á vikulegum pósthferðum um allar sveitir landsins. Hin till., sem fyrir n. hefur legið, er á þskj. 175 og var flutt af mér og er um pósthflutninga með flugvélum til Austurlands. Fjvn. hefur athugað báðar þessar till. og sent þær til umsagnar pósth- og símamálastjórninni. Þaðan hafa borizt allýtarlegar upplýsingar um efni beggja þessara till., og þær umsagnir eru birtar sem fskj. með þeirri þáltill., sem fjvn. flytur hér á þskj. 414.

Það var einróma álit n., að það færi bezt á því að afgreiða báðar þessar þáltill. á þann hátt að samþykkja eina till. um aukna pósthjónustu. Í fyrri lið þeirrar þáltill., sem n. stendur hér að, er gert ráð fyrir því að samþ. í öllum meginatriðum ákvæði þau, sem fram komu í þáltill. á þskj. 64, og í seinni lið þessarar þáltill. er gengið til móts við efni till. á þskj. 175, að því leyti sem talið er hentugt að bæta pósthgöngur með því að flytja pósthinn með flugvélum.

Það kemur greinilega fram í umsögn pósth- og símamálastjórnarinnar, að hér er um talsverðan kostnaðarauka að ræða. Það er ekki hægt að bæta pósthjónustuna á þann hátt, sem hér er gert ráð fyrir, nema það kosti talsvert miklu meira en verið hefur. Er það álit pósthstjórnarinnar, að framkvæmd á fyrri lið þessarar till. mundi kosta árlega, eins og kostnaði er nú háttað, allt að 430 þús. kr. til viðbótar við það, sem nú er greitt til slíkra pósthflutninga. Aftur á móti liggur ekki eins ljóst fyrir, hve mikill kostnaðarauki yrði að því að flytja meira af pósthinum en gert hefur verið með flugvélum. Það er þó augljóst, að þar yrði líka um allverulegan kostnaðarauka að ræða. En öll fjvn. var á þeirri skoðun, að hér væri um svo réttlátar óskir manna að ræða um að fá greitt úr póstmáluðum, að ekki yrði staðið gegn því, þó að um nokkurn kostnaðarauka væri að ræða, og því leggur n. til, að báðar þessar þáltill., sem ég hef getið um, verði afgreiddar á þann hátt, að Alþingi samþykki þessa till. n., sem hér er á þskj. 414.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv.

Á 44. fundi í Sp., 7. marz, var till. tekin til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 33 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 30 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 455).

6. Flugvallagerð (till. fjvn.).

Á 42. fundi í Sp., 29. febr., var útbýtt:
Till. til þál. um flugvallagerð [168. mál] (A. 419).

Á sama fundi var till. tekin til fyrri umr.
Of skammt var liðið frá útbýtingu till. —
Afringir leyfð og samþ. með 27 shlj. atkv.

Frsm. (Karl Kristjánsson): Herra forseti. Fjvn. hefur haft til athugunar þrjár till. til þál. um flugvallagerð. Þessum till. var vísað til n. til umsagnar í vetur snemma. Fyrsta till. er 27. mál þingsins. Hún er á þskj. 27, og flm. hennar eru hv. þm. Vestm. (JJós) og hv. 9. landsk. þm. (KGuðj.). Hún er um endurbætur og stækkun á flugvælinum í Vestmannaeyjum. Önnur till. er 52. mál og er á þskj. 57. Hún er um flugvallagerð á Norðfirði. Flm. hennar er hv. 11. landsk. þm. (LJós). Síðast framkomna till. er 61. mál þingsins á þskj. 68. Hún er flutt af mér og er um byggingu flugvallar í grennd við Húsavíkurbæturstað. Allar þessar till. sendi fjvn. flugmálastjóra, eins og sjálf-sagt var, og bað um umsögn hans og álit.

Flugmálastjóri brást vel við og sendi um-sagnir um tillögurnar, hverja fyrir sig. Kaflar úr umsögnum flugmálastjórans eru birtir í grg. með tillögu fjvn. á þskj. 419, og væri æskilegt, að hv. þingmenn renndu augum yfir þá kafla.

Flugmálastjórnin, sem er mikill áhugamaður um flugmál og hefur lagt sig fram um að hrinda þeim áleiðis, leggur til, að allar till. verði samþykktar. En þá ætlast hann til og gengur út frá því, að sérstakar fjárveitingar fylgi og það háar upphæðir, því að um fjár-frekar framkvæmdir telur hann að sé að ræða. Þessi krafa flugmálastjórans um viðbótarfjár-veitingu er eðlileg. Til flugvallagerða eru á fjárlögum þessa árs ætlaðar 3.5 millj. kr. og ½ millj. kr. til sjúkraflugvalla. Til sjúkraflug-valla hefur ekki áður verið veitt fé, og 3½ millj. kr. til flugvallagerðar er miklu hærri fjárhæð en áður. Þrátt fyrir þetta ná þessar fjárhæðir skammt til að mæta því, er að kall-ar. Greiða þarf skuldir, er á hvíla vegna þess, sem búið er að gera, endurbæta þarf til ör-yggis eldri flugvelli, og svo er bygging nýrra flugvalla, sem kallar mjög að víða. Flugmála-stjórnin hefur, síðan flugvallagerð hófst hér-lendis, ákveðið verkefni hvers árs, án þess að Alp. segði fyrir um, hvað unnið skyldi. Hún hefur skipt framlögum ríkisins milli verkefna eftir því, sem hún hefur talið við eiga. Enn fremur hefur hún haft árlega að undan-förnu leyfi Alp. til að verja allmiklum gróða af rekstri flugmálanna til flugvallagerðar, en nú er loka fyrir það skotið á þessu ári, þó að rekstrarafgangur kynni að verða, því að svo er fyrir mælt í 22. gr. fjárlaga ársins, að slíkur ávinningur ársins skuli ekki notaður fyrir en 1957.

Að öllu þessu athuguðu litur fjvn. svo á, og eru allir nm. um það sammála, að ekki sé rétt, að Alp. að þessu sinni samþykki frekar en áður fyrirsmæli til flugmálastjórnarinnar um það, hvaða verk hún láti vinna á þessu ári. N. telur, að til þess skorti Alp. nægilegan kunnug-leika á því, hvar þörfin er mest. N. er ljóst, að allar till., sem til hennar var vísað, eru fram komnar af því, að full þörf er aðgerða á þeim stöðum, sem þær eru miðaðar við. En hitt er n. líka ljóst, að fleiri staðir koma einnig til greina, þegar meta á nauðsyn framkvæmda í þessum efnunum. Telur því fjvn. nauðsynlegt, að rannsakað verði hið allra fyrsta, hvað kallar brýnast að í flugvallagerð og í hvaða röð sé rétt að taka þessi verkefni fyrir eftirleiðis. Um leið þarf þá að leita úrræða til fjáröflunar til þess að fullnægja skipulegri áætlun um framkvæmdir. Leggur því n. til, að hinar umræddu þrjár till. verði afgreiddar með einni till., sem n. flytur á þskj. 419 og hljóðar þannig:

„Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina að láta fram fara athugun á því, hvar sé mest þörf, að hafizt verði á næstu árum handa um byggingu nýrra flugvalla og endurbætur þeirra flugvalla, sem fyrir eru. — Jafnframt því sem kanna skal, hverra framkvæmda er þörf á hverjum stað, verði leitað úrræða til fjáröflunar í því skyni að koma nauðsynleg-um framkvæmdum á svo fljótt sem verða má og í þeirri röð, sem eðlilegt þykir. — Skal að því stefnt, að rannsókn þessari verði lokið fyrir næsta reglulegt Alþingi.“

Fjvn. stendur óklofin að þessari till. Við hv. 11. landsk. þm., sem eigum sæti í n., vildum sýna þá sanngirni að fallast á það sjónarmið, sem felst í till. fjvn., þó að við ættum tvær tillögur þær, sem vikið er til hliðar með þeirri tillögu. Vitanlega felur till. fjvn. ekki í sér, að flugmálastjórnin megi ekki og skuli ekki taka til framkvæmda í ár þau verkefni öll eða ein-stök, sem till. þrjár leggja áherzlu á. Það er síður en svo. Og þær hafa þá orðið til þess að setja það á odd, ef till. fjvn. verður samþykkt, að heildarathugun fari fram og úrræða verði leitað til þess að tryggja fjármagn til skipu-legra framkvæmda eftirleiðis, og þá hafa til-lögurnar rekið gott erindi.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv.

Á 44. fundi í Sp., 7. marz, var till. tekin til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 30 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 30 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 456).

7. Nýbýli og bústofnslán.

Á deildafundum 11. okt. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um skipun nefndar til þess að endurskoða ákvæði laga um nýbýli og bústofnslán [23. máll] (A. 23).

Á 5. fundi í Sp., 19. okt., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. Till. sú til þál., sem hér liggur fyrir á þskj. 23, fjallar um skipun n. til þess að endurskoða ákvæði l. um nýbýli og bústofnslán, og er hún auk mín flutt af hv. þm. Dal. (ÁB), hv. l. þm. Árn. (JörB) og hv. þm. V-Ísf. (EirÞ). Við leggjum þar til, að Alþ. feli ríkisstj. að skipa 5 manna n. til að endurskoða þau lagaákvæði, sem nú gilda um þessi mál, í því skyni, að greitt verði fyrir fjölgun nýbýla meir en nú á sér stað og að efnalitlum bændum verði gert kleift að koma sér upp hæfilegum bústofni. Eigum við þar alveg sérstaklega við unga menn, sem eru að hefja búskap. Leggjum við til, að n. sé skipuð þannig, að tveir nm. séu skipaðir samkvæmt till. Búnaðarfélags Íslands og tveir samkvæmt tilnefningu Stéttarsambands bændna, en fimmta nm. skipi ríkisstj. án tilnefningar og sé hann form. nefndarinnar.

Það er kunnara en frá þurfi að segja, að fólkinu fjölgar ekki í sveitum landsins þrátt fyrir stórbætt skilyrði þar á margan hátt, og margt af ungu fólki leitar þaðan til kaupstaðanna. Ýmsu er kennt um, t. d. dugleysi eða þá skemmtanafíkn unga fólksins o. s. frv. Ég hygg þó, að aðalástæðan sé sú, að margt af ungu fólki getur blátt áfram ekki stofnað heimili og tryggt framtíð sína í sveitunum. Þetta er sá sorglegi sannleikur, sem við þurfum að horfast í augu við og reyna að ráða bót á. Flestar bújarðir landsins hafa verið stórbættar á síðustu árum, enda hefur ríkið stutt þær framkvæmdir á ýmsan hátt, íbúðarhús og peningshús hafa verið byggð og ræktun stórauðin, og til þess hafa verið veitt hagkvæm lán að tilhlutan ríkisins. En þessar jarðir eru orðnar dýrar, búpeningur er líka orðinn dýr.

Hvernig á ný bændakynslóð að geta tekið við jörðunum og eignast hæfilegan bústofn? Sú spurning hefur verið mér mesta áhyggju-efnið undanfarið viðvíkjandi íslenskum landbúnaði. Sumir erfa að vísu jörð og bú eftir foreldra sína eða taka við af þeim, en séu þeir ekki einbirni, og það eru fáir, kemur að því, að þeir þurfa að kaupa hluta systkina sinna. Það hefur sumum reynzt erfitt og sumum ókleift. En svo eru aðrir, sem lítið eða ekkert erfa; hvernig eiga þeir að eignast jörð og bú, ef þeir vilja verða bændur? Áður fyrr var ekki svo erfitt að byrja búskap á leigujörð, því að ráðdeildarsamir vinnumenn gátu á fáum árum eignast nægilega margar skepnur til að byrja með, og orf og hrifu áttu flestir, en önnur áhöld þurfti þá ekki, að heitið gæti. Nú er öldin önnur. Leigujarðir eru færri en áður, a. m. k. þar sem ég þekki til, og menn sætta sig

ekki við það að vera leiguliðar nú á dögum. Flestir vilja eiga ábylisjörð sína. Bústofninn er tiltölulega dýrari en áður var, og nútíma-búskapur krefst dýrra véla og áhalda í stað orfsins og hrifunnar og annarra handverkfæra áður. Menn vinna fyrir háu kaupi nú, og einstaka menn geta lagt fyrir fé, ef þeir eru ráðdeildarsamir, og gera það sumir. En jafnvel þótt ungur ráðdeildarmaður sé búinn að draga saman, segjum 100 þús. kr., þegar hann giftir sig og vill fara að reisa bú, og jafnvel þótt kona hans eigi eitthvað líka, þá hrekkur þetta skammt til að kaupa jörð, sem búið er að byggja upp á og rækta, og til að kaupa nægilegan bústofn á jörðina auk nauðsynlegra véla og áhalda, og það jafnvel þó að byggingarsjóðs- og ræktunarsjóðslán hvíldu á jörðinni, sem hann fengi að taka við upp í kaupverðið. Slíkur ráðdeildarmaður sem ég tók dæmi af mundi að vísu kljúfa þetta, m. a. sökum þess, að hann mundi hafa lánstraust og geta slegið sér víxla, eins og það er orðað. En hvað svo um hina, sem annaðhvort skortir sömu ráðdeild eða hafa ekki getað lagt fyrir fé af öðrum ástæðum? Þeir geta áreiðanlega fæstir hafið búskap, sem nokkur mynd sé á, þó að þeir fegnir vildu. Ef ekkert er að gert, sýnist mér því flest benda til þess, að þegar þeir bændur, sem hafa byggt upp og ræktað sveitina, falla frá eða verða að hætta búskap vegna elli eða þreytu, þá muni margar jarðir annaðhvort fara í eyði eða komast í eigu efnamanna kaupstaðanna, sem síðan leigðu þær út eða notuðu sér til skemmtunar fyrir sumarbústaði og þess háttar. Slík þróun í sveitum landsins held ég að fáum finnist æskileg.

En hvað er þá til ráða? Ég held, að í þessu efni komi einkum þrennt til greina: 1) að efla veðdeild Búnaðarbankans, svo að bændur, einkum frumbýlingar, eigi þar kost á sæmilega hentugum lánum til jarðakaupa; 2) að greiða enn meira en nú fyrir fjölgun nýbýla, svo að ungt fólk, sem vill búa, en getur ekki fengið byggða jörð, geti samt stofnað heimili í sveit; 3) að komið verði upp lánastarfsemi til bústofnskaupa.

Hvað veðdeildina snertir virðist ekki þurfa ný lagaákvæði um hana, þau eru til. Þess vegna er ekkert minnzt á hana í till. Það, sem vantar til að gera veðdeildina starfhæfa, er ekki ný lög, heldur peningar, og þá peninga verður að útvega, en það mál er ekki nú til umræðu. Fer ég því ekki fleiri orðum um það.

Það eru líka til lög um nýbýli, en við flm. till. teljum, að þau þurfi að endurskoða og samhæfa betur því ástandi, sem nú ríkir, og er nánari grein gerð fyrir því í grg. till. Þess vegna viljum við fela fyrirhugaðri n. endurskoðun löggjafarinnar um nýbýli.

Að nafninu til eru einnig í gildi lagaákvæði um bústofnslán, þannig að ræktunarsjóði er heimilað að veita slík lán, en sú heimild hefur víst aldrei verið notuð, sem tæplega er heldur að vænta, því að bæði hefur ræktunarsjóð skort fé til þess, meira að segja tæplega haft fé til að fullnægja eftirspurn eftir byggingar- og ræktunarlánum, og auk þess tel ég, að

tæplega væri hægt að veita bústofnslán samkv. þeim lagaákvæðum, jafnvel þó að fé væri fyrir hendi. Við flm. teljum því mikla nauðsyn bera til þess að setja ný lög um bústofnslán og jafnvel að breyta fleiri lögum í sambandi við það, t. d. eins og um búfjárrýggingar. Er því fullkomin ástæða til að fela sérstakri n. athugun þessara mála, eins og hér er lagt til.

Að sjálfsögðu gæti komið til mála að skipa n. á annan veg en hér er lagt til, t. d. að hún væri kosin af Alþingi. Okkur flm. till. fannst þó eðlilegast, að stofnanir landbúnaðarins, Búnaðarfélag Íslands og Stéttarsamband bænda, tilnefndu flesta nefndarmennina, en ríkisstj. ætti þó sinn fulltrúa í henni og yrði hann form. n. Að sjálfsögðu mundi þessi nefnd hafa samráð við ýmsa aðila, t. d. stjórn Búnaðarbankans og stjórn nýbýlasjóðs.

Mér er það fullljóst, að til þess að verulegar framkvæmdir geti orðið í þeim efnum, sem ég hef rætt hér um, þarf fjármagn. Flestir gera kröfur til ríkissjóðs, þegar þeim finnst vanta fé til eins eða annars. Nú er það vitað, að ríkissjóður er ofhlaðinn gjöldum, og ég sé ekki, að hægt sé að bæta miklu við þær klyfjar. En ég álit, að hægt væri að beina fjármagni, sem nú þegar er fyrir hendi, til þessara þarfa, ef Íslendingar gætu lært að geyma a. m. k. verulegan hluta af sparifé sínu í bankavaxtabréfum til nokkurs tíma í stað þess að hafa það hér um bil allt laust og óbundið, og ráðstafanir í þá átt gætu ef til vill orðið til hjálpar í þessum efnum.

Annars er það að sjálfsögðu þeirrar nefndar, sem hér er lagt til að skipuð verði, að gera till. um það, hvernig fjár verði aflað til framkvæmda.

Hæstv. forseti hefur ákveðið tvær umr. um þessa till. Ég skil það svo, að hann líti svo á, að hún hafi í för með sér útgjöld fyrir ríkissjóð. Þess vegna mun sennilega rétt að vísa till. til hv. fjvn.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 26 shlj. atkv. og til fjvn. með 27 shlj. atkv.

Á 44. fundi í Sp., 7. marz, var till. tekin til síðari umr. (A. 23, n. 420).

Frsm. (Helgi Jónasson): Herra forseti. Fjvn. hefur athugað till. á þskj. 23, sem hér er til umr., og sent hana til umsagnar nýbýlastjórn ríkisins, og er bréf landnámsstjóra prentað hér með sem fskj. Nefndin var sammála um að leggja til, að till. yrði samþykkt með þeirri breytingu, að í stað þess að till. gerir ráð fyrir, að tveir nefndarmanna verði tilnefndir af Stéttarsambandi bænda, verði þeir tilnefndir af nýbýlastjórn ríkisins, og leggur til, að till. verði samþykkt með þeirri brtt. einni, eins og segir í nál. á þskj. 420.

Bernharð Stefánsson: Herra forseti. Sem 1. flm. þessarar till. leyfi ég mér að þakka hv. fjvn. fyrir afgreiðslu hennar á málinu. Út af

brtt. fjvn. er það að segja, að ég hef að vísu ekki rætt hana við meðflm. mína að þessari till., en ég fyrir mitt leyti get mjög vel á hana fallizt, og ég hugsar, að eins sé með þá. Aðalatriðið er, að hafizt verði handa um að undirbúa það mál, sem till. fjallar um, en ekki hitt endilega, hverjir til þess eru skipaðir eða settir, ef þeir eru hæfir á annað borð, og er ekki hægt að hafa á móti því, að einmitt nýbýlastjórnin skipi menn í þá nefnd, sem ráðgerð er.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Ég efast ekki um, að það sé rétt og nauðsynlegt að endurskoða ákvæði laga um nýbýli og bústofnslán, en ég vil, án þess að ég ætli mér að bera fram brtt., benda á, að það er ekki að öllu leyti heppileg leið, sem farið er inn á með þeirri till., sem hér er gerð. Það á að skipa fimm manna nefnd. Ein stofnun á að útnefna tvo menn, önnur stofnun á að útnefna tvo menn, en ríkisstj. skipar formanninn. Hver er hugmyndin, þegar við tölum um fimm manna nefndir til þess að gera einhvern ákveðinn hlut? Hugmyndin er sú, að það komist að mismunandi sjónarmið, til þess að það verði athugaðir allir möguleikar í sambandi við það mál, sem verið er að ræða. Nú skal ég ekki vefengja, að það geti orðið með þessu móti, sem hér er lagt til, en það þarf þá a. m. k. sérstaka tillitssemi hjá þeim aðilum, sem fá valdið til þess að útnefna, ef slíkt á að verða.

Ég vil aðeins skjóta því fram, að ég vildi óska eftir því, að Búnaðarfélagið og nýbýlastjórnin, sem þarna eiga að útnefna mennina, hafi í hyggju, þegar útnefndir verða menn í þetta, að taka tillit til hinna ýmsu sjónarmiða, sem uppi eru um þessi efni, þannig að það komi þá vonandi fram við skipun slíkrar nefndar, að ekki sé verið að bægja frá sjónarmiðum, heldur sé verið að reyna að tryggja, að öll sjónarmið, sem fyrir hendi eru, komi fram.

Þessa athugasemd vildi ég aðeins gera, um leið og till. yrði samþykkt, því að ég hef ekki ætlað mér að gera neina brtt. við þetta.

ATKVGR.

Brtt. 420 (ný tillgr.) samþ. með 27 shlj. atkv. Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 29 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 457).

8. Framleiðslusamvinnufélög.

Á deildafundum 18. okt. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um undirbúning löggjafar um framleiðslusamvinnufélög [41. mál] (A. 46).

Á 7. fundi í Sp., 26. okt., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Karl Kristjánsson): Herra forseti. Við stöndum þrír að þessari till. Auk mín eru það hv. þm. V-Húnv. og hv. þm. A-Sk. Vil ég, sem

er fyrstur á blaðinu, fylgja till. úr hlaði með nokkrum orðum, þótt grg., sem prentuð er með till. á þskj. 46, sé allýtarleg.

Till. er auðskilin. Hún er um það, að Alp. feli ríkisstj. að láta undirbúa löggjöf um framleiðslusamvinnu og leggi frv. þeirrar löggjafar fyrir næsta Alþingi. Fyrirmyndin að slíkri löggjöf mun vera til í erlendri löggjöf, t. d. hjá Bretum og Frökkum. Hjá þessum þjóðfélögum er margt slíkra félaga starfandi, sérstaklega í iðnaðinum, og fjölgar upp á siðkastið. Reynslan virðist sýna, að það skipulag sé heppileg aðferð til þess að sætta, eins og kallað er, fjármagn og vinnu.

Sagt er, að í Bretlandi hafi aldrei komið til verkfalls í framleiðslusamvinnufélagi. Þau hafa verið friðarreitir, þegar kaupgjaldsstríð hafa geisað. Framleiðslufélögin gjalda viðurkenndan taxa, en við reikningslok fær hver, sem vann, það sem verkið hefur gefið fyrir hann. Þannig er reynt með félagsskap þessum að skapa sannvirði vöru og vinnu. Hið vinnandi fólk gerist undir þessu skipulagi eigandi fyrirtækja, sem það vinnur við, og kys framkvæmdastjórn fyrir þau. Hafa allir félagsmenn til kosningarinnar jafnan rétt, hvort sem þeir eru fésterkir eða fátækir.

Í Bretlandi hafa framleiðslusamvinnufélögin með sér samband og í Frakklandi einnig. Og innan vébanda alþjóðasambands samvinnumannna voru í árslok 1953 samtals 16½ þús. framleiðslusamvinnufélaga víðs vegar í heiminum.

Hérlandis er komin hreyfing á um stofnun framleiðslusamvinnufélaga. Rafvirkjar í Reykjavík stofnuðu félag 1. maí í vor, og virðist það fara vel af stað, ganga ágætlega. Húsasmíðir í Reykjavík og víðar eru að koma á hjá sér framleiðslusamvinnu. Og hvað ætli lægi nær en að þeir, sem gera út, taki upp framleiðslusamvinnu með þeim, sem starfa við fiskverkunarstöðvarnar?

Í framleiðslusamvinnufélagi á hver maður að vera eigin vinnuveitandi, eftir því sem við verður komið á félagslegum grundvelli, og njóta vinnu sinnar, eftir því sem hún er verðmæt af hans hendi. Starfi hér framleiðslusamvinnufélög, eiga þau ekki aðeins að geta orðið þeim, sem í þeim eru, mikilsverð lausn frá kaupgjaldsþjarki og tjóni af verkföllum, heldur eiga þau einnig að geta orðið mikilsverð hjálp til þess að sýna, hvað er rétt verðlag vinnu, og einnig, hvað er rétt verðlag þeirrar vöru, sem þau annast framleiðslu á.

Það hefur við stofnun félaganna komið í ljós nú þegar, eins og eðlilegt er, að ákvæði vantar tilfinnanlega í löggjöf hérlandis um framleiðslusamvinnu. Þetta skipulag þarf að fá réttargrúndvöll til þess að standa á. Lög um samvinnufélög, nr. 46 frá 1937, eru fyrst og fremst miðuð við samvinnufélög í verzlun og samband þeirra félaga og eiga ekki í öllum efnum við svo lokaðan félagsskap sem framleiðslusamvinnufélög hljóta að vera. Byggingarsamvinnufélög fengu sína sérstöku löggjöf, þegar sú starfsemi var hafin, þótt þau byggist einnig í ýmsum atriðum á lögum

um samvinnufélög frá 1937. Þannig sérköggjöf þurfa framleiðslusamvinnufélögin líka að fá, miðaða við þeirra viðfangsefni og eðlilegar afhafnir. Hvert félagsform verður samkv. landslögum að eiga sinn rétt og hafa sínum skyldum að gegna.

Ég tel ekki ástæðu til að hafa þessi orð fleiri; leyfi mér að leggja til, að till. verði vísað til síðari umr. og hv. allshn.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv. og til allshn. með 27 shlj. atkv.

Á 44. fundi í Sp., 7. marz, var till. tekin til síðari umr. (A. 46, n. 435).

Frsm. (Eiríkur Þorsteinsson): Herra forseti. Till. á þskj. 46 til þál. um undirbúning löggjafar um framleiðslusamvinnufélög hefur verið rædd af allshn., og hefur n., eins og sjá má á þskj. 435, samþykkt einróma að mæla með, að hún verði samþykkt óbreytt. Að öðru leyti vísast til grg. fyrir till., sem er mjög ýtarleg, og till. sjálfrar.

Karl Kristjánsson: Herra forseti. Ég vil f. h. okkar flm. till., sem hér liggur fyrir, þakka hv. allshn. fyrir afgreiðslu hennar á málinu. Að visu dróst afgreiðslan nokkuð lengi, en hún er ágæt, þegar hún kemur, og ég leyfi mér að vænta þess, ef hv. alpm. samþykkja till. samkvæmt meðmælum n., að þá taki hæstv. ríkisstj. vel á móti henni og fyrir næsta Alþingi liggi vel undirbúið frv. um framleiðslusamvinnufélög.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 31 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 28 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 458).

9. Alþingistiðindi.

Á 8. fundi í Sp., 2. nóv., var útbýtt:

Till. til þál. um útgáfu Alþingistiðinda og þingfréttir [78. mál] (A. 85).

Á 9. og 11. fundi í Sp., 3. og 9. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 13. fundi í Sp., 16. nóv., var till. enn tekin til fyrri umr.

Flm. (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Í till. þessari er gert ráð fyrir breytti tilhögun á útgáfu Alþingistiðinda og nýmæli varðandi fréttir frá Alþingi.

Í till. er gert ráð fyrir því, að Alþingi álykti að fela forsetum þingsins að sjá um, að þingistiðindi verði prentuð og gefin út hálfsmánað-

arlega um þingtímann og höfð til sölu á almennum bókamarkaði. Enn fremur er gert ráð fyrir, að daglega verði gerður stuttur útdráttur úr þeim umræðum, sem fram fara á Alþingi, og sá útdráttur birtur í þingfréttum ríkisútvarpsins, auk þess sem hann sé sendur þeim blöðum, sem óska að fá hann til birtingar að einhverju eða öllu leyti.

Til skamms tíma var ritun þingræðna þannig, eins og öllum hv. þm. er kunnugt, að þingskrifrarar önnuðust hana, ýmist með því að hraðrita ræður þingmanna eða skrifa þær á venjulegan hátt. Misbrestur mikill vildi verða á því, að ræður þingmanna væru ritaðar nákvæmlega, auk þess sem það dróst oft lengi hjá þingskrifurum að skila handritum að ræðum þingmanna. Mátti segja, að þá væri þegar af þeirri ástæðu nær útilokað að haga útgáfu þingtiðinda þannig, að þau birtust nokkurn veginn samtímis þinghaldinu. Fyrir nokkrum árum var hins vegar gerð hér á mjög mikilvæg skipulagsbreyting, sem ég hygg að allir séu sammála um að hafi gefið mjög vel. Nú eru ræður þingmanna teknar á segulband og þær vélritaðar eftir segulbandinu samdægurs, að því er ég hygg, eða næsta dag á eftir í síðasta lagi, þannig að ræður þingmanna liggja fyrir vélritaðar, nákvæmlega eins og þeir höguðu orðum sínum, einum til tveimur dögum eftir að þær eru haldnar. Nú má að sjálfsgöðu nokkuð um það deila, hvort ástæða sé til þess að haga útgáfu fréttar frá Alþingi á þann veg, að allar ræður þingmanna séu gefnar út orðréttar. Um það má deila. Í öllu falli mun þykja sjálfsgötu, að þskj. öll séu prentuð. Þau eru prentuð, áður en þau eru lögð fram á Alþingi, og síðar varðveittur „sats“ af þeim, þangað til þingtiðindi eru gefin út í heild.

Að því er snertir útgáfu þingskjala og grg. með þeim, er auðvitað ekkert því til fyrirstöðu að gefa þau út í bókformi eða bæklingformi jafnóðum og þinghaldið stendur, og nú, eftir að hinn nýi háttur var tekinn upp á vélritun þingræðna, ætti heldur ekkert að vera því til fyrirstöðu að gefa ræðurnar út svo að segja jafnóðum og þinghaldinu miðar áfram, ef á annað borð þykir rétt að gefa ræðurnar allar út. Ég hef þess vegna lagt til, að meðan þeim hætti er haldið að hafa í þingtiðindum bæði málsskjöl og grg. ásamt ræðum, verði tilhögun útgáfunnar breytt þannig, að þau verði gefin út hálfsmánaðarlega, sem mundi þá auðvitað verða í örkum, heilum örkum, og ég sé enga framkvæmdaerfiðleika á því. Í raun og veru mundi fylgja því mjög lítill kostnaðarauki. Sú fyrirkomulagsbreyting ein mundi verða gerð á, að umræður allar mundu verða prentaðar eftir tímaröð, þ. e. a. s. eftir dögum, en ekki eftir málum, en mér hefur skilizt, að í raun og veru sé útgáfu flestra þingtiðinda annars staðar einmitt háttan þannig, að umræður séu prentaðar eftir tímaröð, en ekki eftir málefnað, og væri sú breyting þar af leiðandi líklega ekki til hins verra og a. m. k. ekki til ósamræmis við það, sem tíðkast annars staðar. Kostnaðaraukinn af þessu mundi sáralítill verða, en á því tel ég engan vafa, að

hafa mætti talsvert auknar tekjur af útgáfu þingtiðindanna, ef þessi háttur yrði upp tekinn, vegna þess að áhugi manna á því að fá Alþingistiðindin eða fylgjast með þeim mundi án efa vaxa mikið, ef fréttirnar frá þinginu, sem í þeim birtust, væru nýjar, en ekki jafngamlar og nú á sér stað. Auk þess mundi þessi háttur á útgáfu Alþingistiðinda án efa geta orðið til þess að auka mjög samband milli þings og þjóðar, samband, sem ekki er of mikið og nú er einvörðungu gegnum þingfréttir útvarpsins, sem ég vík hér að síðar, og þingfréttir blaðanna.

Það er því sannfæring mín, að þessi nýi háttur á útgáfu þingtiðindanna mundi verða til bóta, mundi verða til þess að gera þjóðinni kleift að fylgjast betur með því, sem gerist á löggjafarsamkomunni, og það ætti um leið að geta orðið til þess að treysta hornsteina þess stjórnkerfis, sem við búum við og höfum að sjálfsgöðu áhuga á að efla sem best.

Annar liður tillögunnar er um það, að daglega verði gerður stuttur útdráttur úr þeim umræðum, sem fram fara á Alþingi, og birtur í þingfréttum ríkisútvarpsins, auk þess sem hann sé sendur blöðum, sem þess kunna að óska.

Svo sem kunnugt er, starfar nú á vegum forseta Alþingis einn þingfréttamaður, sem segir landslýð fréttir í ríkisútvarpinu af því, sem gerist á löggjafarsamkomunni. Hann mun kostaður af Alþingi, og að því er mér hefur skilizt, fær hann sama kaup og alþingismenn, en þær fréttir, sem birtar eru í ríkisútvarpinu, eru aðeins frásögn af þingmálum, sem fram koma, og útdráttur úr grg. með þingmálum. Um það hefur oft verið rætt opinberlega, t. d. í blöðum, að þessum þingfréttum ríkisútvarpsins væri ábótavant. Ég vil ekki láta þetta miskiljast þannig, að sá fréttamaður, sem því starfi gegnir, gegni því ekki vel samkvæmt þeim reglum, sem um starf hans hafa verið settar, heldur á hinn veg, að með þeim reglum sé starfi hans sniðinn of þröngur stakkur, vegna þess að hann á aðeins að hafa það hlutverk að segja frá þingmálum og greinargerðum. Hins vegar vikur hann aldrei að umræðum, sem fram fara á Alþingi. En að því er ég best veit, telja allar útvarpsstöðvar í nágrannalöndum, a. m. k. þar, sem ég hef haldið uppi spurnum um þetta efni, það skyldu sína að takmarka ekki fréttaflutning frá löggjafarsamkomunni við málsskjöl einvörðungu, heldur láta hann einnig taka til umræðna, sem fram fara. Meira að segja er oft hafður sá háttur á, t. d. í Noregi, að því er mér var sagt í sumar, að útvarpað er í mjög vinsælm útvarpsþáttum frásögnum frá löggjafarsamkomunni, þar sem fléttuð er inn í ræðuhlutum þingmanna sjálfra, stuttum ummælum þingmanna sjálfra, sem útvarpað er af segulbandi, og var mér tjáð, að þessi útvarpsþáttur í Noregi væri mjög vinsæll og hefði með þessu móti tekið að koma á nánara sambandi milli þings og þjóðar en hefði tekið með þeim aðferðum, sem áður var beitt við fréttaflutning frá Stórþinginu.

Nú er augljóst mál, að það er vandi að gera, þótt ekki sé nema örstuttan útdrátt — eða kannske einmitt þeim mun meiri vandi sem hann er styttri — af því, sem sagt er í umræðum. En þó tel ég, að það væri engan veginn óvinnandi verk, að tveir starfsmenn kæmust yfir þetta og gætu lokið því á mjög stuttum tíma, eftir að þingfundum er lokið. Þingið hefur nú þegar einn starfsmann við þetta og þyrfti því að bæta öðrum starfsmanni við. Ég hef jafnvel látið mér detta í hug, að það gæti orðið án nokkurs kostnaðarauka fyrir Alþingi, því að ekki er óeðlilegt, að ríkisútvarpið sjálft annaðist greiðslu kostnaðar í þessu sambandi. Nú sér Alþingi ríkisútvarpinu fyrir föstum dagskrárlið alla virka daga vikunnar, að laugardögum undanteknum, meðan Alþingi situr, og væri því í raun og veru alls ekki óeðlilegt, að útvarpið tæki að sér að kosta þann viðbót-
arstarfsmann, sem til þess arna þyrfti. Sá kostnaðarauki þyrfti ekki að vera verulegur, því að um fullt starf væri ekki að ræða, auk þess sem maðurinn mundi aðeins starfa um þingtímann. Hér væri því um kostnað að ræða, sem ekki þyrfti að nema meiru en við skulum segja 20 þús. kr., og svo mikið er hér um að ræða í aðra hönd, að ég tel ekki áhorfsmál, að í þann kostnað ætti að leggja. Fyrst og fremst tel ég, að í hann ætti að leggja vegna þess, að þingfréttir ríkisútvarpsins, sem mikið er á hlustað, mundu með því verða miklum mun meira lifandi en þær eru núna, auk þess sem fréttaplutningurinn yrði rækilegri og sannari en hann getur orðið með þeirri tilhögun, sem nú er í þessum efnun.

Í þessu sambandi mætti raunar einnig geta þess, að sá háttur er á hafður að skýra ekki frá fyrirspurnum í þingfréttum ríkisútvarpsins. Það er ekki ákvörðun fréttamannsins, sem þar liggur til grundvallar, heldur gömul ákvörðun forseta. Eg hygg, að sú ákvörðun hafi verið tekin, þegar á því tók að bera fyrir mörgum árum, að sérstaklega einn þm., að því er ég held að óhætt sé að segja, hafið nokkra tilhneigingu til þess að misnota þingfréttatímann á þann hátt að bera fram spurningar, sem mætti kalla tvíráðar, og var þá sá háttur upp tekinn að hætta að skýra frá fyrirspurnum í þingfréttunum. Segja má, að það sé mjög eðlilegt, meðan ekki er sagt frá umræðum, þ. e. a. s. meðan ekki er sagt frá svörum. Það er auðvitað óeðlilegt að skýra frá spurningum, sérstaklega ef þær gætu gefið tilefni til ýmiss konar grunsemda, skulum við segja, ef ekki er sagt frá þeim svörum, sem ráðherrar gefa við spurningunum. Það tvennt heyrir auðvitað saman, og tel ég, að þann sið ætti að taka upp, þótt ekkert annað væri að gert, að skýra í þingfréttum útvarpsins frá fyrirspurnum og svörum ráðherra við þeim.

Ég tel, að höfuðþýðing þess, að gerður yrði stuttur útdráttur úr umræðum, væri fyrir þingfréttir ríkisútvarpsins. En ef sá útdráttur væri gerður á annað borð, þá tel ég sjálfsagt að gefa dagblöðunum kost á að fá þennan útdrátt til birtingar, og mundi það án efa auðvelda dagblöðunum að hafa fréttaburð sinn frá

löggjafarsamkomunni ýtarlegri, ef svo ber undir, ef þau óska þess, og í öllu falli réttari og nákvæmari en nú á sér stað, þar sem þessi útdráttur yrði auðvitað gerður af fullkomnu hlutleysi gagnvart því, sem fram kemur í umræðunum. Með þessu á ég auðvitað ekki við það, að dagblöð öll ættu að taka upp þann sið að skýra einvörðungu hlutlaust frá því, sem gerist í umræðum á Alþingi. Með því móti mundu blöðin ekki sinna nema öðrum þætti þess hlutverks, sem þau nú hafa og auðvitað eiga að hafa, en þennan þátt má ekki vanrækja. Hann er ekki síður mikilvægur, hann er enn mikilvægari en hinn þátturinn, sem þau hafa og eiga að hafa, að túlka það, sem fram kemur í umræðum á Alþingi, veita á því skýringar og segja sína skoðun á því, hvort það sé gott eða illt, rétt eða rangt. Í lýðfrjálsum þjóðfélagi er auðvitað sjálfsagt, að blöð séu ekki einvörðungu fréttablöð, heldur hafi einnig skoðanir á því, sem gerist, og leiðbeini lesendum um það, hvaða skoðanir þeir eigi einnig að hafa á því, sem sagt er eða gert er. En mér hefur fundizt og er áreiðanlega ekki einn um þá skoðun, að hlutverk blaðanna — tek ég þar ekkert blað undan — hafi fyrst og fremst verið að túlka, oft og einatt á mjög einhliða hátt, það, sem gert er, en láta hitt sitja á hakanum, að skýra hlutlaust frá því, sem sagt hefur verið eða gert hefur verið, en hvort tveggja þarf að haldast í hendur, ef vel á að vera.

Ég gat þess áðan, að mér hefði fundizt þessi túlkandi þáttur í starfi blaðanna vera allt of áberandi, og álit það vera slæmt, einkum og sér í lagi ef ekki er leitast við að láta grundvöll túlkunarinnar vera rétta frásögn af því, sem raunverulega hefur átt sér stað. En svo að segja í hverri viku má finna þess eitt eða fleiri dæmi í einhverju af blöðum bæjarins, að beinlínis sé skýrt rangt frá því, sem gerist í umræðum á löggjafarsamkomu þjóðarinnar. Mér hefur dottið í hug að nefna um þetta eitt dæmi, ekki til þess í sjálfu sér að segja, að eitt blað sé sekt í þessu efni og öll önnur saklaus, — ég skal taka það skýrt fram, að um þetta eru öll dagblöð höfuðstaðarins sek að meira eða minna leyti, sumpart vafalaust af óaðgætni eða sökum ekki nógu góðra starfs-skilyrða þeirra manna, sem þessi störf annast, en stundum kannske af því, að löngunin til þess að túlka á ákveðinn hátt nær yfirhöndinni við þessi störf, sem auðvitað eru vandasöm og viðkvæm. Mér hefur dottið í hug að nefna hér eitt dæmi og finnst þá eðlilegast að taka stærsta blað landsins, langstærsta blað landsins, sem í þessum efnun ætti auðvitað að hafa best skilyrði til þess að haga fréttamennsku sinni þannig, að óaðfinnsluvert væri. Vil ég nefna dæmi úr umræðum, sem hér fóru fram fyrir skömmu, þ. e. a. s. um ríkisútgáfu námsbóka. Þar sagði ég nokkur orð um frv. ríkisstjórnarinnar um ríkisútgáfu námsbóka, og sagði þar m. a. þessar setningar, með leyfi hæstv. forseta:

„Varðandi ákvæði 2. gr. um skipun námsbókaneftndarinnar vildi ég aðeins láta þess getið, þó

að einstakar greinar eigi ekki að ræða við 1. umr., að ég tel hæpið að láta Prestastefnu Íslands tilnefna einn mann í námsbókanefnd, og þau rök, sem hæstv. ráðherra flutti fyrir því, sannfærðu mig ekki. Prestar höfðu áður fyrr miklu hlutverki að gegna í barnafræðslunni, en nú hafa þeir engu hlutverki að gegna lögum samkvæmt í barnakennslunni. Í þeim efnunum hefur verið gerð gagngerð skipulagsbreyting, og nú eru engin tengsl — bókstaflega engin tengsl — milli hinnar almennu barnafræðslu og prestastéttarinnar í landinu. Eg tel því miklu eðlilegra, að þeirri grundvallarreglu verði haldið, sem er í núgildandi lögum, að framhaldsskólakennarar fái hér að leggja orð í belg og eigi hér sinn fulltrúa. Það eru ekki rök gegn því, að útgáfan starfi ekki á framhaldsskólaviðinu. Framhaldsskólakennararnir hafa einmitt mikla þekkingu á því, hvernig kennslubækur barnastigsins eiga að vera úr garði gerðar, því að þeir taka við börnunum síðar inn í sinn skóla og vita því, hvaða kröfur er eðlilegt að gera til barnanna, þegar þau koma inn í miðskólana og gagnfræðaskólana eða menntaskólana eða sérskólana. Þess vegna tel ég mjög miður farið, ef allur tillöguréttur allra framhaldsskólakennaranna, sem hafa einmitt sérstaklega góða aðstöðu til þess að gera sér grein fyrir því, hvernig námsefni barnastigsins á að vera, verður algerlega niður felldur.“

Frá þessum ummælum er skýrt með eftirfarandi setningum í stærsta og víðlesnasta blaði landsins, með leyfi hæstv. forseta:

„Meðal ákvæða í frumvarpinu má nefna það, að til þess er ætlað, að prestastefna kjósi fulltrúa í námsbókanefnd.“ Þetta er feitletrað og tveggja dálka. „Er það sjálfsagt, að prestar hafi tillögurétt um námsbækurnar, svo mikla þýðingu sem þær hafa á allt andlegt uppeldi þjóðarinnar. Gegn þessu risu talsmenn vinstri flokkanna með miklu offorsi. Urðu þeir furðu taugaæstir og bólsótuðust gegn því, að guðstrú og góðir siðir mættu hafa sín áhrif á námsbókaútgáfunu. Gagnir afstaða þeirra furðu.“

Svo segir síðar í greininni, með leyfi hæstv. forseta:

„Á eftir ræðu Bjarna Benediktssonar ráðherra tóku til máls Gylfi Þ. Gíslason og Lúðvík Jósefsson. Vildu þeir tafarlaust láta vikka svið útgáfunnar, svo að hún næði yfir gagnfræðastigið eða a. m. k. yfir allt skyldunámið, og tóku ekkert tillit til röksemda um, að slíkt gæti verið athugavert, meðan útgáfan ekki gegnir hlutverki sínu betur en nú er. Þá snerust þeir báðir hatrammlega gegn því ákvæði, að prestar mættu tilnefna mann í útgáfustjórn, virtust þeir alls ekki geta þolað það.“

Þessar setningar — (Gripið fram í.) Ég hef enga ástæðu haft til þess að bera annað á tungu minni en það, sem ég hef í hjarta mínu, og í hjarta mínu var ekkert annað en það, sem ég lét koma fram á tungu mína í þessum umræðum, svo að röntgenmynd hefði þar engu um breytt. Ég vildi aðeins nota þetta sem dæmi og skal gjarnan láta þess getið, að úr öllum dagblöðum höfuðstaðarins mætti án efa

finna dæmi um það, að ekki væri rétt sagt frá, ekki nákvæmlega sagt frá því, sem hér á sér stað. En mergurinn málsins er auðvitað sá, að með slíku er engum gert gagn. Ég vel tiltölulega meinlaust dæmi, sem í sjálfu sér snertir ekki stjórnmalabaráttuna, þó að ég gæti nefnt önnur, þar sem um miklu alvarlegri og hatrammari missagnir er að ræða, en ég kaus nú heldur að velja dæmi af þessum endanum. Sannleikurinn er sá, að með þessu er engum gagn gert og allra sízt lýðræðinu í landinu og þeirri löggjafarstofnun, sem við eigum sæti á og er kjarni lýðræðisins, er hornsteinn lýðræðisins í landinu, og við viljum auðvitað, að vegur hennar sé sem mestur. Sannleikurinn er sá, að fréttáflutningur blaðanna af því, sem gerist í löggjafarsamkomunni, hefur úrslitaáhrif um það, hvaða skoðun almenningur hefur á löggjafarsamkomunni og því, sem hér gerist, og þess vegna er hér í raun og veru ekki um smámál að ræða.

Þessu hygg ég að verði bezt ráðin bót á með því móti, að Alþingi sjálft annist örستutta skýrslugerð af því, sem hér fer fram, og sjái til þess, að það birtist þjóðinni í ríkisútvarpinu, og gefi síðan blöðunum kost á því að birta þennan útdrátt líka. Ég skal enn undirstrika, að það hvarflar ekki að mér og ég teldi það beinlínis óeðlilegt, ef blöðin létu við það sitja að gera það. Það er réttur þeirra og skylda að túlka það, sem fram fer, og jafnvel að skýra frá því, hvað blöðin teldu að mundi hafa komið í ljós, ef teknar hefðu verið röntgenmyndir af þingmönnum, meðan þeir hefðu verið að tala. Við það hef ég að sjálfsögðu ekkert að athuga. En mergurinn málsins er hitt, að það komi í ljós, þótt í örستuttum útdrætti sé, hvað raunverulega var sagt, þannig að þeir, sem lesa blöðin, geti greint á milli þess, hvað raunverulega var sagt og hvað blaðið teldi að þingmaðurinn hefði kannske viljað segja eða ætlað að segja, þó að þar sé auðvitað komið út á mjög hæpið svið.

Ég skal láta þetta nægja til skýringar á því, hvers vegna ég hef leyft mér að flytja þessa till., og leyfi mér að óska þess, að henni verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. allshn. Ég hygg, að eðlilegra sé, að hún fari þangað, heldur en til fjvnn.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Ég get tekið undir þær almennu hugleiðingar, sem hv. flm. hafði um nauðsyn á réttum fréttáflutningi, sem vitanlega er undirstaða þess, að þeir, sem úrslitaráðin hafa í landinu, kjósendurnir, geti gert sér af skynsemi grein fyrir þeim ákvörðunum, er þeir taka og meginnþýðingu hafa um framtíð landsins. En ég er hræddur um, að málið sé ekki jafneinfalt úrlausnar og hv. þm. vildi vera láta. Ég fæ ekki skilið, hver geti tekið að sér og hvernig hægt sé að semja algerlega hlutlausan, stuttan útdrátt úr ræðum manna á þingi. Ef slíkan útdrátt á að gera, þá hlýtur ætíð að koma vandi við það að kveða á um, hvað velja skuli og hverju skuli sleppa, og ég veit ekki, hvernig á að fara að því, nema einhver mælikvarði sé

lagður um það, hvað hafi þýðingu og hvað ekki. En það fer auðvitað algerlega eftir persónulegu mati hvers og eins, hvað hann telur hafa þýðingu af því, sem fram kemur á Alþingi, og hvað hann telur ekki hafa þýðingu. Bezta dæmi um það er t. d. fréttáflutningur og ræðuhöld á þingi Sameinuðu þjóðanna, svo að við tökum eitthvað, sem okkur er nógu fjarri. Það er vitað mál, að þegar fulltrúar smáþjóðanna þar halda ræður, er yfirleitt ekki sagt frá þeim eða þær að nokkru hafðar nema í þeirra eigin heimalandi. Í hinum stóru heimsblöðum er yfirleitt aldrei sagt frá nema því, sem fulltrúar stórveldanna segja. Þetta er ekki vegna þess, að þeir út af fyrir sig vandi mál sitt betur eða hafi ef til vill meir af viti fram að færa en fulltrúar hinna minni, heldur af því, að talið er líklegt, að það, sem fulltrúar þeirra valdamestu segi, muni hafa meiri áhrif á gang málanna en það, sem hinir láta um mælt. Ef hér hafa á Alþingi staðið umræður, við skulum segja venjulegan þingtíma, 2—3 tíma, ég tala ekki um, ef, eins og þegar liður á þingið, umræður standa marga klukkutíma, oft langt fram á nótt, þá auðvitað stendur enginn þingmaður upp til þess að tala, nema því aðeins að hann telji sig hafa eitthvað til mála að leggja og það hafi þýðingu, sem hann er að segja. En viljum við þá fela forsetum eða einhverjum starfsmanni forseta eða getur nokkur starfsmaður forseta eða forsetarnir tekið á sig þá ábyrgð að velja úr öllum röksemdum þingmanna, öllum fullyrðingum þeirra, það, sem hafi raunverulega þýðingu? Ég held, að þetta sé mannlegum gáfum ofvaxið og ekki með nokkru móti framkvæmanlegt. Það fer alltaf eftir því, hver úrvalið fremur og hvaða hugsanir ráða hans gerðum, hvernig úrvalið verður. Þess vegna er ekki hægt að ráða bót á þessu með því úrræði, sem hv. þm. hér gerði að umræðuefni. Hættan er sú, svo að við segjum alveg eins og er, að í slíku úrvali verði frekar tekið eitthvað, sem talið er hafa æsingaþýðingu, getur gefið tilefni til stórra fyrirsgagna, heldur en hógvær, málefnaleg greinargerð, samanber það, að ég hygg, að ríkisútvarpið hafi ætlað að fara að reyna að gera tilraun með þetta hér snemma á þessu þingi. Það kom strax í ljós, að slíkt er ómögulegt. Fréttamennirnir lenda í því að tala sérstaklega um það, sem getur, eins og ég segi, gefið tilefni til stórrar fyrirsgagnar einn dag, en gefur alls ekki rétta mynd af því, sem skeður hér í þingsölu.

Í þessu er ekkert annað ráð en að gefa almenningi kost á því að fá þingræðurnar eins fljótt í heild til aðgangs og mögulegt er, og er ég því alveg sammála, að ég tel, að það sé gott að gera tilraun með að gefa þingræður út, við skulum segja vikulega eða hálfsmánaðarlega. Þá geta allir, sem áhuga hafa fyrir því, fljótlega lesið orðrétt allt, sem sagt er, og þá hver um sig metið það, hvað hann telur hafa þýðingu og hvað hann telur að sé minna virði.

Hlutlaus fréttáflutningur er ákaflega vandgerður. En það segir ekki, að ekki beri að

keppa að hlutleysi í fréttáflutningi. Og það er eitt, sem íslensk blöð ættu auðveldlega að geta haft betur í huga en þau hafa gert fram að þessu, annars vegar að segja aldrei ranglega frá neinni staðreynd, — látum vera, að það sé pagað um staðreyndir og menn velji þær staðreyndir, sem þeir telja mestu máli skipta, slíkt er eðlilegt og mannlegt, en það er a. m. k. ákaflega tortryggilegt, ef menn iðulega segja ranglega frá staðreyndum, enda er það oftast nær gert á þann veg, að snúið er við þeim staðreyndum, sem andstæðingarnir færa sínu máli fram til stuðnings, en heldur lagað í hendi það, sem meðhaldsmennirnir gera. Fram hjá slíku á að vera hægt að komast, ef menn hafa góðan vilja og æfingu í þessu starfi. Og annað, sem einnig er hægt að gera og proskuð stjórnmálablöð erlendis reyna að ástunda, — þeim heppnast svo og svo og fá gera það alveg til hlítar, — er að greina í sundur frásagnirnar, fréttirnar, og hafa sérstakar síður fyrir fréttir, þar sem menn geti leitað að fréttunum eins hlutlausum og hver megnar að setja þær fram, og hafa svo hinar sérstöku ritstjórnarsíður eða dálka, þar sem túlkun fréttanna og mat á þeim kemur fram. En það er einmitt þar, sem skeikar í því, sem hv. þm. las hér upp úr því góða blaði Morgunblaðinu áðan, að þarna hefði átt að koma sem sagt annars vegar frásögn af því, sem þm. sagði, hins vegar var svo hægt að hafa málverkið eða röntgenmyndina eða hvað menn vilja segja á annarri síðu og láta það þá koma fram sem mat blaðsins, túlkun á því, sem hv. þm. hafði sagt. Þetta sér maður að reynt er að gera í þeim stóru heimsblöðum.

Ég vildi aðeins standa upp til þess að taka undir meginhugsun hv. þm., að í þessu eigum við allir eftir mikið að bæta okkar hegðun, allir stjórnmálaflokkar, en að úrlausnin er ekki eins einföld og hv. þm. vildi benda á, með því að halda, að hægt væri að setja einhvern hlutlausan mann, eins og kallað er, til þess að gera hlutlausan útdrátt. Ég á eftir að sjá, að slíkt geti heppnast með nokkru öðru móti en því, að orðrétt komi fram það, sem hver og einn segir.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Ég heyrði, að hv. flm. lagði til, að þessari till. yrði vísað til hv. allshn. Ég sé, að hæstv. forseti hefur ákveðið tvær umr. um till., sem ekki er óeðlilegt, því að ef hún verður samþ. óbreytt, þá er sýnilegt, að hún hefur mjög mikil útgjöld í för með sér. Ég vildi því mega beina því til hæstv. forseta, að mér þætti eðlilegra, að till. færi í fjvn., og mun gera um það till., að henni verði vísað til hv. fjvn.

Ef fyrsti liður till. verður samþykktur, þá hefur hann áreiðanlega í för með sér útgjöld, kann að hafa í för með sér einhverjar tekjur líka, er verða þá kannske nýr tekjustofn fyrir Alþingi, og þá ætti fjvn. að fjalla um það mál. Verði hins vegar till. öll samþ. eða aðeins annar töluliður till., þá er óhjákvæmilegt, að það hefur einnig töluverð útgjöld í för með sér.

En úr því að ég stóð hér upp, vildi ég gjarn-

an mega spyrja hv. flm. að því, hvort hann teldi, að tilganginum væri fullkomlega náð, ef till. yrði samþ. eins og hún liggur fyrir. Væri t. d. byggt fyrir það, að eitthvert blaðanna, annaðhvort hið ágæta Morgunblað eða eitt-hvert annarra blaða, geti nú skrifað alls konar hugleiðingar um þennan útdrátt, sem kæmi frá Alþingi, og sagt, að hér væri nú ekki allt tekið með, eins og hæstv. dómsmrh. benti á, og að þessi hv. þm. hefði sagt þetta og hann hefði sagt hitt o. s. frv., — væri það fyrirbyggt, þó að till. væri samþykkt? Ég hygg ekki. En mér sýnist, að hér gæti verið önnur leið fær til þess að fyrirbyggja það, að dagblöðin segðu ranglega frá þingfréttum, eins og svo oftlega hefur komið fram og viðurkennt er af öllum. Það er að banna þeim blöðum aðgang að þinginu, sem ekki geta haft svo mikla sam-vizkusemi að segja rétt frá því, sem gerist á þingi, og þá fellur að sjálfsögðu undir for-setann að ákveða, hvað er rétt sagt frá og hvað ekki. Yrðu fréttaritararnir þá vitanlega að senda forsetunum eða viðkomandi þing-manni útdrátt af því, sem þeir ætla að segja um það, sem hann hefur sagt, og láta hann staðfesta, að rétt sé farið með, og þá væru áreiðanlega margar þingfréttirnar öðruvísi en þær eru í dag. Er þetta leið til þess að koma því í framkvæmd, að blöðin hætti að segja ranglega frá. Ég þekki mörg dæmi, þar sem blöðin hafa ekki í óaðgæzlu, heldur beint vísitandi falsað frásagnir af ummælum þing-manna, og það er ekki frekar eitt blað en annað, þau hafa flest gert það. Er það af ósam-vizkusemi þeirra manna, sem sitja hér og hlusta á ræðurnar og telja sér hag í því að segja frá allt öðru en skeð hefur í þinginu, og þetta verið gert svo alvarlega, að það hefur sannarlega verið rætt um það, hvort ekki ætti raunverulega að stöðva þessa starfsemi, sem hér er rekin.

Þetta þótti mér rétt að láta koma fram, úr því að áhugi hefur vaknað fyrir því, að sam-vizkusamlega og réttilega verði sagt frá því, sem sagt er hér á þingi.

Gils Guðmundsson: Herra forseti. Ég vil láta í ljós ánægju mína yfir þeirri þáttill., sem hér er til umræðu. Ég held, að það verði tæpast um það deilt, að hér er hreyft við máli, sem full ástæða er til að veita athygli og hugleiða, hvort ekki megj ráða á nokkra bót. Svo geta að sjálfsögðu verið skiptar skoðanir um það, hvort þær till., sem hér eru formaðar, leysi þann vanda, sem þeim er ætlað að leysa, eða hvort aðrar tillögur þurfi að koma til. Ég vil lýsa því yfir nú þegar, að ég er fyllilega samþykktur fyrir lið þessarar þáttill. og tel hika-laust, að framkvæmd hans mundi verða til verulegra bóta. Hins vegar get ég að sumu leyti tekið undir þau ummæli hæstv. dómsmrh., að það muni verða nokkrum vandkvæðum bundið að uppfylla þau skilyrði, sem eru for-senda fyrir framkvæmd 2. liðs, að gera hlut-lausan útdrátt úr þingræðum, svo að allir gætu sæmilega við unað, og kann að vera, að

Alþt. 1955. D. (75. löggjafarþing).

þarna þurfi að leita að einhverri annarri leið til þess að ná því marki, sem að er stefnt.

Varðandi fyrri liðinn, þann liðinn, sem að því beinist, að forsetum Alþingis verði falið að sjá um, að þingtiðindi komi framvegis út hálfsmánaðarlega um þingtímann, þ. e. a. s. bæði þingskjöl og umræður, vil ég segja þetta: Ég held, að það sé sjálfsagt að reyna þá leið. Það er í fullkomnu samræmi við það, sem til hefur verið ætlað frá upphafi vega, þegar Alþingi var endurreist fyrir 110 árum, að reynt yrði á hverjum tíma, eftir því sem föng væru til, að láta kjósendurna, þjóðina sjálfa, hafa tækifæri til þess að fylgjast með störfum Alþingis, gagnrýna þau, veita Alþingi það aðhald, sem það á að hafa frá þjóðinni, og jafnframt á þjóðin að sjálfsögðu rétt á því að fá þær upp-lýsingar um störf þingsins, sem fremst er hægt að veita á hverjum tíma. Ég minnst þess í þessu sambandi, að einmitt þegar Alþingi var endurreist fyrir 110 árum, var það eitthvert fyrsta deilumálið, sem þar kom fyrir, hvort halda ætti Alþingi fyrir luktum dyrum eða hvort umræður ættu að fara fram í heyranda hljóði. Konungsfulltrúinn danski, Bardenfleth stiftamtmaður, taldi ekki koma til mála, að Alþingi væri haldið í heyranda hljóði, en þá reis upp Jón Sigurðsson, sem var þá að vísu yngstur þingmanna, en var að taka forustuna í þjóðfrelsisbaráttunni, og benti á það með glöggum rökum, hversu sjálfsagt væri, að Alþingi yrði haldið í heyranda hljóði og að birt yrðu tíðindi frá Alþingi. Hann færði fram þau rök, sem ég hygg að standi í fullu gildi enn í dag og styðji það, að reynt sé eftir föngum á hverjum tíma að hafa sambandið milli þingsins og þjóðarinnar sem bezt, láta þjóðinni hverju sinni í té sem gleggstar fréttir af störfum Alþingis og fá á þann hátt þá gagnrýni og það aðhald, sem þingið þarf að fá frá þjóðinni, jafnframt því sem slíkt hlýtur að auka og efla áhuga almennings á þjóðmálum, en það er vit-anlega, eins og Jón Sigurðsson á sínum tíma lagði höfuðáherzlu á, undirstaða þingræðis og lýðræðis.

Ég hygg því, að jafnvel þó að af því kunni að verða einhver kostnaðarauki, þá sé sjálfsagt að gera tilraun með að láta prenta Alþingis-tíðindi ekki sjaldnar en hálfsmánaðarlega um þingtímann, og þá mundi fljótlega fást úr því skorið, hvort það yrði ekki til þess, að menn almennt fylgdust betur með störfum Alþingis og fengju nokkru réttari hugmyndir um þau en þeir fá oft og tíðum af fregnum blaða og á skotspónum. Það var svo, þegar tekið var að prenta Alþingistiðindin, strax og Alþingi hafði verið endurreist, að þá voru engin tók á því að prenta þau svo að segja samstundis. Það var hvort tveggja, að hér voru ekki til prentsmiðjur, sem önnuðu því, og auk þess skorti alla tækni varðandi ræðuupptöku, til þess að það væri kleift. Nú er þetta mjög svo vel kleift tæknilega séð, og ég held, að það ætti ekki að þurfa að valda deilum, að það sé sjálfsagt að gera tilraun með þetta.

Varðandi síðari lið þessarar þáttill., hvernig bæta megj þingfréttir og fréttir blaða af Al-

þingi, hefur það þegar komið fram hér í umr., að nokkur vandkvæði kunni að vera á því að leysa það mál á þann hátt, sem til er lagt hér í till., og það kann að vera, að á því séu vandkvæði. Það er að sjálfsgöðu býsna erfitt að gera svo líka stutta útdrætti úr löngum þingræðum, að menn gætu almennt sætt sig við og talið, að aðalatriðin væru dregin fram. Þó er ekki því að leyna, að þetta er gert víða með samilegum árangri, m. a. í fréttum af öðrum þingum, þ. á m. þingi Sameinuðu þjóðanna. Það er vitanlega rétt, að árangur af slíku getur verið hæginn, ef ekki er gætt fyllstu réttisýni, en þó efast ég ekki um það, að slíkur útdráttur yrði í langflestum tilfellum miklu betri en sá fréttáflutningur, sem við eigum að venjast í dagblöðunum og nokkuð hefur verið vikið að hér í þessum umræðum.

Það er alveg hárrétt, sem hér hefur komið fram, að dagblöðin okkar, og þau eiga þar öll meira og minna óskilið mál, hafa blandað allt of mikið saman í frásögnum sínum af Alþingi fréttum af þingstörfum og þingfundum annars vegar og pólitískri túlkun á því, sem gerist, hins vegar. Þetta þekkist hvergi í svona ríki mæli hjá nálægum menningarþjóðum. Maður sér það, þegar lesin eru virðuleg blöð frá Norðurlöndum, að þar er þessu haldið töluvert aðskildu. Annars vegar eru tiltölulega mjög ólitadár fréttir, en hins vegar er svo í leiðurum og öðrum greinum túlkun viðkomandi blaða á því, sem gerist á löggjafarsamkomunni. Því hefur stundum verið til svarað, þegar að þessu hefur verið fundið hjá íslenskum blöðunum, m. a. hér á Alþingi, að aðstaða blaðamanna til þess að uppfylla fréttapjónustuna sé ekki eins góð og skyldi. Þetta er vitanlega rétt, og má raunar segja, að svo sé um margt varðandi störf Alþingis, að hin ytri aðstaða er því miður ekki slík sem skyldi, og stafar það m. a. af hinum miklu þrengslum, sem hér eru. En þetta skýrir þó engan veginn nema að litlu leyti hinn litla málflutning blaðanna, sem allir eru sammála um að sé okkur og þjóðinni ekki til sóma. Ég held, að þetta sé gamall ósiður, sem liggir hér í landi síðan blöðin voru mjög litil, og það sé tími til þess kominn að gera tilraun til að kveða þennan ósið niður.

Um þetta efni þarf tvímælalaust að verða aukið samstarf milli Alþingis og fréttamanna blaðanna. Ég hef ekki trú á þeirri till., sem var skotið fram hér áðan af hv. þm. Barð. (Gísli), að forsetar ættu að taka upp hjá sér að banna þeim þingfréttaritunum að koma hér inn í blaðamannaherbergin, sem þeir teldu að hefðu ekki skýrt algerlega rétt frá. Ég býst við, að það yrði erfitt að fara þá leiðina. En ég hefði nokkra trú á því, að forsetar eða fulltrúar frá þingflokkanum, ef það þætti betur henta, ræddu um þetta vandamál við fulltrúa frá blöðunum og frá Blaðamannafélagi Íslands og athuguðu, hvort ekki væri hægt að gera eitthvað til að lyfta þingfréttapjónustu blaðanna á dálítið hærra stig en hún er nú.

Ég skal svo ekki fjölyrða meira um þetta mál, en ég vil vænta þess, að sá geti orðið árangur af þessari þáttill. frá hv. 1. landsk.

(GP), að í fyrsta lagi verði tekið upp að gefa út Alþingistíðindi ekki sjaldnar en hálfsmánadaglega um þingtímann, og í öðru lagi, að leitast verði við með einum eða öðrum ráðum að ráða bót á þingfréttaritun blaðanna.

Flm. (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Ég þakka hæstv. dómsmrh. og þeim tveim hv. þm., sem tekið hafa til máls, fyrir það, hversu vel þeir hafa í raun og veru tekið því, sem ég tel vera kjarna þess máls, sem hér er um að ræða, og í raun og veru meginatriði tillögunnar.

Það er mjög mikilsvert, að í ljós skuli koma, að þm. eru sammála um, að hér sé hreyft við máli, sem ástæða sé til þess að ræða um, og að þeir skuli vera sammála um, að breytt tilhögun á útgáfu Alþingistíðinda gæti orðið til bóta og að þingfréttir blaðanna og útvarpsins, þó að um þær hafi nú verið minna rætt, gætu staðið til mikilla bóta. Þetta er í raun og veru kjarni málsins. Hitt þarf auðvitað ekki að koma á óvart, að skoðanir geti verið nokkuð skiptar um það, hvaða ráðstafanir séu hér vænlegastar til úrbóta og hvort nokkur ráðstöfun sé til, sem nái þeim tilgangi, sem við þó virðumst allir sammála um að æskilegt væri að keppa að.

Hæstv. dómsmrh. taldi, að óframkvæmanlegt mundi verða að gera örstuttan útdrátt úr umræðum á Alþingi, þannig að viðunandi mætti teljast, þ. e. að nægilegs hlutleysis væri gætt, vegna þess að alltaf þyrfti að vega og meta, hvað taka skyldi og hverju sleppa, og í raun og veru væri með því verið að vega og meta rök manna og afstöðu. Ég skal engan veginn gera lítið úr þeim erfiðleikum, sem eru á því að gera slíka hluti, þannig að viðunandi megi teljast, en vil þó aðeins benda á, að þennan vanda leysa ótal útvarpsstöðvar og ótal blöð um víða veröld, auðvitað mismunandi vel, en vandinn er þó leystur á hátt, sem yfirleitt virðist ekki talin ástæða til að gagnrýna sérstaklega. Hæstv. menntmrh. tók einmitt dæmi, sem ég ætla að leyfa mér að vitna aftur í, en mínu máli til stuðnings. Hann nefndi fréttáflutning frá þingi Sameinuðu þjóðanna og ræddi sérstaklega um, að í heimsblöðunum og útvarpsstöðvum væri málflutningi stórveldanna gert miklu hærra undir höfði en málflutningi smáþjóðanna, sem án efa er rétt. En íslenska ríkisútvarpið flytur einmitt fréttir frá Sameinuðu þjóðunum, einu sinni í viku a. m. k., að því er mér hefur virzt, og sá útdráttur er sendur að vestan frá höfuðstöðvum Sameinuðu þjóðanna, og einhvern tíma minnir mig, að mér hafi verið sagt, að hlutur fréttamannsins í þessum efnum væri ekki annar en að snúa á íslenskum útdrætti, sem hann fengi afhentan í skrifstofu Sameinuðu þjóðanna. Ef þetta er rétt, virðist skrifstofa Sameinuðu þjóðanna í New York einmitt láta gera slíkan útdrátt af því, sem fram fer á þingi Sameinuðu þjóðanna, með einhverju vissu millibili og afhenda hann þeim fréttamönnum, sem þar eru staddir í aðalstöðvunum frá hinum einstöku þjóðum. Það er einmitt slíkur útdráttur, sem við heyrum lesinn hér í útvarpið

alltaf öðru hverju í íslenzkri þýðingu. Ef allsherjarþing Sameinuðu þjóðanna, þar sem hin-
ar allra ólíkustu skoðanir og hin allra ólík-
ustu sjónarmið mætast og eigast við, ef sú
skrifstofa treystir sér til þess að láta gera
öðru hverju útdrátt úr því, sem þar gerist, þá
ætti þessari stofnun hér varla að verða skota-
skuld úr því, og í sjálfu sér er ekki meiri
ástæða til þess að búast við óánægju með
árangur þess starfs heldur en þess, sem unnið
er í skrifstofum Sameinuðu þjóðanna í þessum
efnum. Ég hef aldrei heyrt yfir því kvartað,
að þar væri ekki gætt hlutleysis í nauðsynleg-
um mæli. Eins og ég sagði raunar áðan, held
ég, að þingfréttir allra nágrannaríkjanna séu
einmitt þannig, að þar sé umræðum gert
hærra undir höfði en frásögnum af þingskjöl-
um eða málum. Ég hlusta mjög oft á fréttir
brezka útvarpsins og einstaka sinnum á þing-
fréttir í danska útvarpinu, og þær eru alltaf
þannig. Meginefni þingfrétta brezka útvarpsins
er einmitt frásagnir af umræðum, sem þar
fara fram, og ég minnst þess ekki að hafa
heyrt um það, að sú starfsemi væri gagnrýnd
að neinu ráði a. m. k.

Það hefur þegar verið vikið að því, að stór
blöð alls staðar leysa þennan vanda, telja það
skyldu sína að leysa þennan vanda, þótt auð-
vitað megi um það deila, hvort það sé vel eða illa
gert. Ég hef í áratugi lesið mjög rækilega eitt
dansk dagblað, og það hagar fréttaburði sín-
um af löggjafarsamkomunni ávallt þannig að
skýra almennt frá umræðum, ekki einungis
sinna stuðningsmanna, heldur einnig andstæð-
inga sinna. Ég hef einnig í nokkur ár lesið, að
vísu ekki mjög ýtarlega, amerískt dagblað, og
þar gegnir sama máli. Fréttaflutningur frá
þinginu þar er að vísu ekki mjög ýtarlegur,
en frá þingi Sameinuðu þjóðanna t. d. oft all-
ýtarlegur, og þar er þessari sömu reglu fylgt.
Brezkt vikublað les ég og nokkuð oft, og þar
gegnir enn sama máli. Þar er fastur dalkur,
fréttir frá þinginu, sem næstum einvörðungu
fjallar um þær umræður, sem þar gerast, og
þó að þar sé að vísu aðallega sagt frá um-
mælum flokksbræðra útgefenda blaðsins, þá er
mjög oft einnig sagt frá ummælum og ræðum
andstæðinga þess og ávallt á þann hátt hvort
tveggja, að engin tortryggni vaknar um, að
ekki sé heiðarlega og rétt skýrt frá.

Mér dettur t. d. í hug varðandi það, sem
fram hefur komið í ræðu minni og ræðu hæstv.
dómsmrh., að alveg væri nægilegt að segja um
þetta í slíkum útdrátti tvær setningar, t. d.
þannig: Gylfi Gíslason vildi láta gera daglega
stuttan útdrátt úr umræðum á Alþingi. Bjarni
Benediktsson dómsmrh. taldi óframkvæman-
legt að gera slíkan útdrátt þannig, að nægilegs
hlutleysis væri gætt. — Ég hygg, að í þessu
komi fram kjarni málsins. Þetta eru tvær setn-
ingar og í sjálfu sér alveg nægileg frásögn af
þeim skoðanamun, sem hér er uppi um þetta
efni.

Hv. þm. Barð. var allharðorður í garð þing-
fréttamannanna og sýndi þar, að hann er skör-
ungur mikill og vikingur í skapi. Taldi hann
vænlegustu leiðina til umbóta í þessum efn-

um að beita þá harðræði, sem ekki vildu sýna
fullkomna dyggð í starfi sínu.

Sannleikurinn um þetta mál held ég að sé
sá, að þingfréttir blaðanna séu ekki jafnléga
úr garði gerðar og þær eru vegna óvandvirkni
þeirra manna, sem þetta starf stunda, og enn
þá síður vegna hæfileikaleysis þeirra. Ég held,
að mergurinn málsins sé sá, að þeir menn, sem
starfið stunda, halda, að til þess sé ætlað af
þeim, að þingfréttirnar séu eins og þær eru, að
til þess sé ætlað af þeim af flokkunum og
stjórn málaforingjunum, að þær séu eins og
þær eru. Andrúmsloftið í stjórn málaforingjunni
er þannig, t. d. í forustugreinum blaðanna, að
þingfréttamennirnir telja sig ekki vilja vera
eftirbátar stjórn málaforingjunnar í þessum efn-
um, og þess vegna tel ég, að stjórn málafor-
ingjarnir sjálfir geti hér ráðið ákaflega miklu
um og ábyrgðin sé í raun og veru hjá þeim,
en ekki þeim starfsmönnum, sem þingfréttirnar
annast. Svo vill til, fyrst aðallega hefur
verið rætt hér um stærsta blað landsins, Morg-
unblaðið, þó að ég vilji gjarnan endurtaka
það, eins og aðrir hafa tekið fram, að öll dag-
blöð bæjarins eiga hér í raun og veru alveg
óskilið mál, þá skal ég geta þess, að vegna
starfs míns hef ég haft kynni af mjög mörgum
þeirra manna, sem Morgunblaðið hefur haft
sem þingfréttaritara sína. Það virðist hafa
haft þann sið að hafa í þessu starfi stúdenta
í háskólanum. Tilviljunin hefur hagað því
þannig, að þeir hafa mjög oft verið einmitt
stúdentar í lagadeild háskólans, þar sem ég
kenni dálítið, svo að mér er kunnugt um, að þeim
mönnum, sem þetta starf hafa annast, verður
sízt af öllu brugðið um hæfileikaleysi og áreið-
anlega ekki heldur um beina óvandvirkni í
starfi. En eftir þeim kynnum, sem ég hef haft
af þeim þar, hefur mér stundum komið dálítið
á óvart, hvernig skrif þeirra hafa verið í þessu
starfi þeirra sem þingfréttamanna. Ég hef ekki
getað fundið neina skýringu á þessu, hvorki
með sjálfum mér né heldur í viðræðum, sem
ég hef átt um þetta við kunnuga menn, aðra
en þá, að þeir telji þetta skyldu sína. Þeir
telja það skyldu sína í starfi við blaðið og við
flokkin. Það, sem þarf að gera í þessu efni,
er, að öllum, sem þessi störf annast, sé gert
ljóst, að það er ekki skylda þeirra, hvorki við
blað né flokk, að haga fréttum þannig að
blanda algerlega saman frásögn af staðreynd-
um, þ. e. af umræðum, og túlkun á þeim, og
sízt af öllu að hafa túlkunina túlkun á rangri
frásögn, á því, sem ekki átti sér stað. Þetta
tel ég, eins og hv. 8. þm. Reykv. véc að í sinni
ræðu, fyrst og fremst mál, sem snertir stjórn-
málaflokkana sjálfa, leiðtoga þeirra, og alþing-
isforsetana. Umbæturnar, sem allir eru sam-
mála um að þurfi að verða á þessu, ættu fyrst
og fremst að verða að frumkvæði þeirra.

Hv. 8. þm. Reykv. sagði og það vafalaust
alveg réttilega, og það vildi ég gjarnan undir-
stríka, að þetta ástand væri eflaust leifar frá
því, að dagblöðin hér voru lítil og stjórn mála-
baráttan hér var enn þá meira návígi en hún
er enn í dag. Þess má geta meðfram til gam-
ans, að mér er ekki kunnugt um, að dagblöð

nokkurra annarra nágrannaþjóða standi að þessu leyti á jafnlágu stigi og íslenskum dagblöðin gera enn, nema blöðin í Færeyjum. Blöð Norðurlandanna hinna allra eru löngu vaxin upp úr þeim barnasjúkdómum blaðamenskunnar, sem við enn þá þjáumst af, en það er mjög athyglisvert, að stjórnmálabaráttan í Færeyjum er enn þá og meira að segja miklu harðvítugri en hún er hér. Þar sjást í blöðum hlutir, sem ógerningur væri, held ég, að sæjust í íslenskum blöðum, og þetta tel ég vera sönnun fyrir þeirri skoðun hv. 8. þm. Reykv., að hér sé í raun og veru enn um að ræða barnasjúkdóma, sem við þurfum að vaxa sem fyrst upp úr. Ég vil nefna til gamans dæmi, sem mér var sagt frá fyrir skömmu. Í færeysku blaði stóð um einn af stjórnmála-leiðtogum Færeyinga þessi setning:

„N. N. var mikið drukinn í X-götu í gær.“
Í blaði N. N., sem út kom viku seinna, stóð um ritstjóra blaðsins, sem þetta stóð í:

„A. A. var ódrukinn á skrifstofu sinni í gær.“

Annað eins og þetta hygg ég að væri alveg óhugsandi að gæti staðið í íslenskum blöðum, og sést þó af þessu, að þau eru ekki á lægsta hugsanlegu stigi í þessum efnum. En mikið mega þau enn bæta ráð sitt, ef vel á að vera.

Ég vil að síðustu undirstrika, að mér þykir vænt um, að þeir þingmenn, sem talað hafa, skuli hafa verið jafnsammála og raun ber vitni um, að hér þurfi að verða breyting á.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Hv. flm. lét þau orð falla hér áðan, að ég hefði felld óvægðan dóm yfir blaðamönnum á Alþingi í sambandi við fréttatöflun. En ég vil benda honum á, að ég held, að sá dómur, sem hann felldi hér í sinni ræðu, hafi verið allmiklu harðari. Hann hélt því beinlínis fram, sem ég hef aldrei látið mér detta í hug að halda fram, að þessum mönnum væri fyrirskipað af sínum yfirboðurum að flytja rangar fréttir af Alþingi, þeim væri bókstaflega fyrirskipað að túlka málin eins og blöðin bera með sér að þau eru túlkuð og eins og hv. þm. og aðrir þm. hér hafa lýst að þau eru túlkuð, þ. e. algerlega ranglega. Hann hefur lýst því, að blaðamennirnir væru þau leigubý, að þeir létu kaupa sig til þess að flytja þannig fréttirnar úr þinginu. Ef þetta er ekki harður dómur, þá veit ég ekki, hvað er harður dómur á blaðamennina.

Ég á ákaflega bágð með að trúa því, að þetta sé rétt, að nokkurt blað kaupi nokkurn ákveðinn mann til þess að flytja rangar fréttir frá þinginu, eins og hv. flm. þessarar till. hefur haldið hér fram, og vil ekki trúa því fyrir en ég tek á.

Hins vegar benti hv. flm. hér á alveg nýtt atriði, sem ég tel að væri rétt af hæstv. forsetum þingsins að taka til athugunar, og vil ég þá snúa máli mínu til hæstv. forseta sameinads þings: það er að hafa samráð við blaðamennina um að flytja fréttir hér af þingi nokkru nær sannleikanum en gert er, taka þar upp samkomulag við þingið og við blaðamenn

og útvarp, því að það er engum til sóma eins og þetta er rekið í dag, eins og komið hefur hér á daginn. Og mér þætti líklegt, að hæstv. forseti Sp. vildi reyna, hvort hægt væri að koma á meiri samvinnu á milli þingsins annars vegar og blaðamannanna hins vegar, og ég trúi því ekki fyrr en ég tek á, að það séu svo ákveðnar fyrirskipanir frá yfirboðurum þeirra, að þeir treysti sér ekki til þess að hafa um það samkomulag að flytja fréttirnar nær sannleikanum en gert hefur verið, því að það þarf ekki eingöngu mín orð til þess að sanna það, það hefur verið margsannað hér af öðrum en mér, að þar er ekki allt flutt sannleikanum samkvæmt.

Að síðustu vildi ég aðeins benda á, að ef till. verður samþ., er alveg nauðsynlegt að athuga um leið, að hér í alþingishúsinu er engin aðstaða til þess að uppfylla ákvæði tillögunnar. Það þarf miklu meira húsnæði en hér er fyrir hendi, til þess að það sé hægt að koma þessu á. Þess vegna teldi ég rétt, að sú n., sem ég vænti að verði hv. fjvn., sem fær þetta mál til meðferðar, ræði málið ekki eingöngu við blaðamennina, heldur og við forseta þingsins, hvernig hægt sé að koma þessu verki í framkvæmd og hvað mikið fé það mundi kosta, ef þyrfti að útvega húsnæði, hvað mikið húsnæði o. s. frv. og hvar ætti að koma því fyrir, því að hér í alþingishúsinu er ekki hægt að bæta á þessu verkefni, eins og ætlað er til að gert sé með þáttill.

Flm. (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Það er aðeins órstutt athugasemd. Það fellur nú í minn hlut aftur að bera heldur blak af þingfréttaritunum. Það var meining mín með orðum mínum áðan að færa fram atriði, sem ég taldi vera þeim til afsökunar fyrir því, að fréttirnar væru úr garði gerðar eins og þær eru. Það, sem ég sagði, var það eitt, að mér fyndist margt benda til þess, að þeir teldu vera til þess ætlað af sér, að þeir lituðu þingfréttir sínar með sama hætti og hin almenna stjórnmálabarátta hér er háð, en auðvitað ekki að tala um þá sem eins konar leigupenna eða neitt í áttina við það, sem er auðvitað allt annað. Ég staðhæfði ekki, að stjórnmálaforingjarnir hefðu gefið þeim slík fyrirmæli, heldur þetta eitt: mér þætti sennilegasta skýringin vera sú, að þeir héldu, að til slíks væri ætlað af þeim.

Annars benti ræða hv. þm. Barð. einmitt til þess, hversu erfitt hlýtur að vera að vera þingfréttaritari, svo að ég haldi áfram að bera blak af þeim, vegna þess að það, sem hann sagði í sinni ræðu, var rangtúlkun á því, sem ég hafði sagt. Við ættum auðvitað fyrst og fremst að gæta þess sjálfir að hafa rétt eftir hver öðrum og rangtúlka ekki það, sem við segjum hverjir aðra hafa sagt, eða a. m. k. að gera jafnstrangar kröfur í þeim efnum og við gerum til annarra.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Það er ástæðulaust að itreka það, sem ég sagði áðan, en ég skal játa, að auðvitað er hægt að hafa útdrátt svo beinaberan og stutt-

an, að ekki sé hægt að finna beint að neinu, sem í honum stendur, en spurning er, hvort menn eru nokkru nær með slíkum útdrátti. Í mörgum tilfellum og þegar um flókin mál er að ræða nægir slíkur útdráttur engan veginn til þess að gefa rétta hugmynd af því, sem fram fer, svo að þótt hægt sé að lýsa sem sagt ágreiningi um eitt tiltekið atriði með einni setningu á hvora hlið, þá fer því fjarri, að það sé almennt hægt. Mér kemur til hugar dæmi, sem er frægt úr veraldarsögunni, og það er þegar ófriðurinn hófst milli Prússa og Frakka 1870. Því hefur lengi verið haldið fram af sumum, að Bismarck, þáverandi forsætisráðherra í Prússlandi, hafi falsað fréttaskeyti, sem honum hafði þorizt frá konungi sínum, og sú fölsun hafi orðið ástæðan til þess, að Frakkar fóru í stríðið. Þetta hefur verið kennt í sögubókum, sem ég hygg að bæði hv. þm. og ég höfum lært. Af öðrum hefur verið mjög stranglega borið á móti þessu. Skoðun á þessu hefur nokkuð farið eftir almennum pólitískum skoðunum manna, en ég minnst þessa nú vegna þess, að fyrir nokkrum vikum las ég rit um þennan mikla stjórnmálamann eftir brezkan flokksbróður hv. þm., þar sem hann segir, að þessi ákæra sé algerlega röng. Það hafi einungis verið gerður útdráttur úr skeytinu, sem í alla staði hafi verið réttur, og ekki með nokkru móti hægt að saka höfundinn um fölsun.

Svona eru dæmin oft og ákaflega örðugt úr að skera. Við sjáum það t. d. úr dómgæzlunni. Það er hafður mikill málflutningur, dómstig höfð fleiri en eitt, margir dómara í hæstarétti, vegna þess að jafnvel þar, sem gefinn er kostur á að leggja öll rök fram, er erfitt að greina á milli. Og ég efast mjög um, að við værum betur komnir, þó að slíkur útdráttur yrði gerður, og vil vara mjög við honum. Það má segja, að hann ætti þó að tryggja það, sem engan veginn er tryggt nú, að blöð segja, að maður hafi haldið fram þveröfugu við það, sem maður gerir varðandi meginatriði máls. Að því leyti ætti hann að geta verið til einhverrar tryggingar, en sem undirstaða fréttalutningsins dugir hann ekki, og í því efni dugir ekkert annað en þroskuð blöð og þroskaðir blaðamenn. Og við skulum játa það, að þótt ávita megi blöð nokkuð í þessu efni, þá er framför í þeim efnum. Það er enginn vafi á því, eins og fram hefur komið í almennum umræðum um blaðamennsku nýlega, að blaðamennskan hér stendur nú á mun hærra stigi en hún stóð fyrir 40—50 árum og jafnvel en hún stóð fyrir 20—25 árum. Og ég er á því, að það megi stöðugt merkja vissa framför í þessum efnum. Það yrði, eins og ég drap á, til stórs munar, ef blaðamennirnir fengju sig til þess að hafa í sérstökum greinum sína gagnrýni og túlkun og fréttirnar í sérstökum greinum og létu sér nægja að skýra eingöngu frá staðreyndunum. Látum vera, þó að þeir veldu staðreyndirnar eins og þeirra sannfæring segir til. Við því verður aldrei gert. Og þegar við tölum um fréttalutning hinna stóru og ágætu blaða, hvort sem þau eru á Norðurlöndum eða

annars staðar, þá er auðvitað það sama vanda-mál alls staðar í heiminum, að blöðin, jafnvel þau, sem kölluð eru ópólitísk, eru stöðugt ákærð fyrir að velja úr fréttunum í samræmi við einhverjar ákveðnar hugsjónir eða hagsmuni. Það er stöðugur ágreiningur um það. Við skulum taka dæmi, sem er okkur svo fjarri, að skoðanamunur okkar skiptir þar ekki máli, ágreining milli demókrata og repúblikana í Bandaríkjunum. Þar er því stöðugt haldið fram af demókrötum, að repúblikanar ráði yfir meginhluta blaðanna og noti þau til þess að skjóta undan eða gera minna úr þeim fréttum, sem séu hinum flokknum til hags, þó að það sé ekki sagt, að þeir haldi nokkurn tíma beinlínis röngu fram eða fölsuð séu ummæli, eins og við eigum því miður enn þá við að búa hér á landi og blöðin verða að hafa samvinnu um sín á milli að bæta úr. Það er alveg rétt, að ef þingið getur orðið þar til leiðbeiningar og hjálpar, þá er það mjög gott. En fyrst og fremst er þar um að ræða samvinnu milli blaðamannanna sjálfra og að þeir átti sig á, að það hefur enginn hag af, heldur allir óhag af þeim rangsnúna fréttalutningi, sem nú á sér oft stað, vegna þess að árangurinn verður sá einn, að stjórnmálamennirnir sem slíkir, alveg án tillits til þess, í hvaða flokki þeir eru, fá minna álit og minni tiltrú hjá þjóðinni en þeir þó eiga skilið.

Að lokum vildi ég segja það, að hv. þm. hefur mjög rangt fyrir sér, ef hann heldur, að fréttir frá Sameinuðu þjóðunum séu á sama veg á Íslandi og þær eru annars staðar. Það er áreiðanlegt, án þess að ég geri lítið úr okkar ágætu fulltrúum þar, að þeirra ummæli, svo góð og merk sem þau eru þegar þeir segja eitthvað, vekja miklu meiri athygli hjá hinum íslenska fréttamanni en hjá fréttamönnum annarra þjóða. Það þarf ekki heldur annað en að hafa tekið þátt í hvaða alþjóðafundi sem er og hvaða ráðstefnu sem er til þess að sjá, að aðalvandinn er alltaf sá að semja lokafréttatilkynningu, og yfirleitt verður hún svo litlaus og lítið á henni að græða sem raun ber vitni um af því, að menn treysta sér ekki út í neina allsherjargreinargerð, sem þá hvort eð er yrði ekki fullnægjandi. En segja má, að þessar hugleiðingar mínar varði alls ekki það aðalefni málsins, sem lýsir sér í till. hv. þm., að hér er um að ræða vanda, sem þarf að leysa betur en enn hefur tekizt að gera.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 26 shlj. atkv. og til fjvn. með 27 shlj. atkv.

Á 44. fundi í Sp., 7. marz, var till. tekin til síðari umr. (A. 85, n. 423).

Frsm. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Í þáttill. á þskj. 85 eru tvö efnisatriði, að Alþingi feli forsetum þingsins að sjá um, að þingtíðindin, bæði þskj. og umr., verði prentuð og gefin út hálfsmánaðarlega um þingtimann og síðan höfð til sölu á bókamarkaði, og hitt

atriðið, að daglega verði gerður stuttur útdráttur úr umr. þeim, sem fram fara á Alþingi, til birtingar í þingfréttum ríkisútvarpsins, en auk þess sé þessi útdráttur sendur blöðum, sem þess kynnu að óska.

Fjv. ræddi um þessa till. og þótti rétt að senda hana til umsagnar forsetum þingsins. Til mála hefði einnig getað komið að senda hana til umsagnar þingfréttaritaranum, sem hefur auðvitað mjög mikla þekkingu á framkvæmdinni og aðstöðunni til þingfréttatflutningsins.

Álit þingforsetanna er, að það sé æskilegt, að Alþingistiðindin, bæði þskj. og umr., verði prentuð og gefin út t. d. hálfsmánaðarlega, a. m. k. um þingtímann. Þó telja þeir þessa framkvæmd á þingfréttatflutningnum vera nokkrum vandkvæðum bundna og þess vegna þurfi að athuga ýmis framkvæmdaratriði, sem málið varði, áður en ráðist sé í breytinguna og hún ákveðin. Þeir mæla því með því, að athugun fari fram á fyrra atriði till. um framkvæmdarmöguleika, en um síðara atriði till., að gera stuttan fréttatúdrátt úr umr., segja þeir, að það heyri tæpast undir verkvið þingsins og þar að auki sé þess að gæta, að engin starfsskilyrði séu til slíkrar fréttatþjónustu í alþingishúsinu. Þeir mæla því á þessu stigi málsins á móti síðari lið brtt.

Fjv. féllst í heild á þessi sjónarmið forsetanna og leggur því til, að till. verði samþ. í nokkuð breyttu formi, þ. e. aðallega í samræmi við fyrri efnislið hennar. Till. yrði þá svo, að Alþingi ályktar að fela forsetum þingsins að athuga til næsta þings, hvort tiltækilegt muni að prenta og gefa út Alþingistiðindi á hálfsmánaðarfresti um þingtímann og hafa til sölu á bókamarkaði. Fyrirsögn till. leggur n. til að breytist í samræmi við þetta efni hennar. — Um þetta er fjv. öll sammála.

Gylfi Þ. Gíslason: Herra forseti. Ég leyfi mér að þakka hv. fjv. fyrir undirtektir hennar undir þessa till. og get eftir atvikum sætt mig við það, að hún verði afgreidd í því formi, sem hv. n. hefur lagt til. Vildi ég mega treysta því, að hæstv. forsetar þingsins hefðu tilbúna till. um framkvæmd fyrri efnishluta till. fyrir næsta þing, þannig að þá geti orðið úr því, að þingtiðindi, bæði þskj. og umr., verði prentuð og gefin út hálfsmánaðarlega um þingtímann.

Ég get að vísu ekki fallist á þá röksemd hæstv. þingforseta, að það sé utan verkahring þingsins að láta gera stuttan útdrátt úr umr., þegar af þeirri ástæðu, að þingið telur nú þegar í sínum verkahring að skýra þjóðinni frá efni þskj. í ríkisútvarpinu. Sá fréttatflutningur fer fram á ábyrgð og á kostnað sjálfs Alþingis. Þar hefur því þingið talið það í sínum verkahring að birta þjóðinni frásagnir af mjög verulegum þætti starfs þingsins. Ég hef alltaf talið og veit, að mjög margir þm. eru mér um það sammála, að þessi fréttatflutningur sé algerlega ófullnægjandi, meðan ekkert kemur þar fram um umræður um þessi þskj., þ. e. þingmálin, sem frá er greint. Ég tel því,

að það ástand, sem nú er, beri þess vott, að þingið telji sig hafa vissar skyldur gagnvart þjóðinni í þessum efnum, og tel, að þá skyldu eigi að rækja sem best. Það yrði gert með því, að við yrði bætt frásögn, stuttum, hlutlausum útdrætti úr umræðum.

Varðandi hina röksemd hæstv. þingforseta, að engin starfsskilyrði séu til þess að láta gera slíkan útdrátt, er þetta að segja: Líklega er þar átt við það, að það þyrfti að hafa tvo menn til þess að hlýða á umr. sitt í hvorri deild. En með þeirri tækni, sem nú er hér beitt, væri þetta alveg óþarfi. Ég sé ekki betur en að það væri ekki ofverk manns að hlýða á umr. í annarri hvorri deildinni, meðan á þingtímanum stendur, og hlýða síðan á segulbandsupptöku af umr. í hinni deildinni, ef þær fara fram samtímis, svo sem venjulega er.

Þingfréttamaður ríkisútvarpsins hefur fullt þingfararkaup fyrir þjónustu sína. Það væri því ekki til of mikils mælt, þó að hann væri viðstaddur umr. á venjulegum þingtíma, og það væri ekki verulegur kostnaðarauki að ráða annaðhvort annan mann til þess að vera viðstaddur í hinni deildinni eða fela þingfréttaritaranum og þá ef til vill fyrir svolítið viðbótargjald að hlýða á segulbandsupptöku á því, sem fram fer í hinni deildinni á meðan. Þetta starf gæti með engu móti verið meira en starf þingmannanna sjálfra, en hvort tveggja er núna borgað með sömu upphæð.

En þó að ég geti ekki fallist á rökin, sem fram hafa verið flutt gegn síðari lið till., þá tel ég það til mikilla bóta, að fyrri liðurinn skuli ná fram að ganga, og lýsi því fylgi mínu að svo stöddu máli við till. svo breytta.

ATKVGR.

Brtt. 423,1 (ný tillgr.) samþ. með 30 shlj. atkv.

Brtt. 423,2 (ný fyrirsögn) samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 28 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 459), með fyrirsögninni: Till. til þál. um útgáfu Alþingistiðinda.

10. Símakerfi Ísafjarðar.

Á deildafundum 20. nóv. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um endurbætur á símakerfi Ísafjarðar og nágrennis [106. mál] (A. 127).

Á 17., 18., 19., 20., 27. og 28. fundi í Sp., 23. og 30. nóv., 2. og 7. des., 5. og 11. jan., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 30. fundi í Sp., 25. jan., var till. enn tekin til fyrri umr.

Flm. (Kjartan J. Jóhannsson): Herra forseti. Á undanförunum árum hefur verið gert mikið átak í símamálum okkar Íslendinga. Mest kveður þó að þessu í sveitum landsins. Þar verður það svo æ víðar, með hverju árinu sem liður, að sími er á hverjum bæ, enda er það

mikið nauðsynjamál. Áð símanum eru þar stórkostleg þægindi og hagræði, sem kemur sér mjög vel í fámenninu, sem víða er nú í sveitum. Þá er öryggið, sem símasambandið veitir, ef veikindi, slys eða önnur óhöpp ber að höndum, einnig mjög mikilsvert.

Þessi mikla og kostnaðarsama aukning símans í sveitunum hefur valdið því, að erfiðara hefur verið að sinna samtímis þeirri aukningu og þeim endurbótum, sem nauðsynlegar eru á langlínun og í sumum kaupstöðum og kaup-
túnum landsins. Eins og fram kemur í grg. fyrir þessari till., eru ýmsir annmarkar á símasambandi milli Ísafjarðar og nágrennanna í Hnífsdal, Bolungavík og Súðavík. Eins er sambandið við aðra landshluta farið að verða of hlaðið. Þarna býr nær helmingur þess fólks, sem ekki hefur látið hrekjast af Vestfjörðum, þótt á móti blési á undanföllum árum. Þetta fólk á við svipaða aðstöðu að búa og fólkið í sveitunum að mörgu leyti, og það á svipaða sanngirniskröfu á því, að það sé litið á nauðsyn þess til úrbóta í símamálunum. Samgöngur eru að visu á landi á milli þessara byggða, en miklum örðugleikum bundnar að vetrinum. Við aðra landshluta og við aðal-akvegakerfi landsins er enn ekkert samband. Á sjó eru samgöngur við þennan hluta Vestfjarða, a. m. k. fyrir farþega, verri en þær voru fyrir stríð. Flugsamgöngur eru nær daglega að sumrinu, þegar gefur, en að vetrinum gefur stundum ekki vikum saman. Miklir örðugleikar eru á flugsamgöngunum vegna þess, að enn vantar landflugvöll á Ísafirði.

Á meðan vélbátaútvegurinn var þarna aðal-
atvinnuvegurinn og undirstaða allrar annarrar atvinnu, voru þarna margar smáar vinnu-
stöðvar, sem unnu úr afla bátanna. Þegar vél-
bátaútgerðin brást gersamlega, var þó ekki gefizt upp, heldur þokuðu þeir, sem áttu þess-
ar stöðvar, sér saman, svo að hægt væri að not-
færa sér afla togara. Þetta varð til þess, að
nú má heita, að þetta svæði, Ísafjörður, Hnífs-
dalur, Bolungavík og Súðavík, sé ein atvinnu-
heild. Við þessa byltingu í atvinnumálunum
hefur þörfin á betra símasambandi milli þess-
ara staða aukizt stórlega. Togararnir geta
þurft að leita lands hvenær sem er á sól-
arhringnum, en til þessa hefur enginn einn
aðili á neinum þessara staða verið einfær um
að taka á móti heilum togarafarmi. Er því
auðskilin hin mikla nauðsyn, sem er á greið-
ara og betra símasambandi á milli þessara
staða. Hér er bent á þá leið, sem í fljótu
bragði virðist líklegust til, að öruggt síma-
samband geti verið á milli þeirra allan sólar-
hringinn með víðráðanlegum kostnaði.

Á Ísafirði eru innanbæjarlínurnar þegar
komnar í jarðstrengi, svo að línurnar eru þar
tilbúnar, þegar horfið verður að því ráði að
setja þar sjálfvirka stöð. Ef horfið yrði að
því ráði, þegar sjálfvirk stöð kemur á Ísafirði,
að hafa nágrennanna með í því fyrirtæki, þá
væri hugsanlegt núna að byrja á því að leggja
nauðsynlega jarðstrengi á milli þessara staða
og innanbæjar þar, og mætti þá til bráða-
birgða notast við þau auknu sambönd, sem

þessir jarðstrengir gæfu, til þess að bæta sam-
bandið utan venjulegs símatíma, þannig að
samband væri opið milli nokkurra númera á
þessum stöðum og Ísafjarðar. En til fram-
búðar fæst náttúrulega ekki á þessu fullnægi-
andi lausn, fyrr en sjálfvirka stöðin kemur, og
með því móti, að hún verði þá höfð svo stór, að
hún nægi öllum þessum stöðum.

Um langlínusambandið er það að segja, að
það var orðið afleitt fyrir nokkrum árum, eins
og getið er um í grg., en þá úr því bætt með
auknum fjölsímum. Nú er það enn að verða
of hlaðið, og eftir því sem ég hygg, þá verður
erfitt að bæta úr því í svipinn með því að
auka fjölsímana nokkuð að mun. Að visu hafa
verið bætt nokkuð afgreiðsluskilyrðin á Ísa-
firði, þannig að þessi sambönd, sem til eru,
notast betur, en það er þó sýnilegt, að það
verður ekki nema aðeins í bráð. Það er bót í
máli fyrir framtíðina, að þær tilraunir, sem
landssíminn hefur gert um nýjungar á sviði
þráðlausrar símtekní, hafa gefizt mun betur
en menn gátu búizt við af þeim fregnum, sem
af þeim höfðu farið annars staðar, og miklu
betur en ætlað var í upphafi. Lítur út fyrir,
að komast megi af með mun færri sendi- og
magnarastöðvar, ef nýjustu tækni er þar beitt,
og verður að þessu mikill sparnaður, þegar
farið verður að beita þessu meira hér á landi.
Það er nauðsynlegt, að sá sparnaður verði not-
aður til þess að hraða sem mest aðkallandi
framkvæmdum í símamálum okkar, og þessi
till. er flutt til þess að minna á nauðsyn okk-
ar Vestfirðinga í því efni.

Ég leyfi mér að leggja til, að að lokinni
þessari umr. verði till. vísað til síðari umr. og
hv. fjvn.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv.
og til fjvn. með 30 shlj. atkv.

Á 44. fundi í Sp., 7. marz, var till. tekin til
síðari umr. (A. 127, n. 424).

Frsm. (Pétur Ottesen): Fjvn. hefur athug-
að þessa till. og komizt að þeirri niðurstöðu
að leggja til, að hún verði samþykkt með dá-
litolli breytingu. N. sendi póst- og símamála-
stjóra þessa till. til umsagnar og fékk frá hon-
um nokkru síðar álit um málið. Í þessu álti
póst- og símamálastjóra um efni þessarar till.
segir svo m. a., með leyfi hæstv. forseta:

„Póst- og símamálastjórninni hefur ávallt
verið ljóst, að sjálfvirkar stöðvar muni í fram-
tíðinni verða reistar víða um land og að þær
verði alveg sérstaklega hentugar þar, sem næt-
urþjónusta er mikil, eins og á ýmsum útgerð-
arstöðvum.“

Enn fremur segir í þessu álti, að gert hafi
verið ráð fyrir þessu, þegar ný símahús hafi
verið reist, og málið smám saman undirbúið
með jarðsímálögnum. Hins vegar krefjast órar
framkvæmdir á þessu sviði mikils stofnfjár og
gjaldeyris, og hefur t. d. verið lauslega áætlað,
að sjálfvirkar stöðvar á Ísafirði, í Bolungavík

og Hnifsdal kosti ekki undir 7 millj. kr. með tilheyrandi lögnum, en það er einmitt athugun á þessu, sem m. a. er farið fram á að gerð verði samkvæmt þessari þáttl. og er það annað aðalatriðið till. Um hitt atriðið, þ. e. að láta fara fram athugun á bætta símasambandi milli byggða á Vestfjörðum og svo í heild við aðra landshluta, segir pósti- og símamálastjóri m. a.:

„Fjölgun talrása milli Vestfjarða og Reykjavíkur hefur í nokkur ár verið til athugunar og ýmsar endurbætur verið gerðar á síðustu árum, svo sem með einföldum fjölsíma á símalínun milli Hrútafjarðar og Patreksfjarðar og milli Patreksfjarðar og Ísafjarðar og með því að setja þriggja rása fjölsíma milli Ísafjarðar og Hrútafjarðar í stað einfalds fjölsíma. Frekari aðgerðir með fjölgun fjölsímarása á símalínunum á þessum leiðum eru kostnaðarsamar, vegna þess að þær krefjast millimagnara og sums staðar nýrra gerða sæsíma, en hafa þann galla, að þær eru mjög háðar bilunum á símalínunum. Hefur því verið athugið sú leið, sem sennilega er leið framtíðarinnar, að koma á margra rása radiosamböndum með ultra-stuttbylgjum eða micro-bylgjum, og verður við endanlegar áætlanir um það stuðzt við væntanlegt tilboð um slík sambönd á leiðinni til Austfjarða.“

Að lokum segir svo pósti- og símamálastjóri, að of snemmt sé að ræða bráðabirgðaumbætur á þessu ári, sem komið hafi til tals, vegna þess að ekki er hægt að tryggja árangur þeirra, fyrr en ýtarlegar mælingar hafa verið gerðar þar að lútandi, en þær eru fyrirhugaðar í vor, strax og veður leyfir. Og það er einmitt með tilliti til þessara upplýsinga, sem fjvn. hefur lagt til, að síðari hluta þessarar þáttl. verði breytt.

Fjvn. hefur með þessu álit sínu tekið undir þær óskir um athugun þessa máls, sem flm. hafa farið fram á, en þegar því verki er lokið, gerir símamálastjóri að sjálfsögðu till. um úrbætur í samræmi við þær niðurstöður, sem þessi athugun leiðir til.

Fjvn. leggur því til, að þessi till. verði samþykkt eins og gert er ráð fyrir á þskj. 424.

ATKVGR.

Brtt. 424 (ný tillgr.) samþ. með 26 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 26 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 460).

11. Atvinna við siglingar og stýrimannaskólinn.

Á deildafundum 23. jan. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um endurskoðun laga um atvinnu við siglingar á íslenskum skipum og laga um stýrimannaskólann í Reykjavík [136. mál] (A. 263).

Á 30. fundi í Sp., 25. jan., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 38. fundi í Sp., 8. febr., var till. aftur tekin til fyrri umr.

Flm. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Á þskj. 263 höfum við fimm þm. í hv. Ed., sem allir eigum sæti í sjútn. þeirrar d., leyft okkur að flytja till. til þál. um endurskoðun laga um atvinnu við siglingar og á lögum um stýrimannaskólann í Reykjavík.

Af hálfu Farmanna- og fiskimannasambands Íslands og Skipstjóra- og stýrimannafélagsins Verðandi í Vestmannaeyjum hafa mér borizt sem formanni sjútn. hv. efri deildar margs konar uppástungur um breytingar á lögnum um atvinnu við siglingar og á lögum um stýrimannaskóla. Ég bar mig svo saman við hv. meðnm. mína í sjútn. deildarinnar um þessi mál, þörf breytinganna og rökstuðning fyrir þeim, sem okkur hafði borizt, og varð niðurstaðan sú, að málið mundi réttast upp tekið þann veg að flytja till. til þál. í Sp. og biðja um endurskoðun laganna. Þá leið kusum við frekar að fara heldur en að taka eitthvað af þeim till., sem fyrir lágu og ekki voru allar samhljóða, og setja þær fram í frumvarpsformi, þar eð við endurskoðun laganna kemur það betur til álita, hvað rétt sé að gera og fært sé og hægt sé í þessum efnum, heldur en þó að þingmenn vindi að því að taka eitthvert einstakt atriði eða einhver einstök atriði út af fyrir sig og bera fram till. um breytingar á sjálfum lögnum án undangenginnar endurskoðunar.

Lögin um atvinnu við siglingar eru nú að visu ekki mjög margra ára gömul, en þau eru samt sem áður orðin það gömul, að þróunin, sem orðið hefur á fiskiskipa- og raunar öðrum skipaflota landsmanna, hefur framkallað óskir um breytingar á lögnum, og auðsæilega er þörf á slíkum breytingum og þá um leið þörf á breyttri löggjöf um stýrimannaskóla.

Ég skal ekki við þetta tækifæri gera að umræðuefni þær sérstöku óskir, sem mest hefur borið á í þessu efni, frá Farmanna- og fiskimannasambandinu né heldur frá Skipstjóra- og stýrimannafélaginu Verðandi, með því að það, sem hér er farið fram á, er blátt áfram endurskoðun þessarar löggjafar. Út úr þeirri endurskoðun ætlumst við svo til að geti orðið samfelld skoðun og álit þeirra manna, sem þar um fjalla, um það, hvaða atriðum sé nauðsynlegt að breyta í þessari löggjöf, en þau eru vissulega til, sem bráð nauðsyn er á að breyta.

Það leiðir af sjálfu sér, að við ætlumst til þess, flutningsmenn, að við slíka endurskoðun séu þeir heyrðir, sem forustu hafa haft um að fá þessu máli hreyft hér á hinu háa Alþingi, og á ég þar í fyrsta lagi við fiskimanna- og farmannasambandið og þá um leið Skipstjóra- og stýrimannafélagið Verðandi í Vestmannaeyjum og önnur slík félagasamtök skipstjóra, stýrimanna eða sjómanna, sem hagsmuna hafa að gæta í þessu efni.

Sívaðandi og þráfelldar beiðnir um undan-

þágur frá ákvæðum téðra laga vegna skorts á nauðsynlegum réttindum gera nauðsyn endurskoðunar lagaákvæðanna og athugun breytinga til úrbóta mjög brýna. Vegna skorts á hæfilega mörgum mönnum, er hafa réttindi til skipstjórnar á hinum sístækkandi vélbátafloata, er horfið að því a. m. k. í sumum veiðistöðum að veita undanþágur frá ákvæðum laganna, og er það gert vegna þess, að ella mundu margir bátanna alls ekki mega á sjó fara eða stunda sjó. Þessi þróun málanna er mjög varhugaverð og getur enda reynzt hættuleg öryggi skipa og skipshafna yfirleitt.

Þörfin á að leysa málin til bráðabirgða með því að veita undanþágur hefur skapast við það, hve bátafjöldinn vex hratt og miklu hraðar en fjöldi þeirra manna, sem rétt skilyrði hafa samkv. núgildandi lögum til þess að mega vera þar í skipstjórnar- og stýrimannastöðum. Þegar svo það fer að tíðkast í stórum stíl, að slíkir menn geta fengið undanþágur, þá er hætt við, að það verði sótt eftir hinu sama fyrir vélstjóra, sem t. d. hafa ekki, eins og nú stendur, rétt til þess að fara með vélar nema að vissri stærð, þegar svo ber til, að skipt er um vél í báti eða eitthvað því um líkt og þeir þurfa að fara með stærri vélar. En öll þessi þróun getur verið, eins og ég benti á áður, mjög varhugaverð.

Það er áriðandi, að endurskoðuninni sé hraðað og að ríkisstj. leggi fram till. þær, sem endurskoðunin væntanlega gefur tilefni til, fyrir næsta þing.

Þetta er samhljóða álit þeirra manna, sem ég hef haft samráð við í þessu efni og margir hverjir hefðu jafnvel kosið, að þess væri freistað að fá þegar á þessu þingi breytingu á þessum lögum.

Til þess að forðast misskilning vil ég taka það fram, að þó að ég nefndi ekki sjálfan sjómannaskólann eða stjórn hans og stýrimannaskólans í þessu efni, þegar ég taldi upp þá aðila, sem ætlaust væri til að væntanlegir endurskoðendur laganna ráðguðust við, þá leiðir af sjálfu sér, að við flm. ætlumst til þess, um leið og þeir eru heyrðir, sem sérstaklega æskja eftir þessari breytingu, að skólastjóri stýrimannaskólans og sjómannaskólans og þeir aðrir kunnáttumenn, sem á hans vegum eru, fái líka tækifæri til þess að koma að sínum skoðunum við endurskoðun laganna.

En um eitt atriði veit ég að þessir síðast nefndu aðilar eru sammála okkur flm. og sammála þeim, sem hafa ýtt eftir okkur til að hraða þessu máli áfram, og það er það, að bæði löggjöfin um atvinnu við siglingar og löggjöf stýrimannaskólans þurfi nú endurskoðunari við; þar er enginn ágreiningur á milli.

Ég vildi svo mælast til þess, að þessu máli yrði vísað að lokinni umr. til hv. allshn.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 26 shlj. atkv. og til allshn. með 27 shlj. atkv.

Á 44. fundi í Sp., 7. marz, var till. tekin til síðari umr. (A. 263, n. 426).

Frsm. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Þessa till. til þál. er að finna á þskj. 263, og er hún flutt af mér og öðrum þm. hv. Ed., sem eiga sæti í sjútnv. deildarinnar. Ég vildi aðeins mega, með leyfi forseta, lesa till. upp, til þess að mönnum væri þá hugstætt, hvað um er að ræða; hún hljóðar svo:

„Alþingi ályktar að fela ríkisstj. að láta fram fara endurskoðun á lögum um atvinnu við siglingar á íslenskum skipum og á lögum um stýrimannaskólann í Reykjavík, með sérstöku tilliti til þess, hverra breytinga á þessum lögum sé þörf vegna þróunar síðari ára í siglinga- og fiskveiðamálum landsmanna. Enn fremur verði athugað, hversu megi á hagkvæmasta hátt auðvelda mönnum aðgang að hæfilegu námi, er veiti réttindi til skipstjórnar á hinum stærri vélbátum. Er þess óskað, að niðurstöður umræddrar endurskoðunar og till. til breytinga á lögnum verði lagðar fyrir næsta reglulegt Alþingi.“

Í grg. er svo rökstutt, hvers vegna till. er fram komin, og bent á þá aðila, sem aðallega ýttu við því að fá þessu máli hreyft, þ. e. fiskimanna- og farmannasambandið og Skipstjóra- og stýrimannafélagið Verðandi í Vestmannaeyjum, sem vitnað er til í grg. Óskuðu þau helzt eftir öðrum aðgerðum og fljótverkari, þ. e. flutningi lagafrv. til að koma þessum breytingum fram. Við leitum eftir því með viðræðum við ýmsa aðila, sem hafa mikil áhrif á þau mál, og leizt ekki heppilegt að athuguðu máli að setja strax fram breytingar á lögnum um atvinnu við siglingar og á lögnum um stýrimannaskólann, án þess að slík endurskoðun sem hér er farið fram á færi fram fyrst, og þar með var ákveðið að fara þessa leið.

Hv. allshn. hefur fallið einróma á að mæla með því, að þessi till. verði samþykkt óbreytt, og er ég henni þakklátur fyrir það. Ég vildi aðeins bæta því við, og það vildi ég mæla til hæstv. ríkisstj., að hún léti sem allra fyrst athuga þær breytingar, sem þörf væri á að gera, í samráði við þá aðila, sem nefndir eru í grg., og aðra, sem ekki kunna að vera þar taldir, en þurfa að láta sitt álit í ljós á þessum hlutum, því að það er víst, að þróun mála í þessum efnum er orðin svo mikil og ör, að það horfir til vandræða, ef ekki verða gerðar breytingar á þeim lögum, sem hér ræðir um. Þarf hér breytingar, sem fela í sér að auðvelda mönnum aðgang að því að fá hæfileg réttindi fyrir þá stærð vélbátanna sérstaklega, sem nú er mest notuð.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 45. fundi í Sp., 8. marz, var fram haldið síðari umr. um till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 33 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 33 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 465).

12. Varnargarður í Vestmannaeyjum.

Á 32. fundi í Sp., 27. jan., var útbýtt:

Till. til þál. um varnargarð á Eiðinu í Vestmannaeyjum [142. mál] (A. 292).

Á 38. fundi í Sp., 8. febr., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Á þskj. 292 hef ég leyft mér að bera fram þáttill., er svo hljóðar, með leyfi hæstv. forseta:

„Alþingi ályktar að fela ríkisstj. að láta fara fram verkfræðilega athugun á því, hversu megi fyrir koma á Eiðinu í Vestmannaeyjum traustum vörnum gegn hafróti, og undirbúa varnaraðgerðir að athugun lokinni.“

Þeim, sem ekki eru kunnugir staðhættum í Vestmannaeyjum, sem raunar munu nú fáir vera af þeim, sem hér eru viðstaddir, skal ég segja það, að Eiðið, sem talað er um og er þegar nefnt í Landnámu, er grandí, er tengir saman Stóra-Klif og Heimaklett og skýlir höfninni að norðanverðu fyrir sjógangi, einkum þeim mesta og sterkasta sjógangi, sem til er við Vestmannaeyjar, útsynningsbriminu. Þetta Eiði hefur verið varnargarður hafnarinnar og raunar byggðarlagsins má segja að sínu leyti öldum saman, og virtist lengi vera, að á því væru litlar breytingar. A. m. k. minnst ég þess úr mínum uppveiti á þessum stað, að þegar hafrót gekk svo fram af öllum á vetrum, að sópaði yfir Eiðið, sem kallað var, eða gengi yfir Eiðið, þá þótti það með ódæmum. En því miður er orðið æ tíðara, að hafrótið gangi hærra en svo, að Eiðið megi fullkomlega við því sporna.

Með vaxandi bátafjölda í Eyjum og auknum hafnarmannvirkjum verður æ augljósara, hversu mikil hætta bátum og mannvirkjum stafar af því, að þessi grandí milli Stóra-Klifs og Heimakletts, Eiðið, sem svo er nefnt, virðist síga æ meira í sæ. Eiðið, sem liggur að höfninni norðanverðri, hefur um allan aldur verið vörn hafnarinnar fyrir útsunnanbrimi. Það virðist nú stöðugt vera að lækka og veður hafrót yfir það í miklu minna brimi en áður gerðist. Þessi varnarveggur, sem hefur ávallt hindrað öldur Atlantshafsins frá því að falla óbrotnar inn í Vestmannaeyjahöfn, virðist ódum vera að lækka. Áður fyrr þótti það annálshæft, ef fyrir kom í mestu stórbrimum, að sjór félli yfir Eiðið. Nú er það alltitt. Ekki verður annað séð en að hafið sé á nokkurri leið með að mola niður þær varnir, sem Eiðið veitir höfninni, nema aðgerðir verði hafnar til að styrkja þær og auka viðnám grandans.

Fyrir nokkrum árum fór fram lítils háttar viðgerð til styrkingar grandans á vegum víta- og hafnamálaskrifstofunnar og mun hafa borið nokkurn árangur í bili, þótt mjög væri ófullnægjandi.

Fyrir því er þessi till. til þál. borin fram, að þörf virðist mikilla aðgerða á þessum stað til að styrkja þennan varnarvegg hafnarinnar og

skapa höfninni og bátaflotanum öryggi umfram það, sem nú er.

Það leiðir af sjálfu sér, að eftir því sem hafnarmannvirki innan hafnarinnar og bátafjöldinn vex, þá margfaldast þau verðmæti, sem í húfi eru á þessum stað, ef sjór gæti brotið niður Eiðið. Það er leikmanna mál, og af öðrum hefur þetta mál verið lítið athugað enn þá, að með hæfilegum aðgerðum mundi mega ganga svo frá styrkingu grandans, að sjór gengi trauðlega yfir eða jafnvel ekki. En víta-skuld er með það eins og önnur verk af slíku tagi, að til þess að vel og skynsamlega sé af stað farið, þarf verkfræðilega athugun, áður en framkvæmdir eru hafnar, og í því skyni er þessi till. borin fram.

Það leiðir af sjálfu sér, þótt það sé ekki nefnt í till., að ég ætlast til þess sem flm., að víta- og hafnamálaskrifstofunni yrði falin sú athugun, sem þörf er á og réttmæt þykir.

Ég ætla, að ég þurfi ekki að hafa hér um fleiri orð. Það er almenn skoðun, að hér sé brýn þörf skjótra aðgerða. Og ég vil vænta, þegar athygli er vakin á þeirri hættu, sem þarna er á ferð fyrir land ríkissjóðs, að hið háa Alp. vilji að því stuðla á sinn hátt, að varnir þær, sem Eiðið hefur veitt fram að þessu, megi haldast í framtíðinni fyrir Vestmannaeyjar og þann atvinnuveg, sem þar er rekinn.

Ég býst við, að það muni vera rétt að biðja um að vísa þessari till. að lokinni þessari umr. til hv. fjvn., þar eð ég ætla, að vel geti svo farið, að sá undirbúningur, sem nefndur er í till., þurfi að vera það umfangsmikill, að einhverja fjárveitingu þurfi til þess og sem sagt afskipti hv. fjvn. á fyrsta stigi málsins frekar en annarra n. Alp., og vil þess vegna mælast til þess, að málið fari til hv. fjvn. að lokinni þessari umr.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv. og til fjvn. með 27 shlj. atkv.

Á 44. fundi í Sp., 7. marz, var till. tekin til síðari umr. (A. 292, n. 442).

Frsm. (Jón Kjartansson): Herra forseti. Í þáttill. þessari á þskj. 292, sem hv. þm. Vestm. (JJós) hefur flutt, er þess farið á leit, að fram fari verkfræðileg athugun á því, hvernig megi koma við traustum vörnum á Eiðinu í Vestmannaeyjum og tryggja þannig gegn tjóni af völdum hafróts.

Eiðið er, sem kunnugt er, eins konar útvirki hafnarinnar í Vestmannaeyjum. Það hefur verið vörn hennar við útsynningshafróti, en nú er talið, að Eiðið sé að eyðast, það sé að síga í sæ, og það komi því þráfaldlega fyrir, að brimið skelli inn yfir Eiðið og spilli á þann veg höfninni innan fyrir. Augljóst er, að ef ekki er hægt að koma hér við einhverjum aðgerðum, geti það haft hinar alvarlegustu afleiðingar fyrir höfnina.

Fjvn. hefur fallið á þessa till. og leggur

einróma til, að hún verði samþykkt með lítills háttar breytingu, að tillgr. verði orðuð eins og hermir á þskj. 442.

Jóhann Jósefsson: Herra forseti. Ég vil þakka hv. fjvn. fyrir afgreiðslu þessa máls og skil, að henni hefur þótt hæfa að breyta því þann veg sem segir á þskj. 442, í brtt., sem þar um ræðir, þar sem hv. n. hefur ekki talið sig geta á þessu stigi málsins hvatt til aðgerða, sem ef til vill mundu kosta talsvert fé í þessu efni, en það kemur þá fyrir seinna.

Hitt skal ég jata að er alveg rétt á litið hjá hv. n., og raunar hafði ég farið fram á það upphaflega í minni till. til þál., að nauðsynlegt er, að verkfræðileg athugun á því, hvað gera skuli við þessari landeyðingu, sem þarna virðist vera að færast í aukana, sé undanfari alls þess, sem gert verður. Þar af leiðir náttúrlega, að kostnaðaráætlun og teikningar verði af því gerðar. Að því leyti til sé ég, að hv. n. vill sinna málinu og þoka því áfram á réttan hátt, eftir því sem hún sér á þessu stigi málsins fært, og fyrir það er ég þakklátur. Það kemur svo sennilega síðar til kasta hv. Alþingis að taka afstöðu til þess, hverju megi þarna til kosta til þess að varðveita þessa landareign ríkissjóðs og þar með atvinnulífið í plássinu.

Ég vonast til, að hæstv. ríkisstj. láti sem fyrst fara fram þá athugun, sem hér um ræðir, og veit, að hv. fjvn. ætlast til hins sama í því efni.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 45. fundi í Sp., 8. marz, var fram haldið síðari umr. um till.

ATKVGR.

Brtt. 442 (ný tillgr.) samþ. með 30 shlj. atkv. Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 33 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 466).

13. Endurbætur á aðalvegum (till. fjvn.).

Á deildafundum 2. marz var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um varanlegar endurbætur á aðalvegum landsins [171. mál] (A. 425).

Á 44. fundi í Sp., 7. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Frsm. (Pétur Ottesen): Eins og sjá má á þáltill. þessari, er uppistaðan í henni efni tveggja till., sem vísað var til fjvn. og báðar fjalla um það, að kostað verði kapps um að gera varanlegar endurbætur á aðalvegum landsins, og einnig er í till. lagt til, að athugun verði á því gerð, hvort taka ætti upp vegaskatt af bílum í þessu sambandi.

Fjvn., sem hefur ríkan áhuga á endurbótum þeim, sem hér um ræðir, leit svo á, að það

væru hagkvæmari vinnubrögð að fella saman í eina till. efni hinna beggja, eins og hér er gert, og var vegamálastjóri n. sammála um, að það væri gert.

Í grg. þeirri, sem till. þessari fylgir, eru því gerð nokkur skil, hvernig verið hefur þróun í vegamálum hér á landi á undanförunum áratugum. Þar er að því vikið, hve mikil og brýn þörf Íslendingum var á því að hafa sem mestan hraða á um vegalagningar. Reynslan færði okkur brátt heim sanninn um það, að viðhald hinna dreifðu og afskekktari byggða var m. a. alveg háð því, að þær kæmust í vegasamband sín á milli og einnig í samband við aðalvegakerfi landsins. Það, sem áunnizt hefur í vegamálum, hefur vissulega verið mikið átak, og má í rauninni telja, að hér hafi verið unnið ærið þrekvirki á s. l. áratugum. Á síðasta ári var þjóðvegakerfi landsins orðið 8215 km, sýsluvegir 1800 km, hreppavegir 1300 km og fjallvegir 400 km. Langsamlega mestur hluti þjóðvegakerfisins er nú bílfær, eða um 7500 km. Hitt hefur okkur ávallt verið ljóst, að af hraða þeim, sem hér varð að hafa á um lagningu þjóðveganna, og á það að sjálfsögðu ekki síður við um sýsluvegi og hreppavegi, hefur leitt, að eigi hefur reynzt kleift að gera vegina í byrjun svo trausta sem þurft hefði að vera. Hér kemur það einnig til greina, að æðmikið af vegum er lagt áður en vitað var um hin þungu ökutæki, sem með hverju árinu sem líður gætir nú æ meira og meira á öllum vegum landsins. Það er því sízt að undra, þó að þessir vegir, sem margir hverjir eru í tölu þeirra fjölförnustu, láti á sjá, svo sem nú er komið umferð um þá, enda er nú svo komið um viðhald margra þessara vega, að vart verður rönd við reist til langframa, án þess að leitað sé þar nýrra úrræða.

Í hinna greinargóðu skýrslu vegamálastjóra um vegalagningar og kostnað við þær er m. a. frá því skýrt, hvernig framlag til þjóðveganna á árunum 1949—54 hefur skipzt milli nýbyggingar og vegaviðhalds, og hefur síðustu ár þessa tímabils verið varið nær þrefalt meira fé til viðhalds en runnið hefur til nýbygginganna. Þannig hefur verið varið til viðhalds á Keflavíkurvegi, sem er 40 km, 1.2 millj. kr. hvort árið 1953 og 1954. Til vegarins milli Akureyrar og Reykjavíkur, en sá vegur er um 450 km, hefur verið varið 3.6 millj. kr. á árinu 1953, en 4.5 millj. kr. á árinu 1954. Til Austurvegar frá Reykjavík að Ytri-Rangá, sem er um 95 km, hefur verið varið 1½ millj. kr. árið 1953, en um 2.9 millj. kr. á árinu 1954, eða nær hálfu meira en árið á undan.

Þetta gefur ljósa hugmynd um, hvað vegaviðhaldið kostar nú orðið mikið fé, og skortir þó mikið á það tímum saman, að umferð um þessa vegi geti talizt greið og góð fyrir bíla.

Það er enn fremur vikið að því í grg. fyrir þessari till., að oss hljóti að vaxa nokkuð í augum sá mikli kostnaður, sem vegamálastjóri upplýsir að lagning vega úr varanlegu efni hafi í för með sér hér á landi, og enn fremur er á það bent, að hér sé fyrir hendi verkefni, sem við verðum þó að líta á með raunsæi og

fullkomnum einhug um það, að þessa þraut verðum við að finna ráð til þess að leysa. Vegamálastjóri bendir á þrjár leiðir í þessu efni: 1) að steypa vegina, þ. e. að setja járn-bundið slitlag á þá; 2) að vegirnir verði malbornir; 3) að vegirnir verði malbornir, eins og nú er, en miklum mun betur vandað til þeirra að öllum frágangi og þar yfir höfuð viðhöfð hagkvæm vinnubrögð og aukin þekking. En þetta er eitt af þeim rannsóknarefnum, sem að er stefnt með þessari þáltill.

Steinsteyptu vegirnir verða samkv. áætlun vegamálastjóra dýrastir, en um leið líka endingarbeztir. En sú vegagerð er það kostnaðarsöm, að hún kemur að dómi vegamálastjóra tæpast til greina nema á fáum fjölförnustu leiðum hér. Telur vegamálastjóri upp fjölförnustu vegakaflana, sem hér kæmu sérstaklega til greina, og það er í fyrsta lagi Mosfells-sveitarvegur að vegamótum Þingvallavegar, 11 km; Suðurlandsbraut frá Elliðaám að Lækjarbotnum, 10½ km; Keflavíkurvegur frá Hafnarfirði til Keflavíkur, 40 km; Flóavegur frá Ölfusárbrú að Mjólakurbú Flóamanna, þ. e. í gegnum Selfosþorpið, 1½ km; Ölfusvegur frá Ingólfsfjalli að Ölfusárbrú, 2½ km; og loks Kræklingahlíðarvegur og Eyjafjarðarbraut næst Akureyri, sem er 7½ km. Lengd þessara vega samtals er 73 km, og mundi það kosta nálægt 62—66 millj. kr. að steypa þá með lagfæringu á undirbyggingu, eða um 850—900 þús. kr. hver km. Malbikað slitlag mundi aftur á móti verða, segir vegamálastjóri, ódýrara en steinsteypan, en þyrfti aftur á móti meira viðhald.

Þriðja leiðin er svo, eins og fyrr greinir, vandað malborið slitlag, þar sem unnið yrði að með nýjustu tækni og vel til vandað á allan hátt. En eins og fyrr greinir, kemur því aðeins til mála að steypa eða malbika vegi kostnaðar vegna, að þar sé um að ræða mjög mikla umferð.

Vegamálastjóri drepur á það í áliti sínu, að t. d. í Noregi og Svíþjóð þyki ekki hagkvæmt að leggja í þann kostnað, sem steypa eða malbikun á vegum hefur í för með sér, fyrr en 250—350 bílar fari um vegina daglega. Og sá vegur, sem fyrst kemur til greina hér að verði steypdur eða malborinn, er Keflavíkurvegurinn, en um hann fara daglega um og yfir 1000 bílar, eins og nú er.

Vegamálastjóri bendir á, að í Noregi til dæmis að taka sé vegaviðhaldsspursmálið sízt auðveldara viðfangsefni en hér hjá okkur. Þvert á móti sé viðhaldskostnaður á byggðavegum þar töluvert miklu hærri en hér á sér stað. En það sýnir bezt, hve vegagerð úr varanlegu efni er þung í skauti, að þrátt fyrir þetta eru aðeins 5% af byggðavegum í Noregi steypdir eða malbikaðir.

Þjóðvegurinn frá Reykjavík til Akureyrar er um 450 km. Það mundi kosta, segir vegamálastjóri, um 400 millj. kr. að steypa hann ásamt nauðsynlegum lagfæringum.

Niðurstöður þær, sem vegamálastjóri kemst að í þessari skýrslu sinni um varanlegar endurbætur á vegum, eru þær, að þegar frá eru teknir fáeinir fjölförnustu vegakaflarnir, verði

meginið af aðalvegum hér með malarslitlag í nánustu framtíð og verði þess vegna að leggja á það megináherzlu að bæta vegaviðhaldið með hagkvæmum vinnubrögðum, svo að vegir þessir verði traustari og betri en þeir eru nú. Og það mundi mega vænta þess við rannsókn þá, sem hér er lagt til að gerð verði á þessu efni, að aukin þekking og hagkvæmari vinnubrögð gætu dregið verulega úr kostnaði við þessar framkvæmdir.

Það má geta þess hér, að í þeirri kostnaðar-áætlun, sem vegamálastjóri gerir um steypu vegina, miðar hann við það sementsverð, sem er nú, um 600 kr. smálestin. En það mætti máskilega líta svo á, að vonir stæðu til, að þegar farið verður að vinna sement hér innanlands, gæti það leitt af sér nokkra lækun á sementsverði, og það gerir náttúrulega strax steypu-aðferðina hagstæðari en hún er samkv. þessum útreikningum.

Þótt ástand það, sem við búum nú við í vegamálum, valdi okkur æði miklum búsfjum að því leyti, hvað viðhald veganna kostar árlega mikið fé og fer vaxandi, þá er sá skattur, sem við gjöldum í sliti á bílum á vondum vegum, máskilega enn þá þyngri. Á árunum 1945—54 jókst tala bifreiða hér á landi úr 10608 upp í 12193, og við síðustu áramót var þessi bílatala komin upp í 15611. Það þarf þess vegna ekki að fara í neinar grafgötur um það, að hið slæma ástand veganna hefur ærin áhrif á endingu og rekstur þessa mikla bílafjölda.

Vegamálastjóri áætlar, að rekstrarkostnaður bíla hér á landi hafi í árslok 1954 verið komin upp í 250 millj. kr. á ári, eða sem svarar 17—18 þús. kr. á hvern bíl. Þetta er æði há upphæð, og það er ekki að efa, að umbætur á vegakerfi landsins mundu mjög geta dregið úr þessum gífurlega kostnaði.

Í þáltill. þessari er enn fremur gert ráð fyrir því, að athugað verði, hvort tiltækilegt eða æskilegt sé að hafa þann hátt á, að kostnaður við einstaka vegakafla verði endurgreiddur að einhverju eða öllu leyti með sérskatti af bílum, sem um þessa vegi fara.

Vegamálastjóri skýrir frá því í skýrslu sinni, að í Bandaríkjunum hafi verið nokkuð tíðkað að leggja vegi með þeirri tilhögun, að tekið var lán til þeirra og það svo aftur greitt með skatti, sem lagður var á umferðina, en horfið hafi verið frá þessu og séu nú þar aðeins örfáir vegir eftir, sem svo sé ástatt um. Og hann getur þess, að það sé einmitt skattinnheimtan, sem hafi reynzt allmjög dýr; frekar sé þar höfð sú tilhögun, að þetta fyrirkomulag sé notað í sambandi við stórar brúarbyggingar, því að það mun ekki vera ótítt þar, að skattur sé tekinn af umferð um þessar brýr. Vegamálastjóri segir, að hvergi í Evrópu hafi þessi tilhögun verið höfð á vegum, þegar frá eru teknar einhverjar fyrstu bifreiðabrautir, sem byggðar voru á Ítalíu. Og hann heldur því fram, að sá eini staður, sem slíkt gæti komið til mála með hér, eins og sakir standa nú, sé Keflavíkurvegurinn. Kostnað við steypnan veg á þessari leið áætlar hann 40 millj. kr. Setur hann upp dæmi um greiðslu á láni, sem tekið yrði til þessa

vegar, sem er þannig, að vextir og afborganir yrðu 10–12% á ári, viðhald 1% og innheimtulaun 2%, eða árleg gjöld 13–15% af stofn-kostnaði, eða sem svarar 5–6 millj. kr. Þessar tölur dregur hann fram til þess að gefa hugmynd um það, hvað hér sé um að ræða.

Umferð um veginn er nú, eins og ég hef áður skýrt frá, nálægt 1000 bílar á dag eða 350 þús. á ári. Með 15 kr. gjaldi að meðaltali á hvern bíl mundu væntanlega fást um 5 millj. kr. á ári, og er því sýnt, segir vegamálastjóri, að það sé engin fjarstæða að byggja upp Keflavíkurveg með þessum hætti, ef fé væri fánlegt til þessara framkvæmda.

Að lokum vil ég svo aðeins áréttta það, sem að er vikið í grg. fyrir till., að fjvn. leggur á það áherzlu, að till. þessi verði samþykkt og unnið verði að athugun máls þessa og henni hraðað.

Þá vil ég aðeins lýsa því frá mínu sjónarmiði, að ég mundi telja, að það gæti að sjálf-sögðu átt sinn þátt í að greiða fyrir þessari athugun, að þar kæmi einnig til sú mikla þekking og reynsla í vegamálum, sem fallið hefur í skaut fyrrverandi vegamálastjóra, Geirs Zoëga, í hans langa starfi.

Jóhann Hafstein: Herra forseti. Ég kvaddi mér hljóðs til þess að þakka fjvn. fyrir afgreiðslu þessa máls og með hverjum hætti hún hefur afgreitt það. Ég tel, að því máli, sem hér um ræðir, hafi skilað allverulega áleiðis í þeirri mynd, sem það nú er komið.

Við höfum nú á tveimur þingum, sjálfstæðismenn eða flm. þáttt. á þskj. 29, flutt tillögur um að rannsaka og hefjast handa um að gera aðalakegi landsins úr varanlegu efni, og eins og fram kemur í skjölum þessa máls, hafa bæði fyrr og síðar verið margvíslegar till. um þetta mál á döfinni, og einnig er nú í meðferð fjvn. sameinuð önnur till. í þessu máli, sem flutt var á þskj. 74.

Það er trú mín, að þegar nú verður hafizt handa í ríkari mæli en áður, að samþykktu till. eins og hún er nú orðuð af fjvn., sé þess að vænta, að þessum málum muni geta skilað mikið áleiðis. Það hafa á síðari árum orðið miklar stökkbreytingar bæði varðandi umferðina og tæknina, og það er full ástæða til þess að ætla, að svo kunni einnig að verða í nánustu framtíð. Í ágætum álitserðum vegamálastjóra, sem hann hefur látið fjvn. í té, koma fram ýmsar upplýsingar og ábendingar í þessu máli, en það kann einnig að reynast svo, að það sé enn í dag margt dulið, sem í allra nánustu framtíð muni koma í ljós í þessum málum og gera auðveldari framkvæmd þessa mikilvæga máls heldur en okkur er nú ljóst. Það er ósköp eðlilegt, að það komi fram bæði hjá fjvn. og vegamálastjóra í hans upplýsingum, að kostnaðurinn sé, eins og nú horfir, gífurlega mikill við að gera helztu akvegina úr varanlegu efni, en að sjálf-sögðu má spyrja, eins og reyndar kemur fram bæði í grg. frsm. nefndarinnar, hv. þm. Borgf., og í álitserð vegamálastjóra: Hvað kostar það mikið að gera

ekki þessar kostnaðarsömu framkvæmdir? Og um það fá menn nokkrar hugmyndir, þegar hugleitt er hið gífurlega mikla viðhald á ökutækjunum. Kemur fram í álitserð vegamálastjóra, að rekstrarkostnaður þeirra, sem stafar að sjálf-sögðu ekki nema að nokkru leyti af hinum lélegu vegum, sé í heild á ári um 250 millj. ísl. króna. Á þetta lögðum við flm. till. á þskj. 29 sérstaka áherzlu, að með því að bæta stórum vegina með varanlegum slitlögum og á annan hátt, mundi sparast fé, sem ella fer í súginn, við það, að rekstrarkostnaður flutningstækjanna eða viðhaldskostnaður þeirra mundi stórum lækka.

Ég sé ekki ástæðu til að hafa um þetta fleiri orð, enda hefur hv. frsm. fjvn., þm. Borgf., gert mjög ljósa grein fyrir málinu, eins og það nú er komið. Ég tel, að fjvn. hafi farið skynsamlega að ráði sínu við að sameina þær tvær till., sem hún gerir, og við flm. væntum okkur góðs af því, að þetta mál verði nú tekið kannske fastari og öruggari tökum en áður hefur verið. Við höfum fyllilega viðurkennt, eins og fram kom í grg. okkar fyrir till. okkar á sínum tíma, að þróun þessara mála hafi á ýmsan hátt verið ör hjá okkur á undanförunum árum, enda þótt okkur hafi fundizt ástæða til að festa sérstaklega sjónir við þá hlið málsins, sem hér um ræðir, og gera betur í nánustu framtíð, ef þess væri nokkur kostur, en fram að þessu hefur verið gert.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Ég hef ástæðu til þess að þakka hv. fjvn., hversu vel hún hefur afgreitt þetta mál á þessu þingi með till. hennar á þskj. 425. Ég get þó ekki látið líða svo umr. að benda ekki dálítið á forsögu þess, en hún er sú, að á síðasta þingi bar ég fram þáttt. á þskj. 211 nákvæmlega sama eðlis, um athugun á þessu máli, ásamt þremur öðrum hv. þingmönnum, og tók m. a. fram í þeirri grg., sem þar fylgdi þáttt., hversu hlutfallið á milli viðhalds vega og nýbygginganna væri orðið óþolandi í landinu, sagði m. a., með leyfi hæstv. forseta: „Voru t. d. á s. l. ári veittar 11.3 millj. til nýrra þjóðvega, en 24 millj. kr. til viðhalds“ — og kom þetta skýrt fram þá í þeirri grg.

Síðast í grg. er svo sagt, að um þörfina á því, að þetta mál verði gaumgæfilega athugað, verði ekki deilt. Nú hefur þetta sjálf-sagt þótt þá nýmæli, því að hv. fjvn. tók þessu svo dauflaga þá, að það var ekki hægt að fá málið afgreitt frá nefndinni. Og þegar vitað var, að það var ekki hægt á því þingi, voru það aðrir hv. þm. úr Sjálfstfl., þeir sömu sem báru fram nú á þessu þingi þáttt. á þskj. 29, sem fluttu nýja till. um nákvæmlega sama efni og véku nokkuð við orðalagi. Það mál var ekki heldur afgreitt þá í hv. fjvn. Síðan er haldið áfram með málið nú á s. l. þingi, fyrst af tveimur hv. þm., sem flytja till. á þskj. 74, og fyrr á þinginu einnig af þeim sömu þm. sem fluttu till. í fyrra og fluttu hana aftur nú á þskj. 29, svo að það er sýni-

legt, að málið sjálft hefur fengið betri undirtektir hjá hv. þingmönnum en hjá hv. fjvn. í fyrra.

Nú þykir mér vænt um að sjá, að fjvn. hefur fallið fullkomlega í meginatriðum á kjarna till. minnar frá síðasta Alþingi.

Í sambandi við, hvernig taka ætti fé til þess að koma í framkvæmd hinum nauðsynlegu umbótum á vegakerfinu, sem allir virðast nú vera sammála um að þurfi að koma í framkvæmd, vil ég benda á, að það verður sjálfsgengt að verða höfuðkrafan í því máli, að allir tollar og skattar, sem teknir eru af bifreiðum og benzini í landinu, gangi til vegagerðarinnar. Og mér er óhætt að segja, að ef hinir nýju tollar, sem settir voru í fyrra á bifreiðar, hefðu verið teknir til þessara framkvæmda í staðinn fyrir að taka þá til annarra framkvæmda í landinu, þá hefði að sjálfsögðu léttzt töluvert gangan til þess að fá betra vegakerfi. Ég þekki hvergi nokkurs staðar í heiminum, þar sem er verið að byggja upp vegakerfi, að neindir tollar, sem teknir eru af benzini eða bifreiðum, séu notaðir til neins annars en að viðhalda vegakerfunum. Og það verður að vera frumskilyrði í framtíðinni hjá okkur, að allt það fé, sem tekið er af bifreiðum, sem til landsins flytjast, hvort heldur sem innflutningstollar af benzini eða varahlutum og bílunum sjálfum, fari til þess að byggja upp vegakerfið, þar til það er orðið fullkomið vegakerfi eins og í öðrum löndum. — Þetta þótti mér rétt að láta koma fram.

Mér þótti einnig vænt um að heyra hjá hv. frsm., að samkv. áætlun um að byggja slíkan veg á milli Keflavíkur og Reykjavíkur skuli það ekki kosta með sívaxandi dýrtíð meira en 40 milljónir, því að þegar ég var í fjvn., fengum við áætlun um það frá þáverandi vegamálastjóra, að það mundi þá hafa kostað 60 millj. kr. Ég vildi ekki fallast á þá áætlun. En ég sé, að við að endurskoða áætlunina hefur vegamálastjóri komið að þeirri niðurstöðu, að þetta gæti orðið 20 millj. kr. ódýrara. Ef hver endurskoðun getur sparað okkur 20 millj. kr. á slíkri vegalengd, þá er vel, að endurskoðun sé látin fara fram sem oftast.

Það var þá bent á að gefnu tilefni, að í Keflavík hefði árum saman verið notað sérstakt tæki til þess að malbika vegina og það hefði verið hægt að malbika um 1 km á dag. Við skoðuðum þá árlega þessar framkvæmdir og sannfærðum okkur um, að með þeirri umferð, sem hafði farið um þá vegakafu, sýndist það slitlag duga vel, og það var einmitt með tilliti til þess, að við óskuðum eftir, að það væri athugað, að visu lauslega, hvað það mundi kosta að gera slíkan veg alla leið til Reykjavíkur, og fengum þá þær upplýsingar, að hann mundi kosta um 60 millj. kr. En vegna þess að sumir hverjir okkar vildu ekki almennilega trú á því, að inn í slíka vél væri hægt að láta efni fyrir um 1 millj. kr. á dag, þá efuðum við þessa áætlun, sem ég nú sé að við endurskoðun hefur farið niður í 40 milljónir.

Í sambandi við ummæli okkar ágæta fyrrverandi vegamálastjóra um það, að við mættum búast við því í framtíðinni, að meginvegirnir, þ. e. aðrir vegir en þó aðalvegirnir, sem hafa mestu umferðina, verði enn að verða malarvegir, þá er ég síður en svo á því máli. Ég tel einmitt, að það eigi að stefna að því, að svo að segja hver vegur á landinu, sem nokkur veruleg umferð fer um, verði gerður að malbikuðum vegi á þann hátt, sem hefur verið gert, eins og ég hef bent á, í sambandi við Keflavík. Ég hef farið um nokkuð mörg lönd hér, sem liggja nálægt Íslandi, og ég hef hvergi nokkurs staðar orðið var við, að haldið væri áfram að gera slíka vegi sem við gerum hér, þ. e. malarvegina, jafnvel ekki í allstrjálbýlum héruðum. Mér sýnist, að það hafi verið teknar upp þar þrjár aðferðir, þ. e. að steypa vegina, að malbika vegina, að sjálfsgöngu eftir mjög mismunandi aðferðum, þar sem vegirnir, sem eiga að taka mestan þunga, hafa verið mjög mikið þúkkaðir áður, hinir minna, sem þurfa minni umferð, og í þriðja lagi hlaðnir úr grjóti, eins og gert er mikið enn í Þýskalandi. En hér virðist enn þá vera sú skoðun, að það sé varla þess að vænta, að við getum horfið frá í meginatriðum malarvegum, sem er þó langnauðsynlegast að hverfa frá og kemur af tveimur eða kannske þremur meginástæðum. Hvenær sem vindur er, fýkur ofaniburðurinn burt, hvenær sem bleyta er, skolast hann í burtu, og það eru komnar slíkar kröfur á ríkissjóðinn nú um malartekju eða efnistekju ofan í þessa vegi, að það er vafasamt, hvort hann þolir að standa á móti þeim kröfum og hvort það á að taka á sig raunverulega í framtíðinni þá áhættu að þurfa kannske að borga fyrir hvert bílhlass, hvar sem það er tekið, allmikið fé, frá 10 upp í 40—50 kr. hlassið, en það er komið svo nú, að vegagerðin getur ekki staðið á móti því, að menn fái fullt gjald fyrir verðmæti, sem þeir eiga, þó að það sé verið að taka það ofan í vegi. Ég veit, að um þetta stendur orðið allmikill styrir í sumum hverjum héruðum á milli vegagerðarinnar og landeigenda. Það er eitt af því, sem ætti að þoka þessum málum áleiðis, að hverfa frá hinu gamla fyrirkomulagi um að halda áfram að leggja malarvegi, nema þar sem það er alveg óhjákvæmilegt vegna kostnaðarins og ekki eins nauðsynlegt að leggja í dýrari vegi vegna umferðarinnar.

Ég vil svo að síðustu endurtaka enn þakklæti mitt til hv. fjvn. fyrir þá miklu vinnu, sem hún hefur lagt í þetta mál, og til okkar ágæta fyrrverandi vegamálastjóra fyrir það, hversu hann hefur nú á sínu síðasta ári í þessu starfi lagt óhemjumikla vinnu í þá merku athugun, sem hér hefur farið fram.

Emil Jónsson: Herra forseti. Á þskj. 74 bár-um við hv. 1. þm. Árn. (JörB) og ég fram till. til þál. um að skora á ríkisstj. að athuga, hvort möguleikar væru á, að kostnaður við vegagerð yrði endurgreiddur að einhverju eða öllu leyti með skatti af bílum, sem um vegina fara.

Þessi till. okkar var fram komin vegna þess, að við eins og allir aðrir sáum þörfina á því, að vegirnir yrðu gerðir með varanlegu slitlagi, en sáum hins vegar ekki, að möguleikar væru á því, svo að vel væri a. m. k., að afla fjár til þessarar vegagerðar eftir venjulegum þekktum eða troðnum leiðum, og yrði þess vegna að reyna, hvort unnt væri að fara einhverjar aðrar leiðir til að afla þessa fjár. Ef um mjög takmarkaða vegagerð væri að ræða með varanlegu slitlagi, þá væri það a. m. k. mjög líklegt, að ekki nema nokkur hluti af bifreiðaeigendum landsins mundi aka þann veg, sem þannig væri gerður, og þess vegna væri kannske ekki að öllu leyti réttlátt að taka þann almenna skatt, sem allir bifreiðaeigendur á landinu greiða, til þess að mjög miklu leyti að nota hann í vegagerð eins og þessa, þó að nauðsynlegt væri. Hitt væri sanngjarn, ef framkvæmanlegt væri, að þeir, sem um veginn færu og nytu gæða hans, spöruðu slit á sínum bifreiðum og annað þess háttar, greiddu heldur kostnaðinn af vegagerðinni að einhverju leyti með sérstöku gjaldi. Í þeirri þáttill., sem hv. fjvn. hefur nú borið fram á þskj. 425, sé ég, að sú hugsun, sem í okkar till. felst, hefur efnislega verið tekin upp, og ég er þakklátur hv. fjvn. fyrir það, því að þar með er okkar tilgangi náð um það, að þessi möguleiki verði athugaður og reynt að fá úr því skorið, hvort þessi leið sé framkvæmanleg eða ekki.

Meira hef ég raunar ekki um málið að segja, annað en það, að hv. frsm. n., hv. þm. Borgf., gat þess, að í bréfi vegamálastjóra, dags. 4. jan. s. l., sem prentað er sem fskj. með hinni nýju þáttill., sé þess getið, að aðeins örfáir slíkir vegir í Bandaríkjunum hafi verið gerðir þannig og helzt ekki annars staðar. Nú er ég að vísu ekki kunnugur í því landi, en ég hef þó farið þar í bifreiðum, og ég man eftir, að í fyrstu bifreiðaferðinni, sem ég fór í því landi og stóð í tvo klukkutíma og var líklega eitt-hvað í kringum 60—70 mílur, urðum við fjór-um sinnum að borga þetta vegagjald, hvorki meira né minna. Og mér hefur verið tjáð, að mjög mikið af nýjum bifreiðabrautum í því landi séu einmitt gerðar á þann hátt, að kostnaðurinn við þær sé greiddur með skatti af þeim bifreiðum, sem um veginn fara. Ég hef komið að, þar sem slíkir vegir hafa verið í lagningu í mjög stórum stíl, og þessar brautir eru lagðar víða um Bandaríkin, og mér var þá tjáð, að það væri alltitt, að stofnkostnaður þessara vega væri tekinn með skattgreiðslu af bílum, sem um þá færu, svo að ég vildi a. m. k., áður en því yrði slegið föstu, að hér væri aðeins um örfáa vegi að ræða og að þeim færi fækkandi og frá þessu væri verið að hverfa þar, að það atriði yrði rannsakað vel og gengið alveg úr skugga um, hvort það væri fullkomlega rétt, því að ég hafði það á tilfinningunni, að það væri alveg þveröfugt, þar sem ég fór í því landi. Um önnur lönd skal ég ekki segja neitt, því að ég þekki það ekki, en mikið má vera, ef þessi aðferð er ekki víðar notuð en í Bandaríkjunum.

Efnislega skal ég svo ekki fara að ræða málið. Þar sem hv. fjvn. hefur tekið upp í sína till. það, sem í minni till. felst, sætti ég mig prýðilega við þá afgreiðslu málsins af hálfu okkar flm. till. á þskj. 74.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 45. fundi í Sp., 8. marz, var fram haldið fyrir umr. um till.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 31 shlj. atkv.

Á 46. fundi í Sp., 14. marz, var till. tekin til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 29 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 477).

14. Heyverkunaraðferðir.

Á deildafundum 11. okt. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um rannsókn nýrra heyverkunaraðferða [21. mál] (A. 21).

Á 7. fundi í Sp., 26. okt., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Jörundur Brynjólfsson): Herra forseti. Á síðari árum hafa orðið nokkrar breytingar á heyverkun hér á landi. Það hefur verið gert mun meira að því að verka vothey en áður tíðkaðist, og það hefur vaxið smátt og smátt með hverju ári, sem hefur liðið, þó að reyndar gjarnan hefði mátt vera enn hraðari vöxtur með þá heyverkunaraðferð. Er talið, að það sé örugg heyverkunaraðferð, og reynsla flestra þeirra, sem hafa notað hana, hefur gefið vel, þótt að vísu hafi aðeins borið út af því. En sem betur fer hefur það verið á fáum stöðum og kveðið lítið að því.

Þá hefur einnig verið tekin upp ný aðferð. Það er hin svonefnda súgþurrkun. Henni er skammt á veg komið hér á landi, en gera má ráð fyrir, að eftir því sem raforkan dreifist út um byggðir landsins, verði gert meira að því að verka heyið á þann hátt. Það er ekkert vafamál, að slík hirðing á heyi gerir auðveldara að hirða það. Það þarf ekki eins að vanda þurrk þess og greiðir mjög mikið fyrir hirðingu á heyi, þegar þerrilítið er. Hins vegar er tæpast hægt að segja, að þessar heyverkunaraðferðir hinar nýju geti algerlega bætt úr, ef votviðrasamt er og sumarveðrátta mjög erfið, að þá sé hægt að ganga að heyskapnum eins og vera þyrfti.

S. l. sumar hefur á allmiklum hluta landsins brugðið skýru ljósi yfir þá erfiðleika, sem eru

á heyrirðingu, ef illa viðrar. Það er meira að segja ekki alveg öruggt, hvort votheysgerðin getur að öllu leyti bjargað heyring mánna í slíku tíðarfari. En enn síður gerir súgþurrkunin það, á þann hátt sem hún er framkvæmd hér hjá okkur eða hefur verið til þessa.

Þessi vandkvæði á heyrirðingu hjá bændum eru ákaflega erfið og geta verið örlagarík, eins og s. l. sumar bar greinilega með sér. Nú hefur verið talað um nýja aðferð til þess að hirða hey, sem aðeins hefur verið byrjað á hér á landi, ég ætla á einum eða tveimur stöðum, og þó vist ekki fyrr en mjög síða sumars. Það er með nýrri gerð tækja, sem útbúin eru til þess að þurrka heyið með heitum blástri.

Af því, sem sagt hefur verið frá í íslenskum blöðum, virðist, að það muni vera möguleikar á þessu. En útlit er fyrir, eftir því sem upplýst var með eitt eða tvö tæki, sem hér voru gerð að umtalsefni, að það verði svo mikill kostnaður, að erfitt muni að reisa rönd við slíku fyrir bændur. Hvað mikið kann að vera gert að þessu erlendis, þekki ég ekki, og ég hef ekki getað séð neina greinilega skýrslu eða grg. koma fram um það hér hjá okkur, hvernig því er varið. En þetta mál er svo mikils virði, að okkur fllm. þessarar till. sýnist, að það sé sjálfsagt að kynna sér ýtarlega, hvernig ástætt er um þetta mál erlendis, þar sem það hefur verið reynt. Hér heima er það svo lítið, að það er fljótgert að athuga það. En hver reynsla er fengin á notkun þeirra erlendis, það er það, sem nauðsyn ber til að upplýsa og það sem allra skjólast, til þess að það liggi fyrir fram nokkurn veginn ljóst fyrir hjá hverjum þeim búandmanni, sem kæmi til hugar að reyna nú nýjar leiðir við þessa heyverkun, að hverju er gengið í þessum efnum. Það á ekki um slík mál sem þetta að vera í verkahring hvers einstaklings að prófa sig áfram og gera tilraunir með slík viðfangsefni. Það getur ekki öðruvísi farið en það kosti feiknmikið fé að gera slíkar tilraunir, kaupa verkfærin og gera síðan tilraunir með þau. Og það má ekki ske, að einstaklingar leggi út í slíkt. Til þess hafa þeir ekki fjárhagslega getu eða fjárhagsleg ráð, ekki sízt ef það kynni að enda með litlum eða lélegum árangri. Þess vegna verður það opinbera að annast einmitt um slík verk, svo að einstaklingarnir geti, ef þeir leggja út í að afla sér þessara verkfæra og reka þau, vitað fyrir fram nokkurn veginn, hvers árangurs má vænta af slíkri heyverkunaraðferð.

Þetta er það þýðingarmikið mál, — það veit ég að allir hv. alpm. gera sér fullkomlega grein fyrir, svo að ég þarf ekki að vera að fjölyrða um það, — að það er alveg sjálfsagður hlutur að gera það, sem hægt er, til að afla upplýsinga um þetta atriði.

Það tímatakmark, sem við setjum í okkar till. um, hvenær þessari rannsókn verði lokið, má vel vera að sé of nærri okkur, að upplýsingarnar skuli liggja fyrir fyrir lok janúar n. k. En það má tiltaka rýmri tíma, svo að öruggt sé, að hægt sé að afla sér þeirrar vitneskju, sem ætlazt er til samkv. þessari till. En umfram allt mætti það þó ekki dragast leng-

ur en það, að þetta liggi ljóst fyrir fyrir næsta vor, svo að menn fari ekki að hlaupa í að panta þessi verkfæri og kaupa þau, nema þeir viti, hvers árangurs má vænta af starfrækslu þeirra til þessara hluta.

Ég sé ekki ástæðu til þess að fjölyrða frekar um málið. Ég get að nokkru skirskotað til þeirrar grg., er till. fylgir. Ég vona, að hv. Alp. vilji sýna þessu máli fullan stuðning, og geri það að till. minni, að málinu verði að þessari umr. lokinni vísað til hv. fjvn.

Viðskmrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Ég held, að sá frestur, sem ákveðinn er í till., sem hér um ræðir, sé nægilega langur, vegna þess að fyrir liggja ýmsar upplýsingar, sem hægt væri að draga saman á ekki lengri tíma en þetta. Ég geri ekki ráð fyrir því, að til-lögumenn ætlist til, að á þessum tíma verði gerðar tilraunir í þessum efnum, enda ekki hægt á þessari árstíð. En við getum notfært okkur þá reynslu, sem aðrar þjóðir hafa fengið. Og það, sem fyrir liggur, er að draga það, sem þegar hefur verið reynt í þessum efnum á Norðurlöndum og víðar, saman í eina heild, til þess að það liggi hér fyrir.

Við vitum, að votheysverkinin hefur verið það raunhæfasta til bjargar íslenskum bændum fram að þessu, þegar um óþurrka hefur verið að ræða. Flestum bændum hefur tekizt vel að verka vothey. En þó hefur það hér á landi fram að þessu verið gert á frumstæðan hátt.

Fyrir mörgum árum fann finnskur prófessor upp aðferð til þess að verka vothey. Það var með því að blanda sýru í heyið, bæði saltsýru og brennisteinssýru. Með þessari íblöndun gerði hann votheyið miklu betra til fóðurs en það hafði áður verið. Mér er ekki kunnugt um, hvort þessi íblöndunaraðferð hefur verið reynd hér, en ég veit, að hún er nokkuð dýr. Síran hefur verið dýr, og á Norðurlöndum hefur vothey fram að þessu verið verkað án íblöndunar. Ef það reynist of dýrt á Norðurlöndum, þar sem síran er framleidd, þá má búast við, að það yrði ekki síður hér, því að ekki er um annað að ræða fyrst um sinn en að flytja sýruna inn. Það verður að flytja hana í glerhylkjum, sem eru brothætt, og sá flutningur yrði vitanlega dýr. Er því hætt við, að bændur gætu ekki notfært sér íblöndunaraðferðina, þótt hún bæti heyið í verkun.

Þjóðverjar hafa einnig tekið upp sérstaka votheysverkun. Það er með íblöndun, með svokallaðri maurasýru. Það er sagt, að sú sýra sé nokkru ódýrari í framleiðslu en hin síran, og það mun vera nokkuð algengt í Þýskalandi og Mið-Evrópu að nota íblöndunaraðferðina.

Ég man eftir því, að í fyrra, seinni hluta sumars, þegar ég var á ferð á Norðurlöndum, heyrði ég talað um, að bændur hefðu orðið fyrir miklum búsifjum vegna óþurrkanna, ekki aðeins á korni, heldur einnig á heyi. Bendir það til þess, að þeir hafi ekki enn á Norðurlöndum víggirt sig fyrir rosanum frekar en íslenzkir bændur, þó að þeir þekki aðferðir og leiðir til þess. Það er kostnaðurinn, sem fylgir

því, sem hefur orðið til þess, að íslenzkir bændur og aðrir bændur hafa heldur viljað taka áhættuna af rosasumrum við og við en að leggja í þann kostnað, sem því fylgir að tryggja sig til þess að geta verkað heyið, hvernig sem árar. En mér finnst nú, ef þessi till. verður samþ., að þá væri það verkefni þeirra, sem fá framkvæmdina, að gera athugun á því, hvort hugsanlegt er að framleiða þessar sýrur hér á landi, hvort sem það er maurasýra, saltsýra eða brennisteinssýra, sem allar eru góðar til verkunarinnar. Væri t. d. hugsanlegt, að áburðarverksmiðjan gæti framleitt slíka sýru á því verði, að bændur gætu kostnaðarins vegna notað hana? Þetta er atriði, sem vitanlega þarf að athuga og ég hygg að væri hægt að athuga á ekki löngum tíma.

Ég býst við, að jafnvel þótt tækist að framleiða sýruna hér, þá verði það svo, að fjöldi bænda haldi áfram að verka vothey með gömlu aðferðinni. Ég hef átt tal við marga bændur, sem hafa verkað vothey með gömlu aðferðinni, annaðhvort í turnum eða í djúpum gryfjum, sívölum, og þeir telja, að það sé engin áhætta að gefa að helmingi, sumir segja jafnvel að $\frac{1}{2}$, kúm og öðrum fénaði vothey, sem er verkað með gömlu aðferðinni. Votheysverkunin verður þess vegna lengst af og áfram meginverkunin á heyi á rosasvæði, en sjálf-sagt væri betra, ef hægt væri kostnaðarins vegna að nota íblöndunina til þess að gera fódrið kjarnbetra á allan hátt.

Við þekkjum líka súgþurrkunina, og við vitum, að þeir, sem hafa ráð á því að hafa súgþurrkun með heitu lofti, standa miklu betur að vígi en aðrir í óþurrkum og geta bjargað sér næstum því hvernig sem tíðin er, hafi þeir heitt loft.

Framsögumaður minntist hér á tvo blásara, sem eru komnir til landsins og eru mun betri en þeir, sem við áður höfum þekkt. En það strandar alltaf á sama skerinu, að þeir munu vera það dýrir, að þeir geta ekki orðið almenningseign bænda eins og sakir standa.

Það vantar ekki, að við þekkjum aðferðirnar til að verka heyið, þótt rosasumur séu, en okkur vantar möguleikana á því að gera þessar aðferðir það ódýrar, að bændur geti almennt tileinkað sér þær, og ég hygg, að þeir, sem fengju það verkefni til rannsóknar og athugunar, þurfi ekki til þess sérstaklega langan tíma. Þeir þurfa að víða að sér þeim gögnum, sem fyrir liggja, og setjast síðan niður og reikna úr þeim tölum, sem þeir hafa fengið. Ég geri ráð fyrir því, að efnafræðingar þurfi ekki langan tíma til þess að svara þeirri spurningu, hvort við getum framleitt í áburðarverksmiðjunni sýru, sem notuð yrði til heyverkunar. Ég veit líka, að ef það svar verður neikvætt, þá höfum við ekki möguleika á slíkri sýruframleiðslu að svo komnu, því að þá þarf aðra verksmiðju, efnaverksmiðju, sem framleiðir ekki aðeins sýru til heyverkunar, heldur miklu frekar eitthvað annað, en sú verksmiðja verður ekki byggð á stuttum tíma og þarf vitanlega mikinn undirbúning.

Ég held, að það sé gott, að þessi till. er fram

Alpt. 1955. D. (75. löggjafarþing).

kominn. Hún verður til þess, að þessi mál verða dregin saman og athuguð. Það tjón, sem óþurrkarnir valda hvað eftir annað íslenzkum bændum, er svo alvarlegt, að það er vissulega þess virði að gera sér grein fyrir því, hvort við á nokkurn hátt getum bætt úr þessu og komið í veg fyrir það tjón, sem hefur komið yfir íslenzku bændastéttina hvað eftir annað. Það tjón snertir alla þjóðina.

Flm. (Jörundur Brynjólfsson): Herra forseti. Það eru aðeins örfá orð, sem ég vildi segja. Ég vil þakka hæstv. viðskmrh. fyrir hans góðu undirtektir undir þetta mál. Hann lét í ljós, að af sinni hálfu vildi hann greiða fyrir því, og það er vel farið. Hann minntist frekar á þessar heyverkunaraðferðir, sem hafa tíðkast hér hjá okkur.

Ég ætla, að það hafi verið gerð dálítil tilraun með blöndun á sýru í súrhey hér áður eftir finnsku aðferðinni, en menn munu hafa fljótlega hætt við það og það ekki heldur verið víða, sem það var gert, og það mun hafa aðallega verið sakir kostnaðar.

Það liggur ekki ljóst fyrir enn þá hjá okkur, því miður, hvernig það mundi gefast að fódra búpeninginn eingöngu á vothey. Það mun hafa átt sér stað í litlum stíl á mjög fáum stöðum á landinu, svo að það er tæpast hægt í því efni að tala um nokkra reynslu. Þó hefur það verið gert dálítið á nokkrum stöðum. Ég þekki einn bónda á Norðurlandi, sem hefur sagt mér, að hann hafi fódrað fé sitt í ein þrjú ár eingöngu á vothey og gefizt það vel. Það er fé, sem hann beitir. En það hagar þannig til hjá honum, að það tekur helzt aldrei fyrir jörð, svo að féð hefur alltaf beit með. Aðeins hefur hann þurft að gefa lömbum inni svo sem tveggja mánaða tíma án þess að beita þeim, og fódrun á þeim með vothey hefur honum ekki gefizt eins vel og með beitarféð. Hann sagði mér, að framför þeirra væri mjög lítil þann tíma, sem gefið er inni. Heilbrigði hefði verið í þeim, en framför ekki góð, nær engin.

Svona einstök dæmi segja náttúrlega ekki mikið. Votheysverkun hjá honum er eins og hún hefur víðast hvar tíðkast, bara í gryfjum, ekki í háum turnum, eins og á stöku stað er nú orðið, en votheysverkunin eigi að síður góð. Og ég hygg, að þess konar votheysgerð geti heppnast, ef gryfjurnar eru góðar og menn hafa fulla aðgæzlu, þegar heyið er látið í þær.

S. I. sumar upplýsir vafalaust, hvernig tekst til, þegar verður að láta heyið inn vott, því að nú varð ekki hjá því komizt. En um það getur maður ekki talað fyrr en það sýnir sig, hvernig það verkast nú, og reynsla er fengin á því.

Á meðan ekki er lengra komið með votheysgerðina og þekkingu á því, hvernig lánast að fódra búpeninginn á tömu vothey, getur maður ekki gert ráð fyrir, að sú heyverkunaraðferð verði höfð eingöngu, heldur aðeins með, en getur áreiðanlega hjálpað mönnum stórkostlega, í erfiðum sumrum ekki sízt, með hirðingu á heyinu. Það mikla reynslu höfum við orðið í því efni. Þess vegna verðum við að tala um heyþurrkun, og væri gott að geta haft

hana, ef tök væru á, þó að erfiðlega viðri, þar til frekari reynsla er fengin fyrir votheysgerðinni og fóðrun búpenings á vothegi eingöngu og menn lengra komnir áleiðis með að byggja votheysgryfjur eða rúm fyrir vothegið.

Ég held viðvíkjandi athugunum á þessu máli, að það sé óhjákvæmilegt til að fá góða og örugga vitneskju, að einn eða tveir menn eða svo færu utan til þess að kynna sér málið ýtarlega. Það mundi verða þeim enn ljósara, hvernig ástætt er um það, heldur en þó að menn fengju skýrslur og greinargerðir með þeim. Þeir mundu þá bæði fá kunnugleika á þeim verksmiðjum, sem búa til þessi tæki, og einnig hafa tal af þeim mönnum, sem hafa eitthvað notað þau, því að þetta er það mikilvægt, að það er óhjákvæmilegt, að vandað sé til upplýsinga um málið sem allra bezt, og það vona ég að verði gert.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Út af þeim setningum í grg. á þskj. 21 og því, sem hv. 1. flm. tók hér fram nú, að óhjákvæmilegt mundi vera, að farið verði utan til þess að kynna sér þurrkunartæki og þurrkunaraðferðir, þar sem slík þurrkun hefur verið reynd í framkvæmd, t. d. í Bretlandi og Kanada, þykir mér rétt að upplýsa hér, að allmörg undanfarin ár hef ég persónulega lagt allmikla vinnu í að kynna mér þetta mál í Bretlandi, einmitt hjá því fyrirtæki, sem lengst er komið í því að búa til og vinna með slíkum vélum sem hér um ræðir. Þessi gögn öll voru á sínum tíma lögð fyrir sandgræðslustjóran sáluga, sem hafði mjög mikinn áhuga á þessu máli. Kom þar alveg fram, hvað mikill kostnaður væri fólgin í kaupum vélanna, einnig afköst véla, rekstrar-kostnaður o. s. frv., sem honum var allt látið í té, og mun hann á þeim tíma hafa rætt þetta við Búnaðarfélag Íslands, en entist því miður ekki aldur til þess að fylgja þessu máli fram sem skyldi. Taldi hann, að hér væri einmitt um mjög mikla lausn á þessu máli að ræða fyrir bændur almennt. En ég sneri mér einkum til hans vegna þess, að ég taldi, að þar væri bezt aðstaða til þess að reyna þessar vélar, þar sem þær einnig gátu m. a. þurrkað korn og vitað var, að sandgræðslustöðin hafði alltaf allmikla erfiðleika með að þurrka kornið, ef beðið var eftir því, að það næði fullum þroska, auk þess sem í þessum vélum var einnig hægt að framleiða heymjöl til útflutnings og notkunar innanlands. Fylgdu og þessum upplýsingum mjög nákvæmar skýrslur um verðlag á heymjöli á heimsmarkaðnum. Taldi m. a. þáverandi sandgræðslustjóri, að með þessu móti mundi mega spara allan innflutning á hænsnafóðri til landsins, ef hægt væri að koma upp slíkri heymjölsverksmiðju á sandgræðslustöðinni, en hann hafði ekki fengið fylgi Búnaðarfélagsins né þeirra aðila, sem hér áttu hlut að máli, til þess að gera þessar tilraunir eða reyna þessar vélar, sem hér um ræðir. Þetta mun einnig á sínum tíma hafa verið rætt allverulega við landnámsstjóra, sem hefur ekki heldur fengið samúð með málinu, en verið því mjög fylgjandi. Og að síðustu

liggja nú allar þessar till. eða upplýsingar fyrir skólastjóranum á Hvanneyri, sem hefur einmitt vegna óþurrkanna í sumar fengið mjög mikinn áhuga á þessu máli.

Ég vil aðeins taka þetta fram til þess að benda á, að það væri að fara yfir lækinn að sækja sér vatn að ganga fram hjá þeim upplýsingum, sem hér liggja fyrir, og er ég að sjálfsögðu fús til þess að gefa þeirri n., sem fær þetta mál til meðferðar, allar þessar upplýsingar, svo að hún geti rannsakað þetta mál, að svo miklu leyti sem hægt er að rannsaka það hér á landi. Þetta þótti mér rétt að láta koma fram við þessa umr.

Hitt er og kunnugt, að Klemenz Kristjánsson á Sámsstöðum hefur haft allviðtæka reynslu af þessum málum hvað snertir Bandaríkin og mun sjálfsagt geta gefið ýmislegar upplýsingar um þá hlið málsins.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv. og til fjvn. með 26 shlj. atkv.

Á 46. fundi í Sp., 14. marz, var till. tekin til síðari umr. (A. 21, n. 472).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 26 shlj. atkv.

Frsm. (Helgi Jónasson): Herra forseti. Fjvn. hefur haft þessa till. til athugunar á fundum sínum og sent hana til umsagnar Búnaðarfélagi Íslands, sem lagði til, að till. yrði samþykkt nokkuð breytt. Í þessari till. er gert ráð fyrir að kjósa fimm manna millipinganevnd til að athuga málið, en búnaðarþing lagði til, að það yrði nefnd innan Búnaðarfélags Íslands, verkfæranefnd og tilraunanevnd búfjárræktar, sem fengi málið til athugunar. Fjvn. fellt á þetta sjónarmið og álitur eðlilegt, að þessari nefnd verði falið að athuga það, sem í till. felst. Að öðru leyti hefur nefndin ekki séð ástæðu til þess heldur að taka tillit til kostnaðar við þessa nefndarskipun, því að í fjárlögum er gert ráð fyrir því að veita 100 þús. kr. til þessara rannsókna, og leggur til, að till. verði samþ. með þeim breytingum, sem um er getið á þskj. 472.

Jörundur Brynjólfsson: Ég vil láta í ljós þakklæti mitt til hv. fjvn. fyrir till. hennar í þessu máli. Við flm. getum fullkomlega fallið á brtt. n. Höfuðástæða okkar flm. til að hreyfa þessu máli var, að því yrði sinnt og frekari gaumur gefinn heldur en enn er hér hjá okkur, og þeim tilgangi okkar fullnægir brtt. hv. fjvn.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 47. fundi í Sp., 15. marz, var fram haldið síðari umr. um till.

ATKVGR.

Brtt. 472,1 (ný tillgr.) samþ. með 36 shlj. atkv.

Brtt. 472,2 (ný fyrirsögn) samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 32 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 482), með fyrirsögninni: *Pál. um rannsókn heyverkunaraðferða.*

15. Samgöngur innanlands.

Á deildafundum 6. marz var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um skipulag á samgöngum innanlands [177. mál] (A. 446).

Á 44. fundi í Sp., 7. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 46. fundi í Sp., 14. marz, var till. aftur tekin til fyrri umr.

Frsm. (Pétur Ottesen): Ég get um þessa þáttill. fjvn. um skipulag á samgöngum innanlands látið að mestu nægja að vísa til þeirrar grg., sem till. fylgir. Þar er þess getið, að n. leit svo á, að athugun á samgöngum innanlands bæri að taka upp á nokkru breiðari grundvelli en markaður er í þeim till., sem n. höfðu borizt um þetta efni, en þær beindust að því að taka aðeins til athugunar samgöngur á sjó á vegum ríkisins. Eins og nú er komið samgöngum í landi voru, þá grípa hinar siauknu ferðir á landi og í lofti mjög inn á svið samgangna á sjó með ströndum fram.

Þeir aðilar allir, sem samgöngur vorar annast, kosta að sjálfsöðgu mjög kapps um það, hver á sínu sviði, að þeir geti veitt með þeim sem bezta og hagkvæmasta þjónustu. Þetta er mjög mikilsvert atriði, því að góðar og greiðar samgöngur eru hverri þjóð undirstöðuatriði góðrar afkomu og velmegunar í hvívetna. Hitt er þó ekki síður nauðsynlegt, að þessi þjónusta sé sem bezst skipulögð heildarlega með það fyrir augum, að þar fari saman sú fyrirgreiðsla, sem hér hefur verið lýst, og hagkvæmur rekstur fyrirtækjanna, sem annast samgöngurnar.

Samgöngur á landi og í lofti hafa þróast mjög ört hin síðari ár, og þessi öra þróun þeirra hefur leitt til þess, að nauðsynlegt hefur þótt, að það opinbera gerði nokkrar ráðstafanir í því sambandi. Má þar benda á, að samgöngur til fólksflutninga á landi með bifreiðum eru skipulagðar samkvæmt lögum frá 1947, og samkvæmt því, sem þar er ákveðið, er það nefnd, sem hefur það verkefni með höndum að skipuleggja þessar ferðir, en þessi skipulagning á bifreiðum til fólksflutninga hefur það markmið fyrst og fremst að haga bifreiðaferðunum þannig, að sem bezst og hagkvæmust not verði af þeim innan þess verkahringis, sem þeim er markaður.

Þetta er höfuðtilgangurinn með þeirri skipulagningu. Sama er að segja um flugferðirnar. Samkvæmt lögum frá 1950 hefur ráðherra heimild til að setja reglur um flugferðir og

ef nauðsyn krefur að veita einu eða fleiri félögum sérleyfi til fastra áætlunarferða á ákveðnum leiðum. Þannig var það, að á meðan Flugfélag Íslands og Loftleiðir stunduðu bæði flugferðir innanlands, var ferðunum síðustu árin skipt á milli þessara félaga. En hér ber að sama brunni og um fólksflutninga með bifreiðum á sérleyfisleiðum, að þessi skipulagning var miðuð við heildarnot af flugferðunum út af fyrir sig miklu meira en hitt, að þær væru samstilltar við ferðir á landi og á sjó.

Um þriðja þáttinn í samgöngukerfinu, strandferðirnar og flóabátaferðirnar, er það að visu svo, að það eru ekki til nein sérstök lagafyrirmæli um þennan rekstur. En Skipaútgerð ríkisins er háð ákvörðun Alþingis og þess ráðherra, sem fer með þau mál. Um flóabátaferðirnar, sem njóta nokkurs styrks úr ríkissjóði, er því þannig varið, að styrkurinn er því skilyrði bundinn m. a., að ferðaáætlun bátanna sé samþykkt af pósti- og símamálastjórninni og af Skipaútgerð ríkisins. Að því er snertir strandsiglingarnar er ljóst, að hinir hraðvaxandi flutningar á landi og í lofti hafa að sjálfsöðgu viðtæk áhrif á rekstur þeirra.

Þetta allt þarf þess vegna að hafa í huga við athugun þessa máls og það því fremur sem skipulag allra þessara þriggja þátta í samgöngukerfi voru, eins og ég sagði áður, er meira miðað við það, að hver þeirra fyrir sig nýtist sem bezst, en hitt, að tilhögun á heildarrekstrinum sé mäske svo haganlega fyrir komið sem bezst mætti vera og efni gætu staðið til. Það er því einmitt með sérstöku tilliti til þessa alls, sem fjvn. litur svo á, að tímabært sé að gera nú heildarathugun á samgöngukerfi landsins í vændum þess, að á þann hátt takist að koma þeirri skipun á samgöngurnar, að þær geti orðið, eins og í tillgr. segir, sem hagkvæmastar fyrir byggðir landsins, en kostnaði þó í hóf stillt, svo sem auðið er. Fjvn. leit svo á, að líklegasta leiðin í því efni væri að fela fimm manna mþn. þetta starf, og er það einnig í samræmi við það, sem lagt er til í þáttill. á þskj. 78.

Vil ég svo ljúka mínu máli með því að bera fram fyrir hönd fjvn. ósk um, að Alp. geti verið nefndinni sammála um að hafa þessa tilhögun á afgreiðslu málsins.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Ég hef, eins og kunnugt er, ásamt hv. þm. Snæf. borið fram á síðustu þremur þingum till. til þál. um að koma betri skipan á strandferðir í kringum landið með tilliti til þess, að meira gagn mætti verða af ferðunum og kostnaðurinn þó allmiklu minni en hann nú er í sambandi við útgerð á skipum ríkisins.

Hv. frsm. og formaður fjvn. hefur nú gert grein fyrir þeirri till., sem n. ber fram á þskj. 446, og hefur þar verið tekið upp meginatriðið úr þeirri till., sem við höfum borið fram, ég og hv. þm. Snæf., á þskj. 78, eins og hann einnig lýsti. Get ég hér lýst yfir, að ég er ekki einasta samþykktur þeirri máls-

meðferð, sem hér hefur verið höfð á, heldur vil og leyfa mér að flytja hv. fjvn. þakkir fyrir afgreiðslu málsins á þann hátt, sem hér kemur fram í þáttill. Það er að sjálfsögðu mér aðeins gleðiefni, að þessi athugun eigi að vera viðtækari en gert er ráð fyrir í till. okkar hv. þm. Snæf., og ég er fyllilega sammála því, að það sé bæði rétt og viturlegt, að málið sé tekið upp á þeim grundvelli, sem hv. fjvn. leggur til.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 26 shlj. atkv.

Á 47. fundi í Sp., 15. marz, var till. tekin til síðari umr.
Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 30 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 34 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 483).

16. Blaðamannaskóli.

Á 50. fundi í Nd., 26. jan., var útbýtt:

Till. til þál. um stofnun blaðamannaskóla
[139. mál] (A. 284).

Á 64. fundi í Nd., 7. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 73., 74. og 75. fundi í Nd., 20., 21. og 23. febr., var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 83. fundi í Nd., 8. marz, var till. enn tekin til einnar umr.

Flm. (Gunnar Thoroddsen): Herra forseti. Þessi till. um stofnun blaðamannaskóla er flutt af sex alþm. úr öllum þingflokklum. Till. er á þá leið, að Nd. Alþingis álykti að skora á ríkisstj. að undirbúa stofnun blaðamannaskóla. Skal einkum athuguð sú leið að stofna til slíkrar kennslu við heimspekideild Háskóla Íslands. Við undirbúning málsins skal haft samráð við háskólaráð og Blaðamannafélag Íslands.

Það þarf engum blöðum um það að fletta, að blöðin eða „pressan“ sé orðið mikið áhrifa-vald meðal þjóðanna, og flestir munu telja, að næst skólunum eigi blöðin mestan hlut að því að uppfæra fólkið og móta skoðanir manna um andleg og veraldleg efni. Blöðin eru einnig hyrningarsteinn lyðræðisins. Einn af fremstu forvígismönnum lyðræðishugmynda nútímans og mannréttinda, Thomas Jefferson, sem var forseti Bandaríkjanna um skeið og

höfundur sjálfstæðisyfirlýsingar Bandarík-anna, komst að orði eitt sinn á þessa leið:

„Þar sem þjóðarviljinn er grundvöllur stjórnar vorrar, þarf fyrst og fremst að leiðbeina honum, og væri mér falið að úrskurða, hvort vér ættum að hafa stjórn án blaða eða blöð án stjórnar, þá mundi ég hiklaust velja hið síðarnefnda.“

Blöðin eru hyrningarsteinn lyðræðisins, eins og ég gat um, og er lögð á það allmikil áherzla í þessum ummælum hins kunnna Bandaríkjaforseta. En ábyrgð blaðanna og þeirra, sem við þau vinna, er að sjálfsögðu mikil, og það er sameiginleg nauðsyn þjóðfélagsins, blaðanna sjálfra og blaðamanna, að vel sé vandað til undirbúnings og menntunar fyrir þá, sem takast á hendur slíkt menningarhlutverk sem það á að vera að gerast blaðamaður. Til þess að kenna börnunum að stafa þarf nokkurra ára nám og próf frá kennaraskóla, og til þess að kenna unglingum eða þeim, sem lengra eru komnir á námsbrautinni, þarf enn lengra nám og enn strangari próf, en til þess að kenna þjóðinni allri og móta skoðanir hennar meira og minna í hinum þýðingarmestu málum þarf engin próf, ekki neina skólagöngu, ekkert námskeið. Í rauninni er það þannig samkv. lögum hér, að blaðamenn þurfa ekki að hafa neina skólagöngu, próf eða menntun, annað en það, að þeir þurfa helzt að vera læsir og skrifandi. Eg vil biðja menn um að skoða þetta ekki sem neina árás á blaðamannastéttina, því að nákvæmlega sama gildir einnig um alþm. og ráðherra. En þó að sumir vilji gera lítið úr skólagöngu, námi og prófum og segi: Slíkt tryggir ekki, að menn standi sig frábærlega vel í sínu starfi, — þá má auðvitað sama segja bæði um lækna, lögfræðinga og aðra, sem krafizt er langs náms af og prófa, að það er engin trygging fyrir því, að þeir verði frábærir í starfi sínu, þó að þeir hafi lokið tilskildum prófum. En menntunin gefur grundvöllinn, og það mun gefast vel, ef persónulegir hæfileikar og skapgerð er fyrir hendi að öðru leyti.

Eg ætla, að engum dytti í hug nú að falla frá því, að barnakennarar, unglingakennarar og aðrir uppfærðar þurfi að stunda nám og ljúka prófum. En eins og ég býst við að allir séu sammála um þessa meginhugsun, þá vænti ég einnig, að menn séu sammála um og ekki sízt blaðamennirnir sjálfir, að æskilegt sé að bæta skilyrðin til að undirbúa starfið, skapa þeim skilyrði til að afla sér menntunar og reynslu.

Í öðrum löndum ýmsum hefur um langt skeið verið litið þannig á. Eg ætla, að meðal elztu blaðamannaskóla, sem nú eru til, sé blaðamannaskólinn við stærsta háskóla Bandaríkjanna, Columbia-háskólann, en við þann háskóla stunda nám milli 25 og 30 þús. stúdenta á ári hverju. Ein deild þessa háskóla er blaðamannaskólinn, sem var stofnaður af hinum fræga ritstjóra og blaðamanni Joseph Pulitzer árið 1912. Og á þessum rúmum fjórum áratugum, sem hann hefur starfað, hefur hann

útskrifað hátt á þriðja þúsund blaðamenn. Þarna er ekki um einhver lausleg námskeið að ræða, eins og sums staðar annars staðar, heldur eru gerðar mjög strangar kröfur til inntöku í þennan skóla um almenna menntun, og í þessari kennslu er aðalatriðið ekki sérhæfingin til þess að verða blaðamaður á einhverjum sérstökum afmörkuðum sviðum, heldur megináherzlan lögð á alhliða menntun, alhliða þekkingu á öllum sviðum mannlegrar þekkingar, auk þess sem svo er að sjálfsöğðu kennt og æft í hinum faglegu greinum blaðamennskunnar, og próf frá þessum blaðamannaskóla eru erfið, þung próf. Þeir taka þar próf og fá þar lærdómstítilinn Master of science, sem þykir mikils virði í öðrum greinum, og þessi próf og skirteini eru mjög mikils virt af blöðum þar í landi og víðar og talin trygg- ing fyrir því, að slíkur maður hafi þekkingu, hæfileika og tækni til blaðamennsku í bezta lagi. Ég nefni þennan blaðamannaskóla vegna þess, að hann mun einna frægastur og elztur, en tugir annarra slíkra skóla eða blaðamanna- deilda eru við háskóla í Bandaríkjunum.

Á Norðurlöndum hefur á síðustu árum verið tekin upp kennsla í þessum greinum. Ég vil nefna, að í Finnlandi t. d. hefur Socialhög- skolen, eins og hann heitir, haft námskeið í blaðamennsku um alllangt skeið, og eru þar tveir fastir starfsmenn, prófessor og lektor, sem veita þessu forstöðu, auk margra annarra starfsmanna. Mikið hefur verið um það rætt að taka upp slíka kennslu einnig við háskól- ann í Helsingfors. Í Svíþjóð hefur verið haldið uppi námskeiðum við háskólann í Gautaborg, en á Norðurlöndum ber hæst í þessum grein- um Danmörku, en þar hefur háskólinn í Ár- ósum nú um einn áratug haldið uppi föstum námskeiðum í blaðamennsku. Þessum nám- skeiðum hefur þannig verið hagað, að þau standa þrjá mánuði í senn, og koma þangað starfandi blaðamenn, sem fá þá leyfi um þriggja mánaða skeið frá blöðum sínum, og þarna fara fram margs konar æfingar, kennsla og upplýsingar, og er þar sérstakur prófessor, sem veitir þessu forstöðu. Nú var ákveðið fyrir tveimur árum að bæta við þessi námskeið, taka upp framhaldsnámskeið, þriggja mánaða einnig. Þangað geta fengið innngöngu þeir, sem lokið hafa hinu fyrra námskeiði, og enn fremur blaðamenn, sem unnið hafa í sinni grein í 10 ár. Hins vegar er það svo með Árósháskóla, að þar eru enn þá engin próf eða námsskirteini veitt, annað en það, að vottað er að sjálfsöğðu, að maðurinn hafi stundað nám á þessu námskeiði.

Undanfarið hafa farið fram miklar athug- anir og umr. á Norðurlöndum um stofnun og aukningu slíkra skóla og námskeiða, og virð- ast flestir telja Árósháskólann fyrirmynd að þessu leyti.

Á fundi Norðurlandaráðs fyrir nórru ári var flutt till. um að stofna til norrænna námskeiða sameiginlega fyrir blaðamenn. Sú till. var þar athuguð og rædd, en frestað til þess þings, sem nú er nýafstaðið. Það mál enn fremur geta þess, að Sameinuðu þjóðirnar

hafa látið þetta mál, menntun blaðamanna, til sín taka, og nú í sumar verður haldin ráðstefna á vegum Sameinuðu þjóðanna í París um menntun blaðamanna.

Það, sem fyrir okkur flm. vakir með þess- ari till., er að koma hreyfingu á þetta mál hér á landi og að rannsakað verði, hvornig þessu verði bezt fyrir komið og hrundið af stað.

Við teljum, að það sé mjög eðlileg leið eða a. m. k. sú, sem fyrst komi til athugunar, að taka upp slíka kennslu við heimspekideild Háskóla Íslands, hvort sem hér yrði stofnuð sérstök deild eða haldið námskeið vissan tíma. Ég geri ráð fyrir því, að rétt sé að fara stílt af stað og prófa sig áfram í þessum greinum, en heimspekideildin verður að sjálf- söğðu fyrst fyrir, þegar menn hugsa þetta mál, því að þar eru fyrir hendi ýmsir kennslu- kraftar fyrsta flokks, þeir beztu, sem völ er á hér á landi í ýmsum þeim greinum, sem þarna þarf að kenna.

En menn spyrja þá: Hvað er það, sem á að kenna þessum blaðamönnum? Ef við athug- um, hvornig þessu er háttað annars staðar, þá verður þar jafnan fyrst fyrir tunga þjóð- arinnar, málfræði, bókmenntir, og þannig mundi það að sjálfsöğðu verða hér, að ein fyrsta námsgreinin er að sjálfsöğðu íslensk tunga, málfræði, bókmenntir, bókmenntasaga, og í þessari grein hafa blöðin alveg sérstöku og veglegu hlutverki að gegna. Blöðin geta verið styrkasta stoð íslenskrar tungu, en þau geta einnig molað niður málsmekk og ruglað og brjálað skýra hugsun og dómgreind, ef þekkingu skortir eða skilning á málinu eða á skyldum og ábyrgð blaðanna.

Sem betur fer eigum vér í hópi íslenskra blaðamanna marga menn, sem hafa þekkingu á tungunni og bera ást til hennar, en að sjálf- söğðu er það þekkingar- og menntunatriði, sem sjálfsagt er að leggja rækt við, að eitt aðalatriðið í kennslu blaðamannanna verði ein- mitt íslensk tunga.

Á slíkum námskeiðum þarf að sjálfsöğðu einnig að kenna rétta og eðlilega frásagnar- hætti. Frásagnarlistin má segja að sé menningararfur Íslendinga og er fólgin í því að vera gagnorður, fagurorður, sannorður. Orð Ara fróða Þorgilssonar eru sígild, að hvað sem missagt er í fræðum þessum, þá er skylt að hafa það heldur, er sannara reynist.

Í því sambandi vil ég sérstaklega nefna eitt, sem mjög brestur á hjá blaðamönnum, ekki sérstaklega hér á landi, heldur víðs vegar. Það er nauðsynin á því að skilja sundur frásögn af atburðum og dóma eða gagnrýni. Eitt af þeim blöðum, sem nú þykir bera — ég vil segja höfuð og herðar yfir önnur, er bandaríska blaðið New York Times, sem hefur orð á sér fyrir sérstakan heiðar- leika og hlutleysi í málflutningi. Þeir, sem lesa það blað að staðaldri, munu sérstaklega reka augun í það, hversu þess er vandlega gætt þar að skilja sundur frásögnina og dómana. Þegar jafnvel harðvítug kosninga- barátta geisar þar og blaðið eða ritstjórn

Þess hefur tekið alveg ákveðna afstöðu, t. d. með öðrum flokknum eða öðrum frambjóðandanum, þá kemur ekki annað til greina en að blaðið birti orðréttar ræður frambjóðendanna, við skulum segja forsetaefnanna beggja, án athugasemda, birti hlutlausar skýrslur af pólitískum fundum, þannig að í rauninni getur enginn fundið, hvorum megin fréttaritarinn stendur. Til þess að skýra frá því, hversu fjölmennir fundirnir séu, þá er ekki, eins og ýmsum hættir til, gizkað á, og jafnvel sér maður í blöðum bæði hér og annars staðar frásagnir af sömu fundum, þar sem tala fundarmanna getur verið kannske frá 100 upp í 5000 eftir því, gegnum hvernig lit pólitísk gleraugu menn hafa litið á mann-fjöldann. Eg hef veitt því athygli, að þegar um fjölmenna fundi er að ræða, sem þetta blað skýrir frá, þá snýr það sér beint til lögreglunnar og fær hjá henni upplýsingar um það, hversu fjölsóttur fundurinn hafi verið. En um leið og þessar frásagnir eru sannorðar og hlutlausar, er svo í forustugreinum eða öðrum pólitískum greinum blaðsins tekin alveg skýr afstaða, hvorum megin blaðið stendur, gagnrýndar ræður o. s. frv. Þetta vil ég segja að sé eitt af meginskilyrðum fyrir heiðarlegri og góðri blaðamennsku.

Nú er það svo, að vitanlega er spurning, hversu mikið sé hægt að vinna á í slíkum efnum með námskeiðum og skólum. En þó er það þannig, að í þeim blaðamannaskólum, sem þekktastir hafa orðið og bestir eru, er einmitt þetta atriði, áherzlan á sannorðar, hlutlausar frásagnir og heiðarleik í málflutningi, eitt meginatriðið og uppistaðan. Það er t. d. skýrt tekið fram í skýrslum frá blaðamannaskóla Columbia-háskólans, að þar séu gerðar mjög strangar kröfur um aga, og m. a. tekið sérstaklega fram, að hver sá nemandi í háskólanum, sem verður uppvis að því í sínu námi og sínum æfingum að falska frétt, verði rekinn úr skóla. Það er alger brottrekstrar-sök.

Aðrar námsgreinar á blaðamannaskóla hljóta svo að sjálfsögðu að verða sagnfræði, bæði íslensk saga og alheimssaga, erlendar tungur, upplýsingar um stjórnmál, hagfræði, efnahagsmál, félagsfræði o. fl., eftir því, hversu víðtæk og langvarandi þessi námskeið eiga að vera. Enn fremur er víða lögð á það mikil áherzla að kenna blaðamönnum, þannig að ekki verði um villzt, hver sé bæði siðferðisleg og lagaleg ábyrgð blaðanna, um meginþættina í meiðyrðalöggjöfinni, um friðhelgi einkalífsins o. s. frv., o. s. frv.

Þá eru æfingar og tilsagnir víðast hvar hafðar um samningu gagnrýni, t. d. bókmennta- og listagagnrýni, um fréttasöfnun og fréttaritun, um það, hvernig safna skuli og raða niður efni, brjóta um blað, hvernig koma skuli fyrir myndum, semja fyrirsagnir o. s. frv., o. s. frv., fagleg atriði, sem ég skal ekki fara hér út í.

Í sambandi við þær ströngu siðferðiskröfur, sem ýmsir hinir beztu háskólar gera í þessum efnum til verðandi blaðamanna, má geta þess,

að víða er lögð á það sérstök áherzla, að ef maður telur sig ranglega borinn sökum í blaði, eigi hann að sjálfsögðu heimtingu á því að fá þar inn leiðréttingu, það sé ekki aðeins lagaleg, heldur siðferðisleg krafa, en þar með sé þó ekki nema hálfsgöð sagan, hann eigi heimtingu á því siðferðislega, að leiðréttingin sé birt um það bil jafnábherandi og árásin eða ásökunin var birt þar, en það er mjög algengt og vafalaust langsamlega algengast í blöðum, að þegar árás hefur verið á einhvern gerð og hann vill fá leiðréttingu, þá er stundum dregið að birta hana, stundum er hún kannske birt einhvers staðar á lítið áberandi stað með smálettri, þó að árásin hafi verið forsiðugrein með flenniletri í fyrirsögn. Og ákaflega er það oft, sem síðan kemur aftan við þessa leiðréttingu athugasemd frá ritstjórninni um, að með þessari athugasemd sé það staðfest, að blaðið hafi farið með rétt mál í öllum greinum, þó að raunverulega hafi hvert orð verið hrakið. En það, sem í þessu sambandi er víða lögð sérstök áherzla á, er m. a. þetta atriði, sem þykir tákn um heiðarlega og siðlega blaðamennsku, að menn, sem ráðizt er á, eigi kost á að gera sínar leiðréttingar og þær séu birtar um það bil eins áberandi eða svipað og athugasemdalaust.

Þetta verður vitanlega ekki nema stundum og að nokkru leyti lagfært með skólagöngu, námskeiðum og prófum, og í þessu efni er sérstaklega athugandi, að samtök blaðamannanna sjálfra geta gert hér stærsta átakið. Með samtökum blaðamannanna sjálfra væri m. a. hægt að koma því á, að þeir hefðu innan sinna vébanda sérstakan blaðamannadóm eða dómnefnd, sem fylgdist með því og veitti félagsmönnum áminningu eða ofanigjöf, ef þeir þættu fara út yfir takmörk hins sæmilega.

Eg skal ekki hafa þessi orð fleiri til að fylgja till. úr hlaði. Hér þarf margvíslega og ýtarlega rannsókn á ýmsum atriðum, m. a. hver eigi að vera inntökuskilyrði á slík námskeið eða skóla, hversu langvarandi þessi námskeið skuli vera, hverjar skuli vera námsgreinar eða kennslugreinar, hvort próf skuli haldin, og ef svo er, þá hvaða réttindi próf eða sókn á slík námskeið skuli veita. Þetta verður allt til athugunar, en málið hefur, eins og tekið er fram í grg., verið borið undir rektor Háskóla Íslands og formann Blaðamannafélags Íslands, og eru þeir báðir málinu hlynntir.

Það er, eins og ég tók fram í upphafi, ákaflega mikils um vert fyrir hverja þjóð að eiga þroskaða, réttisýna og vel menntaða blaðamenn, sem eru vaxnir því mikla menningarhlutverki, sem þeim er falið á hendur. Þeir þurfa að hafa greind til þess að skynja og skilja hið rétta, þeir þurfa að hafa siðgæði til þess að vilja hið rétta, og þeir þurfa að hafa hugrekki til að gera hið rétta. Og tilgangurinn með þessari tillögu er að gera tilraun til að fá betri blaðamenn, sem skapa betri blöð, sem þjóna betur hagsmunum þjóðarinnar.

Eg vildi svo leggja til, að þessari umr. væri frestað og málinu vísað til menntamála-nefndar.

ATKVGR.

Till. vísað til menntmn. með 20 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 88. fundi í Nd., 16. marz, var fram haldið einni umr. um till. (A. 284, n. 480).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 22 shlj. atkv.

Frsm. (Gunnar Thoroddsen): Menntmn. d. hefur athugað þessa till. og mælir einróma með samþykkt hennar. Ég vil aðeins vísa til framsöguræðu minnar um daginn fyrir þessu máli og þarf þar engu við að bæta.

Ég vil taka það fram, að þess er að sjálf-sögðu óskað, að þeim undirbúningi, sem til-lagan fer fram á um stofnun blaðamanna-skóla, verði hraðað, þannig að hún geti komið til framkvæmda næsta haust, ef nokkur tók eru á. Ég geri ráð fyrir því, að þessi undir-búningur fari fram í nánú samráði við háskól-ann og Blaðamannafélag Íslands, og eftir þeim undirtektum, sem mál þetta hefur fengið hjá háskólarektor, má vænta þess, að frá háskól-ans hendi verði ekkert því til fyrirstöðu að hefja slíka kennslu mjög fljótlega.

Nefndin sem sagt mælir einróma með samþykkt till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 21 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 21 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 488).

17. Vegarstæði milli landsfjórðunga.

Á deildafundum 25. okt. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um rannsókn vegarstæðis milli landsfjórðunga [60. mál] (A. 67).

Á 8., 9., 11., 13. og 18. fundi í Sp., 2., 3., 9., 16. og 30. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 19. fundi í Sp., 2. des., var till. enn tekin til fyrri umr.

Flm. (Vilhjálmur Hjálmarsson): Herra forseti. Ég hef flutt ásamt hv. 2. þm. N-M. þá till. til þál., er hér liggur fyrir á þskj. 67, um rannsókn vegarstæðis milli landsfjórðunga, þ. e. um rannsókn vegarstæðis yfir hálendið.

Hv. þm. kann að finnast, að hér sé ólíklegu máli hreyft. En það er a. m. k. víst, að þetta er ekki nýstárlegt mál. Þessi leið var farin að fornu. Og landsnefndin svokallaða, sem sett mun hafa verið 1770 til að athuga um vega-framkvæmdir og fleira, sem til þjóðþrifa mætti horfa, benti á þessa leið. Síðast, en ekki

sízt, er svo þess að minnast, að um þessar slóðir hafa ýmsir ferðalangar farið allmjög á bifreiðum hin síðari ár.

Það kann að virðast vera að bera í bakka-fullan lækinn að fitja upp á nýjum verkefnum á sviði vegamálanna, svo ærin sem þau nú þegar eru fyrir hendi og margt er ógert við þá vegi, sem unnið er að. En rétt er að benda á það, að hér er aðeins um rannsókn að ræða. Till. felur ekki annað í sér. Og rannsókn á vegarstæðum hlýtur, ef hún á að vera ýtarleg, að vera æði tímafrek. Það kemur ótal-margt til við val vegarstæðis og ekki sízt inni á hálendinu: úrkoma, snjóalög, landslag, vatns-föll o. s. frv., einnig jarðvegur á mismunandi stöðum.

Það hefur því miður oft hent, bæði í vega-málum og annars staðar, að við höfum farið nokkuð rasandi að framkvæmdum, m. a. vegna þess, að við höfum ekki gefið okkur tíma til að undirbúa nógu vandlega það, sem vinna hefur átt hverju sinni. Það er til ákaflega nærtækt dæmi um þetta úr vegamálum Austfirðinga, þegar byrjað var á því að leggja veg út í Viðfjörð í því skyni að tengja Neskaupstað akvegakerfinu. Síðar var svo horfið frá því og farin önnur leið. En vegarlagningin út í Viðfjörð, sem aldrei varð nema hálfunníð verk, tafði náttúrlega töluvert þá framkvæmd, er síðar varð ofan á, og gerði hana dýrari en þurft hefði, ef nægur undirbúningur hefði farið fram. Vandlegur undirbúningur er vitanlega alltaf æskilegur, og mjög er nauðsynlegt að ætla til hans nægan tíma.

Spyrja má, hvaða líkur séu annars fyrir því, að vegagerð yfir hálendið geti nokkurn tíma komið til greina. Þeirri rannsókn, sem hér er farið fram á að gerð verði, er vitanlega ætlað að gefa við því rökstutt svar. En nú þegar má þó gera sér nokkra grein fyrir þessu máli, og ég hygg, að það megi a. m. k. fullyrða, að hugmyndin sé engin fjarstæða út af fyrir sig. Það var áreiðanlega ekki út í bláinn, að fyrri tíma menn völdu þessa leið. Þeir þurftu að komast snemma sumars milli landsfjórðunga á ferðum sínum til Alþingis, og þeir völdu þessa leið vafalaust vegna þess, að hún hefur verið tiltölulega snemma fær og tiltölulega greiðfær. Og stytzt er hún vitanlega. Það er augljóst, að inn til landsins er úrkoma minni en niðri við ströndina, og vötn eru þar einnig minni en þau eru orðin, þegar nær sjó dregur. Einnig eru línur landslagsins mýkri inn til landsins en úti við ströndina, a. m. k. vestur-, norður- og austurströndina.

Nú þegar hefur verið ekið af Rangárvöllum um Sprengisand og norður í Bárðardal. Á þeirri leið er langstærsta torfæran Tungnaá, en hún er óbrúuð, og þarf á hana töluvert dýra brú. Að fenginni brú á Tungnaá, merkingu vegar norður Sandinn og lagfæringum á minni torfærum yrði þessi leið þegar orðin allgreiðfær sterkum bílum. Mætti hugsa sér það sem fyrsta áfanga, þegar þar að kæmi, að hægt væri að sinna þessu verkefni, að brúa Tungnaá og opna þar með möguleika fyrir

sumarferðir. Lengra fram í tímann sér svo hilla undir það, að byggður verði myndarlegur og fljótfarinn nútímavegur á þessum slóðum, nokkurn veginn beina línu frá Rangárvöllum norður í Bárðardal, með þverálmum norðan Vatnajökuls til Austurlands.

Bilferðir þær, sem ég hef áður vikið að og nú hafa nokkuð verið farnar, langs og þvers um hálendið, þar sem þó engin vegagerð er, benda vissulega til þess, að landshættir séu þarna slíkir, að vegagerð sé tiltölulega auðveld. Tækniframfarirnar eru ákaflega stórstígar, og manni leyfist þess vegna að ræða um margt, sem áður mátti kalla fráleitt. Það er ekki mikið yfir einn áratug síðan byrjað var að nota jarðýtur við vegagerð hér á landi. En þó er svo komið, að þær ýtur, sem þá komu og ollu byltingu í vegamálunum, þykja nú svo smáar, að barnaleikspil mega kallast hjá þeim vélum, sem nú eru orðnar algengar. Þetta er það, sem hefur gerzt á einum tíu árum. Og hvað kann svo að gerast, við skulum segja á næsta áratug? Um það skal ég vitanlega engu spá. En þessi þróun bendir til þess, hvers vænta megi.

Um notagildi framtíðarvega yfir hálendið skal ég ekki vera margorður. Sú byrjun að brúa Tungnaá mundi strax hafa verulega þýðingu. Ég trúi, að stórar sveitir eigi á afrétt að sækja yfir þessa á, og mundi brúin spara þeim mikið vos og erfiðleika.

Það sjá allir í hendi sér, hve gífurlegur munur er á vegalengdum, við skulum segja bara á milli þeirra tveggja héraða, sem næst liggja, Rangárvallasýslu og Þingeyjarsýslu, að fara beinleiðis yfir hálendið eða að krækja vestur fyrir.

Það er líka enginn vafi á því, að framtíðarvegur á þessum stöðum, þ. e. uppbyggður nútímavegur, mundi hafa geysilega þýðingu fyrir allt atvinnu- og athafnalíf um norðaustur- og austurhluta landsins, þann landshluta, sem liggur lengst frá þéttbýlustu svæðunum. Það, sem gerðist, væri í rauninni það, að þessi landshluti færðist nær aðalþéttbýlinu, svo að skipti hundruðum km. Og augljóst er, að leið um þessar slóðir yrði talin glæsileg ferðamanna- leið. Það er örðugt að gera sér fyrir fram fulla grein fyrir notagildi vegar í einstökum atriðum. Hitt er alkunnugt, að sérhver nýr vegur kallar umferðina yfir sig, ef svo má segja.

Ég vil svo að lokum aðeins árétt þetta: Till. er um rannsókn, eins og hún ber með sér sjálf. Við flm. teljum, að hún eigi rétt á sér: í fyrsta lagi vegna þess, að vegagerðin yfir hálendið er engin tæknileg fjarstæða, heldur þvert á móti; í öðru lagi vegna þess, að slíkur vegur mundi hafa mikla þjóðhagslega þýðingu; og í þriðja lagi vegna þess, að það er rétt og skylt að ætla rúman tíma til undirbúnings verka af þessu tagi. Og þó að við höfum í mörg horn að líta í dag og ekki sízt á sviði vegamálanna, þá sakar ekki að gefa gaum nýjum viðfangsefnum.

Ég vil svo leyfa mér að leggja til, að till. verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. fjvn.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv. og til fjvn. með 26 shlj. atkv.

Á 48. fundi í Sp., 21. marz, var till. tekin til síðari umr. (A. 67, n. 493).

Frsn. (Halldór Ásgrímsson): Herra forseti. Fjvn. hefur rætt þessa þáttill. og enn fremur sent hana vegamálastjóra til umsagnar, sem sendi n. ýtarlega grg. Kemur þar fram augljós áhugi vegamálastjóra fyrir málinu, þótt hann að sjálfsögðu geri sér ekki síður en aðrir grein fyrir því, að einhver dráttur hlýtur að verða á þeirri vegagerð, sem hér er um að ræða. Gizkar vegamálastjóri t. d. á, að ekki muni vera unnt að fá fé til brúargerðar yfir Tungnaá fyrr en eftir 2—3 ár, en sú á er talin mesti farartálminn á hinni svokölluðu Sprengisandsleið, sem vegamálastjóri telur heppilegasta yfir hálendið milli Norður- og Austurlands og Suðurlands. Vegamálastjóri upplýsir, að verkfræðingur frá vegamálastofnunni hafi einu sinni farið Sprengisandsleiðina, og er kostnaðaráætlun hans um vegagerðir þessa leið aðallega byggð á þeirri athugun, og telur vegamálastjóri að sjálfsögðu frekari rannsókna þörf, bæði með tilliti til vega- og brúargerða. Þá bendir vegamálastjóri á tvo möguleika til að stytta Austfirðingum meir leiðina inn á Sprengisand en fram kemur í beinni till. hans. Er önnur sú leið frá brúnni við Skjálfandafliót hjá Stóru-Völlum í Bárðardal yfir Fljótsheiði og Mývatnsheiði, en hin af Sprengisandsvegi norðan Fjórðungskvísar, skammt frá norðurbrún Vatnajökuls, á Austurlandsveg innarlega á Jökuldal. Leggur fjvn. mikla áherzlu á, að þessar leiðir báðar verði athugaðar ásamt þeim öðrum, sem við nánari athugun kunna að koma til greina til að stytta Austfirðingum leiðina. Þá telur fjvn. rétt, að hinn svonefndi Kjalvegur verði einnig athugaður, þótt hún sé vegamálastjóra sammála um, að sú leið muni tæplega koma til greina, a. m. k. ekki sem fyrsta aðgerð til að gera akfært yfir hálendið milli landsfjórðunga.

Fjvn. leggur einróma til, eins og fram kemur í nál. hennar á þskj. 493, að þáttill. á þskj. 67, um rannsókn vegarstæðis milli landsfjórðunga, verði samþykkt.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 49. fundi í Sp., 22. marz, var fram haldið síðari umr. um till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 29 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 29 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 525).

18. Fræðsla í þjóðfélags- og þjóðhagsfræðum.

Á deildafundum 25. okt. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um aukna fræðslu fyrir almenning í þjóðfélags- og þjóðhagsfræðum [65. mál] (A. 72).

Á 8. fundi í Sp., 2. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 9. fundi í Sp., 3. nóv., var till. aftur tekin til fyrri umr.

Flm. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. Till. sú, sem hér er tekin til umr. á þskj. 72, um aukna fræðslu fyrir almenning í þjóðfélags- og þjóðhagsfræðum, er flutt af mér og hv. þm. N-Þ. (Gísli G.). Þar leggjum við til, að Alþ. álykti að fela ríkisstj. að skipa þriggja manna n., einn eftir tilnefningu Háskóla Íslands, einn samkvæmt tilnefningu Alþýðusambands Íslands og einn eftir tilnefningu Stéttar-sambands bænda, til þess að kanna, hversu bezt verði komið við aukinni fræðslu fyrir almenning í þjóðfélags- og þjóðhagsfræðum, svo sem um ýmsa þætti þjóðskipulags-, efnahags-, félags- og verkalyðsmála. Enn fremur er lagt til í till., að n. athugi, hvort námskeiðum um þessi efni verði komið við á vegum Háskóla Íslands.

Það er kunnara en það þurfi að nefna hér, að samkv. þjóðskipulagi okkar Íslendinga kemur allt vald frá þjóðinni sjálfri, og hún beitir því valdi þannig að kjósa sér með almennum kosningarrétti fulltrúa, sem fara með það vald. Áður fyrr, þegar Alþ. var endurreist, var kosningarrétturinn mjög takmarkaður, og þurfti þá, ef ég man rétt, að eiga fastelgn eða hafa lokið embættisprófi til að hafa kosningarrétt til Alþ. og kjörgengi. Síðan hefur kosningarrétturinn smám saman verið rýmk-
aður, þannig að nú hafa allir, sem náð hafa 21 árs aldri og hafa ekki verið dæmdir fyrir glæp, kosningarrétt til Alþ. Það má því segja, að allt vaxið fólk taki þátt í því að stjórna landinu. Það eru aðeins unglingar og börn, sem gera það ekki enn sem komið er.

Til þess að stýra þíl þarf nokkra þekkingu, og það þarf að taka próf til að fá leyfi til þess. Sama er að segja um farartæki á sjó. Það þarf ekki að vera stór mótorbátur til þess, að það sé óleyfilegt að stjórna honum öðruvísi en að hafa leyst af hendi próf í sjómannafræði. En til þess að stýra þjóðarskútunni er ekki áskilin nein sérstök þekking og ekkert próf.

Hér í þessari till. er ekki lagt til að gera það að skilyrði fyrir kosningarrétti að hafa leyst af hendi próf, sem sýni ákveðið þekkingarstig, þó að það mál væri vitanlega vel at-
hugandi. En hætt er við, að ef slíkt væri gert, þá gæti farið svo, að þeir, sem um prófin ættu að sjá, beittu þar kannske hlutdrægni, og yrði erfiðara fyrir þá að ná slíku prófi, sem

Alþt. 1955. D. (75. löggjafarþing).

væru andstæðir þeim, sem einkunnina ættu að gefa. Skál ég ekki fara lengra út í þessar sakir, því að hér liggur alls ekki till. fyrir um það.

En hvað sem þessu líður, þá má ekki minna vera, að okkur flm. þessarar till. finnst, en að þjóðfélagið reyni að sjá almenningi fyrir nokkurri fræðslu í þjóðfélags- og þjóðhagsfræðum, því að þekking í þeim efnum er undirstaða þess að geta myndað sér sjálfstæða skoðun á málunum og neytt kosningarréttar síns af skynsamlegu viti, sem hugsandi þjóðfélagsborgurum sémir, en ekki eins og fénaður, sem rekinn er í réttir á haustin.

Nú má spyrja: Veitir þjóðfélagið slíka fræðslu, sem óneitanlega er nauðsynleg? Þjóðfélagið heldur uppi mörgum skólum, og vitanlega ætti að veita slíka fræðslu í skólum, en ég held, að það sé mjög takmarkað, hvaða fræðslu skólarnir veita í þessum efnum. Það mætti að visu fyrirskipa þeim það, og væri í raun og veru sjálfsagt að gera það, en ýmis vandkvæði eru þó á því. T. d. er það mjög breytilegt, hvernig atvinnulíf þjóðarinnar er byggt upp á hverjum tíma og þar með þau viðfangsefni, sem kjóсандinn þarf að gera sér grein fyrir, og er ekki annað sýnna en að það þyrfti að gefa út nýja og nýja kennslubók hvert ár fyrir skólana, ef þeir ættu að veita nægilega fræðslu í þessum efnum. Það liggur ákaflega nærri að veita fræðslu, sem að gagni kæmi í þessu efni, í sambandi við sögukennslu, aðallega kennslu í sögu þjóðarinnar, en menn mundu læra mest á því, þó að nauðsynlegt sé að vita um sögu þjóðarinnar frá upphafi, að fá glögg skil á síðustu árum og því, sem þá hafi gerzt. En kennslubækurnar ná aldrei til allra síðustu ára. Börnin eru kannske og unglingarnir vel að sér um það, hvað gerðist á söguöld, eftir því sem hægt er nú að vita um þá hluti, og Sturlungaöld og fram eftir öldum og allt fram um síðustu aldamót, en þá er víða hætt. Eg efast um, að það sé í öllum skólum kennt ágríp af sögu þjóðarinnar fram að lýðveldisstofnuninni, hvað þá um þau ár, sem liðið hafa síðan lýðveldið var stofnað.

Það er óneitanlegt, að það hefur verið fundið til þess fyrr en nú, að fólk sé þörf á fræðslu í þjóðfélagsmálum, og hafa t. d. stjórnmalaflokkarnir tekið upp þann sið að halda námskeið, a. m. k. sumir þeirra. Þessi námskeið eru auðvitað góðra gjalda verð, og að þau eru haldin, sýnir einmitt, að menn viðurkenna þörfina á aukinni fræðslu í þessum efnum. En vitanlega eru námskeið flokkanna ekki beinlinis til þess fallin að gera menn færari um að mynda sér óhlutdræga skoðun á málunum. Námskeið flokkanna eru að sjálfsögðu meira og minna trúboðskennd, eins konar trúboðsskólar fyrir þann flokk, sem námskeiðið heldur.

En það eru fleiri ástæður en þær, að nauðsynlegt sé að búa menn undir að geta neytt kosningarréttar síns skynsamlega, sem gera fræðslu í þeim efnum, sem till. fjallar um, nauðsynlega. Svo til öll þjóðin er nú í stéttarfélögum. Þjóðin hefur skipt sér niður í alls konar stéttarfélög. Þessi stéttarfélög heyja

baráttu sín á milli og við þjóðfélagið, og þegar þessar kröfur eru gerðar, þá virðist svo sem ýmsir skilji ekki, að einhver þarf að borga það, sem krafist er. Það er eins og ýmsir álíti, að það sé hægt að krefja t. d. ríkissjóðinn um fé til eins og annars, án þess að nokkur þurfi að borga það nema ríkissjóður. Það er ekki laust við, að mér finnst sem ýmsir menn telji það nú vænlegt til fylgis að gera sem mestar kröfur til ríkissjóðsins annars vegar, en vera á móti öllum sköttum og tollum hins vegar. Vit-anlega eru þeir menn, sem eru að afla sér fylgis meðal fólksins, ekki svo fávísir, að þeir haldi, að þetta sé hægt. En það, að til eru menn, sem álíta þetta vænlegt til fylgis, sýnir, að nú eru sumir beinlínis farnir að treysta á fáfræði og fávísi í þessum efnum.

Það er því af þessum tveimur ástæðum, sem ég hef nefnt, annars vegar til þess að reyna að auka þekkingu fólks almennt, svo að það geti neytt kosningarréttar síns til Alþ. og annarra trúnaðarstarfa á skynsamlegan hátt og myndað sér sjálfstæðar skoðanir, og hins vegar til þess að gera það hæfara til þess að taka þátt í alls konar félagsstarfsemi, sem nú er orðin svo mikil í landinu, að aukin fræðsla um efnahagsmál þjóðarinnar og félagsmál almennt er nauðsynleg. Ég hygg, að enginn muni geta eða vilja neita því, að nauðsyn sé á aukinni fræðslu í þessum efnum. Hitt er aftur mál, sem menn geta haft ýmsar skoðanir um, hvernig þeirri fræðslu væri bezt fyrir komið, og er það rannsóknarefni. Þess vegna er það, að við flm. þessarar till. gerum ekki ákveðnar till. um það, hvernig fræðslunni verði hagað, heldur leggjum til, að kosin verði nefnd til að kanna málið og gera sínar till. á sínum tíma.

Það má vel hugsa sér að sjálfsögðu að skipa slíka nefnd með öðrum hætti en við leggjum til í till. Þó finnst mér það ekki neitt vafamál, að háskóli landsins sé sú stofnun, sem bezt sé fallin til að eiga hlutdeild í undirbúningi þessa máls. Hugsanlegt er, að menn vildu hafa nefndina að öðru leyti skipaða að einhverju leyti á annan hátt, og er það vitanlega þá til athugunar. En okkur fannst réttast, flm. þessarar till., að fjölmennustu stéttarfélag landsins skipuðu fulltrúa í nefndina, og er það með tilliti til þeirrar hliðar málsins, sem veit að almennri félagsstarfsemi einkum, en að sjálfsögðu gætu komið þarna til fleiri aðilar, og getur það verið til athugunar í nefnd.

Þó að það hafi verið ákveðnar tvær umr. um þessa till., þá sé ég ekki, að þessi nefnd, þriggja manna nefnd, þó að skipuð yrði, mundi kosta ríkissjóð það fé, að það þurfi þeirra hluta vegna að vísa till. til fjvn. En eðli málsins er slíkt, að mér finnst það eiga að öðru leyti betur heima í allshn. Þess vegna legg ég til, að till. verði að þessari umr. lokinni vísað til hv. allshn. þingsins.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Maður skyldi ætla, þegar maður les till. þá, sem hér er til umræðu, að Alþingi hefði ekki mikið að

gera við þann tíma, sem því er ætlaður til þjóðlegra starfa. Hér er lagt til að skipa nefnd til þess að kanna það, hversu bezt verði komið við aukinni fræðslu fyrir almenning í þjóðfélags- og hagfræðismálum.

Mér skilst, að það sé augljóst, að henni verði bezt komið fyrir með því að kenna hana í öllum skólum landsins, taka upp skyldugrein í öllum skólum landsins um þetta atriði, og það þurfi þess vegna ekki að skipa neina nefnd til þess að kanna það atriði. Hversu lengi sem nefnd kann að starfa að þessu máli, þá er aldrei hægt að komast fram hjá þeim staðreyndum, að bezt fræðslan í þessu verður að taka upp skyldunámsgrein í öllum skólum landsins. Ég sé því ekki, að það sé nein ástæða til þess að samþykkja till. eins og hún liggur fyrir hér, ef það á að vera aðalefni till. að fá úr því skorið eða kanna það, hvernig fræðslunni verði bezt komið fyrir.

Hitt er svo allt annað atriði, hvort ekki sé rétt að leggja á það áherzlu í framtíðinni að kenna þau fræði, sem hér um ræðir. En það er allt önnur hlið á málinu, og ég get verið sammála hv. flm. um það, eins og tekið er fram í grg., að þjóðfélagið eignast því þroskaðri þegna, því betur sem það býr að fræðslu þeirra og þekkingu, sérstaklega í þeim efnum, sem hér um ræðir. En ef á að halda sér við kjarna þessa máls, þá er það sjálfsagðasta aðferðin að taka upp baráttu fyrir því, að slík kennsla fari fram strax í barnaskólunum og haldi svo áfram upp öll skólastigin, alla leið upp í háskólann, og til þess þarf að sjálfsögðu ekki að skipa neina nefnd.

Sú hugsun, sem liggur til grundvallar hér hjá hv. flm., að setja upp eitthvert námskeið við Háskóla Íslands, getur aldrei gefið þann árangur, sem ætlað er til, vegna þess að það er vitað, að mikill meiri hluti kjósenda í landinu hefur engar ástæður til þess að sækja slík námskeið. Hygg ég, að það sé alger fjarstæða að hugsa sér að ná nokkrum árangri með því að fara þá leið til þess að fræða fólk um þessi atriði.

Hv. frsm. gat þess, að hin ýmsu stjórnsmálafélög hefðu komið upp hjá sér námskeiðum, sérstaklega fyrir flokkana, en þau væru rekin sem eins konar trúboðsskólar. Ég veit náttúrulega ekki, með hvaða heimild hv. frsm. fullyrðir slíkt. Það lítið sem ég þekki til þeirrar fræðslu, þá finnst mér hún hafa byggzt á allt öðrum grundvelli en trúboðskenningu, hún hafi byggzt á því að kenna ungum mönnum að koma fram á opinberum fundum, læra að flytja mál sitt fyrir almenningi, fegra málsmeðferð eða auka sjálfstæði í málflutningi o. s. frv., en trúboðskenningin hafi verið alveg útilokuð þar. Ég þekki hins vegar ekki inn í herbúðir hans ágæta flokks um það, en það kann vel að vera, að þar sé tekin upp sérstök trúboðsstarfsemi á þessu sviði.

Ég get verið sammála hv. flm. um, að það væri æskilegt, að kjósendur landsins almennt væru vel að sér í þeim fræðum, sem hér um ræðir. En ég hygg, að sá árangur náist ekki

sem bezt á þann hátt, sem þeir leggja til í þessari tillögu. Ég mun því ekki geta fylgt þessu máli, eins og það kemur fram í till., en væri því breytt hins vegar á þann hátt að skora á fræðslumálastjórnina að taka upp almenna fræðslu í þessum málum í öllum skólum landsins, þá horfir málið náttúrlega allt öðruvísi við. Ég mun hins vegar fylgja málinu til nefndar, því að að sjálfsögðu ber að láta málið fá athugun í nefnd, en ég vildi aðeins láta þessi orð fylgja hér, áður en það fer til nefndarinnar.

Jón Pálmason: Herra forseti. Ég tel sjálf-sagt, að þetta mál fari til nefndar. En áður en það fer þangað, þykir mér rétt að segja hér örfá orð, og ég vil byrja á því að lýsa ánægju minni yfir því, að því máli, sem þessi till. fjallar um, er hreyft hér. Skal ég ekki mótmæla neinum þeim rökum, er fram komu hjá hv. flutningsmanni, en vil minna á, að það munu vera milli 10 og 20 ár síðan við hv. 5. landsk. (EmJ) fluttum hér frv. um að gefa út á ríkisins kostnað tímarit um þjóðfélagsmál, sem allir þeir stjórnmálaflokkar, er fulltrúa ættu á þingi, hefðu aðgang að og stjórn á. Þessi hugmynd var byggð á því, að þjóðin skyldi fá í einu og sama tímariti upplýsingar um það, sem fyrst og fremst er byggt á af hálfu hvers stjórnmálaflokks, og flokkarnir fengju þar með ríkt aðhald til að segja rétt frá um það, á hverjum aðalatriðum þeir byggja sína stefnu. Þessu frv. var mjög dauflega tekið hér á hv. Alþingi á þeirri tíð og ef ég man rétt sérstaklega af þáverandi aðalvaldaflokki, Framsóknarflokki, sem nú mjög ánægjulega flytur þetta mál, þótt í annarri mynd sé. En ég held, að það sé miklu líklegra til æskilegs árangurs á þessu sviði að fara þá leið að hafa sérstakt tímarit, sem allir flokkar þingsins eða allir stjórnmálaflokkar landsins standa að, heldur en að fara að gefa út kennslubækur, eins og mér skilst helzt að flutningsmenn þessarar till. leggi aðallega til, — gefa út kennslubækur, sem maður veit aldrei um, hvaða skoðana menn standa aðallega að. Og ef sú nefnd verður skipuð, sem ég er sízt á móti, sem þessi till. fjallar um, þá fyndist mér eðlilegt, að í þeirri n. ættu sæti beint fulltrúar frá hverjum stjórnmálaflokki, en ekki frá stéttarfélögum, fulltrúar í nefndina væru tilnefndir af þingflokki-unum öllum og fylgt þeirri hugmynd, sem við höfðum áður og höfum ekki breytt neitt skoðun á, að ég held, að gefa út slíkt fræðslutímarit, sem allir flokkarnir stæðu að. Við verðum allir að játa, að flokksblöðin, sem gefin eru út á okkar landi, eru skrifuð á nokkuð einhliða hátt, og þess vegna er það svo, að blaðamenskunni er ekki eins vel treyst og ella mundi vera. En í tímariti, sem allir flokkar stæðu að, gæti landsfólkið séð, hvaða grundvöllur, hvaða skoðanir, hvaða stefna það er, sem hver og einn stjórnmálaflokkur byggir sína tilveru og baráttuaðferðir á.

Ég skal nú ekki fjölyrða um þetta að sinni meira, nema tilefni gefist til, en ég vildi nú þegar benda á það, að þetta er ekki í fyrsta

sinn, sem þessu máli hefur verið hreyft hér á hv. Alþingi.

Hannibal Valdimarsson: Herra forseti. Ekki vil ég taka undir það með hv. þm. Barð., að þetta mál sé svo auvirðilegt, að það beri þess vott, að Alþ. hafi lítið með sinn starfstíma að gera. En rétt er það hjá honum, að vel mætti hugsa sér, að þetta mál væri leyst sem við-urkennt nauðsynjamál af fræðslumálastjórninni, menntamálaráðherra, með því að leggja svo fyrir, að kennsla í þjóðfélagsfræðum yrði gerð að námsgrein í t. d. efri bekkjum barna-skólanna og gagnfræða- og héraðsskólum. Það er að visu svo, að það er gert ráð fyrir því, að kennsla í þjóðfélagsfræði fari fram í gagnfræða- og héraðsskólunum, en alls staðar er hún samt að telja má aukagrein, ætluð svona ein kennslustund á viku, í mesta lagi tvær, og þannig ekki lögð við þau fræði mikil rækt. En vitanlega mætti ætla þessum nauðsynlegu fræðum meiri tíma í skólunum, og það eitt hygg ég vera einna líklegustu leiðina til þess að auka þekkingu hinna væntanlegu kjósenda almennt í þjóðfélagsfræðum, gera þeim kunnug þau réttindi og þær skyldur, sem á hinum íslenska þjóðfélagsþegni hvíla. Ég tek undir það með hv. þm. Barð., að ég teldi litlar líkur til þess, að almenn þekking hinna íslensku kjósenda ykist að verulegu marki í þjóðfélagsfræðum, þó að námskeiði væri komið upp við Háskóla Íslands. Ég hygg, að hv. kjósendur þm. Barð. mundu verða litlu nær almennt um að fá aukna þekkingu í þjóðfélagsfræðum, þó að haldið yrði slíkt námskeið við háskólann, og þannig mætti náttúrlega segja um hvert kjördæmi á landinu, nema þá hið stóra kjördæmi Reykjavíkur.

Ég tek undir það með hv. flm., að það er dálítið skrytið, og það hafa margir hneyksl-ast á því áður, að það skuli vera heimtað próf — réttilega — af manni, sem á að stjórna bíl, og manni, sem á að stjórna bátkopp, a. m. k. heimtað af þeim pungapróf, og manni, sem ætlar að sóla skó, en flutningsmaður hneyksl-aðist á því, að í ráðherrastólunum sætu menn, sem hefðu ekki fengið neitt próf í að vera ráðherrar. Ég hélt þess vegna, að það veki kannske fyrir honum, að þetta námskeið háskólans ætti að enda með einhvers konar ráðherraprófi, en hann vék að því, að það væri samt ekki ætlunin, svo að framvegis verða sjálfsagt próflausir menn í ráðherrastólunum eftir sem áður, hvernig sem þetta mál verður leyst. En ef til vill mætti gera þeim að skyldu, að þeir hefðu tekið þátt í slíku háskólanám-skeiði, þegar búið væri að koma þeirri kennslu á, og væru ekki gildir í ráðherraembætti ella.

Það er gott að heyra, að þetta mál á langa sögu og að ýmsir af elztu mönnum þingsins hafa áður flutt frv. til laga um að bæta úr þekkingarskorti þjóðarinnar í þjóðfélagsfræðum, og dregur það sízt úr gildi þess, að málinu sé hreyft nú aftur, úr því að það frv. náði ekki fram að ganga.

Hv. þm. A-Húnv. skýrði frá því hér áðan, að hann og hv. 5. landsk. hefðu lagt til, að gefið

væri út hlutlaust tímarit til almennrar, hlutlausrar þjóðfélagsfræðslu. Það væri sjálfsagt gott, svo langt sem það nær. En það er nú þannig, að eins og með háskólanámskeið og þá staðrevnd, að allir mundu ekki njóta þess, þá eru nú ekki nærri því allir kjósendur, sem lesa tímarit. Og það má búast við, að það yrði ekki nema lítil hluti af kjósendum í Austur-Húnavatnssýslu, sem læsi slíkt ágætt tímarit, þótt það væri gefið út, líklegast ekki nema þeir áhugasömustu og þeir, sem væru fyrir þezt fallnir til þess að fara af viti með atkvæði sitt. En hvað væri um annað? Væri það ekki ein leið að fara í útvarpið með þetta og reyna að stelast í evrun á kjósendum með hlutlausu og góða fræðslu í þjóðfélagsfræðum? Það væri hlutverk fyrir ríkisútvarpið og ekkert nema gott um það að segja, ef hæstv. menntamálastjórn vildi hafa afskipti af því. Væri þá eðlilegast til þess að tryggja, að hið hlutlausu útvarp fræddi barna hlutlaust, að löggilda einhvern fróðan hlutleysingja til þess að annast þessa kennslu, og það hygg ég að bæri kannske viðtækasta árangurinn, sem hægt væri að hafa af þessu.

Ffm. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. Hv. þm. Barð. taldi, að þessi till. bæri vitni um það, að Alp. virtist ekki hafa mikið að gera. Við efrideildarmenn höfum orðið varir við það undanfarna daga, þó að við séum undir stjórn þessa ágæta þingmanns og hann sé viðurkenndur dugnaðarmaður, að við höfum ekki haft ýkjamið að gera. En ég fullyrði þó, að þessi till. er alls ekki borin fram sökum þess, að við séum þar að útvega þinginu verkfæri til að leika sér að, heldur er till. borin fram í fullri alvöru.

Hv. þm. Barð. fann þessari till. margt til foráttu og benti á, að hennar væri ekki þörf að hans áliti, því að það væri ekki annað en að fyrirskipa skólum landsins að taka upp kennslu í þeim efnum, sem till. fjallar um. En undarlegt er það, að hans flokkur hefur þó talið fræðslu skólanna fullnægjandi í þessum efnum. Það mætti að vísu herða á ákvæðum um skyldu skólanna. En í því sambandi langar mig til, þó að það ætti að vera óþarfi, að lesa 1. mgr. till., og hún er svo:

„Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að skipa þriggja manna nefnd, einn eftir tilnefningu Háskóla Íslands, einn samkvæmt tilnefningu Alþýðusambands Íslands og einn eftir tilnefningu Stéttarsambands bændna, til þess að kanna, hversu bezt verði komið við aukinni fræðslu fyrir almennung í þjóðfélags- og þjóðhagsfræðum, svo sem um ýmsa þætti þjóðskipulags-, efnahags-, félags- og verkalyðsmála.“

Hér er ekkert sagt um það, með hvaða hætti þetta eigi að vera. Nefndin á að kanna það. Það gæti vel verið, að þessi n. kæmi einmitt með tillögur um að taka upp aukna

fræðslu í skólum landsins, öllum alþýðuskólum, því að þessi fræðsla þarf að vera fyrir allan almennung, en ekki einhverja útvalda. Það er ekkert í till., sem kemur í bága við það, að n. hafi fulla heimild til að gera tillögu um slíkt. Að vísu er önnur mgr. till. þannig: „Nefndin athugi, hvort námskeiðum um þessi efni verði ekki komið við á vegum Háskóla Íslands.“ Það stendur ekki í Háskóla Íslands, heldur á vegum Háskóla Íslands.

Bæði hv. þm. Barð. og eins hv. 3. landsk. þm. voru sammála um það, að menn hefðu nú ekki almennt í landinu aðstöðu til þess að sækja námskeið í háskólann. Við flm. áttum alls ekki við það, að slík námskeið þyrftu endilega að vera í háskólanum. Það mun vera svo úti um heim, að háskólar gangast fyrir námskeiðum víðar en í sínu húsnæði. Námskeið í þessum fræðum, sem Háskóli Íslands gengist fyrir og stjórnar og legði sína fræðimenn til, til þess að fræða fólkið þar, gætu t. d. verið vestur í Ísafjarðarsýslu, í Barðastrandarsýslu og í Húnavatnssýslu og hvar sem væri, þyrftu ekki endilega að vera í háskólanum. Þó að till. yrði samþ. af þinginu, þá er þetta allt opið. Það er nefndarinnar að gera tillögur um það, hvernig þessari fræðslu, sem allir ræðumenn virðast vera sammála um að sé nauðsynleg, yrði bezt fyrir komið.

Hvað snertir skólana, að þessi fræðsla fari eingöngu fram í þeim, þá vék ég að því í minni fyrri ræðu, að það eru a. m. k. nokkur vandkvæði á því, að fullnægjandi fræðsla um þessi mál fari fram í skólunum. Og ég hygg, að annaðhvort sé hún léleg ellegar einhverjar aðrar ástæður til þess, að hún ber þar ekki mikinn árangur, því að það hef ég sjálfur orðið var við, að margt af fólki, sem ég hef átt tal við og heyrt tala, og ekki sízt ungt fólk, því miður verð ég að segja, sem þó er almennt séð vel að sér, kann t. d. tungumál, kann bókstafareikning og annað slíkt, veit furðulega lítið margt hvert um, hvaða störf fara fram á Alþingi, hvert er hlutverk Alþingis og hvernig stjórnarskipan landsins yfirleitt er. Þetta er nú sá sorglegi sannleikur, og ég efast ekkert um, að allir hv. alþm. hafa orðið varir við þetta, jafnvel þó að þetta sé samilega gefið fólk og vel að sér almennt séð.

Hv. þm. A-Húnv. minntist á það, að svipuð hugmynd hefði komið fram fyrir um það bil 20 árum, að fræða fólk meira um þessi efni en gert er með því að gefa út tímarit um þjóðfélagsmál. Ef ég man rétt, var sú till. um það, að flokkarnir gæfu í sameiningu út þetta tímarit og hver flokkur hefði þar ákveðið rúm til þess að halda fram sínum málstað. Náttúrlega var til þess ætlað, að þær umræður færu fram á hóflegan og kurteisan hátt, og ég neita því ekki, að það gæti verið mikil bót að slíku tímariti. En tímarit, sem þannig fjallaði óhjákvæmilega um deilumál flokkanna, yrði ekki alhliða fræðsla um uppbyggingu þjóðfélagsins, og hvergi væri þar sennilega að finna hlutlausu fræðslu um það, heldur yrði lesandinn að bera saman það, sem kæmi frá hinum einstöku flokkum, og reyna svo að finna sann-

leikann út úr því, en um sjálfan grundvöll þjóðfélagsins yrði líklega litið í því tímariði. En með þessu er ég þó ekki að segja, að þetta sé ekki góð hugmynd, og ég hygg, að ég hafi verið henni meðmæltur á sínum tíma, að slíkt tímarið kæmi út. En ég tel, að það mundi ekki nægja. Í þessu efni lizt mér fullt svo vel á hugmynd, sem komið hefur fram nú alveg nýlega og verið gerð tillaga um, — liggur fyrir hér á þingskjali, ef ég man rétt, — og það er till. um að gefa út Alþingistiðindin mjög ört, þannig að bæði þingskjöl og umræður verði til sölu fyrir almenning mjög stuttu eftir að t. d. þingræðurnar eru haldnar. Það yrði sjálfsagt til bóta, og gætu margir haft gagn af því og aukið þekkingu sína. Eins er það, að útdráttur úr þingræðum væri hafður með þingfréttum í útvarpi. Það mundi án efa vekja eftirtekt margra. En þetta næði þó aldrei til allra og ekki nægilega margra. Ég hygg, að frekari aðgerða sé þörf.

Ég held, að hv. 3. landsk. þm. hafi missskil-ið mig í minni fyrri ræðu. Ég talaði aldrei um, að það væri þörf á ráðherraprófi eða heldur þingmannaprófi. Þó að ráðherrar hafi verið misjafnir og auðvitað megi deila um ýmsa þá, sem setzt hafa í það sæti, þá verð ég þó að ætla, að það hafi enginn sá ráðherra verið á Íslandi, sem hafi ekki vitað um helztu atriði viðvikjandi því, hvernig þjóðfélagið er rekið, og yfirleitt það, sem þessi till. fjallar um. Og ég hygg, að það hafi enginn þingmaður setið á Alþingi enn sem komið er, sem hafi ekki vitað skil á þessu.

Það, sem ég minnst á, voru kjósendurnir, sem eru undirstaðan undir öllu saman. Ég var ekki að stinga upp á neinu prófi, en ég benti aðeins á, að til þess að keyra bíl þyrfti próf og til þess að stjórna litlum bát þyrfti próf, en til þess að leggja grundvöllinn að stjórn landsins, en það gera kjósendurnir, væri ekki áskilin nein sérstök þekking. Ef það færi að sýna sig, að skipaðir væru menn í ráðherra-stöður, sem t. d. vissu ekki að Alþingi hefði löggjafarvald og ráðherrarnir og embættis-menn, sem undir þá eru settir, framkvæmdar-vald og dómararnir dómssvald, þá kynni að vera þörf á því að fara að setja upp ráð-herrapróf. Og ef þingmenn væru til, sem vissu þetta ekki, þá kynni að vera þörf á því að setja upp próf fyrir þá. En ég hygg, að enn sem komið er sé ekki þörf á því. En ég fullyrði, að til er fólk í landinu, sem veit þetta ekki, og eru það þó kjósendur til Alþingis.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Ég skal ekki lengja mikið þessar umræður, en hv. frsm. blandaði því hér inn í umræðurnar, hvernig hagað væri vinnubrögðum í Ed. þessa daga. Ég vildi í því tilefni mega benda á, að í dag liggja ekki verkefni fyrir Ed. til að taka fyrir á þingfundum, vegna þess að öll þau verkefni, sem henni hafa verið falin til um-ræðu, hafa verið send til viðkomandi nefnda, m. a. hefur hv. frsm. eitt mál eða tvö í fjhn. Ég er ekki að ásaka hann neitt fyrir að hafa

ekki afgreitt málin, því að ég veit, að hann hefur látið þau ganga sinn eðlilega gang, en ég vildi bara skýra hér, að forseti deildarinnar á enga sök á því, að ekki hefur verið nægi-legt verkefni í Ed., eins og mátti skilja á orðum hv. frsm. Þann misskilning vildi ég leiðrétta. Þau mál, sem þangað eru komin, hafa verið afgreidd til nefnda, og þau liggja þar enn og verða afgreidd strax og þau koma frá nefndunum.

Hvað snertir ræðu hv. framsögumanns, hefur hún ekki sannfært mig um, að þessi till. sé nauðsynleg, eins og hún er orðuð. Höfuðtil-gangur till. er að skipa nefnd til þess að kanna, hversu bezt verði komið við aukinni fræðslu fyrir almenning í þjóðfélags- og þjóð-hagsfræðum. Þetta er höfuðtilgangur tillög-unnar. Og ég segi: Það þarf enga nefnd til þess að komast að raun um, að þessu verður bezt fyrir komið með því að taka fræðsluna upp í öllum skólum landsins. Það er ekki einasta, að fræðslan verði viðtækust þannig, heldur verður hún líka ódýrari, svo að það þarf enga nefnd að skipa til þess að rannsaka það mál. Ef hins vegar á að ákveða, hvort á að taka slíka fræðslu upp, og rannsaka, hvort það sé heppilegt fyrir þjóðfélagið, að slík fræðsla sé tekin upp, þá þarf að breyta till. Það dettur engum lifandi manni í hug að halda, að fræðslan verði ódýrari fyrir ríkissjóð eða hagkvæmari fyrir kjósendurna í landinu, ef háskólinn á að fara að setja upp námskeið úti um allt land eða flytja alla nemendurna suður til Reykjavíkur til þess að hlusta á sig þar, en annaðhvort ætlast flutningsmennirnir til að gert sé. Þess vegna er það alveg óhaggað, sem ég hef haldið fram, að aukin fræðsla fyrir almenning verði heppilegust og ódýrust með því að taka hana upp í öllum skólum landsins.

Það er svo allt annað atriði, hvort það sé eðlilegt að láta aðrar námsgreinar víkja fyrir þessari námsgrein, og ef till. hefði verið orðuð þannig, að þessir ákveðnu menn hefðu átt að rannsaka það, þá horfði málið náttúrlega allt öðruvísi við, — eða hvort ætti að lengja skólagöngutímann til þess að geta komið að verulegri fræðslu í þessum greinum. Það er líka allt annað atriði.

Því ber náttúrlega ekki að neita, að eins og nú standa sakir eru notaðar um 65—70 millj. kr. til fræðslu í landinu og að upp undir ¼ af öllum landsmönnum er við fræðslu, annaðhvort sem nemendur eða kennarar, og það getur vel verið, að það sé bezta lausnin á okkar vandamálum að setja nú upp enn viðtækara fræðslukerfi, til þess að þessi hóp-ur geti orðið t. d. allt að helmingurinn af landsfólkinu, og segi ég það ekki af því, að ég sé neitt á móti fræðslu, nema síður sé.

Hv. flm. sagði, að þessari fræðslu ætti að koma þannig fyrir, að menn gætu notið kosningarréttar síns á sem skynsamlegastan hátt. Ég er sammála því, að það væri æski-legt. En ég held, að í þessum ummælum hv. frsm. komi fram ákaflega mikið vanmat á íslenskum kjósendum. Þeir eru furðu glöggir

á að nota sinn kosningarrétt, jafnvel þó að þeir hafi ekki gengið á slík háskólanámskeið, og það sýnir bezst sú staðreynd, að straumurinn liggur frá óheillastefnunum til hinna, sem eru hollari fyrir þjóðfélagið, án þess að nokkur fræðsla sé tekin upp. Og það er kannske hræðslan við það, sem vakir fyrir hv. flm., að þeir fari of hratt í burtu frá óhollu stefnunum og þess vegna sé þörf á að reyna að koma á einhverri sérstakri fræðslu til að stöðva þann flótt. Ég vil í því sambandi leyfa mér að benda á, að þegar forráðamenn landsmálanna hafa viljað láta kjósendurnar kjósa öðruvísi en þeir sjálfir hafa viljað, hafa kjósendurnir sagt nei og farið sínar leiðir, og er ekki langt að minnast þeirra dæma, hvernig það hefur skeð í landinu.

Kjósendur eru ákaflega næmir á það yfirleitt, hvað er þjóðinni fyrir beztu í þeim málum, og mundi þeirra afstaða sjálfsagt ekki breytast mikið, þó að sett yrðu upp viðtæk stjórnmálanámskeið, sem háskólinn ætti að standa fyrir um allt land. Um hitt, að ætla sér að krefja hvern kjósenda til að ganga undir próf, eins og mér skildist nú á hv. flm., þá á vist langt í land, þangað til því verður fyrir komið. En það eru aðrir menn, sem þyrftu að ganga undir próf, nefnilega blaðamennirnir, sem flytja fólkinu fréttirnar frá þingi og skýra fyrir því stjórnmálin. Þeir ættu svo sannarlega að ganga undir það próf, hvort þeir kynnu nokkurn tíma að segja satt, því að það þarf vist ekki að fletta upp mörgum blaðagreinum hjá leiðtogunum, sem flytja fólkinu fréttirnar af Alþingi og stjórnmálum yfirleitt, til þess að sýna fram á, að þeir geta sáralítið haldið sér á línun sannleikans. Þeir eiga langmesta sökina á því, að verið er að villa þjóðinni sýn, og það eru þeir menn, sem ættu að ganga undir strangt próf, áður en þeir fengju leyfi til þess að vera blaðafulltrúar í landinu.

Bergur Sigurbjörnsson: Herra forseti. Í sambandi við það, sem hv. þm. Barð. sagði hér áðan, að það hefði komið í ljós núna síðustu árin, að fólk væri ekki svo mjög illa að sér um þjóðfélagsleg málefni, vegna þess að í kosningum hefði það sýnt sig, að það hefði flúið frá óheillastefnunum, eins og hann orðaði það, vil ég taka fram: Þetta er alveg rétt hjá hv. þm. Fólkíð hefur síðustu áratugina flúið óheillastefnurnar í þessu þjóðfélagi. Rannsókn í þessum málum, sem gerð hefur verið nýlega og byggist á upplýsingum Hagstofu Íslands, sýnir nefnilega, að núverandi stjórnarflokkar, Sjálfstæðisflokkurinn og Framsóknarflokkurinn, höfðu um 1930, í kosningunum 1931 líklega, rétt um 80% greiddra atkvæða, í kosningunum rétt eftir 1940, 10 árum síðar, höfðu þessir sömu flokkar aðeins 70% greiddra atkvæða, og í síðustu alþingiskosningum höfðu þessir sömu flokkar um 60% greiddra atkvæða, þannig að á þessu tímabili, frá 1930 til 1953, hefur fylgi óheillastefnanna í þjóðfélaginu, stefna núverandi stjórnarflokka, minnkað úr 80% greiddra atkvæða í

alþingiskosningum niður í rétt um 60%. Það er því alveg rétt, sem hv. þm. Barð. tók fram um þetta atriði, aðeins furðulegt, að það skyldi vera hann, sem impraði á því. Þessum hv. þm. láðist aðeins að bæta því við, að hann vonaði, að þessi þróun héldi áfram, fólkíð héldi áfram að flytja óheillastefnurnar, en fyrir hans hönd vil ég bæta því við.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv. og til allshn. með 27 shlj. atkv.

Á 42. og 44. fundi í Sp., 29. febr. og 7. marz, var till. tekin til síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 46. fundi í Sp., 14. marz, var till. enn tekin til síðari umr. (A. 72, n. 413, 453).

Frsn. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. Við fyrri umr. þessa máls gerði ég grein fyrir þeirri till., sem hér liggur fyrir, og hef ég engu við það að bæta, sem ég sagði þá.

Allshn. Sp. hefur haft till. til meðferðar, og eins og sjá má á nál. á þskj. 413, mælir n. með, að till. verði samþykkt óbreytt.

Einn nm., hv. þm. Snæf. (SÁ), var ekki viðstaddur, þegar n. afgreiddi þetta mál, og nú ber hann fram brtt. á þskj. 453. Er hún ekki mikil efnisbreyting að vísu, en n. hefur ekki haldið fund, síðan þessi till. var borin fram, og þar af leiðandi enga afstöðu til hennar tekið. Ef hv. þm. Snæf. óskar eftir því, að n. taki þessa brtt. hans til athugunar, mundi þurfa að fresta umr. nú, og hef ég ekkert á móti því út af fyrir sig.

Sigurður Ágústsson: Herra forseti. Á þskj. 72 hafa þeir hv. 1. þm. Eyf. og hv. þm. N-Þ. flutt till. til þál. um aukna fræðslu fyrir almenning í þjóðfélags- og þjóðhagsfræðum. Till. var vísað til hv. allshn., sem afgreiddi hana á fundi sínum 22. f. m. Mælti n. með því, að hún yrði samþ., eins og nál. á þskj. 413 ber með sér. Vegna fjarvistar var ég ekki mættur á fundi allshn., er till. var afgreidd. Hef ég leyft mér að bera fram brtt. á þskj. 453 um, að upphaf 1. mgr. tillgr. orðist svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Alþingi ályktar að fela ríkisstj. að skipa fimm manna nefnd eftir till. Háskóla Íslands, Alþýðusambands Íslands, Stéttarsambands bændna, Landssambands ísl. útvegsmanna og Iðnaðarmálastofnunar Íslands, er tilnefna sinn manninn hver, til þess að kanna“, o. s. frv.

Brtt. mín kveður á um, að til viðbótar þeim þrem aðilum: Háskóla Íslands, Stéttarsambandi bændna og Alþýðusambandi Íslands — skuli Landssamband ísl. útvegsmanna og Iðnaðarmálastofnun Íslands tilnefna einn mann hvor í n. þá, sem þáltill. kveður á um að ríkisstj. skipi. Verða nm. þá fimm í stað þriggja, sem hv. flm. gerðu ráð fyrir í þáltill. Tel ég eðlilegt og rétt, að Landssamband ísl. útvegsmanna og Iðnaðarmálastofnun Íslands tilnefni einnig menn í þessa nefnd. Ég hef rætt þessa brtt. mína við hv. nm. í allshn.,

og ég gat ekki heyrt annað en þeir væru allir sammála um, að till. væri þannig samþykkt. Eru mér það því dálitil vonbrigði, að hv. 1. þm. Eyf., form. allshn., óskar eftir því, að brtt. mín sé tekin fyrir á fundi allshn. Var mér ekki annað ljóst en að allir nm. væru samþykktir brtt. minni, og hafði ég því vænt þess, að till. mín yrði afgreidd á þessum fundi.

Frsm. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. Ég held það sé misskilningur, sem hv. þm. Snæf. sagði, að nm. hafi tjáð sig fylgjandi þessari till. fyrir fram. Ég segi fyrir mig, að ég minnst þess ekki að hafa sagt það. Ég lofaði að taka þessa till. til velviljaðrar athugunar í nefndinni, en ég lýsti engu sérstöku fylgi við hana, og hvað sem hv. þm. kann að hafa rætt við einstaka nm., þá er það að sjálfsögðu ekki formleg afgreiðsla í nefnd. — Ég óska ekkert eftir því sérstaklega, að umr. sé frestað. Ég bara gerði það tilboð, ef hv. þm. vildi láta nefndina taka ákvörðun um þessa till., að þá væri umr. frestað. Ef hann óskar, að hún sé borin undir atkvæði án frekari athugunar, þá hef ég ekkert á móti því.

Sigurður Ágústsson: Herra forseti. Það er sjálfsagt að verða við ósk hv. þm. Eyf. (BSt), formanns allshn., um það, að þessi till. mín verði tekin til meðferðar í allshn., og vil ég því biðja hæstv. forseta að fresta umræðunni.

Umr. frestað.

Á 48. fundi í Sp., 21. marz, var fram haldið síðari umr. um till.

Frsm. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. Eins og fram kom við fyrri hluta þessarar umræðu um það mál, sem fyrir liggur, hafði allshn. Sp. mælt með till. á þskj. 72. En þegar nefndin tók ákvörðun um málið, var hv. þm. Snæf. ekki viðstaddur og ekki í bænum, en hann á sæti í n., eins og kunnugt er. Hann bar svo fram brtt. við þessa till. á þskj. 453, og lá hún að vísu fyrir við fyrri hl. þessarar umr., en n. hafði þá ekki haft hana til athugunar. Síðan hefur nefndin tekið þessa till. til athugunar og getur fyrir sitt leyti mælt með því, að hún verði samþ., og er ekki ágreiningur um það í nefndinni. Hv. 5. landsk. þm. (EmJ) var að vísu ekki á fundi, þegar nefndin tók þessa ákvörðun, en ég hef talað við hann síðan, og fellst hann algerlega á þessa niðurstöðu.

Þessi till. frá hv. þm. Snæf. er, eins og menn sjá, þess efnis að fjölga í þeirri nefnd, sem á að skipa samkv. aðaltillögunni, um tvo, þannig að við bætist sinn fulltrúinn frá hvor-um, Landssambandi íslenskra útvegsmanna og Iðnaðarmálastofnun Islands. Er ljóst, að fleiri sjónarmið koma til greina í nefndinni með þessu móti heldur en með því móti, sem upprunalega var lagt til. Á hinn bóginn er það, að þessi nefnd er engin stjórn fyrir neinu fyrirtæki, heldur er hún ætluð til þess

að gera tillögur, og getur hver nefndarmaður og hver nefndarhluti, ef ekki er samkomulag, auðvitað komið sínum skoðunum að, hvað sem líður skoðunum annarra nm., svo að það virðist ekki hallað á neinn, þó að þessi brtt. verði samþykkt.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 49. fundi í Sp., 22. marz, var enn fram haldið síðari umr. um till.

ATKVGR.

Brtt. 453 samþ. með 21:6 atkv.

Tillgr., svo breytt, samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 31:1 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: El, Eirþ, EmJ, GíslG, GþG, HÁ, HG, HelgJ, HermJ, IngF, IngJ, JK, JPálm, JR, KGuðj, KK, KJJ, LJóh, MJ, PP, PO, SÁ, SÓÓ, SkG, StgrSt, VH, AE, AB, BSt, Eggþ, JörB.

nei: GíslJ.

EOI, GJóh, HV, PZ, SG, BÓ, BrB greiddu ekki atkv.

13 þm. (EystJ, FRV, GíslG, GÍG, GTh, JóhH, JJós, JS, LJós, ÓTh, SB, BergS, BBen) fjarstaddir.

1 þm. gerði svofellda grein fyrir atkv. sínu:

Einar Olgeirsson: Ég var hlynntur þessari till., eins og hún kom fram upphaflega og eins og meiri hl. n. mælti með að hún yrði samþykkt, enda stendur í till. n., að þeir leggi til, að hún sé samþykkt óbreytt. Nú hefur verið samþ. brtt. frá einum nm. við þessa till., sem ég álit gera hana verri. Engu að síður vil ég ekki taka afstöðu á móti henni og greiði þess vegna ekki atkvæði.

Till. afgr. sem ályktun Alþingis (A. 526).

19. Súgurrkun.

Á 8. fundi í Sp., 2. nóv., var útbýtt:

Till. til þál. um lækkað verð á raforku til súgurrkunar [76. mál] (A. 83).

Á 9. fundi í Sp., 3. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

FÍm. (Jón Pálmason): Herra forseti. Eins og hv. þingmenn hafa sjálfsagt veitt athygli, flyt ég ásamt 2. þm. Skagf. og þm. N-Ísf. þál-till. á þskj. 83 um það, að Alp. feli ríkisstj. að athuga, með hverjum hætti hentugast er að færa niður kostnað af rafmagni til súgurrkunar á heyi.

Þetta mál er þannig vaxið, eins og ætti að vera öllum hv. þm. nú mjög í minni, að hvenær sem það kemur fyrir, að sá voði steðjar að sveitunum um hásláttinn, að um langan tíma er ekki hægt að þurrka hey, þá er það

alvarlegasta ástand, sem við sveitamennirnir getum komist í. Sannleikurinn er sá, að það er út af fyrir sig ekki nema eðlilegt, þó að við fáum hriðar að vetrinum og þurfum að gefa inni okkar peningi svo og svo lengi. Það er alltaf víðráðanlegt og þolandi. En að eiga við það að búa, kannske um langan tíma þegar verst gegnir um sláttinn, að fá þannig tíðarfar, að það sé ekki neinn vegur að bjarga sinni aðaluppskeru, heinu, er voðalegra en flest annað í okkar atvinnulífi. Og sannleikurinn er sá, að þó að mönnum kunni að finnaast það undarlegt, þá er þetta miklu hættulegra nú orðið en áður var, meðan öll hevinna var unnin með handverkfærum. Þá gekk heyskapurinn seint og menn voru að eðlilegum hætti að nudda við þetta allt sumarið. Undir þeim kringumstæðum var aldrei ákaflega mikið hey, sem lá undir í einu, og var þess vegna ekki eins fljótt að safnast fyrir og nú er. Þegar svo er komið, eins og er nú víðast á landinu, sem betur fer, að það er hægt að ljúka heyskapnum, ef vel heppnast, á tiltölulega stuttum tíma, af því að það er orðið allt ræktað land og hægt að rífa niður grasið með vélum, þá eru bændurnir bundnir við ákveðinn mjög stuttan tíma með að hirða sinn heyfeng. Eg get sagt ykkur það, að t. d. s. l. sumar var áltíð, að það væri ekkert ákaflega öruggt hjá okkur Húnavetningum, af því að við vorum á mörkum þess versta og annars betra, en þó var heyskapartíðin ákaflega örugg, og hún var þannig, að framan af sumrinu drógu menn að slá; menn hættu við að slá og drógu heyskapinn, svo að hann varð á eftir tímanum, vegna þess að þeir þorðu ekki að rífa niður í rigningunum eða þá storminum.

Nú er það kunnugt, að um langan aldur hefur verið það varnarráð eitt gegn þessum voða að setja meira eða minna af heyfengnum í súrhey, eða vothey, sem maður kallar. Sú heyskerunaraðferð er á vissan hátt örugg, það sem hún nær. En það er kunnugt mál, að menn hafa mjög tregðast við að taka upp þá heyskerunaraðferð í mjög stórum stíl, vegna þess að það er ekki hægt að nota eingöngu vothey til að fódra skepnurnar og ekki nema að nokkrum hluta, og þar að auki er það fremur ógeðfellt að fódra á því heyi og ýmsir vankantar við það. En nú á síðari árum hefur verið fundin upp önnur aðferð, sem er að vissu leyti miklu geðfelldari, og það er súgþurrkunin, og til þess að koma því áfram þar mikinn útbúnað, vélakost og raforku og annan útbúnað, sem er mjög dýr. Eg minnst þess, að einhver fyrsti maður, sem mun hafa tekið þetta upp í stórum stíl, var stórbóndi hér á Suðurlandi, sem nú er nýlega látinn, Ari Páll Hannesson í Stóru-Sandvík. Hann kom til mín hér á árunum — ég held það hafi verið snemma árs 1950 — og var að segja mér frá því, hversu stórkostlegir annmarkar væru þó við þessa aðferð, og þeir lægju í því, að rafmagnskostnaðurinn væri svo ægilegur, vegna þess að rafmagnnið frá raforkuveitunni, þar sem hún væri þá komin á, væri selt alveg sama verði og ljósarafmagn. Ræddi ég þetta þá nokkuð við

raforkumálastjóra og minntist á, að ég teldi þetta mjög ósanngjarnt. Samkv. þeirri reglugerð, sem nú hefur verið gefin út frá rafveitum ríkisins, er þetta nú að því leyti breytt, að fastagjaldið er talsvert fært niður frá ljósarafmagnni, en salan á raforkunni sjálfri er alveg sama og á ljósarafmagnni.

Nú álitum við flm., að það sé svo þýðingarmikið að koma þessari súgþurrkunaraðferð sem almennast á í landinu, að það borgi sig miklu betur, að hið opinbera vald leggi, svo að verulega muni um, í kostnað við þetta, annaðhvort óbeinlínis með því að fyrirskipa rafveitum ríkisins að selja raforkuna ódýrara, þar sem þær ná til, eða þá beinlínis á annan hátt, t. d. með styrk á olíumótora, sem þarf að kaupa, þar sem enginn aðgangur er að hinni sameiginlegu raforku, að við teljum, að það sé miklu skynsamlegra að taka upp og gera stórt átak á þessu sviði heldur en að eiga á hættu, að ríkið verði hvað eftir annað að kasta stórum fúlgum, eins og nú verður að gera og eins og gert var þegar verst stóð á Austurlandi og Norðausturlandi, til þess að bjarga frá hörmungum, þegar allt er komið í vandræði. Þess vegna höfum við flutt þessa till. og væntum þess, að hv. þingmenn taki henni vel, að þetta sé athugað og að þeirri athugun lokinni sé strax snúið að framkvæmdum í samráði við Búnaðarfélag Íslands.

Eg sé ekki ástæðu til þess, af því að þetta mál er það augljóst og skýrt nokkuð í grg. fyrir þessari till., að fjölyrða miklu meira um það á þessu stigi, ef ekki koma nein mótmæli fram, en vænti þess, að þessari till. verði vel tekið, og legg til, að henni verði að þessari umr. lokinni vísað til síðari umr. og hv. fjvn.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 26 shlj. atkv. og til fjvn. með 26 shlj. atkv.

Á 48. fundi í Sp., 21. marz, var till. tekin til síðari umr. (A. 83, n. 500).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 27 shlj. atkv.

Frsm. (Pétur Ottesen): Það var fyrir all löngu vísað til fjvn. þáttill. þeirri, sem hér liggur fyrir, um lækkað verð á raforku til súgþurrkunar. Aðalefni þessarar till. er að fela ríkisstj. að láta fara fram á því athugun, hver ráð séu tiltækilegust til að lækka svo raforkukostnað til súgþurrkunar á heyi, að bændum verði almennt fært að taka upp þá verkunaraðferð, og að athugun lokinni séu gerðar ráðstafanir til framkvæmda í þessu efni í samráði við Búnaðarfélag Íslands.

Svo sem háttur er fjvn. um ýmsar till., sem þörf er á að láta rannsaka nánar af þeim mönnum, sem sérþekkingu hafa á því sviði, sendi fjvn. þessa till. til umsagnar til tveggja aðila, annars vegar til Búnaðarfélags Íslands og hins vegar til raforkumálastjóra. Búnaðarfélag Íslands hafði þann hátt á, sem eðlilegur var eins og á stóð, að vísa till. til aðgerða bún-

aðarþings, sem settist á rökstóla um það leyti. Og hér er prentuð í nál. fjvn. um þetta mál sú ályktun, sem búnaðarþing gerði varðandi súgþurrkunina, en þar er óskað eftir, að athugun sé gerð á möguleikum á því að lækka nokkuð fastagjald af súgþurrkunarmótórum og helzt að sú lækkun gæti numið helmingi gjaldsins eins og það er nú. Auk þess er á það bent, að komið gæti til mála, að straumur yrði rofinn við súgþurrkunarvélar á mesta annattíma raforkuveranna, þ. e. á matmálistímum á daginn. Hins vegar barst n. og bréf frá raforkumálastjóra um þetta mál, og það bréf er prentað hér með nál. fjvn., og eins og menn sjá af því, ber allmikið á milli þeirra óska, sem fram koma í ályktun búnaðarþings um lækkun á fastagjaldinu af mótórum til súgþurrkunar, og þeirrar niðurstöðu, sem raforkumálastjóri kemst að um þetta efni í lok bréfs síns. Hann bendir á það, að á s. l. ári hafi farið fram athugun eftir ósk frá Alp. á raforkuverði til súgþurrkunar og að sú athugun hafi leitt til nokkurrar lækunar frá því, sem áður var um fastagjaldið. Hins vegar hafi í sambandi við almenna hækkun, sem varð á raforkuverði á s. l. ári, rafmagnsgjaldið til súgþurrkunar að vísu verið nokkuð hækkað frá því, sem áður var, en heildarlega sé það gjald, sem tekið er fyrir raforku til súgþurrkunar, allmiklu lægra en gjald til hliðstæðs rekstrar við iðnað og annað þess háttar. En það, sem hér um ræðir og verulegu máli skiptir að því er snertir fastagjaldið af mótórum til súgþurrkunar, er það, að eingöngu er um að ræða notkun þessara mótora í hæsta lagi í þrjá mánuði á ári, en hins vegar notkun, sem í flestum tilfellum fer fram allt árið. Þess vegna verður það svo, að þó að fastagjaldið af mótórum til súgþurrkunar sé nokkru lægra en til annarra hliðstæðra véla, þá verður þetta gjald með tilliti til þessa stutta notkunartíma miklu hærra raunverulega en allþungbær liður í kostnaðinum við súgþurrkunina. Það, sem hér ber á milli í þessu efni, að því er snertir óskir búnaðarþings og niðurstöður þær, sem komið er að í bréfi raforkumálastjóra, snertir eingöngu fastagjaldið af mótórum, sem notaðir eru til súgþurrkunar, en enginn ágreiningur um það verð, sem tekið er fyrir raforkuna til súgþurrkunar. Það eru engar óskir um að lækka það út af fyrir sig, heldur snýst þetta eingöngu um fastagjaldið, að það fengist nokkur lækun á því.

Með tilliti til alls þessa, sem ég nú hef lýst, varð um það samkomulag í fjvn. að leggja til, að leitað yrði leiða til þess, að takast mætti að fá nokkra lækun enn á fastagjaldinu, og hefur fjvn. því breytt þáttill. í það horf, eins og sést á þskj. 500, þar sem eingöngu er nú farið fram á í þessari þáttill., eins og fjvn. leggur til að hún verði samþ., að láta í samráði við Búnaðarfélag Íslands athuga möguleika á því, að lækkað verði frá því, sem nú er, fastagjald á vegum rafveitna ríkisins af mótórum, sem notaðir eru til súgþurrkunar. Það er till. fjvn., að till. verði samþ. eins og lagt er til í brtt. nefndarinnar á þskj. 500.

Alþt. 1955. D. (75. löggjafarþing).

Jón Pálmason: Herra forseti. Það eru nú liðnir einir fjórir mánuðir síðan þessari till. var vísað til hv. fjvn., og verð ég að segja, að þrátt fyrir viðleitni frá n. hálfu sé nú lítið orðið úr þeim tilgangi, sem fyrir okkur flm. vakti með þessari till., með þeirri brtt., sem hér er flutt af n. hálfu. Þrátt fyrir það þakka ég hv. fjvn. fyrir að hafa þó skilað till., því að ég kann þó, þrátt fyrir það að mér þyki þessi till. heldur lítilfjörleg, betur við að fá hana afgreidda en að málið sé alveg saltað.

Sannleikurinn er sá, að hér er um stærra mál að ræða en margir menn gera sér grein fyrir. Auðvitað er ekki um nema tvær leiðir að velja í því að draga úr kostnaði á þessu sviði, sem þó leiða báðar til sömu niðurstöðu. Önnur er sú, að það sé lagt fyrir rafveitur ríkisins að selja raforkuna í þessu skyni ódýrara en gert er, en hitt er að borga það beint úr ríkissjóði, sem þarna væri um að ræða.

Samkv. þeim upplýsingum, sem fram koma í bréfi raforkumálastjóra, virðist það vera svo, að að meðaltali sé um 2000 kr. á býli sá kostnaður, sem við raforkuna eina er árlega. Auk þess vita menn náttúrliga, að kostnaður við að koma upp súgþurrkunarkerfi er stórkostlegur í byrjun fyrir utan þetta. Að öðru leyti skal ég ekki fjölyrða nánar um þetta mál, því að eins og komið er dettur mér að sjálfsögðu ekki í hug að fara að flytja brtt. við þessa till. hv. fjvn., og eins og ég tók áðan fram, þykir mér þó betra að fá hana samþykktu heldur en að málið væri alveg saltað, ef vera mætti, að hæstv. ríkisstj. léti fara fram nánari athugun á þessu þýðingarmikla máli.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 49. fundi í Sp., 22. marz, var fram haldið síðari umr. um till.

ATKVGR.

Brtt. 500 (ný tillgr.) samþ. með 30 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 31 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 527).

20. Tungulækur í Landbroti o. fl.

Á deildafundum 2. marz var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um aukningu vatnsrennslis í Tungulæk í Landbroti og athugun annarra vatna, er koma undan Elðhrauni [173. mál] (A. 430).

Á 44. fundi í Sp., 7. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Jón Kjartansson): Herra forseti. Ég hef leyft mér að flytja þáttill. á þskj. 430 og farið fram á, að athugaðir yrðu möguleikar þess að auka rennsli Tungulækjar í Landbroti.

Það kynni nú að hljóma harla einkennilega í eyrum sumra hv. þm., þegar talað er um að auka rennsli vatns í Skaftafellssýslu, því að ég hygg, að þar sé eitt mesta vatnasvæði á landinu. En orsakir liggja til alls. Við Tungulæk var fyrir fáum árum reist sameiginleg rafstöð, sem sjö býli í Landbroti fá nú rafmagn frá. Hin síðari ár hefur það komið fyrir mjög oft, að vatn hefur þorrið í Tungulæk og rafmagnsstöðin þar af leiðandi ekki fengið nægilegt vatn og býlin orðið rafmagnslaus.

Kunnugir telja, að rennsli Tungulækjar hafi farið þverrandi hin síðari ár, eftir að rafstöðin var byggð. Ekki hefur verið framkvæmd nein rannsókn á því, hvað valda muni þessari breytingu, en upptök Tungulækjar eru við austurrönd Eldhrauns. Það vatn, sem þar kemur undan rönd Eldhraunsins, hefur sízt í gegnum hraunið. Við það, að hraunið hefur fyllt smám saman upp, minnkar vatnið, sem sízt þar í gegn. Ég hygg, að þetta sé höfuðorsök þess, að rennsli í Tungulæk fari þverrandi. Og haldi þessu áfram, þá er augljóst mál, að stöðin í Tungulæk getur brugðist algerlega, því að búast má við, að vatnið fari enn þverrandi.

En verður unnt að ráða hér bót á? Ef til vill er möguleiki á því að koma kvísl úr Skaftá yfir í Tungulæk, en um það verður ekkert sagt, nema mælingar og rannsókn fari þarna fram. Ef þetta reynist ekki kleift, þá er hugsanlegur möguleiki, að það sé hægt að sameina aðra læki í Landbroti og auka þannig vatn Tungulækjar án þess að skaða aðra bæi í sveitinni. En allt þetta verður að athugast, og verður ekkert um það sagt, fyrr en sú athugun hefur farið fram.

Í síðari málsg. till. minnar hef ég farið fram á, að einnig verði athugaðar breytingar á öðrum vötnum, sem koma undan Eldhrauni, en þessar breytingar geta haft margvíslegar verkanir og afleiðingar. Við sum þessara vatna er einkarafstöð, og það getur farið á sama veg og við Tungulæk, þó að það séu færri býli, sem þar eiga hlut að máli, er missa mundu sitt rafmagn. Á öðrum stöðum er vatnið smám saman að komast upp á yfirborðið í Eldhrauni, og það getur spilt samgöngum, og einnig spillir það veiði í Eldvatni í Meðallandi, því að jökulvatnið kemst þá óhindrað fram, í stað þess að áður fór það gegnum hraunið, og þá kom það sem hreint bergvatn niður í Eldvatnið.

Allt þetta þarf að athuga, og ég tel eðlilegast, að vatnamælingadeild raforkumálastofunnar verði falin athugun á þessu máli. Hún vinnur nú og hefur um nokkur ár unnið að mælingum á vatnakerfi Skaftár. Ég treysti því, að hv. alpm. fallist á, að þessi athugun fari fram á þessum vötnum, sem koma undan hrauninu, og leyfi mér að leggja til, að till. verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. fjvn.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 45. fundi í Sp., 8. marz, var fram haldið fyrri umr. um till.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 31 shl. atkv. og til fjvn. með 28 shl. atkv.

Á 48. fundi í Sp., 21. marz, var till. tekin til síðari umr. (A. 430, n. 501).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 27 shl. atkv.

Frsm. (Jón Kjartansson): Herra forseti. Fjvn. sendi þessa till. til umsagnar bæði vegamálastjóra og raforkumálastjóra. Báðir þessir aðilar mæla með því, að sú athugun fari fram, sem till. fjallar um. Í umsögn raforkumálastjóra er tekið fram, að áætlunar- og vatnsmælingadeild raforkumálastjóra sé þess reiðubúin að gera mælingar við Tungulæk og athuga möguleika á því að veita kvísl úr Skaftá yfir í lækinn og það verði gert þegar á næsta sumri. Er vafalaust heppilegast, að þessari deild verði falin þessi athugun, og mæli fjvn. einróma með því, að þáttill. verði samþykkt.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 49. fundi í Sp., 22. marz, var fram haldið síðari umr. um till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 29 shl. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 27 shl. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 528).

21. Hafnarbætur við Dyrhólaós.

Á deildafundum 9. og 12. marz var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um rannsókn hafnarbóta við Dyrhólaós [183. mál] (A. 470).

Á 46. fundi í Sp., 14. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Jón Kjartansson): Herra forseti. Ég hef leyft mér að flytja þáttill. á þskj. 470 um rannsókn hafnarbóta við Dyrhólaós.

Þetta er ekki nýtt mál hér á hv. Alp. Það hefur borið hér á góma fyrr, og rannsókn að nokkru leyti hefur farið fram á skilyrðum til hafnarbóta á þessum stað, og mun vita- og hafnamálastjóri hafa talsvert af gögnum í förum sínum þessu máli viðvíkjandi. En tilefni þess, að ég flyt þessa þáttill., er, að á s. l. sumri bað ég Gísli Sigurbjörnsson forstjóra hér í Reykjavík að skreppa austur í Mýrdal með þýzka verkfræðinga, sem þá voru staddir hér á landi, og óskaði þess, að þessir verkfræðingar litu á aðstæðurnar við Dyrhólaós. Verkfræðingarnir komu austur og litu á staðhætti þarna, að vísu mjög lauslega, því að þeir höfðu ekki neina viðdvöl og ekki nein tæki til rannsókna meðferðis. En eins og fram kemur í

bréfi Gísla Sigurbjörnssonar til mín, sem prentað er sem fskj. með þessari þátttölu, hafa hinir þýzku verkfræðingar talið sjálfsagt, að þetta hafnarmál yrði rannsakað nánar. Þar sem þessir verkfræðingar munu dveljast á Akranesi næsta sumar, hafa tekið að sér mikið hafnarmannvirkni þar, þá er hægurinn hjá að fá úr því skorið, hvort þeir finna einhver úrræði til að ráða þarna bót á við Dyrhólaós. Ég tel því sjálfsagt, að þetta mál verði athugað nánar, og það er svo þýðingarmikið fyrir héruðin eystra, að ég tel vart áhorfsmál, þó að einhverju lítils háttar fé sé í það varið, að ganga úr skugga um, hvort hér sé hægt að ráða nokkra bót á. Ég fullyrði ekkert um það, hvort þetta er hægt, en till. fjallar um, að þetta verði athugað. — Ég leyfi mér að leggja til, að till. verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. fjvn.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 47. fundi í Sp., 15. marz, var fram haldið fyrri umr. um till.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 35 shlj. atkv. og til fjvn. með 31 shlj. atkv.

Á 48. fundi í Sp., 21. marz, var till. tekin til síðari umr. (A. 470, n. 505).

Of skammt var liðið frá úthýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 27 shlj. atkv.

Frsn. (Jón Kjartansson): Herra forseti. Fjvn. hefur athugað þessa þátttölu og sendi hana vita- og hafnamálastjóra til umsagnar. Hann taldi að visu vonlitið til árangurs, að þessum rannsóknnum við Dyrhólaós yrði haldið áfram. Hins vegar segir í umsögn hafnamálastjóra, að hann hafi síður en svo neitt við það að athuga, að þetta hafnarmál verði athugað nánar, „ef vera mætti, að hægt yrði að finna einhverja viðráðanlega leið, sem ekki hefur enn verið komið auga á“.

Eins og ég gat um við fyrri umr. þessa máls, var tilefni þess, að ég flutti þessa till. nú, það, að á s. l. sumri komu tveir þýzkir verkfræðingar og litu á staðhætti við Dyrhólaós. Þeir hvöttu mjög til þess, að þetta mál yrði rannsakað nánar. Og þar sem þessir verkfræðingar munu dveljast á Akranesi í sumar, taldi ég rétt að flytja þetta mál hér inn í þingið og þeim gæfist kostur á að segja, hvort þeir sjá nokkra mögulega leið eða líklega til árangurs þarna við Dyrhólaós.

Fjvn. mælir með því, að till. verði samþykkt, og ég vænti þess, að hv. Alþ. taki till. einnig vel.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 49. fundi í Sp., 22. marz, var fram haldið síðari umr. um till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 28 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 30 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 529).

22. Eyðing refa og minka.

Á 4. fundi í Sp., 17. okt., var útbýtt:

Till. til þál. um eyðingu refa og minka [39. mál] (A. 44).

Á 5. fundi í Sp., 19. okt., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Gísli Guðmundsson): Herra forseti. Ég hef leyft mér ásamt hv. þm. S-Þ., hv. þm. Mýr. og hv. þm. V-Húnv. að bera fram á þskj. 44 till. til þál. um að fela ríkisstjórninni að láta í samráði við Búnaðarfélag Íslands fara fram athugun á möguleikum til eyðingar refa og minka og þá sérstaklega, hvort ekki sé tiltæki-legt að taka upp nýjar aðferðir til útrýmingar. Ég skal ekki hafa langt mál um þessa till., en get í aðalatriðum látið nægja að vísa til grg. á þskj. 44, og það því fremur sem þetta mál eða skyld var nokkuð rætt hér í hv. Alþ. í fyrra.

Það er nú orðið alllangt síðan byrjað var að setja lög á Alþ. um útrýmingu refa. Fyrstu lög um það efni munu vera frá því um 1880 og þá í því formi að heimila aðilum heima í héruðum að setja reglugerðir um refaeyðinguna. Síðar, nú fyrir nokkrum árum, var svo sett sérstök löggjöf um eyðingu refa og minka, og samkvæmt þeim lögum leggjur ríkið fram árlega nokkurt fé til þessarar starfsemi á móti því, sem sýslusjóðir, sveitarsjóðir, leggja fram.

Á árinu 1953 mun kostnaðurinn alls við eyðingu refa og minka hafa verið eitthvað á milli 800 og 900 þús. kr., og af því greiddi ríkið rúmli. 300 þús. kr.

Sú aðferð, sem frá öndverðu hefur einkum verið beitt við útrýmingu refa, er eins og kunnugt er að reyna að vinna grenin á vorin og útrýma þannig í einu bæði fullorðnum dýrum og afkvæmum þeirra. Er flestum kunnugt, hvernig að þeim er unnið. Jafnframt lögðu menn það fyrir sig að liggja fyrir tófum á vetur og skjóta þær, og var á tímabili mikið um tófuveiðar með þeim hætti, þá voru refa-skinn í háu verði, þannig að þeir, sem lögðu fyrir sig refaveiðar, höfðu möguleika til þess að hafa töluvert upp úr vinnu sinni. Síðar breyttist þetta þannig, að skinnin féllu í verði, og var þá lítið upp úr refaveiðum að hafa. Þá var tekið í lög að greiða sérstök verðlaun fyrir að vinna hlaupadýr. Um sama leyti hafði svo þau ótíðindi borið að höndum, að minkar höfðu sloppið úr búrum hér á landi og tóku að breiðast út um landið. Hefur síðan orðið áframhald á því, að þessi plága hefur verið að breiðast út til fleiri og fleiri héraða. Í lögum var þá einnig ákveðið að veita verðlaun fyrir að vinna minka.

Nú er það svo, að það fer hvort tveggja saman nú síðustu árin, að refum hefur fjölgað mjög hér á landi, a. m. k. í mörgum héruðum, þannig að til vandræða þykir horfa, og að villiminkar hafa verið að gera vart við sig í æ fleiri og fleiri héruðum. Eru að visu einstaka héruð enn þá, þar sem minka hefur ekki orðið vart, en sú hættu er alls staðar yfirvofandi, að þeir fari að láta á sér bæra þá og þegar. Þetta er hinn mesti vágastur, ekki sízt í varplöndum, þar sem þau eru, t. d. æðarvörp og andavörp, svo og í veiðivötnum.

Á síðasta Alp. var borið fram frv. um að hækka þau verðlaun, sem greidd voru fyrir að vinna hlaupadýr og minka. Setti Alp. ný lög um breyt. á hinum eldri lögum um eyðingu refa og minka þess efnis að hækka þessi verðlaun nokkuð. En við flm. teljum, að hér sé um svo alvarlegt mál að ræða, bæði að því er varðar refina og minkana, að mjög sé æskilegt að taka það upp til alveg sérstakrar athugunar. Fyrir okkur vákir, að ríkisstj. láti fram fara þessa sérstöku athugun á því, hvaða ráð helzt séu tiltækileg til þess að framkvæma útrýminguna, og verði þá bæði litið á þær aðferðir, sem hingað til hafa verið notaðar, og nýjar aðferðir, sem til mála kynnu að koma í þessu efni og nánar er að vikið í grg. til-lögunnar.

Við höfum ekki séð ástæðu til þess að óska eftir því, að beinlínis verði látin fara fram endurskoðun laganna, og það er vegna þess, að á þingi í fyrra var unnið allmikið starf í því efni, aðallega af hv. landbn. Ed., sem leitaði umsagnar og tillagna um málið, m. a. hjá öllum sýslumönnum landsins. En að þeim upp-lýsingum fengnum gerði n. tillögur um nokkrar breytingar á lögnum, sem samþ. voru á þinginu, jafnframt því sem verðlaunin voru hækkuð. Till. okkar lýtur að því fyrst og fremst að athuga framkvæmdina og hvaða aðferðir muni gefa bezta raun, en að sjálfsgöðu getur vel komið til mála í sambandi við þá athugun að gera einhverjar breytingar á sjálfum lögnum um þetta efni.

Eg vil svo leggja til, að till. verði vísað til síðari umr. og hv. allshn.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Áður en málið fer til n., langar mig til að vekja athygli á einstökum atriðum þessu máli viðvíkjandi.

Eg vil fyrst benda á það, að síðan lögin um eyðingu refa og minka voru sett, ekki þau, sem nú gilda, heldur þau, sem breytt var á síðasta þingi, hefur mér vitanlega ekki nema ein hreppsnefnd í landinu reynt að fylgja lögnum hvað minkana snertir. Það hefur ekki mér vitanlega nema í einum hreppi verið reynt að skipuleggja útrýmingu minkanna eða eyðingu þeirra á sama hátt og gert er með refina um allt land eða á einhvern annan hátt með heppilegri hætti. Hverjum á að kenna um þetta, veit ég ekki. Ein af lagabreytingunum, sem gerðar voru í fyrra, ætlaðist til þess, að það kæmu um þetta nákvæmar skýrslur, svo að það væri hægt að sjá svart á hvítu, hvernig þetta gengi í framkvæmd. Enn liggur ekkert fyrir um það,

hvernig lagabreyt. kann að hafa verkað. Ég hygg, að það sé þó komin skýrsla frá einni hreppsnefnd um, hvað hún hafi gert um eyðingu refa og minka á s. l. ári, en ekki nema þá einni af öllum hreppum landsins, og er þó nokkuð langt síðan bæði refavinnsla þessa árs og minkavinnsla um góttímann ætti að vera um garð gengin.

Í öðru lagi vil ég benda á það, að önnur breyting, sem gerð var á síðasta þingi, var sú, að hækkuð voru verðlaun á unnin hlaupadýr, bæði minka og refi. Hvernig það hefur verkað eða kemur til með að verka, getum við ekkert sagt um núna. Nefnd, sem skipuð væri til þess að rannsaka það, getur ekki gert sér neina hugmynd um, hvernig það hefur verkað, því að hún hefur engar upplýsingar um það. Það er ekki líðið ár af þeim tíma, sem menn vegna hækkaðra verðlauna kynnu að vilja vinna refi og minka frekar en áður. Það er ekki einu sinni orðið svo langt, að menn hafi getað lagt sig eftir því, því að lögin voru samþykkt svo seint á síðasta þingi, að þau hækkuðu verðlaun, sem lögð voru til höfuðs hlaupatófum, náðu ekki til þess tíma ársins, er menn veiða helzt hlaupatófur.

Þess vegna tel ég mjög hæpið, hvort það er rétt á þessu stigi að fara að leggja vinnu í að endurskoða þetta allt, meðan það er svona að nokkru leyti í lausu lofti með, hvaða verkanir síðustu lagabreytingarnar hafa á framkvæmd málsins.

Enn fremur vil ég benda á það, að til þessa hefur verið neitað um innflutning á hundum af ríkisstj. til þess að reyna þá við eyðingu minka, alveg nýlega á tveimur. Það væri þá kannske, að n. ætti að athuga í því sambandi nánar einmitt það, hvort ætti að fara inn á nýjar leiðir hvað þetta snertir. En það lítur út fyrir, að fram að lagabreytingunni seinustu hafi málið legið þannig í meðvitund hreppsnefndanna, að þær hafi talið, að það væri eingöngu ríkisins að eiga við minkana, ekki þekkt ákvæðin í lögnum um, að hreppsnefndirnar ættu þar nokkuð að gera, og bara kallað á Carlson og hans hunda, en ekki borið við að gera neitt sjálfar.

Eg er ekki að hafa á móti því að setja nefnd í þetta, en ég held, að það komi ósköp lítið út úr henni, eins og núna standa sakir, af þeirri ástæðu, að það vantar reynslu um, hvernig þær breytingar verka, sem við gerðum í fyrra. Það getur vel verið, að þm. hafi það vitkæzt í þessum málum frá því í fyrra, að þeir sjái núna miklu betur, hvernig á að setja lög um það en þá. Sömu eru nú allir þingmennirnir, í augnablikinu kannske einn, sem var ekki í fyrra, en situr sem varamaður, en annars eru það sömu þingmennirnir, og ekki miklar líkur til, að þeir komist að miklið öðruvísi niðurstöðu en þeir komust í fyrra, þó að þær kunni að vera einhverjar.

Eg skal sem sé láta afskiptalaust, hvort milliþn. er skipuð eða ekki í þetta mál. En ég held, að hún þurfi helzt að fá betri gögn í hendur en hægt er að fá viðvíkjandi því, hvernig þær breytingar verka, sem gerðar

voru í fyrra, en þær voru tvær, töluvert mikils verðar í raun og veru, og reyndar þó fleiri, því að það var ein breytingin, sem gerð var í fyrra, að lögð var sú skylda á sýslunefndirnar að sjá um eyðingu refa og minka á öbyggðum svæðum, en þá var komið svo, í fyrra, að t. d. Sléttuhreppurinn var uppeldisstöð fyrir þessi rándýr, sem enginn maður skipti sér af, enginn maður taldi sig hafa skyldu til að skipta sér af, en nú hefur sýslunefndin það. Sömu leiðis höfðu kaupstaðirnir ekki þær skyldur eftir eldri lögnum, en fengu þær í fyrra, og það var vitanlegt, að t. d. bæði Ólafsfjörður og Siglufjörður voru uppeldisstöðvar fyrir þessi dýr líka, af því að þar var ekkert gert. Í umdæmi kaupstaðanna, sem þar áttu hlut að máli, var uppeldi sérstaklega á tófum, sem breiddust svo út um hreppana í kring, svo að í Hofshreppnum í Skagafirðinum höfðu tófur margfaldast, bæði að grenjatölu til og að tölu dýra, sem unnust, og á öllum fjallgarðinum, sem liggur á milli Siglufjarðar og Ólafsfjarðar og Hofshreppsins. Þarna var líka gerð ein breyting á lögnum, sem að visu verkar ekki nema á takmörkuðum svæðum á landinu, en þó kemur til með að verka þar mjög greinilega, ef viðkomandi kaupstaðir framfylgja lögnum.

Allt þetta veldur því þess vegna að mínum dómi, að það er ósýnt, hvernig lögin frá síðasta þingi koma til með að verka, og a. m. k. vildi ég, ef ég ætti að fara í slíka nefnd, vita eitt-hvað um það, áður en ég treysti mér til að gera till. betri en þær, sem reynt var að gera í fyrra, eftir því sem bezt var unnt.

Flm. (Gísli Guðmundsson): Herra forseti. Út af ræðu hv. 1. þm. N-M. (PZ) vil ég aðeins vekja athygli á því, að sú till., sem hér liggur fyrir, er ekki um skipun milliþn. Það er ekkert á nefndarskipun minnst í till. og lagt á vald ríkisstj., á hvern hátt hún vinnur að framkvæmd tillögunnar, hvort það er með nefndarskipun eða á annan hátt.

Annars virtust mér þær upplýsingar, sem hv. þm. gaf í ræðu sinni, benda greinilega í þá átt, að full þörf sé á því að gefa sérstakan gaum að framkvæmd þessa máls, og þessi till. er eiginlega takmörkuð við athugun á framkvæmdunum. Hér er ekki farið fram á endurskoðun sjálfra laganna, en með því að bera fram till. viljum við leggja sérstaka áherzlu á þetta mál við hæstv. ríkisstj. og teljum, að þess sé rík þörf, af ástæðum, sem ég hef áður nefnt.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 7. fundi í Sp., 26. okt., var fram haldið fyrri umr. um till.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 26 shlj. atkv. og til allshn. með 28 shlj. atkv.

Á 42. fundi í Sp., 29. febr., var till. tekin til síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 46. fundi í Sp., 14. marz, var till. aftur tekin til síðari umr. (A. 44, n. 412, 449).

Frsm. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. Þessi þáltill. um eyðingu refa og minka er um það, að Alp. feli ríkisstj. að láta í samráði við Búnaðarfélag Íslands fara fram athugun á möguleikum til eyðingar refa og minka og þá sérstaklega, hvort ekki sé tiltækilegt að taka upp nýjar aðferðir til útrýmingar þeim. Till. var vísað til allshn. þingsins, og sendi hún hana til Búnaðarfélags Íslands og það um umsögn þess um till. Svar barst frá Búnaðarfélaginu, og er það prentað sem fskj. með nál. allshn. á þskj. 412.

Í svari sínu segir Búnaðarfélagið meðal annars:

„Búnaðarfélag Íslands hefur á ýmsan hátt unnið að því, að betri árangri yrði náð við eyðingu refa og minka. Hið síðasta í því efni er það, að samkomulag hefur náðst um það við sendiráð Bandaríkjanna hér á landi, að hingað til lands komi kunnáttumaður á þessu sviði, er gefi leiðbeiningar um nýjar aðferðir við eyðingu refa og minka. Er komu þessa manns vænt á næsta vori. Þá hefur stjórnin fengið um það fregnir frá landbrn., að greiddur verði ferðakostnaður þessa manns hér. Lítur Búnaðarfélagsstjórnin því svo á, að ekki sé ástæða til frekari aðgerða í máli þessu að svo stöddu.“

Allshn. leit svo á, að samkv. þeim upplýsingum, sem liggja fyrir frá Búnaðarfélaginu, sé till., eins og hún er fram borin, fullnægt. Það er verið að gera það, sem till. ætlast til að gert verði. Þess vegna leggur n. til, að till. verði afgreidd með rökstuddri dagskrá, þannig hljóðandi:

„Í trausti þess, að þeim ráðstöfunum, sem hafnar eru til eyðingar refa og minka, verði fram haldið og þær efldar, tekur Alþingi fyrir næsta mál á dagskrá.“

En síðan n. gaf út sitt álit, hafa flm. þáltill. borið fram við hana brtt., sem er töluvert mikið öðruvísi en upprunalega till. og því raunverulega alveg nýtt mál. Þeirra brtt. er um það, að skipuð verði nefnd til að gera tillögur um skipulagðar og samræmdar aðgerðir um land allt í því skyni að vinna að útrýmingu refa og minka með þeim aðferðum og á þann hátt, sem n. telur vænlegast til árangurs á sem skemmstum tíma o. s. frv.

Um þessa brtt. hefur allshn. alls ekkert fjallað, og hefði slík till. legið fyrir, þegar n. tók málið til meðferðar, þá tel ég mjög vafasamt, að n. hefði lagt til að afgreiða slíka till. með rökstuddri dagskrá, því að hún er um ákveðna aðferð í þessu máli, sem sé að skipa nefnd. En till., eins og hún liggur fyrir og var borin fram, er aðeins um það að fela ríkisstj. að gera ráðstafanir í þessu efni í samráði við Búnaðarfélag Íslands, einmitt það, sem Búnaðarfélag Íslands er að gera í samráði við ríkisstjórnina.

Ég get ekki neitt sagt um þessa brtt. frá hendi n., og væri svo, að hv. flm. vildu fá álit n. um hana, mundi vera ráð að fresta umr., svo að n. gæfist tómt til að athuga þessa brtt. Það má e. t. v. deila á n. fyrir það, af því að nokkuð er síðan brtt. kom fram, að hafa

ekki þegar tekið hana fyrir, en eins og hv. þm. vita, hafa bæði ég og aðrir þm. í mínum flokki verið störfum hlaðnir undanfarna daga, og er það kannske nokkur afsökun fyrir því að hafa ekki kallað saman fund í nefndinni. Á hinn bóginn geta flm. alveg ráðið því, hvort þeir vilja láta till. ganga undir atkv. eða fá athugun n. á henni.

Gísli Guðmundsson: Herra forseti. Sú þáttill., sem hér liggur fyrir til umr. á þskj. 44, var, eins og þingskjalsnúmerið ber með sér, flutt snemma á þessu þingi. Hún fjallar um það, að ríkisstj. verði falið að láta í samráði við Búnaðarfélag Íslands fara fram athugun á möguleikum til eyðingar refa og minka og þá sérstaklega, hvort ekki sé tiltækilegt að taka upp nýjar aðferðir til útrýmingar þeim. Má segja, að þessi till. sé nokkuð almennt orðuð.

Í grg. till. á sama þskj. er hins vegar gerð grein fyrir því, að flm. vilji benda á nokkrar leiðir, sem nefndar hafi verið til þess að geta borið árangur í því starfi að útrýma þessum dýrum. Þar er bent á t. d. þá leið að hækka verðlaun fyrir að vinna hlaupadýr og minka frá því, sem þau eru nú ákveðin í lögum, og að nota sérstakar tegundir veiðihunda og einnig þann möguleika að koma af stað sýkingu meðal þessara dýra innbyrðis, en það er leið, sem farin hefur verið erlendis með allmiklum árangri, eftir því sem sá maður hefur tjáð mér, sem einna mest hefur fengið við það undanfarið að útrýma minkum.

Nú er það svo, að hér er um stórmál að ræða. Það er mikil hætta, sem nú vofir yfir ýmsum landshlutum í sambandi við það, að minkastofninn er að útbreiðast um landið. Þessi hætta vofir nú yfir ýmsum landshlutum, þar sem minkar hafa ekki áður verið, og í sumum þessum landshlutum a. m. k. stendur svo á, að koma þessara villidýra þangað mundi verða til mjög mikils tjóns. Það á t. d. við um þau héruð, þar sem æðarvörp eru. Þar er enginn vafi á því, að minkurinn mundi vinna mikið og tilfinnanlegt tjón, ef hann kæmist þangað, en hingað til hefur ekki verið mikið um hann í þeim landshlutum, þar sem æðarvörpin eru aðallega.

Ég geri ráð fyrir, að hv. alþm. hafi lesið í blöðum greinar, sem hafa verið að birtast öðru hverju í vetur frá mönnum, sem mikinn kunnugleika hafa á þessum málum, sérstaklega á refaveiðum. Í þeim greinum er gerð grein fyrir mismunandi aðferðum við refaeyðinguna, en þær gefa jafnframt hugmynd um það, hvílíkur áhugi er á þessu máli víða um landið og að menn vonast eftir því, að Alþ. og ríkisstj. takist að finna eða efla þau ráð, sem dugi í þessu efni.

Nú hefur okkur sýnt það, flutningsmönnum þessarar till., að það væri rétt að óska eftir því, að samþykkt Alþ. um þetta efni yrði nokkuð með öðrum hætti og ýtarlegri en sú till., sem fram var borin í öndverðu á þskj. 44. Þess vegna höfum við nú nýlega leyft okkur að bera fram brtt. á þskj. 449 um, að till. verði töluvert ýtarlegri en hún var í öndverðu. Í

þessari brtt. okkar er gert ráð fyrir því, að ríkisstj. verði falið í samráði við búnaðar- og bændasamtökin í landinu að skipa þriggja manna n. til þess að gera tillögur um skipulagðar og samræmdar aðgerðir um land allt í því skyni að vinna að útrýmingu refa og minka með þeim aðferðum og á þann hátt, sem n. telur vænlegast til árangurs á sem skemmstum tíma. Brtt. gerir ráð fyrir, að þessi n. hafi samband við sýslunefndir og kynni sér álit þeirra manna, sem mest hafa unnið að eyðingu dýra hár á landi, og afli sér upplýsinga um útrýmingaraðferðir erlendis.

Við höfum komið að þeirri niðurstöðu, að það sé eiginlega óhjákvæmilegt að skipa sérstaka n. í þetta mál, og í samræmi við það höfum við nú lagt það til. Hins vegar gerðist það áður en við lögðum fram þessa till., að hv. allshn. hafði afgreitt hina upphaflegu till. á þann hátt, sem hv. frsm. n. gerði grein fyrir og fyrir liggur í nál. á þskj. 412. Þegar n. tók ákvörðun um þá afgreiðslu, lá, eins og hann sagði, brtt. okkar ekki fyrir. Nú eru það tilmæli okkar flm. til hv. n., að hún taki málið til athugunar á ný og þá í tilefni af þessari brtt. og fjalli þá um hana eins og hún liggur fyrir á þskj. 449.

Á ræðu hv. frsm. skildist mér, að hann teldi fullt tilefni til þess, ef þess væri óskað, að n. tæki málið þannig fyrir, og vil ég þakka honum fyrir þær undirtektir undir brtt. Það eru, eins og ég sagði, tilmæli okkar, að n. taki málið aftur fyrir, og jafnframt vildi ég þá mælast til þess við hæstv. forseta, að hann frestaði málinu nú og tæki það út af dagskrá að þessu sinni, til þess að n. gefist ráðrúm til þess að taka það fyrir á ný.

Umr. frestað.

Á 48. fundi í Sp., 21. marz, var fram haldið síðari umr. um till.

Frsm. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. Eins og menn minnst, var þessi þáttill. í fyrstu eingöngu um að fela ríkisstj. að láta í samráði við Búnaðarfélag Íslands fara fram athugun á möguleikum til eyðingar refa og minka og þá sérstaklega, hvort ekki væri tiltækilegt að taka upp nýjar aðferðir til útrýmingar þeim.

Við fyrri hl. þessarar umr. gerði ég grein fyrir því, að allshn. þingsins hefði fengið þær upplýsingar, að það væri einmitt verið að framkvæma þá athugun, sem till. fer fram á að gerð sé, og þess vegna lagði n. til, að till. yrði afgreidd með rökstuddri dagskrá. En nú hafa hv. flm. þessarar upprunalegu till. borið fram brtt. á þskj. 449 um umorðun á tillög- unni. Þar er um svo mikla efnisbreytingu að ræða, að þetta má heita allt önnur till. en upprunalega var borin fram, því að hún er um það, að Alþingi álykti að fela ríkisstjórninni að skipa í samráði við búnaðar- og bændasamtökin í landinu þriggja manna nefnd til að gera tillögur um skipulagðar og samræmdar aðgerðir um land allt í því skyni að vinna að útrýmingu refa og minka með þeim aðferðum og á þann hátt, sem n. telur væn-

legast til árangurs á sem skemmstum tíma, og svo frekari ummæli um að hafa samband við sýslunefndir og að nefndin kynni sér álit þeirra manna, sem mesta reynslu hafa í þessu.

Allshn. tók þessa brtt. til athugunar, eftir að fyrri hluti þessarar umr. fór fram, og getur hún fallist á, að brtt. verði samþykkt, og er þar með dagskrártillagan tekin aftur.

Gísli Guðmundsson: Herra forseti. Ég vil aðeins leyfa mér f. h. okkar flm. að þakka hv. allshn. fyrir afgreiðslu hennar á málinu, og við erum því að sjálfsögðu samþykktir, að það verði afgreitt eins og hv. n. leggur til.

Ég skal ekki hafa um þetta fleiri orð, en það er von okkar, að samþykkt þessarar till. verði til þess, að ný sókn verði hafin gegn refa- og minnkaplágunni í landinu.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Ekki skal ég hafa á móti þessari till., sem hér liggur fyrir, en í því sambandi vil ég þó benda á nokkur atriði.

Ég vil benda á, að það er órskammt síðan lögum um þetta efni var breytt. Fram að þeim tíma höfðu hvergi legið fyrir í heild neinar upplýsingar um eyðingu refa eða minka. Með síðustu breytingu á lögnum var ákveðið, að Búnaðarfélag Íslands skyldi safna saman þessum upplýsingum. Þær áttu að vera komnar nú um áramótin, og þær eru kannske komnar frá svona einhvers staðar á milli 20 og 30 hreppum, fleiri ekki, og þá kemur það undireins í ljós, að gagnvart t. d. tófunum, sem landsmenn eru búnir að glíma við í mörg ár, er munurinn svo mikill, að sumir hrepparnir láta ekki eina skyttu fara á grenin að vorinu, þegar þeir leita, heldur bara einhvern Pétur eða Pál, og hann kemur svo og segir, að það sé fundið gren þarna, og þegar svo skyttan kemur, þá er tófan farin veg allrar veraldar. Öðrum hreppum dettur ekki í hug að eitra fyrir tófur, eftir skýrslum, sem komnar eru frá þeim, þó að það sé skylda að gera það, o. s. frv. Og yfirleitt er núna fyrst kominn möguleiki til þess með þessum skýrslum, þegar búið er að kalla þær inn, ef menn þá fá þær, — það verður nú farið að heimta þær hvað úr hverju, þó að það sé beðið svolítið, eins og gerist, — að sjá, hvernig þetta er framkvæmt.

Þá kom það líka í ljós í þessum fáu hreppum, sem komnir eru, að hvað minkana snertir eru til orðnir a. m. k. tveir hreppar, — ég hélt, að það væri ekki nema einn, — sem leggja alúð við þá og hafa veitt mikið af þeim með ýmsum aðferðum.

Álit þessara hreppsnefnda, sem komin eru, eru mjög mismunandi. En nú er Alþingi svo brátt, að áður en þessar upplýsingar eru til, sem byrjað var að reyna að láta safna í fyrria, á að setja nýja nefnd til þess að safna upplýsingunum, vinna úr þeim og finna svo út, hvað bezt er að gera. Ég hef ekkert á móti því. Ég geri ráð fyrir, að Búnaðarfélagsstjórnin sé ákaflega ánægð yfir því að vera laus við að þurfa nokkuð að vinna úr þeim og reyna að finna, hvað bezt er. Hún má reyna að kalla

þær inn, eins og henni ber nú eftir lögunum, en hvort þáttill. hefur áhrif á lögin, það veit ég ekki. Það var einhvern tíma forðum daga, sem það gekk einhver dómur í því, að þáttill. uppleysti ekki lög, og ég held þess vegna, að málið sé ekki nema rétt í meðallagi hugsað.

Annars liggur það fyrir núna, að því hefur verið lofað af ameríska sendiráðinu að senda hingað mann, sem væri sérfræðingur í eyðingu minka. Það hefur verið hugsað, að þegar hann kæmi, sem verður líklega einhvern tíma seint í næsta mánuði, þá yrði haldið námskeið fyrir þá menn, sem sérstaklega vildu leggja sig eftir minkaeyðingunni, og svo yrði hann með þeim á minkaveiðum í nokkurn tíma, áður en hann færi aftur. Þetta getur að vísu allt saman fallið niður af sjálfu sér. Nefndin getur séð um þetta, þegar búið er að kjósa hana. Þetta er loforð, sem ég geri ráð fyrir að verði staðið við, svo að það er allt í lagi líka hvað það snertir. En mér finnst till. vera ekki grunduð og vera að ófyrirsynju fram borin, á meðan málið er rétt að byrja að komast á það stig, að hægt er að tala um það, því að eins og hv. Alþingi veit, þá var það svo áður fyrr, að allt gekk út á það í nokkur þing að útrýma minkunum, sem voru í búrum. Um það snérist hér mikill hvellur nokkur ár. Þegar var búið að drepa þá, svo að þeir gerðu ekki tjón í búrunum, var farið að byrja að tala um hina. Síðan er búið að gera ein lög um það, breyta þeim aftur, og þau lög, þessi seinni, skapa í raun og veru að mínum dómi grundvöll til þess, að menn geti áttað sig á, hvernig þetta stendur í landinu, þegar maður fær skýrslur eftir þeim. Áður en þær koma í ljós, á enn að gera nýjar ráðstafanir. Mér þykir þetta rétt í meðallagi viðfellið. Búnaðarfélagið á að lögum að fá þessar skýrslur, sem úr þarf að vinna, og því held ég, að það sé engin ástæða til þess að flýta sér að setja nýja nefnd, sem ekkert gerir annað en að biðja um þær skýrslur, sem koma eiga, og reyna af þeim að átta sig eitthvað á reynslunni og hvað helzt skuli gera.

Gísli Guðmundsson: Herra forseti. Það sé fjarri mér að draga í efa, að þær upplýsingar, sem hv. 1. þm. N-M. hefur fengið um framkvæmd refa- og minkaeyðingar hér á landi, séu réttar. Hann hefur alla aðstöðu til þess að afla upplýsinga um þetta efni, og ég geng út frá því, að það sé alveg rétt, sem hann hefur verið að segja hér um framkvæmd laganna. En mér virðist, að þær upplýsingar, sem hann gaf hér áðan, séu ef til vill sterkustu rökin, sem hægt er að færa fram fyrir því, að rétt sé að samþykkja þessa till.

Það kom glögglega fram í ræðu hans, að útrýmingarstarfseminni væri mjög áfátt, og líka, að skýrslugerð væri áfátt. Hann virtist telja, að rétt væri að biðja eftir frekari skýrslugerð. En ég held, að rétt sé að biðja ekki eftir henni. Út af fyrir sig verður þessum dýrum ekki útrýmt með skýrslugerð, heldur með öðrum athöfnum, og ég held, að það komi glögglega fram í ræðu hv. þm. sem og af öðru, sem

hér hefur komið fram, að full þörf sé á samræmdum allsherjaraðgerðum í þessu máli og nýrri sókn. Fyrir því viljum við greiða með flutningi þeirrar tillögu, sem fyrir liggur.

Páll Zóphóníasson: Ég skal ekki fara neitt langt út í þetta mál. Ég vil bara benda hv. síðasta ræðumanni á það, hv. þm. N-Þ., að með fyrri lögnum, sem sett voru um eyðingu refa og minka á Alþingi fyrir einum 6—7 árum, var hverri hreppsnefnd í landinu gert að skyldu að reyna að eyða minkum og tófum í landi hreppsins, og svo var heitið ákveðnum verðlaunum fyrir að vinna dýr og ákveðinni hluttöku í öllum kostnaði. Þrátt fyrir það hreyfði mikill hluti af hreppsnefndunum sig ekkert, en ríkið launaði sérstakan mann, og ef einhvers staðar varð vart við einn mink, þá var hringt í ríkið um að láta þennan mann koma. En þó að búið væri að skylda hreppsnefndirnar til að gera eitthvað sjálfar, gerðu þær ekkert annað en að eyða einu símtali og biðja um manninn frá ríkinu.

Þegar Alþingi sá, að þetta dugði ekki, var tekin upp sú aðferð að reyna að safna skýrslum um það, sem gert væri. Það var gert í fyrra, og skýrslurnar áttu í fyrsta skipti að koma núna um áramótin, til þess að sjá nú nákvæmlega, hvernig málið stæði, hvað gert væri, hverjar gerðu ekkert, hverjar gerðu eitthvað og hvernig hver einstök hagaði sér í sínum störfum. Það voru sundurliðuð skýrsluform send til allra oddvita úr stjórnarráðinu, en þau voru búin til af búnaðarþingi, sundurliðuð spurt um, hvort væri notuð þessi aðferð, þessi aðferð og þessi aðferð o. s. frv., bæði um minkana og tófuna, og hvað reyndist bezt. Áður en þær upplýsingar liggja fyrir, þá vill Alþingi láta skipa sérstaka nefnd til að gera nú till. Þetta kalla ég bráðræði og taldi og tel enn, að það mundi vera réttara að biðja eftir og sjá, hvernig niðurstaðan yrði af þessu, sem við erum búnir að gera.

Í fyrri lögnum, fyrir 5—6 árum, var fyrir ráðherra lagt að semja reglugerð um framkvæmd laganna til leiðbeiningar um útrýmingu bæði minka og tófu. Það hefur ekki verið gert enn, og enginn hefur hreyft hönd eða fót til þess að biðja um, að reglugerðin væri sett, nema ég, sem hef tvívegis átt tal um það við Gunnlaug Briem skrifstofustjóra. Í síðari lögnum er þetta aftur tekið fram og heldur engin reglugerð komin hvað það snertir, þó mun nú skipuð nefnd til þess. Áhuginn er þess vegna enginn hjá þessum mönnum, sem fyrir þessu eru að tala hér, til að reyna að framfylgja því, sem á að framfylgja, heldur bara að reyna að slá um sig með því að benda á eitthvað nýtt, koma með eitthvað nýtt, sem enginn maður veit, hvað er.

Það er verið að tala um eitrun, það er verið að tala um að smita þá með einhverjum næmum sjúkdómi. Það liggur fyrir umsögn bæði yfirdýralæknisins íslenska, yfirdýralæknis í Kaupmannahöfn og Serum Laboratori í Kaupmannahöfn um, að það sé ekki gerlegt, og við þekkjum ekki neina leið til þess að geta það.

Hvort þessi nefnd á að finna einhverja slíka leið, veit ég ekki. Hún á kannske að gera það.

Mér finnst þess vegna þetta vera eins og önnur fljótfærni, sem hérna er gert, vanhugsað að því leyti til, að það er ekki reynt að styðjast við það, sem til er og við eigum að hafa í höndunum til þess að geta byggt upp betri aðferðir í þessu efni. Það er það, sem mér finnst.

En þar sem málið núna hvílir eftir lögnum eiginlega í höndum Búnaðarfélags Íslands og hér á að taka það frá því, þá er ég því feginn út af fyrir sig. Ég er feginn, að það komi þriggja manna nefnd, sem sjái um þetta allt saman, og við þurfum ekkert um það að hugsa í Búnaðarfélaginu. Hún tekur þá við skýrslunum framvegis og vinnur úr þeim, og hún getur náttúrliga skrifað hverri hreppsnefnd og bent henni á, hvaða leið reyndist bezt í hinum hreppsnefndunum og hvað hefði reynt illa hjá hinum. Hún kemur þá til með að standa í bréfasambandi við oddvitana næsta ár og ýta á þá um, hvað á að gera, bæði gagnvart minkunum og tófunum. Ég er feginn að vera laus við það þessa 1—2—3 mánuði, sem ég kannske verð enn þá við Búnaðarfélagið, og sá, sem kemur eftir mig, vafalaust líka, svo að ég hef ekkert á móti till. í sjálfu sér. En tillagan er ekkert annað en bráðræði, gerð í fljótfærni án þess að hafa athugað, hvernig málið í heild stendur.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 49. fundi í Sp., 22. marz, var enn fram haldið síðari umr. um till.

ATKVGR.

Rökst. dagskrá á þskj. 412 tekin aftur.

Brtt. 449 (ný tillgr.) samþ. með 19:14 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: StgrSt, VH, AE, AB, BSt, EirP, EystJ, GislG, GPÖ, HelgJ, HermJ, JJós, JPálm, KK, ÓTh, PP, SÁ, SkG, JörB.

nei: BergS, EggP, GilsG, GislJ, GJóh, IngF, JK, KGuðj, KJJ, LJóh, MJ, PO, SG, SOÓ, BÓ, EI, EmJ, HÁ, HV, IngJ, JS, JR, PZ, SB greiddu ekki atkv.

9 þm. (BBen, BrB, EOI, FRV, GIG, GTH, HG, JóhH, LJós) fjarstaddir.

8 þm. gerðu svofellda grein fyrir atkv. sínu:

Bernharð Stefánsson: Herra forseti. Það er engin nýjung, að n. fallist á brtt., eftir að hún hefur afgr. mál, — brtt., sem ekki lá fyrir, þegar hún hafði málið til meðferðar. Ég gerði grein fyrir ástæðum n. til þess að taka þessa brtt. til greina og mæla með henni og segi já.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Það var upplýst í umr. í gær, að Búnaðarfélag Íslands væri að vinna að þessu máli og að um þetta gilda ákveðin lagafyrirmæli, sem þáttill. getur ekki breytt. Ég sé því ekki ástæðu til þess að samþ. þessa till. og segi því nei.

Karl Guðjónsson: Herra forseti. Vegna þess að ég hef orðið þess var við atkvgr., að sá

misskilningur hefur komið inn hjá þm., að n. hafi verið sammála um að taka aftur rökstuddu dagskrána, þá vil ég láta þess getið, að ég greiddi í n. atkv. gegn því að taka hana aftur, og ég segi nei við þessari till.

Magnús Jónsson: Þar sem upplýst er í máli þessu, að það er verið að kanna þetta mál á vegum Búnaðarfélags Íslands, og ég sé enga ástæðu til að vantrosta því í þessu efni, þá segi ég nei við þessari till.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Þar sem þessi þáttill., eins og hún nú hljóðar, er beint vantraust á starf Búnaðarfélags Íslands og þau störf, sem ég hef innt þar af höndum, greiði ég ekki atkv.

Pétur Ottesen: Með skirskotun til þeirra upplýsinga, sem hv. 1. þm. N-M. (PZ) gaf hér um starf Búnaðarfélags Íslands í þessu máli, og þar sem hann m. a. telur nú, að í þessari till. felist vantraust á Búnaðarfélag Íslands, þá segi ég að sjálfsögðu nei við þessari till., en þeirri hugsun get ég ekki varizt, að mér þykir afstaða hv. þm. í atkvgr. ekki vera röggisamleg, miðað við forsendur hans.

Skúli Guðmundsson: Ég vil sem einn af tilögumönnunum taka fram að gefnu tilefni, að till. ber ekki að skoða sem neitt vantraust á Búnaðarfélag Íslands, og ég fæ ekki séð, að með þessari till., þótt samþ. verði, sé á nokkurn hátt raskað því, sem lög mæla fyrir um starf Búnaðarfélagsins að þessum málum. Ég segi því já.

Jörundur Brynjólfsson: Ég hef viljað skoða þessa till. sem tilraun til þess að flýta fyrir þessum störfum og létta undir með Búnaðarfélagi Íslands að ná sem bestum og skjótustum árangri í þessu máli og segi þess vegna já.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 19:14 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: Eirþ, EystJ, GislG, GPB, HG, HelgJ, HermJ, IngJ, JPálm, KK, ÓTh, PP, SÁ, SkG, VH, AE, AB, BSt, JörB.

nei: Eggþ, GilsG, GislJ, GJóh, IngF, KGúð, KJJ, LJóh, MJ, PZ, SG, SÓÓ, BergS, BrB. EI, EmJ, GTh, HÁ, HV, JJós, JK, JS, JR, SB greiddu ekki atkv.

9 þm. (EOL, FRV, GÍG, JóhH, LJós, PO, StgrSt, BBen, BÓ) fjarstaddir.

Till. afgr. sem ályktun Alþingis (A. 530).

23. Loftferðir.

Á 84. fundi í Nd., 9. marz, var útbýtt:

Till. til þál. um endurskoðun löggjafar um loftferðir [184. mál] (A. 471).

Alþ. 1955. D. (75. löggjafarþing).

Á 85. fundi í Nd., 12. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 86. fundi í Nd., 13. marz, var till. tekin til einnar umr.

Fim. (Gunnar Thoroddsen): Herra forseti. Núgildandi lög um loftferðir eru frá árinu 1929. Á því tímabili, sem liðið er síðan, rúmum hálfum þriðja áratug, hafa orðið ákaflega miklar breytingar um þessi mál, bæði um smíði flugvéla, um alla tækni í þeim efnum og loftferðareglur og samgöngur í lofti yfirleitt. Það er því orðin brýn nauðsyn að endurskoða þessa löggjöf, og er það aðalefni þeirrar till., sem hér liggur fyrir, að neðri deild Alþingis álykti að fela ríkisstjórninni að láta fram fara endurskoðun löggjafar um loftferðir.

Það eru mörg ákvæði þessara laga og reglna, sem settar hafa verið samkv. þeim, sem væri ástæða til að ræða hér, en ég skal ekki á þessu stigi fara út í það nema að örlitlu leyti.

Eitt af því, sem almenningur, sérstaklega hér í Reykjavík, en sums staðar víðar í þéttbýli, kvartar yfir, er óþarfaflug flugvéla yfir þéttbýli. Þá er þess fyrst að geta, að þó nokkur brögð eru að því, að kennslu- og æfingaflygvélar fljúga yfir borg og bæ, og er því að sjálfsögðu samfara viss slyshætta. Sem betur fer, hafa slík slys ekki orðið mörg, en hefur þó komið fyrir.

Það virðast engar reglur til um þetta efni hér hjá okkur. Að vísu er Ísland aðili að alþjóðflugmálastofnuninni, ICAO, og þessi stofnun hefur samþykkt allýtarlegar reglur um loftferðir, sem þátttökurikin hafa skuldbundið sig til að taka inn í sinn flugrétt. Þar eru m. a. reglur um flug yfir borgum og þéttbýli, en þessar reglur munu ekki hafa verið lögleiddar eða birtar hér á landi, svo að vit að sé. Það er að vísu til reglugerð um Reykjavíkflugvöll frá 1949, og segir þar, að loftför í reynsluflugi í nágrenni flugvallarins skuli, eftir því sem við verður komið, forðast flug yfir Reykjavíkurborg. Þetta er svo óákveðið orðalag, að telja má það nokkuð litils virði.

Í löggjöf sumra annarra þjóða eru alveg skýrar reglur um það, hvernig kennslu- og æfingaflygvélar og jafnvel flugvélar yfirleitt megji fljúga yfir borgum og þéttbýli, og er það víða á þá lund, að aldrei megji fljúga lægra en svo, að þær geti, ef vélarbilun ber að hendi, örugglega lent utan við þéttbýlið, og í ýmsum þessara reglna er ákveðið í metratölu, hver þessi hæð skuli vera minnst.

Um þetta er sjálfsagt að fá alveg skýrar reglur, og þarf með þeim að sjálfsögðu á engan hátt að draga úr kennslu- og æfingaflygi. Varðandi höfuðborgina sýnist óþarfi að nota flugvöllinn hér og Reykjavík eins og gert hefur verið til æfingaflygs. Það eru annars staðar ágæt skilyrði, t. d. að sumarlagi á Sandskeiði og jafnvel víðar, fyrir slíkt kennsluflug, og ástæðulaust að vera að stofna til þeirrar slyshættu, sem getur verið þessu samfara.

Annað atriði í þessu efni, sem ég vildi minna á hér, er, að það hefur hvað eftir annað vakið óánægju hér í bænum, að flugvélar varnarliðsins, þrýstiloftsflugvélar, fljúgi hér með miklum dunum og dýnkjum yfir borgina. Ætla ég, að allur þorri bæjarbúa vilji helst vera laus við slíkt flug, enda ekki sjáanlegt, að á því sé nein nauðsyn á friðartímum.

Ég skal ekki fara ýtarlegar út í þessa till., en vænti þess, að menn geti orðið sammála um, að þörf sé á að endurskoða þessa löggjöf frá 1929 um loftferðir og samræma þá löggjöf bæði alþjóðareglum og þeim þörfum, sem komið hafa í ljós á þessu langa tímabili. Hef ég þó aðeins gert hér eitt sérstakt atriði að umtals efni, sem er takmörkun á flugi yfir borgum og þéttbýli, en að sjálfsögðu eru fjöldamörg önnur atriði, sem þurfa athugunar við.

Ég vildi leggja til, að umr. yrði frestað og till. vísað til n., og geri ég ráð fyrir, að till. muni helst eiga heima í samgmn.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 87. fundi í Nd., 15. marz, var fram haldið einni umr. um till.

ATKVGR.

Till. vísað til samgmn. með 26 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 93. fundi í Nd., 24. marz, var enn fram haldið einni umr. um till. (A. 471, n. 543).

Magnús Jónsson: Herra forseti. Svo sem nál. samgmn. ber með sér, var hv. þm. N-Isf. (SB) valinn frsm. n., en þar sem hvorugur varaforseta er hér staddur, á hann þess ekki kost að fara úr forsetastóli að mæla fyrir áliti n., svo að ég vildi fylgja því úr hlaði með örfáum orðum.

Samgmn. hefur tekið málið til athugunar og rætt það og jafnframt haft samráð við flugmálastjóra, og hefur hann látið í ljós þá skoðun, að hann teldi mjög æskilegt, að umrædd endurskoðun loftferðalöggjafarinnar, sem till. gerir ráð fyrir, færi fram.

Svo sem tekið er fram í grg. till., eru nú gildandi lög um loftferðir frá 1929. Síðan hefur orðið margvísleg þróun í flugmálum og ýmis lagaákvæði sett meðal annarra þjóða og alþjóðlegar reglugerðir í sambandi við flugmál, í ýmsu frábrugðin þeim lögum, sem nú gilda hér hjá okkur. N. er því sammála því, sem fram kemur hjá flm. umræddrar þáttill., að það sé mjög mikilvægt öryggismál í sambandi við flugferðir okkar, að sú endurskoðun fari fram, sem till. gerir ráð fyrir, og leggur því nefndin einróma til, að till. verði samþykkt óbreytt.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 19 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 19 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 574).

24. Bátagjaldeyrishlunnindi til sjómanna í Vestmannaeyjum.

Á deildafundum 17. febr. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um greiðslu bátagjaldeyrishlunninda til sjómanna í Vestmannaeyjum [156. mál] (A. 380).

Á 41. fundi í Sp., 22. febr., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Á þskj. 380 hef ég leyft mér að bera hér fram till. til þál. um greiðslu bátagjaldeyrishlunninda til sjómanna í Vestmannaeyjum, svo hljóðandi, með leyfi hæstv. forseta:

„Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina að vinna að því á þann hátt, er hún telur hagkvæmast, að gera útvegsmönnum í Vestmannaeyjum fært að inna af hendi greiðslur til sjómanna vegna vangoldinna bátagjaldeyrishlunninda fyrir árin 1952 og 1953.“

Það er ekki nýtt mál, sem ég er hér að hreyfa. Því hefur áður verið hreyft, e. t. v. í öðru formi, af öðrum, og hér á hinu háa Alþingi, og af mér var það upp tekið sérstaklega á haust, þegar það leit út fyrir, að í odda kynni að skerast milli útvegsmanna í Vestmannaeyjum og sjómanna, vegna þess að sjómenn hafa samkv. dómi rétt til hluta af þessum bátagjaldeyrishlunnindum fyrir árin 1952 og 1953 og raunar líka fyrir árið 1951, þótt þess gæti þar minna.

Þegar fyrsta reglugerðin um bátagjaldeyrishlunnindi var sett, sem heitir reglugerð um innflutningsréttindi til bátaútvegsmanna, er fullyrt af útvegsmönnum a. m. k., og mér virðist það koma fram í reglugerðinni, að þar hafi verið átt við það, að þessi innflutningsréttindi ættu að vera hlunnindi til handa útvegsmönnum sjálfum, en ekki beint til sjómanna, en vitaskuld kæmu þá fram í hækkuðu fiskverði gagnvart þeim. Í reglugerðinni mun þetta ekki vera svo greinilega fram tekið sem skyldi, og hefur það m. a. orðið til þess að valda þeim ágreiningi, sem varð í Vestmannaeyjum síðar meir út af því, hvernig skiptast skyldu þessi bátagjaldeyrishlunnindi. Ráðningarkjör eða ráðningarsamningar hafa sem sé um langt skeið verið með öðrum hætti í Vestmannaeyjum en við Faxaflóa, og það ásamt óljósum ákvæðum af hálfu ríkisyfirvaldanna um skiptingu þessara friðinda hefur valdið þeirri deilu, sem er komin á það stig, að sýnt er, að útvegsmenn í Vestmannaeyjum verða að borga aftur fyrir sig, ef ég má svo kveða að orði, eftir á stórfé til sjómanna, sérstaklega fyrir árin 1952 og 1953.

Það er talið, að það muni vera nálægt 3½ millj. kr., sem sjómenn eiga kröfu á hjá útvegsmönnum samkvæmt þessum dómum, sem gengið hafa, og eins og ástætt er hjá útvegsmönnum yfir höfuð, þá leyfir efnahagur þeirra það ekki, sízt af öllu nú. Eins og allt er dýrt til útgerðar, leyfir hann þeim ekki að inna þessa greiðslu af hendi, án þess að til komi einhver

styrkur eða hjálp, annaðhvort banka eða ríkisvalds.

Ég skrifaði, þegar ég hafði fengið í hendur bréf Útvegsbændafélags Vestmannaeyja eða afrit af því frá 27. okt. 1955, sem sent var Landsambandi ísl. útvegsmanna, ríkisstj. ýtarlega um þetta mál og líka skrifaði ég hv. fjvn. 9. nóv. 1955 um þetta efni, og við hvora tveggja þessa aðila fór ég fram á, að ríkisvaldið veitti einhverja aðstoð til þess, að útvegsmenn gætu leyst sjómenn heiðarlega af hólmi á þeim forsendum, sem fyrir liggja. Hér er orðið um að ræða skuldakröfu, sem ekki verður sjálfsagt vefengd, enda munu útvegsmenn almennt hafa hug á því að ljúka þessum skuldum, ef þeim er gert það fært. Hvorki hæstv. ríkisstj. né hv. fjvn. sinnti þessu erindi mínu, svo að ég viti til. Tók ég það svo fyrir við 3. umr. fjárlagafrv. að flytja brtt. við 22. gr. og fór þar aðeins fram á það, að ráðherra yrði heimilt að lána úr ríkissjóði eða ábyrgjast lán með þeim skilyrðum, sem ríkisstj. ákvæði, og með þeim tryggingum, sem hún teldi gildar, þessa fjárhæð, til þess að gera útvegsmönnum í Vestmannaeyjum fært að standa straum af því gjaldi, sem þeir eiga að greiða til sjómanna. Þessi till. náði því miður ekki samþykki hins háa Alþingis, en þetta mál er þar með ekki úr sögunni. Það er það ekki af minni hendi, meðan ég kann á að halda, og það mun því síður vera það af hendi þeirra, sem rétt eiga hér á greiðslu frá sínum húsbændum eða útvegsmönnum, og raunar ekki frá útvegsmannanna hálfu sjálfra.

Það hefur hér farið talsvert á milli mála, og ég tel, að eftir atvikum eigi hæstv. ríkisstj. eða hennar starfsmenn, sem um þessi mál fjölluðu í byrjun, nokkuð af sökinni, þó að vitaskuld nokkuð af henni kunni að hvíla á Vestmanneyingum sjálfum, að þeir hefðu átt að segja við ríkisstj. á þeim tíma, sem þetta skeði: Okkur er þetta ekki nægur styrkur með þeim samningum, sem við höfum við okkar sjómenn, við þurfum að fá meiri og betri friðindi af hálfu ríkisvaldsins. — Þetta gerðu þeir þá ekki og þá sennilega í trausti þess, að það hefur verið þannig fyrir þeim skýrt, að þessi friðindi ættu að ná til þeirra og þeirra einna. Í bréfi sínu, dags. 27. okt. 1955, til Landsambandsins fullyrðir stjórn Útvegsbændafélagsins, að þann dag hafi ráðuneytisforstjóri sjávarútvegsmálaráðuneytisins, Gunnlaugur Briem, staðfest það, að til þess hefði verið ætlað með reglugerð um innflutningsréttindi bátaútvegsins, að tekjur af þessum réttindum rynnu óskertar til útvegsmannanna, en hafi svo verið, þá spyr ég: Hvers vegna var þá ekki reglugerðin höfð það greinileg og glögg, að ekki mætti um deila?

Alþingi hefur oft og tíðum hlaupið undir bagga, þegar óvænt slys eða óhöpp hafa hent vissar stéttir manna, ja, ég vil segja jafnvel einstaklinga, og þetta háa Alþingi, sem nú á setu, hefur t. d. í fjárlagaákvæðum gert ráðstafanir til þess að hlaupa undir bagga með bændum á óþurrkasvæðinu með því að heimila ráðherra að lána bjargráðasjóði allt að 10½

millj. kr. til þess að lána til bændna á óþurrkasvæðinu til að gera þeim léttara að bera þá bagga, sem á þá lögðust vegna óþurrkanna s. l. sumar.

Hér er að vísu um stóran hóp að ræða, þar sem eru bændur á óþurrkasvæðinu, en það er líka um stóran hóp manna að ræða, þar sem eru allir útvegsmenn án undantekningar í Vestmannaeyjum og allir sjómenn, þeir sem stunda atvinnu á vélbátaflotanum samanlagt, svo að í hvoru tveggja tilfellinu getur maður sagt, að það er um stóra hóp að ræða, sem hér hafa orðið fyrir áföllum. Ég sé ekki, að það sé sanngjarnt, þegar þingið vill hlaupa undir bagga með einhverjum sérstökum einum út af óviðráðanlegu áfalli, sem hann hefur orðið fyrir, að það sé réttlæti í því að láta aðra, þó að ekki sé sama eðlis áfallið, algerlega standa þar utan gátta, þó að þeim sé mikil þörf hjálpar og styrktar.

Enn er þess að geta, að af því fé, sem Alþingi leyfir eða veitir til þess að auka og efla atvinnu í byggðarlögum landsins, fá Vestmannaeyjar engan eyri né heldur byggðirnar við Faxaflóa. Því hefur verið úthlutað til annarra aðila, og er skýrt fram tekið, að það hafi í hvorugan þennan staðinn farið. Mér virðist, að þetta styðji að því, að þingið ætti að líta eitthvað til þeirra manna, sem hér eiga hlut að máli og ég er að flytja þessa till. fyrir. Ég fer ekki fram á með þessari till., að útvegsmönnum í Vestmannaeyjum sé veittur styrkur, og ég fór ekki fram á það með brtt. við fjárl., heldur að hér væri um eins konar lán að ræða, lánsmöguleika, þannig að gera þeim mögulegt að greiða sjómönnum og losna við þær skuldir á nokkrum árum með því að fá lán til þess að greiða þær.

Ég held, að það þurfi ekki orðum að því að eyða, að útvegsmönnum þýðir ekki að snúa sér til bankanna, eins og nú er ástatt í þessu efni, og hefur ekki verið síðan þetta mál kom upp, því að þeir gera miklu frekar nú að skera við neglur sér það, sem látið er til útvegsins, líka í Vestmannaeyjum og ekki síður þar en annars staðar, heldur en þeir hafi nokkuð við það aukið.

Að öllu þessu athuguðu vildi ég treysta á réttðæmi hins háa Alþingis með að stíga spor í þá átt, að ríkisstj. væri á það bent að reyna að greiða fyrir því, að þessar skuldir mættu ljúkast á friðsamlegan hátt, — ég segi á friðsamlegan hátt og á þar við, að það þurfi ekki að leiða að því, að til neinna átaka sérstakra þurfi að koma í útveginum í Vestmannaeyjum vegna ágreinings út af því, að þessar skuldir til sjómanna séu ekki greiddar. Það var dálítið haft á orði fyrir byrjun þessarar vertíðar, sem nú stendur yfir, að svo kynni að fara, að þeir af bátaeigendum, sem gætu ekki greitt sjómönnum þessar skuldir, mundu ekki fá að lögskrá menn á báta sína fyrir sjómanna-samtökunum. Ég skal nú ekki segja um það, hvort lög standa til þess eða hefðu staðið til þess, að sjómenn öftruðu slíku, ég er ekki svo lögfróður, að ég kunni skil á því; hitt veit ég, að sjómenn í Vestmannaeyjum sýndu þá still-

ingu við þetta tækifæri, þegar þurfti að fara að koma bátunum af stað, að þeir gerðu ekki ágreining á þann hátt, sem mjög var á orði haft fyrir á haustinu eða fyrir í vetur. Þeir gerðu ekki ágreining út af því og hindruðu ekki á neinn hátt skráningu, lögskráningu, sem þó var jafnvel búzt við að yrði framkvæmt. Ég tel, að þeir hafi sumpart gert það af því, að þeir hafi, eins og ég leyfi mér að gera, sett von sína til hæstv. ríkisstj. og hins háa Alp. um það, að hafðar yrðu í frammi þær aðgerðir, sem kæmu að haldi, til þess að útvegsmenn gætu lokið við þá skuldum sínum, án þess að til átaka þyrfti að koma. Ég veit ekki, hvort ég þarf fleiri orð hér um þetta að tala eða meira um þetta að ræða. Ég hef gert það, sem mér hefur verið unnt á þessu þingi, að gera þeim, sem með fjármálin fara og fjármálunum ráða sérstaklega, málið skiljanlegt, og ég taldi mér skylt að skiljast ekki svo við þingið, að ég gerði ekki þingheimi öllum eins greinilega grein fyrir málavöxtum og ástæðum og unnt væri og fengi málið þannig lagt undir dóm allra hv. þm., úr því að hv. fjvn. sá sér ekki fært að sinna því.

Ég teldi, að af ýmsum ástæðum hefði verið rétt að biðja um að lokinni þessari umr., að þessu máli væri vísað til hv. fjvn. Ég geri það þó ekki að kappsmáli, en læt það samt sem áður vera mína fyrstu till., ellegar þá til vara, að málinu verði vísað til hv. allshn. þingsins. En ég vona, að þm. skilji það, að hér standa mikil vandræði fyrir höndum fyrir allan þorra útvegsmanna í Vestmannaeyjum, þar sem þeir eiga að inna af höndum stórar fjárfúlgur nú á næstu mánuðum í viðbót við allar þær álögur, sem við svo að segja daglega erum að samþykkja á þennan sama atvinnuveg, og að hv. Alp. virði það líka við forráðamenn sjómanna og sjómannastéttina, sem þarna á hlut að máli, að þeir hafa sýnt af sér þolinmæði í þessu efni og ekki haft í frammi nein viðbrögð til þess að knýja fram vilja sinn með valdi.

Ég geri ráð fyrir, að ef atriði eins og þetta hefði komið fyrir í fyrra, þegar saminn var sáttafriður í hinni stóru vinnudeilu, þá hefði það líklega ekki þótt nema fjöður af fati hjá hæstv. ríkisstj. að ganga inn á að ábyrgjast fyrir útvegsmenn í Vestmannaeyjum 3½ millj. kr., lána þeim það eða fá það lánað handa þeim til nokkurra ára, til þess að þeir geti haft frið við sína sjómenn. Þá hefði það sennilega flogið í gegn, en það á eins að geta komið til álita nú, þegar málið er flutt, án þess að nein hótun sé frá neinna hálfu í þessu efni, heldur aðeins ábending um sanngirnisaðgerðir af hálfu þings og stjórnar og nauðsynlegar aðgerðir í garð þeirra manna, sem hér eiga hlut að máli.

Það er vitaskuld, eins og ég sagði áður, að ég fór fram á lán eða ábyrgð á láni í minni brtt. við fjárl. í þessari till., sem hér liggur fyrir, er hvorugt sérstaklega tekið fram, enda vita allir, að hæstv. ríkisstj. hefur fleiri leiðir til þess að stuðla að góðri lausn þessa máls en þær, sem sérstaklega var á bent í brtt. við fjárl., og hef ég því látið það standa algerlega

opið, hvernig ríkisstj. vildi haga sinni aðstoð, en fer aðeins fram á, að Alp. kveði svo á um, að greitt sé fyrir þessu af hálfu ríkisstj. á þann hátt, sem henni hentar og bezt kemur að notum fyrir alla aðila.

Karl Guðjónsson: Herra forseti. Flm. þeirrar till., sem hér liggur fyrir, hefur nú gert grein fyrir því, hver vandi útvegsmönnum í Eyjum er á herðum varðandi greiðslur á aflahlut sjómanna sinna fyrir árin 1952 og 1953. Ég vil aðeins, um leið og ég lýsi stuðningi mínum við þessa till., benda á það, að sjómennirnir í Vestmannaeyjum hafa sýnt alveg sérstaka þolinmæði og sérstakan þegnskap til þessa í því að reyna að ná þessum greiðslum sínum, nú tildæmdum bæði af undirrétti og hæstarétti, þeir hafa reynt af fremsta megni, að greiðslur þessar gætu farið fram án truflana á framleiðslunni, og eins og hv. flm. tók fram, hefði sjómannasamtökunum í Eyjum verið það í lófa lagið að hindra, að floti Vestmanneyinga færi af stað á þessari vertíð.

Það er að vísu fram tekið í vinnulöggjöfinni, að vegna vangreiðslna sé ekki hægt að gera verkföll. En sú leið stóð þó alltaf opin, þar sem hér er um að ræða tildæmdan hluta af kaupgreiðslu, að taka sjóveð í viðkomandi skipum og hindra þau á þann hátt frá því að fá lögskráningu og frá því að hefja veiðar. En að þessu ráði hafa sjómannafélögin í Eyjum ekki horfið. Það einasta, sem þau hafa gert til að knýja fram innheimtur í þessum efnun, auk þess sem þau hafa að sjálfsögðu staðið í samningum við stjórn Útvegsbændafélagsins um þessar greiðslur, er það, að þau hafa ekki fallist á að leyfa þeim útvegsbændum, sem ekki hafa gert upp bátagjaldeyrishlutinn við sjómenn sína fyrir 1951, að hafa Færeyinga á skipum sínum. Það er það einasta, sem hefur komið til nokkurra átaka í Eyjum í þessum efnun á yfirstandandi vertíð. Hins vegar leitast stjórn Útvegsbændafélagsins í Eyjum mjög við að ná samningum við sjómannafélögin um útborgun á þessum bátagjaldeyri fyrir árin 1952 og 1953, en að verulegu leyti mun bátagjaldeyririnn þegar uppgerður fyrir árið 1951, og um það er í rauninni fullt samkomulag á milli stjórnna Útvegsbændafélagsins og stjórnar sjómannasamtakanna, að þessar greiðslur geti farið fram með friðsamlegum og eðlilegum hætti. Hitt er aðeins spurning, hve lengi sjómennirnir geta beðið með að fá þessar greiðslur sínar.

Ríkissjóður telur sig ekki þess umkominn að lána í þetta. Það sýndi afgreiðsla á till. um þetta efni varðandi fjárlögin. Bankarnir telja sig ekki geta lánað fé til þessara greiðslna, eins og hv. flm. þessarar till. hefur sýnt fram á. Í rauninni er hér því um að ræða lánsfé, sem útvegsmenn hafa að láni frá sjómönnum sínum, og munu flestir geta gert sér í hugarlund, hvort sjómennirnir eru þeir sterkustu aðilar fjárhagslega séð, sem geti átt útistæður hjá útvegsmönnum, svo að árum skiptir. Það er þess vegna alveg greinilegt, að það gengur ekki lengur en þessa vertíð af, að þessar

greiðslur dragist á langinn. Mér er kunnugt um það, að útvegsbændur í Vestmannaeyjum hafa mjög látið í það skína í samningum sínum við sjómenn, að þeir muni ljúka þessum greiðslum í vertíðarlok, í lok þeirrar vertíðar, sem nú stendur yfir, og mér er nær að ætla, að sjómannasamtökin muni sætta sig við það. En hitt er ég jafnviss um, að greiðslur á þessu geta ekki dregizt lengur. Þetta er hámark þeirrar tímalengdar, sem það getur dregizt, að sjómannasamtökin sýni slíka þolinmæði um innheimtu á þessum hluta af kaupí, og þar af leiðandi, ef útvegsmönnum tekst ekki að verða sér úti um lán eða framlög fyrir þennan tíma, þá getur ekki hjá því farið, að það kemur til truflana í þessum atvinnuvegi. Máske telja hv. alpm. sér það ekki mjög viðkomandi. Það verða þeir auðvitað að meta sjálfir, hver fyrir sig. En ekki sakar, þótt hv. þingheimur sé um þetta upplýstur, og því hef ég komið hér í ræðustólinn til þess að gefa þessar skýringar, sem eru þá frekar um þá hlið málsins, sem varðar sjómennina sjálfa. Um hina hliðina hefur hv. flm. gert málinu það rækileg skil, að ég mun ekki fara nánar út í það.

Við afgreiðslu fjárlaga kom það hins vegar í ljós, að enginn af stuðningsmönnum ríkisstj. hér á Alþ. utan flm. þessarar till. einn greiddi atkvæði með því, að ríkisstj. væri heimilað að gera ráðstafanir til þess, að þessar greiðslur mættu fara fram með skaplegum hætti, og veit ég þess vegna ekki, hverjar vonir er hægt að binda við þessa till. En lengi skal manninn reyna, sagði Grettir Ásmundarson, og við stjórnarandstæðingar getum máske sagt eitt-hvað svipað um þá liðsmenn ríkisstj. hér á Alþingi, sem búnir eru að margfella það, að hið opinbera taki þátt í því að koma þessum greiðslum í höfn, fyrst með því að dauðheyra við till., sem ég hef flutt hér á tveim þingum um, að ríkið lánaði útvegsbændum fé til þessara greiðslna, og síðan með því að fella till. hv. flm. þessarar till. við fjárl., till., sem gekk mjög í sömu átt og þessi till. En það er hugsanlegt, að enn eigi hv. stuðningsmenn ríkisstj. hér á Alþ. eftir að yfirvega málið með þeim hætti, að þeir komist að raun um, að það væri þjóðfélaginu hollast, að því yrði afstýrt, að þjóðin yrði fyrir framleiðslutapi af vangreiðslum þeim, sem hér um ræðir, og samþykki nú þessa till., og mundum við stjórnarandstæðingar að sjálfsögðu fagna því mjög.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv. og til fjvn. með 28 shlj. atkv.

Á 50. fundi í Sp., 27. marz, var till. tekin til síðari umr. (A. 380, n. 566).

Frsm. (Pétur Ottesen): Í þáttill., sem hér liggur fyrir á þskj. 380 og flutt er af hv. þm. Vestm., er farið fram á, að Alþ. skori á ríkisstj. að vinna að því á þann hátt, er hún telur hagkvæmast, að gera útvegsmönnum í Vestmannaeyjum fært að inna af hendi greiðslur

til sjómanna vegna vangoldinna bátagjaldeyrishlunninda fyrir árin 1952 og 1953.

Eins og nál. á þskj. 566 ber með sér, varð um það samkomulag í fjvn. að mæla með samþykkt þessarar till., og felur það að sjálfsögðu í sér von um, að lausn geti fengizt á þessu máli.

Eins og alpm. er kunnugt, flutti hv. þm. Vestm. till. um þetta mál í sambandi við afgreiðslu fjárlaga fyrir yfirstandandi ár. Í þeirri till., sem hann bar fram um þetta sem brtt. við heimildagrein fjárl., fór hann fram á, að ríkisstj. væri heimilað annaðhvort að veita lán í þessu skyni eða þá ábyrgjast lán, sem útvegsmenn í Vestmannaeyjum tækju til þess að inna þessa greiðslu af hendi. Var þá talið, að sú upphæð, sem hér væri um að ræða, mundi nema allt að 3 millj. og 600 þús. kr. En úr afgreiðslu á þessa lund varð ekki, eins og kunnugt er. Nú er orðalag till. annað, þótt að sjálfsögðu sé með flutningi hennar stefnt að því, að lausn fáiast á þessu máli, en fyrirgreiðsla ríkisstj. mundi sennilega verða fyrst og fremst fólgin í því, að hún hefði um það milligöngu við bankana, að þeir veittu útvegsmönnum lán til þess að inna þessar greiðslur af hendi.

Ég veit af samtölum við ríkisstj. um þetta mál, að hún hefur allan vilja á því, að lausn á málinu gæti fengizt með þessum hætti, og vissulega væri vel farið, að sú gæti orðið raunin á.

Ég hef svo ekki frekar fram að taka af hálfu n. um þessa till., en hún leggur til, að hún verði samþykkt.

Jóhann Jósefsson: Herra forseti. Það er rétt, sem hv. frsm. og form. fjvn. hermdi hér um það, er af minni hálfu hefur gert verið í þessu máli á þessu þingi. Það, að ég fór fyrst þá leið að flytja brtt. við fjárl., eins og hann lýsti, var að öllu leyti réttilega með farið.

Þetta mál hefur að borið á dálítið einkennilegan hátt, þar sem hér vaktist upp skuldakrafa á hendur útvegsmönnum í Eyjum frá hálfu háseta, — skuldakrafa, sem þeir áttu ekki von á og höfðu á sínum tíma gert upp við fólk sitt í góðri trú um, að það væri rétt uppgjör, eins og vera ber og yfir höfuð er venja, að útvegsmenn austur þar, eins og ég hygg annars staðar, leysi frá sér fólk sitt samkvæmt samningum.

Þessi krafa um hlutdeild í bátagjaldeyrisfriðindum kom mjög óvænt og fast að því eins og reiðarslag yfir hina fátækari af útvegsmönnum, þegar dómar féllu þannig, að bakkröfur voru dæmdar á útveginn út af bátagjaldeyrisfriðindunum til handa sjómönnum.

Yfir höfuð hafa útvegsmenn haft mikinn hug á að fá þessu máli kippt í lag, en öllum er kunnugt um það, að í byrjun vertíðar, og raunar er jafnvel enn, leit svo út, að mjög væri þröngt um venjuleg útgerðarlán hjá bönkunum, auk heldur ný lán til þess að borga upp gamlar kröfur. Fyrir því þótti nauðsynlegt að leita á náðir hins opinbera til fyrirgreiðslu á einn hátt eður annan. Ég þakka hv. fjvn. fyrir afskipti hennar af þessu máli og þakka líka

formanni fjvn. fyrir þá yfirlýsingu, er hann gaf um það, að hæstv. ríkisstj. mundi hafa á því fullan hug og vilja að leysa málið eftir þeim leiðum, er hv. frsm. minnst á og koma að svipuðu eða sama gagni og þó að brtt. mín við fjárl. á sínum tíma hefði verið samþ. Hér hefur því verið mikið gott lagt til málefnið, sem snertir hóp framleiðenda, bæði sjómanna og útvegsmanna, í einu stærsta fiskiveri landsins, og fagna ég því að sjá hilla undir lausn á deilu, sem annars hefði getað orðið alvarleg, ekki einasta fyrir þá, heldur fyrir þjóðarbúið.

Ég vil svo vænta þess, að hv. Alþ. vilji styðja þetta málefni eins og það er fram borið af hv. fjvn. og leggi þannig sitt lóð á meta-skálina. Um vilja og væntanlegar aðgerðir hæstv. ríkisstj. í þessu máli þarf ég ekkert að efast, eftir að ég hef hlustað á ræðu hv. frsm. fjvn.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. 29 atkvgr.

Till. samþ. með 29 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 632).

25. Umbætur í sjávarútvegsmálum.

Á deildafundum 9. og 12. marz var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um tæknilegar og viðskiptalegar umbætur í sjávarútveginum [181. mál] (A. 467).

Á 46. fundi í Sp., 14. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Um hver áramót undanfarin mörg ár hafa Alþingi og ríkisstj. verið sett í þann vanda að leysa efna-gæðsörðugleika sjávarútvegsins, sem vegna sívaxandi útgjalda af völdum dýrtiðarinnar hefur ekki getað staðið á eigin fótum.

Fyrsta aðstoðin, sem veitt var bátaútveginum, var hinir svonefndu hrognapeningar. Þegar þetta reyndist ekki nægilegt, var tekið upp bátagjaldeyriskerfið og því beitt í vaxandi mæli, eftir því sem nauðsyn þótti til bera á hverjum tíma. Allengi var þessi aðstoð aðeins veitt bátaútveginum. En að því dró síðar, að sjá varð togaraflothanum einnig fyrir fjárhagslegri aðstoð, þar sem sýnilegt var, að sá útvegur gat ekki heldur staðið á eigin fótum. Fyrst fengu gömlu togararnir gjaldeyrisfriðindi, og síðan var tekin upp sú regla að ákveða nýju togurunum styrk á hvern veiðidag, og fór það vaxandi, eins og kunnugt er.

Sýnt var fram á og það með allsterkum rökum, að gjaldeyris sá, sem útvegurinn aflaði, væri af honum tekinn og afhentur öðrum aðilum fyrir of lágt verð og að neytendur þeirra vara, sem fyrir hann voru keyptar, fengju raunverulega hagnaðinn, sem útgerðinni bæri

að fá, og því væri rétt og sjálfsagt að breyta sölu gjaldmiðilsins til samræmis við aukinn kostnað við framleiðsluna. Var og hnigið að þessu ráði og gengið fellt, eins og kunnugt er.

Með því að í kjölfar þess fylgdi á öllum sviðum sókn um hækkun á launum og öllu verðlagi í landinu, án þess þó að jafnframt væri unnt að knýja fram hærri verð fyrir framleiðsluna á erlendum markaði eða gera hana verðmeiri né heldur að skipuleggja verulegan sparnað í rekstri útgerðarinnar á öðrum sviðum, bar allt að sama brunni um afkomu útvegsins, og nú er svo komið, að greiða verður mjög háar fjárfúlgur til sjávarútvegsins af opinberu fé í einu eða öðru formi til þess að tryggja, að þessi atvinnuvegur landsins stöðvist ekki. Þegar svo er komið, rísa upp óteljandi spurningar hjá þeim, sem taka verða á sínar herðar þungann af aðstoð þeirri, sem hér er veitt. Og einkum nú, eftir að ákveðið var, á hvern hátt og að hve miklu leyti skyldi styrkja útvegin á þessu ári, hefur komið fram margvísleg gagnrýni á þing og stjórn í sambandi við þær ákvarðanir og hávarar kröfur settar fram um að láta endurskoða öll þessi mál, svo að raunverulega liggi fyrir skýr heildarmynd af ástandinu og á grundvelli þeirra upplýsinga verði síðar teknar ákvarðanir, sem nauðsynlegar séu til þess að tryggja vöxt og viðgang útflutningsframleiðslunnar í landinu.

Ríkisstj. og Alþingi hafa jafnan í samráði við ýmsa sérfræðinga í útvegsmálum ákveðið, hvaða aðstoð skuli það og það árið veitt útveginum svo og eftir hvaða leiðum það skuli gert. Um þá fjárhagsupphæð, sem endanlega hefur verið ákveðin þannig, hefur ekki verið neinn ágreiningur, enda hafa allir stjórnsmálaflokkarnir verið með í því að samþykkja þann þátt aðstoðarinnar, eftir að þeir hafa kynnt sér þær upplýsingar, sem fyrir hafa legið um afkomu útvegsins. En um hitt hefur verið deilt, á hvern hátt og að hvaða leiðum aðstoðin skuli veitt. Í þeim umr. hafa verið settar fram fullyrðingar um óhæfilegan milliliðagróða hjá þeim aðilum, sem annast margvíslega þjónustu í sambandi við útvegin, gróða, sem eðlilegt væri, að útvegurinn yrði aðnjótandi, án þess þó að jafnframt væri bent á nokkra framþærilega leið til þess að tryggja útveginum slíkan gróða. Hins vegar er augljóst, að eftir að búið er árum saman að fara þá leið að tryggja afkomu útvegsins með opinberu framlagi, er sköpuð vis hættu á því, að upp rísi óeðlileg verkaskipting í rekstrinum, þar sem hinum betra hluta er haldið að þeim greinum, er engrar aðstoðar njóta frá því opinbera, en hinum lakari að þeim greinum, sem vitað er að muni verða styrktur, svo að þær geti haldið áfram starfrækslu, og við slíku verður að sjálf-sögðu að gæta fullrar varúðar.

Þótt einkennilegt megi virðast, hafa þeir aðilar, sem mest hafa fjallað um þessi mál, aldrei krufið til mergjar, hvort unnt væri að gera þær tæknilegar og viðskiptalegar umbætur í rekstri framleiðslu sjávarafurða, sem jafnað gætu að verulegu leyti eða að öllu leyti þann halla, sem árlega er á rekstrinum, án þess að

rýra hlut þeirra manna, sem við hann starfa. Er þetta þó hin mesta nauðsyn, og því er till. sú, sem hér er til umr., fram borin. Það verður ekki um það deilt, að eigi að vera unnt að viðhalda þeim lífskjörum, sem þjóðin hefur skapað hér á undanförunum árum, og enginn, hvar í flokki sem hann vill standa, vill, að þau verði rýrð, þá verða allir að leggjast á eitt með að auka útflutningsverðmætin, en draga ekki úr þeim.

Það heyrast að vísu háværar raddir um það nú, einkum frá þeim, sem fara með bankamál og fjárhagsmál þjóðarinnar utan sala Alþingis, að hefja beri stórfelldan niðurskurð á innflutningi og að stöðva beri þá þróun, sem orðið hefur hér í uppbyggingu á flestum sviðum hin síðari ár, til þess þannig að ná hagkvæmum verzlunarjöfnuði og safna gjaldeyrisforða erlendis. Vissulega gæti þetta sjónarmið út af fyrir sig vel fært að settu marki, en það er á engan hátt þrautalaust fyrir framsækna athafnaþjóð og færir ekki þegnunum aukin lífþægindi eða bætt kjör, nema síður sé. Hin önnur leið og heppilegri að sama marki er að auka útflutninginn bæði að magni og verðmæti.

Nú er það vitað, að aðalframleiðslan til útflutnings er framleiðsla sjávarafurða. Það er því beint og órjúfanlegt samband á milli þess að auka útflutninginn og gera hann verðmætari og hins, að bæta afkomu útvegsins og auka afköst hans. Ætli þjóðin sér því að halda uppi baráttu fyrir sem beztum lífskjörum til handa þegnunum, verður hún jafnframt að halda uppi baráttu fyrir samlegri efnahagsafkomu sjávarútvegsins. Þetta tvennt verður ekki aðskilið, svo lengi sem sá atvinnuvegur annast meginhluta útflutningsframleiðslunnar, eins og nú er. Þessa staðreynd verður þjóðin að gera sér ljósa. Og þegar ekki er unnt lengur að komast fram hjá þessum sannindum, verður þjóðin að velja sér þá leið, sem er öruggast, sársaukaminnst og skerðir minnst hluta þeirra, sem að framleiðslunni vinna.

Þegar horfið var að því árið 1945 að endurnýja togarafloðann, voru teknar upp þrauthugsaðar endurbætur á vélum togaranna, sem höfðu það í för með sér, að hvert skip sparði um þrjár smálestir í eldsneyti á degi hverjum, miðað við sams konar stærð skipa annarra þjóða. Vakti þetta svo mikla athygli, að ýmsar aðrar þjóðir hafa tekið upp þessar sömu endurbætur. Síðan var horfið að enn viðtækari umbótum á vélum skipanna, sem enn gáfu jafngóðan árangur. Þessar tæknilegu umbætur á aðeins einum þætti í rekstri togaranna hafa sparað útgerðinni milljónir, og raunverulega er enginn vafi á því, að ef þær hefðu ekki verið gerðar, væri rekstur togaranna dæmdur algerlega úr leik hér á landi, með þeim erfiðleikum, sem að honum steðja á öðrum sviðum.

Í dag er svo komið málum hjá togaraútgerðinni, að hvert skip verður að hafa a. m. k. 30% fleira fólk til þess að stunda sams konar veiðar á sams konar skipum og á sömu veiðisvæðum og samkeppnisþjóðir vorar sækja á. Hér skal ekkert rætt um það, hvort þær reglur,

sem um þetta hafa verið settar, séu viturlegar eða ekki. En hitt er ljóst, að hvorki verður þeim breytt né að harma eigi það, að þeim hafi verið komið á, ef unnt er að finna leið, sem getur bætt upp það tap, sem talið er að hér hafi á orðið við að taka þá reglu upp, en það verður ekki gert nema með bættri tækni.

Með þeim aðferðum, sem nú eru þekktar og viðhafðar í sambandi við togveiðar, verður ekki komizt hjá því að hafa ákveðinn lágmarksfjölda manna til þess að inn þau störf af hendi. Þoli atvinnugreinin ekki þau útgjöld, sem því eru samfara að greiða þeim fjölda manna laun, sem skapa þeim viðunandi lífskjör, ber fyrst af öllu að rannsaka, hvaða tæknilegar umbætur er mögulegt að gera til þess að geta látið vélar afkasta einhverjum hluta starfsins í stað handa og fækka þannig tölu þeirra, sem við það verk verða að vinna nú.

Þessi aðferð hefur alls staðar verið ráðandi, þar sem vinnuaflið er meginútgjaldaliður í framleiðslu, og með þessari aðferð hefur verið unnt að bæta kjör þeirra, sem við framleiðslu vinna, meira en áður var. Er þar skýrasta dæmi um tækniþróun í bifreiðaiðnaði, en án hennar mundi sá iðnaður verða að fullu dæmdur úr leik, og með því að einn langstærsti útgjaldaliður útgerðarinnar er launagreiðslur, ber fyrst og fremst að athuga, hvaða tæknilegum umbótum verði komið á á þessum sviðum, sem verulega gætu dregið úr þeim kostnaði án þess að þrengja kjör þeirra, sem við útveginna starfa. Tæknilegar umbætur koma að sjálfsögðu engu að síður til greina í sambandi við alla vinnu, sem framkvæmd er í landi við aflann eða við skipin sjálf, svo sem í sambandi við allt það, er snertir störf og skipulag í fiskiðjuverum, losun afla, flutning á honum á milli stöðva, viðhald skipa og margt annað, sem hefur bein áhrif á afkomu útvegsins. Í þessu sambandi má benda á, að verið er að taka upp nýjar aðferðir í hraðfrystihúsunum á lökun með vélum, sem talið er að muni hafa í för með sér mikinn sparnað á vinnuafli, og verður útvegurinn að sjálfsögðu að hagnýta allar slíkar umbætur til hins ýtrasta og skipuleggja málið þannig, að þær komi útgerðinni fyrst og fremst til góða.

Samfara því að geta notfært sér tækniþróunina til þess að draga úr kostnaðarliðum útgerðarinnar, svo sem ég hef hér minnst á, þarf engu síður að notfæra sér hana til þess að nýta aflann sem bezt og gera hann sem allra verðmætastan. Gleypiveiði, svo sem hún hefur verið stunduð hér um langt árabil og sýnist ekki fara minnkandi, ef tækifærin bjóðast, er engan veginn framtíðaraðferðin í útvegsmálum og hefur raunverulega staðið allt of langan tíma. Það verður að leggja höfuðáherzlu á, að það magn, sem veiðist á hverjum tíma, hvort sem það er mikið eða lítið, verði gert að sem verðmætastri vöru, en á þessu hefur verið og er mikill misbrestur.

Sú tíð er löngu liðin og heyrir til gamla tímans, að hægt sé sér að skaðlausu að hirða aðeins kjarnann úr veiðinni eða láta sér í léttu

rúmi liggja, hvernig farið er með aflann. Fiskur þarf engu síður hárnákvæma og góða meðferð en kjöt, og það er frumskilyrði fyrir því, að unnt sé að ná hæsta verði og öruggustum markaði, að vanda sem allra best meðferð hans, frá því að hann kemur úr sjó og þar til hann kemst á borð neytendanna, hvar sem er í veröldinni. Og hér eins og víðast annars staðar er það sú meðferð, sem varan fær í byrjun, sem mest veltur á. Allar tæknilegar umbætur á þessu sviði, og þeirra er á flestum sviðum mikil þörf, mundu gera framleiðsluna verðmeiri, ryðja henni braut til betri og öruggari markaða og bæta hag útvegsins, og hér er um svo stórt atriði að ræða, að það eitt gæti verið þungt lóð á vogarskálunum. Sama má segja um hagnýtingu þess hluta aflans, sem enn í dag er of lítill sómi sýndur, þar sem þúsundum smálesta er fleygt af verðmætum, beinlinis vegna þess að ekki hefur verið sýnd nægileg þolinmæði í því að glíma við erfiðleikana og yfirvinna þá, svo að einnig þessi hluti aflans gæfi útgerðinni verulega auknar tekjur.

Eftir þeim upplýsingum, sem fyrir hendi eru, er veiðarfæraeyðsla útvegsins ekki einasta orðin svo ugðvænleg, að nauðsynlegt er að rannsaka, hvaða umbætur séu mögulegar á því sviði, heldur hefur og notkun einstakra tegunda veiðarfæra haft það í för með sér, að verðmæti þess afla, sem með þeim er aflað, er stórum minna vegna þess, hve aflinn skemmist og illgerlegt er að framleiða úr honum framþærilega vöru til manneldis. Er sýnilegt, að hér verður að leita einhverra bragða til þess að koma þessu atriði í betra horf.

Þegar litið er yfir rekstrarútgjöld bátaútvegsins, sést, að langstærsti útgjaldaliðurinn að undanskildum launum er beitan. Nemur sá liður hvorki meira né minna en sjöunda hluta af öllum tekjum bátsins, eða nærri 100 þús. kr. á 60 smálesta bát. Hér er um svo stóra upphæð að ræða, að það sýnist furða, að ekki skuli hafa verið gerð sameiginleg átök til þess að finna einhverja leið, sem lækkað geti verulega þennan útgjaldakostnað, og það sama má segja raunverulega um annan stærsta útgjaldalið, viðhald véla og skipa. Hann gefur fullt tilefni til þess, að hafist sé handa um tæknilegar umbætur á því sviði. Hinar tíðu endurnýjanir vélanna í fiskibátum og enn tíðari bílarnir þeirra á hafi úti gefa fullt tilefni til þessarar rannsóknar, því að annaðhvort er hér um að ræða of litla tæknilega þekkingu þeirra manna, sem með þær fara, og þá er að gera tilraun til þess að bæta úr því, eða hér er ekki valinn sá vélakostur, sem hentar því verki, sem hann á að inna af hendi.

Ég hef hér stiklað á nokkrum hinna veigameiri atriða í sambandi við nauðsynlegar athuganir á tæknilegum umbótum í rekstri útvegsins og skal því nú snúa mér nokkuð að þeim hluta þáttill, sem snertir viðskiptalegar umbætur í rekstri útgerðarinnar og þá rannsókn, sem nauðsynlegt er að gera á þeim þætti hennar.

Meðan sjávarútvegurinn naut engrar aðstoðar frá því opinbera, þótti sá útgerðaraðili best

settur, sem minnst þurfti að sækja til annarra. Það þótti þá raunverulega höfuðnaðsýn, að saman gæti farið öflun hráefna og verkun þess öll og helzt, ef mögulegt var, að tengja við útgerðina viðgerðir og verzlun, eftir því sem frekast væru tæk á. Sú útgerð, sem sjálf átti fiskverkunarstöð, veiðarfæragerð og önnur iðnaðarfyrirtæki, flutningstæki, verzlun og annað, sem beinlínis var nauðsynlegt fyrir reksturinn, þótti miklu betur sett en hin, sem varð að vera upp á aðra komin með öll þessi viðskipti. Síðar varð á þessu allmikil breyting, þannig að verkaskiptingin verður miklu meiri en áður var. Nú eru þeir útgerðarmenn í miklum minni hluta, sem sjálfir eru einráðir um aflann, frá því að hann kemur úr sjó og þar til hann er kominn á borð neytendanna, og enn færri, sem samtímis hafa yfir að ráða iðnaðarfyrirtækjum eða verzlunarfyrirtækjum, sem útgerðin verður að eiga viðskipti sín við.

Hvað bátaútveginn snertir, er fjárhagsafkoma hans komin undir því, hvað hann fær fyrir aflann kominn að landi og hvað hann verður að greiða fyrir útgerðarvörur og almenna þjónustu á viðskiptamarkaðnum, og sama má segja að gildi um togaraútgerðina. Verðið á bátafiskinum hefur síðan verið ákveðið með hliðsjón af þessu, og fiskiðjuverin, hvort sem um hefur verið að ræða hraðfrystihús, skreiðargerð, saltfisksverkun, lýsisgerð, mjólverksmiðjur eða aðrar greinar fiskiðnaðarins, hafa síðan fengið uppbætur eftir ákveðnum reglum til þess að geta keypt fiskinn á því verði, sem talið var á hverjum tíma að nægja mundi bátum með meðalafli án rekstrarhalla.

Meðan slíku kerfi er við haldið og það í vaxandi mæli kallar á aðstoð hins opinbera, er óhjákvæmilegt, að krufinn verði til mergjar allur rekstur þeirra, sem slíkrar aðstoðar njóta, svo að ræða megi opið fyrir eyrum alls almennings, hvaða umbótum helzt verði við komið bæði á tæknilegum og viðskiptalegum sviðum. Hér er ekki um að ræða neina hnýsni í verk óviðkomandi aðila, ekki að ræða um neina tortryggni, heldur er hér um að ræða beina afleiðingu af því, að viðkomandi aðilar hafa ekki getað skipulagt rekstur sinn án aðstoðar þess opinbera. Það á því ekki einasta kröfu á því að fá upplýst allt það, sem rekstrinum viðkemur, heldur ber því beinlínis skylda til þess, ef mögulegt er að koma þar við einhverjum umbótum.

Þótt flest eða öll þessara fyrirtækja séu sjálfstæðir viðskiptaaðilar, þá eru þó mjög margir útgerðarmenn meðeigendur í þeim, og hver er þá arður þeirra af þeim eignarhluta? Í þeim tveimur áætlunum, sem fyrir liggja um útgerðarkostnað 60 smálesta báta á yfirstandandi vertíð við Faxaflóa, er ekki gert ráð fyrir tekjum af slíkri eign. En ef slík fyrirtæki, hvort sem um er að ræða, að þau eru rekin í samlagsformi eða undir öðru félagsformi, safna gróða, ber að sjálfsögðu að reikna hann útgerðinni til tekna, og það eins fyrir það þótt honum sé varið til fjárfestingar í viðkomandi fyrirtæki, því að þá kemur hann þar fram sem eignaaukning. Einnig þessa hlið við-

skiptamála útgerðarinnar ber að athuga, meðan hún þarf á opinberri aðstoð að halda. Þegar lítið er yfir rekstrarreikninga þeirra útgerðaraðila, sem enn starfrækja ýmiss konar iðju, sést mjög glögg, að orður af þeim rekstri ber að verulegu leyti uppi tapið á veiðunum, en það bendir aftur til þess, að leggja verði höfuðáherzlu á að tengja svo saman sem frekast er unnt veiðarnar og vinnslu aflans, og þarf þá að athuga jafnframt, hvaða leiðir eru færastar að því marki.

Eitt af því, sem sætt hefur einna mestri gagnrýni í rekstri útgerðarinnar, er olíuverðið. Hefur því hvað eftir annað verið haldið fram, að hér sé um að ræða mjög óeðlilegan milli-liðagróða. Nú vill svo til, að margir útgerðarmenn hafa komið sér upp olíusamlögum. Er því nauðsynlegt að fá upplýst, hvort olíuverð þeirra útgerðarmanna, sem í þeim eru, er hagstæðara en hinna, sem viðskipti hafa á hinum almenna markaði, og ef svo er, hver sá verðmunur er og hvort með honum er reiknað, þegar ákveðin er aðstoð til útvegsins. Sé hér eða á öðrum viðskiptasviðum um verulegar upphæðir að ræða, sem ekki er reiknað með, þegar styrkurinn er ákveðinn hverju sinni, ber ekki einasta að taka það til greina, heldur að vinna að því, að útgerðarmenn geti almennt notið slíkra friðinda.

Eins og ég hef hér bent á, er mál þetta allt mjög margþætt. Það er því ærið verkefni að vinna úr og engin ástæða til að ætla, ef gengið er að því að vinna vel og samvirkusamlega úr þeim gögnum öllum, að þá verði ekki mikill og góður árangur af þeirri rannsókn, sem hér er ætlað til að fram sé látin fara. Það er að sjálfsgöðu höfuðatriði, að n. leiti samvinnu við samtök allra þeirra aðila, sem hér eiga hlut að máli. Hér eiga allir hagsmuna að gæta, launþegar, atvinnurekendur og ríkissjóður. Nefndin þarf og aðstoðar margvíslegra sérfræðinga, bæði til þess að athuga málin og til þess að gera tillögur til umbóta á hinum mismunandi sviðum. Við flm. viljum vænta þess, að hv. Alþ. fallist á, hve nauðsynlegt það er, að slík athugun fari fram sem þáttill. kveður á um, og að þáttill. verði samþ. hér á þessu þingi og hæstv. ríkisstj. láti eftir þá samþykkt fara fram rannsókn á málinu, svo sem fyrirskipað er í till. Enn fremur væntum við, að sú n., sem falið verður þetta verkefni, neyti allra afla til þess að fá það rannsakað svo sem mögulegt er og að verkinu verði flýtt eftir því, sem ástæður leyfa.

Að lokinni þessari umr. leyfi ég mér að leggja til við hæstv. forseta, að málinu sé vísað til síðari umr. og til hv. fjvn.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 47. fundi í Sp., 15. marz, var fram haldið fyrir umr. um till.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 33 shlj. atkv. og til fjvn. með 32 shlj. atkv.

Á 50. fundi í Sp., 27. marz, var till. tekin til síðari umr. (A. 467, n. 524).

Frsm. (Magnús Jónsson): Herra forseti. Till. sú, sem hér liggur fyrir á þskj. 467, gerir ráð fyrir því, að Alþ. kjósi 5 manna mþn. til þess að athuga, hvaða tæknilegar og viðskiptalegar umbætur væru líklegastar til þess að bæta hag útgerðarinnar og þar með að draga úr aðstoð þeirri, sem ríkið hefur í vaxandi mæli þurft að veita þessari atvinnugrein.

Það er þarflaust að fara hér að rekja vanda-mál útvegsins almennt. Það er hér áður marg-rætt og öllum hv. þm. kunnugt, að þar hefur verið við vaxandi erfiðleika að stríða, sem hafa leitt það af sér, að Alþ. hefur orðið að gera sérstakar ráðstafanir um aukna aðstoð til þessa undirstöðu-atvinnuvegar í þjóðfélaginu.

Það má að vísu segja, að það sé oft nokkuð villandi um það talað að styrkja sjávarútveginn, þegar þess er gætt, að sjávarútvegurinn gefur þjóðinni meginhlutann af útflutnings-verðmætum hennar, og það liggur í augum uppi, að afkoma þjóðarinnar á hverjum tíma hlýtur að miðast við afkomu framleiðslu-atvinnuveganna. Það mætti því nánast segja, að það væri í ríkara mæli, sem hefði orðið að afhenda sjávarútveginum aftur það fé, sem af honum hefði verið tekið í þjóðarþúð umfram það, sem hann getur raunverulega af hendi látið sem beinan afrakstur af þessari starfsemi.

En hvað sem þessu líður, blasir hitt við augum og verður ekki fram hjá því gengið, að þessar fjárveitingar hefur orðið að auka mjög og nú nýlega orðið að gera sérstakar ráðstafanir, sem hafa haft í för með sér miklar skatta-álögur á þjóðina, til þess að koma í veg fyrir, að útflutningsframleiðslan stöðvaðist.

Þessar staðreyndir hljóta að valda því, að menn beini að því huga, hvort úrræði séu fyrir hendi til þess að bæta með einhverju öðru móti afkomu þessarar atvinnugreinar og þar með draga úr þessum miklu beinu fjárveitingum til hennar.

Ég hygg, að óhætt sé að fullyrða, að útvegs-menn, bæði bátaútvegsmenn og togaraútgerðin, hafi að undanfögnu haft fullan hug á því að taka ýmsar nýjungar til afnota í atvinnuveginum, með það í huga að koma þar að betri hagnýtingu, og jafnframt, að það hafi verið leitast við að reka þessa atvinnugrein eftir föngum hagkvæmt. Engu að síður eru ýmis atriði í þessu máli, sem gefa bendingu um það, að e. t. v. mætti koma hér við betri rekstri á ýmsum sviðum og auknum sparnaði, og enn fremur það, að mjög skjótar nýjungar gerast í sjávarútvegi eins og í öðrum atvinnugreinum. Og það mætti ætla, að það mundi vera líklegra til árangurs, ef opinber aðili rannsakaði þetta eða gerði á því heildarathugun, hvaða nýjungar helzt kæmu hér til greina, heldur en þó að einn og einn atvinnurekandi á þessu sviði gerði með þetta tilraunir, enda oft og tíðum um slíkar nýjungar það að segja, að tilraunir með þær eru það dýrar, að naum-

ast er hægt fyrir einstakan útgerðarmann að leggja út í slíkt.

Í þessari till. felst í rauninni þetta tvíþætta verkefni, sem n. þeirri, sem um getur, er ætlað að athuga, annars vegar að rannsaka, hvaða nýjungar kynnu að vera tiltækilegar til að bæta rekstrarafkomu útvegsins, og í annan stað að rannsaka einnig gaumgæfilega, hvernig hagað er rekstri útvegsins og þeirra stofnana, sem í tengslum við hann eru og njóta opinberrar aðstoðar, til þess að það liggi ljóst fyrir þjóðinni, sem hún enda á fulla kröfu til, að ekki sé um að ræða, að hærri kröfu séu gerðar um aðstoð til handa þessari atvinnugrein en brýnasta þörf er á.

Fjvn. hefur tekið mál þetta til athugunar og telur, að hér sé um mál að ræða, sem sé þess virði, að það sé gaumgæfilega athugað og að þessi rannsókn fari fram, sem till. gerir ráð fyrir. Leggur því n. einróma til, að till. verði samþ. svo sem hún liggur fyrir á þskj. 467.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 28 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 28 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 633).

26. Hlutablefakaup í Flugfélagi Íslands.

Á deildafundum 22. marz var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um heimild fyrir ríkisstj. til kaupa á hlutablefum í Flugfélagi Íslands [193. mál] (A. 520).

Á 50. fundi í Sp., 27. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Frsm. (Pétur Ottosen): Eins og þáttill. þessi ber með sér, er það eftir tilmælum ríkisstj. eða hæstv. flugmálaráðherra, að n. flytur hana.

Flugmálaráðherra, sem kom á fund n. og ræddi við hana um þetta mál, sagði, að þetta væri gert í stuðningsskygni við Flugfélagið, sem eins og kunnugt er veitir landsmönnum mikla þjónustu við erfið rekstrarskilyrði á flugleiðum hér innanlands. Það taldist því eðlilegur stuðningur við þessa starfsemi, að orðið yrði við tilmælum Flugfélagsins um, að ríkissjóður keypti hlutablef í félaginu, sem nemi ½ millj. kr. Að visu gat hæstv. ráðh. þess, að Flugfélag Íslands hefði farið fram á, að þessi upphæð yrði nokkru hærri, eða allt að 1 millj. kr., en niðurstaðan varð sú, sem í þessari till. felst.

Ég vil í sambandi við þetta skýra frá því, að fjvn. barst bréf í morgun, sem mun hafa verið lagt inn á skrifstofu Alþingis í gær, frá stjórn flugfélagsins Loftleiða. Þetta bréf hljóðar svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Hjálagt leyfum við okkur að senda hv.

fjvn. Alþingis afrit af símskeyti, sem við höfum í dag sent Flugfélagi Íslands h/f varðandi kaup á hlutablefum, allt að 500 þús. kr. Teljum við það eðlilegra en að ríkissjóður hlaupi undir bagga í þessu efni. Væntum við þess, að hv. fjvn. Alþingis taki mál þetta til nánari athugunar vegna breyttra aðstæðna.“

Svo fylgir hér með eftirrit af símskeyti um þetta, þar sem í er falið þetta tilboð til Flugfélags Íslands.

Fjvn. hefur að sjálfsögðu ekki haft neitt tækifæri til þess að kynna sér nánar um þetta bréf. Hins vegar hef ég skýrt hæstv. flugmrh. frá því, að n. hafi borizt þetta bréf. Fjvn. hefur ekki heyrt neitt frá ríkisstj. um, að þetta tilboð frá Loftleiðum til Flugfélags Íslands breyti neinu um afstöðu hennar til málsins, og stendur það því óbreytt.

Með tilliti til þess, að Flugfélagið fór fram á helmingi hærri hlutafjárkaup, virðist hafa borið hér vel í veiði fyrir Flugfélagið, þar sem Loftleiðir bjóða því nú að auka hlutaféð um það, sem á milli ber. Er þetta að sjálfsögðu mjög vel farið, og það því fremur sem það er ekki daglegur viðburður nú, þegar menn eru að leita fjáröflunar, að slík höpp reki á fjörur manna.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv.

Á 51. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til síðari umr.

Of skammt var liðið frá fyrri umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 28 shlj. atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 30 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 648).

27. Lágmarksaldur barna við sjómennsku.

Á deildafundum 6. marz var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um fullgildingu á alþjóðasamþykkt um lágmarksaldur barna við sjómennsku [174. mál] (A. 443).

Á 44. fundi í Sp., 7. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 46., 48. og 50. fundi í Sp., 14., 21. og 27. marz, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 51. fundi í Sp., 27. marz, var till. enn tekin til einnar umr.

Landbrh. (Steingrímur Steinþórsson): Herra forseti. Það eru hér þrjár till. til þál. á dagskrá í röð, og ég vildi leyfa mér að spyrja hæstv. forseta, hvort ég mætti minnst á þær allar í einu til þess að flýta fyrir. Það er till. til þál. um fullgildingu á alþjóðasamþykkt um lágmarksaldur barna við sjómennsku, það er till. til þál. um fullgildingu á alþjóðasamþykkt um félagafrelsi landbúnaðarverkafólks og loks till. til þál. um fullgildingu á alþjóðasamþykkt um lágmarksaldur kyndara og kolamokara.

Eins og hv. alþingismönnum er kunnugt, er um við í alþjóðasamtökum um þessi mál, og það er talið svo af þeirri n., sem starfandi hefur verið á vegum félmrn. nú að undanförmu til þess að athuga, hvaða þættir það væru, sem við gætum fullgilt á þessu sviði, að þessar þrjár till. til þál. séu algerlega í samræmi við þau lög, sem hér gilda. Það var dálitill vafi á því á tímabili, hvort till. um fullgildingu á alþjóðasamþykkt um lágmarksaldur barna við sjómennsku, eins og hún liggur hér fyrir, væri í samræmi við íslensk lög, en það er búið nú að athuga það, og það er svo, að lágmarksaldur barna er þar ákveðinn í íslenskum lögum 15 ár. Og án þess að fara að ræða hér um þessar einstöku þáttill., þætti mér vænt um, ef hið háa Alþingi sæi sér fært að afgreiða þær nú, eins og þetta liggur fyrir. Það hafa ekki komið fram aðrar aths. en þessi, og varð það til þess, að það var frestað að taka þær fyrir hér á fundi fyrir nokkrum dögum. En ég held, að það sé alveg öruggt, að þetta er algerlega í samræmi við lög, sem hér gilda. Ég vildi því leyfa mér að leggja til, að þessar þrjár þáttill. fengju að ganga nefndalaust í gegnum hið háa Alþingi.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 35 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 30 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 649).

28. Félagafrelsi landbúnaðarverkafólks.

Á deildafundum 6. marz var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um fullgildingu á alþjóðasamþykkt um félagafrelsi landbúnaðarverkafólks [175. mál] (A. 444).

Á 44. fundi í Sp., 7. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 46., 48. og 50. fundi í Sp., 14., 21. og 27. marz, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 51. fundi í Sp., 27. marz, var till. enn tekin til einnar umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 31 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 30 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 650).

29. Lágmarksaldur kyndara og kolamokara.

Á deildafundum 6. marz var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um fullgildingu á alþjóðasamþykkt um lágmarksaldur kyndara og kolamokara [176. mál] (A. 445).

Á 44. fundi í Sp., 7. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 46., 48. og 50. fundi í Sp., 14., 21. og 27. marz, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 51. fundi í Sp., 27. marz, var till. enn tekin til einnar umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 31 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 33 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 651).

30. Milliliðagróði.

Á 8. fundi í Sp., 2. nóv., var útbýtt:
Till. til þál. um rannsókn á milliliðagróða [79. mál] (A. 86).

Á 11. og 13. fundi í Sp., 9. og 16. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 15. fundi í Sp., 18. nóv., var till. enn tekin til fyrri umr.

Ffm. (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. Það er öllum Íslendingum kunnugt, að höfuðframleiðsluatvinnuvegir þjóðarinnar eiga nú við mikla erfiðleika að etja. Framleiðslukostnaður hefur undanfarið hækkað svo mjög, að jafnvel stórvirkustu framleiðslutæki landsmanna eru nú rekin með halla. Togaraútgerðin hefur af þessum sökum þurft að fá ríkisstyrk, en ríkið síðan orðið að afla sér tekna til þess að standa undir slíkum styrk með háum tollum á samgöngutæki landsmanna. Enn fremur hefur vélbátavégurinn orðið að fá gjaldeyrisfríðindi, sem síðan hafa komið fram í hækkuðu verðlagi á allmörgum vörum. Þrátt

fyrir það að útflutningsframleiðsla þjóðarinnar hafi þannig þurft á sérstakri aðstoð að halda, ríkisstyrkjum og gjaldeyrisfriðindum, þá verður þó engan veginn þannig á lítið, að þær séu orðnar ómagar á þjóðinni.

Það er öllum landslýð ljóst, að öll afkoma þjóðarinnar byggist fyrst og fremst á þessum atvinnugreinum. Þjóðin lifir á þeim arði, sem útflutningsframleiðslan skapar. Allar nauðsynjar þjóðarinnar, sem inn eru fluttar, eru keyptar fyrir þann gjaldeyri, sem þessir atvinnuvegir afla.

Menn greinir nokkuð á um það, hver sé meginástæða þess, að svo er komið, að aðalbjargræðisvegir þjóðarinnar bera sig ekki, en eru þvert á móti reknir með miklum og vaxandi halla. Um það verður þó naumast deilt, að ástæðan er í stórum dráttum fyrst og fremst sú, að þjóðin hefur gert of miklar kröfur á hendur framleiðslu sinni. Hún hefur miðað eyðslu sína við meiri arð en þessir bjargræðisvegir í raun og veru gefa.

Því er einnig mjög haldið fram, að ein meginástæða fyrir hinni lélegu afkomu útflutningsframleiðslunnar sé óhóflegur gróði ýmiss konar milliliða, þarfra og óþarfra. Þessir svokölluðu milliliðir mergsjúgi framleiðsluna á ýmsa lund og raki saman stórkostlegum gróða á hennar kostnað og þar með almennings í landinu.

Um það ætti naumast að ríkja ágreiningur, að mjög brýna nauðsyn ber til þess að fá úr því skorið, hvernig þessu sé varið, hvort þetta sé í raun og veru þannig, að landsmenn þurfi að leggja á háa tolla og skatta til þess að styrkja atvinnuvegi, sem þannig séu leiknir af óþörfum eða þörfum milliliðum. Meginástæða þess, að menn ættu að geta verið sammála um þetta, er sú, að ef það sannast, að óþarfir milliliðir leiki framleiðsluna þannig, þá hlýtur hikaust að verða að koma í veg fyrir slíka fjárþlógstarfsemi, sem væri þá vottur þess, að þjóðfélagið væri sjúkt og að landsmenn sýndu linkind gagnvart þeim sjúkdómi, færðu ekki með hann til læknis, heldur létu hann halda áfram að grafa um sig.

Með till. þeirri, sem hér liggur fyrir og flutt er af okkur sex þm. Sjálfstfl. um rannsókn á milliliðagróða, er lagt til, að sérfróðum mönnum verði falið að rannsaka þátt milliliða í framleiðslukostnaði þjóðarinnar til lands og sjávar, þannig að úr því fáið skorið, hvort hann sé óhóflega mikill eða hlutfallslega hærri en í nálægum löndum. Er ætlazt til þess af tilögumönnum, að nákvæmra upplýsinga verði aflað um hliðstæðan milliliðakostnað í nálægum löndum, svo sem á Norðurlöndum, í Þýzka-landi, Bretlandi, Frakklandi og fleiri löndum, sem ástæða þætti til að leita til um upplýsingar um þessi efni. Jafnframt yrði þá birt skýrsla um þær upplýsingar, sem fengjust frá þessum löndum um, hvernig þessu væri þar varið, og nákvæmur samanburður fenginn þar með á ástandinu í þessum efnun hjá okkur og þeim þjóðum, sem okkur eru nálægastar og skyldastar.

Það er til þess ætlazt af hálfu okkar tillögu-

manna, að þessi rannsókn verði eins viðtæk og frekast er kostur, framleiðslukostnaðurinn verði krufinn til mergjar, ekki aðeins hjá útflutningsframleiðslunni, sjávarútveginum, heldur og hjá landbúnaðinum, og rannsakaður t. d. dreifingarkostnaður á landbúnaðarvörum, þannig að það komi í ljós, hve ríkur þáttur milliliðanna er í verðlagi þeirra nauðsynja, sem þjóðin framleiðir sjálf. Einnig kemur fyllilega til greina, að hliðstæðar athuganir verði gerðar á framleiðslukostnaði og verðlagi hjá innlendum iðnaði.

Í þessu sambandi vil ég aðeins minnst á það, að hjá flm. till. kom það til tals, hvort skynsamlegra væri ef til vill að flytja till. um skipun sérstakrar rannsóknarnefndar samkv. 39. gr. stjórnarskrárinnar, þ. e. a. s. nefndar svipaðrar þeirri, sem kosin var á s. l. hv. Alþingi af hv. neðri deild til þess að rannsaka okurstarfsemi í landinu. Það, að við hurfum frá því að flytja tillögu um slíka rannsóknarnefnd, spratt fyrst og fremst af því, að við töldum mjög hæpið, að þingmenn hefðu tíma til þess að vinna það mjög svo yfirgripsmikla starf, sem þessari n. er ætlað. Enn fremur töldum við vafasamt, að nægilega sérfróðir menn myndust í hópi þingmanna til þess að vinna þetta verk. Hér á hv. Alp. á að visu sæti, að ég hygg, einn hagfræðimenntaður maður, og í einum flokki, en aðrir flokkar hafa ekki á að skipa mönnum með slíka menntun. Við töldum sem sagt, að meiri líkur væru til þess, að í nefndina fengjust sérfróðir menn á sviði efnahagsmála, með því að n. væri ekki sett niður sem rannsóknarnefnd samkv. 39. gr. stjórnarskrárinnar, en í slíkum nefndum geta þingmenn einir átt sæti. Annars vil ég taka það fram, að flutningsmenn till. eru fyllilega til viðræðu við aðra hv. þm. um það, hvernig n. skuli skipuð. Ef menn koma með skynsamlegar ábendingar um það, að hún verði betur skipuð, þannig að hún geti unnið starf sitt við betri aðstöðu með öðrum hætti, þá mun ekki standa á okkur flm. að ræða það mál við þá, sem slíkar ábendingar setja fram. En ég taldi rétt að benda á þetta atriði, hvers vegna við hefðum ekki flutt till. sem tillögu um sérstaka rannsóknarnefnd samkv. 39. gr. stjórnarskrárinnar.

Það virðist mjög eðlilegt, að þeir, sem þessa rannsókn framkvæma samkv. þeirri till., sem hér liggur fyrir, leiti samvinnu við samtök framleiðenda í starfi sínu. Framleiðslan og atvinnureksturinn í landinu á ekki hvað sízt mikið undir því komið, að sannleikurinn fáið lagður á borðið í þessum efnun. Utflutningsframleiðslan stynur undan hallarekstri, eins og ég sagði áðan. Það er ótrúlegt, að hún vilji láta nokkurs ófreistað í því að láta rannsaka það, af hverju hennar bága afkoma spretti. Mér hafði komið til hugar, að Landssamband íslenskra útvegsmanna, Sölusamband íslenskra fiskframleiðenda, Sölumiðstöð hraðfrystihúsanna og Samband íslenskra samvinnufélaga, sem einnig stendur að útflutningi hraðfrysts fisks í stórum mæli, hefðu samband og samvinnu við þá nefnd, sem skipuð yrði til þess

að vinna þetta verk. Enn fremur væri mjög æskilegt, að n. hefði samvinnu við heildarsamtök launþeganna í landinu, en þau samtök eru, eins og kunnugt er, tvenn, Alþýðusamband Íslands og Bandalag starfsmanna ríkis og bæja.

Það væri æskilegt, ef því yrði við komið, að einhver fulltrúi, sem tengdur væri þessum samtökum sem traustustum böndum, ætti sæti í þessari nefnd, og það er til athugunar fyrir þá flokka, sem telja sig mest í forsvari og tengdasta þeim samtökum, sem hér um ræðir, að kjósa slíkan mann eða menn í nefndina sem sína fulltrúa.

Loks er það ætlun okkar flutningsmanna þessarar till., að að lokinni rannsókn verði gerðar tillögur um það, hvernig unnt sé að lækka milliliðakostnaðinn og léttu framleiðslunni þannig róðurinn. Ef það kemur í ljós, að hér sé um óhóflegan gróða milliliða að ræða, þá hlýtur afleiðingin af þeirri vitneskju að verða sú, að tillögur verði gerðar til úrbóta. Slíkar tillögur á og verður að gera.

Við væntum þess, að þessari rannsókn verði hraðað eftir föngum. Þess vegna leggjum við til, að henni skuli lokið og álitagerð skuli liggja fyrir, er næsta reglulegt Alþ. kemur saman, þ. e. a. s. væntanlega í október n. k. Hér er vissulega um það mikið verk að ræða, að þess er varla að vænta, að þeir menn, sem það verður fengið, hafi lokið því miklu fyrr. Þessi rannsókn er gagnslaus, ef hún verður ekki ýtarleg, eins ýtarleg og frekast er kostur.

Það er skoðun okkar flm. þessarar till., að hér sé um mjög þýðingarmikið mál að ræða, sem varði þjóðina alla. Því hefur verið haldið þrúfaldlega fram undanfarin ár, að milliliðakostnaðurinn væri eitt mesta bál íslensks efnahagslífs. Engu að síður hefur verið látið við svo búið standa. Það hafa ekki verið fluttar till. hér á hv. Alþ. um að láta hliðstæða rannsókn þeirri, sem hér er lagt til að gerð verði, fara fram. Það hefur verið látið við það eitt sitja að fjölyrða um það, hvíllur bálvaldur milliliðirnir væru, en engar raunhæfar ráðstafanir gerðar til þess að fá spilin lögð á borðið og málið krufið til mergjar.

Það, sem fyrir okkur flm. þessarar till. vakir, er fyrst og fremst það, að þjóðin fái að vita sannleikann í þessum efnum. Það er áreiðanlega mjög þýðingarmikið fyrir íslenskt efnahagslíf og fyrir afkomu þjóðarinnar í heild, að hún gangi einskis dulín um efnahagsmál sín. Það er frumskilyrði þess, að hún viti, hvar skórin krepur, hvar umbóta er þörf, hvar er þörf á því að kreista kýlin.

Við, sem þessa till. flytjum, viljum ganga hiklaust til verks, þannig að þjóðin viti, hvar hún er á vegi stödd í þessum efnum.

Að lokum vil ég láta þá von í ljós fyrir hönd okkar flm., okkar flokks og væntanlega allra hv. þingmanna, að sem beztur árangur og raunhæfastur megi nást af þeirri rannsókn, sem gert er ráð fyrir í þeirri till., sem hér liggur fyrir. Við væntum þess einnig, að góð samvinna geti tekizt milli hinna andstæðu flokka, sem eiga fulltrúa hér á Alþingi, um það, að þessi rannsókn megi fara fram.

Ég leyfi mér svo að óska þess, að till. verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. allshn.

Bergur Sigurbjörnsson: Herra forseti. Ég býst við því, að ýmsum fleiri en mér hafi brugðið alleinkennilega í brún, þegar þeir sáu framan í þessa till., sem hér er til umræðu. Menn munu hafa minnst þess, að fyrir nokkru var boðað með mikilli viðhöfn í Morgunblaðinu, að hæstv. dómssmrh. ætti að mæta á Varðarundi og leggja út af efninu: Milliliðastarfsemin í íslensku efnahagslífi. Og ég býst við, að mönnum hafi dottið í hug, hverjar niðurstöður ráðherrans yrðu, þegar hann lagði út af þessu efni. Ég geri ráð fyrir, að menn muni, að hæstv. dómssmrh. skýrgreindi þar loksins það fyrirbæri í íslenskum stjórnmálum, sem hingað til hefur verið kallað Sjálfstæðisflokkur. Og það er í fyrsta skipti, sem nokkur skýrgreining hefur fengizt á þessu fyrirbæri stjórnmálanna.

Í ræðu sinni, sem prentuð var í Morgunblaðinu, skýrgreindi hæstv. dómssmrh. Sjálfstfl. sem flokk milliliðanna, og hann komst að þeirri spaklegu niðurstöðu, að Íslendingar hefðu all oftast lifað við sult og seyr, eynd og fátækt, á meðan þeir bjuggu við, eins og hann kallaði það, milliliðalaust þjóðfélag, og að velmegun hafi þá fyrst þekkt í þessu þjóðfélagi, þegar milliliðir fóru að láta til sín taka og mala þjóðinni blessun sína.

Þegar svo fram er borin till. hér á Alþ. af þingmönnum Sjálfstfl. um, að skipa skuli nefnd sérfróðra manna til að rannsaka þátt milliliða í framleiðslukostnaði þjóðarinnar, og þar með gefið í skyn, að þessir milliliðir séu ekki framleiðslunni betri eða þjóðinni nauðsynlegri en sjálf framleiðslan, þá hygg ég, að ýmsum hafi dottið í hug, að oft hafi verið sett met í fláttskap, bæði hér á þingi og annars staðar, en þó mundi þetta nýja fláttskaparmet slá öll hin eldri út. Og af þessari till. og þeim orðum, sem fyrir henni voru mælt, fæ ég ekki betur séð en að þannig sé þessu varið, að hér sé eins og venjulega í baráttu Sjálfstfl. farið eftir reglunni: „Fagurt skal mæla, en flátt hyggja“. Það hefur til þessa verið lífsregla Sjálfstfl. og mun verða enn. Og nú skal ég í örfáum orðum athuga nokkru nánar þessi ummæli.

Við skulum þá byrja á því að gera okkur grein fyrir, hverjir séu milliliðir t. d. í framleiðslu sjávarútvegs. Milliliðirnir í þessari starfsemi eru að sjálfsögðu þeir, sem starfa á milli frumframleiðenda, þ. e. a. s. sjómanna, og kaupanda vörunnar, þ. e. a. s. kaupandans á erlendum markaði fyrst og fremst. Hverjir eru þessir milliliðir?

Það er að sjálfsögðu ekki ástæða né tími til að telja þá alla upp, en nokkra skal ég nefna. Það eru í fyrsta lagi oliufélögin. Það eru í öðru lagi allir þeir, sem flytja inn rekstrarvörur til sjávarútvegsins og þær vörur, sem hann þarf að nota til að fullgera sína vöru og koma henni á erlendan markað. Og það eru í þriðja lagi þeir, sem flytja vöruna út.

Nú skulum við athuga, hvernig Sjálfstfl. hefur búið að þessum milliliðum og hvernig hann

hefur blátt áfram haldið verndarhendi sinni yfir þeim að undanförunu í fullu samræmi við þá skoðun hæstv. dómsmrh., að þetta væru máttarstöðir þjóðfélagsins og að þetta þjóðfélag hefði alltaf lifað við sult og seyru og mundi sennilega alltaf gera, ef ekki væru milliliðir til að mala þjóðinni gull. Sjálfstfl. hefur unnið ýmis afrek á þessu sviði. Hann hefur í fyrsta lagi beitt sér mjög eindregið fyrir að gefa álagningu frjálsa á öllum þeim sviðum, sem hann þorði að gera það. Og hvað þýddi það að gera álagningu frjálsa? Það þýddi auðvitað það, að þeim, sem flutti inn vörur, t. d. handa sjávarútvegi eða hvaða annarri framleiðslugrein sem er, var frjálst að leggja á hana að eigin vild, en það að leggja í slaukunum mæli á vöruna, sífellt meira og meira, þýddi að sjálfsögðu það, að minna kom í hlut framleiðandans. Hann hefur einnig beitt sér fyrir því mjög öfluglega að viðhalda einokun á útflutningi sjávarafurða. Það væri langt mál að gera grein fyrir því, hvernig þessi einokun er framkvæmd, en það vitum við allir, að hún er algerlega eftirlitslaus. Einokunarhringarnir, sem flytja út fisk, gefa sjálfir upp, hvaða verð þeir muni fá fyrir fiskinn á erlendum mörkuðum, og það er aldrei rannsakað, hvort þeir fá þetta verð, sem þeir gefa sjálfir upp, eða eitthvert annað verð. Það vita allir, að einokunarhringarnir, sem Sjálfstfl. hefur haldið verndarhendi sinni yfir og flutt hafa út fisk á undanförunum árum, hafa tekið það af útflutningsverði fiskisins, sem þeim sjálfum sýndist, og lagt sumt að minnsta kosti í alls konar kostnað erlendis, sem þeir sjálfir vildu, þ. e. a. s. að koma upp eigin dreifingarkerfi. Það vita allir, að þessir hringar eiga víða um lönd miklar eignir í dreifingarkerfi, sem þeir hafa komið upp til að geta skapað sjálfum sér aðstöðu til að selja fiskinn þar í smásölu.

Þetta hefur verið varið af Sjálfstfl., og það hefur verið reynt að telja fólki trú um, að þetta væri ákaflega skynsamleg, eðlileg og heppileg ráðstöfun. En ég spyr: Hvernig mundi Íslendingum falla það, ef erlendir menn vildu ekki selja þeim vörur, nema þeir mættu sjálfir koma upp eigin dreifingarkerfi í okkar landi og banna íslenskum mönnum að selja erlendar vörur á Íslandi, allt með það fyrir augum að reyna að ná sem mestu í sinn vasa, og hafa sjálfir í sínu heimalandi algerlega frjálsar hendur um að ákveða það, hve miklu af þessum auði, sem þeir fengju á Íslandi, þeir skilðu þjóð sinni eða greiddu skatta af? En þetta er kjarni einokunarverzlunar á Íslandi í útflutningsverzluninni.

Sjálfstfl. hefur haldið verndarhendi sinni yfir öllum þessum milliliðum, og hann gerir það enn. Þess vegna hlýtur manni að verða það á, þegar sami flokkur kemur hér og biður um rannsókn á þessari milliliðastarfsemi, að hugsa sem svo: Þetta er fláttskapur einn og ekkert annað. Þetta er til að sýnast og ekkert annað. Þetta er flutt í blekkingarskyni, en til einskis annars.

Og enn skal ég bæta við einni sönnun í þessu efni. Í niðurlagi till. er svo að orði kom-

izt, að það skuli leitast við að hraða þessari rannsókn svo, að álitserð liggi fyrir, er næsta reglulegt Alþingi kemur saman. Og hv. 1. flm. þessarar till., hv. þm. N-Ísf., undirstrikaði það í ræðu sinni, að þetta þyrfti að gera og þetta yrði að gera, en hann teldi, að ekki mundi vera hægt að ljúka rannsókninni fyrr en í október n. k.

Ég er sannfærður um, að hv. þm. N-Ísf. er ekki svo algerlega fákunnandi um þessi mál, að hann viti ekki, hvert öhemjuverk hér þyrfti að vinna, ef þessa till. ætti að framkvæma eitt-hvað nálægt orðalagi hennar, ekki sízt þar sem því er nú við bætt, að þessi n. skuli afla sér ýtarlegra gagna um sams konar ástand víðs vegar í öðrum löndum og bera þetta allt saman. Mér dettur ekki í hug, að hv. þm. N-Ísf. sé svo fákunnandi um þessa hluti, að hann viti ekki eða geti ekki gert sér nokkurn veginn grein fyrir því, að hér væri ekki um mánaðavinnu að ræða, heldur árávinnu, ef hún ætti að vera nákvæm og ýtarleg, eins og hann lagði mikla áherzlu á, því að hann sagði m. a. orðrétt svo: „Þessi rannsókn er gagnslaus, ef hún er ekki ýtarleg.“ Og það er alveg rétt hjá hv. þingmanni. Undir það vil ég taka. Þessi rannsókn er gagnslaus, ef hún er ekki ýtarleg. En þessi rannsókn getur ekki orðið ýtarleg, nema það sé einhver skynsamlegur tími ætlaður til hennar, og einmitt það, að hér er ekki ætlaður neinn skynsamlegur tími til að framkvæma þessa rannsókn, sýnir það, að flutningsmenn ætlast ekki til þess, að hún sé ýtarleg. Þeir ætlast þvert á móti til þess, að hún sé flautursleg úr hófi fram og að því einu sé slegið föstu, að ræða Bjarna Benediktssonar, hæstv. dómsmrh., hafi við rök að styðjast, hún sé rétt, niðurstöðurnar, sem hann komst að, séu öldungis hárréttar, milliliðirnir séu undirstaða velgenginnar í íslensku þjóðfélagi, en ekki framleiðsla þjóðarinnar.

Ég hef hér aðeins nefnt örfá atriði til þess að sýna fram á, að ég þykist hafa ástæðu til að gruna flutningsmenn þessarar till. um fláttskap. Auðvitað gæti ég nefnt mörg fleiri atriði og mörg fleiri dæmi, en þess ætti ekki að gerast þörf. Það er of auðvelt að sjá í gegnum þá grímu, sem Sjálfstfl. er hér að draga á andlit sitt.

Hv. þm. N-Ísf. sagði í ræðu sinni, að þetta væri fyrsta till., sem flutt væri hér á Alp. um að rannsaka þátt milliliðanna og starfsemi þeirra í íslensku þjóðfélagi og að aðrir þm. hefðu látið sér nægja að fara með dylgjur og brigzl um það, að milliliðaoður ætti sér stað í þjóðfélaginu, en ekkert viljað gera til að láta rannsaka það. Nú vil ég benda þessum hv. þm. á, að á síðasta þingi fluttum við þm. Þjóðvfl. hér till. um, að upp yrði tekið verðlagseftirlit og því falið að draga úr milliliðakostnaði og ákveða verðlag í landinu. Þetta var flutt á þeim tíma, þegar það gat ráðið örlögum og réð sennilega örlögum í íslensku þjóðfélagi, hvort reynt var að snúa við verðbólguhjólinu og fara að lækka og draga úr dýrtíðinni eða spenna hana upp á nýjan leik. Þá hélt hæstv. ríkisstj. að sér höndum og hv. þm. N-Ísf. líka. Hann

mælti ekki eitt orð, þessi hv. þm., þá þessari till. til framdráttar eða stuðnings, og hann hreyfði ekki fingur til þess að koma henni áfram hér í þinginu. En hvað er verðlagseftirlit? Það er fyrst og fremst rannsókn á milliliðagróða. Það er fyrst og fremst rannsókn á því, hvað milliliðirnir taka og hvað þeir þurfa að taka, og það er í öðru lagi ákvörðun á því, að þeir skuli taka ákveðinn hlut, þ. e. a. s. þann hlut, sem rannsóknin leiðir í ljós að sé þeim nægilegur og framleiðslunni ekki um megn.

Þá var enginn vilji hjá Sjálfstæðisfl. til þess að framkvæma rannsókn á milliliðagróðanum, enginn vilji til að draga úr honum, ekki nokkur minnsti vilji, þó að þeir vissu það og sæju og þættust boða það í öðru orðinu, að það gæti og hlyti að ráða örlögum í efnahagsmálum íslensku þjóðarinnar, hvort þarna var reynt að bregða við fæti og draga úr eða halda áfram að spenna upp og eyðileggja efnahagskerfi þjóðarinnar.

En nú koma þessir sömu hv. sjálfstæðismenn og segja, að það vaki fyrir sér, að þjóðin fái að vita sannleikann í þessum efnum og að flutningsmenn vilji ganga hikaust til verks, sagði hv. þm. N-Ísf. Ja, það er orðið mikið breytt ástandið í Sjálfstf., ef þessi ummæli hv. þm. N-Ísf. eru sannleikanum samkvæm, ef sjálfstæðisflokksmennirnir meina þetta í alvöru. Ef þeir flytja þessa till. af einlægni, en ekki fláttskap, þá er ástandið orðið áreiðanlega mikið breytt í herbúðum Sjálfstf. frá því, sem það var á síðasta þingi. Hins vegar skyldi ég fagna því manna mest, ef svo væri. Ég skal taka kröftuglega undir það með hv. þm. N-Ísf., að það er þörf á slíkri rannsókn sem hér er farið fram á, og það hefur lengi verið þörf á þessari rannsókn í íslensku þjóðfélagi. Og ég vil benda á þá staðreynd, að Sjálfstf. hefði um mörg undanfarin ár haft möguleika á því að fá þessa till. eða svipaða till. samþ. hér á Alþingi, ef hann hefði viljað það í einlægni og viljað búa þannig um hnútana, að öruggt væri, að rannsóknin færi fram ýtarlega og án undirhyggju.

En undirhyggja Sjálfstf. kemur fram í fleiri atriðum en þeim, sem ég hef nefnt hér um starfstíma nefndarinnar og eðli og áhuga Sjálfstf. á þessum málum. Hún kemur líka fram í skipun n. sjálfrar. Sjálfstf. veit, að í fimm manna n. getur hann ráðið a. m. k. tveimur mönnum, ef ekki meiri hluta hennar. En þó að hann gæti ekki ráðið nema tveimur, þá veit hann, að annar flokkur, sem hefur litlu minni áhuga á velgengni milliliðanna, nefnilega Framsfl., mundi tilnefna nægilega mikið í nefndina til þess, að þar hefðu þessir tveir flokkar yfirgnæfandi meiri hluta og gætu algerlega haft í hendi sér starf og niðurstöður nefndarinnar. Líka í þessu atriði kemur fláttskapur flutningsmanna fram.

Ég hygg svo, að óþarft sé eða ástæðulaust að fara fleiri orðum um þessa till. á þessu stigi málsins. Ég mun, ef mér sýnist ástæða til, seinna flytja við hana brtt. til að reyna að koma henni í það horf, að hafa mætti ein-

hverja von um, að út úr nefndarstarfinu kæmi heiðarleg og undirhyggjulaus vinna.

Bernharð Stefánsson: Herra forseti. Hv. 1. flm. þessarar till. leggur til, að henni sé vísað til allshn. þingsins. Hæstv. forseti hefur ákveðið tvær umræður um þessa till., og auk þess virðist mér það ekki vera neitt efamál, að ef till. verður samþ. og nefnd fimm sérfróðra manna fer að starfa að því máli, sem till. fjallar um, þá muni það hafa allmikinn kostnað í för með sér fyrir ríkissjóð. Mér finnst því réttara, að þessari till. verði vísað til hv. fjv. en allshn., þó að ég skuli að visu játa það, að vísað hefur verið til allsherjarnefndar þingsins máli, sem enn síður átti að vísa þangað en þessu og var hreint utanríkismál, en það skeði nú ekki á þessu þingi, heldur í fyrra eða hittið-fyrra. Ég geri því það að till. minni, að þessari þáttill. verði vísað til hv. fjv.

Ég skal nú ekki, þó að ég sé kominn hér í ræðustólinn, tala mikið um efni þessa máls, og sízt af öllu mun ég fara í nokkra sálfræðilega könnun um það, hvað flm. muni ganga til að flytja hana eða þeim flokki, sem þeir eru í. Ég álit, að það sé töluvert hæpið, að menn þykist sjá þannig í gegnum huga annarra manna, að þeir geti sagt um það alveg fyrir víst, hvað einum og öðrum gangi til að gera eitt eða annað. Ég skal ekki fara út í það. En ef svo skyldi fara, að till. hv. 1. flm. um að vísa málinu til allshn. yrði samþ., sem ég tel ekki rétt að gera að visu, þá vildi ég gjarnan, af því að ég á sæti í þeirri nefnd, spyrjast fyrir um tvö atriði viðvíkjandi þessari tillögu.

Fyrra atriðið er það, hversu víðtæk rannsókn það sé, sem hv. flm. hugsa sér í þessu efni. Hér er talað um þátt milliliða í framleiðslukostnaði þjóðarinnar. Það er ákaflega oft litit svo á í daglegu tali, að framleiðsla sé yfirleitt ekki annað en sjávarútvegur, landbúnaður og kannske að einhverju leyti iðnaður. Ég vildi gjarnan vita, hvort eingöngu er átt við þetta. En nú er vitað mál, að það er margt fleira, sem hefur áhrif á tilkostnað framleiðslunnar en beinlínis það, hvað hreinar framleiðsluvörur kosta. Við skulum segja byggingarkostnaður. Há húsaleiga kallar á hærri kaup þeirra, sem við framleiðsluna vinna, og einnig á meiri framleiðslukostnað að því leyti, að það er flest framleiðsla, sem á einhverju húsnæði þarf að halda. Er hér m. a. átt við það að rannsaka byggingarkostnað, hvort hann þarf að vera eins gífurlegur og hann er, og í því sambandi má benda á, að byggingarkostnaður er ákaflega misjafnt eftir því, hvaða landshluta er um að ræða? Mér er alveg fullkunnugt um, að það er miklu hærri byggingarkostnaður t. d. hér í Reykjavík en á Akureyri. Hef ég aldrei fengið fullnægjandi skýringu á því, hvernig á slíku stendur.

Hin spurningin, sem ég vildi beina til hv. flm., er um það, hvernig þeir hugsa sér, að þessi nefnd framkvæmi sitt starf. Þessi nefnd er, að því er mér skilst, valdalaus. Til þess að geta framkvæmt starfið þarf hún að hnýsast í reikninga fyrirtækja, að mér skilst. Það er

ekki víst, að allir vilji góðfúslega gefa fullnægjandi upplýsingar um sinn tilkostnað. Þar af leiðandi er það, að mér hefði sýnt það vera vænlegra til árangurs að skipa nefnd samkv. 39. gr. stjórnarskrárinnar til að rannsaka þessi atriði. Að visu er það rétt, sem hv. 1. flm. sagði, að meðal þingmanna eru ekki svo sérfróðir menn um þetta efni kannske, að hægt sé að skipa í deild nefnd sérfróðra manna, eingöngu þingmanna. Þó skal ég ekki segja um það. Hann nefndi, að hér í Alþingi væri einn hagfræðingur, en sérfræði í þessum málum er nú fleira en aðeins hagfræði. Hér eru t. d. menn, sem eru mjög fróðir um útgerð, og líka aðrir, sem eru fróðir um landbúnað, o. s. frv. En jafnvel þótt það væri, að ekki væri til nógu mikil sérþekking meðal þingmanna til þess að skipa rannsóknarnefnd samkvæmt stjórnarskránni, þá væri hægðarleikur að ákveða það, að nefndin gæti tekið sér sérfræðinga til aðstoðar, og þá held ég, að þetta mætti sameina. Um þetta vildi ég gjarnan fá upplýsingar, um leið og málið fer til nefndar, sérstaklega ef það á að fara til þeirrar nefndar, sem ég á sæti í og flm. stakk upp á.

Gylfi Þ. Gíslason: Herra forseti. Ég fagna því, að þessi till. skuli hafa komið fram, og mun greiða henni atkvæði og vænti þess, að hún verði samþykkt. Ég tel þó, að hana mætti endurbæta dálítið, og vil benda á tvö atriði í því sambandi til athugunar fyrir hv. n., sem fær málið til meðferðar. Mun ég flytja brtt. um þessi atriði, ef nefndin telur ekki ástæðu til að sinna þeim.

Ég tel eðlilegt, að starfsemi nefndarinnar beinist einnig að rannsókn á milliliðakostnaði í útflutningsatvinnuvegunum, en mér finnst till. orðuð þannig, að verkefni nefndarinnar sé fyrst og fremst að rannsaka milliliðastarfsemi í innflutningsverzluninni og innanlandsverzluninni, a. m. k. mætti skilja hana þannig, en ég tel rétt að taka af öll tvímæli um, að verkefnið sé einnig að rannsaka milliliðastarfsemi í útflutningsverzluninni, þ. e. a. s. þann milliliðakostnað, sem hleðst á útflutta vöru landsmanna og rýrir þá að sjálfsögðu það verð, sem fellur í skaut útvegsmanna og sjómanna. Enn fremur tel ég nauðsynlegt, að kveðið sé skýrt á um það í till., að nefndin skuli hafa vald til þess að heimta skýrslur af öllum hlutaðeigandi aðilum. Án slíks ákvæðis mundi n. trauðla geta leyst jafnmikið og jafnerfitt verkefni og starf n. hlýtur að teljast. Ákvæði um þetta er ekki í till., og ætti varla að geta orðið um það ágreiningur, að það á þar heima.

Ég vil í örfáum orðum bæta nokkrum rökum við framsöguræðu hv. flm. fyrir því, að till. sé gagnleg og nauðsynleg. Mér finnst vera hægt að flytja önnur og miklu sterkari rök fyrir því, að till. sé æskileg, heldur en fram komu í ræðu hv. flm. og vil í fáeinum orðum láta þess getið, hver ég tel þau rök vera.

Þá vil ég fyrst og fremst láta þess getið, að fyrir 10 árum fór einmitt fram slík rannsókn sem sú, sem hér er um að ræða, á vegum opinberrar stofnunar, þ. e. á vegum viðskiptaráðs.

Viðskiptaráð athugaði, hversu mikill kostnaður hlæðist á innflutta vöru til landsins á ákveðnu ári, árið 1945. Viðskiptaráð hafði sérstaklega góða aðstöðu til þess að láta slíka rannsókn fara fram, vegna þess að það hafði í sambandi við skyldu sína til verðlagseftirlits tekið upp alveg sérstaka aðferð við eftirlit með verðlagi á innfluttum vörum, til viðskiptaráðs voru sendar innflutningsskýrslur og verðútreikningar yfir allar vörur, sem fluttar voru til landsins. Það var í fyrsta skipti í sögu landsins, sem slík skjöl bárust einni stofnun og lágu fyrir hendi á einum stað til rannsóknar. Þess vegna þótti viðskiptaráði þá sjálfsagt að efna til slíkrar rannsóknar, og það var gert. Frá niðurstöðum hennar var skýrt opinberlega, auk þess sem þær voru birtar á prenti í áltíð hagfræðinganeftirfar, sem starfaði á vegum tólf manna nefndar þingflokka um haustið 1946, og þar er þessar niðurstöður að finna. Ég rek þær því ekki í einstökum atriðum, en skal aðeins láta þess getið, að þessar niðurstöður leiddu í ljós, að innflutningur, sem var að fobverði 135.5 millj. kr., var að útsöluverði hjá smákaupmanni 327.4 millj. kr. Það bættust við fob-verð þessarar innflutningsvöru erlendis hvorki meira né minna en 154.7 millj. kr., þangað til hún var komin á búðarborðið hjá smákaupmanninum, að tollum fráðregnum, sem að sjálfsögðu er auðvelt að draga frá í þessu sambandi. Kostnaðurinn, sem hlóðst á þessa vöru frá erlendu fob-verði og til smákaupmannsins, nam með öðrum orðum meiru en fob-verðinu sjálfu. Þessi skýrsla er ýtarlega sundurliðuð, og sé ég ekki ástæðu til að rekja það í einstökum atriðum. Þó má geta þess, að ef t. d. matvara, vefnaðarvara og skófatnaður er athugað, en athuginin mun hafa náð til næstum alls árlegs innflutnings af þessum þremur algengu vörutegundum, kostaði það 66 millj. kr. á því ári — menn verða að hafa í huga verðlag ársins 1945 — að koma eins árs innflutningi af matvöru, vefnaðarvöru og skófatnaði úr skipi og til neytandans, eða 2750 kr. á hverja fimm manna fjölskyldu í landinu. Þessi kostnaður við vörudreifingu innanlands, þessi kostnaður við vörudreifingu frá skipi og á borð smákaupmannsins var næstum eins mikill og innkaupsverð vörunnar erlendis, kominnar í skip.

Þetta hygg ég að séu sterkustu rök, sem finnanleg eru, fyrir því, að nauðsynlegt sé að rannsaka milliliðakostnaðinn í landinu. Það liggja þegar fyrir 10 ára gamlar óvefengjanlegar athuganir á því, að þessi milliliðakostnaður er óhóflega hár. Það hefur margt breytzt á síðustu 10 árum, og það má alveg eins við því búast, að hann sé orðinn annar núna, hvort hann er orðinn tiltölulega hærri eða tiltölulega lægri, veit enginn, nema slík rannsókn sem þessi fari fram, og þess vegna er eðlilegt, að hún fari fram. Fyrri niðurstöður hafa sýnt, að ástæða er til að halda, að milliliðakostnaði sé fjarri því að vera í hóf stillt og að hann sé mikill baggi á framleiðslunni annars vegar og neytendunum hins vegar.

Engar hliðstæðar athuganir hafa verið gerð-

ar á því, hvað kosti dreifing þeirrar vöru, sem framleidd er í landinu sjálfu. Þó leyfist mér ef til vill að láta þess getið hér, að ég athugaði einu sinni, það var á árinu 1949, hvað dreifing mikilvægustu landbúnaðarafurðanna, kjöts, mjólkur og mjólkurafurða, hefði kostað árið áður, þ. e. árið 1948. Þetta var allímafrek athugun, sem ég þó gerði á grundvelli upplýsinga, sem ég fékk hjá framleiðsluráði landbúnaðarins og Búnaðarfélaginu fyrst og fremst. Á þessu ári, 1948, nam ársframleiðsla af kjöti 4637 smálestum, og fyrir þetta kjöt fengu bændur greiddar 36.7 millj. kr., en útsöluverð til neytenda var 53.5 millj. kr., svo að kostnaðurinn við slátrun, flutning, geymslu og sölu varð 16.8 millj. kr. Hver fimm manna fjölskylda í Reykjavík varð m. ö. o. að greiða 1218 krónur í kostnað við slátrun, flutning, geymslu og sölu á því kjöti, sem hún neytti á árinu. Sé gert ráð fyrir því, að hver bóndi framleiði um 900 kg af kjöti á ári að meðaltali, en það var sú tala, sem talið var hæfilegt að reikna með fyrir árið 1948, þá leggjast 3260 kr. á það framleiðslumagn vegna þessa kostnaðar. Magn það af mjólk, sem vegið var inn til mjólkurbúanna, reyndist árið 1948 32.3 millj. lítra. Fyrir þessa mjólk fengu bændur greiddar á þessu ári 52.3 millj. kr., en tilsvarendi útsöluverð mjólkur og mjólkurafurða, að viðbættum niðurgreiðslum, sem auðvitað verður að bæta við í þessu sambandi, nam 64.2 millj. kr. Kostnaður við vinnslu og dreifingu mjólkur og mjólkurafurðanna nam því 11.9 millj. kr., og kostnaður við vinnslu og dreifingu þeirrar mjólkur, sem seld var í Reykjavík einni, nam 8.6 millj. kr., eða 779 kr. á hverja fimm manna fjölskyldu í bænum. Samtals nam umræddur kostnaður vegna kjöts, mjólkur og mjólkurafurða tæpum 29 millj. kr. Hver fimm manna fjölskylda í Reykjavík greiddi á þessu ári tæpar 2000 kr. í vinnslu- og dreifingarkostnað á þeim landbúnaðarvörum, sem hún keypti á árinu. Heildarverðið, sem bændur fengu samtals fyrir framleiðslu þessara afurða, nam 89 millj. kr., svo að kostnaðurinn, sem á afurðirnar lagðist, frá því að bændurnir skiluðu þeim frá sér, nam 33% af verðinu til þeirra.

Ég held, að hvorki neytendur né bændur hafi ástæðu til að vera ánægðir með þessar tölur, og ég tel þær tvímælalaust benda til þess, að milliliðakostnaðurinn á innlendu landbúnaðarvörunni sé of hár. Síðan þetta var gert, hafa margar aðstæður án efa breytt eins og í innflutningsverzluninni og því full ástæða til að komast að raun um staðreyndir í þessu máli. Því miður hefur mér vitanlega engin athugun verið gerð á dreifingarkostnaði innlendu iðnaðarvörunnar, enda mjög miklir erfiðleikar á því að gera þá athugun þannig, að örugg verði talin. En þessar niðurstöður liggja fyrir, hafa verið birtar opinberlega og aðferðirnar við útreikningana mér vitanlega aldrei vefngar og þar af leiðandi niðurstöðurnar ekki heldur. Þetta eru vægast sagt sterk rök fyrir því, að milliliðakostnaðurinn sé óhóflegur í landinu og að ástæða sé til þess að

gera ráðstafanir til að lækka hann. Þess vegna er það, að ég tel gott, að þessi till. skuli hafa komið fram, og vona, að hún nái fram að ganga með þeim viðbótum, sem ég gat um áðan. Ég skal að visu láta þess getið, að eins og háttar nú, eru því miður án efa miklir erfiðleikar á því að haga þessari rannsókn þannig, að fullnægjandi megi teljast. Það er tiltölulega auðveldast að því er snertir kostnaðinn á innlendu landbúnaðarvörum, en segja má þó, að til þess væri að því leyti minnst ástæða, að þar er hann án efa tiltölulega lægstur. Hann er tiltölulega lægri á innlendu landbúnaðarvörum en á innlendu iðnaðarvörum og miklu lægri en á erlendu vörum, sem fluttar eru til landsins, en einmitt kostnaðinn á innlendu iðnaðarvörum er mjög erfitt að rannsaka. Til þess eru beinlínis ekki skilyrði, nema þá með mjög náinni samvinnu við iðnrekendurna sjálfa og miklum kostnaði. Því miður eru núna miklir erfiðleikar á því að rannsaka rækilega kostnaðinn við innfluttu vöruna, vegna þess að verðgæzlustjóri, sem er yfirmaður verðgæzlueftirlitsins, hefur fyrir allöngu hætt skipulegri skýrslusöfnun um innflutning og álagningu, og þetta hefur einmitt gerzt að tilhlutan eða jafnvel eftir fyrirmælum hæstv. viðskmrh. Sjálfstfl., flokksbróður þeirra ágætu áhugamanna, sem standa að þessari till. um að komast að raun um milliliðakostnaðinn, upphæð hans. Ef haldið hefði verið áfram þeim hætti, sem upp var tekinn fyrir nokkrum árum, að safna árlega skýrslum um innflutning og álagningu, lægju þessar upplýsingar fyrir reglulega að því er snertir vörurnar, sem fluttar eru til landsins. En þá var áhugi stjórnarvalda á því að fá að vita um milliliðakostnaðinn ekki meiri en svo, að þessum athugunum var hætt. Hitt er svo annað mál, að það er auðvitað hægt að efna til þeirra, en það veldur meiri fyrirhöfn og meiri kostnaði, og hefði sannarlega farið betur á því, að sami áhugi hefði verið hjá hæstv. viðskmrh. fyrir því að komast að raun um sannleikann um milliliðakostnaðinn og virðist vera hjá flm. þessarar tillögu.

Ég gat þess áðan, að hagfræðinganefndin, sem starfaði á vegum 12 manna nefndar þingflokka haustið 1946 og skipuð var mönnum, sem tengsl hafa við alla þá fjóra stjórn-málaflokka, sem þá áttu sæti á Alþingi, gerði nokkra athugun á milliliðakostnaðinum og innflutningsverzluninni í sambandi við verkefni sitt og sagði um þetta í nál. sínu eina setningu, sem ég ætla að leyfa mér að lesa fyrir þm. Þetta var álit allra þeirra fjögurra hagfræðinga, sem n. skipuðu, en þar segir, með leyfi hæstv. forseta:

„Skýrsla þessi,“ þ. e. skýrsla verðgæzlustjóra, sem ég vitnaði í áðan, „sýnir ótvírætt, að það er óeðlilega dýrt að koma innfluttum vörum úr skipi og til neytandans. Í sumum vöruflokkum er kostnaðurinn við það álíka mikill og vörurnar kosta erlendis f.o.b. Með bættu skipulagi á verzluninni ætti því að vera hægt að losa mannafla og fjármagn, sem hægt væri að nota í þágu annarrar atvinnustarfsemi. Með tilliti til þess, að dreifingarkostnaðurinn er nú ó-

þarflega mikill, telur n., að hægt ætti að vera að lækka álagningu talsvert frá því, sem nú er, einkum í heildsölu. En þess er þó að gæta, að sjálft fyrirkomulag verzlunarinnar veldur allmikilli álagningarþörf. Eigi að miða við óbreytt skipulag, er þess vegna aðeins hægt að ná takmörkuðum árangri á þennan hátt. Niðurstaðan er því sú, að núverandi skipulag innflutningsverzlunarinnar valdi því, að mjög erfitt sé að koma með öllu í veg fyrir fjárflotta, skattsvik og verðlagsbrot — um þessi atriði hafði verið rætt að framan — „auk þess sem dreifing innfluttrar vöru sé óeðlilega kostnaðarsöm og bindi of mikinn fólksfjölda og of mikið fjármagn fyrir öðrum atvinnugreinum.“

Það var með öðrum orðum skoðun sérfræðinganevndar, sem um þetta fjallaði fyrir tæpum 10 árum, að dreifingarkostnaðurinn væri óeðlilega hár og þyrfti að lækka. Þetta tel ég vera enn ein rök til viðbótar fyrir því, að full ástæða sé til þess að samþykkja þessa till. og hraða störfum nefndarinnar sem allra mest og leggja jafnframt á það sérstaka áherzlu, að nefndin geri tillögur um, á hvern hátt sé auðið að lækka milliliðakostnaðinn, því að hitt lít ég á sem sannaða staðreynd, að hann sé óeðlilega og óþarflega hár.

Björn Ólafsson: Herra forseti. Mér virtist hv. 1. landsk. tala mjög skynsamlega um þessa till., sem hér liggur frammi, og talsvert í öðrum tón en ýmsir samherjar hans og bandamenn hafa gert, síðan till. kom fram. Tel ég þetta honum til vegs, að líta viðsynni augum á þetta mál en ýmsir aðrir hafa gert í hans flokki. Hann ræddi um það, að nauðsynlegt væri, að nefndin gæti heimtað skýrslur af mönnum, sbr. þá nefnd, sem skipuð var í fyrra til rannsóknar á okri og þetta vald var gefið. Ég tel, að í fyrsta lagi sé þetta ekki nauðsynlegt, og í öðru lagi tel ég tilgangslítið að gefa slíkrar þingnefnd það vald, því að það hefur sýnt sig við störf umræddrar nefndar, að þetta vald er tiltölulega lítils virði. Þeir, sem ekki vilja gefa nefndinni skýrslur, sleppa við að gefa skýrslurnar, vegna þess að nefndirnar fara ekki að draga mennina fyrir lög og dóm til þess að fá hjá þeim skýrslu, sem oft og tíðum getur verið vafasöm og lítið upp úr að hafa. Þess vegna álit ég, að ekki eigi að binda störf þessarar nefndar í því formi, heldur að það eigi að vera frjálst, og ég tel alveg vafalaust, að þessi nefnd geti fengið allar þær upplýsingar, sem hún óskar eftir og þarf á að halda, eftir frjálstri leið, ef svo mætti segja.

Hv. 1. landsk. gat um 10 ára gamla skýrslu í ræðu sinni, skýrslu, sem samin var af nokkrum hagfræðingum um verðlag í landinu á þeim tíma. Það er að visu ekki mikið á því að græða að hlusta á slíkar tölur eins og þær, sem hann las upp, og hefði hv. þm. átt að gefa upplýsingar um fleiri liði í því, sem hann las upp, heldur en niðurstöðutölurnar eingöngu. En það vill oft verða svo, þegar menn tala fyrir sínum pólitísku áhugamálum, að þeir kæra sig ekki um að láta tölurnar koma fram

í sem beztu ljósi. Það er sýnilegt, að þær eru ekki settar fram í sem beztu ljósi fyrir verzlunina, þegar sagt er, að verzlunarkostnaðurinn sé meiri en innkaupsverð vörunnar frítt um borð. Ég er ekki að rengja niðurstöðu skýrslunnar, en þetta sýnir í sjálfu sér ekki rétta mynd, en gefur aftur á móti mönnum hugmynd um, að þeir aðilar í landinu, sem dreifa vörunni, eigi sök á öllum þessum mikla kostnaði. Vitanlega eiga þeir alls ekki sök á kostnaðinum eins og þessar tölur segja til, enda getur hver maður sagt sér það sjálfur.

Hv. þm. minnstist einnig á vinnslu- og dreifingarkostnað kjöts og mjólkurafurða. Það er alveg rétt, dreifingarkostnaður á þessum vörum er hár, og manni finnst, að svo sé, þegar gefið er upp, hversu mikið bændurnir bera úr bítum. En þess verðum við að gæta í þessu sambandi, að það eru bændurnir sjálfir og þeirra samtök, sem sjá um dreifinguna. Þeir sjá sjálfir um dreifinguna, og þó að neytendurnir borgi söluverðið, er það þó bændunum sjálfum í hag að hafa dreifingarkostnaðinn sem minnstan, enda mundu þeir þá bera meira úr bítum. Það er auðvelt að gagnrýna svona hluti. Ég býst þó við, að samtök bændanna séu búin að gera allt, sem í þeirra valdi stendur til þess að fá lækkaðan hinn mikla dreifingarkostnað, án þess þó að hafa komið honum lægra en raun sýnir.

Það er yfirleitt auðveldara að gagnrýna svona hluti en að eiga að framkvæma það í veruleikanum. Það er auðvelt fyrir fimm hagfræðinga að koma með niðurstöðutölur og segja: Þessi rekstur er óhagkvæmur, þessi dreifingarkostnaður er óhæfilega hár — án þess að koma með nokkrar ábendingar um það, hvar eigi að stinga niður, hvað eigi að lækka og hvað sé hægt að lækka til þess að minnka dreifingarkostnaðinn. En það er hlutverk slíkra nefnda sem þessarar. Um leið og þær komast að þeirri niðurstöðu, að dreifingarkostnaðurinn sé of hár, þá eiga þær að koma með tillögur um það, hvar eigi að bæta úr og hvað eigi að fella niður af þeim kostnaði, sem um er að ræða.

Ég er sammála hv. 1. landsk. um það, að mikil nauðsyn er að láta þessa rannsókn fara fram, fyrst og fremst til þess að gera sér grein fyrir, að ekki sé óhóf í þessum málum; í öðru lagi, ef hér er ekki um neitt óhóf að ræða, þá sé kveðinn niður sá rógur, sem nú heyrir svo að segja daglega í ræðu og riti, að milliliðagróðinn í landinu sé óhæfilegur. En það er einkennilegt, hvað framkoma þessarar till. hefur komið illa við suma af þeim mönnum, sem aldrei þreytast á að staglast á hinum óhemjulega milliliðagróða. Það er eins og þeir séu eitthvað hræddir um það, að rannsókn málsins, upplýsingar í málinu muni fletta ofan af fullyrðingum þeirra og svipta þá þessu rögs-vopni, sem þeir nota dagsdaglega og telja sjálf-sagt að bítu vel á andstæðingana. En þegar svo slík till. sem þessi kemur fram, þá snúast þeir öfugir við. Þeir vilja enga rannsókn láta fara fram vegna þess, að þeir vilja ekki láta upplýsa, hvort fullyrðingar þeirra eru sannar eða

rangar. Ég er ekki hissa á þessu, því að ef slík n. sem þessi ynni vel sitt starf, sem ég vænti að þessi væntanlega n. geri, þá býst ég ekki við, að hátt verði risið á þessum mönnum um það leyti sem nefndin skilar álitinu.

Ég tók eftir því, að hv. 8. landsk. talaði með fyrirlitningsarsvip og hæðnisróm um það, sem hæstv. dómsmrh. hafði minnst á á fundi hér fyrir skömmu og hann nefndi milliliðalaust þjóðfélag. Það var eins og þessum hv. þm. hefði fundizt það eitthvað einkennilegt, að ekki væri hægt að hafa milliliðalaust þjóðfélag á Íslandi. Ég hygg, að það sé nú ekki nema um tvennt að ræða, sem gæti uppfyllt þessar óskir hv. þm., annaðhvort það, að við tækjum upp sovétskipulagið, þar sem lítið er af milliliðum, eða við tækjum upp það fyrirkomulag, sem við höfðum áður en milliliðir fóru að starfa í landinu, en það var þegar bóndinn seldi afurðir sínar beint til einokunarkaupmannsins og sjómaðurinn fór með fiskinn sinn til sama kaupmanns. (*Gripit fram í: Voru Danir ekki milliliðir?*) Ég veit ekki, hvert hv. þingmenn komast, ef þeir ætla sér að vera í alveg milliliðalausum þjóðfélagi, og ég hygg, að margt mundi verða einkennilegt hér, ef við ættum að afnema ýmsa milliliði, sem eru einhverjir þörfustu aðilarnir í þjóðfélaginu, og skal ég þá minna til dæmis á skipafélög, banka, tryggingarfélag og mjólkursamsölu. Þetta vilja hv. þingmenn vafalaust allt afnema. En þeim fannst ég tala heldur fávíslega, þegar ég gat þess ekki, að einokunarkaupmennirnir væru milliliðir. En ég held, ef þeir ætla sér að taka upp milliliðalaust þjóðfélag í gömlum stíl, þá yrðu þeir að halda þessum milliliðum, þótt óvinsælir hafi verið. Það er eins og sumir hv. þingmenn haldi, að þeir geti talað yfir þingheimi með rökum eins og hv. 8. landsk. án þess að verða sér til minnkunar.

Það var eitt atriði enn, sem hv. 8. landsk. minnst á, og það var er hann talaði um afnám hámarksverðsins, m. a. á útvegsvörum. Og hann sagði, að afnám hámarksverðsins á þessum vörum skapaði hærra og hærra verðlag. Nú veit ég ekki, hvað hv. þm. á við með þessu. En ef þetta er af hreinni fáfræði fram sett, skal ég gjarnan upplýsa, að útvegsmenn yfirleitt geta sjálfir pantað sínar vörur frá erlendum framleiðendum og sætt þar með lægsta verði, sem hægt er að kaupa á erlendis frá. Í öðru lagi hafa útvegsmenn, eins og kunnugt er, mjög mikil samtök um innkaup á veiðarfærum og öðrum útvegsvörum, og í gegnum þessi innkaup útvegsmanna sjálfra fer mest af innflutningi á veiðarfærum til landsins.

Ég vil nú spyrja hv. 8. landsk. þm., hvort það sé líklegt, að þau veiðarfæri, sem útvegsmenn kaupa inn sjálfir, hækki og hækki í verði eingöngu vegna þess, að það eru engin hámarksákvæði á verðlaginu. Dettur nokkrum manni í hug, að sú stétt, sem notar þessar vörur og kaupir þær inn sjálf, fari að leggja á vöruna hærra og hærra verð, aðeins til þess að borga í eigin vasa?

Þetta er eins og margt annað, sem þessir hv. þm. slá fram til þess að reyna að sanna full-

yrðingar sínar, sem enginn fótur er fyrir. Þess vegna er þeim líka illa við, að slík nefnd sem sú, sem hér er lagt til að verði sett á laggirnar, gæti upplýst eitthvað um þessi mál og sýnt fram á ekki einungis óheilindin, heldur líka fáfræðina í málafærslu þeirra.

Flm. (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. Hv. 3. þm. Reykv. hefur svarað ýmsum þeim athugasemdum, sem fram hafa komið í þessum umræðum. Get ég því stýtt mál mitt verulega. Ég vil þó byrja á því að þakka flestum hv. þm., sem hér hafa talað, fyrir góðar undirtektir undir þessa till. Mér hefur fundizt, að í ræðum bæði hv. 1. þm. Eyf. og hv. 1. landsk. kæmi fram skilningur á því viðfangsefni, sem um væri að ræða.

Hv. 1. þm. Eyf. benti á það, að þessi till. ætti fullt eins heima í fjvn. og allshn. Á það get ég og ég vænti allir hv. meðflutningsmenn mínir mætavel fallizt. Það er að visu nokkurt matsatriði, til hvorrar nefndarinnar málið á frekar að fara, en það er rétt, sem hv. 1. þm. Eyf. benti á, að væntanlega hefur till. útgjöld í för með sér, þegar hún hefur verið samþykkt og er komin til framkvæmdar, þannig að segja má, að eðlilegra sé, að hún fari til fjvn. Ég get þess vegna fallizt á það.

Hv. sami þm. spurði um það, hversu víðtæka rannsókn flutningsmenn hugsuðu sér samkv. tillögunni, hvort þar væri eingöngu átt við rannsókn á þætti milliliðakostnaðarins í landbúnaði, sjávarútvegi og jafnvel iðnaði, eða hvort hún nær t. d. til fleiri þátta atvinnulífsins.

Ég hygg, að ég hafi tekið það greinilega fram í framsöguræðu minni, að við ætlumst til þess, að rannsóknin verði eins víðtæk og frekast er kostur, þ. e. a. s. hún nái, auk þess að ná til landbúnaðar, sjávarútvegs og iðnaðar, til verzlunar, vörudreifingar og ef til vill til byggingarkostnaðar. Ég vil taka fram, að það hlýtur að verða nokkuð undir mati þeirra sérfróðu manna komið, sem rannsóknina framkvæma, hversu víðtæk hún verður. En hún verður að vera það víðtæk, að hún sýni það, sem hún á að sýna, þ. e. a. s. þátt milliliðakostnaðarins og milliliðanna yfirleitt í rekstri atvinnuvega þjóðarinnar. Með þessu er einnig svarað því, sem hv. 1. landsk. spurdist fyrir um, hvort ætlinin væri, að rannsóknin næði einnig til þátta milliliðanna í útflutningsverzluninni. Flutningsmenn hafa hiklaust gert ráð fyrir því, að hún næði til þess þáttar framleiðslustarfseminnar.

Þá spurði hv. 1. þm. Eyf., hvernig flutningsmenn hefðu hugsað sér, að n. framkvæmd verk sitt. Ég þóttist hafa drepit nokkuð á það í frumræðu minni, en ég vil bæta því við, að að sjálfsögðu er til þess ætlað, að n. afli sér allra þeirra gagna, sem nauðsynleg eru til þess að byggja á rökstuddan dóm á því viðfangsefni, sem um er að ræða. Ég vil ekki viðurkenna það, sem hv. þm. drap á, að n. væri valdalaus. Ég fæ ekki betur séð en að langsamlega flestar þær upplýsingar, sem slík rannsóknarnefnd þarf að afla sér, geti hún

fengið beint ýmist frá opinberum aðilum eða þá frá samtökum hlutaðeigandi atvinnugreina. Ekkert er auðveldara t. d. varðandi sjávarútveg og landbúnað en að snúa sér til þeirra samtaka, sem þessar atvinnustéttir hafa sjálfar myndað með sér. Það eru einnig til opinberir aðilar, sem gefið geta upplýsingar um verzlun, vörudreifingu o. s. frv., og hv. 1. landsk. þm. upplýsti einmitt, að rannsókn hefði verið framkvæmd á því sviði allýtarleg fyrir tíu árum. En ég mun koma örlítið nánar að þeirri rannsókn síðar.

Hins vegar værum við flm. áreiðanlega ekki mótfallnir því, ef Alþingi gæti veitt þessari n. eitthvert sérstakt aukið vald. Það hefur verið lítið svo á hingað til, að rannsóknarnefndir samkv. 39. gr. stjórnarskrárinnar væri aðeins hægt að skipa í deildum. Menn greinir nokkuð á um þetta. Sumir halda því fram, að það sé hægt að skipa þær í Sp. einnig. En þá erum við komnir að því, sem ég minnstist einnig á í framsöguræðu minni, að þá yrði n. að vera skipuð þingmönnum einum, og það er ákveðin skoðun mín, að þingmenn mundu ekki komast yfir að vinna það verk og mundu ekki heldur hafa þá sérfræðilegu þekkingu til brunns að bera, nema tiltölulega fáir, sem er nauðsynleg til að geta unnið þetta mjög svo viðtæka, nauðsynlega, en vandasama verk. En þetta at-riði er gersamlega opið frá hálfu okkar flm. til athugunar fyrir þá n., sem málið fær til meðferðar. Það verður ekki ágreiningsmál við okkur, hvernig tryggilegast verður búið um það, að n. geti haft það vald, sem hún þarf á að halda til þess að geta fengið nauðsynlegar upplýsingar og byggt á þeim þær tillögur, sem nauðsynlegar eru til úrbóta.

Hv. 1. landsk. þm. minnstist á rannsókn þá, sem viðskiptaráð framkvæmdi árið 1945 á verzlunarkostnaðinum. Ég er sannfærður um það, að sú skýrsla, sem liggur enn þá fyrir, gæti orðið mjög gagnleg fyrir þessa nefnd, sem nú verður kosin. En auðvitað má búast við því, að rannsóknina yrði samt sem áður að framkvæma að nýju. Margt hefur breytzt á tíu árum, og þó að hægt væri að hafa stuðning af fyrrgreindri skýrslu, þá er mjög hæpið, að hún mundi nægja. En af því að það skaut upp í hv. þm. dálitilli tortryggni, þó að hann væri, eins og hans er vandi, hinn þrúðasti í sínum málflutningi, gagnvart hug Sjálfstfl. til þessa máls, þá get ég ekki varizt því að benda honum á það, að eitthvað örlítið muni hafa skort á áhugann hjá hæstv. viðskmrh. Alþýðuflokksins, sem tók við völdum árið 1947 og sat fram á haust 1949, án þess svo mikið sem hreyfa þessari skýrslu og án þess að láta fara fram nokkra rannsókn í tilefni þeirra talna og þeirra niðurstaðna, sem hv. þm. dró hér fram nú og ég viðurkenni fúslega að voru hinar uggvænlegustu, þó að þær hafi kannske ekki sagt sannleikann allan, eins og hv. 3. þm. Reykv. benti á. Hvernig stóð á því, að hæstv. viðskmrh. Alþýðuflokksins í „fyrstu stjórn Alþfl.“ tók ekki þessa skýrslu og krufði hana til mergjar og skipaði rannsókn á grundvelli hennar og kippti þessu í lag? Mér þætti vænt um

að fá skýringu á því við tækifæri hjá mínum hv. vini, 1. landsk. þm. En ég gleðst yfir því, að þessi skýrsla er til, og það verður hægt að nota hana, þegar þessi rannsókn verður framkvæmd fyrir alvöru, því að það er ætlunin að framkvæma þessa rannsókn, sem hér um ræðir, í fullri alvöru.

Mér kom það ekkert á óvart, þegar hv. 8. landsk. þm. kom hér fram og sagði, að sér hefði „brugðið ákaflega í brún“, þegar hann sá þessa till. Honum hafði brugðið svo ákaflega í brún, að maðurinn var beinlínis skjálfaði á beinunum og dauðhræddur, þegar hann kom hingað upp í ræðustólinn.

Við hvað var maðurinn hræddur? Það kom ákaflega greinilega í ljós af ræðu hans. Hann var hræddur við það, að sannleikurinn yrði leiddur í ljós í þessu máli og hann og fleiri menn, sem tala um þjóðmál af litilli ábyrgðartilfinningu, blanda vanalega inn í þau persónulegum skætingi, gætu ekki haldið áfram að jóðla á milliliðagróðanum og jafnvel gera einn einstakan flokk í landinu ábyrgan fyrir honum. Það var þetta, sem maðurinn var hræddur við, og það var þess vegna engin furða, — ég er viss um, að það er það eina, sem hann sagði satt í þessari ræðu, — að honum hafi brugðið ákaflega við, þegar hann sá tillöguna. Þessi hv. þm. mataði þingheim t. d. á þeim visdómi, að hæstv. dómsmrh. hefði skýrgreint Sjálfstfl. á fundi í Varðarfélaginu fyrir skömmu sem „flokk milliliðanna“. Þarna er sannleikanum alveg snúið við. Það er engin furða, þó að svona maður sé hræddur við sannleikann og honum bregði einkennilega í brún, þegar hann sér till., sem á að leiða sannleikann í ljós.

Það fór nefnilega fjarri því, að hæstv. dómsmrh. segði slíka fjarstæðu. Hann benti hins vegar á það, að enda þótt íslenskt þjóðfélag hefði verið milliliðalítið í hundruð ára, þá hefðu á því tímabili ríkt hér bágingi og hungur og örbirgð. Jafnvel þegar milliliðirnir voru ekki til, þá gat slíkt gerzt, að hér ríkti hungur og örbirgð. Hæstv. ráðh. benti hins vegar á það, að þegar hið íslenska þjóðfélag óx úr grasi, þá skapaðist verkaskipting innan þess, þá hætti bóndinn að vera allt í senn útgerðarmaður, sjómaður og iðnaðarmaður o. s. frv. Það skapaðist iðnaðarmannastétt, það skapaðist verzlunarstétt, það skapaðist stétt innlendrar embættismanna. Þetta var beinlínis í samræmi við þá þróun, sem gerzt hefur í öllum þjóðfélögum, að þjóðirnar skipta frekar með sér verkum, það skapast stéttaskipting á meðal þeirra. Þó að hæstv. dómsmrh. hafi bent á þessa augljósu staðreynd, sem hvert einasta barn í landinu þekkir og veit um, þá þýðir það auðvitað ekki það, að hann hafi þakkað aukinni verkaskiptingu eða milliliðastarfsemi allar þær umbætur, sem unnar hafa verið í landinu.

Það er óhætt að fullyrða, að sumt af framförunum er aukinni verkaskiptingu að þakka, að þjóðin hagnýtir betur hæfileika sína og vinnuafi með aukinni verkaskiptingu. Þetta viðurkennir hver einasti maður. En að hæstv.

ráðh. hafi þakkað milliliðastarfseminni sem slíkri og ekki sízt óheilbrigðri milliliðastarfsemi þá velmegun, sem nú ríkir á Íslandi og hefur verið að vaxa undanfarin ár, er auðvitað alveg helber blekking.

Hv. 8. landsk. minntist lauslega á milliliðina í sjávarútveginum, sem hann sagði að Sjálfstfl. héldi verndarhendi sinni yfir. Hvaða milliliðir eru t. d. í útflutningsverzluninni af hálfu sjávarútvegsins? Það er Landssamband íslenzkra útvegsmanna, sem þó annast ekki útflutninginn. Það hefur hönd í bagga með um gjaldeyrisfriðindi útvegsins nú. Það er Sölumiðstöð hraðfrystihúsanna. Það er Samband íslenzkra samvinnufélaga, sem hefur allmörg frystihús innan sinna vébanda. Og það er Sölusamband íslenzkra fiskframleiðenda. Allar þessar stofnanir eru settar á laggirnar af útvegs mönnum, af framleiðendum sjálfum, og um þá þeirra, sem kannsamt sít er sett á laggirnar af framleiðendum sjálfum, Sölusamband íslenzkra fiskframleiðenda, er það að segja, að stofnun þess var löggilt með löggjöf, sem hver setti? Sjálfstæðisflokkurinn? Nei, sem Framsfl. og Alþfl. settu, þegar svokölluð „frjálslynd umbótastjórn“ var hér á landi. Og þessi löggjöf var þá sett að beiðni framleiðenda. Ég er ekki að ásaka þessa flokka fyrir að hafa gert það. Þessi löggjöf um bætt skipulag á útflutningi saltfisks var sett að beiðni framleiðenda, sem voru komnir út í algert öngþveiti með útflutning þessarar aðalútflutningsvöru landsmanna. Sölumiðstöð hraðfrystihúsanna er líka mynduð af frystihúsa eigendum um land allt. Sama er að segja um það samband þeirra frystihúsa eigenda, sem eru innan Sambands íslenzkra samvinnufélaga. Svo á Sjálfstfl. að halda verndarhendi yfir einhverri óheilbrigðri milliliðastarfsemi, sem þessir aðilar reka!

Nei, það er hægt að standa upp á fundum og segja þetta, helzt ekki á Alþingi samt. Það er reiknað með of mikilli fáfræði hv. þingmanna, til þess að það sé boðlegt. En það er ekki hægt að ráða fram úr þeim vanda, sem hér er um að ræða og ekki sízt hefur verið lögð áherzla á að fyrir hendi væri af hv. 8. landsk. þm. og hans flokki, með slíkum málflutningi. Það er ekki hægt.

Hv. þm. sagði, að Sjálfstfl. og viðskmrh. hans hefðu gefið innflutninginn og verzlunarálagninguna frjálsa, m. a. á útgerðarvörum. Við skulum segja, að svo sé. En hvað er þá það, sem skiptir meginmáli í þessu sambandi? Hefur verið hækkad við það, að innflutningurinn á þessum vörum var gefinn frjáls? Hefur verið hækkad? Er það óhagstæðara fyrir útveginn og fyrir sjómennina? Það er það, sem skiptir máli. Og hv. 3. þm. Reykv. benti auk þess á það hér áðan, að mjög mikill hluti útgerðarvara er fluttur inn beint af útvegs mönnum sjálfum. Og ég segi: Það er alveg hiklaust rétt að stefna að því, að útvegs mennirnir geti losnað við sem mest af milliliðaaðlagningu, og útvegsmenn í mörgum lands hlutum hafa einmitt gert þetta. Það þekkja allir frumkvæði Vestmanneyinga um ýmiss konar samtök í verzlunarmálum sinnar útgerðar.

ar. Það vita allir, að þeir urðu fyrstir til þess að stofna olíusamlag. Þeir stofnuðu líka lýsis samlag. Og þeir hafa fleiri samlög, hygg ég, sem hafa einmitt bætt aðstöðu þeirra verulega. Og ég veit ekki betur en að einn af þing mönnum Sjálfstfl., sem mest hefur haft sig í frammi á sviði útgerðarmála, hafi einmitt verið meðal frumkvöðlanna í þessari starfsemi, hv. þm. Vestm. (JJós).

Hv. 8. landsk. þm. var ákaflega kviðandi yfir því, hvað mundi taka langan tíma að framkvæma þessa rannsókn. Já, mér þykja það nú slæmar fréttir, ef það kynni að reynast svo, að þetta tæki svona langan tíma. Ég trúi því nú naumast, að það taki mjög mörg ár að framkvæma nægilega ýtarlega rannsókn, til þess að hægt sé að komast að sannleikanum í þessum efnum. En vill þá ekki hv. þm. bara flytja brtt. um það, að í staðinn fyrir að rannsókninni skuli lokið fyrir næsta reglulegt þing, þá skuli henni lokið t. d. eftir þrjú ár? Mér finnst það vera mjög í samræmi við þann „framsóknaranda“, sem kemur fram hjá honum. Ég segi framsóknaranda innan gæsalappa — vegna þess að ég heyrði ekki betur og sá ekki betur en að hv. þm. væri að telja öll tormeðki á því, að þetta væri hægt. Maðurinn, sem búinn er að vera að tala um milliliðakrið, frá því að hann fór að tala um pólitík, stendur hér upp, þegar loksins er flutt till. um að rannsaka milliliðagróðann, og sér öll tormeðki á því, að þetta sé framkvæmanlegt. Það tekur svo langan tíma, að það þýðir ekki að vera að hafa sig í það að vera að samþykkja svona till., tekur 3—4 ár og yrði ekki búið fyrr en eftir næstu kosningar. Hann hefur kannske verið að hugsa um það. Það hefur flógrað að honum allt í einu, að hann ætti að mæta fyrir dómstóli þjóðarinnar einhvern tíma á næstunni. (Gripið fram í.) Það leit nú sannarlega ekki út fyrir það, að hv. þm. hlakkaði til eins eða neins, vegna þess að öll hans framkoma mótaðist af hræðslu, ótta og skelfingu.

Þessi sami hv. þm. sagði, að það væri ekki rétt hjá mér, að hann eða flokkur hans hefði ekki flutt till. um slíka rannsókn; hann hefði flutt till. um verðlagseftirlit. Já, einmitt það. Það átti þá að koma í veg fyrir milliliðagróða og óhóflega álagningu með verðlagseftirliti. Ég held, að þessi hv. þm. þekki fólkið á götunni í Reykjavík og fólkið úti um allt land allt of lítið. Ég held hann vantroysti alveg minni þess. Hér var nefnilega verðlagseftirlit fyrir nokkrum árum. Tryggði það afnáam milliliðagróða? Tryggði það lágt og sanngjarnt vöruverð? Tryggði það yfirleitt hagsmunum almennings í verzlunarmálunum? Ef hann vissi nokkuð um, hver meining fólksins væri, þá mundi hann áreiðanlega ekki segja já og þá mundi hann áreiðanlega ekki hæla sér af því að hafa flutt till. um verðlagseftirlit sem einasta úrræðið til þess að skapa heilbriggt verzlunarástand í landinu. Það var nefnilega þannig, að hér hefur sennilega aldrei ríkt verra ástand s. l. 15—20 ár í verzlunarmálum en einmitt meðan verðlagseftirlitið var sem strangast hér í

Reykjavík og um land allt. Hér ríkti svartur markaður og hvers konar brask. Milliliðunum meira að segja fjölgaði, þeim hraðfjölgaði. Menn, sem alls ekki verzlðu, keyptu vörur til þess að braska með þær. Menn smygluðu og menn smurðu á vöruna á alla vega. (Gripist fram í.) Það getur nú verið, að þeir geri eitt-hvað að því enn þá, en ég segi, að fólkið er ekki nú háð svarta markaðnum og milliliða-braskinu eins og það var þá, einmitt þegar verðlagseftirlitið blómgaðist í landinu. Þetta ætti hv. þm. að muna, af því að hann mun nú einu sinni meira að segja hafa haft lífsframfæri sitt af því að vinna einhvers staðar í útjörðum fjárfestingar- og verðlagseftirlitsskrifstofubáksins. Ég veit ekki, hver þáttur hans hefur verið í því. Það væri ágætt, að hann upplýsti það þá líka. Hann hefur þá eigin reynslu af því, hvernig verðlagseftirlit og fjárfestingseftirlit, höft og bönn tryggja fólkinu hagkvæma verzlun og sanngjarnt vöruverð. En almenningur á Íslandi man það, að verðlagseftirlitið tryggði honum ekki hagstætt vöruverð. Þvert á móti, það skapaði svartan markað og hvers konar brask og milliliðastarfsemi.

Ég held, að ég þurfi svo ekki að svara fleiri atriðum að sinni af þeim, sem fram hafa komið í þessum umræðum. Ég vil aðeins endurtaka það, sem ég sagði í frumræðu minni, að fyrir okkur sjálfstæðismönnum vakir það fyrst og fremst með þessari till. að fá úr því skorið, hver þáttur milliliðanna sé í framleiðslukostnaði og viðskiptalífi þjóðarinnar yfirleitt. Þegar spilin hafa verið lögð á borðið um það, þegar sannleikurinn hefur verið leiddur í ljós, þá viljum við gera raunhæfar tillögur til úrbóta. Við viljum ekki láta sitja við það eitt að tala um það, að hér sé óhófleg milliliðastarfsemi. Við kunnum því náttúrulega frekar illa, að við, sem berjumst fyrir frjálsri verzlun og frjálsri samkeppni og þar með hagstæðri verzlun fyrir þjóðina, séum sí og æ brennimærktir sem flokkur milliliðanna og sá flokkur, sem fyrst og fremst vilji hjálpa einhverjum óheilbrigðum milliliðum til þess að raka saman fé á kostnað almennings. Við viljum leiða sannleikann í ljós, og við erum ekki hræddir við hann, eins og hv. 8. landsk. þm. virðist vera.

Hannibal Valdimarsson: Herra forseti. Ég er einn þeirra manna, sem leyfðu sér að brosa, þegar þessi till. kom fram. Ég tek undir það með hv. 1. þm. Eyf., að ekki finnst mér nú taka því að fara að setja neina stofnun á fót til þess að sálgreina flutningsmennina eða rannsaka að leiðum sálfræðinnar, hvað fyrir þeim vaki með till. Mér finnst það nefnilega alveg óþarft. Mér finnst það skína út úr þeim. Tillagan er flutt af því, að Sjálfstfl. liður illa undir því almenningsáliti, að milliliðagróðanum í þjóðfélaginu sé gert of hátt undir höfði og að framleiðsluatvinnuvegirinn séu látnir búa við of þröng kjör. Og þá segja þeir: Ja, við skulum láta Alþingi kjósa nefnd. — Og það er rétt, sem hv. 8. landsk. þm. benti hér á, að það eru allar líkur til þess, að sjálfstæðismenn eigi þau ítök í slíkri fimm manna nefnd, að

þeir hefðu góða aðstöðu til að verja sína umbjóðendur þar, ef þeir skyldu þá vera sannir að sök um að vera öðrum fremur umbjóðendur milliliðanna. Og þá er nefndarkosning og nefndarstarf ágætt skálkaskjól, þegar aðstaðan er góð til þess að gæta þar hagsmuna sinna brjóstmylkinga. Sjálfstfl. hefur þá sterku aðstöðu og hefur haft lengi, þar sem hann hefur stjórnarvaldið í höndum síns flokksformanns, að hann gæti gert miklu meira en að skipa nefnd til þess að athuga þetta. Hann gæti þrengt að milliliðagróðanum, en það lætur hann bara vera. Það væri það, sem talaði miklu skýrara máli til mín og annarra, ef Sjálfstfl. hefði sýnt einhvern lit á því að taka í lurginn á milliliðum og takmarka þeirra vald til milliliðagróða. Hvað hafa sjálfstæðismenn gert í því? Ekkert. Þeir hafa tekið þær einu hömlur í burtu, sem á því voru, að hér væri frjáls álagning á vörur. Verðlagseftirlitið hafa þeir lagt niður og enginn þarf að ætla, að við það hafi álagning minnkað, heldur hefur hún auðvitað aukizt, og þetta er af því, að Sjálfstfl. vill, að milliliðir reki hér gróðavænlegan atvinnurekstur, og hirðir þá stundum ekki um sem skyldi að gæta hagsmuna framleiðsluatvinnuveganna.

Hv. þm. N-Ísf. (SB) sagði hér áðan, að ef milliliðagróðinn væri óhóflegur, þá væri þjóðfélagið sjúkt. Um þetta er ég honum alveg sammála og vildi gjarnan, að hugur fylgdi máli hjá honum um það. Ég er einn af þeim mönnum, sem telja, að það beri því miður vott um sjúklegt þjóðfélagsástand, þegar ástandið er eins og það er í dag, að allir framleiðsluatvinnuvegir þjóðarinnar eru reknir með tapi og látið heita, að þeir lifi á bönbjörgum, að sjávarútvegurinn baslist áfram með hjálp og styrkjum til hans, að landbúnaðurinn bjargist áfram með hjálp og styrkjum til hans o. s. frv., en að gróði sé einungis af milliliðastarfsemi. Þetta tel ég sjúklegt þjóðfélagsástand.

Ég læt mér ekki detta í hug, að hv. þm. N-Ísf. eða flokksmenn hans segi frá því t. d. í útlöndum, að á Íslandi er það svo, að það er ekkert nema tap af sjávarútvegi og það er ekkert nema tap af landbúnaði og við verðum að fleyta þessu áfram, sjávarútveginum með afgangi af gróða af tóbakssölu og landbúnaðinum og öðru í atvinnulífinu með brennivínsgróða. Það eru máttarstólparnir hjá okkur á Íslandi, brennivín og tóbak. Töpin eru öll á framleiðsluatvinnuvegunum, og við erum að styrkja þá af þessum gróða þessara nautnavaða, og svo er verið að kría náttúrulega út úr heiðarlegum kaupmönnum líka og öðrum, sem selja aðrar vörur, til þess að halda landbúnaði og sjávarútvegi uppi. Ég veit ósköp vel, að hv. þm. N-Ísf. er það eins ljóst og mér, að öll milliliðastarfsemi í landinu sýgur sína næringu frá sjávarútvegi og landbúnaði fyrst og fremst og að einhverju leyti frá jákvæðri iðnaðarstarfsemi og að styrkjaþörfin hjá landbúnaði og sjávarútvegi er einungis af því, að milliliðir hafa komizt inn á sjávarútvegin og landbúnaðinn og kroppa þar af mikið, og svo er látið heita, að það sé verið af miskunnsemi að

styrkja þennan grundvöll þjóðfélagsins, framleiðsluatvinnuvegina. En það er ekki hægt að fá nokkurn mann innanlands eða utan til að trúa því, að máttarstöðirnar séu verzlun með brennivín, verzlun með tóbak, ekki einu sinni verzlun með bíla, ekki einu sinni verzlun með kornvörur, með nauðsynjavörur. Nei, allt er það milliliðastarfsemi, sem ætti að vera svo þröngur stakkur skorinn, að hún væri aðeins þjónustustarfsemi við framleiðslulífið, en gengi fyrst og fremst ekki of nærri því.

Hv. þm. N-Ísf. sagðist viðurkenna það, að tölurnar í þeirri skýrslu, sem hv. 1. landsk. lagði hérna fram, hefðu verið uggvænlegar tölur. Hann viðurkenndi, að það væri sýnt, að þegar sú rannsókn fór fram, hefði átt sér stað svo mikill gróði í milliliðastarfseminni, að það væri uggvænlegt. Hvað halda menn að hafi gerzt síðan? Halda menn, að gróði milliliðanna hafi minnkað síðan fyrir 10 árum, síðan 1945? Nei, það benda allar líkur til þess, að milliliðagróðinn hafi aukist síðan, einkanlega vegna þess, að hömlur á álagningu hafa verið niður felldar og verzlunarstéttin hefur nú sjálfðæmi um það, hvað hún leggi á vöruna. Auðvitað hefur hún ekki verið að þrengja sjálf að sér, heldur rýmka sitt olnbogarúm með aukinni álagningu. Og þetta þýðir því auðvitað það, að færi rannsókn fram nú, þá má búast við því sem sjálfgæfnu, að tölurnar, sem nú kæmu í ljós, yrðu uggvænlegri en hjá hagfræðinganeftdinni 1945.

Ég hygg, að það hafi verið hv. 3. þm. Reykv., sem viðurkenndi að visu afstöðu hv. 1. landsk., að hann hefði fagnað till. og lofað að fylgja henni, en hér væru menn að bölsótast út af þessari till. og væru sýnilega hræddir við hana. Þetta er alger misskilningur hjá hv. þm. Hér hefur enginn maður harmað, að þessi till. sé komin fram. Menn hafa sagt, að það þyrfti að framkvæma þessa rannsókn, og ég heyrði ekki betur en hv. 8. landsk. segði: Það þarf að vera ekki aðeins tryggt, að kákrannsókn fari fram, heldur að ýtarleg rannsókn fari fram, og þá má búast við, að hún verði tímafrek. Ég heyrði ekki, að hann legðist á móti þessari till. og vildi ekki, að það væri rannsakað, hver milliliðagróðinn væri; þvert á móti skildist mér á honum, að hann vildi, að rækileg rannsókn færi fram á milliliðagróðanum, svo að þar næðist rétt niðurstaða.

Ég undirstrika það, að þó að Sjálfstfl. vilji ekki taka svo myndarlega til höndum að sýna í verki, að hann vilji þrengja að milliliðagróðanum, t. d. til hagsbóta fyrir framleiðslustarfsemina í þjóðfélaginu, þá vil ég þó fylgja honum í því, að það verði skipuð nefnd, í trausti þess, að sú nefnd vinni vel sitt verk og fái aðstöðu til að rannsaka allt ofan í kjólinn.

Það hryggir mig að visu að heyra, að hv. 3. þm. Reykv. skuli tala í þeim tón, að hann vilji, að þessi nefnd sé sett á laggirnar, en hafa hana eins valdalitla og hægt sé. Hann sagðist telja, að það væri óþarft, að hún hefði vald til að heimta skýrslur. Já, einmitt það. Slíka nefnd vilja þeir, en slíka nefnd vil ég ekki. Ég vil, að hún hafi tvímælalaust vald til þess að

heimta skýrslur af öllum þeim aðilum, sem hún telur ástæðu til. Mér heyrðist líka því miður á hv. frsm. till., að hann teldi, að það væri nóg að snúa sér til aðilanna sjálfra og fá þeirra skýrslu, fá þeirra svör, fá skýrslu frá Sölusambandi íslenskra fiskframleiðenda um það, hvort það teldi sig hafa óhöflegan milliliðagróða, hvort það hefði nokkuð safnast fyrir í pokahorni t. d. á Ítalíu, og svo þegar skýrslan væri fengin, þá væri allt í lagi, þá væri rannsóknin búin, það þyrfti ekkert annað en spyrja þá sjálfa. Slíka nefnd vil ég ekki, en nefnd með valdi og nefnd með vilja til þess að komast að sannleikanum í þessum efnum, það vil ég.

Hv. þm. N-Ísf. skaut því hér fram í seinni ræðu sinni, þegar hann hafði fullyrt, að niðurstöðutölur hagfræðinganeftdarinnar 1945 hefðu verið uggvænlegar: Hvi framkvæmdi þáverandi viðskmrh., Emil Jónsson, ekki rannsókn á þessum uggvænlegu tölum? Já, það er ástæða til að spyrja. Mér hafði dottið í hug, að það kynni að vera af því, að Sjálfstfl. var með í þeirri stjórn, og að honum hafi ekki verið gefið um slíka rannsókn, og bendingu í þá átt gefur það, að fjárhagsmál heyrðu undir alla ríkisstj. og að einn flokkur í ríkisstj. gat því ekki knúið fram slíka rannsókn án samþykkis hinna stjórnarflokkanna. Og ég vildi þá snúa spurningunni við: Hvers vegna ætli Sjálfstfl. sem flokkur í þeirri stjórn hafi þá ekki getað sýnt áhuga sinn á því, þegar þessar uggvænlegu tölur lágu fyrir, að knýja þá fram rannsókn? Mér þætti vænt um, ef það væri hægt að upplýsa það, að Sjálfstfl. hafi þá haft uppi tilburði um að knýja fram rannsókn á málinu, eftir að þessar uggvænlegu tölur vísindamannanna, þ. á m. fulltrúa frá Sjálfstfl., höfðu komið fram, en það þyrfti samþykki allra stjórnarflokkanna til ákvarðana um fjárhagsmál.

Eitt af því, sem hv. frsm. tók hér fram í seinni ræðu sinni, var það, að einn af þm. Sjálfstfl., hv. þm. Vestm. (JJós), hefði átt hlut að því, að útgerðarmenn í Eyjum hefðu komið upp félagsamtökum hjá sér — til hvers? Til þess að komast hjá milliliðagróða. Og nú vil ég spyrja: Halda ekki Vestmanneyingar áfram þessari félagsstarfsemi sinni? Bendir það ekki einmitt til þess, að þeir með því að útvega sér sínar vörur sjálfir komist hjá einhverjum milliliðakostnaði, sem sé hægt að sneiða hjá? Þeir verða auðvitað að hafa allan nauðsynlegan kostnað af útvegum sinna vara gegnum sinn félagsskap, en sleppa þeir ekki ódýrara en með því að láta það fara hinar venjulegu leiðir? Ef þeir slyppu ekkert ódýrara á þennan hátt og högnuðust ekkert á því, þá mundu þeir, hygg ég, hætta þessari fyrirhöfn allri saman. Þeir halda því áfram. Það bendir til þess, að þeir komist fram hjá milliliðagróða með þessu móti, enda er það staðreynd, að útgerðin í Vestmannaeyjum, m. a. af þessari ástæðu, stendur ekki eins höllum fæti og víða annars staðar, þar sem milliliðagróðinn hefur fengið sinn skerf af framleiðsluverðmætinu.

Ég get ekki komist hjá því að gera athuga-

semd við það, þegar hv. þm. N-Ísf. sagði, þegar hann var að svara hv. 8. landsk., að á dögum verðlagseftirlitsins hefði vissulega átt sér stað smygl og fleira. Ef það stæði eitthvað í sambandi við verðlagsákvæðin, þá ætti smyglið að vera horfið núna. Nú er ekki neitt verðlagseftirlit. En einkennilegt er, að hafi þetta verið orsök, þá hefur afleiðingin samt ekki horfið. Það eru ekki ómerkari menn en hv. 1. landsk. og hv. 3. þm. Reykv., einn aðalhöfuðsmaður heildsalastéttarinnar í þessu landi, Björn Ólafsson, sem hafa fyrir örskömmu viðurkennt hér á Alþingi, að nú væri slíkt smygl í landinu, að óviðunandi sé.

Það lítur því út fyrir, að þetta standi ekki í beinu sambandi við verðlagseftirlit, ófögnuðurinn eigi sér stað ekki síður, þó að búið sé að afnema verðlagseftirlit. Aldrei þótti heldur ástæða til að nota ákvæði stjórnarskrárinnar til að setja á laggir valdamikla nefnd til þess að glugga ofan í okrið, meðan einmitt þetta verðlagseftirlit var. Nú á s. l. ári, þegar verzlunarfrelsið var komið í algleyming, var sett á fót — ég held með samþykki allra þingflokka — valdamikil nefnd til þess að rannsaka okurstarfseminu í landinu, sem þá þótti keyra svo úr hófi, að það væri ekki lengur neinum vafa bundið, að hér væri stórkostleg okurstarfsemi rekin.

Nei, það er ekki til neins að nefna þetta þjóðfélagsból, okur og smygl, sem eitthvað, sem heyrir liðinni tíð til, þeim tíma, þegar höft og bönn hafi neytt menn út í slíka starfsemi. Þetta hefur allt saman dafnað og magnast því meir sem hið svokallaða verzlunarfrelsi hefur fengið að breiða úr sér, sem, eins og margsinnis hefur verið sýnt fram á, er aðallega og nær eingöngu fólgið í frjálsri álagningu, frjálsu gróða, en ekki frelsi í verzlun að öðru leyti.

Hv. 1. landsk. taldi það sannaða staðreynd, að milliliðagróðinn sé of hár og hv. 3. þm. Reykv. viðurkenndi hans ræðu hafa verið öfgalausar í þessu máli, og þar með viðurkenndi hann, að mér skildist, niðurstöðu hans.

Ég tek því undir það með hv. 1. landsk., að ég tel það eitt höfuðverkefni nefndarinnar, ekki að sýna fram á það, sem þegar er sannað, heldur að undirbyggja tillögur um, hvernig ætti að draga úr milliliðaokrinu á þann hátt, að framleiðsluatvinnuvegirnir hefðu betri möguleika til að starfa.

Ég undraðist það, þegar ég heyrði hv. 3. þm. Reykv. vitna til þeirra tíma, þeirra sældartíma skildist mér, þegar við hefðum búið við milliliðalaust þjóðfélag, og það átti að hafa verið á dögum einokunarverzlunarinnar, á dögum ósjálfstæðis og þjáninga undir erlendri þjóð. Eru menn virkilega búnir að falsa svo Íslandssöguna fyrir sjálfum sér, að hæstv. dómsmrh. geti borið þetta á borð, þó að á Varðarfundinum sé, að tala um milliliðalaust þjóðfélag á okkar þjáninga- og niðurlægjartímum, og að hv. 3. þm. Reykv. leyfi sér svo í framhaldi af þessari kenningu ráðherrans að bera þetta á borð fyrir okkur á Alþingi? Hvenær hefur íslenskt þjóðfélag verið mergsogið

eins og pint eins og meðan við lutum erlendri þjóð, sem hafði milliliði sína í öðru landi og sprengdi undan blóðugum nöglum hvers Íslendingi allt það, sem hægt var að ná í sambandi við framleiðslu okkar, svo lítil sem hún þá var? Og svo segja menn, að þetta hafi verið milliliðalaust þjóðfélag, og spyrja, hvort menn vilji aftur þá sæld, sæld þeirra tíma. — Hér er annars ekkert verið að tala um það, hvort við viljum milliliðalaust þjóðfélag eða ekki. Það hefur aldrei verið til. Við viljum viðurkenna þá þróun, að milliliðastarfsemi er auðvitað nauðsynleg. Það er aðeins verið að tala um hitt: Á að marka milliliðunum sanngjarnan bás, á að hafa takmörk á því, sem þeir geta tekið af framleiðslustéttum þjóðfélagsins, og láta þá ekki sitja í fyrirrúmi fyrir framleiðslustéttunum sjálfum? Við viljum það, en ekki afnám allra milliliða, það væri fjarstæða, firra. Við viljum láta takmarka rétt milliliða til þess að maka krókinn, þannig að sjálf framleiðslustarfsemin sé örmagna og liggi við stöðvun á hverjum tíma, og við teljum það alveg ósæmlegt að láta framleiðslustarfseminu draga fram lífið af hörmungum styrkja og svokallaðs náðarbrauðs.

Ég fer ekkert í launkofa með það, að mér skilst, að það þurfi að vera lýðum ljóst, hvaða ágóðahluti rennur í vasa heildsala, — það hafði gleymzt einmitt að minnast á þá stétt í hinn merku ræðu hæstv. dómsmrh., eftir því sem Morgunblaðið sagði frá, sú stétt var aldrei nefnd þar, þegar gengið var á röðina að telja upp hina nauðsynlegu milliliði þjóðfélagsins. Ég tel alls ekki, að það sé hægt að vera án þeirrar stéttar, en hún þarf að vera eins mannfa og hægt er að komast af með, og hver heildsali á að fá eins lítinn gróða af sinni starfsemi og forsvaranlegt er að láta hann hafa fyrir þá þjónustu, sem hann innir af hendi. Ég veit ekki, hvað rennur í vasa þessarar stéttar sem gróði fyrir þá þjónustu, sem hún innir af hendi, en grunur minn er sá, að hann sé ekkert lítill.

Það liggja fyrir skýrslur um gróða bankanna, þeir annast þjónustu, útvegum fjármagns, leigu á fjármagni fyrir atvinnureksturinn. Mig minnir, að skýrslur hermi, að gróði bankanna á Íslandi hafi verið 50 millj. s. l. ár. Mér finnst, að hann gæti verið minni og hann ætti að vera minni á þann hátt, að það væru ákveðnir lægri vextir til sjávarútvegs og landbúnaðar, til undirstöðuatvinnuveganna, svo að það þyrfti minna að gefa þeim af ölmusum.

Mér sýnist, að það sé allblómlegur búskapur hjá olíufélagunum. Ég sé ekki annað en þau hafi leyfi til milljónatuga fjárfestingar á hverju ári, og ég gæti trúað því, að eitthvað ættu þau í lausum aurum líka. Mér finnst, að það mætti athuga það og rannsaka það, komast að réttari niðurstöðu um, hver gróði olíufélaganna er á hverju ári, og ef hann er umfram það, sem hóflegt verður að teljast, þá eigi það fyrst og fremst að renna til sjávarútvegsins og annarra undirstöðuatvinnuvega, sem þurfa á miklum brennsluolíum að halda í sambandi við rekstur sinn.

Mér sýnist líka allt benda til þess, að trygg-
ingafélagunum sé ekki svo þröngur stakkur
skorinn, að þau leggi ekki til hliðar nokkrar
milljónir, kannske nokkra milljónatugi á ári
hverju, og það er þó tekið af framleiðsluat-
vinnuvegum þjóðarinnar.

Mér er ekki heldur grunlaust um, að eitt-
hvað sé lagt til hliðar í milliliðastarfsemi í út-
flutningsframleiðslu þjóðarinnar.

Ég skal nú láta máli mínu lokið. Ég held, að
þessi till. sé ekki að ófyrirsynju fram borin. Ég
skal með gleði greiða henni atkvæði í trausti
þess, að það verði ekki neitt hálfkák, sem þar
verði framkvæmt, heldur starfsemi í þjónustu
sannleikans. Þá er ég ánægður, og þá kvíði ég
heldur ekkert niðurstöðunni. Ég vil minna á
vísuþartinn:

„Komdu og skoðaðu í kistuna mína,
í kössum og handröðum á ég þar nóg“.

Ég er alveg viss um, að það eru til margir
handraðar, sem hér þarf að skoða í, og ég
vona bara, að þessi till., sem raunar hefði átt
að heita: Komdu og skoðaðu í kistuna mína —
sé af hreinskilni, en ekki fláttskap fram borin.

Umr. frestað.

Á 17. fundi í Sp., 23. nóv., var fram haldið
fyrri umr. um till.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Ég held ég
verði að byrja með því að leiðrétta ofur lítið,
sem kom fram í ræðu hv. þm. N-Ísf. viðvíkj-
andi því, hvernig fiskhringurinn hefði verið
stofnaður, hvernig Sölusamband íslenskra fisk-
framleiðenda hefði komið á. Hann sagði, að
það hefði verið stjórn Alþf. og Framsóknar,
sem hefði stofnað þann hring, en svo var ekki.
Ég held, að ég muni það áreiðanlega rétt, af
því að ég var farinn að fylgjast nokkuð með í
þessum málum þá, en hv. þm. var þá enn ung-
ur, að fyrstu sérrettindin, sem Sölusamband
ísl. fiskframleiðenda fékk, var þegar það fékk
eins konar einkasölu af hálfu ríkisins, sem því
var veitt af Ólafi Thors, þáverandi atvmrh., í
nóv. eða des. 1932. Þá var í fyrsta skipti með
brbl. skellt á einokuninni handa Sölusambandi
ísl. fiskframleiðenda, og síðan hefur hún hald-
ið. Hitt er rétt, að eftir að Framsókn og Alþf.
mynduðu sína ríkisstj. 1934, varð nokkur deila
um þetta mál. Það hafði þá verið um alllangt
skeið mikil deila um fiskútflutninginn og hvort
Kveldúlfur og Alliance ættu að hafa hreinan
meiri hluta í Sölusambandi ísl. fiskframleið-
enda, eins og þau höfðu samkv. þeim atkvæðis-
réttarreglum, sem Ólafur Thors hafði sett,
þegar lögin voru upprunalega sett. Á Alþingi
því, sem sat í ársbyrjun 1935, var þessum regl-
um breytt. Þá voru ný lög sett, sem tryggðu
það, að útvegsmenn sjálfir, en ekki þessi tvö
stóru félög, hefðu meiri hlutann í Sölusambandi
ísl. fiskframleiðenda. Hins vegar gerðist það
nokkru eftir að Alþingi setti þessi lög, eftir
mjög harðar deilur við Sjálfstfl., að eftir að
Alþingi var sent heim þá um vorið, voru gefin
út brbl., sem breyttu þessum lögum frá Alþingi

Alþt. 1955. D. (75. löggjafarþing).

og breyttu þeim þannig, að það var tryggt, að
Kveldúlfur og Alliance hefðu meiri hluta í
Sölusambandi ísl. fiskframleiðenda. Og ég býst
við, að þeir þingmenn, sem eru mér eldri, ekki
síst ef hæstv. forsrh. væri nú mættur, gætu
sagt til, hvort þetta er ekki rétt, sem ég þarna
hef sagt. Hinu vil ég svo bæta við frá eigin
brjósti, sem ég býst nú ekki við að hann mundi
samsinna, að það hafi verið Landsbankinn,
sem kúskaði ríkisstj. til að setja brbl. og
breyta nýfengnum lögum frá Alþingi til þess
að bjarga Kveldúlfi, sem þá skuldaði upp und-
ir 12 millj. kr. í Landsbankanum, eða alla
seðlaútgáfu landsins. Hins vegar er kannske
gott að muna það með, til þess að hægt sé að
skyggjast ofur lítið á bak við, hvaða öfl það
eru, sem ráða því, hvernig farið er að, þegar
milliliðagróði er í veði, eins og í þessu tilfelli
gróðinn af því að flytja út íslenskan fisk. Það
hafði sem sé sýnt sig þá nokkru áður, að það
voru nokkur átök um þetta, og það hafði
meira að segja komið fyrir, að íslenskir fisk-
kaupmenn buðu herra verð fyrir íslenskan
fisk til útflutnings en þessi svokölluðu sölu-
sambönd íslenskra fiskframleiðenda vildu gefa.
Þeir arðræningjar, sem réðu Ítalíu, vildu gefa
herra verð fyrir fiskinn en fiskhringurinn, sem
tók fiskinn af fiskimönnum hér heima, og út
úr því kom það, sem eldri menn líka munu
muna eftir, hið svokallaða Gismondi-mál, sem
var eitt af því, sem gaf mönnum dálitla inn-
sýn í, hvernig milliliðir héldu niðri verðinu á
fiskinum fyrir íslenskum framleiðendum, högn-
uðust á því að komast þarna inn á milli, meira
að segja með aðstoð ríkisins, og geta einokað
þannig fiskútflutninginn, og skömmtuðu þann-
ig Íslendingum að hætta einokunarkaupmann-
anna að fornu lægra verð fyrir fiskinn en
þeir hefðu getað fengið með því að selja hann
meira að segja beint til auðhringanna í við-
komandi löndum, sem fiskurinn var seldur til.

Ég leiðrétti þetta hjá hv. þm. N-Ísf. og rifja
upp þessar gömlu staðreyndir, vegna þess að af
sérstökum ástæðum fengum við á þessum ár-
um allmiklu meira tækifæri til þess að skyggj-
ast á bak við tjöldin um, hvernig salan gengur
fyrir sig á fiskinum, heldur en við höfum haft
upp á síðkastið. Það hafa sem sé hvað eftir
annað verið heimtaðar rannsóknir, við skulum
segja t. d. viðvíkjandi Sölusambandi ísl. fisk-
framleiðenda, bæði á hneykslum þess viðvíkj-
andi verðinu, sem það hefur skammtað Íslend-
ingum, og viðvíkjandi því, hvernig það selur
Norðmönnum fiskinn og tekur skaðabætur af
íslenskum fiskimönnum á eftir út af slíkri
sölu. En það hafa bara ekki fengið slíkar
rannsóknir fram. Og mér þykir það raunveru-
lega slæmt, þegar þetta mál er til umræðu hér,
að þeir sömu hæstv. ráðh. sem eru reiðubúnir
til að tala um þessi mál utan þessarar stofn-
unar, eins og hæstv. forsrh. talaði í Lands-
sambandi ísl. útvegsmanna eða hæstv. dóms-
mrh. við landsmálafélagið Vörð, skuli ekki vera
viðlátir hér á Alþingi til að tala við þing-
menn um það, sem þingið varðar um í þess-
um efnunum.

Að svo mæltu skal ég koma að þeirri till.,

sem nokkrir þm. Sjálfstfl. hafa lagt hér fram og eftir þeim umr., sem fram fóru á síðasta fundi, er auðséð að kemur til með að verða með mest ræddu málum, sem fyrir þingið hafa komið, og það ekki að tilefnislausu. Það er rétt fyrir okkur alveg frá upphafi að gera okkur ljóst, hvort við viljum kryfja þessi mál til mergjar, sem hér er stungið upp á, eða hvort við viljum hindra, að þau verði krufin til mergjar. Þessi till., sem hér er komin fram, er sem sé mjög þýðingarmikil, ef þannig er frá henni gengið, að hægt sé að framkvæma þessa rannsókn til fulls og ekki verða settar neinar hömlur á þá menn, sem falið verður að rannsaka þetta og kryfja þetta mál í eitt skipti fyrir öll þannig til mergjar, að það sé ekki hægt að standa hér upp og staðhæfa sitt á hvað, hver um sig, eftir því hvaða flokki menn tilheyra, en engin gögn liggi fyrir um, hvernig hlutirnir séu. Ef við værum í landi eins og t. d. Bandaríkjunum, mundum við til að geta rætt um svona mál fletta upp í skýrslum, þar sem liggur nákvæmlega fyrir, hvað t. d. ákveðnir auðhringar græða. Við getum flett upp General Motors, við getum séð, hvað er þar hreinn gróði. Hagskýrslurnar t. d. í Bandaríkjunum eru mjög vel sundurliðaðar hvað þetta snertir, og eftirlit með skattaframtali og slíku, þó að því sé vafalaust að einhverju leyti ábótavant, er samt svo margfalt betra en hér hjá okkur, að við getum alveg fengið heildarmynd af því, hvernig gróðamyndun fer fram í Bandaríkjunum Norður-Ameríku. Hér verðum við að staðhæfa á vixl, við verðum að rifast um, hvort skattaframtölin gefi rétta mynd, við verðum að rifast um, hvort meira að segja fasteignamat gefur rétta mynd, og við verðum að vera ásáttir um, að það gefi ekki rétta mynd, en hvað skakka mynd það gefur, það getum við kannske ekki alveg komið okkur saman um. M. ö. o.: Það er hreinasta forsmán, hvernig gengið er frá öllum þessum málum hér á Íslandi, þannig að í staðinn fyrir að íslenski kapitalisminn og framleiðslustarfsemin hér heima liggi fyrir eins og opin bók efnahagslega séð, þá er þetta allt saman eins og það væri leyndardómur. Þess vegna ber því mjög að fagna, að slík till. komi fram sem þessi, ef það fást á henni þær endurbætur, sem geta tryggt, að hægt sé að rannsaka þetta mál eins og þarf að rannsaka það.

Hv. þm. N-Ísf. sagði í sinni framsöguræðu, að það væru of miklar kröfur gerðar á hendur framleiðslunni, og það er náttúrlega það þjóðfélagslega höfuðviðfangsefni, sem liggur fyrir okkur og þeim, sem kæmu til með að rannsaka þessi mál. Og þá er fyrsta spursmálið þetta: Hverjir hafa gert þessar of miklu kröfur á hendur framleiðslunni, og hverjir hafa haft aðstöðu til þess að gera svo miklar kröfur á hendur framleiðslunni og til þess að fá þeim framgengt? Og í öðru lagi verður spurningin: Hvaða aðstaða er það, sem slíkir menn eða slíkir aðilar hafa getað notað sér? Og í þriðja lagi: Hvar eru sannanirnar fyrir því, að slík aðstaða hafi verið hagnýtt, og í hve ríku mæli hefur hún verið hagnýtt? Þessum

spurningum þurfum við raunverulega að reyna að svara; þetta þurfum við að gera okkur ljóst. Staðreynd er, að framleiðslan á Íslandi skapar gífurleg verðmæti. Við stöndum framlega í flokki þjóða hvað afköst snertir og þjóðartekjur, mjög framarlega. En hins vegar er framleiðslan rúin þannig, að það verður að halda henni uppi með styrkjum. Hún er rúin inn að skinninu og næstum því oft meira en það, þannig að það verður að hlaupa undir bagga með henni, svo að hún ekki hætti. Hvernig er um framleiðendur, verkamenn, sjómenn, bændur og aðra framleiðendur? Þeir eru rúnir inn að skinninu, þannig að núna síðustu átta árin hefur þeirra lífsafkoma ekki batnað, heldur rýrnað, móts við það, sem var 1947. Á þá hefur verið sleppt lausum öllum dýrtíðardraugum, sem ríkisstj. og stjórnar-flokkarnir hafa getað magnað á þá. Álagningarfrelsi hefur verið gefið. Það hefur verið gefið frjálst, hve mikla húsaleigu mætti heimta af mönnum. Hér í Reykjavík verða verkamenn að greiða þriðjung upp í helming af sínu kaupi í húsaleigu. M. ö. o.: Þeir, sem framleiða, framleiðendurnir sjálfir, verkamenn, sjómenn, bændur og aðrir þeir, sem að framleiðslunni vinna, hafa ekki gert svo miklar kröfur á hendur framleiðslunni, að hún þess vegna standi verr. Þvert á móti, þeir hafa orðið að setta sig við það síðustu 8 árin, samtímis því sem þjóðin hefur margfaldað sín laun, að þeir beri skarðari hlut frá borði en þeir báru 1947. Við verðum þess vegna að leita fyrir okkur, hvar það er, sem of miklar kröfur eru gerðar á hendur framleiðslunni, og hverjir það eru, sem gera þær kröfur. Og ég skal nú reyna fyrir mitt leyti að setja fram svör mín við þessum spurningum, sem ég bar fram áðan, hverjir það eru, sem hafa gert þessar of miklu kröfur til framleiðslunnar, og hvaða ástæður þeir hafa haft til þess að fá þeim framgengt.

Það er þá í fyrsta lagi: Þeir, sem hafa gert of miklar kröfur til framleiðslunnar, eru auðhringarnir í innflutnings- og útflutningsverzlun, nokkrir völdugir og ríkir heildsalar, skipafélög, bankar, váttryggingafélög, húsabráskarar og fleiri stóreignamenn. M. ö. o.: Þeir, sem hafa gert of miklar kröfur til framleiðslunnar, eru þeir menn, sem í daglegu tali eru kallaðir milliliðir, og þá leggur raunverulega alþjóða manna þá merkingu í orðið milliliðir, að það séu þeir menn, sem séu ekki svo vitlausir að setja fé sitt í framleiðslu og því síður svo vitlausir að vinna við framleiðsluna, heldur græði á því, sem framleitt sé, græði á vinnu þeirra, sem framleiða. Það eru þessir aðilar að mínu áliti, og að því mun ég koma síðar, sem hafa gert svo miklar kröfur á hendur framleiðslunni, að hún hefur verið rúin, rúin að öllum þeim auði, sem hún hefur skapað, og meira að segja rúin þar að auki að miklu af því, sem hún átti fyrir.

Í öðru lagi: Hvernig stendur á, að þessir aðilar hafa getað gert þessar miklu kröfur, hvaða aðstaða er það, sem þeir hafa til slíks? Því vil ég svara þannig: Aðstaðan, sem slíkir menn,

milliliðirnir eins og kallað er, hafa fengið, er að hafa ríkisvaldið í sínum höndum og nota ríkisvaldið til þess að ráða því, hverjir fái arðinn, sem framleiðendurnir, þ. e. hinn vinnandi fjöldi, skapa með sinni framleiðslu. Það er þessi aðstaða að hafa ríkisvaldið í sínum höndum, sem þessir milliliðir svokölluðu hafa getað notað sér.

Og þá í þriðja lagi, svo að ég komi með þriðju staðhæfinguna í þessu sambandi: Hvar eru þá sannanirnar fyrir því, að slík aðstaða hafi verið hagnýtt? Sannanirnar fyrir því, hvort þessi staðhæfing mín sé rétt, munu fást, ef rannsakað er til hlítar, hvert auðurinn, sem skapaður hefur verið á Íslandi, þó að við tækjum ekki nema síðan eignakönnunin fór fram 1947, hefur lent. Hefur auðurinn, sem síðan hefur verið skapaður á Íslandi, t. d. lent hjá verkamönnum, hjá bændum, hjá mótorbátaeigendum, hjá togaraeigendum? Hefur hann lent hjá útgerðinni, sem hefur átt meginþáttinn í að skapa hann? Ef við t. d. létum fara fram núna eignakönnun á Íslandi og gengjum dálítið betur fram í því en 1947, — og ég býst við, að þeir, sem flytja þessa till., mundu vera fyllilega sammála því, — þá mun sýna sig, hvar auðurinn er, sem skapaður hefur verið á þessum árum. Og það er bezt að ganga alveg úr skugga um það, hvar sá auður hefur lent, hjá hverjum hann er, og leita nú vel. Það er vitanlegt, að það eru yfir 150 milljónamæringar í Reykjavík nú. Það er mikið fyrir svo litla borg. Það er vitanlegt, að 100 menn og félag hér í Reykjavík eiga í skuldlausum eignum yfir 1000 millj. kr. Það er samt sem áður svo, að engar skýrar hugmyndir fást um þessa hluti, vegna þess, hvornig búið er að viðvíkjandi skattalögum og fasteignamati, og þess vegna óhugsandi að ætla að fá nákvæmar skýrslur um þetta öðruvísi en með nýrri eignakönnun. En þessir hlutir þurfa sem sé að koma fram. Það þarf að leita að því, hvar auðurinn er, sem skapaður hefur verið, hvar auðurinn er, sem framleiðsluna vantar, til þess að hún standi undir sér, og segja, hvar hann sé. Þá sjáum við líka um leið, hverjir það eru, sem hafa fengið hann á þessum árum. Frummælandi þessa máls tók það fram, að til þess að komast að sannleikanum í þessu máli, komast fyrir þá fjárplógsstarfsemi, sem hann sagði að hér hefði verið rekinn, mætti enga linkind sýna og rannsóknin, sem fram færi, yrði að vera eins viðtæk og frekast er kostur. Og eignakönnun, fullkomin eignakönnun, betri en sú, sem var 1947, er áreiðanlega eitt af því, sem verður óhjákvæmilegt til þess að komast fyrir um, hvert peningarnir renna, hvert auðurinn og arðurinn rennur, sem skapaður er á Íslandi, því að það er ekki svo lítið, sem hér er skapað.

Nú skulum við athuga ofur lítið betur þessar staðhæfingar minar og till. flm. með hliðsjón af þeim umr., sem hérna hafa orðið. Það hefur allvíða verið komið við, og ég held, að ég verði nú að biðja um að fá að leggja orð í belg um, hvað felist í því orði, sem notað er hérna í þessari þáttill. og mikið hefur verið

notað hér á mismunandi hátt, sem sé orðinu „milliliður“. Það er alltaf svo, þegar maður tekur fyrir eitthvert mál til rannsókna, að það verður að koma sér niður á, hvað átt er við með orðunum, sem eru notuð. Og orðið „milliliður“ gefur auðsjáanlega — það heyrir ég á þeim umræðum, sem fram hafa farið — tilefni til ákaflega mikils hugtakaruglings í þessu máli. Það er tvennt, sem felst í orðinu „milliliður“ og ég held við þurfum að aðgreina vel, þegar við reynum að kryfja þetta mál til mergjar. Í fyrsta lagi er átt við þann — ef ég mætti segja — tæknilega millilið, sem tekur að sér að koma ákveðinni afurð frá þeim, sem framleiðir hráefnið, allt til kaupandans, mennina t. d., sem taka við fiskinum hérna heima á Íslandi, ganga frá honum hér á ýmsan hátt, koma honum um borð í skip, sjá um sölu á honum, sigla því skipi út, koma því í höfn á Ítalíu, Spáni eða annars staðar og að lokum selja hann neytandanum þar syðra. Á milli hráefnisframleiðandans á Íslandi og neytandans í neytendalöndinu eru sem sé mjög margir tæknilegir milliliðir, sem ég býst við að allir séu sammála um að séu alveg óhjákvæmilegir. En þetta starf, þessi breyting á afurðinni í vöru, flutningur á þessu, er raunverulega starf, sem strangt tekið er aðeins þáttur úr heildarframleiðslustarfinu, þannig að það er aðeins tæknilega séð, sem við getum kallað þessa menn milliliði. En í öðru lagi er orðið „milliliður“ notað í þeirri merkingu, að það séu gróðamenn, sem skjóta sér inn á milli framleiðenda og neytenda og græða á báðum. Þetta tvennt þurfum við að aðgreina, þegar við ræðum um þessa hluti.

Það er ákaflega eðlilegt fyrir okkar þjóð, þegar hún talar um milliliði, að eiga raunverulega við þetta hvort tveggja. Það er hvað hugtakið snertir sá arfur, sem við höfum fengið í okkar sögu og styðst við sára reynslu okkar þjóðar, að þegar við um margar aldir erum ósjálfstæð þjóð, frumstæð bændapjóð, þá er það sami aðilinn, sem tekur að sér að taka við okkar skreið eða okkar ull eða hverju öðru við búðarborðið á Eyrarbakka eða Reykjavík eða hvar sem það var og flytja það út og koma aftur með aðra vöru í staðinn, — það er sami aðilinn, sem er sá tæknilegi milliliður í þessu efni, og arðræninginn, þannig að í augum okkar þjóðar hefur lengi haldizt, að þetta tvennt færi saman.

Við verðum hins vegar að gera okkur ljóst, — og þar þótti mér sérstaklega hæst. dómsmrh. í þeirri ræðu, sem hann hélt í Sjálfstæðishúsinu, rugla mjög saman, — að það er um tvennt ólíkt að ræða, sem ekki þarf að fara saman í þeim framförum, sem orðið hafa, og þeirri breytingu, sem orðið hefur hjá okkar þjóð. Annars vegar er um að ræða, þegar við þróumst frá því að vera tiltölulega frumstætt mannfélag yfir í það að verða meir og meir næstum því stóriðjupjóð. Þá er um að þróa eða efla okkar verkaskiptingu, verkaskiptinguna á milli mannanna. Og það er nauðsynlegur og óhjákvæmilegur hlutur, sem hlýtur að vera undirstaða undir framförum og efla fram-

farirnar. En hins vegar hefur sú orðið reyndin á, að á sama tíma hefur eflzt stéttaskipting, sem sé skipting í yfirstétt og undirstétt, þannig að vissir aðilar, sem hafa tekið að sér svo og svo mikið hlutverk í sambandi við þessa vaxandi og nauðsynlegu verkaskiptingu, hafa notað sína aðstöðu til þess að arðræna verkamenn, bændur og aðrar vinnandi stéttir, en verða sjálfir auðugir menn, m. a. á því að þrengja sér þarna inn á milli og hagnýta þá eðlilegu verkaskiptingu, sem þarna þarf að vera í þjóðfélaginu, til þess að skapa sér gróða.

Við skulum gera okkur ljóst, þegar við þess vegna ræðum um þetta fyrirkomulag upp á framtíðina, hvort milliliðir eru nauðsynlegir eða ekki, að sú tæknilega verkaskipting manna verður auðvitað nauðsynleg til frambúðar. Það er alveg gefið mál, að við þurfum áfram á því að halda hér á Íslandi, að það séu ákveðnir menn, sem sjái um að taka við hvort sem er fiski eða ull eða kjöti eða hverju sem er, gangi frá því til útflutnings, annist um sölu á því, flytji það í skipum úr landi, sjái um að kaupa vörur inn og flytja þær hingað, afgreiða þær og annað slíkt. Þessi verkaskipting í þjóðfélaginu verður auðvitað óhjákvæmileg í framtíðinni, alveg eins og hefur verið nú síðustu áratugin. Þeir menn, sem vinna sín verk á þessum sviðum, jafnt verkamenn, hafnarverkamenn, sjómenn, innanlands og utan, smástúlkurnar, hafnsögumennirnir, allir þeir aðilar, sem þarna koma að, skrifstofufólk og annað slíkt, — þetta er allt saman fólk, sem er að vinna sinn ákveðna hluta í framleiðslustarfinu. Það er, ef maður mætti nota það orð, tæknilegur milliliður, sem er nauðsynlegur á milli hráefnaframleiðandans og neytandans í því landi, sem notar að lokum vöruna. Þetta er náttúrulega svo sjálfsagt, að raunverulega ætti ekki að þurfa að tala um þetta, en ég geri það eingöngu vegna þess, að þessar sjálf-sögðu röksemdir um eðlilegar framfarir í krafti verkaskiptingar voru hagnýttar t. d. af hæstv. dómsmrh. til þess að vera röksemdir fyrir því, að auðvald væri nauðsynlegt, en það er hrein rökvilla. M. ö. o.: Sem tæknilegur milliliður verður þessi verkaskipting að haldast. En svo komum við að hinu: Er nauðsynlegt, að einhverjir sérstakir aðilar safni gróða, skapi sér gróða af þessu starfi; að milliliðagróði, eins og þessi till. heitir, sé yfirleitt til? Og þar komum við náttúrulega að því máli, sem er höfuðatriði í þessu sambandi, og ég vonast til þess, að við getum hér eftir rætt um þetta mál þannig, að við athugum, hvort það sé nauðsynlegt, að gróði sé myndaður, og hvort það sé rétt, að hann sé myndaður, og hve mikill á þessu sviði, án þess að blanda því saman við nauðsynina á eðlilegri tæknipróun í þjóðfélaginu.

Hér er því raunverulega gert ráð fyrir því strax í heiti tillögunnar, rannsókn á milliliðagróða, að milliliðagróðinn sé til, og það er eftirtektarvert, að það er þarna talað um, að rannsaka skuli milliliðagróða. Það er ekki talað um að rannsaka atvinnurekendagróða.

Hvernig stendur á því? Í fullþróðu iðnaðarlandi, við skulum taka Bandaríki Norður-Ameríku, er höfuðgróðinn hjá framleiðslunni, hjá eigendum framleiðslutækja. Svo að ég aftur taki t. d. bílaiðnaðinn, General Motors eða slíka, þá eru þeir menn, sem græða á þessu sviði, sjálfir eigendur framleiðslutækjanna. General Motors, sem mun vera stærsta einstakt hlutafélag í veröldinni, hafði, ef ég man rétt, yfir 1000 millj. dollara í gróða á síðasta ári, það gaf það upp. Og þeir stóru auðhringar, sem myndast hafa í Bandaríkjunum, eru auðhringar, sem sjálfir eiga framleiðslutæki og græða á því. Það, sem þeir láta þeim, sem hérna mundu vera kallaðir milliliðir, í té, þ. e. mönnum, sem selja þetta, annast um flutning á því og annað slíkt, er aðeins hverfandi lítill hluti af gróðanum, höfuðgróðaaðilinn er sjálfur eigandi framleiðslutækisins.

Það, að hér á Íslandi skuli vera komin fram þáttill. um rannsókn á milliliðagróða, sýnir okkur strax, að hér á Íslandi búum við enn þá við þjóðfélag, þar sem það er ekki gróði iðuhringanna eða útgerðarinnar, sem er vandamálið, eins og mundi verða í fullþróðu iðnaðarlandi og eins og er t. d. í Bandaríkjunum, heldur er það milliliðagróðinn. Það gefur til kynna, hvað okkar land er enn þá nærri því að standa á sama stigi og nýlenda, að við erum arðrændir einmitt á því sviði, sem snertir flutninginn á vörinni að og frá. Það er skotizt inn á milli framleiðendanna og neytendanna til þess að taka gróðann þar. Og það er engum efa bundið, að það er rétt, sem liggur til grundvallar þessari þáttill., að þessi milliliðagróði er vandamálið í skiptingu arðsins hér á Íslandi, að að svo miklu leyti sem gróði myndast, skuli hann ekki vera hjá eigendum framleiðslutækjanna innan kapitalistastéttarinnar, heldur hjá milliliðunum innan kapitalistastéttarinnar.

Nú er hér farið fram á að rannsaka í þessu sambandi enn fremur milliliðakostnað. En hvað er milliliðakostnaður í þessu sambandi? Við verðum að gá að því til dæmis, að ef við verum að spyrja einhvern útlendan sérfræðing að því, hvort hann vildi veita lán til Íslands, þá væri eitt af því fyrsta, sem hann mundi spyrja að, hvað húsaleigan væri á Íslandi, hvað hún væri mikill hluti af launum, hvað hún væri há. Og af hverju mundi hann spyrja að þessu? Af því að hann veit, að hæð húsaleigunnar ræður ákaflega miklu um kaupgjaldið, þannig að svo framarlega sem landi er þannig stjórnað, að húsaleiga er látin vera há í því, þá þýðir það um leið, að það verður að knýja fram tiltölulega hátt kaupgjald til þess að standa undir þeirri húsaleigu, og það þýðir aftur tiltölulega meiri framleiðslukostnað.

M. ö. o.: Þegar við ætlum að fara að athuga, hver milliliðakostnaðurinn sé, þá þýðir það, að við verðum að rannsaka alla gróðamyndunina í þjóðfélaginu, eins og hún er, frá húsaleigunni og yfir í allan verzlunargróðann. Það þýðir hvorki meira né minna en að fá rannsókn á því, hvernig gróðamyndunin fer fram í okkar kapitalistíska þjóðfélagi á Íslandi. Við

getum tekið þar fyrir í fyrsta lagi hringana, oliuhringana og alla aðra hringa. Við getum tekið fyrir heildsöluna. Við getum tekið fyrir útflutninginn, hringana, sem þar eru starfandi. Og við verðum að rannsaka þetta allt til hlítar og fá fullkomið vald til þess að fá skorið þarna úr, jafnt hvort það snertir saltfiskhringinn og hans starfsemi suður á Ítalíu eða innflutninginn hjá oliuhringunum á olfunni hérna heima.

Í öðru lagi verðum við að hafa aðstöðu til þess að rannsaka, hvernig er t. d. um þátt húsaleigunnar í verðmynduninni og gróðamynduninni hérna heima. Ég vil vekja athygli manna á því, að brunabótamatið á húseignum á Íslandi er í augnablikinu 400 millj. kr., 4 milljarðar, og það eru reiknaðir vextir af þessari upphæð, þegar húsaleigan er ákveðin núna, líka af öllum gömlu húsunum, vegna þess að Alþingi hefur sjálft, stjórnarflokkarnir núverandi á Alþingi hafa tekið þá ákvörðun að láta gera mögulegt að reikna húsaleigu af gömlu húsunum, húsum, sem voru byggð fyrir strið, á sama hátt og nýbyggðum húsum, hafa sem sé sprengt upp allt í þjóðfélaginu með þessu móti og skapað alveg gífurlegan gróða hjá einstökum mönnum. Og ég vil minna menn á, að það er engin önnur þjóð á Norðurlöndum, sem hefur haft þennan hátt á. Það eru aðeins stjórnarflokkarnir hér á Íslandi, sem hafa gert svona hluti. Það er rannsóknarefni í þessu sambandi líka sú gróðamyndun, sem fram hefur farið í sambandi við lóðirnar hérna í Reykjavík og braskverðið á þeim. Ef við lítum hér út fyrir gluggana, sjáum við lóðir, sem fyrir 50 árum kostuðu svo að segja ekki neitt, lóðir hérna hjá Tjörninni, sem voru látnar fyrir eina litla eldaveið, en ég býst við, að lóðirnar hérna í Reykjavík í dag séu ekki undir 1000 millj. kr. að verðmæti, ef ætti að selja þær. Fasteignamatið mun vera einhvers staðar í kringum 50 millj. kr., og ég býst við, að það megi tvitugfalda það. Og hvað snertir lóðirnar hérna við Laugavegin, þá býst ég við, að þær séu tiltölulega fáar, þó að gömul hús séu á þeim, sem ekki eru metnar á eina milljón, ef á að selja þær. Og það vita allir hvað snertir húsaleiguna, fyrst verið var að minnast hér af hálfu Sjálfstf. á svartan markað, hvers konar svartur markaður blómgastr í sambandi við húsaleiguna nú. Tvö herbergi og eldhús átti að fara að leigja hérna nýlega, og það var spurt, hvað það kostaði. 2500 kr., sagði maðurinn. Og það eru samt til lög um, hvað húsaleiga eigi að vera, og engum dettur náttúrulega í hug að reyna að framkvæma þau lög, sízt ríkisstjórninni.

Sú nefnd, sem ætti að rannsaka þessa gróðamyndun í þjóðfélaginu, milliliðagróðann, þarf að athuga skipin og skipaleiguna. Það er eftirtektafvert, hvernig farið hefur verið að á undanförunum árum. Fjárfestingin í flutningunum er ekkert smáræði. Það er byggt hvert skipið á fætur öðru, þó að það sé ekki byggt eitt einasta stórt skip til þess að framleiða fisk. Og það er nauðsynlegt, að öll skipafélögin og allur sá gróði, sem myndast hefur í sambandi

við þau, og öll spursmál í sambandi við afskriftirnar séu tekin til rannsókna í þessu sambandi.

Þá er nauðsynlegt, að bankarnir og þeirra gróði sé tekinn til athugunar í þessu sambandi. Það er alveg óhjákvæmilegt, ef það á að athuga, hvort tekið er of mikið af framleiðendum og framleiðslan sé að brotna, að setja fram þá spurningu og rannsaka hana til hlítar: Taka bankarnir of mikið í sinn hlut? Ég hef hvað eftir annað lagt fram hér sannanir fyrir því, og það þarf ekki nema líta í reikningana til þess að sjá, að bankarnir hér á Íslandi hafa yfir 50 millj. kr. í gróða á ári. Og á sama tíma sem tapið á togurunum, borgað úr ríkissjóði, er kannske um 20 millj. kr., er talað um það hvað eftir annað, að það verði að stöðva togarana, þó að bankarnir græði 50 millj. Og megingróði bankanna er af því að verzlá með gjaldeyri, sem togararnir útvega þeim.

Það verður að taka ríkið sjálft og allt skrifstofubákn ríkisins og öll þess útgjöld til athugunar, því að það getur verið, að þar sé of miklu eytt, að það sé of þungt bákn, sem hlaðið er á framleiðendurna á Íslandi, eins og nú er, og að það mætti víða spara þar nokkuð mikið og gera einfaldari reksturinn. En það er vitað mál, að það hefur ekki fengizt svo mikið í gægn sem einu sinni að leggja saman tóbaks-einkasöluna og áfengiseinkasöluna til þess að spara. Þegar talað er við sjómenn eða verkamenn, þá er sjálfsagt að „prúttu“ við þá og segja þeim heldur að stöðva alla vinnu í landinu í sex vikur en að láta undan réttmætum kröfum þeirra. En ef stjórnarflokkarnir eiga að útteila bitlingum, þó að þeir gætu haft möguleika til þess að spara eins mikið fyrir ríkið með því að leggja saman nokkrar ríkiseinkasölur, þá dettur þeim ekki í hug að gera það.

Sú nefnd, sem á að rannsaka milliliðagróðann, verður að taka þetta allt saman fyrir. Hún á kannske erfiðara með og það er nú önnur n. að vinna í því að taka beinlínis okrið, þann leynilega milliliðagróða. Ég nefndi dæmi hér í fyrra um, að ein verzlun hérna hinum megin við okkur hefði tekið lán og borgað í vexti af því láni á einu einasta ári 6 millj. kr. Það væri ekki undarlegt, þó að hún hefði verið eyðilögð, slík verzlun. Ef svona er hlaðið ofan á, ef á bak við allt saman eru svo þar að auki menn, sem taka til sín svona milliliðagróða, þá sjáum við náttúrulega, að það er ekki seinna vænna að kryfja þessi mál fullkomlega til mergjar.

Er kannske þetta, sem ég hef nú verið að segja og ég hef sagt áður, eitthvað nýtt, að því sé yfirleitt haldið fram, að það séu þessir svokölluðu milliliðir, sé verzlunaraudvaldið, fjármálaauðvaldið, sem sölsar til sín gróðann, og að það sé tekið þarna af framleiðslunni? Nei, þetta er ekki neitt nýtt. Það eru 20 ár síðan sú fyrsta nefnd, sem sett var til þess að rannsaka þessa hluti hér á Íslandi, komst að þessari niðurstöðu. Skipulagsnefnd atvinnumála eða Rauðka, eins og hún var venjulega kölluð,

sló því föstu í sínum rannsóknnum, — og það eiga nú flestallir þeir menn, sem í henni voru, sæti hér á Alþingi nú, — að það væri allt of mikill hluti af þeim arði, sem framleiðendurnir á Íslandi skapi, sem verzlunarauðvaldið tæki í sinn hlut; það væri allt of stór hluti og hann þyrfti að minnka. Rauðka komst að þessari niðurstöðu í tíð Framsóknar- og Alþýðuflokksstjórnarinnar. Hverjar voru svo aftur á móti þær pólitísku afleiðingar, sem dregnar voru af því, að þessi niðurstaða var alveg klár og hárrétt eins og margt í því, sem sú ágæta nefnd vann? Jú, afleiðingarnar voru þær, að íhaldið var svo bara tekið inn í ríkisstjórnina af Framsókn og Alþýðuflokkið seinna meir og hlutur verzlunarauðvaldsins alveg tryggður.

Þetta hefur verið rannsakað oftar, og hv. 1. landsk. minntist hér á, að það hefðu einmitt komið fram upplýsingar 1945 og 1946 um verzlunarálagninguna hjá helldölum þá. Og það kom fram í sambandi við eignakönnun og annað slíkt ósköp vel, hvar gróðinn í þjóðfélaginu var að lenda, hvernig verzlunarauðvaldið sérstaklega mokaði honum til sín. Hverjar voru hins vegar pólitísku afleiðingarnar, sem dregnar voru af þessu? Jú, það var mynduð hægri ríkisstjórn, stjórn, sem íhaldið var í með Framsókn og Alþfl. og sá um, að verzlunarihaldið skyldi fá sinn gróða alveg öruggan.

Það hefur ekki strandað á því undanfarið, að það væri ekki hægt að rannsaka þessa hluti að einhverju ofur litlu leyti, þó að það hafi aldrei verið krufið vel til mergjar, sérstaklega ekki nú upp á síðkastið, en það hefur strandað á hinu, að niðurstöðum rannsóknanna væri framfylgt á því pólitíska sviði. Og á hverju hefur það strandað, að niðurstöðum rannsóknanna væri framfylgt? Það hefur strandað á valdi Sjálfstfl. í íslenskum stjórnárum. Það hefur strandað á því, að sá flokkur, sem nú flytur þessa till. hérna, hefur hindrað, að það yrðu þær eðlilegu afleiðingar af þeim rannsóknnum, sem fram hafa farið fyrir allöngu, að hlutur framleiðslunnar væri of smár, hlutur verzlunarauðvaldsins of mikill, að þessum hlutaskiptum væri breytt. Sjálfstfl. hefur hindrað það. Sjálfstfl. hefur verið og komið fram sem flokkur gróðamannanna, sem flokkur auðmannanna í þessum efnnum. Hann hefur haft mismunandi aðferðir til þess að tryggja þeirra vald. Hann hefur t. d. nú upp á síðkastið beitt sér fyrir verzlunarfrelsi þar, sem það hentar hagsmunum verzlunarauðvaldsins. Hann hefur hins vegar beitt sér fyrir einkun á þeim sviðum, þar sem það hentar hagsmunum verzlunarauðvaldsins, eins og bezt sést nú í sambandi við útflutninginn og raunar olíuhringana líka. Og Sjálfstfl. hefur ekki heldur hikað við að beita sér fyrir ríkisrekstri eða halda við ríkisrekstri og hagnýta sér ríkisrekstur, ef það hefur „passað í kramið“ fyrir auðmannastétt landsins. Og ég sé ekki betur núna en Sjálfstfl. hafi aldrei gengið lengra en þessar vikurnar í því að hagnýta sér bankana, ríkisbankana á Íslandi, eins og hann ætti þá og gera kröfu til þess að stjórna þeim frá svo einhliða sjónarmiðum, að það hefði a. m.

k. einhvern tíma þótt hneyksli, ef slíkt hefði verið gert. Ég held, að það sé þess vegna ekki að ófyrirsynju, að við athugum, hvernig Sjálfstfl. þannig hefur beitt sínu valdi og sínum áhrifum um efnahagsmál Íslendinga einmitt á þessum síðustu 15 árum. Þessi síðustu 15 ár hefur hann alltaf verið í ríkisstj., og þessi síðustu 15 ár hefur verið hraðasta þróunin í kapitalismanum á Íslandi. Sjálfstfl. hefur haft mjög góða aðstöðu til þess að geta ráðið því, hvert arðurinn af vinnu alþýðunnar lenti, og ekki þá sízt, til hvaða hluta af auðmannastéttinni sá arður lenti, hvort hann lenti t. d. til þess hluta auðmagnsins, sem er í framleiðslunni, eins og útgerðarauðmagnsins, eða hvort hann lenti til verzlunarauðvaldsins og fjármálamannanna.

Við skulum þess vegna athuga pólitískt, hvert gróðanum hefur verið beint. Við verðum nefnilega að gera okkur það ljóst, að á meðan við á annað borð búum við auðvaldsskipulag, þá byggist atvinnureksturinn og straumur fjármagnsins á gróðanum eða gróðavoninni, og meðan við búum við kapitalistískt þjóðfélag, þá mun þess vegna auðmagnið streyma þangað, sem gróðavon er, og þeir, sem ráða þjóðfélaginu, hafa líka um leið möguleika til þess að haga því þannig, að geta t. d. að miklu leyti ráðið því, hvaða hluti atvinnurekendanna það er, sem græðir. En þeim ber líka á vissan hátt skylda til þess, ef þeir ætla að láta þjóðfélagið ganga, að haga því svo, að atvinnuvegirnir, sem elgi að ganga, græði líka, sem sé það, sem sé undirstaðan undir atvinnurekstrinum. Og Sjálfstfl., sem á undanförunum árum yfirleitt hefur haft viðskiptamálin og sjávarútvegsmálin lengst af, aðeins með stuttu milli-bili hefur verið þar breyting á, hefur sannarlega haft aðstöðu til þess að geta að miklu leyti ráðið þessu. Og nú vil ég, að hv. þm. geri sér ljóst, ekki sízt þeir yngri, sem aldrei hafa lifað það, að hér væri það, sem maður gæti kallað kapitalistískt frelsi, á Íslandi, hvernig það væri, svo framarlega sem við byggjum hér við algert verzlunar- og atvinnufrelsi á kapitalistískan mælikvarða. Ef hér væri algert kapitalistískt frelsi, þá mundi útgerðin sjálf fá t. d. allan þann gjaldeyri, sem hún framleiðir, og útgerðarmennirnir, sem fengju þennan gjaldeyri fyrir sína vöru, gætu sjálfir ráðstafað honum eftir því, sem þeim þóknaðist. Og ég held, að það væri litill efi á því, að ef slíkt kapitalistískt frelsi væri á Íslandi, þá mundi fjármagnið fyrst og fremst streyma til útgerðarinnar til þess að tryggja það, að þeir, sem gjarnan t. d. vilja hafa einhverjar vörur á boðstólum eða ná sér í hráefni handa iðnaði, hefðu aðstöðu til þess að geta keypt eða náð í útlenda peninga til þess að geta keypt slíkt hráefni. M. ö. o.: Ef slíkt algert kapitalistískt frelsi ríkti hér á Íslandi, þá mundi auðmagnið streyma til útgerðarinnar, þangað til jafnvægi væri komið á í þessum efnnum. Útgerðin mundi tvímælalaust blómgastrá á Íslandi, ef slíkt væri, bara vegna þess að hún er undirstaðan að því, að nokkur verzlun geti átt sér stað eða að nokkur iðnaður

með útlendu hráefni geti farið hér fram. Ég geng út frá, að það mundi að vísu líka um leið með slíku kapitalistisku frelsi hafa orðið hér allmikil hringamyndun í útgerðinni. Það leiðir venjulega af sér í þróun kapitalismans. En nú vitum við ósköp vel, að þetta kapitalistiska frelsi hefur ekki ríkt hér. En hvað hefur þá verið gert? Það þurfum við að gera okkur ljóst.

Með stjórnarráðstöfunum hefur nú og að miklu leyti upp undir 20 ár gjaldeyririnn verið tekinn af útgerðinni, og hann hefur verið afhentur ákveðnum mönnum, ákveðnum aðilum, sem ríkisstjórnirnar á ýmsum tímum hafa álitð að ættu að fá þennan gjaldeyri og ættu að ráðstafa honum, ýmist bönkum eða nefndum eða ýmsum aðilum; stundum hefur jafnvel verið sagt: ýmsum aðilum, sem ríkisstj. hefði velþóknun á, en í öllu falli ákveðnum aðilum, sem ríkisstj. ákveður, hverjir séu, og mér liggur stundum við að segja: aðilum, sem gera ríkisstjórnina út, aðilum, sem ráða stjórnarflokkunum og fá gjaldeyri í sinn hlut í staðinn. Og ég gæti trúað, að það væri sú útgerð, sem borgaði sig bezt á Íslandi, útgerðin á stjórnarflokkunum fyrir þá aðila, sem láta með ríkisvaldinu taka gjaldeyrinn af útgerðinni og úthluta honum til þeirra, sem ríkisstj. hefur velþóknun á, nú upp á síðkastið með þessum alræmdu helmingaskiptum.

Hins vegar hefur það verið svo upp á síðkastið, að þó að gjaldeyririnn sé tekinn af útgerðinni, þá er ekki einu sinni eftir skilið til handa þessari útgerð framleiðsluverð eða það verð, sem geti borgað framleiðsluna á þeim fiski, sem allur gjaldeyririnn er fenginn fyrir. Og svo hafa þeir menn, sem hafa haft ríkisvaldið í höndum og tóku gjaldeyrinn af útgerðinni, alltaf öðru hverju orðið að fleygja í útgerðina, rétt eins og hún væri einhver styrkþegi, einhverjum dálitlum fúlgum, þegar þeir hafa séð, að nú var hún alveg að stöðvast og alveg að drepast, því að þótt merkilegt megir virðast, þá er eins og þessir menn hafi séð, að þeir mundu ekki komast langt án útgerðarinnar. Að vísu eru til bankastjórar, sem hafa sagt við menn: Já, hver andskotinn biður þig um að vera að gera út? — En ég er hræddur um, að það mundi ekki þýða fyrir þjóðfélagið í heild að segja það við útgerðina. Ég er hræddur um, að það yrði nú að krjúpa til hennar á knánum á endanum, ef það ætti að stöðva alla útgerð hérna á Íslandi. Og meira að segja þeir, sem hafa rænt af útgerðinni gjaldeyrinum, hafa séð, að við svo búið mátti ekki standa. Það varð þó að fleygja í hana, þannig að hún héldi einhvern veginn áfram. En þetta hefur skapað slíka óvissu í útgerðinni, að auðvitað dettur ekki nokkrum auðmanni í hug að leggja sitt fjármagn í svona útgerð, sem hann aldrei veit um, hvort muni bera sig. Leggi hann fjármagn í heildsölu, leggi hann fjármagn í hermang suður á Keflavíkurflugvelli, þá getur hann verið viss með arðinn. Leggi hann það í að kaupa togara, þá á hann það undir náð ríkisvaldsins og þeirra, sem fara með það, hvort togari yfirleitt ber

síð, verður jafnvel að stöðva hann heillengi til að knýja fram, að það sé einhverju kastað í hann, og þá er það meira að segja kallaður styrkur. M. ö. o.: Öll þau eðlilegu lögmál í kapitalistisku þjóðfélagi eru gersamlega skert, sett út úr gildi, og sjálfir framleiðsluatvinnuvegirinn, sjávarútvegurinn, landbúnaðurinn, mikill hluti iðnaðarins, eru gerðir að styrkþegum og verzlunarauðvaldið raunverulega látandi ráða því, hvort og að hve miklu leyti útgerðin er rekin.

Hverjir eru þá þessir aðilar, sem ráða ríkisvaldinu, þessir aðilar, sem láta taka gjaldeyrinn af útgerðinni, henda síðan öðru hverju einhverju í útgerðina, til þess að hún þó haldi áfram, af því að þeim er ljóst, að hún er ekki aðeins fjöregg þjóðarinnar, heldur meira að segja fjöregg og gróðalind þeirra? Þessir aðilar eru verzlunarauðvaldið, fjármálaauðvaldið á Íslandi, það auðvald, sem ræður ríkisvaldinu. Það ríkir ekkert almennt kapitalistískt frelsi á Íslandi fyrir kapitalistastéttina í heild. Það ríkir hér eins konar alræði verzlunarauðvaldsins og fjármálaauðvaldsins, auðhringa og stærstu heildsala, sem sé mannanna, sem eiga Sjálfstæðisflokkinn, mannanna, sem eiga Morgunblaðið. Og þessu alræði er hagrætt nokkuð. Stundum neyðast þeir til þess að taka tillit til alþýðunnar, hún verður þá venjulega að stöðva við þá alla gróðamyndun vikum eða mánuðum saman, stundum neyðast þeir til að taka tillit til útgerðarmannanna eða iðnrekendanna og láta þá fá eitthvað ofur lítið, svo að ekki stöðvist allt hjá þeim. Og stjórnsl. Sjálfstfl. á undanförunum áratugum hefur verið fólgin í því að samræma hagsmunum þessara þriggja höfuðhópa innan auðmannastéttarinnar, verzlunarauðvaldsins og annarra peningamanna, útgerðarmannanna og iðnrekendanna, þannig að auðmannastéttin á Íslandi bókstaflega klofni ekki í þrennt, en samt alltaf svo, að það er verzlunarauðvaldið, sem ræður, það er verzlunarauðvaldið, sem hirðir gróðann, og það er verzlunarauðvaldið, sem tryggir sér þorrann af öllu því, sem alþýðan skapar með sinni vinnu. Og það hefur raunverulega verið stjórnmaðlist formanns Sjálfstfl., hæstv. forsrh., að vinna þetta verk, að samræma þessa sundurleitu hópa auðmannastéttarinnar, þannig að þeir gætu unað við þetta alræði verzlunarauðvaldsins. Það hefur stundum sungið í þeim hérna útgerðarmönnum, og maður þekkir alveg raddirnar hjá þeim, þegar þeir eru að setja hnefann í borðið á fundunum í Landsambandinu. Það er kannske stundum líka talið þar um Landsbankavald, jafnvel Kveldúlfsvald. En á endanum eru það þó þeir alltaf, sem renna frá öllum sínum kröfum. Eg efast um, að það sé nokkur útgerðarmaður á Íslandi, sem þorir yfirleitt í Sjálfstfl. að minnast á það, að útgerðarmenn hafi kapitalistískt frelsi á Íslandi, svo er búið að beygja þá.

Þetta, að ástandið er svona, hefur þýtt það, að þetta gengur í sífelldum kreppum, svo að segja árlega, stundum tvisvar á ári. Þá liggur við að allt stöðvist, bara vegna þess, hvernig þeir eru að rífast sín á milli, útgerðarmenn-

irnir og verzlunarauðvaldið, um, hvernig eigi að skipta gróðanum, sem alþýðan færir þeim upp í hendurnar. Og stundum verðum við hér á Alþingi að biðja, við höfum orðið að biðja stundum vikum saman eftir því, að ríkisstj. væri að reyna að finna einhverja lausn í þessum málum, og Alþingi verði látið hanga aðgerðalaust. Og stundum hafa þessar lausnir verið svo fátækar, að við höfum hér í tvö ár búið við það ástand, að með hreinni lögleysu hefur verið innheimtur skattur af landsmönnum eins og bátagjaldeyririnn, án þess að það væri nokkur lagabókstafur til fyrir því, sem sé yfir 100 millj. kr. verið innheimtar af landsmönnum, þ. e. raunverulega með hreinum þjófnæði, sem ríkið aðstoðar, en engum manni bar skylda til að greiða. Og enn er allt í slíku öngþveiti, að einn daginn hækka útgerðarmenn einhvers staðar úti í bæ skatta á almenningi, og ríkisstj. segir daginn eftir á Alþingi: Ja, ég veit nú eiginlega ekki, hvað er að gerast. — Og í stjórnarskránni stendur, að ekki megi leggja á skatta nema með leyfi Alþingis. M. ö. o.: Það er í sífellu vandræðaástand, sem svo nær hámarki sínu í slíkri spillingu í sambandi við þessa hluti, allt saman af því einu, að það er verið að viðhalda þessu alræði verzlunarauðvaldsins, veita til þess gróðanum, sem skapast í íslenska þjóðfélaginu, en aðilarnir, eins og útgerðarmenn og aðrir slíkir, heimta um leið að fá einhvern hluta af þessu.

Gróðamyndunin á Íslandi er langt frá því að vera frjáls. Henni er með ríkisvaldi verzlunarauðvaldsins beint til heildsalanna og hringanna á kostnað alþýðu, útgerðarmanna og fleiri atvinnugreina. Hins vegar er auðmagninu í framleiðslunni haldið niðri. Það var stöðvun í allri framleiðslunni hér á Íslandi 1930—1940, það var búið t. d. þannig að togaraútgærdinni, að það fækkaði ár frá ári togurunum. Það er alþýðan, sem hefur orðið að knýja áfram með þrýstingi á ríkisvaldið, að auðmagnið í framleiðslunni væri aukið. Ég þekki vel inn á þá hluti, því að einmitt þegar nýsköpunarstjórnin var mynduð, gekk Sjálfstf. klofinn til stjórnarmyndunar hérna á Íslandi. Heildsalaparturinn úr honum stóð á móti, vegna þess að heildsalarnir gátu ekki sætt sig við, að það ætti að fara að setja svo og svo mikið af auðmagni þjóðarinnar í framleiðslutæki, og heildsalarnir héldu áfram, verzlunarauðvaldið hélt áfram allan tímann, sem nýsköpunarstjórnin stóð, að ala á því, að þeir fengju sem mest af fjármagninu til umræða, og að lokum tókst þeim með liðstyrk annars staðar frá, völdugum liðstyrk, að eyðileggja þá stjórn, eftir að hún þó hafði knúið það fram, að nokkur hundruð milljóna króna voru settar í framleiðslutæki á Íslandi. Heildsalarnir tóku síðan að marka stefnuna frá 1948, og hefur þeim tekizt að marka stefnuna það vel, að enginn nýr togari hefur verið keyptur til Íslands síðan. Það er þess vegna eftirtektarvert, hvernig verzlunarauðvaldið fjandskapast raunverulega við framleiðsluna, sem það þó byggir allan sinn gróða á. Eftirtektarvert er það skilningsleysi gagnvart þeim grundvelli, sem

það meira að segja sjálft verður að byggja sína gróðamyndun á. En það er sjálfsagt mál, að alla þessa hluti verðum við að rannsaka til hlítar. Við verðum að skyggjast þarna fyrir um, hvar komið er og hvaða leiðir við finnum til þess, þó að það tilheyrir kannske ekki beint verkefni þessarar nefndar, að koma slíku skipulagi á þessa hluti, að framfarir í framleiðslunni á Íslandi geti haldið áfram eins og verið hefur á þeim tímabilum, þegar bezt hefur verið tekið á hér fyrir þjóðina. Síðan 1948, síðan verzlunarauðvaldið aftur tók til óspilltra málanna að ráða stjórnarstefnunni á Íslandi, hefur auðurinn safnast fyrst og fremst hjá því, enda býst ég við, að þeir, sem hafa með fjárfestinguna að gera, geti borið um það, að vart mun annað eftirsóknarverðara nú en ef fjárfestingarleyfi fást til byggingar verzlunarahúsa og slíkra hér í Reykjavík.

Það mun enginn treysta sér til þess að mæla með því að hafa frjálsan kapitalisma á Íslandi, sízt af öllu heildsalarnir. Spurningin verður þá: Á meðan við á annað borð höfum kapitalismann hér, á meðan við á annað borð látum gróða og auð eða arð af atvinnurekstrinum ráða því, í hvaða atvinnugreinir við leggjum, en látum ekki þjóðarþarfir og þjóðarhag ráða því, þá er þess vegna spurningin: Fyrir hverja á að hagræða þessu frelsi kapitalismans, fyrir verzlunarauðvaldið eða fyrir útgerðina og iðnaðinn, fyrir atvinnugreinarnar? Um það hafa átökin verið á þessum undanförunum árum. Reynslan sýnir okkur, að sá aðili, sem ræður ríkisvaldinu, hagnýtir það í sína þágu. Það er verzlunar- og fjármálaauðvaldið, sem í krafti yfirráða sinna í Sjálfstf. hefur haft aðstöðu til þess að hagnýta sér ríkisvaldið og hefur með því að veita gróðanum, sem myndast í þjóðfélaginu, til sín, skapað sér þá sérréttindaaðstöðu, sem það nú býr við. Verzlunarauðvaldið hefur með þessari aðstöðu, með þessu ríkisvaldi búið til farveginn með tilheyrandi stíflum og lokum og veitt vel inn á sinn gróðurreit, sem hefur líka blómgað í réttu hlutfalli við áveituna.

Spurningin, sem er raunverulega þess vegna lögð fyrir í þeirri þáttill., sem hér er til umræðu, er þessi: Hefur verzlunarauðvaldið og annað peningavald, sem ekki er í framleiðslunni, tekið of mikið bæði af þjóðinni og af öðrum atvinnurekendum, sem í framleiðslunni eru? Og svarið er alveg ótvírætt, að það hefur verið tekið svo allt of mikið af framleiðslunni, að það liggur við, að framleiðslan sé drepin, sé stöðvuð, með því að hún er reytt svona inn að skinninu og meira en það. Þess vegna er það ekki seinna vænna, að rannsókn á þessum málum sé látin fara fram, það sé rannsakað, hvar eru eignirnar, sem skapast hafa hjá þjóðinni á undanförunum árum, hjá hvaða stéttum þær eru niður komnar og hvernig þær hafa komizt þangað, og þá mun það koma í ljós, sem ég hef nú verið að sýna fram á, að það er verzlunar- og fjármálaauðvaldið, sem hefur notað ríkisvaldið til þess að veita til sín þessum auði, sem verkalyðurinn hefur verið að skapa í þjóðfélaginu. Til þess hins vegar að

komast að niðurstöðum um þetta er óhjákvæmileg hiklaus, viðtæk rannsókn, sem m. a. mundi fela í sér eignakönnun, viðtækari en þá, sem var 1947. Þegar við spyrjum að, hvort of mikið sé tekið af framleiðslunni og hvar arðurinn sé, sem milliliðirnir fá, þá er ekki nema eðlilegt, að við segjum: Ja, hvar er auðurinn, sem skapast hefur, niður kominn — og rannsókn, hvar hann er. Þannig er auðveldast að skera úr um það.

Þá komum við að þeirri spurningu með slíka rannsóknarnefnd: Hvaða réttinda á hún að njóta? Ég tel alveg óhjákvæmilegt, að rannsóknarnefnd, þó að hún sé sett af sameinuðu Alþingi, njóti sömu réttinda og rannsóknarnefndir, sem skipaðar eru af deildum, og það eru fordæmi um það og því haldið fram í öllum lögskýringum á stjórnarskránni, að sameinað þing hafi sama rétt til þess að veita slíkri nefnd, sem sett er af sameinuðu þingi, vald til þess að yfirheyra menn og heimta skýrslur af mönnum og félögum og stofnunum eins og þingdeildarrannsóknarnefndir. Ég álit þess vegna tvímælalaust, að þessi nefnd eigi að hafa slíkt viðtækt vald.

Í öðru lagi vil ég taka það fram, að ég álit ekki nauðsynlegt, að í þessari till. standi endilega „sérfróðra“, því að mér sýnist það vera tilhneiging til þess að misskilja mjög það orð hjá þeim, sem hér hafa talað. Sérfróðir í þessum efnum eru ekki endilega menn, sem eru viðskiptafræðingar eða hagfræðingar eða eitthvað annað slíkt, og reynslan, sem við höfum af hagfræðinganeftndum hér á Alþingi og yfirleitt öllum afskiptum hagfræðinga af okkar málum, er miklu frekar sú, að þeir reyni að villa um og fela fyrir okkur það, sem sé aðalatriði í hlutunum, heldur en hitt. Þeir eru góðir oft til þess að koma með einstakar staðreyndir, en ef þeir eiga að draga ályktanir af þeim, fer það venjulega alveg út um þúfur. Ég held þess vegna, að hér sé bezt, að þingið ráði alveg sjálft, hvers konar menn það skipar, þó að ég hins vegar viti, að hver maður, sem þingflokkanir setja í svona nefnd, mundi náttúrulega kannske geta litið á sig sem sérfróðan, því að það er varla hægt að ætlast til þess, að menn taki yfirleitt sæti á Alþingi án þess, að þeir hafi reynt að gera sér einhverja grein fyrir þeim hlutum, sem hér um ræðir.

Aðalatriðið, sem þeir menn þurfa að hafa, sem eiga að rannsaka þennan hlut, er þekking og vilji til þess að grafast fyrir um rætur viðfangsefnisins. Það er ekki nein sérmenntun, sem þar væri skilyrði, og hvað það snertir mætti vel hafa þetta þingmannanefnd, enda er þar að auki upplýst fyrir þá, sem sérstaklega vilja hafa hagfræðinga og viðskiptafræðinga í svona nefnd, að við höfum bæði hagfræðing og viðskiptafræðing í þinginu.

Hv. 3. þm. Reykv. minntist hér á það, að nefndin mundi geta fengið allar upplýsingar eftir frjálstri leið. Það vil ég leyfa mér stórkostlega að efast um. Ég álit, að svona nefnd fái ekki allar þær upplýsingar, sem hún þarf að fá um starfsemi Sölusambands ísl. fiskframleiðenda, eftir frjálstri leið. Ég held, að það sé

alveg óhjákvæmilegt, að svona nefnd hafi möguleika til þess að yfirheyra alla þessa aðila, jafnt fulltrúa opinberra stofnana eins og bankanna og annarra. Það er alveg víst, að menn, sem ætla að rannsaka alla þá hluti, sem þarna þarf að rannsaka, þurfa að hafa allt það vald, sem Alþingi getur veitt í því sambandi.

Þá vil ég enn fremur taka fram, að það er ekki aðeins nefndin í heild, sem verður að hafa slíkt vald, heldur hver maður innan nefndarinnar. Það dugir enginn skollaleikur með mál eins og þetta, og það dugir ekki, ef stjórnarflokkarnir kæmu sér saman um það t. d. innan svona nefndar að ætla að leggjast á málið og vilja hafa helmingaskipti um að fela, að þá hafi t. d. fulltrúi stjórnarandstöðunnar í svona nefnd ekki möguleika til þess að halda áfram sinni rannsókn. Í þingnefndum hefur hver einstakur þingnefndarmaður möguleika til þess sjálfur sem minni hluti í þingnefnd að heimta rannsóknir, að fara fram á yfirlýsingar og álit hinna og þessara manna, og slíkan rétt yrðu þeir að hafa, sem fara í þessa nefnd. Annars væri það tómur skollaleikur, ef þeir menn, sem í nefndina fara, hafa ekki rétt á að heimta, hver einasti einstaklingur, hvers konar upplýsingar. Og ég álit, að Alþingi eigi að búa þetta mál þannig í hendur þeirrar nefndar, sem kosin er, að það verði ekki hægt að segja á eftir, að það hafi ekki verið gefin tækifæri til þess að rannsaka.

Þá álit ég enn fremur, að það eigi að vera fleiri en fimm menn í nefndinni, það eigi að vera a. m. k. sjö í henni, og ég álit, að heppilegast væri, að allir flokkar þingsins hefðu aðstöðu til þess að eiga menn í svona nefnd. Ég álit, að það eigi ekki að setja upp svona nefnd til þess að útiloka ákveðnar skoðanir frá því að komast að, heldur til þess að opna aðstöðu fyrir hinar mismunandi skoðanir í þinginu til þess að fá að rannsaka þennan hlut, sem við alltaf erum að rifast um. Það var í öðru máli, um nefnd, sem sett var á síðasta þingi, sagt af einum fulltrúa stjórnarflokkanna, að ef þá menn, sem settir voru í þá nefnd, vantaði einhverjar upplýsingar og gengi tregt að fá þær, þá skildu þeir bara koma til Alþingis og Alþingi skyldi láta opna hvaða bækur sem væri, bankanna eða annarra slíkra, fyrir mönnunum, og eins verður að vera í þessu efni. Það verður að opna þær bækur, sem þessir menn heimta, hverjir sem það eru, og þær hafa, hvaða stofnanir sem það eru. Fyrr er ekki hægt að rannsaka þetta til hlítar.

Hv. 3. þm. Reykv. sagði, að það mundi ekki verða hátt risið á sumum, þegar n. skilaði álit. Ég býst við, að það sé alveg rétt. Ég býst við, að það verði ekki hátt risið á sumum, ef nefndin fær að vinna og fær að skila álit. Í þeirri litlu togaranefnd, sem sett var í fyrra og hann var formaður fyrir, leit ríkisstj. þannig á rannsóknirnar, sem byrjaðar voru, að hún bað nefndina blessaða um að hætta þessum rannsóknum og skila engu álit. Ég gæti trúð, að þessi nefnd væri ekki lengi búin að rannsaka, ef ríkisstj. ætti að leyfast að koma nærri þessari nefnd yfirleitt, áður en ríkisstj.

færi fram á, að nefndin hætti. Og ég held, að Alþingi þurfi að ganga þannig frá þessu, að ekkert, sem ríkisstj. hefur, sé þessari nefnd óviðkomandi. Hún verður að hafa aðstöðu til þess að krefja ráðherrana jafnt sem aðra sagna. Hins vegar sköpuðu þessi ummæli hv. 3. þm. Reykv. þá hugmynd hjá mér, að tilgangurinn hjá Sjálfstfl. með því að setja þessa nefnd mundi vera sá að láta hana ekki fá aðstöðu til rannsókna, gefa mönnum ekki aðstöðu til þess að vera í henni, sem vita, hvar skórin kreppir í þessum efnum, þannig að nefndin gæti þar á eftir sýknað verzlunarauðvaldið af öllum sökum og sagt, að engin sekt væri fyrirfundin hjá því, sýknað olluhringana, fiskhringana, heildsalana, bankana, alla saman af öllu arðráni, og komið til þeirri niðurstöðu, að verkamenn, sem búa við lægra kaup en þeir höfðu 1947, séu einu arðræningjarnir í þjóðfélaginu, það séu einu mennirnir, sem séu að steypa þjóðfélaginu, og ef þetta er tilgangurinn með nefndinni hjá hv. sjálfstæðismönnum, þá er betra fyrir þá að taka þessa till. til baka strax. En ef þeir meina eitthvað af því, sem hv. frummælandi sagði um þetta, þá eigum við að gerbreyta þessari tillögu, gefa nefndinni miklu viðtækara vald, fjölga mönnum í henni og tryggja, að þessi rannsókn fari til hlitar fram. Og út af því, sem einn hv. þm. Sjálfstfl. talaði hér um, hvort það væru einhverjir, sem yrðu hræddir, þá vil ég aðeins segja: Er Sjálfstfl. hræddur við að gefa nefndinni slíkt vald? Er hann hræddur við að láta fara fram fullkomna rannsókn á þessu? Er hann hræddur við að leyfa líka stjórnarandstöðunni í þinginu fulla aðstöðu til þess að rannsaka þessi mál? Við erum nefnilega vanir því, stjórnarandstaðan, að það eina, sem við fáum, þegar talað er um rannsóknir um þessi mál, séu málshöfðanir og síðan séum við dæmdir í skaðabætur og sektir fyrir að segja sannleikann um fjárglæfrana, sem eiga sér stað í þjóðfélaginu.

Þetta er nú hvað snertir þann gróða, sem fram fer, og þann gróða, sem safnast hjá verzlunarauðvaldinu og fjármálaauðvaldinu í þjóðfélaginu. En svo er náttúrlega annað, sem ekki er alveg fjarri lagi að athuga líka í sambandi við svona hluti. Það gæti vel skapast það ástand, að hver einasti heildsali í Reykjavík næstum því tapaði, græddi ekkert á sinni verzlun, en samt sem áður væri stórtap af því fyrir þjóðfélagið, að þessir heildsalar væru yfirleitt til; þetta gífurlega bákn, sem allar þessar verzlunir eru, væri of þungt fyrir þjóðfélagið, meira að segja þó að þessar verzlunir sjálfar græddu ekki, þær væru kannske svo margar, að það væri hrein og skær vitleysa frá þjóðfélagsins hálfu að leggja í að vera að setja svona mikinn mannafla og svona mikið fjármagn í verzlun. Ég skal bara taka það sem dæmi, ef við í staðinn fyrir, að ríkið eigi þarna símastöð úti, segðum: Við skulum hafa þetta frjálst og frjálsa fjárfestingu í þessu, og það getur hver sett upp símastöð sem vill. — Ég býst nú við, að allir mundu halda, að við værum vitlausir að tala svona. En það eru til þjóð-

félög, þar sem síminn er rekinn af einkafyrirtækjum. Við sjáum náttúrlega strax á fjöldanum öllum af athafnasvæðum þjóðfélagsins, að það nær engri átt að vera að hafa marga aðila í hlutunum. Og það gæti vel verið svo, að nefnd, sem rannsakaði þetta, kæmist að þeirri niðurstöðu, að það væri bezt t. d., að ríkið sæi alveg um alla heildsölu, m. a. til þess, að ekkert fjármagn villtist inn á verzlunarbrautina. Ef við viljum viðhalda kapitalistisku skipulagi á Íslandi og erum komnir að þeirri niðurstöðu, að við þurfum að fá fjármagnið til þess að fara út í útgerðina og iðnaðinn, þá er það dæmi til að loka ákveðnum svæðum fyrir það. Við leyfum sem stendur fjármagninu ekki að fara t. d. inn í það að reka símastöðvar, ekki inn í það að fara að reka póststöðvar, ekki inn í það að fara að reka raforkustöðvar, og gæti þetta allt vafalaust verið góð gróðafyrirtæki, ekki sízt raforkustöðvar. Við útilokum einkaaðmagnið frá því að mega fara þarna inn. Það gæti vel verið, að okkur þætti hagkvæmt að útiloka einkaaðmagnið frá því að fara t. d. inn í heildsölu. Ég er ekki þeirrar skoðunar, að heildsalar út af fyrir sig séu nauðsynlegir í þjóðfélaginu, það er vel hægt að komast af án þeirra, og þetta er mál, sem gæti verið praktískt fyrir menn að rannsaka um leið.

Hér er spurt um mílliliðakostnað. Það getur verið, jafnvel þó að allir heildsalar í Reykjavík töpuðu, að það sé of dýrt fyrir þjóðfélagið að hafa þá til og að það væri betra að segja við þá: Leggið þið ykkar peninga í útgerð, leggið þið ykkar peninga í iðnað, starfrækið þið hann. Þjóðfélaginu er það nauðsyn, þjóðfélagið hefur því miður ekki efni á því að hafa verzlunina, a. m. k. ekki heildsverzlunina, opna fyrir ykkar fjármagn. — Þetta eru hlutir, sem líka þarf að athuga. Það kemur vel til greina að athuga með að afnema hringavald og auðvald á þessum sviðum. Og þetta vil ég alveg sérstaklega segja með slæmri reynslu síðustu tuttugu ára af því, að á meðan heildsverzlunin er látin vera frjáls fyrir einkaaðmagn, þá streymir fjármagnið þangað og burt úr framleiðsluatvinnugreinunum, og það er hugsanlegt, að það taki ekki að lækna þetta mein, svo lengi sem við höfum kapitalistískt þjóðfélag á Íslandi, nema með því að loka heildsverzluninni fyrir einkafjármagninu. Þetta er atriði, sem verður að athuga í þessu sambandi.

Fyrir hundrað árum var verzlunin gefin frjáls á Íslandi. Fyrir 40 árum setti einn af brautryðjendum Framsfl. þá upp það takmark, að á 100 ára afmæli frjálsrar verzlunar á Íslandi væri búið að afnema auðvaldið í verzluninni á Íslandi, þá væri eingöngu orðin samvinnuverzlun á Íslandi. Ég veit ekki, hvort samvinnumenn nú eru farnir að óttast, að slík hugsjón rætist, en hitt er gefið, að það er eitt af því, sem er möguleiki, sem rétt er að taka til athugunar, þegar á að rannsaka gróðamyndun auðvaldsins í íslenska þjóðfélaginu. Þá má taka skipulagshættina í atvinnu- og verzlunarlífinu líka, sérstaklega þó með tilliti til þess, að það sýnir sig, að gróðamyndunin í

verzlunar- og fjármálaheiminum er að drepa sjálfa framleiðslu þjóðarinnar. Ég vil þess vegna eindregið leyfa mér að óska þess, að á þessari þátttöku verði gerðar ýtarlegar og röt-tækar breytingar, annaðhvort af þeirri n., sem fær hana til meðferðar, eða þá að samkomu-lag verði haft um það, bæði við flm. og aðra, sem vilja tryggja, að þetta mál sé rannsakað til hlítar.

Ég vil sem sé svara þeim frýjunarorðum, sem þm. Sjálfstfl. hafa mælt hér til stjórnar-andstæðinga í sambandi við þessi mál, með því að skora á þm. Sjálfstfl. að ljá því lið að gera þessa till. og þessa nefnd þannig úr garði, að eftir rannsóknina, sem hún framkvæmir, verði ekki lengur hægt að rifast og staðhæfa sitt á hvað, hvernig sé með gróðamyndunina í íslenska þjóðfélaginu og hvert gróðinn renni.

Umr. frestað.

Á 18. fundi í Sp., 30. nóv., var till. tekin til frh. fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 19. fundi í Sp., 2. des., var enn fram haldið fyrri umr. um till.

Bergur Sigurbjörnsson: Herra forseti. Þegar till. sú, sem hér er til umr., var lögð fram, fékk ég strax um það nokkurn grun, að annað kynni að vaka fyrir hv. flm. en það, sem till. lét í veðri vaka. Ég þóttist sjá það, að ræða sú, sem hæstv. dómsmrh., Bjarni Benediktsson, hafði þá fyrir skömmu flutt á Varð-arfundi og Morgunblaðið átti ekki nema eitt lýsingarorð til að lýsa, — það kallaði hana hina „magnþrungnu“ ræðu Bjarna Benediktssonar, — mundi hafa verkað allmikið og all-alvarlega á flokksmenn í Sjálfstfl. Ég þóttist sjá þess ljós merki á þessari till., að sjálfstæðismenn litu svo á, að nú hefði svo til tek-izt hjá hæstv. dómsmrh. sem oftár, þegar hann fer meira af kappi en forsjá í pólitíkinni, að hann hefði unnið flokki sínum meira ógagn með þessari ræðu en gagn. Ég þóttist sjá þess ljós merki, að sjálfstæðismenn viðurkenndu þá staðreynd, að hér eftir kæmust þeir ekki hjá því að vera flokkur án hugsjónar og án nokk-urrar ákveðinnar stefnu, flokkur, sem gæti til-einkað sér hvað sem væri, aðeins ef litið væri svo á, að það væri vinsælt af kjósendum, að héðan í frá gætu þeir ekki komizt hjá því að vera skilgreindir sem flokkur milliliðanna. Og ég þóttist sjá þess ljós merki, að þetta þætti hinum gætnari mönnum og varkárari í flokkn-um allhart og alllilt við að búa.

Þess vegna var það, að mig grunaði, að hinir gætnari menn Sjálfstfl. hefðu litið svo á, að við þessari ræðu hæstv. dómsmrh. þyrfti að bregða alltítt og með einhverjum sérstök-um hætti, það yrði að hreinsa alla milliliði þjóðfélagsins, sem hafa bæði af mér og öðr-um verið gefin ýmis nöfn, og fá þá í eitt skipti fyrir öll sýknaða af öllu illu, öllu mis-jöfnu og öllum grun. Mér datt í hug, að Sjálfstfl. eða hinir gætnari menn Sjálfstfl. litu svo á, að þetta yrði að ske nú þegar, á meðan Sjálfstfl. gæti beitt talsverðu valdi á Alp. og

miklu valdi í ríkisstjórn til að knýja fram þessa yfirlýsingu á löggjafarþingi þjóðarinnar.

Þegar ég hafði velt þessu fyrir mér nokkra hríð og þótt sjá, hvernig málið væri í pott-inn búið, fannst mér, að nauðsynlegt væri eða mjög æskilegt að fá sjálfstæðismennina til að jata opinberlega, að þannig væri þessu máli varið. Ég fór þá að hugleiða það, á hvern hátt væri unnt að neyða þá til að jata þetta, því að ég bjóst ekki við, að þeir mundu gera það af fúsum og frjálsum vilja. Þá kom mér í hug, að sonur minn ungur á leikfang; það er gúmmikarl með flautu í öðrum enda og er kallaður ýlukarl. Til að ná réttu hljóði úr þessum ýlukarli kreistir drengur hann all-harkalega, og þá fær hann hið rétta hljóð. Þess vegna datt mér í hug, hvort þetta væri ekki ráðið við hina pólitísku ýlukarla Sjálfstfl., að kreista þá dálítið myndarlega og vita, hvort ekki kæmi úr þeim hið rétta og sanna hljóð. Þess vegna var það, þegar þetta mál kom fyrst til umr. hér á þingi, að ég tók dálítið harkalega á hv. flutningsmönnum till. Og sjá, svo brá við, að þetta ráð hreif. Tveir af hv. þm. Sjálfstfl. þutu hér upp í ræðustólinn og játuðu berlega, svo að ekki varð um villzt, að þessi væri ástæðan fyrir flutningi þessarar till. Þeirra ástæða og tilgangur með því að flytja þessa till. væri sá og sá einn að fá milli-liðina hreinsaða af öllum grun og öllu því, sem dróttað hefði verið að þeim með miklum rök-um og sumpart sannað upp á þá í þjóðfélaginu til þessa. Játning hv. flm. kom fram m. a. í eftirfarandi ummælum, sem ég ætla að leyfa mér að lesa hér upp úr ræðum þeirra við þetta tækifæri, með leyfi hæstv. forseta. Hv. þm. N-Ísf. sagði í sinni ræðu svo orðrétt:

„Við (þ. e. sjálfstæðismenn) kunnum því náttúrlega frekar illa, að við, sem berjumst fyrir frjálsri verzlun og frjálsri samkeppni og þar með hagstæðri verzlun fyrir þjóðina, séum sí og æ brennimerktir sem flokkur millilið-anna og sá flokkur, sem fyrst og fremst vilji hjálpa einhverjum óheilbrigðum milliliðum til þess að raka saman fé á kostnað almennings.“

Öllu greinilegar er ekki hægt að jata það, að Sjálfstfl. vill losa sig við það eitt að vera brennimerktur sem flokkur óheilbrigðra milli-liða. Hins vegar ef það gæti tekizt, ef það væri nokkur möguleiki á að sanna það með aðstoð Alþingis Íslendinga, að það væru engir óheilbrigðir milliliðir í þessu þjóðfélagi, sem rökuðu saman gróða á kostnað almennings, þá þætti Sjálfstfl. vitaskuld ekki eins vont að vera flokkur milliliðanna á eftir.

Þó var hv. 3. þm. Reykv. (BÓ) sennilega öllu skýrari í máli um þetta, og það kom öllu ljósar fram í hans ræðu, að tilgangur flm. með þessari till. sé sá einn að hreinsa milliliðina, með réttu eða röngu, af þeim áburði, sem þeir nú liggja undir í þjóðfélaginu. Hann segir fyrst, að hann áliti, að það sé ekki um neitt óhóf hjá milliliðum að ræða, og segir síðan, með leyfi hæstv. forseta, að „þá sé kveðinn niður sá rógur, sem nú heyrir svo að segja daglega í ræðu og riti, að milliliðagróðinn í landinu sé óhæfilegur. En það er einkennilegt,

hvað framkoma þessarar till. hefur komið illa við suma af þeim mönnum, sem aldrei þreytast á að staglast á hinum óhemjulega milliliðagróða. Það er eins og þeir séu eitthvað hræddir um það, að rannsókn málsins, upplýsingar í málinu muni fletta ofan af fullyrðingum þeirra og svipta þá þessu rögsvopni, sem þeir nota dagsdaglega og telja sjálfsagt að bítu vel á andstæðingana. En þegar svo slík tillaga sem þessi kemur fram, þá snúast þeir öfugir við. Þeir vilja enga rannsókn láta fara fram vegna þess, að þeir vilja ekki láta upplýsa, hvort fullyrðingar þeirra eru sannar eða rangar. Ég er ekki hissa á þessu, því að ef slík nefnd sem þessi ynni vel sitt starf, sem ég vænti að þessi væntanlega nefnd geri, þá býst ég ekki við, að hátt verði risið á þessum mönnum um það leyti sem nefndin skilar álitinu.

Þarna kemur alveg berlega í ljós, hvað þessi hv. þm. og þingmenn Sjálfstf. ætlast til fyrir fram að komi út úr starfi nefndarinnar. Þeir ætlast til þess, að milliliðirnir séu hreinsaðir af öllum grun og jafnvel af því, sem þeir eru sannir að í dag, og allt málið, öll tillagan er við þetta eitt miðuð.

Það kom fram hjá báðum þessum hv. þm., hv. þm. N-Ísf. og hv. 3. þm. Reykv., að þeir töldu mig og andstæðinga stjórnarinnar ákaflega hrædda við þessa tillögu. Nú býst ég við því, að þeir hafi dregið þessa ályktun af þeim ummælum, sem ég t. d. hafði um till. sjálfa, nauðsyn hennar og eðli, og ég ætla þess vegna, með leyfi hæstv. forseta, að lesa upp þau ummæli, sem ég hafði um þetta atriði í minni ræðu, en þar segir svo:

„Ég skal taka kröftuglega undir það með hv. þm. N-Ísf., að það er þörf á slíkri rannsókn sem hér er farið fram á, og það hefur lengi verið þörf á þessari rannsókn í íslensku þjóðfélagi. Og ég vil benda á þá staðreynd, að Sjálfstf. hefði um mörg undanfarin ár haft möguleika á því að fá þessa till. eða svipaða till. samþykktá hér á Alp., ef hann hefði viljað það í einlægni og viljað búa þannig um hnútana, að öruggt væri, að rannsóknin færi fram ýtarlega og án undirhyggju.“

Þetta eru þá þau ummæli, sem hv. þingmenn Sjálfstæðisflokksins draga af þá ályktun, að ég sé hræddur við rannsókn á starfsemi milliliðanna. Því fer viðs fjarri, að svo sé. En það eru aðrir aðilar, sem virðast vera dálítið hræddir við rannsókn á þessu máli, og það eru flutningsmenn till. Þeir hafa nefnilega í sinni till. búið þannig um hnútana, að ef sú till. yrði samþykkt, þá yrði hér ekki um neina raunhæfa eða raunverulega rannsókn að ræða. Þetta yrði sýndarrannsókn til þess eins gerð að fullnægja þeim ásetningi, sem flm. hafa fyrir fram: að hreinsa milliliðina, hvítþvo þá og lýsa því yfir á eftir í krafti Alþingis Íslendinga, að þeir séu hreinir eins og englar af því að raka saman fé á kostnað almennings.

Ég vil svo til viðbótar við það, sem ég sagði síðast, þegar þetta mál var á dagskrá, benda á nokkur atriði, sem sanna þetta mjög ljóslega.

Hv. þm. N-Ísf. gerði grín að því, fannst mér, hér um daginn, eða vildi a. m. k. spotta mig

talsvert mikið fyrir það, að ég hefði talið, að nokkrir mánuðir nægðu ekki til rannsóknar á þessu máli. Hann sagði, að ég gerði víst ráð fyrir, að þessi rannsókn þyrfti að taka 2—3 ár. Um það sagði ég ekkert. Mér datt ekki í hug að fullyrða nokkuð um það, hvað rannsóknin þyrfti að taka langan tíma. Hinu lýsti ég, og það er rétt, að ef rannsókn þessi ætti að vera samvirkusamlega framkvæmd og draga fram í dagsljósið það, sem henni væri ætlað að gera, þá væri ekki nokkur von til þess, að unnt væri að ljúka henni á fáeinum mánuðum. Ég býst við, enda tók ég það fram um daginn líka, að hv. þm. N-Ísf. skilji þetta og víti þetta. Hann er lögmáður að mennt, og hann veit það, að mál, tiltölulega lítið mál borið saman við það, sem hér er um að ræða, mál eins og Blöndals-málið svokallaða, þar sem tekið var til rannsóknar og athugunar eitt einasta fyrirtæki í þjóðfélaginu, getur tekið nokkra menn mánuði og jafnvel á annað ár að rannsaka. Hann veit það vel, að í meðferð slíks máls hjá dómstólum er venja að vísa því til bókhaldsrannsóknar, sem svo er kölluð. Sú bókhaldsrannsókn fer fram hjá löggiltum endurskoðanda, sem hefur þrautþjáfað starfslið og þarf ekkert að horfa í kostnað við að hraða rannsókn, því að slík störf eru mjög vel borguð. En samt sem áður veit hv. þm. N-Ísf. eins og ég og aðrir, að þó að þessi rannsókn fari fram við öll hin æskilegustu skilyrði hvað snertir starfskrafta og það meira að segja þjálfaða starfskrafta, þá tekur hún samt sem áður marga mánuði, stundum á annað ár, og þó er það aðeins eitt lítið fyrirtæki, tiltölulega lítið a. m. k., borið saman við þá geysilegu rannsókn, sem hér er um að ræða.

Ég held þess vegna, að það geti allir menn séð og skilið, að rannsókn sem þessari þýðir ekki að ætla að sníða svo þröngan stakk, að henni eigi að vera lokið á nokkrum mánuðum. Hins vegar þýðir það alls ekki, að rannsóknin sé óframkvæmanleg, síður en svo. Þó að slíkri rannsókn sem hér er farið fram á væri ekki lokið fyrr en eftir 3—4 ár endanlega, eins og hv. þm. N-Ísf. stakk upp á, þá þýðir það ekki, að rannsóknin sé ekki framkvæmanleg og að það eigi ekki að ráðast í að framkvæma hana. Og það þýðir ekki heldur það, að hún geti ekki komið að nokkrum mánuðum liðnum að mjög verulegu gagni. Það er nefnilega hægt að haga rannsókninni þannig, að það sé tekinn fyrir hver einstakur þáttur út af fyrir sig og álit og niðurstöðum skilað, um leið og sá þáttur er fullrannsakaður. Þannig væri hægt að hugsa sér, að maður gæti fengið álit frá nefndinni eftir einn mánuð eða tvo mánuði um einstök atriði, en hins vegar tekur ábyggilega mjög langan tíma að rannsaka allt það til hlítar, sem hér er um að ræða.

En það er ekki aðeins, að flutningsmenn vilji forðast að gefa n. nægilegt tómt til að vinna þetta verk, eins og þeir segja sjálfir að þeir ætlist til að það sé unnið. Þeir vilja ekki heldur gefa n. nokkra möguleika til að vinna verk-ið. N. eins og þessi þarf raunar miklu meira vald en hægt er að veita þingnefnd samkv. 39.

gr. stjórnarskrárinnar. Nefnd, sem á að rannsaka mál eins og hér er um að ræða, nægir ekki einu sinni að geta kafið hvern þann aðila, sem hún vill, um skýrslur. Hún þarf líka að hafa vald eða aðgang að valdi, sem getur opnað fyrir henni hverja þá læsingu, hverjar þær dyr og hverja þá hirzlu, sem til þess þarf að sannprófa, hvort skýrslurnar séu réttar. Nefnd, sem ætti að rannsaka þátt milliliða í íslensku atvinnulífi, þarf m. a. vald og fjárhagslega möguleika til að geta rannsakað starfsemi einokunarhringanna í útflutningsverzluninni, ekki aðeins hérlendis, heldur einnig erlendis, og það getur ekki nefnd, sem skipuð yrði samkv. tillögunni eins og hún liggur hér fyrir.

Ég held því, að það þurfi enginn maður að fara í grafgötur um það, hvað fyrir flutningsmönnum vakir. Þeir mæla að visu fagurt í till. sinni, en hugsunin, sem á bak við er, er ekki jafnfögur. Þeir töluðu mikið um það, sérstaklega hv. 3. þm. Reykv., að ég alveg sérstaklega hefði haldið uppi rógi um milliliðina á undanfórnum árum, og þeir fullyrtu það, báðir þessir hv. þm. Sjálfstfl., að ég væri einhver aðalforvígismaður í áróðri gegn milliliðum í þjóðfélaginu. Og þeir voru ekkert feimnir við að halda því fram, að allt það, sem ég hefði sagt um milliliði, og allt það, sem yfirléitt væri sagt gegn milliliðum, væri rógur. Þeir vissu það, án þess að nokkur rannsókn hefði farið fram samkv. till. þeirra. Náttúrlega hlýtur þá að vakna hjá manni sú spurning: Til hvers á þá að vera að rannsaka þetta, þegar þeir vita það, þessir menn, sem bera nú fram till., að það er allt rógur, sem sagt er um gróðastarfsemi milliliðanna? En sleppum því. Ég vil á það benda, að ég er ekki eini maðurinn í þessu þjóðfélagi, sem hefur haldið því fram, að milliliðir rökðu saman gróða. Ég vil á það benda, að tvívegis hefur Morgunblaðið haldið því fram, að eitt nafngreint olíufélag hér á landi hafi fengið í hreinan gróða af einum þætti starfsemi sinnar 6—10 millj. kr. á ári. Nú vil ég spyrja hv. flm. þessarar tillögu: Var þetta rógur hjá Morgunblaðinu? Var þetta árás, illkvittnisleg, vísvitandi árás á milliliðina, algerlega tilhæfulaus ósannindi? Ég held, að þeir Mbl.-menn mundu ekki játa það, enda hef ég um það nokkra hugmynd, að Morgunblaðið fór þarna með staðreyndir. En þá vil ég spyrja: Er þetta hagkvæmt fyrir þjóðfélagið? Er ekki svona starfsemi það að raka saman gróða á kostnað almennings í þjóðfélaginu? Ef ekki, hvað er þetta þá? Og hvað eru þá ummæli svipaðs eðlis og ummæli Morgunblaðsins um ýmsa aðra aðila, sem nákvæmlega hliðstætt stendur á um, sem maður veit með nákvæmlega jafnmikilli vissu og í þessu tilfelli að hafa rakað saman gróða, kannske ekki svona miklum, en fyrr má nú líka rota en dauðrota?

Hv. þm. N-Ísf. talaði af dálitlu yfirlæti um það, að ég sagði fyrst, þegar þetta mál var hér til umr., að ekki hefði Sjálfstfl. ævinlega verið viljugur og ekki ævinlega fús til að láta rannsaka milliliðagróðann. Benti ég þá á frv.,

sem við þm. Þjóðvfl. fluttum hér á síðasta þingi um verðlagseftirlit og verðlagsáskvarðanir, og sagði, að verðlagseftirlit væri í innsta eðli sínu rannsókn á milliliðastarfseminni, það væri rannsókn á því, hvað milliliðirnir tækju, og mat á því og dómur um það, hvað þeir þyrftu að taka. Þetta taldi hv. þm. N-Ísf. mestu fjarstæðu. Hann talaði mjög drýgindalega um það, að ekki hefði verðlagseftirlit á sínum tíma reynzt burðugt í þjóðfélaginu. Hann hélt því m. a. fram, að verðlagseftirlitið hefði skapað svartan markað. Nú er það náttúrlega viðs fjarri öllum staðreyndum. Verðlagseftirlit út af fyrir sig getur ekki skapað svartan markað. Svartur markaður skapast þá og því aðeins, að um skort á einhverri vöru sé að ræða, og í öðru lagi þá og því aðeins, að til séu einhverjir menn með slíku innræti, að þeir geti fært sér neyð fólks í nyt til að safna peningum, til að raka saman á því gróða. Og það var það, sem gert var, og það, sem gerðist á þeim tíma, sem hér var rekinn svartur markaður. Ég skal viðurkenna það með hv. þm. N-Ísf., að það átti sér stað svartur markaður á sama tíma og hér var haldið uppi verðlagseftirliti. En hverjir voru það, sem höfðu þetta innræti, hverjir voru það, sem notuðu sér skortinn, neyð fólksins, til að raka saman gróða? Voru það við, sem erum að skamma milliliðina og höfum aldrei selt neinar vörur? Nei, það voru þeir, sem verzla með vörur. Það voru þeir, sem tóku þær úr búðunum sínum og fóru með þær upp í svefnherbergið sitt og seldu þær þar á þreföldu, fjórföldu, fimmföldu eða kannske á hundraðföldu verði. Það voru nákvæmlega sömu mennirnir og Sjálfstfl. berst nú fyrir að gefa algert frjálsræði um verðlag í landinu og treystir einum til þess að koma þannig fram við almenning, að það sé sómasamlegt. Það voru þessir menn, sem stunduðu svartan markað. Þess vegna ættu þingmenn Sjálfstfl. seinast af öllum mönnum að rifja þessa sorglegu staðreynd upp.

Það er að sjálfsögðu þýðingarlaust eða tilgangslaust að flytja langt mál um þá till., sem hér er til umr. Hún hefur verið skýrð með rökum. Hún hefur verið rakin upp, og það hafa verið skoðuð í henni lykkljuföllin og saumspretturnar og sá hugur, sem á bak við var, þegar hún var prjónuð. Hún ætti þess vegna að liggja algerlega ljóst fyrir öllum. Spurningin um afgreiðslu hennar, hvort fást fram á henni þær breytingar, sem nauðsynlegar eru, til þess að rannsókn fari fram á milliliðagróðanum í þjóðfélaginu, er háð vilja og innræti, vil ég leyfa mér að segja, hv. þingmanna. Og við getum vel beðið með að sjá, hvernig því máli vindur fram.

Ég ætla loks að hreyfa hér aðeins einu atriði, sem fram kom í ræðu hv. 3. þm. Reykv. um daginn og ég sá strax og skildi að átti að vera þyngstu rökin hjá Sjálfstfl. í því að halda fram, að milliliðirnir væru, eins og þessi hv. þm. sagði, þörfustu aðilar þjóðfélagsins og að þeir væru, eins og hæstv. dómismrh. sagði, þeir aðilarnir, sem hefðu, að mönnum skildist, skapað allan auð þessa þjóðfélags. En þetta

atriði, þessi rök hv. 3. þm. Reykv. voru á þá leið, að ekki væri mikil hætt á því, að almenningur léti misbjóða sér í þessum efnum, að hann léti taka af sér herra verð fyrir vöru en nauðsynlegt og eðlilegt væri, t. d. útvegsmenn úti um allt land gætu sjálfir pantað sínar vörur frá erlendum framleiðanda og þeir hefðu sín samtök til að flytja inn.

Nú skal ég viðurkenna það, að ef unnt væri að líta svona á málið, þá breytti það að sjálf-sögðu mjög miklu. En það væri freistandi að leggja þá spurningu fyrir hv. 3. þm. Reykv. sem eins konar gáfnapróf, hvernig á því stæði, að þessi kenning væri ekki rétt og hefði ekki við rök að styðjast. Veit ég það vel, að hv. 3. þm. Reykv. gæti leyst þetta próf með ágætum, en hitt tel ég ekki sennilegt, að hann kærði sig um það. Það er nefnilega viðs fjarri öllum sanni, að almenningur í þessu landi, þ. á m. útvegsmenn úti um allt land, geti pantað vörur sínar sjálfir eins og þeim sýnist. Og það ber margt til, að þeir geta það ekki. Í fyrsta lagi hafa innflytjendur hér á landi náð í mjög mörgum greinum einkaumboðum fyrir þau firmu, sem við skiptum við erlendis. Menn úti á landi, t. d. smáútvegsmenn, bátageindur, trillubátageindur, mótorbátageindur, skortir allar upplýsingar um það, hvar þeir geta borið niður erlendis, ef þeir ætla að fara að panta vöruna sjálfir. Þá skortir líka málakunnáttu til að geta gert þetta. Þá skortir einnig nálgæð við peningastofnun til að geta sett tryggingu fyrir vöru, um leið og hún er póntuð. Þá skortir einnig þekkingu og upplýsingar um skipaferðir og möguleika á því að koma vör-
unni í skip. Hvernig ætli t. d. gengi, ef einhver trillubátageigandi úti á landi segði sem svo: Nú nota ég 50 tonn af olíu yfir árið, og ég nota 200—300 kg af smurningsolíu. Eg veit, að ég get fengið þessa vöru ódýrari, ef ég panta hana sjálfur? — Hvernig ætli honum gengi að panta þessa olíu sjálfur? Það þarf ekki að spyrja. Það vita allir, að hann gæti það ekki. Hann fengi í fyrsta lagi engan til að selja sér hana, hann fengi í öðru lagi ekkert skip til að flytja þennan smáslatta fyrir sig, og hann fengi engan banka til að anza því að opna tryggingu fyrir svona smáræði. Honum mundi verða vísað á olíufélögin, þau flyttu inn nægilega olíu og hann geti fengið hana þar. Og svo mundi fara um fleiri vörur.

Hv. 3. þm. Reykv. hélt því einnig fram hér um daginn, að útvegsmenn hefðu samtök til að panta fyrir sig ýmsar vörur og varan væri þar alls ekkert ódýrari en hjá öðrum, sem verzlðu með þær. Það vill svo vel til, að ég hef þurft á því að halda að kaupa svolítið af þessum vörum og keypti þær bæði hjá Landssambandi íslenskra útvegsmanna og líka hjá verzlunar-fyrirtæki hérna í bænum, og ég veit þess vegna svolítið um það, hvernig verðlagið var. Og ég ætla þá að greina frá því, að verðið hjá Landssambandi íslenskra útvegsmanna á þessum smávörum til útgerðar, sem ég þurfti á að halda, var yfirleitt 30—40% lægra en í verzlunum með sams konar vörur hérna í bænum. Á því geta menn séð starfsemi milliliðanna

svolítið. En það er kannske gott að koma hér upp í þingsalinn, haldandi þingmenn svo fáfróða, að þeir viti ekkert um þessi mál, og fullyrða bara, að það sé enginn mismunur á verði. Það getur verið þægilegt, en það er ekki viturlegt.

Eg sé svo ekki ástæðu til að hafa þessi orð fleiri. Eg gat þess um daginn, þegar þetta mál var fyrst til umr., að ég mundi síðar beita mér fyrir því að flytja brtt. við þetta mál. Hv. 3. þm. N-Ísf. dró mjög í efa, skildist mér, að ég mundi gera það, og spurði mig með talsverðri for-dild, hvers vegna ég gerði það ekki. Eg vil því taka það fram aftur, að ég mun gera það. Mér þykir eðlilegt og sjálfsagt, að till. eins og þessi nái fram að ganga, þegar hún er komin fram, ég tel það sjálfsagt og nauðsynlegt og mjög æskilegt, en aðeins í því formi, sem gefur manni nokkurt öryggi um, að þessi rannsókn verði framkvæmd af samvirkusemi og eins ýtarlega og nokkur kostur er á.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Eg hef hlustað á allar þær ræður, sem hafa farið fram um þessa stórmerkilegu till., sem liggur hér fyrir á þskj. 86, og verið nokkuð undrandi yfir sum-um þeim ummælum, sem hér hafa komið fram og ekki hvað sízt frá hv. 8. landsk. (BergS) bæði nú í dag og fyrr um þetta mál.

Því verður tæplega neitað, að sjálft málið er afar merkilegt og þarf að takast allt öðrum tökum en það hefur verið tekið hér, m. a. af hv. 8. landsk., ef það á að verða nokkur árangur af niðurstöðunni. Hér er ætlað til þess, að Alþingi kjósi 5 manna nefnd sérfróðra manna til þess að rannsaka þátt milliliða í framleiðslukostnaði þjóðarinnar, þannig að úr því fáiist skorið, hvort hann sé óhóflega mikill, og þá einnig að bera hann saman við milliliðakostnað í öðrum löndum. Eg tel út af fyrir sig, að það sé ekkert höfuðatriði í þessu máli, hvernig samanburðurinn verður við önnur lönd, heldur verði að leggja á það megin-áherzlu að fá úr því skorið, hvort milliliðakostnaður hér í voru landi sé óhæfilega mikill og hvort hægt sé að lækka hann á einn eða annan hátt til hagsbóta fyrir framleiðendur. Eg tek mjög undir, að þetta sé nauðsynlegt, en tel, að orðalag till. ætti að verða nokkru viðtækara, þannig að hún ætti að fela beint í sér, að það ætti að athuga meira en milliliðagróðann í framleiðslukostnaði þjóðarinnar, og tek ég þar m. a. undir orð hv. 1. þm. Eýf., þegar hann skaut því fram hér, hvort ætti ekki einnig að athuga milliliðagróða í byggingarkostnaðinum, því að það er sýnilegt, að húsnæðiskostnaður er einn sá liður, sem hefur einna mest áhrif á framleiðsluna í landinu, og hann fer að sjálfsögðu eftir því, hve byggingarkostnaðurinn er mikill. Það er alveg vafalaust, að milliliðagróðinn í byggingarkostnaði hér á landi og sér í lagi hér í Reykjavík er svo stórkostlegur, að hann slær sjálfsagt öll met, og er alveg sama, hvort þar koma að sjálfstæðismenn eða Alþýðuflokksmenn eða hvaða flokka menn sem er. Það er vitað, að húsverð hér hækkar um 50—80—100 þús. kr. á

hverja íbúð frá hinu eðlilega kostnaðarverði, allt eftir því, á hvaða stigi íbúðin er seld. Það fer ekkert á milli mála, að þegar menn byggja sér sjálfir íbúð hér, muni hún geta orðið allt að því 100 þús. kr. ódýrari en hún verður, ef þeir eiga að kaupa hana fullgerða af öðrum, 40 þús. kr. ódýrari en ef þeir kaupa hana fókhelda, og hér er að sjálfsögðu einhver óþarfa milliliðagróði. Það þarf ekkert síður að rannsaka það en hvað annað. Ég fagna því þess vegna, að till. kemur fram, og álit, að það hefði átt að taka miklu betur undir þetta mál frá þeim mönnum, sem hér hafa rætt hana, a. m. k. af hendi Þjóðvfl., en gert hefur verið. Ég vildi því vænta þess, að sú nefnd, sem fær þetta mál til athugunar, athugi gaumgæfilega, hvort ekki eigi að koma fram miklu ákveðnara orðalag um rannsókn beint í sjálfri tillgr.

En það var ekki eingöngu þess vegna, að ég stóð hér upp, heldur vegna hins, að hér hefur komið fram í öllum umræðunum, bæði hjá þeim, sem hafa mælt gegn till., og sumpart nokkuð hjá þeim, sem hafa mælt með henni, að það sé vafasamt, hvort till. sjálf beri í sér það vald, sem slík nefnd þarf að hafa. Ef ætlað er til þess, að valdið sé gefið beinlínis með þessari þáttill., þá er sýnilegt, að þáttill. dugir ekki. Þáttill. getur ekki gefið neitt rannsóknarvald. Það verða að vera lög, sem fyrirskipa ákveðnum mönnum að gera ákveðið verk, sem valdboð þarf til. En það vill svo til, að samkvæmt lögum, sem enn gilda, sýnist mér, að þetta vald sé í höndum ákveðinna manna. Það stendur í lögum nr. 45 frá 1952, um viðauka við lög nr. 35 27. apríl 1950, um verðlag, verðlagseftirlit og verðlagsdóm, í 1. gr., með leyfi hæstv. forseta:

„Verðgæzlustjóri skal fylgjast með verðlagi í landinu. Heimild hans til öflunar upplýsinga í því skyni samkvæmt 9. gr. 1. nr. 35/1950 gildi einnig um þær vörur, sem ekki eru háðar ákvæðum um hámarksálagningu.“

Ég sé ekki betur en þessi lagagrein gefi verðgæzlustjóra fullt vald til þess að framkvæma hvaða rannsókn sem hann vill og hann telur nauðsynlega til þess að fá upplýst um verðlag og milliliðagróða, því að það er einmitt tekið fram, að þetta sé ekki eingöngu um þær vörur, sem háðar eru ákvörðun um hámarksálagningu. Hér er um opinberan aðila að ræða, og er sýnilegt, að nefnd sú, sem fær þetta mál til meðferðar, getur snúið sér til verðgæzlustjóra og krafist þess, að hann upplýsi þessi mál, án þess að nokkrum lögum sé breytt í landinu og án þess að fyrirskipa þetta sérstaklega með öðrum lögum.

Í lögnum, sem vísað er til, nr. 35 1950, stendur einnig, með leyfi hæstv. forseta, í 9. gr.:

„Verðgæzlustjóri og þeir, sem með verðlagseftirlit fara samkvæmt lögum þessum, geta krafist hvern sem er allra þeirra upplýsinga, skýrslna og annarra gagna, er þeir telja nauðsyn í starfi sínu, enda hvílir á þeim þagnarskylda um þau atriði, er þeir komast að í greindu starfi, og er þeim bannað að skýra óviðkomandi frá því, að viðlagðri ábyrgð eftir

ákvæðum almennra hegningarlaga um opinbera starfsmenn.“

Hér er svo skýrt ákveðið fyrirmæli í þessum lögum, sem enn eru í gildi, að það er sýnilegt, að sú nefnd, sem fengi þetta starf með höndum samkvæmt þáttill., þyrfti ekki annað en að snúa sér til þessarar opinberu stofnunar og fá þar fullkomna aðstoð. Ég held því, að öll þau orð, sem fallið hafa um það, að nauðsynlegt sé að tryggja nefndinni meira vald en gert er í till., hafi verið óþörf og að nefndin geti fengið hjá þessari opinberu stofnun, sem ég hef bent á, allar þær upplýsingar, sem hún þannig óskar eftir. Hitt er svo sýnilegt, að hvorki verðlagseftirlitið né neinn aðili íslenskur getur fengið vald til þess að framkvæma rannsókn á þann hátt, sem hv. 8. landsk. minnst á áðan, þ. e. að rannsaka einnig okurhringa erlendis engu síður en innanlands. Ég geri ráð fyrir, að ef Shell í Englandi ætti að fara að taka á móti slíkri nefnd til þess að rannsaka hjá þeim, hvaða okri þeir héldu uppi, þá væri alveg sama, hvaða vegabréf slík nefnd hefði hér frá Alþingi, hún kæmist ekki langt þar. Hverjir aðrir stálhringar, hvort sem það væru t. d. stálhringarnir í Ameríku eða Þýskalandi eða hvar sem væri og sérhverjir aðrir, t. d. General Motors, mundu sjálfsagt ekki hleypa þessum mönnum inn í sínar bækur til þess að rannsaka, hvort ekki væri hægt að framleiða eða selja ódýrara varahlutina til Íslands eða bílana, svo að það er alveg óþarfi fyrir okkur að hugsa um að gefa nefndinni slíkt vald. En slík ummæli eins og hér voru höfð áðan af hv. 8. landsk. sýna langbezt, hvernig hann hefur hlaupið á hundavaði í þessu máli. Hann hefur verið að nota þetta sem áróðursmál og ekkert annað og ekki komið neitt nálægt kjarna þess, og er þetta bezta sönnunin fyrir því, að svona á ekki að fara með alvarlegt mál.

Það hefði verið gaman að svara sumu af því, sem hér hefur verið minnst á, en ég ætla ekki að þreyta hvorki hv. þm. né hæstv. forseta á því. Ég vil þó ekki ljúka máli mínu hér án þess að bera fram þá spurningu, hvert sé hlutverk milliliða yfirleitt. Eru það óþarfari menn í þjóðfélaginu en aðrir þjóðfélagsþegnar? Hver góður milliliður gerir sér að skyldu að reyna að ná eins hagkvæmu verði fyrir sitt land og hægt er, ef það er um útflutningsvörur að ræða, og reyna að kaupa eins ódýrt og hægt er inn, ef um innflutningsvörur er að ræða. Og sannarlega væri miklu nær og betra fyrir þjóðina að gera meiri kröfur til þessara manna, áður en þeir fengju yfirleitt réttindi til þess að vera milliliðir í landinu, bæði um menntun og annað, heldur en að halda uppi sífelldum áróðri á þessa menn, því að það er áreiðanlegt, að á því veltur yfirleitt afkoma landsins, hvernig þetta starf er leyst af hendi, og gildir það alveg sama um, hvort maðurinn er í þessum pólitíska floknum eða hinum. Drenglyndur, vitur, vel menntaður og góður milliliður er landinu miklu betri maður og miklu betri þegn en margir aðrir, um það verður ekki deilt. Ég skal koma hér með eitt

einasta dæmi, sem sýnir, hvað það er nauðsynlegt einmitt, að í þetta veljist góðir menn, og hvað það er fjarstætt að binda sig eingöngu við það, hvort þessir menn geti haft meiri eða minni ágóða af sínu starfi.

Mér er persónulega kunnugt um, að ekki alls fyrir löngu gat einn af þeim mönnum, sem sjálfsagt mundu verða stimplaðir hér á Alþingi sem milliliðir, sem eitthvert skriðdýr á þjóðfélagslíkamanum, eftir því sem mér heyrir vera talað um þessa menn, selt nokkur hundruð smálestir af ákveðinni vöru út úr landinu, sem þurfti útflutningsleyfi fyrir. Hann gat keypt þessa vöru í landinu fyrir 12 sterlingspund hverja smálest, en viðkomandi aðili, sem átti vöruna, gat ekki selt hana öðrum fyrir meira en 9 pund, og hann var ákaflega feginn því að geta selt þetta á þrem pundum herra verði en hann gat fengið annars staðar. Kaupandinn varð að sækja um útflutningsleyfi og gefa þar upp útflutningsverðið, sem hann hafði samið sjálfur um og var 18 sterlingspund fyrir hverja smálest. En þegar það var upplýst, var honum neitað um útflutningsleyfi. Hann mátti ómögulega græða 6 pund á hverri smálest, og um útflutningsleyfi var neitað í 10 vikur, svo að það var útilokað, að hann gæti selt vöruna, því að þá var útrunninn sá tími, sem hann hafði haft vöruna á hendinni. En þá var útflutningsleyfi gefið til eigandans, sem gat ekki selt vöruna nema fyrir 9 pund, af því að hún hafði fallið á millibílinu. Hver hafði tapað? Eigandinn hafði tapað 9 pundum á hverja smálest, sem flutt var út úr landinu, milliliðurinn hafði ekki fengið neitt, látum það vera, en landið hafði líka tapað. Eigendurnir sem áttu vöruna töpuðu, landið tapaði, bankarnir töpuðu á því að fá ekki hæsta mögulega gjaldeyrisupphæð inn, en eini maðurinn, sem græddi á því þannig, var milliliðurinn, því að það var þó ekki hægt að nú á honum því um nasir, að hann væri á eftir einn af þessum mönnum, sem hefðu snuðað landið um þetta fé.

Þetta sýnir, hversu ákaflega er áriðandi, að einmitt í sölu og kaupum séu menn, sem geta gert þetta betur en almenningur í landinu. Ég gæti rætt margt um þetta, en eins og ég sagði, skal ég ekki þreyta hv. þm. á því. Ég vil þó að síðustu aðeins benda á, að milliliðastarfið er nú einmitt fyrir þennan mikla áróður komið í hendur fólksins sjálfs að ákaflega miklu leyti. Samband ísl. samvinnufélaga hefur orðið sölu svo að segja á öllum íslenskum landbúnaðar-afurðum, og þar kemst enginn annar að. Mér er m. a. kunnugt um það, að ef einhver maður vill fá leyfi til að selja ull út úr landinu og spyr um það hjá Sambandinu, þá fær hann það svar: Við getum sjálfir selt okkar ull. — Og þó að það sé talað um að selja fyrir herra verð, þá er því ekki heldur sinnt. Þessi vara er svo að segja öll í höndum Sambandsins. Nákvæmlega sama er með frystan fisk. Hann er allur orðinn svo að segja í höndum tveggja aðila, annaðhvort Sölumiðstöðvar hraðfrystihúsa, sem ekki tekur nokkru tilboði nokkurs staðar frá, eða í höndum Sambands ísl. samvinnufélaga, sem tekur ekki heldur neinu til-

boði nokkurs staðar frá. Saltfiskinn vitum við um, þar er ekki tekið neinu boði neins staðar annars staðar frá. Það er alveg sama, hverjir spyrja. Þetta er alveg nákvæmlega sama, og sama er um lýsið. Þetta er orðið svona með allar vörur. Eina útflutningsframleiðslan á Íslandi, sem enn þá er eitthvað hægt að ræða um að sé á frjálsum markaði, er raunverulega fiskimjöl. Og ég geri ráð fyrir, að allir þessir aðilar hafi bundið þetta í fjötra, af því að þeir telji með réttu eða röngu, að þeim og þeirra aðilum sé best borgið þannig. Ég er ekkert að gagnrýna þetta, en svona er málið í dag. Það er óneitanlega dálítið athyglisvert, að það þurfi að vera svona, á meðan þessir aðilar sjálfir hafa þó ekki getað gert betur þessi verk en raun ber vitni um, því að nú liggja í landinu verðmæti á fjórða hundrað milljóna óseld af íslenskum afurðum, eins og vitað er af þeim skýrslum, sem hafa komið nýlega, og ætti það að vera alvarleg hugvekja til þeirra manna, sem hafa tekið að sér þetta ábyrgðarmikla starf, um að losa eitthvað um þessi höft eða taka upp einhverjar nýjar aðferðir eða velja til sín menn, sem geta gert þetta örara og betur en sýnist vera gert í dag.

En því verður svo ekki neitað, að þetta eru mennirnir, sem eiga framleiðsluna. Bændurnir eiga ullina og Sambandið. Fiskimennirnir eiga fiskinn og Sölumiðstöðina, hvort sem hann er saltaður, hertur eða frystur, og þetta er þeirra eigin vara og þeirra eigin félagsskapur, svo að það er ákaflega erfitt raunverulega fyrir Alþingi að gripa þar inn í og segja: Þið skuluð hafa á þessu einhvern annan hátt. — Hitt er svo alveg ljóst, að ef við rannsókn þessarar till. kemur upp, að eðlilegt sé, að milliliðagróðinn, hvort sem hann er í sambandi við útflutning eða innflutning, geti verið minni en hann er raunverulega, og þá væri kannske einnig hægt að upplýsa, að það mætti nota betur sölumarkaði með því að dreifa sölu á fleiri aðila, þá yrðu þessir aðilar að láta undan þeim þunga og þeim gögnum, sem þarna kæmu fram. Það er alveg óhjákvæmilegt annað. Og í því ástandi, sem nú er í landinu, þar sem framleiðslan þarf orðið allmikinn styrk frá Alþingi, er ákaflega mikils um vert, að það verði hægt að fá upplýst frá þingkjörinni nefnd, hvort milliliðirnir taka of mikinn gróða fyrir sitt starf eða ekki. Mér skilst því, að málið eigi að ná fram að ganga og það eigi að skipa í þetta menn með viðtækri þekkingu og menn, sem hægt sé að treysta til að upplýsa þessi mál svo fljótt sem unnt er.

Ég get ekki endað mál mitt án þess að benda hér á ummæli, sem komu fram á fyrsta stigi málsins, ég held frá hv. 8. landsk. Ég bið af-sökunar á því, ef ég fer rangt með tilvísunina, en það var sagt hér: Hvað mundu landsmenn segja, ef erlendir menn settu hér upp dreifingarkerfi og tækju allan gróðann í sínar hendur í stað þess að láta eigin landsmenn njóta hans? Var það ekki hv. 8. landsk., sem viðhafði þessi ummæli? (*Gripið fram í: Þau voru ekki alveg svona.*) Kjarninn í þeim var þetta. En ég verð nú að segja það, að mér

finnst, að þeir milliliðir, sem hafa gert þetta, séu sannarlega sniðugir náungar og það mjög sniðugir, að taka sjálfir upp dreifingarkerfi í öðrum löndum og láta ekki milliliði annarra landa græða á því, heldur láta okkar eigin íslenzku þjóð njóta þess gróða. (Gripist fram í.) Hann sagði sjálfur, að það hefði verið gert þannig, þeir hefðu sjálfir komið upp dreifingarkerfi í útlöndum, sem er alveg rétt. Sölu- miðstöð hraðfrystihúsanna hefur sjálf komið upp dreifingarkerfi og sparað við það fé, er annars færi til annarra landa. Það er það, sem þeir hafa gert. Og þegar menn eru á slíku hundavaði að vera að ásaka Íslendinga fyrir að gera svona vel fyrir sína þjóð, þá er ekki takandi mikið mark á því, sem þeir eru að segja. En ef maður nennti að vera að tina upp það, sem hv. þm. sagði í þessu máli, þá er það flest á þessari línu. Það er ómögulegt að finna út úr því, hvað hann hefur meint, hvorki eitt né annað, nema það hefur gnæft upp úr að reyna að hafa það sem áróðurs- atriði á einhvern ákveðinn flokk, en þetta mál er miklu alvarlegra en svo, að það eigi að stöðvast eingöngu við það takmark.

Einar Olgeirsson: Herra forseti, Mér sýnist Sjálfstfl. vera farinn að gefa sig yfirleitt í þessu máli. Mér sýnast forsvarsmennirnir þagn- aðir, og um það, sem talað er af hálfu Sjálf- stfl., eins og af hv. þm. Barð., sem hér talaði síðast, megi segja: heggur sá, er hlífa skyldi — því að hann kom með af sinni miklu þekk- ingu mörg ágæt dæmi því til sönnunar, hvers konar milliliðastarfsemi nú er rekin í þjóðfé- laginu. Mér þykir í fyrsta lagi vænt um það, sem hv. þm. Barð. sagði viðvíkjandi milliliða- kostnaði í byggingariðnaði og að honum fynd- ist það þurfa að koma inn í þessa till. Sjálf- stfl. Það er sem sé auðséð, að sjálfstæðismenn- irnir, sem hafa lagt þetta fyrir upphaflega, hafa ekki hugsað sér, að þessi hlutur kæmi þarna inn í, milliliðakostnaðurinn í byggingar- iðnaðinum. Þó þykist ég vita, að hv. þm. Barð. sé þeim hnútum kunnugur, þannig að hann viti nokkurn veginn, hvað þeir hafa hugsað með till. Ég gekk út frá því í þeirri ræðu, sem ég hélt um þetta mál, að það væri sjálfsgætur hlutur, að þetta ætti að koma hér inn í, því að auðvitað er þetta ekki aðeins einn þáttur í framleiðslukostnaði þjóðarinnar, vegna þess að það að byggja hús er framleiðsla, heldur er þetta líka þannig, eins og ég tók mjög ýtar- lega fram í sambandi við mína skilgreiningu, að sú n., sem færi yfirleitt að athuga þessi mál, yrði að rannsaka alla gróðamyndun í þjóðfélag- inu og hún yrði að rannsaka líka alla þá gróða- myndun, sem síðar kemur fram sem kröfur til verkamannanna um aukna húsaleigu og annað slíkt. Ég vil þess vegna lýsa ánægju minni yfir því, að hv. þm. Barð. hefur talið sjálfsagt að rannsaka þetta, og ég býst við, að svo muni verða með flesta þá hluti, sem ég hélt fram, þegar ég talaði um þetta, að þyrfti að bæta við og gera þessa till. miklu ýtarlegri, ef hún ætti að verða til gagns.

Í öðru lagi vék hv. þm. Barð. að því, að

Alþt. 1955. D. (75. löggjafarþing).

það yrði að tryggja, að þessi nefnd hefði vald til rannsókna, það hefði hún ekki, eins og till. nú væri orðuð. Það var mjög eftirtektar- vert, að hann skyldi lýsa því yfir. Hann einmitt sem forseti Ed. er gagnkunnugur þessum mál- um og þykir þess vegna, að þeir þm. Sjálfstfl., sem flutt hafa þetta mál, hafi farið hér heldur á hundavaði og auðsjáanlega með till. ekki ætlað til þess, að viðkomandi nefnd yrði gefið verulegt vald til rannsókna, og er þetta alveg rétt hjá honum. Hann benti hins vegar á, að að nokkru leyti mundi verðgæzlustjóri hafa ýmislegt vald í þessum efnum. En eins og ég veit að hv. þm. Barð. mun athuga, þegar hann fer að rannsaka þetta, þá nær það því miður tiltölulega skammt. Hann hefur sem sé engan veginn fullt vald til að heimta skýrslur af öll- um mögulegum mönnum og rannsaka þá gróða- myndun, sem yfirleitt hefur farið fram í þjóð- félaginu á undanförunum árum, þannig að ekki mundi það vald, sem verðgæzlustjóri var gefið, nægja svona nefnd, svo að það er alveg tvímælalaust nauðsynlegt, að svona nefnd hafi sitt mikla vald, eins og hv. þm. Barð. tók fram, til að láta ýtarlegri rannsóknir fara fram.

Ég gat þess í því, sem ég sagði um þetta mál, að það mundi vera að öllum líkindum óhjákvæmilegt, að það færi fram í þjóðfélag- inu í sambandi við þetta eignakönnun, sem sé könnun á því, hvar eignirnar, sem safnast hafa síðan eignakönnunin fór fram 1947, hafi lent. Það er víðurkennt, að það hefur farið fram gífurleg auðsöfnun í þjóðfélaginu síðan. Hvar liggur þessi auður? Hverjir eru það, sem hafa grætt? Hverjir eru það, sem hafa safnað eign- um? Það er augljóst, að það kemur skýrast fram með því að láta fara fram eignakönnun að nýju. Við skulum bara taka sem dæmi þann mikla skipaflota, sem kominn er inn til flutn- ings síðan 1947. Hvernig er með eignina á þeim skipaflota? Hvernig er með afskriftirnar á honum? Hvernig er með auðsöfnunina í því sambandi? Ég efast ekki um, að þessir hlutir fengjust best upplýstir með raunverulegri eignakönnun á þessu sviði. Alveg sama máli gegnir um húseignirnar. Það er farið að verða svo nú, að það eru jafnvel byggðar heilar „blokkbyggingar“, eins og það er kallað á slæmu máli í Reykjavík, sem einstakir menn eiga og einstakir menn leigja út allar saman eins og þær leggja sig, jafnvel einstakir menn, sem lengi hafa verið trúnaðarmenn ríkisins. Það er engum efa bundið, að það er alveg sérstök nauðsyn á því, að látin sé fara fram eignakönnun í þessu sambandi. Það hefur verið sagt, að framleiðslan bæri ekki hitt og þetta, þjóðarbúskapurinn bæri ekki hitt og þetta, þegar verkamenn hafa verið að krefjast hærri launa. Við skulum þá ganga úr skugga um það. Það voru lagðar fyrir hér alveg greini- lega skýrslur í sambandi við verkföllin s. l. vor, þar sem það kom fram, að miðað við verðlagsvísitölu höfðu verkamenn s. l. vor um 20% lægra kaup, og var þá húsaleiga ekki með reiknuð, heldur en þeir höfðu 1947. Hafa eign- irnar safnast hjá verkamönnum á þessum tíma? Hafa þeir gert svo óhóflegar kröfur til fram-

leiðslunnar, að eignirnar hafi safnast hjá þeim? Eða hafa þær safnast annars staðar og þá hjá hverjum? Hver er það, sem vill standa á móti því, að þetta sé rannsakað? Eg býst við, að það sé rétt, að það þyrfti ekki bara að setja heimild um slíkt inn í þessa þáttill, sem hér á að skera algerlega úr um það, þannig að oftast þarf ekki um það að deila á Íslandi, hvar gróði safnast og hvar gróði er. Eg býst við, að það mundi ekki vera nóg. Eg býst við, að Sjálfstf. muni vera því strengilega fylgjandi, að það verði þá um leið sett hér í þinginu lög um eignakönnun, sem þessi nefnd, sem samkv. þessari þáttill. verði sett, fái heimild til þess að framkvæma. Eg mun gera ráðstafanir til þess, að í sambandi við endanlega afgreiðslu á þessari till. fáist úr því skorið, hvort slíkt er vilji þeirra manna, sem hafa nú frýjað öðrum hugar um, hvort þeir þora að láta rannsaka málið til hlítar.

Svo kom hv. þm. Barð. inn á hlutverk milliliða og minntist á, að það gæti verið mjög þarft. Vil ég nú aðeins endurtaka það, sem ég sagði áður í allangri ræðu, þar sem ég reyndi að gera grein fyrir þessu, að í þeirri merkingu, sem hann notaði það orð, þ. e. tæknilega séð, þá er hlutverk þeirra, sem í alþýðumunni eru kallaðir milliliðir, þarft. Ef við köllum skipin, ef við köllum flutningana á vörunni, frá því að hún yfirgefur hráefnisframleiðandann og þangað til neytandinn kaupir hana við búðarborðið, ef við köllum alla þá, sem þarna koma á milli, jafnt þá, sem sjá um framskiptun vörunnar, sjá um að flytja hana með skipi, sjá um að koma henni upp í annarri höfn, sjá um að annast alla þá hluti, sem þarf í yfirbyggingu þjóðfélagsins, til þess að allur þessi rekstur geti átt sér stað, ef við köllum þetta allt milliliði, þá er ekki nokkur efi á því, að tæknilega séð er starf þessara milliliða þarft. Það er þarna aðeins um verkaskiptingu að ræða hjá borgurum þjóðfélagsins. Hins vegar er það þjóðhagslega óþarft, að þeir, sem ráða fjármagni í slíkri tæknilegri milliliðastarfsemi, raki saman gróða á slíku verki í staðinn fyrir að vinna það í þjóðarþágu. Og það er alveg sérstaklega óþarfi, að þeir, sem hafa að einhverju leyti með stjórn, völd eða eign í sambandi við slíka verkaskiptingu að gera, raki saman slíkum gróða eða reyni með slíkri áfergju að skapa sér gróða, að þeir drepi framleiðslu þjóðfélagsins undir sér, á meðan þeir eru að því, eins og nú gerist. Þeir, sem drottna yfir milliliðastarfsemi, þeir, sem hafa hagnaðinn af verkaskiptingu þjóðfélagsins í heild, setjast með slíkum ofurþunga á sjálfa framleiðsluna, að hún brestur, og það eru slíkir vábrestir í henni allan tímann, að það er yfirleitt vart annað vandamál meira í þjóðfélaginu en hvernig eigi að halda þessari framleiðslu gangandi sökum þess, hvernig þessir þjóðhagslega óþörfu milliliðir, en tæknilega þarfir, raka til sín slíkum gróða af framleiðslunni, að henni er ekkert eftir skilið til þess að bera sig. Þetta er hluturinn, sem við verðum að rannsaka alveg til hlítar.

Hv. þm. Barð., sem er kunnugur þessum

málum, kom einmitt hér með eitt dæmi um milliliðastarfsemi og hvernig þarna væri farið að. Hann nefndi dæmi um, að einn ákveðinn, duglegur maður, sem staði í þessari tæknilegu vinnu, hefði getað útvegað erlendis fyrir ákveðna vöru 18 sterlingspund, hann hefði hugsað sér að taka sjálfur af því að visu 6 pund, en samt sem áður getað borgað framleiðandanum 12 pund, en framleiðandinn hafði fram að því aðeins fengið 9 pund fyrir þetta. Hvers vegna hafði framleiðandinn fengið aðeins 9 pund fyrir þetta? Hverjir eru það, sem valda því? Hvar eru þau lög, sem banna þessum framleiðanda að selja vörur sínar út úr landinu? Jú, það eru lög frá 12. febr. 1940, sem gefa ríkisstj. einkaleyfi til þess að ráða, hvaða vörur séu fluttar út úr landinu og með hvaða verði, — lög, sem ég hef oftast en einu sinni lagt til hér á Alþ. að afnema, og lög, sem Sjálfstf. hefur staðið vörð um. Af hverju stendur ríkisstj. svona vörð um einokunina í þessum efnum? Af því að ríkisstj. er verkfæri og handbendi þeirra, sem græða á milliliðamennskunni í þjóðfélaginu. Og þetta minnir mig á dæmi, sem ég hef nefnt hér áður um þessi efni. Eg er því miður ekki svo sérstaklega kunnugur í þessum málum nú, en þegar kunnugur maður eins og hv. þm. Barð. tilgreinir dæmi, þá rifjast upp það, sem gerðist í gamla daga í þessum efnum. Þá var það svo til dæmis, að allt í einu fengu einu sinni fiskimenn í Vestmannaeyjum tilboð frá einum ítölskum fiskkaupmanni um að selja sinn fisk á allgóðu verði og allmiklu hærra verði en fiskkaupendurnir á Íslandi höfðu borgað fram að því, en fiskkaupendurnir á Íslandi voru þá aðallega Kveldúlfur og Alliance, sem þá höfðu myndað með sér fiskhring, Sölusamband ísl. fiskframleiðenda, og með löggjöf, sem Ólafur Thors setti sem atvmrh. 1932, fengið einkasölu ríkisins fyrir þennan sinn hring. Fiskimenn í Vestmannaeyjum fengu tilboð um hærra verð en þessi íslenski fiskhringur, sem sagt var að hefði verið settur til þess að hjálpa þeim, vildi gefa þeim. Hvað var þá gert? Fengu þá fiskimenn í Vestmannaeyjum að selja á þessu hærra verði? Nei, þeir fengu ekki að selja á þessu hærra verði, ekki frekar en maðurinn, sem hv. þm. Barð. sagði söguna af núna? Hvað var gert? Jú, það, sem var gert, var, að fulltrúi fiskhringsins fór suður til Ítalíu og samdi við fiskkaupandann, sem hafði boðið fiskimönnum í Vestmannaeyjum hærra verð fyrir fiskinn þeirra en íslenski fiskhringurinn hafði boðið þeim, um það að bjóða aldrei framar í fisk frá Íslandi, til þess að það væri ekki verið að hækka fiskinn fyrir þessum ótætis íslensku fiskimönnum, sem væru svo frekir á verstu krepputímum að vilja fá hærra verð fyrir fiskinn en Kveldúlfur og Alliance vildu gefa þeim. Eg sé m. ö. o., að þegar kunnugir menn tala í þessum efnum, þá er enn þá sama ástandið og var fyrir meira en 20 árum, þegar einokunin var að byrja í þessum efnum. Svo spyr hv. þm. Barð. alveg réttilega: Hver hefur tapað? — þegar einokunarríkisstj., sem hann styður, var búin að tefja málið nógu

lengi, þannig að maðurinn gat ekki lengur selt vöruna sína á betra verði. Hver hefur tapað? Jú, landið hafði tapað. Það var alveg sama og þegar Vestmannaeyjafiskimennirnir gátu selt fiskinn sinn á herra verði og það var hindrað með samningum íslenskra einokunarhringsins í skjóli íslensku ríkisstj. við útlenda fiskkaupmanninn. Landið hafði tapað.

Þarna höfum við dæmi um slæmu milliliðina, um ríkisstj. í þjónustu einokunarhringa. Og hver er það, sem gefur ríkisstj. þetta vald, sem hún getur misnotað svona? Það er hv. Alþingi; það eru meirihlutaflokkarnir hér á Alþingi.

Svo var auðséð, að hv. þm. Barð., sem þekkir vel til í þessum málum, þekkir fleiri dæmi en þetta eina. Hann þekkti auðsjáanlega dæmi um, að S.Í.F., að Sölumiðstöð ísl. hraðfrystihúsa og jafnvel S.Í.S. hefðu kannske verið send tilboð um herra verð en þau gefa íslenskum framleiðendum fyrir t. d. frystan fisk og ekki sinnt því. Hann talaði um, að þeir þægju ekki nokkurt tilboð, og ég býst ekki við, að hann talaði þannig, nema hann vissi til þess, að þeim hefðu verið gerð betri tilboð en þau gera íslenskum fiskframleiðendum. Og hann lét í veðri vaka, að það væri ekki bara á þessu sviði, sem ástandið væri svona slæmt, þetta væri svona líka með lýsið, þar væri þetta alveg sama, þar væri líka hægt að fá betra verð, en ekki væri hugsað um það. Hann virtist yfirleitt gera ráð fyrir því, að það væru eiginlega allar íslensku útflutningsvörurnar, sem væru svona bundnar; það væri þá kannske helzt fiskimjölið, sagði hann. Ég skal þá bæta því við, að mér er kunnugt um, að það er hægt að selja fiskimjölið á miklu herra verði en það nú er selt, en fæst ekki selt þangað. Þannig er alveg víst, að þau lög, sem ég hef nú nokkrum sinnum lagt til að væru afnumin hér á Alþ., á meðan hæst hvein í stjórnarflokkunum um frjálsa verzlun, lögin, sem gefa ríkisstj. sem handbendi einokunarhringanna einkaleyfi á því, hvaða vörur séu fluttar út úr landinu, með hvaða skilmálum og á hvaða verði, að í krafti þessara laga er sem sé rekin óhæfileg einokunarstarfsemi og fjöldi af íslenskum framleiðendum, samkv. upplýsingum kunnugra manna, sviptur þeim möguleika, sem þeir ella hefðu, ef þarna ríkti að einhverju leyti frjáls samkeppni, til þess að geta fengið samilegt verð fyrir sína vöru og betra verð en þeir fá nú. Allar þessar upplýsingar sýna okkur, hve gífurlega nauðsynlegt það er, að sú rannsóknarnefnd, sem sett verður með fullu valdi í þetta af hálfu Alþ., taki fyrir útflutningsframleiðsluna, taki fyrir rannsókn á öllu atferli þeirra aðila í ríkisstj., sem hafa haft með að gera leyfi til útflutnings á undanförunum árum, til þess að það þá m. a. komi í ljós, eins og þarna virðist þegar liggja fyrir, að það hefur verið spilað út úr höndum Íslendinga möguleikum til þess að fá herra verð fyrir þeirra vörur.

Svo upplýsir hv. þm. Barð., að nú sé svo komið, að á fjórða hundrað millj. kr. andvirði af vörum; ef ég skildi rétt, liggja í landinu,

sumpart kannske óselt, sumpart kannske selt. Mér vitanlega hefur þó verið auðveldur hlutur að selja alla þá framleiðslu, sem framleidd hefur verið á Íslandi. Hins vegar hef ég alltaf orðið var við það, í hvert einasta skipti sem ég hef eitthvað komið nærri þeim málum, að það væri tregða á því að fá að selja nokkra framleiðslu frá Íslandi. En er nú jafnvel ekki einn hlutur, sem gerir erfiðara með og veldur því, að það skuli liggja svona mikið af vörum hérna? Er ekki jafnvel af þessu ýmislegt, sem hefði verið hægt að vera búð að selja, en hefur ekki fengið flutt út úr landinu og það þó að við Íslendingar hefðum skipakost til þess? Ég veit, að þegar á nýsköpunarárunum voru gerðar ráðstafanir til þess að kaupa Eimskipafélagsskipin og kælskipin, þá reiknuðum við með því, að þau skip ættu að geta flutt 90 þúsund tonn af hraðfrystum fiski, ef þau væru fullnotuð, og við höfum þó enn ekki komið verulega upp fyrir 50 þúsund tonn í ársframleiðslu.

Ég er hræddur um, að það eigi sér stað alveg ægileg misnotkun á okkar skipafloata, misnotkun, sem stendur í sambandi við það, að skip með miklu frystifarmrými séu látin fara til Ameríku tóm til þess að sækja þangað m. a. skran eða bíla, svo og svo mikið af óþarfa, sem flutt er hingað heim, en á sama tíma fáið ekki sömu skip til þess að flytja okkar útflutningsvöru til Evrópu. Ég er hræddur um, að þessi algerlega vitlausa ráðstöfun, sem gerð hefur verið viðvíkjandi okkar verzlunarháttum á undanförunum árum, baki okkur stórtjón hvað snertir hagnýtingu okkar skipafloata, sem sé, að á tveimur árum er óhagstæður verzlunarjöfnuður okkar við Bandaríkin hátt á þriðja hundrað millj. kr., en samt sem áður haldið áfram með þessu svokallaða frjálsa fyrirkomulagi að beina þangað innkaupum í stórum stíl, sem hægt var að vinna að í Evrópu, og hætt að flytja vörur frá Evrópu í skipum, sem færu full þangað út og kæmu full þaðan heim. Í staðinn er þetta farmrými notað þannig, að skipin sigla meira eða minna tóm til Ameríku, en koma full, oft og tíðum með bíla á þilfari, heim aftur.

Ég held þess vegna, að það gefi okkur enn einu sinni tækifæri til að taka til athugunar, hvort Alþ. eigi áfram að gefa ríkisstj. það vald, sem hún hefur og sett var með lögum á miðjum stríðsárunum, þegar neyðarástand var ríkjandi í þessum efnum, lögunum frá 12. febr. 1940, hvort það eigi að halda áfram að gefa ríkisstj. þetta vald, það sé eitt af því, sem þarf að athuga, þegar þessi mál verða tekin til athugunar. Og af því að verið er nú að ræða um gróðann í ýmsum þessum efnum, þá vil ég aðeins minna á, að ég hélt því fram ómótmælt í vor, að eitt skip hefði í einni ferð til Ameríku tekið 1 millj. kr. gróða á flutningunum, og lagði fram rök fyrir því, sem ekki var mótmælt.

Hér áðan var spurt af hv. 8. landsk. þm. (BergS): Er það rétt, að það hafi verið 6—10 millj. kr. gróði á einum þætti í starfsemi eins olíuhings á einu ári? Og hann studdist meira

að segja við sjálft Morgunblaðið, sem er þó ekki vant að hafa mikið fyrir því að afhjúpa gróðann og hefur kannske ekki beinlínis verið að afhjúpa hann þar, sem hann var mestur. Eg hef margoft upplýst það, að einn banki græddi á einu ári 30—40 millj. kr. á viðskiptunum við landsmenn, og ég hef upplýst það hér, án þess að því hafi verið mótmælt, að það hefði verið tekinn 6 millj. kr. vaxtagróði af hálfu okrara á einu fyrirtæki, einum skuldunaut á einu ári og sá skuldunautur þar með drepinn. Og ég heyri, að hv. þm. Barð. segir, að þetta sé sjálfsmorð, að hann eigi það skilið. En ég vil einmitt vekja athygli á þessu rétta hjá honum í því, að alþýðan á Íslandi er ekki á því að fremja sjálfsmorð fyrir okrara landsins, hún er ekki á því að láta drepa sig, hún er ekki á því að láta auðvald þessa lands rýja sig þannig inn að skinninu, að hún hafi ekkert eftir. Hún er búin að búa við það í 7 ár, og hún hefur lægri kjör nú en hún hafði 1947, og í hvert skipti, sem hún hefur hreyft sig til þess að taka eitthvað aftur af ránsfengnum, þá hefur kveðið við hér í sölum Alþ., að hún væri að drepa þjóðfélagið. Mér þykir vænt um þessa yfirlýsingu, þótt hún væri svona bak við tjöldin, frá hv. þm. Barð., og ég skil, að hann ber virðingu fyrir þeim mönnum, sem ekki láta drepa sig svona. Hann ber virðingu fyrir þeim verkamönnum, sem rísa upp og slá í borðið og segja við okrara þjóðfélagsins: Nei, góði minn, hingað og ekki lengra. Nú ertu búinn að ræna mig í sjö ár, og nú geturðu séð, hverjir það eru, sem skapa gróðann í þjóðfélaginu, nú stöðvum við allt.

Umr. frestað.

Á 20. fundi í Sp., 7. des., var enn fram haldið fyrri umr. um till.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Eg hef því miður ekki getað verið við, þegar þetta mál hefur verið rætt hérna. Má þess vegna vera, að ég endurtaki eitthvað, sem ég mundi kannske ekki hafa gert, ef ég hefði verið hér staddur undir þessum umræðum.

Muni ég rétt, var fyrir nokkru rannsakað, hver munur væri á innkaupsverði vara hér á landi og útsöluverði, og mig minnir, að þá kæmi út þrjú hundruð tuttugu og eitthvað, ég held fjórar eða sjö milljónir króna, og mér skildist þá, að ýmsir vildu túlka þetta svo, að þetta væri allt milliliðagróði. Það held ég að hafi ekki verið rétt. Eg held, að í þessu hafi verið þó nokkuð af beinum útlögðum kostnaði, sem milliliðirnir tóku ekki í sinn vasa. Þegar maður hins vegar vill líta á, hver kostnaður er við dreifingu vara hér á landi, þá liggja fyrir nokkur góð gögn í því, sem þó þarf að áætla dálítið inn í, en ekki nema dálítið.

Það liggja fyrir nákvæmar skýrslur um það frá árinu 1950, hve margir menn lifðu á verzlun, höfðu engar aðrar tekjur en af því að verzla. Og þá er ekki eftir annað en áætla, hvað þessir menn þurftu hver um sig mikið til að lifa af. Komust þeir af með venjulegan skattaframtalsfrádrátt, 6—7 þúsund kr. hver

þeirra, sér til framfæris, fyrir mat, húsnæði, fót og bíó og í hvað sem þeir hafa nú eytt? Þurftu þeir 10 þús. kr., eða þurftu þeir 15 þús. kr.? Hvað þurfti hver þeirra á ári sér til framfæris? Þetta liggur ekki bara fyrir hvað landsheildina snertir, þetta liggur líka fyrir um hverja einstaka sýslu, svo að við getum ósköp vel séð með því að taka þarna einhverjar áætlaðar tölur, hvernig þetta hefur komið út, og þar er um að ræða hreinan milliliðagróða, þar er um það að ræða, hvað mennirnir þurfa af tekjum sér til lífsframfæris. Það er hrein álagning á verzlunina, og hún er því minni, því færri sem þurfa að dreifinguinni að vinna.

Það var svo þá, þegar tekið var allt landið, að það voru 9.1% af allri þjóðinni, sem lifði á því að verzla við hina. Niu og einn tíundi úr manni voru framfærðir á að verzla við hina 91.9%. Það lifði einn maður á að verzla við hverja tíu hér um bil. Það var það, sem þeir gerðu. Hvað hafa þeir þá þurft að hafa miklar tekjur? Komust þeir af með 10 þús. hver, svo að þeir þyrftu að leggja þúsund krónur á hvern mann, sem þeir verzlðu við, láta hann borga sér 1 þús. kr. af sínu kaupi, eða komust þeir ekki af nema með 15 þús., svo að þeir þyrftu að leggja 1500 kr. á hvern mann, sem þeir verzlðu við? Hvað var það mikið? Það er tala, sem sjálfsagt er hægt að koma sér nokkuð saman um, hvað hver einstakur af þessum mönnum, sem lifðu á því að verzla, hefur þurft mikið fyrir sig að leggja. Það er eina talan, sem þarf að áætla. En þetta var ákaflega misjafnt í sýslunum. Í Reykjavík lifðu nærri 14% íbúanna á því að verzla, en þeir verzla náttúrliga í heildsölu líka út um landið, svo að það kemur ekki allt á Reykjavíkinga. En í þeim sýslum, þar sem þeir voru fæstir, komst það niður í kringum tæp 2%. Og það voru sýslur, sem eru alveg hreinar og verzla sama sem ekkert út fyrir sýsluna. Það er þess vegna ósköp gott að afla sér upplýsinga um það, nokkurn veginn réttara, hvað margir menn lifa af því að verzla við hina sýslubúana og hvað mikið þarf að leggja á hvern einstakan mann, til þess að þeir hafi nóg. Í Norður-Múlasýslunni t. d. eru það milli 2 og 3%, sem lifa á því að verzla við hina, o. s. frv. Um þetta liggja fyrir opinberar skýrslur, og ef hv. alþm., sem flytja till., vilja reyna að athuga þær og koma sér saman um, hvað hver verzlunarmaður þurfi mikið fyrir sig að leggja, þá hafa þeir fundið út töluna fyrir hvert einasta þingmannskjördæmi á landinu, þó með þeirri undantekningu, að heildverzlunin hérna í Reykjavík dreifist út um landið eitt-hvað og þó misjafnlega.

Ef á að fara út í þessa nefndarskipun, sem er ekki nema allt gott um að segja, gott, að komi fram raunverulega, hver milliliðagróðinn er, hvað þetta sé, — þó að ég telji, að það megi átta sig nokkurn veginn ljóslega á þessum skýrslum, sem til eru og ég hef minnst á, þá hugsa ég, að það sé gersamlega ónóg að orða till. eins og hún er. Nefnd, sem á að rannsaka þetta, þarf að fá miklu meira vald

en að geta krafist menn til sagna, því að það að krefja menn til sagna, fá frá mönnum skýrslu reynist oft miður vel. Það þekki ég mætavel, að slíkar skýrslur reynast miður ábyggilegar. Ég held þess vegna, að nefndin þurfi að fá vald til þess beinlínis að rannsaka og skoða bókhald manna og annað þess konar, ef hún á að gera nokkurt gagn, og það er ákaflega langsótt verk að gera það, það er enginn vafi á því.

Ég gæti sagt margar sögur um það, hvað lítið er að marka skýrslur manna. Ég gæti nefnt það, að fyrir nokkrum árum var grunsamlegt framtal hjá manni úti á landi. Yfirskattanefnd í viðkomandi sýslu hafði hækkað hann, og okkur þótti það enn grunsamlega lágt og skrifuðum honum, fengum skýrslu, en hækkuðum hann samt, þóttumst vera komnir með hann anzi hátt og vorum með hálfgerð samvirkubít yfir því, að líklega hefðum við nú áætlað honum of hátt. Ég man, að við vorum komnir með hann í 140 þús. kr. í skattskyldum tekjum. Svo liðu tvö ár. Þá atvikaðist þannig, að nauðsynlegt var að senda mann til að kanna bókhald hjá öðrum manni í sömu sýslu, sem var bókhaldsskyldur og sýnilega var eitthvað mjög bogið við, hvað og reyndist. Þá var hann beðinn að endurskoða hjá þessum manni líka. Þá lágu fyrir gögnin, sem hann hafði gefið skattaneftndunum. En þegar allt var skoðað, voru tekjurnar 387 þús. kr., og enn var skattur hækkaður og bætt við skattsektum.

Þess vegna held ég, að það sé ákaflega lítið að hafa upp úr því, þó að það séu heimtaðar skýrslur. Nefndin verður að hafa fullkomið vald til að skoða og rannsaka málið niður í kjölinn, og slíkt vald verður Alþingi að gefa henni. Ég er meira að segja hræddur um, að þeir, sem flytja þessa till., hafi vitandi vits sett till. fram eins og hún er til þess að láta rannsóknina aldrei verða annað en kák, því að hún verður aldrei annað en kák, ef á að framkvæma hana eftir till. Og ég treysti því, að sú nefnd, sem fær þetta mál til athugunar, lagi þetta og gefi þessari nefnd, sem væntanlega verður skipuð, nægilegt vald, þó að hún verði lengi að starfa, það eru sumar aðrar nefndir. Hvað er jafnvægisnefnd atvinnuveganna búin að vera lengi? Er hún ekki búin að vera þrjú ár, eitthvað svoleiðis? Það eru ýmsar aðrar nefndir lengi að starfa, sem hafa vandasöm mál að vinna. En þetta er ekki vandasamt mál, en það er erfitt mál og mikið mál, og þess vegna held ég, að það þurfi að gefa n. vald til að geta rækt verkið sæmilega, en það fær hún ekki eftir tillögunni. Nefndin, sem nú fær málið til meðferðar, þarf því að breyta tillögunni. Flutningsmennirnir hafa sýnilega viljað fá káknefnd, sem ekkert gæti gert, í von um, að bak við álit hennar gæti verið hægt fyrir mílliliðina að rista breiðari lengjur af hryggjum viðskiptamannanna. Slíkt má ekki verða, og því þarf að auka valdsvið nefndarinnar.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Ég hafði í ræðu minni boðað, að ég mundi leggja fram

brtt. í þessu máli, og henni hefur nú verið útbýtt og er á þskj. 167. Ég held, að í þeirri brtt. felist a. m. k. að mestu það, sem ég hafði minnst á hér í minni ræðu, og ég skal aðeins með nokkrum orðum koma inn á það, sem ég gæti sjálfur hugsað mér að þyrfti að gera ýtarlegar.

Í fyrsta lagi legg ég til, að það sé kosin sjö manna nefnd í staðinn fyrir fimm manna, og ég gæti jafnt hugsað mér, að sú nefnd væri kosin á Alþingi með venjulegum hlutfallsskosningum og að hún væri skipuð á þann hátt, að þingflokkarnir tilnefndu hver einn mann og ríkisstj. tilnefndi tvo. Ég gerði till. um slíka nefndarskipun í fyrri í einu máli, sem þá var til umræðu. Nefndin féllst ekki á það þá, en ég vildi þó beina því til þeirrar hv. nefndar, sem þetta fer til, að athuga líka um þann möguleika.

Þá hef ég gert það allmiklu ýtarlegra en er í till. flm., hvað rannsakað skuli, og ég held, að það sé alveg óhjákvæmilegt, að það sé gert greinilegra, til þess að það komi í ljós, að það eru svo að segja öll svið þjóðarbúskaparins og gróðamyndunin á öllum þessum sviðum, sem verður að rannsaka.

Ég hef ekki tekið upp í þessa till. hins vegar neitt um það, sem ég minnst á í minni ræðu um þörfina á eignakönnun, því að ef ætti að setja ákvæði um eignakönnun, þá yrði það að gerast með lögum. En því vildi ég mjög eindregið skjóta til þeirrar nefndar, sem fær þetta mál til athugunar, að sú nefnd gæti náttúrulega haft forgöngu um að setja eignakönnunarlög í gegnum þingið, og þegar meiri hl. í slíkri nefnd væri því samþykktur, þá eftast ég ekki um, að það fengist samþykkt. Ég álit, að eitt af því nauðsynlegasta til að ganga úr skugga um það, sem flm. vilja fá rannsak- að, sem sé gróðamyndunina í þjóðfélaginu, sé allsherjar eignakönnun, sem þá mundi vafalaust að miklu leyti hægt að miða við framtölin frá 1947 og sjá, hvað gerzt hefur síðan. Það er fullt nú, að það mundi vera hátt á annað hundrað milljónamæringar í Rvík, og ég vil aðeins leyfa mér að spyrja Sjálfstfl., sem heldur því mest fram, að það séu verkamenn og þeirra laun, sem séu undirrótin að dýrtíð og verðbólgu, hvort þeir haldi, að það séu verkamenn yfirleitt, þessir milljónamæringar, hvort þeir haldi, að verkamenn hafi grætt þannig á þessum gífurlegu kauphækkunum, sem Sjálfstfl. leyfir sér að kvarta yfir, að það sé að finna í hópi milljónamæringanna í Rvík fyrst og fremst verkamenn. Mér þætti vænt um að fá svar frá Sjálfstfl. um það, þeim flokki, sem hér sleppir engu tækifæri til þess að niða verkamenn niður og verkamannasamtök fyrir það, að þeir hafa reynt að velta af sér dýrtíðaröldunni, sem ríkisstj. hefur skipu- lagt gegn þeim. Ég þori að fullyrða, að það finnst enginn verkamaður í þessum hópi. En það kunna að finnast allmargir menn úr for-ustu Sjálfstfl. í þeim hópi, og það má gjarnan koma í ljós og það nákvæmlega. Þó er vitan-legt, að sem stendur er ekki einu sinni hægt að áætla tölu milljónamæringa í Rvík með

þeirri nákvæmni, sem tryggði þeim, hvort það væru hundraðinu meira eða minna, vegna þess, hvernig fasteignamatið er úr garði gert. Ætli Silli og Valdi séu ekki eignalausir þar? Varla væru þeir í hópi milliðnamæringa. Ég álit þess vegna, að hv. nefnd eigi að taka það til alvarlegrar athugunar, hvort hún gengst ekki fyrir því, þegar við loksins verðum þess varir, að slíkur áhugi sé hjá Sjálfstfl. fyrir að rannsaka gróðamyndun í þjóðfélaginu, að það verði látin fara fram eignakönnun og hún rækilegri og betri en 1947.

Þá legg ég enn fremur til, að þessi nefnd fái sama rétt og rannsóknarnefndir þingdeilda, og það hefur líka komið fram hjá mörgum, m. a. þeim hv. þm. N-M., sem síðast talaði hér, að slíkt væri nauðsyn, og er það vafalaust rétt. Þá legg ég enn fremur til, að þessari nefnd sé gefið vald til þess að rannsaka, hvaða menn og félög hafi lán hjá bönkunum, sé upphæð ein millj. kr. eða meira, til þess að þing og þjóð fái gengið úr skugga um, hvaða aðilar það eru, sem bankar ríkisins fyrst og fremst gefa tækifæri til gróðamyndunar hér á Íslandi. Það er vitanlegt, að það er svo að segja eins mikils virði fyrir einn mann eða eitt félag til þess að reyna að skapa auð eða skapa sér gróða að fá lán úr bönkunum og að eiga peninga sjálfur, og þegar lánunum úr bönkunum er ráðstafað þannig, að það eru jafnvel einstök félög, einstakir heildsalar, sem sitja fyrir þessum lánum árum og áratugum saman og fá svo að segja þannig sérréttindi til þess að hafa eign þjóðarinnar og sparifé almennings með höndum, þá er ekki nema eðlilegt, að það sé rannsakað, hverjir þessir aðilar eru og hve mikil þessi upphæð er. Ég verð meira að segja var við það, að stundum skella þeir því hvor á annan, hv. stjórna-flokkar, við skulum segja ef Tíminn t. d. talar eitthvað um, að vissir sjálfstæðismenn hafi kannske 12 millj. kr. lán eða eitthvað svoleiðis, þá kemur venjulega daginn eftir í Morgunblaðinu: Ja, það skyldi þó aldrei vera, að ein ákveðin stofnun, sem Framsfl. hefur mikil völd í, hafi kannske 50 eða 100 millj. kr. lán? Ég held, að það sé ekki viðkunnanlegt, að það sé verið að slengja svona dulmáli út í myrkrið, heldur komi þetta alveg ljóst fram. Það er þjóðareign eða almenningsfé, sem þarna er verið að fara með, og það er alveg sjálf-sagður hlutur, þegar á að rannsaka gróðamyndunina í þjóðfélaginu, að athuga, með hverjum hætti ríkið og þess stofnanir, bankarnir, veita einstökum mönnum og einstökum aðilum aðstöðu til gróðamyndunar. Jafnvel þó að sú gróðamyndun kunni stundum ekki að takast, heldur meira að segja þessi lán, sem ríkið þannig veitir, festist jafnvel áratugum saman hjá viðkomandi aðilum, þá er það líka hlutur, sem er sjálfsagt að rannsaka.

Þá hef ég enn fremur lagt þarna til, að það sé athugað, hve mikið fjármagn og vinnuafli sé í hverri grein þjóðarþúskaparins, því að það er náttúrulega alveg víst, eins og ég hef minnst hér áður, að jafnvel þó að ekki sé gífurleg gróðamyndun á einhverju sviði, þá getur samt

sem áður verið ráðstafað hlutfallslega allt of miklu fjármagni og allt of miklu vinnuafli á það svið, þó að það jafnvel borgi sig ekki fyrir neinn af þeim, sem fjármagnið eiga, og væri þá hugsanlegt, að það væri hægt að komast af með miklu minna fjármagn og miklu minna vinnuafli. Jafnvel þær tölur, sem hv. 1. þm. N-M. nefndi hér áðan, benda til þess, að slík rannsókn væri fróðleg og þörf og gæti ef til vill haft veruleg áhrif á, hvers konar skipu-lag skyldi tekið upp, við skulum segja t. d. um verzlun, ef það sýndi sig, að hægt væri að spara mjög mikið fyrir þjóðina með öðruvísi þjóðfélagslegu fyrirkomulagi á einstökum sviðum þjóðarþúskaparins.

Ég vil svo að síðustu taka það fram, að með þessari till. eins og ég hef nú lagt til að breyta henni og ég vona að hv. allshn., sem þetta að líkindum fer til, lagi enn frekar og geri enn öruggara, þá álit ég að ætti að vera mögulegt, ef svona nefnd starfar vel, að ganga úr skugga um þetta atriði, sem svona mikið er deilt um, en ég veit, að þetta verður viðtæk rannsókn og mun m. a. leiða margt í ljós, ef hún er vel gerð, sem menn búast ekki við nú.

Ég vil aðeins minnst á eitt atriði í þessu sambandi, sem ég hef nokkrum sinnum minnst á hér áður, og það eru afleiðingarnar af þeirri stefnu, sem ríkisstj. hefur tekið upp viðvíkjandi vöxtum og vaxtatöku og viðvíkjandi frelsi manna til álagningar á öllum sviðum, og hvern þátt slík stefna á í vaxandi dýrtíð og vaxandi verðbólgu. Ég skal aðeins geta þess sem dæmis, að út frá þeim vöxtum, sem ríkisstj. hefur ákveðið og stjórnarflokkarnir hafa beitt sér fyrir, er nú svo komið, að t. d. tæpur helmingur af öllum kostnaði við framleiðslu á Sogs-rafmagninu er vextir. Vinnulaunin eru raunverulega sama sem ekki neitt. 10 millj. af 23 millj. eru vextir. Og viðvíkjandi húsnæðismálunum, sem eru þýðingarmest þátturinn í útgjöldum verkamannsins, er hækkunin á húsaleigunni og hækkunin á eigin húsnæði og kostnaði við það orðin gífurlega miklu meiri þáttur, allt að því tífalður þáttur við það, sem var fyrir um 10 árum, þar sem laun hins vegar hafa á sama tíma aðeins tvöfaldast.

Ég held, að það kæmi í ljós, þegar þessir hlutir yrðu rannsakaðir til fullnustu, að sú stefna, sem ríkisstj. hefur rekið undanfarin ár, sé höfuðorsökin að allri dýrtíðinni og verðbólgunni. Raunverulega hefur ríkisstj. og hennar flokkar sagt við almenningsmenn, sagt við alla þjóðina: Sleppið af ykkur öllum hömlum, hamizt við að græða, hver sem betur getur, gerið þið allt að gróðalind, hverja smákompu sem til er. Við í ríkisstj. slítum öll höft, sem verið hafa á því, að menn geti hækkað hlutina, að menn geti hækkað húsnæðið eða annað slíkt. — Þetta hefur verið hennar stefna, að gefa gróðanum lausan tauminn, gefa gróðafíkninni í hverjum einasta einstaklingi lausan tauminn, skapa þannig kapphlaup um gróða í þjóðfélaginu, að við stöndum frammi fyrir því brjálæði í efnahagsmálum, sem við núna sjáum. Þetta er allt afleiðing af þeirri stefnu, sem ríkisstj. hefur rekið á undanförunum árum,

og það er ekki seinna vænna að rannsaka til hlítar, hvert þessi stefna er að leiða okkur, hvert þetta hömluleysi er að leiða okkur. Aðeins t. d. hvað húsnæði snertir, þá er afnámið á öllum hömlum þar að valda því, að með hverjum mánuðinum sem liður eru það fleiri og fleiri, sem dragast inn í þann vitahring að hækka og hækka húsaleiguna.

Ég vil alveg sérstaklega segja það við Sjálfstf., fyrst hann hefur nú flutt þessa till., að þetta verk, að gera þennan eltingarleik að gróðanum að höfuðinnihaldi í þjóðlífinu, er fyrst og fremst hans verk, að gefa braskinu og bröskurunum lausan tauminn á öllum sviðum þjóðarþúskaþarins og beygja þannig allt íslenska þjóðlífið undir þetta gróðasjónarmið. Það er fyrst og fremst verk Sjálfstf. og verk þeirrar stefnu, sem illu heilli hefur orðið hér meir og meir drottnandi á undanfórnum árum, alveg sérstaklega undir áhrifum þeirrar amerísku efnahagsstefnu, sem hér hélt innreið sína með Marshallsamningnum. Nú sjáum við, hvornig þessi blindu öfl gróðans, sem þá var gefinn laus taumur, eru að leika þjóðfélagið.

Ég skal svo ekki orðlengja meira um þetta, en vil vonast til þess, að sú nefnd, sem þetta fer nú til, reyni að ganga þannig frá þessu máli, að við þurfum ekki oftast að rifast og koma með staðhæfingar um, hvornig gróðinn sé hér á Íslandi, heldur að það geti legið fyrir eins skýrt og það gerir í flestum öðrum kapitalistiskum löndum.

Bergur Sigurbjörnsson: Herra forseti. Ég skal á engan hátt misnota þann rétt, sem hæstv. forseti hefur gefið mér hér til þess að gera örstutta athugasemd.

Það kom fram í ræðu hv. þm. Barð. hér um daginn, þegar þetta mál var til umr., að hann hafði skilið ummæli mín á nokkurn annan veg en ég ætlaðist til. Hann hafði skilið þau á þann veg, að ég hefði sagt hér, að n. þyrfti að hafa aðstöðu til að rannsaka starfsemi erlendra einokunarhringa. Hafi ég talað á þann veg, að hv. þm. Barð. hafi haft ástæðu til að misskilja mín ummæli, þá get ég að sjálfsögðu beðið afsökunar á því að hafa ekki miðað málflutning minn við skilning hv. þm. Barð. Hitt hlýtur öllum að vera ljóst, að mér hefur aldrei til hugar komið, að nein íslensk nefnd gæti rannsakað starfsemi erlendra einokunarhringa. Hitt er og ljóst, að ég tók fram í báðum þeim ræðum, sem ég flutti um þetta mál, að nefndin þyrfti að hafa aðstöðu til að rannsaka þátt íslenskra einokunarhringa í útflutningsverzluninni, rannsaka starfsemi þeirra einokunarhringa erlendis jafnt og hérlendis.

Þá vil ég einnig taka fram, að það var misskilningur hjá hv. þm. Barð., er hann hélt því fram, að ég hefði sagt, að íslenskir fisk-einokunarhringar hefðu komið sér upp dreifingarkerfi erlendis til þess að auka þjóðartekjur Íslands og hag þjóðarinnar af fiskisölu til útlanda. Þetta er rangt. Þetta sagði ég aldrei. Ég sagði, að þeir hefðu komið sér upp dreifingarkerfi erlendis til þess að minnka þjóðartekjur Íslendinga, og það kom greinilega í

ljós í ræðu hv. þm. Barð., að þannig er málinu varið. Hann lýsti því nefnilega með dæmum, að Íslendingar hefðu getað fengið herra verð fyrir vörur sínar á erlendum mörkuðum en þeir fengju. Ástæðan til þess, að þeir fengu ekki þetta háa verð, sem þeir gátu fengið, er einokunarhringarnir, sem koma í veg fyrir þetta. Og ég vil bæta því við, að mér er kunnugt um mýmörg dæmi, þar sem íslenskir einstaklingar, sem standa utan einokunarhringanna í fiskverzluninni, buðu herra verð fyrir fiskinn en þessir einokunarhringar gerðu, en var synjað um útflutningsleyfi. Einokunarhringarnir hafa alls ekki komið sér upp dreifingarkerfi erlendis til þess að auka tekjur þjóðarinnar, heldur þvert á móti til þess að safna sjálfir fyrir sjálfa sig sem mestum tekjum erlendis, tekjum, sem þeir hafa notað til þess að sumu leyti að koma upp eignum, sem þeir þar telja sig sjálfa eiga. Enginn veit, nema þeir hafi lagt þar fyrir fé líka, sem þeir telja sig sjálfa eiga og ætla að nota fyrir sjálfa sig síðar meir, og allt þetta munu þeir hafa dregið undan skatti hér heima. Þetta vildi ég aðeins taka fram hér.

Loks vil ég svo segja það, að ég vildi mælast til þess eða benda hv. þm. Barð. á það í öllu bróðerni að nota ekki í ræðum sínum hér á þingi eitt orð, sem hann notaði í sinni ræðu í þessu tilfelli og er tamt að nota í sínum ræðum, og þetta orð er og var orðið „hundavað“¹. Hitt skil ég, að hv. þm. Barð. sé þetta orð ofarlega í huga. Ég minnst þess nefnilega, að einn af samflokksmönnum hans, einn þm. Sjálfstf., notaði orðin „hundavaðsháttur og hroki“ í ræðu um hv. þm. Barð. einu sinni. Þetta orð mun þá hafa brennt sig svo inn í huga þessa þm., að hann getur ekki gleymt því síðan, og er það afsakanlegt, en hitt ætti hann að reyna, að láta það sem sjaldnast koma fram.

Forseti (JörB): Það er ekki rétt af hv. þm., þó að þeir fái að gera athugasemd til þess að leiðrétta misskilning eða bera af sér sakir, að nota þá það tilefni til að bera sakir á öðra.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv. og til fjvn. með 26 shlj. atkv.

Á 50. fundi í Sp., 27. marz, var till. tekin til síðari umr. (A. 86, n. 546 og 552, 167).

Frsm. meiri hl. (Magnús Jónsson): Herra forseti. Fjvn. hefur athugað till. þá um rannsókn á milliliðagráða, sem flutt er á þskj. 86. Hefur n. ekki getað orðið sammála um afstöðu til málsins. Meiri hl. n., 7 nm. af 9, leggur til, að till. verði samþ. með þeirri breytingu, sem um getur á þskj. 552, en minni hl. n., þ. e. annar þeirra tveggja hv. þm., sem ekki standa að afgreiðslu álits meiri hl., hv. 11. landsk. (LJós), leggur til, að till. verði samþ. með því orðalagi, sem er í brtt. frá hv. 2. þm. Reykv. (EOI) á þskj. 167. Einn nm., hv. 3. landsk. þm.

(HV), hefur ekki skilað neinu sérstöku nefndaráli.

Með þáttill. þeirri, sem hér um ræðir, er gert ráð fyrir samkv. því, sem till. upphaflega hljóðar, að kosin verði 5 manna n. sérfróðra manna til að rannsaka þátt milliliða í framleiðslukostnaði þjóðarinnar og sé þar gerður samanburður á milliliðakostnaði hér og í nálægum löndum og að athugun þessari lokinni verði síðan leitast við að komast að niðurstöðu um það, hvort og þá að hverju leyti milliliðakostnaður sé hér óhóflegur og á hvern hátt megi úr því bæta.

Meiri hl. fjvn. telur, að það sé mjög æskilegt, að sú rannsókn fari fram, sem hér um ræðir. Hins vegar hefur meiri hl. orðið samála um að mæla með, að till. verði samþ. með nokkurri breytingu. Má segja, að breytingin sé tvíþætt: annars vegar sú, að í stað þess að utanþingsnefnd eða nefnd sérfræðinga rannsaki þetta, þá verði það þingmannanefnd, sem valin verði í samræmi við ákvæði 39. gr. stjórnskrárinna, og í annan stað er lagt til, að till. verði útfærð nokkru nánar en í upphaflegu till. er gert. En í því efni er ekki beinlinis hægt að segja, að sé um efnisbreytingu að ræða, heldur að taka skýrar fram, hver ætlinin sé með till. og að hverju rannsóknin skuli fyrst og fremst miða.

Ég sé ekki ástæðu til, nema tilefni gefist til, að rekja þessa brtt. í einstökum atriðum; hún skýrir sig að verulegu leyti sjálf. Það er álit meiri hl. n., að slík rannsókn sé þjóðfélagsleg nauðsyn, ekki hvað sízt vegna margvíslegra umræðna, sem fram hafa farið, og ásakana um það, að einhverjir hópar milliliða í þjóðfélaginu raki saman gróða á kostnað þjóðarheildarinnar og að með því að draga úr þeirri óhæfilegu gróðamyndun væri hægt að bæta hag framleiðslunnar í landinu. Ef þetta er svo, þá er sjálfsagt, að það verði athugað og tillögur í því efni gerðar til úrbóta.

Þótt nefndin telji nauðsynlegt, að þetta verði rannsakað til hlítar og sú n., sem það á að gera, fái sem bezta aðstöðu til að leysa það verkefni af hendi, þá vill meiri hl. n. ekki á þessu stigi málsins slá neinu fram um það, að hér sé um að ræða af hálfu þeirra starfshópa og stétta, sem milliliðapjónustu annast, neitt ósæmlegt framferði eða óhæfilega gróðaðflun. Það er fyrst tímabært að fullyrða um slíkt, þegar niðurstöður þessarar athugunar liggja fyrir. Af þeim sökum teljum við, að þessi rannsókn eigi ekki að vera sérstaklega í því formi, að hér sé verið að rannsaka einhvern saknæman verknað, heldur aðeins, að hér sé verið að leiða í ljós staðreyndir málsins, hvernig þessu er háttað, og reynt að kanna til hlítar í fyrsta lagi, hver er starfsemi milliliðanna og hverjir eru raunverulega milliliðir í þjóðfélaginu, hvaða hlutverki þeir hafa að gegna og hversu mikinn hluta þeir taka fyrir þessa þjónustu sína. Hér kemur auðvitað margt til greina. Það er ekki aðeins, eins og oft er talað um, beinlinis sala eða innflutningur ýmiss konar vara, heldur eru margir starfshópar aðrir, sem hér falla undir. Það, sem má segja

að milliliðapjónusta sé, er nánast öll önnur þjónusta í þjóðfélaginu en sú, sem er bein framleiðslustarfsemi.

Af þessu leiðir í fyrsta lagi, að það þarf að kanna til hlítar, hvernig milliliðapjónustan skiptist milli einstakra starfshópa, hvað hver starfshópur tekur í sinn hlut, síðan kanna það, hvaða áhrif þessi milliliðakostnaður hefur á framleiðslukostnað þjóðarinnar, og loks á grundvelli þess að íhuga, hvort og þá á hvern hátt væri hægt að koma hér úrbót við. Og það er vitanlega mjög mikið atriði í þessu máli að reyna að fá raunhæfan samanburð við nálægar þjóðir, t. d. Norðurlöndin og Bretland, því að óhætt mun að fullyrða, að það sé ekki hægt að vænta þess, að milliliðakostnaður geti orðið minni hér en í þeim löndum, þar sem þar er allt í stærri stíl og kostnaðurinn dreifist á fleiri aðila en hér getur orðið um að ræða, þannig a. m. k. að slíkur samanburður gæti verið mjög lærdómsríkur.

Það, sem aðallega greinir á milli skoðana þeirra, sem fram koma í meiri hl. n., og till. minni hl., er það, að þar er um að ræða miklu viðtækari athugun og nokkuð annars eðlis en sú rannsókn, sem við gerum ráð fyrir, að fram fari. Mér sýnist satt að segja margt það, sem þar er um að ræða, falla undir starfsemi annarrar nefndar, sem nú er að störfum, að gera athugun á stofnun nýrra atvinnugreina og ýmsum öðrum þáttum til þess að kanna það, hvernig vinnuaflið verði bezt hagnýtt, því að þar er talað um og sú till. er byggð upp á þeim grundvelli, að fyrst og fremst eigi með þessari rannsókn að rannsaka, hvað sé þáttur annarrar starfsemi en vinnunnar. Það gefur auðvitað auga leið, að í milliliðastarfsemi er margvísleg vinna, og þar koma vinnulaun einnig mjög til greina, þannig að það er ekki hægt að útiloka það, enda getur oft verið mjög erfitt um vik að segja, hvað eru eðlileg vinnulaun til þessa eða hins milliliðarins. Ég hygg, að það geti orðið nokkuð miklum erfiðleikum bundið, og það er a. m. k. ljóst, að það verður ekki komið að niðurstöðu um milliliðakostnaðinn nema með því móti að reikna einnig með vinnulaunum margvíslegra aðila, sem að slíkum störfum vinna, ef komast á að niðurstöðu um það atriði.

Ég ált, og það er skoðun meiri hl. n., að með því orðalagi á þessari till., sem hann leggur til, sé það tvennt fullkomlega tryggt, í fyrsta lagi, að n. hafi aðstöðu til þess að rannsaka þetta mál til hlítar, og í annan stað, að þar sé það skýrt afmarkað verksvið n., að það geti enginn vafi leikið á því, hvernig eigi að vinna þetta verk. Þegar álit þeirrar n. liggur fyrir, þá er tímabært að athuga, hvaða frekari ráðstafanir þarf að gera. Á þessu stigi málsins er fyrst og fremst um það að ræða að forma starfssvið n. og hvernig hún eigi að vinna, en síðar kemur að því, er niðurstöður liggja fyrir, að taka afstöðu til málsins eins og það þá liggur fyrir.

Ég vil því leyfa mér að vænta þess, að hv. þm. geti fallið á að samþ. till. með því orðalagi, sem meiri hl. fjvn. leggur til á þskj. 552.

Frsn. minni hl. (Lúðvík Jósefsson): Herra forseti. Eins og hér hefur fram komið, hefur fjvn. ekki orðið sammála um afgreiðslu þess- arar till. Ég hef lagt til, að till. yrði afgreidd á þá leið, að brtt. á þskj. 167, flutt af hv. 2. þm. Reykv. (EOI), verði samp., og tel ég, að með samþykkt þeirrar till. yrði á eðlilegastan hátt hægt að ganga til botns í því að rannsaka það verkefni, sem hér er um að ræða, milli- liðagróða.

Ég skal strax taka það fram, að ég mun samp. þá brtt., sem meiri hl. fjvn. leggur til, ef brtt. á þskj. 167, sem ég vil leggja til grund- vallar lausn málsins, fæst ekki samp. Ég hef ekkert á móti því, siður en svo, að þessi athug- un fari fram, og tel enda, að sú brtt., sem meiri hl. fjvn. stendur nú að, sé allmiklu betri en till. var sjálf lögð hér fram í upphafi.

En hvað er það í aðalatriðum, sem skilur á milli? Hvaða meginmunur er á þeirri leið, sem meiri hl. fjvn. vill fara í þessum efnum, og þeirri leið, sem ég tel heillavænlegra að fara og fram kemur í brtt. hv. 2. þm. Reykv.?

Meginmunurinn er sá, að meiri hl. fjvn. leggur til með sinni till., að látin verði fara fram rannsókn á milliliðastarfsemi í landinu. Ég hef bent á, að þessi starfsemi, sem kölluð er milliliðastarfsemi, er æði óljós fyrir mönn- um. Það er mjög hægt að togast á um það, hvað við er átt, þegar þetta hugtak er notað. Það er t. d. ekkert um að villast, að það er mjög algengt að halda því fram, að milliliða- starfsemi verði aðeins talin sú starfsemi ein, sem er bundin viðskiptum og þeir aðilar fyrst og fremst reka, sem eru að verulegu leyti óþarfir.

Ég tel því, að þegar rannsaka á það, sem hér hefur raunverulega vakað fyrir mönnum, hinn ofgreidda kostnað í rekstri þjóðarbúsins í heild til einstakra aðila, þá beri að taka þetta miklu skýrar fram og miða þá við það, að rannsakadur sé allur framleiðslukostnaður, öll verðmyndun. Ég tel t. d., að það eigi tvímæla- laust í þessu tilfelli að athuga um kostnað bankanna, og í þessu efni vil ég kalla bank- ana milliliði og láta rannsaka til hlítar, hversu mikið þeir taka fram yfir það, sem þörf er að þeir taki fyrir sína þjónustu af framleiðsluat- vinnuvegunum í landinu. Mér er t. d. ekki ljóst, hvort meiri hl. fjvn. telur í þessu tilfelli starfsemi bankanna íslenzku þess eðlis, að það eigi að rannsaka hana í þessu tilfelli. Á að telja þann skatt, sem bankarnir leggja á fram- leiðslu landsmanna, aðeins eðlilegan og óhjá- kvæmilegan og óumdeilanlegan skatt, sem ekki komi neinni milliliðabjónustu við? Eða á hann að takast hér með og skilgreinast og athuga, hversu mikil áhrif þessi skattlagning bank- anna, sem fer fram í ýmsu formi, hefur á framleiðslukostnaðinn almennt í landinu?

Hér er um miklu fleiri aðila að ræða. Einn af þeim er sjálfst. ríkisvaldið, sjálfur ríkis- sjóður. Ég á fjallilega von á því, að það mundi geta komið fram hjá ýmsum nm., sem ættu að taka að sér þessa rannsókn, að þeir segðu: Ja, ríkissjóður er nú enginn milliliður. Það kemur ekki til mála, að við förum að athuga neitt

Alþt. 1955. D. (75. löggjafarþing).

hjá ríkissjóði. — Það er hins vegar mín skoð- un, að það beri í þessu efni að athuga líka til hlítar þátt ríkisins í því að hækka framleiðslu- kostnaðinn í landinu, og ríkissjóður tekur sannanlega til sín miklu meira í ýmsum til- fellum en nauðsynlegt og æskilegt væri. En starfsemi ríkissjóðs er þess eðlis, að hún skipt- ir gífurlega miklu um framleiðslukostnaðinn í landinu, um verðlagninguna almennt í landinu og um almenna verðmyndun. Hið sama er að segja um ýmsar ríkisstofnanir.

Ég held því, að ef sú athugun ætti að fara fram til nokkurrar hlítar, sem hér hefur verið stungið upp á, þá væri eðlilegast að samp. till. hv. 2. þm. Reykv. á þskj. 167. Hún felur í sér í öllum aðalatriðum það, sem till. meiri hl. fjvn. felur í sér, en hún leggur eindregið til, svo að ekki verður um villzt, að rannsaka skuli framleiðslukostnaðinn í landinu í heild og verðlagsmyndunina í þjóðfélaginu, en ekki aðeins binda sig við það óákveðna hugtak, sem kallað er milliliðastarfsemi.

Þetta er í aðalatriðum það, sem skilur á milli mín sem minni hl. og meiri hl. fjvn. Að öðru leyti er ég fullkomlega samþykkur því, að sú n. verði skipuð, sem hér er lagt til að skip- uð verði, og að þessi athugun fari fram. Það er aðeins um það eitt að ræða að reyna að ganga þannig frá málum, að þessi athugun verði eng- in sýndarathugun, sem síðan verði notuð til þess að reyna að halda því fram, að það sé enginn teljandi milliliðagróði hér í þessu landi og verðlagið og verðmyndunin hér sé full- komlega eðlileg og að þar sé því ekki við- neinu að hreyfa. Ég fyrir mitt leyti er sann- færður um, að hér er um stórfelldan óþarfan milliliðakostnað að ræða, sem oft hefur verið sannað líka í einstökum tilfellum, og ég vil því reyna að ganga þannig frá störfum þessar- ar n. þegar í upphafi, að hún athugi málið til fullnustu, en geti ekki skotið sér undan þann- ig við hálfklárað verk, að ekki hafi verið til þess ætlað af Alþ., að hún athugaði meira en gert er ráð fyrir í þessu meirihlutaáliti fjvn.

Umr. frestað.

Á 51. fundi í Sp., s. d., var fram haldið síð- ari umr. um till.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Þegar þessi till. var flutt upphaflega hér á þingi af nokkr- um þingmönnum Sjálfstfl., var allmikið um hana rætt, og þeir fulltrúar Sjálfstfl., sem fyr- ir till. töluðu, notuðu allstór orð um, að þeir, sem mest hefðu talað um milliliðagróðann og þann gróða, sem hér væri tekinn af almenn- ingi, mundu nú líklega ekki þora að láta ganga úr skugga um það, hve mikill þessi gróði væri. Þessi till. átti frá upphafi að vera eins konar ögrun frá Sjálfstæðisflokknum til annarra þingflokka um það, að nú skyldi verða sýnt, hvort önnur eins gróðamyndun ætti sér stað á Íslandi og fram hefði verið haldið af standæð- ingum Sjálfstfl.

Við, sem þá hreyfðum strax brtt. við þessa till., ég og fleiri, sýndum fram á, að það mundi að öllum líkindum fara svo, að þingmönnum

Sjálfstfl. mundi ekki verða það eins mikið áhugamál, þegar öll kurl kæmu til grafar, að láta fara fram nákvæma rannsókn á þessu og láta skera úr því fyllilega, hver gróðinn væri, sem hafður væri af almenningi á Íslandi með ýmsu móti. Og þegar endanleg till. kemur frá báðum stjórnflokkunum, — þeir eiga víst að heita að lafa saman enn þá, — um, hvernig ráða skuli þessum málum til lykta, þá sýnist mér það allt bera þess merki, að þeir vilji draga úr rannsókninni eins og þeir frekast treysta sér til, þótt hins vegar þær till., sem fram hafa komið bæði frá mér og öðrum í þessu máli, hafi sýnt það, að stjórnarandstaðan hefur viljað fara ýtarlega út í þessa rannsókn. Þess vegna hefur nokkuð áunnizt frá hinni upphaflegu till. Sjálfstfl., en þó að mínu áliti ekki nægilegt til þess að tryggja, að út úr þessari rannsókn komi niðurstöður, sem ekki sé hægt að efast um, og niðurstöður, sem sýni fyllilega, hver gróðamyndunin sé í okkar þjóðfélagi. Og það er máské ekkert undarlegt, þó að þessir tveir stjórnflokkar, þessir helmingaskiptaflokkar, séu ekki sérstaklega áhugasamir um að rannsaka gróðamyndunina í þjóðfélaginu, því að þeir virðast, þrátt fyrir ýmislegt, sem þá kann að greina á um, koma sér allvel saman um, að það skuli vera regla í þjóðfélaginu, að þeir tveir fyrst og fremst skipti milli sín megininu af þeim gróða, sem myndast, þeir tveir og þeirra fylgifiskar.

Ég held þess vegna, að það verði að reyna að ganga úr skugga um það nú við þessa siðari umr., í fyrsta lagi, hvað meiri hl. fjvn. meinar með sinni till., og í öðru lagi, hvernig stendur á því, að þeir hafa ekki getað samþykkt þá till., sem ég hafði gert og minni hluti fjvn. leggur til að sé samþykkt. Þeir hafa tekið eitt aðalatriði upp úr henni, og það er, að þetta sé rannsóknarnefnd þingsins. Þótt að vísu stjórnskráin mæli fyrir, að þær skuli fyrst og fremst skipaðar af deildum þingsins, þá hefur Alþingi tvímælalaust hinn sama rétt.

En hvað er það þá, sem veldur því, að þeir geta ekki fallið á mína till. eins og hún var? Við skulum athuga í fyrsta lagi upphafið á þeirra tillögu. Þar segja þeir, að þessi nefnd skuli rannsaka hvers konar milliliðastarfsemi í landinu í þeim tilgangi að fá úr því skorið, hve mikinn þátt sú starfsemi á í framleiðslu- og framfærslukostnaði landsmanna. Það, sem ég segi í minni till., er, að þessi nefnd skuli rannsaka til hlítar framleiðslukostnað og verðlagsmyndun í þjóðfélaginu með það fyrir augum, að úr því faist skorið til fullnustu, hver sé þáttur annars kostnaðar en vinnulauna í þjóðarþúskapnum og einnig hve mikill hluti vinnulauna rennur í einni eða annarri mynd aftur sem gróði til milliliða. Sérstaklega skal unnið að því að komast að ótvíræðri niðurstöðu um, hve mikil gróðamyndun á sér stað hjá milliliðum á hinum ýmsu sviðum þjóðarþúskaparins, hvort sem sá gróði kemur af verzlun og atvinnurekstri eða af vaxtatöku, húsaleigu, lóðaleigu eða hver sem gróðaupp-
sprettan önnur er. M. ö. o.: Í staðinn fyrir, að í till. meiri hl. er, eins og upphaflega var í

till. Sjálfstfl., talað um milliliðastarfsemi almennt, án þess að nánar sé farið inn á þetta, þá er í minni till. tekið alveg greinilega fram, að það skuli rannsaka alla verðlagsmyndun í þjóðfélaginu og þar með líka alla gróðamyndun, og það er alveg sérstaklega tekið fram, að það skuli ekki einskorðað þetta við þann gróða, sem kemur af verzlun eða atvinnurekstri, heldur skuli líka tekið þarna fram um þann gróða, sem kemur af vaxtatöku, húsaleigu, lóðaleigu eða hver önnur sem gróðauppsprettan er.

Ég ræddi allýtarlega um það við fyrri umr. þessa máls, og mun ekki endurtaka það, hve óljóst þetta orð, „milliliðir“, er, og hvaða skilning alþýða manna leggur almennt í það. Í alþýðu munni er þetta orð raunverulega fyrst og fremst þeir, sem eru milliliðir í verzlun. Það er eins og almenningur skilur það. Orðið er mótað frá þeim tímum, þegar verzlunaraudvaldið var svo að segja eina auðvaldið hér á Íslandi, og tortryggnin gagnvart milliliðunum liggur þess vegna hér í landi alveg frá tímum dönsku einokunarinnar. Nú höfum við hins vegar fengið hér nútíma auðvalds-skipulag, þar sem fjarri fer því, að gróðaupp-
sprettan sé einvörðungu hjá þeim, sem eru milliliðir í verzlun, heldur þvert á móti hjá fjölmennari stétt þjóðfélagsins, sem hefur tök ekki aðeins á atvinnurekstri, heldur líka nær til sín gróða í gegnum vaxtatöku, húsaleigu, lóðaleigu og ýmislegt annað slíkt. Það er þess vegna alveg óhjákvæmilegt, ef við ætlum að rannsaka sjálfa gróðamyndunina í þjóðfélaginu, rannsaka, hvað verður af þeim þjóðartekjum, sem skapaðar eru, og hvernig þær skiptast á milli vinnandi manna annars vegar og þeirra, sem hafa eignaaðstöðu eða slíka valdaaðstöðu, hins vegar, að þá verður að rannsaka þetta allt saman, annars stöndum við jafnað. Og ég veit, að þegar kemur að því að eiga að fara að rannsaka þetta, ef till. verður samþykkt eins og hún er hjá meiri hl., og það stendur þarna almennt bara: milliliðastarfsemi, — þá verður ekki skírskotað í ræður, sem haldnar eru hér á Alþingi um, hvort einhverjir kunni þar með að eiga við t. d. gróða af vöxtum, þá verður ekki farið að rannsaka slíkt, þá verður látið nægja að halda sér við bókstaf samþykktarinnar og aðeins lítið á það, sem verzlunina snertir.

Ég held þess vegna, að þarna verði alveg óhjákvæmilega að taka miklu fastari tókum á. Ég nefni þarna m. a. vaxtatökuna. Það hefur einn maður, áhugamaður í þessum málum, einn af embættismönnum ríkisins, nýlega birt grein, þar sem hann hefur nokkuð reynt að rannsaka þátt vaxtanna í íslenskum þjóðarþúskap í verðlagsmyndun. Hann kemst að þeirri niðurstöðu, að þáttur vaxtanna í verðlagsmyndun á Íslandi sé milli 25 og 40%, og það, sem þar náttúrliga kemur alveg sérstaklega til greina og gerir þennan þátt svona gífurlegan, er þáttur vaxtanna í húsaleigunni. Og ég er hræddur um, ef það ætti að rannsaka þessi mál til fulls, ef það reyndist rétt, að þáttur vaxtanna í verðlagsmyndun í íslenskum þjóðarþúskap væri — við skulum segja a. m. k. ¼

hluti, að þá væri vissara að hafa þetta með skýrt og ótvísett, þegar á að fara að rannsaka þessa hluti.

Ég er hræddur um, að það verði nokkuð lítið úr öllum þeim stóru orðum, sem notuð voru, þegar upphaflega var mælt fyrir þessari till. af hálfu Sjálfstf., ef hann nú, þegar á að fara að samþykkja till., ætlar að leggja á móti því og Framsfl. að hjálpa honum, að þessi till. sé þannig úr garði gerð, að þessi rannsókn fari raunverulega fram, að það sé alveg ótvísett, hvað þarna skuli rannsaka. Á að taka þarna hluti með eins og vextina, eða á að sleppa þeim? Og ef á að taka þá með, af hverju eru þeir þá ekki nefndir í till. Framsfl. og Sjálfstf.? Ég held, að það sé tími kominn fyrir þessa helmingaskiptaflokka að segja alveg til um þetta. Þora þeir að láta rannsaka þetta, eða þora þeir það ekki? Á eftir allt umtalið um þetta rannsóknin bara að verða til málamynda, eða á hún ekki að verða það? Það er hægt að arðræna einn verkamann á ýmsan mismunandi hátt. Það er m. a. hægt að hafa þá aðferð að borga honum hátt kaup, en taka svo af honum kaupð aftur með því, sem verður að greiða til auðmannastéttarinnar á annan hátt.

Ég segi hér í minni till., að það skuli rannsaka m. a., hve mikill hluti vinnulauna rennur í einni eða annarri mynd aftur sem gróði til milliliða. Ef verkamaður, sem hefur í kaup fyrir 8 tíma vinnu á dag allt árið upp undir 40 þús. kr., 3300 kr. á mánuði, verður síðan að borga í húsaleigu 24 þús. kr. af því og þessi húsaleiga rennur til auðmannastéttarinnar, sumpart sem gróði af vöxtum, sumpart sem gróði af byggingum, þá fer að verða nokkuð lítið úr því háa kaupi. Ég hef áður bent á það við umr. um þessi mál hér, hvernig það líti út frá sjónarmiði sjálfrar atvinnurekendastéttarinnar, ekki sízt þeirrar atvinnurekendastéttar, sem hefur með útflutninginn að gera, þegar arðræningjar hafa aðstöðu til þess að ná af kaupi verkamannsins í húsaleigu og í vöxtum og öllu mögulegu slíku svo og svo stórum hluta, hvernig þetta veltist síðan allt yfir á útflutningsatvinnuvegina að lokum og hvað það þýðir fyrir sjálfan atvinnureksturinn. Við höfum greinilega tekið eftir því hér í þinginu, þegar þessi mál hafa verið rædd og þegar þessir gífurlegu skattar hafa verið lagðir á almenning, eins og nú var seinast gert í vetur, að þá hafa þessir tveir stjórnaflókkar ekki kært sig um að ræða þessi mál um gróðamyndunina. Þeir hafa hliðrað sér hjá því. Þeir hafa drepist till. um að taka þennan gróða, þar sem hann hefur verið myndaður, og þeir hafa komið sér hjá því að láta fara fram nokkra rannsókn á þessu, og mér sýnist, að þeir ætli að gera það enn þá.

Ég er enn þá ekki farinn að heyra frá þeim skilgreininguna á öllu því, sem heyrir undir milliliðastarfsemi. Ég held þess vegna, að ef það er meiningin, að það eigi að ganga þannig frá þessu máli, að þessi rannsókn fari raunverulega fram, þá geti hún það ekki til fullnustu á annan hátt en að sjálf verðlagsmynd-

unin og sjálf gróðamyndunin í þjóðfélaginu í heild sé rannsökuð. Við þekkjum ósköp vel, hvernig rökin eru, sem venjulega koma hér fram um þessi mál. Það er venjulega aðeins ein einustu rök, sem fram koma frá hálfu þeirra flokka, sem nú leggja fram till., sem meiri hl. fjvn. flytur, og það eru þau rök, að kaupgjaldið í landinu sé allt of hátt og kaupgjaldið verði þess vegna að lækka. Það eru einu rökin, sem koma nokkurn tíma fram um nokkur efnahagsmál. Þó að það sé flett upp hér fyrir þá staðreyndunum um, hvernig verkamennirnir verða að nota sitt kaup, að jafnvel upp undir þriðjungur og helmingur af kaupum þeirra fari í húsaleigu, á sama tíma sem hún er í hæsta lagi 20% í nágrannalöndunum, þá er ekki tekið neitt tillit til slíkra raka. Því er bara haldið fram, að kaupgjaldið sé of hátt, útflutningsatvinnuvegirinn beri það ekki, en það er aldrei fallið á hitt, að sá gróði, sem ýmsir aðilar í þjóðfélaginu taka, hvort sem þeir eru kallaðir milliliðir eða ekki, sé svo mikill, að hann sligi sjálfan atvinnureksturinn í landinu. Þó að það sé lagt á borðið, að bankarnir græði 60—70 millj. kr. á ári, þá er bara svarað: Já, er ekki gott, að þeir græði, er ekki nauðsynlegt, að þeir græði? — Og þannig er haldið áfram. Þó að ríkið hafi afgang 100 millj. kr. á ári í tekjum, þá er bara sagt: Já, er ekki gott, að ríkisbúskapurinn beri sig, þó að hann sé ekki eins og sjávarútvegurinn? — Og svo eftir allt það brambolt, sem búið er að vera við þetta, þegar á að fara að rannsaka milliliðastarfsemina, þá á að afgreiða þetta þannig, að það sé ekki skýrt og greinilegt, hve mikið eigi að rannsaka.

Svo er eitt hér í minni till., sem ég held að sé ekki úr vegi að sé rannsakað líka, það er, hvaða menn og félög hafi fengið lán hjá bönkunum að upphæð 1 millj. kr. eða meira, svo að í ljós komi, hvaða aðilum ríkið fyrst og fremst veitir aðstöðu til gróðamyndunar. Ríkið er sá aðilinn í landinu, sem hefur mest áhrif um að skapa aðstöðu til gróðamyndunar, ekki aðeins á Keflavíkurflugvelli eða viðvíkjandi innflutningsverzlun eða viðvíkjandi útflutningsverzlun, ekki aðeins þar, sem þau venjulegu helmingaskipti stjórnaðarinnar koma til greina, heldur líka hvað snertir lánsútveganirnar úr bönkunum, a. m. k. hefur það verið svo til skamms tíma, hvort sem jafnvægið fer nú eitthvað að raskast á milli stjórnaflókkanna undir kosningarnar í þeim efnum. Þegar verið er að veita stór lán úr bönkunum, milljónalán úr bönkunum, veita fé þjóðarinnar þannig út til einstakra manna og einstakra félaga á tímum, þegar verðbólga er eins hröð og sú, sem nú hefur verið skipulögð af ríkisstj., þá eru alveg sérstök fríðindi að fá slík lán. Og það væri ekkert óeðlilegt, þó að það væri rannsakað, hvaða aðilar það væru, sem hefðu fengið lán, sem væru — við skulum segja 1 millj. kr. eða þar yfir. Ég sé, að hv. nefnd hefur ekkert kært sig um að taka þetta upp, og held ég þó satt að segja, að Alþf. og Framsfl. hefðu ef til vill haft einhvern áhuga á því, að það væri rannsakað, hvers konar ráðstafanir væru gerðar í bönk-

unum, hefðu verið gerðar nú undanfarið og yrðu gerðar á næstunni. Einhvern tíma var það a. m. k. látið í veðri vaka.

Ég held þess vegna, að líka hvað þetta at-
riði snertir væri mín till. mun betri en till.
meiri hl. í fjvn. Ég vildi þess vegna aðeins
með þessum fáu orðum taka undir það, sem
hv. 11. landsk. sagði hér áðan, og álit, að
væri heppilegt, að hv. þm. gætu fallist á að
samþykkja brtt. á þskj. 167, ef það er meining
þeirra, að þessi rannsókn, sem svo mikið hef-
ur verið talað um, sé framkvæmd og fram-
kvæmd þannig, að það sé ekki hægt að rifast
um það á eftir, hvort það hafi verið sleppt
aðalatriðunum í því eða ekki. Hins vegar fyr-
ir þá, sem hafa komið sér saman um að halda
hellingaskiptunum áfram og reyna þess vegna
að fela sem best, hvernig menn hafi skipt
gróðanum á milli sín undanfarið, er eðlilegt
að fallast á till. hellingaskiptaflokkanna. En
það er þá gott, að þeir geri sér um leið ljóst,
hvað þeir eru að gera.

ATKVGR.

Brtt. 167 felld með 27:10 atkv., að viðhöfðu
nafnakalli, og sögðu

já: GPG, HG, KGuðj, LJós, BergS, BrB, EggP,
EOL, FRV, GilsG.

nei: HÁ, HelgJ, HermJ, IngF, IngJ, JK, KK,
LJóh, MJ, ÓTh, PP, PO, SÁ, SÓO, SkG,
StgrSt, VH, AE, AB, BSt, BBen, BÓ, EI,
EystJ, GísIG, GísIJ, JörB.

PZ greiddi ekki atkv.

14 þm. (GTh, HV, JóhH, JJós, JPálm, JS,
JR, KJJ, SB, SG, EirP, EmJ, GÍG, GJóh) fjar-
staddir.

Brtt. 552 (ný tillgr.) samþ. með 29:2 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 31 shlj. atkv. og afgr. sem
ályktun Alþingis (A. 652).

31. Kjarnorkuvopn.

Á deildafundum 5. des. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um tilraunir með kjarnorkuvopn
[114. mál] (A. 149).

Á 20. fundi í Sp., 7. des., var till. tekin til
meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 27., 28. og 30. fundi í Sp., 5., 11. og 25.
jan., var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 38. fundi í Sp., 8. febr., var till. enn tekin
til einnar umr.

F!m. (Bergur Sigurbjörnsson): Herra for-
seti. Á þskj. 149 flytjum við hv. 8. þm. Reykv.
og ég till. til þál. þess efnis, að ríkisstj. Íslands
skuli beina þeirri áskorun til ríkisstjórna Sovét-
ríkjanna, Bandaríkjanna og Bretlands, að þær

felli niður frekari tilraunir með vetnissprengj-
ur og önnur kjarnorkuvopn, a. m. k. meðan
haldið er áfram tilraunum og viðræðum stór-
veldanna til að ná samkomulagi um bann við
framleiðslu og notkun kjarnorkuvopna og eftir-
lit með, að því banni sé framfylgt.

Það ætti raunar að vera óþarft að fara um
það mörgum orðum, að leiði viðræður stór-
veldanna um framleiðslu og notkun kjarnorku-
vopna til þess, að slík vopn verði bannfærð,
mundi að sjálfsögðu einnig nást samkomulag
um að hætta frekari tilraunum með slík vopn.
Hitt er mönnum fullljóst, að þær viðræður geta
dregist á langinn, og raunar við því að búast,
að sú tortryggni og það hatur, sem sáð hefur
verið viljandi og óviljandi milli hinna miklu
kjarnorkujötna í austri og vestri, valdi því, að
samningar og samkomulag þeirra í milli um
hin þýðingarmestu mál dragist á langinn, nema
einhverjir gerist til þess að bera sáttarorð á
milli og miðla málum.

Um skeið hefur að visu ekki blásið byrlega
í því efni, að nokkrir yrðu til þess að bera
slíkt sáttarorð á milli, því að skammsýnir og
misvitir áróðurspostular hins svokallaða kalda
striðs, sem við höfum fengið að kynnast allt
of vel síðustu árin, hafa kappsamlega unnið
að því að útrýma því, sem kalla mætti alþjóð-
lega sáttasemjara, með því að reyna að ánetja
sem flestar og helst allar þjóðir annarri hvorri
heimshelftinni í kapphlaupinu um vígbúnað og
hvers konar undirbúning undir nýja tortíming-
arstyrjöld. En þrátt fyrir öll þau óhappaverk,
sem í þessu sambandi hafa verið unnin á síð-
ustu árum, eða e. t. v. vegna þeirra, vex nú
þeim skilningi sífellt fiskur um hrygg, að ein-
hverjir, og þá sérstaklega smáþjóðirnar, verði
að taka að sér það heimssögulega hlutverk að
reyna að forða því, að ný styrjöld brjóti út,
þar sem mannkynið eigi nú aðeins um tvo
kosti að velja, tortímingu eða frið.

Öllum er ljóst, að það muni eiga nokkuð
langt í land, að heilbrigð skynsemi fái slík yf-
irráð í veröldinni, að öll stórveldi og allar þjóð-
ir verði sammála um að bannfæra styrjaldir
og hætta að grípa til þeirra sem lausnar á
deilumálum. Um hitt hafa menn nokkra von,
að tilvist kjarnorkuvopna og það geigvænlega
varnarleysi og tortíming, sem allar þjóðir eru
jafnt ofurseldar, verði til slíkra vopna gripið
í hugsanlegri styrjöld, muni í sjálfu sér letja
fremur en hvetja stórveldin til að hefja nýja
heimsstyrjöld.

Hitt er flestum nú jafnljóst, að kjarnorku-
vopn eru nú sem stendur geigvænleg ógnun
fyrir allar lífverur á jörðinni, jafnvel þótt
ekki komi til kjarnorkustyrjaldar. Það er
sannað, að þær vetnissprengjur, sem nú þegar
hafa verið sprengdar í tilraunaskyni, hafa
haft í för með sér banvæn áhrif, sem þegar
hafa komið í ljós, en ósannað, hvort þær hefur
ekki verið um enn meiri og geigvænlegri áhrif
að ræða, sem muni ekki koma sannanlega í
ljós fyrr en löngu síðar.

Mönnum er nú ljóst, að skaðleg áhrif geisla-
verkana frá kjarnorku- eða vetnissprengjum
geta birt a. m. k. á þrennan hátt eftir því,

hve mikil þessi áhrif eru. Í fyrsta lagi í beinum dauða á lengri eða skemmri tíma. Í öðru lagi geta þau eyðilagt hæfileika manna og annarra lífvera til tímgunar. Í þriðja lagi geta geislaáhrifin breytt erfðaeiginleikum tegundanna, þannig að fram komi nýjar tegundir lífvera, gerólikar þeim, sem þær rekja rót sína til. Gerist það með þeim hætti, að geislaáhrifin breyta litningafjölda frumunnar og þar með flestum eða öllum erfðaeiginleikum afkvæmanna. Það eru einkum hinar tvær síðasttöldu hættur, sem visindamenn þeir, er gerst til þekkja, óttast í sambandi við geislavirk áhrif frá vetnis- og kjarnorkusprengjum í tilraunaskyni. Hvort slíkt hefur gerzt í þeim tilraunum, sem Bandaríkjamenn og Rússar hafa þegar framkvæmt með vetnissprengjum, er erfitt eða ógerlegt að sanna fyrir en að nokkuð löngum tíma liðnum, þar sem þetta gerist með þeim hætti, að áhrifin koma e. t. v. ekki að fullu fram, ef væg eru, fyrir en eftir nokkra ættliði.

Árið 1947 fékk bandarískur visindamaður Nóbelsverðlaun í lífeðlisfræði fyrir að sanna þessi áhrif geislaverkana á lífverur. Við tilraunir sínar notaði hann bananflugur, en þær hafa þann ákjósanlega eiginleika að þróast gegnum marga ættliði á einu ári. Með því að láta flugurnar verða fyrir vægum geislaáhrifum kom í ljós, að eftir nokkra ættliði komu fram algerlega nýjar tegundir, gerólikar forverum sínum að eðli og útliti og hrollvekjandi á allan hátt. Niðurstöður visindamannsins staðfestu þær skoðanir, sem uppi höfðu verið í þessu efni, og þóttu svo merkar, að ástæða þótti til að sæma höfund þeirra Nóbelsverðlaunum.

Af þessu og ýmsu öðru er ljóst, að það þarf ekki kjarnorkustyrjöld til að vinna gervöllu mannkyni óbætanlegt tjón með eyðileggjandi áhrifum frá vetnis- eða kjarnorkusprengjum. Í þeim efnum duga tilraunir með þau vopn.

Það er fullljóst, að tilraunasprengingar Bandaríkjamanna í marz 1954 og Rússa í byrjun nóvember s. l. með vetnissprengjum hafa á ákveðnum svæðum haft nægilega mikil áhrif til, að það tjón hlytist af og komi í ljós á næstu árum og áratugum, sem ég hef hér lýst. Við tilraunasprengingu Bandaríkjamanna komu slík áhrif einkum fram í Japan, þar sem m. a. fiskur og drykkjarvatn varð svo geislavirkt, að bein lífshætta stafaði af, auk allrar þeirrar hættu, sem hér hefur aðallega verið gerð að umtalsefni. Við tilraunasprengingu Rússa nú í nóvember komu slík lífshættuleg áhrif m. a. í ljós í Japan og Danmörku, auk þeirra áhrifa, sem mjög alvarleg hætta er á að hafi komið fram jafnhliða, en sannist ekki fyrir en að nokkrum tíma liðnum.

Þegar vetnissprengja er sprengd hátt í lofti, eins og í Sovétríkjunum í nóv., er ógerlegt að reikna út, hvert geislavirkt ryk getur borizt né hvar geislavirkt regn eða snjór getur fallið. Það gæti alveg eins vel gerzt hér og í Japan, Danmörku eða Frakklandi, og eru raunar mjög miklar líkur á, að svo kunni að hafa verið.

Hér á landi háttar svo til, að þúsundum

milljóna króna hefur verið varið til umfangsmikillar hervirkjagerðar, sem þó yrði íslenzkri þjóð að sjálfsögðu ekkert skjól né hlífð í kjarnorkustyrjöld. Íslenzka ríkið hefur auk þessa sjálft lagt fram 1 millj. kr. árlega í nokkur ár vegna ófriðarhættu, eins og það hefur verið kallað, þó að ófriðarhætta hafi ekki sannanlega vofað yfir né styrjaldir verið háðar í nálægð okkar. En þrátt fyrir þessi miklu hernaðarútgjöld hér á landi hefur engu fé verið varið til þess, sem helzt skyldi, að afla tækja til að geta varað þjóðina við lífshættulegum áhrifum frá geislavirku regni, og eru slík tæki þó mjög ódýr, a. m. k. ef miðað er við þá miklu fjármuni, sem varið hefur verið í hernaðarþarfir hér á landi síðustu árin.

Nú er það sannað, að eftir vetnissprengju-tilraun Rússa í nóvember s. l. féll svo geislavirkt regn í Danmörku, að lífshættulegt hefði verið, ef Danir hefðu neytt þess. En talið var, að það hefði ekki komið að sök, þar sem þeir notuðu ekki regnvatn sem neyzluvatn. Hér á landi er það hins vegar staðreynd, að regnvatn er víða notað sem neyzluvatn. Má þar til nefna Vestmannaeyjar og fjölda sveitabæja, þar sem vatnsból eru ár og lækir, sem fyllast regnvatni í rigningatið. Er því greinilegt, að með okkar þjóð er mjög mikill voði á ferðum, ef algert sinnuleysi ríkir í þessum efnum og ekki tekst að koma í veg fyrir áframhaldandi tilraunir með vetnissprengjum og kjarnorkuvopn. Af fréttum, sem nú berast um þau efni, er ljóst, að Bretar hyggjast framkvæma tilraunir með kjarnorkuvopn á næstunni, og grunur leikur á, að Bandaríkin hyggist einnig sprengja öflugri vetnissprengju en vitað er að til þessa hafi verið sprengd. Færi svo, væri það sít að ófyrirsynju, þó að menn grunaði, að Rússar teldu sér þá nauðsyn að sprengja enn geigvænlegri sprengju til að sýna yfirburði í hinu kalda stríði. Gæti þetta svo haldið þannig áfram koll af kolli, unz geislavirk áhrif andrúmsloftsins hefðu aukizt svo, að öllu lífi væri voðinn vis. Þessi hætta er nú lýðum ljós, og þess vegna hafa margar þjóðir, eins og t. d. Japanir, Indverjar, Ný-Sjálandingar o. fl., skorað á stórveldin að hætta þessum hættulega leik og freista þess að komast að samkomulagi um bann við frekari tilraunum með vetnissprengjum og önnur kjarnorkuvopn.

Nú nýlega hafa æðstu menn Sovétríkjanna og Bandaríkjanna, hvorir í sínu lagi, lýst yfir því, að þeir væru reiðubúnir að hefja viðræður um slíkt bann. Er því nokkur von til þess, að það mætti takast, ef allar þær þjóðir, sem eingöngu stendur ógn af þessum tilraunum, leggja á eitt um að knýja slíkar viðræður fram og eru nægilega samtaka um að krefjast þess, að frekari tilraunum með þessi vopn verði hætt. — Það er þess vegna, sem þessi till. er flutt. Hún er flutt í þeirri von, að Alþingi Íslendinga sjái ástæðu til að skipa íslenzkri þjóð við hlið þeirra þjóða, sem vilja leitast við að afstýra því, að mannkynið tortími sjálft sér með gálauslegri meðferð á svigalævi kjarnorkunnar.

Ég tel ekki ástæðu til að mæla öllu fleiri

orð fyrir þessari till., en vil í framhaldi af því, sem ég hef sagt, vísa til grg., sem fylgir till. á þskj. 149. Í niðurlagi þeirrar grg. segir svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Það er skoðun flutningsmanna þessarar þáttt., að sérhverjum einstaklingi og sérhverri þjóð, sem sér og skilur þessar uggvænlegu staðreyndir, beri að gera, meðan tími er til, allt það sem hægt er til að koma í veg fyrir þá ógn, sem gervöllu mannkyni er búin af óvarlegri meðferð þeirrar ægiorku, sem nú hefur verið leyst úr læðingi. Þess vegna er tillagan flutt. Okkur er að sjálfsögðu ljóst, að rödd islenzkrar þjóðar er ekki hávær né vilji hennar og óskir mikils metnar hjá kjarnorkustórveldunum. En þótt svo sé, er það ekki nægileg ástæða til að hafast ekkert að, þegar aðrar þjóðir, stórar og smáar, og einstaklingar annarra þjóða leggja sitt lóð á vogarskálarnar, létt eða þungt eftir atvikum, til að reyna að hafa áhrif á þau hamstola öfl, sem leika sér nú með þann eld, sem vitað er að gert getur að engu í ragnarökum alla menningu og framtíð mannkyns á vorri jörð.“

Það lætur enginn undir höfuð leggja að inna það af hendi, sem hann er skyldugur að gera, af þeirri ástæðu einni, að hann telji það fyrir fram mundu verða til minna gagns en hann gjarnan vildi. Og við litum svo á, að islenzkri þjóð beri fyrst og fremst skylda til að skipa sér við hlið þeirra, er vilja miðla málum, efla frið og reyna að stöðva það háskalega örlagatafi, sem nú er teflt um heill og líf allra þjóða. Hlutur islenzkrar þjóðar í samfélagi þjóðanna verður naumast með öðru móti stærri né merkari gerr.“

Ég sé ekki ástæðu til að fara þess á leit við hæstv. forseta, að þessari umr. verði frestað og till. vísað til n., en ef hæstv. forseti skyldi hins vegar telja það eðlilega málsmeðferð, þá sætti ég mig að sjálfsögðu við það.

Forseti (JörB): Ég tel miklu æskilegra um svona mál, að umræðunni verði frestað og því vísað til n. Mér finnst, að það sé á allan hátt vegna afgreiðslu málsins hyggilegra en að ætla að ganga til atkvæða um það án frekari íhugunar.

ATKVGR.

Fellt með 13:12 atkv. að vísa málinu til allshn.

Till. vísað til utanrnm. með 19:10 atkv. og umr. frestað.

Á 50. fundi í Sp., 27. marz, var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 51. fundi í Sp., s. d., var fram haldið einni umr. um till. (A. 149, n. 597).

Frsm. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Á þskj. 149 hafa þeir hv. 8. landsk. þm. (BergS) og hv. 8. þm. Reykv. (GilsG) flutt till. um kjarnorkuvopn. Með þessari till. vilja þeir láta Alþingi fela ríkisstj. að beina þeirri áskorun til ríkisstjórnar Sovétríkjanna, Bandaríkjanna

og Bretlands, að þær felli niður allar frekari tilraunir með vetnissprengjur og önnur kjarnorkuvopn o. s. frv., eins og segir í tillgr. Henni fylgdi svo allöng ritgerð eða grg., sem hv. þm. hafa sjálfsagt kynnt sér og er ekki þörf að rekja hér nema í stórum dráttum. Er þar drepíð á tilraunir með vetnissprengjur, þær stærstu, sem sagan enn þá hefur greint frá, á ýmsum stöðum og mikill fróðleikur um það, hversu hættulegar þessar vetnissprengjur séu fyrir mannfólk og dýr og gróður á jörðinni, jafnvel þótt í mikilli fjarlægð sé.

Svo segir hér í næstsíðustu málsg. í grg., með leyfi hæstv. forseta:

„Það er skoðun flm. þessarar þáttt., að sérhverjum einstaklingi og sérhverri þjóð, sem sér og skilur þessar uggvænlegu staðreyndir, beri að gera, meðan tími er til, allt, sem hægt er til að koma í veg fyrir þá ógn, sem gervöllu mannkyni er búin af óvarlegri meðferð þeirrar ægiorku, sem nú hefur verið leyst úr læðingi.“

Og svo er haldið áfram í þessum dúr.

Hv. þm. hafa sjálfsagt allir heyrt um þá feikihættu, sem öllu lífi á jörðinni getur stafað af misnotkun þessara vopna og jafnvel af þeim tilraunum, sem fréttir hafa borizt af, og öðru því, sem stendur í sambandi við þessar ægilegu sprengingar. Þó að þekking okkar hér sé að visu ákaflega takmörkuð á þessu sviði, þá verður varla hægt að komast hjá að viðurkenna þá staðreynd, sem allur heimurinn raunar virðist viðurkenna, að hér sé um það tortímingarafl að ræða, að ekki hafi annað slíkt þekkt fyrr á jörðu hér.

Utanrnm. ræddi þessa till. á fleiri en einum fundi og leitaðist við að rannsaka, hver bezt vinnubrögð hægt væri að hafa til þess að verða við þeim óskum, sem fram koma í till., því að n. sjálf var öll á því, að hér væri mikil hætt á ferðum, og vildi gjarnan leggja þeim málstað lið, sem varar við og leggst á móti tilraunum eða notkun á slíkum tortímingarvopnum sem vetnissprengjan og þvilíkt er. Hitt er annað mál, hvort Ísland ætti að haga svo aðgerðum í þessu efni — þessi litla þjóð — að ráðast beint að stórveldunum, sem talin eru upp í tillgr., og mótmæla við þau beinlínis þessum aðgerðum eða þá að fara aðrar leiðir. Fyrir því rannsakaði n., eftir því sem unnt var og tími vannst til, hvað nágrannaþjóðir okkar hefðu gert í þessu efni. Bæði fyrir milligöngu skrifstofu Alþingis var þetta rannsakað og líka fyrir milligöngu utanrnm. Þær upplýsingar, sem n. bárust, voru engar þess háttar, að þar væri hægt að sækja neitt fordæmi í þessu efni. Við höfðum engar fregnir af því, að nein þessara þjóða hefði snúið sér til ríkisstjórnar stórveldanna með mótmæli gegn vetnissprengjum eða kjarnorku. Hins vegar taldi n. rétt, að svo miklu leyti sem fært væri, að frá þessari litlu þjóð bærast líka þeim öflum stuðningur, sem vinna á móti tortímingarsprengjum þeim, sem hér eru til umræðu.

Ísland er nú orðið þátttakandi í margs konar alþjóðasamtökum. Þarf ekki að minna á annað en Sameinuðu þjóðirnar og Norður-

landaráðið og Evrópuráðið í því sambandi, og á margs konar alþjóðafundum, svo sem þingmannafundum, eru Íslendingar þátttakendur og geta þar, ef svo vill verða, stutt góðan málstað og hafa gert í ýmsum atriðum. N. fannst því réttara, að sá háttur væri upp tekinn að fela ríkisstjórninni að stuðla að því á þeim vettvangi, sem líklegastur er talinn til árangurs hverju sinni, — og þann dóm verður ríkisstj. sú, sem situr hverju sinni, að kveða upp, hvaða vettvangi hún telur heppilegastan, hvort hún álitur rétt að snúa sér beint til ákveðinna ríkja eða hvort hún vill fela fulltrúum sínum á erlendum vettvangi að bera fram tillögur eða fylgja tillögum, sem miða að því að koma í veg fyrir, að vetnissprengjutilraunir séu gerðar áframhaldandi eða aðrar skaðlegar tilraunir, sem ógna mannkyninu.

Að þessu athuguðu ákvað n. að leggja til, að till. væri samþykkt með þeirri breytingu, að tillgr. orðist eins og segir á þskj. 597. — Ég skal geta þess, að við afgreiðslu málsins voru þeir fjarverandi 7. þm. Reykv. og 5. þm. Reykv. og tóku þess vegna ekki þátt í afgreiðslu málsins. Að öðru leyti var þessi brtt. við þáttill. samþ. einróma í nefndinni.

Bergur Sigurbjörnsson: Herra forseti. Ég vil ekki láta hjá líða við framhaldsumr. þessrarar till. að lýsa ánægju minni yfir þeim lífsmörkum, sem hv. utanrnm. hefur nú sýnt hér með því að afgreiða loksins þessa till. og þar með frá sér eitt mál á vetrinum. Hins vegar kemst ég ekki hjá því að benda á það í þessu sambandi, hvers konar vanmetakennd kemur fram í álti því og rökstuðningi, sem frá n. kemur í þessu efni. Þar er það notað sem aðalrökstuðningur fyrir brtt., sem n. ber fram við till., að n. sé ekki kunnugt um og hafi ekki tekizt að afla sér upplýsinga um, að aðrar þjóðir hafi samþykkt svipaða till. og hér liggur fyrir.

Ég fæ ekki séð, að það séu nokkur rök gegn því, að við samþykkjum þessa till., að aðrar þjóðir hafi ekki gert slíkt hið sama. Ég skil ekki þá vanmetakennd, sem lýsir sér í því og hefur einkennt, mótað utanríkismál okkar á undanfórnum árum, að menn skuli fyrst og fremst gripa til þess að bera það á borð sem rök, að við megum ekkert aðhafast, sem aðrar þjóðir hafa ekki gert.

Það kann rétt að vera hjá hv. utanrnm., að aðrar þjóðir hafi ekki samþykkt þingsályktanir um að skora á ríkisstjórnir stórveldanna að fella niður frekari tilraunir með kjarnorkuvopn. Hitt er staðreynd, að ríkisstjórnir ýmissa þjóða, þ. á m. ríkisstjórnirnar í Ástralíu, Nýja-Sjálandi, Japan og Indlandi, hafa sent ríkisstjórnunum stórveldanna þess konar ályktanir. Og það, að þjóðþingin hafa ekki fjallað um slíkar tillögur, hlýtur fyrst og fremst að stafa af því, að ríkisstjórnir þessara landa hafa haft dug í sér og manndóm til þess að gera þetta ótilneyddar. Hins vegar hefur ríkisstjórn Íslands aldrei sýnt neitt í þá átt og aldrei neinn vilja til þess.

Þetta er í annað skipti, sem till. er borin

fram hér á Alþingi um þessi mál, og í bæði skiptin hafa fulltrúar ríkisstjórnarinnar í utanrnm. reynt að draga úr þessu og þvæla þessa ályktun þannig, að ekkert gagn yrði í henni og lítið vit. Að þessu sinni er þó till. utanrnm. skárri en á síðasta þingi, ég skal viðurkenna það. Og ég skal taka fram, að ég get, eins og sakir standa, felld mig við þessa breytingu n., með þeim skilningi, að sá vettvangur, sem um er talað í brtt. nefndarinnar, sé einmitt sá vettvangur, sem felst í okkar till., og það sé sá eini vettvangur, sem þýði að ræða þessi mál á. Og ég vil vænta þess, að hæstv. ríkisstj. skilji þetta einnig þannig og snúi sér til ríkisstjórnna kjarnorkuveldanna með tilmæli um það, að þær forði gervöllu mannkyni frá þeim háska, sem því stafar af tilraunum með kjarnorkuvopn og notkun kjarnorkuvopna.

ATKVGR.

Brtt. 597 (ný tillgr.) samþ. með 26:2 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 31 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 653).

32. Biskupsstóll í Skálholti.

Á deildafundum 26. marz var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um endurreisn biskupsstóls í Skálholti [195. mál] (A. 557).

Á 50. fundi í Sp., 27. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 51. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til einnar umr. (A. 557, 626).

Of skammt var liðið frá ákvörðun umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 28 shlj. atkv.

Flm. (Jörundur Brynjólfsson): Herra forseti. Við höfum leyft okkur, hv. samþingismaður minn og ég, að flytja þessa þáttill. Hún er þess efnis, að Alþingi álykti að fela ríkisstjórninni að undirbúa og leggja fyrir næsta þing frv. um endurreisn biskupsstólsins í Skálholti.

Það er ekki mikill tími til þess að orðlengja nú um mál yfirleitt, og ég sé ekki ástæðu til að fjölyrða mikið um þetta mál. Ég get látið mér nægja að vísa til þeirrar grg., sem fylgir till. í henni kemur fram, hvað fyrir héraðsfundum og prestum í Árnesþingi vakir með endurreisn staðarins.

Þannig stendur nú á, að á þessu ári er merkisafmæli biskupsstólsins forna, og væri vel til fallið, að ákvörðun væri tekin á næsta þingi um, hvað gera skuli við þann stað.

Þessi till. afmarkar ekki verksvið ríkisstjórnarinnar í málinu. Hún hefur þess vegna óbundnar hendur um að koma með í frumvarpsformi það, sem hún telur að mætti verða til viðreisnar staðnum og þrýði, og það álit

ég að einmitt eigi mjög vel við. Ég treysti því, að hæstv. ríkisstj. hafi áhuga á því að bæta og fegra þennan stað, og tel ekki rétt, að með fyrirætlum frá þinginu til að byrja með verði hendur hennar bundnar um tillögur. Ég vil mega vænta þess, að hv. Alp. vilji af sinni hálfu stuðla að því, að þessum stað verði sýndur sómi. Það hefur dregið úr hömlu langtum lengur en vera hefði átt.

Hv. þm. N-Þ. hefur borið fram brtt. við þessa till. og vill, að það verði sett í þál., að flytja skuli biskupsstólinn frá Reykjavík að Skálholti. Eftir till. hefur ríkisstj. óbundnar hendur um þetta atriði. Ég held, að það væri æskilegast, að þetta verði látið óákvæðað og hæstv. ríkisstj. hafi þar óbundnar hendur, og vil því beina til hv. þm. N-Þ. eindreginni ósk um, að hann taki sína till. aftur. Með flutningi hennar hefur hann vakið athygli á þessu atriði, og það vil ég vona að sé nóg og hann láti sér það lynda, en fari ekki að halda henni hér fram.

Þetta mál er einfalt í því formi, sem það er borið fram, og komið að þinglausnum, svo að ég geri ekki að till. minni, að málinu sé nú vísað til n., og vil ég vona, að hv. Alp. geti fallið á þá ósk mína.

Gísli Guðmundsson: Herra forseti. Ég hef leyft mér ásamt hv. 2. þm. N-M. að bera fram brtt. við þá till., sem fyrir liggur á þskj. 557, um endurreisn biskupsstóls í Skálholti. Það, sem við leggjum til, er, að í staðinn fyrir að undirbúa og leggja fyrir næsta þing frv. um endurreisn biskupsstóls í Skálholti komi: að undirbúa og leggja fyrir næsta þing frv. um flutning biskupsstóls frá Reykjavík að Skálholti.

Það getur vel verið, að það sé þetta, sem fyrir flm. till. vakir, en okkur þótti rétt, að þetta væri skýrar fram tekið en gert er í till. eins og hún liggur fyrir.

Það er skoðun okkar og sjálfsagt margra annarra, að þannig verði vegur Skálholts mestur, að sá biskupsstóll, sem nú er, verði þangað fluttur. Eigi hins vegar að vera í framtíðinni tveir biskupsstólar á Íslandi, annar í Skálholti og hinn annars staðar, ber tvímælalaust að stefna að því, að það verði hinir fornu biskupsstólar í Skálholti og á Hólum. Enga nauðsyn ber til þess, eins og nú háttar, að biskup sitji í Reykjavík, þó að það þætti fyrir 150 árum, á niðurlægjartíma þjóðarinnar, rétt að flytja biskupsstólinn þangað frá Skálholti.

Hv. 1. flm., hv. 1. þm. Árn., beindi því til okkar flm., hvort við vildum ekki taka þessa brtt. aftur og láta okkur nægja, að fram kæmi sú bending til ríkisstj., sem í því fælist, að hún hefði komið fram. Við höfum ekki haft ráðrúm enn til þess að ræða um það atriði.

ATKVGR.

Brtt. 626 tekin aftur.

Tillgr. samþ. með 23:4 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: SÓÓ, SkG, ÁB, BergS, BSt, BBen, BÓ, EggP, EI, EOL, GíslG, GíslJ, GP, IngJ, JK, KK, LJóh, MJ, ÓTh, PP, SÁ, SB, JörB.

nei: BrB, IngF, KGuðj, PZ.

StgrSt, VH, AE, EirP, EystJ, FRV, GílsG, HÁ, HelgJ, HermJ, LJós, PO greiddu ekki atkv.

13 þm. (SG, EmJ, GÍG, GJóh, GTh, HV, HG, JóhH, JJós, JPálm, JS, JR, KJJ) fjarstaddir.

3 þm. gerðu svofellda grein fyrir atkv.:

Gísli Guðmundsson: Við hv. 2. þm. N-M. höfum fyrir tilmæli hv. flutningsmanna tekið aftur brtt. á þskj. 626, eins og lýst var hér áðan, en í trausti þess, að við undirbúning málsins verði fullt tillit tekið til þess efnis, sem felst í brtt., segi ég já.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Það eru nokkur ár síðan þingmenn Árnesinga börðust jafnhatrammlega fyrir því að reyna að koma á bændaskóla í Skálholti og þeir gera núna til að reyna að koma þar upp biskupsstóli. Sá áhugi þeirra dofnaði, og hefur ekki heyrzt nefndur nokkur ár. Ég býst við, að það fari eins með þetta. Ég tel ekki þörf á að hafa marga biskupa í landinu og segi nei.

Jörundur Brynjólfsson: Í tillögunni felst ekkert annað en undirbúningur löggjafar, og ég vil vona, að hæstv. stjórn komist yfir þá erfiðleika að koma því í verk að undirbúa löggjöf, án þess að til stórfelldra spjalla dragi vegna kostnaðarins. Ég segi já.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 26:1 atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 654).

33. Varnarsamningur milli Íslands og Bandaríkjanna (till. HG o. fl.).

Á deildafundum 11. okt. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um varnarsamninginn milli Íslands og Bandaríkjanna [19. mál] (A. 19).

Á 5. fundi í Sp., 19. okt., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 11. fundi í Sp., 9. nóv., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Herra forseti. Ég hygg, að það sé óþarft að hafa að þessu sinni langa framsöguræðu fyrir till. þessari. Á tveim undanförunum þingum höfum við Alþýðuflokksmenn borið fram till. til þál. um varnarsamninginn milli Íslands og Banda-

rikkjanna. Þessi till., sem hér er flutt, er efnislega í fullu samræmi við þær till., sem við höfum flutt á tveimur undanföllum þingum. Aðeins er forminu nokkuð breytt með tilliti til breytts ástands í alþjóðamálum, ef svo mætti segja.

Meginefni þessarar till. er það, að vegna breyttra aðstæðna, frá því að varnarsamningurinn var gerður milli Íslands og Bandaríkjanna fyrir hönd Norður-Atlantshafsbandalagsins árið 1951, álykti Alþingi að fela ríkisstj. í samráði við utanrnm. að hefja nú þegar undirbúning að breytingum á þeirri skipun, sem þá var upp tekin, í því skyni, að hægt verði með stuttum fyrirvara að láta varnarlið það, sem nú dvelur í landinu samkvæmt samningnum, hverfa héðan. Skal því leita eftir endurskoðun á samningnum samkvæmt 7. gr. hans með það fyrir augum að fá þær breytingar gerðar á honum, sem vikið er að í einstökum tillöguliðum. Fáist viðunandi laus varðandi þau atriði, sem í till. greinir, telja flm., að meðan ekki þygi fært vegna ástands í alþjóðamálum að láta herinn með öllu hverfa burt, sé fært að hafa varnarliðið áfram í landinu. Er í skilyrðunum lögð sérstök áherzla á, að uppsagnarfresturinn verði stytur, þannig að Alþingi geti einhliða ákveðið með stuttum fyrirvara að láta varnarliðið hverfa burt, þegar það metur ástandið í alþjóðamálum slíkt, að það sé óhætt vegna ástands í alþjóðamálum og öryggis landsins.

Þau atriði, sem sérstök áherzla er lögð á í till., eru þau, sem nú skal greina:

Í fyrsta lagi, að íslenskir aðilar annist allar framkvæmdir, sem ákveðnar voru á grundvelli varnarsamningsins frá 1951 og enn er ólukið. Þegar þetta mál var síðast til umræðu, á síðasta þingi, skildist mér á hæstv. utanrrh., að þessu skilyrði mundi vera hægt að verða við. Hann lýsti því yfir, að Hamilton mundi verða horfið burt með allt sitt lið eigi síðar en um áramótin 1954—55. Eftir þeim upplýsingum, sem ég nú hef fengið, er Hamilton enn starfandi hér með nokkuð af erlendum verkamönnum, og nýtt félag, Nello Teer & Co., hefur einnig mikil verkefni með höndum suður á velli. Eftir því sem mér er sagt, mun láta nærri, að um 1000—1100 erlendir verkamenn séu þar að störfum hjá þessum tveimur félögum og í annarri vinnu, sem til fellur þarna á vellinum. Eftir því sem mér skildist á hæstv. utanrrh. í umr. um þetta á síðasta þingi, taldi hann, að ekki mundi til þess koma, að svo stór hópur erlendra verkamanna mundi verða hér framvegis.

Í öðru lagi var lögð á það áherzla í fyrri tillögunum og er einnig í þessari, að sá hluti Keflavíkurflugvallar, sem fyrst og fremst er ætlaður til nota í þágu varnarliðsins, verði girtur og öll umferð um hann bönnuð. Mér er sagt, að utan um gamla vallarsvæðið, eins og það fyrst var ákveðið, sé að mestu leyti sú girðing, sem snemma á dvöl þess var gerð, en ekki sé búið að gera girðingu um hið stærra svæði, sem ætlað mun að verði innan þeirra girðinga, sem hæstv. utanrrh. ræddi um við

umr. um mál þetta á seinasta þingi. Og enn mun ekki lokið að gera milligirðingu á milli athafnasvæðis varnarliðsins á flugvellinum og starfssvæðis Íslendinga í sambandi við rekstur flugvallarins í heild og umferðarþjónustuna þar. Mig furðar á, að ekkert skuli hafa áunnizt í þessu efni, eftir þeim undirtektum, sem hæstv. ráðh. gaf við umr. síðast, og vænti þess, að ekkert sé því til fyrirstöðu, að fallizt verði á að setja þetta sem eitt af atriðunum í sambandi við endurskoðun og auðvelt megi telja að fá því framgengt.

Þá er í 3. lið gert ráð fyrir, að ríkisstj. hefji þegar undirbúning að því, að Íslendingar taki í sínar hendur rekstur, viðhald og gæzlu þeirra mannvirkja, sem byggð hafa verið eða óbyggð eru á grundvelli varnarsamningsins frá 1951. Enn vantar mikið á að sjálfsöğðu, að menn séu fullþjálfðir til þessara starfa. Ég minnst þess, að á síðasta þingi voru bornar fram till. í þessa átt af þingmönnum bæði Sjálfstfl. og Framsfl., þess efnis, að Íslendingar tækju í sínar hendur þjónustu og starfsemi radarstöðvanna, sem nú er verið að fullgera víða um landið. Ég vildi því mega vænta þess, að einnig þingmenn stjórnaflökkanna gætu á það fallizt, að nú þegar yrði hafizt handa um að flytja umsjá, gæzlu og varðveislu þessara mannvirkja og starfrækslu þeirra í hendur íslenzkra manna, án þess að nokkuð sé þar um hernaðarþjálfun eða annað slíkt að ræða. Að sjálfsöğðu er þess að vænta, að kostnaðurinn við viðhald þessara mannvirkja vegna Norður-Atlantshafsbandalagsins verði borinn og um það semjast við þá, sem þar eru aðilar að málinu, sem er að sjálfsöğðu Norður-Atlantshafsbandalagið fyrst og fremst.

4. liður till. gengur í þá átt, að þegar svo er komið, að Íslendingar hafa þjálfað menn til að taka að sér gæzlu og varðveislu þessara mannvirkja eða fengið útlenda sérfræðinga í sína þjónustu — ekki í þjónustu hersins — til þess að annast þessi störf, þá geti Alþingi hvenær sem er með sex mánaða fyrirvara sagt samningnum upp, ef það metur ástandið þannig, að það telji það réttmætt.

Þetta eru meginatriði till. og hin sömu og voru í till. þeim, sem við höfum flutt á tveimur undanföllum þingum. En til viðbótar er það sett hér í þessa till., að Alþingi ályktar að fela ríkisstj. að hefjast þegar handa um ráðstafanir í því skyni að tryggja atvinnuskilyrði þeirra manna, sem nú vinna að framkvæmdum samkv. varnarsamningnum, þegar þeim lýkur. Eins og ástandið er nú í alþjóðamálum, verður því ekki neitað, að fremur stefnir í friðvænlega átt en undanfarið hefur verið, og ástandið er allt annað nú en það var 1951, þegar þessi samningur var gerður. Menn kann að greina á um það, hvernig þróunin verði á næsta tímabili, en ég vek athygli á því, að samkvæmt þessari till. er gert ráð fyrir, að sex mánuðir verði notaðir til að reyna að fá fram breytingar á samningnum, náist ekki viðunandi árangur af þeim tilraunum, þá skuli segja samningnum upp, og þá eru enn eftir tólf mánuðir, þar til samningurinn fellur úr

gildi. Setjum svo, að þessi till. yrði samþ. og miðað yrði við áramótin næstu; þá yrði þó ekki fyrr en á miðju ári 1957, sem herinn væri skyldur að hverfa úr landi. Ég geri mér vonir um, að á þeim tíma verði nokkuð greinilega séð, hver þróunin verður í alþjóðamálum, hvort áframhaldandi stefnir til friðvænlegra horfs eða hvort það snýst við og horfir frekar í átt til sundurlyndis, átaka og ófriðar. Eftir því verðum við Íslendingar að sjálfsögðu að haga okkur á þeim tíma, þegar þar að kemur. Hitt hygg ég að við getum öll verið sammála um, að sú hætta, sem rætt var um með nokkrum rökum 1951 að vera kynni á því, að til skyndiárásar kæmi, virðist ekki fyrir hendi nú. Það má hikaust fullyrða, að eins og ástandið er nú í alþjóðamálum og ef það breytist ekki til hins verra, þá þurfi ekki að óttast skyndiárás, sem öllum komi á óvart. Viðbúnaður, sem þyrfti undir slíkt, og breytingar hlýtu að taka nokkurn tíma, þannig að hægt væri að átta sig á málunum, áður en til slíks kæmi. Enn fremur er þess að gæta, að radarstöðvarnar verða væntanlega fullgerðar nú bráðlega og þar með upplýsingaþjónusta í sambandi við þetta í miklu fullkomnara lagi en hægt var að gera ráð fyrir, þegar samningurinn var gerður 1951.

Ég vænti því, að hæstsv. ríkisstj. og flokkar hennar geti nú að þessu sinni fallist á að afgreiða þessa till., leita eftir því við Norður-Atlantshafsbandalagsráðið, hvort ekki sé eðlilegt að taka upp breytta skipun í þessu efni vegna breytts ástands í alþjóðamálum.

Nú stendur svo sérstaklega á, að hæstsv. utanrrh. er form. NATO að þessu sinni. Hann hefur því alveg sérstaklega góða aðstöðu til þess að gera samstarfsmönnum sínum í ráðinu grein fyrir sérstöðu og afstöðu Íslendinga í þessu máli og hverjar óskir þeir hafi fram að bera. Aldrei hefur því verið jafngóð aðstaða til þess með samkomulagi við aðrar þjóðir Atlantshafsbandalagsins að fá fram þær breytingar á samningnum, sem við Íslendingar teljum nauðsynlegar, og það í fullu vinfengi við þessar bandalagsþjóðir okkar. Ég vil því sem sagt mega vænta þess, að þessi till. fái nú afgreiðslu að þessu sinni hér í þinginu og að hæstsv. ríkisstj. og flokkar hennar fallist á, að málið verði tekið upp á þeim grundvelli, sem í þessari till. segir, við ráð Atlantshafsbandalagsins og aðra þá aðila, sem að þessum málum standa.

Ég vil leyfa mér að gera það að till. minni, að þessari umr. verði frestað, þegar menn hafa lokið ræðum sínum hér, og málinu vísað til utanrnmn.

ATKVGR.

Till. vísað til utanrnmn. með 27 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 51. fundi í Sp., 27. marz, var fram haldið einni umr. um till. (A. 19, n. 622, 640 og 643, 623, 641).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. og brtt. 623 og 641. — Afbrigði leyfð og samþ. með 29 shlj. atkv.

Frsm. 1. minni hl. (Hermann Jónasson): Herra forseti. Þetta mál, sem nú er tekið hér til umr., hefur legið hér fyrir þinginu í næstum allan vetur; það er 19. mál þingsins, og voru tillögur um það lagðar fyrir snemma á því þingi, sem nú er að enda. Það hefur verið rætt um þetta mál nokkrum sinnum í utanrnmn., eftir að málinu var vísað þangað, án þess að niðurstaða hafi fengist, þangað til nú, að fundir voru haldnir fyrir nokkrum dögum, og komst þá nokkur skriður á málið. Þó ber afgreiðsla málsins frá n. það með sér, að hún hefur því miður ekki getað orðið sammála, heldur skiptist hún í þrjá hluta, 1. minni hl. og 2. minni hl., sem bera fram brtt., og þann þriðja, sem leggur fram rökstudda dagskrá í málinu.

Við, sem stöndum að 1. minni hl. í þessu máli, erum hv. 1. þm. Árn., hv. 1. landsk. og ég. Tillöguna, sem við leggjum fram, er að finna á þskj. 623, og þessi till. er svo stutt og svo ljós, að hún þarf ekki mikilla skýringa við. Þau rök, sem við teljum að hnigi að því, að samþykkja eigi þessa till. nú, eru aðallega þau, sem ég nú skal taka fram:

Ég vil, áður en ég minnst á þau rök, sem ég færi hér fram fyrir till., geta þess, að ég hef tvívegis ritað opinberlega um þetta mál, fyrst um áramótin og síðan nú fyrir stuttu, og fært fram í meginatriðum og nokkuð ýtarlega þau rök, sem ég færi fram hér.

Þegar við gerðumst þátttakendur í Atlantshafsbandalaginu, var það gert með skilyrðum. Eins og hv. þingmenn áreiðanlega muna, var nokkur andstaða gegn því að ganga í Atlantshafsbandalagið, og lyktaði því svo, að þeir ráðherrar fóru vestur til Bandaríkjanna, þeir Bjarni Benediktsson, Emil Jónsson og Eysteinn Jónsson, til þess að gera grein fyrir afstöðu okkar í þessu máli og setja fram ákveðin skilyrði fyrir því, að við gengjum í Atlantshafsbandalagið. Þegar Atlantshafsbandalagið var stofnað, var, eins og löngum vill verða í þessum heimi og verður sennilega lengi, nokkur styrjaldarhætta, því að eins og þingmenn muna geisadi þá styrjöld á vissum svæðum. En þrátt fyrir þessa styrjaldarhættu, sem var 1949, og einmitt kannske vegna hennar, gengum við í Atlantshafsbandalagið, en án þess að leyfa, að her settist að í landinu. Þeir ráðherrar, sem fóru vestur til Bandaríkjanna til að ræða þessi mál þar, gerðu grein fyrir þessu álit Íslands, þessu álit Alþingis, og birtu, þegar þeir komu, allanga skýrslu um viðtöl sín við stjórnarvöld Bandaríkjanna, þ. á. m. utanríkisráðherra Bandaríkjanna, og þessi skýrsla er birt sem greinargerð með frv. um Atlantshafsbandalagið, sem var lagt fram hér á Alþingi.

Það, sem utanríkisráðherra Bandaríkjanna féllst á, var, með leyfi hæstsv. forseta, þetta, án þess að ég lesi upp greinargerð ráðherranna alla:

„Í lok viðræðnanna var því lýst yfir af hálfu Bandaríkjanna:

1) Að ef til ófriðar kæmi, mundu bandalagsþjóðirnar óska svipaðrar aðstöðu á Íslandi

og var í síðasta stríði, og það mundi algerlega vera á valdi Íslands sjálfs, hvenær sú aðstaða yrði látin í té.

2) Að allir aðrir samningsaðilar hefðu fullan skilning á sérstöðu Íslands (þ. e. mannfæðinni á Íslandi, sem gerir svo erfitt að hafa hér her).

3) Að viðurkennt væri, að Ísland hefði engan her og ætlaði ekki að stofna her.

4) Að ekki kæmi til mála, að erlendur her eða herstöðvar yrðu á Íslandi á friðartímum.

Reykjavík, 26. marz 1949.

Bjarni Benediktsson, Emil Jónsson,
Eysteinn Jónsson."

Þetta voru þau afdráttarlausu skilyrði, sem við settum fyrir því að ganga í Atlantshafsbandalagið.

En árið 1951 stóð yfir stýrjöld í Kóreu, stóð þá einna hæst, og öll ríki, sem verulegum her réðu og voru í Atlantshafsbandalaginu, tóku þátt beint eða óbeint í þeirri stýrjöld. Á þessum tíma var okkur sagt það af bandalagsríkjunum í Atlantshafsbandalaginu, að þau teldu svo tvisýnt um friðarhorfur, að þau gætu ekki sagt um það með neinum fyrirvara, hvort stýrjöld mundi brjótast út eða ekki. Ég efast ekki um, að þeir, sem gáfu þær skýrslur, hafa álitnið sig gefa réttar skýrslur um það atriði, enda flestir sammála um, að tvisýnt væri um þessi mál í meira lagi, en eftir að þeir gáfu okkur þessa skýrslu, féllst íslenska ríkisstjórnin á að gera hervarnarsamninginn frá 1951. Eins og samningurinn ber með sér, er hann með stuttum uppsagnarfresti, enda við það miðaður samkvæmt þeim skilmálum, sem við settum, þegar við gengum í Atlantshafsbandalagið, að hér væri ekki her, nema þegar væri yfirvofandi árárhætta eða stýrjöld, þ. e. hér væri ekki her á friðartímum. Við álitum, að þess vegna væri eðlilegt að hafa uppsagnarfrestinn stuttan, og það er svo ákveðið í 7. gr. þessa samnings, að það á að ræðast við um málin í hálf ár og síðan er hægt að segja samningnum upp með eins árs fyrirvara.

Ég ætla ekki að orðlengja frekar um ástandið 1951. En ég held, að flestir séu sammála um það nú, að ástandið hefur breytzt smátt og smátt, ófriðarhættan hefur minnkað, þó að maður geti vitanlega aldrei sagt um það með neinni vissu, hvort ófriðarhættan er mikil eða lítil. En það er ljóst, að verulega hefur dregið úr stýrjaldarhættunni og það svo mjög, að forseti þess veldis, sem taldi í samtali við okkur 1951, að stýrjöld gæti brotist út með svo stuttum fyrirvara, að þeir gætu ekki komið því við að koma hingað vörnum, hefur sagt nú nýlega í blaðaviðtali, að stýrjöld væri nú næstum því óhugsanleg.

Það er víst flestum ljóst og er reyndar viðurkennt af þessum veldum sjálfum, að viðureignin milli stórveldanna hefur flutzt yfir á fjármálasviðið meira en það svið, sem var áður ógnun um árás. — Það er auðsætt mál og öllum kunnugt, sem eitthvað dálítið fylgjast með, og því miður fylgist ég ekki nægilega vel með til þess að hafa hér uppi orðræður um

það, en þó það mikið, að ég held, að það sé flestum ljóst, að nú er baráttan komin yfir á fjármálasviðið og er baráttan um það, hvert af þessum stórveldum sitji fyrir þeirri iðnvæðingu, sem nú er að gerast í þeim löndum, sem skemmra eru komin.

Það er þess vegna að mínu áliti tvímælalaust, að ástandið núna 1956 verður naumast talið meira hættuástand, án þess að fullyrt sé nokkuð annað, en 1949, þegar við gerðum samninginn um Atlantshafsbandalagið með því skilyrði, sem ég hef hér lesið upp, að hér væri ekki her á friðartímum, og töldum ekki ástæðu til 1949 og 1950 og ekki fyrr en á árinu 1951, þegar stýrjöldin geisaði í Kóreu, eins og ég sagði áðan, að taka hér inn her. Og ef það er rétt, að ástandið sé a. m. k. ekki hættulegra núna 1956 og ekki útlit fyrir, að það verði á næstu árum, þó að maður geti ekki spáð verulega og alls ekki spáð fram í tímann, þá eru sömu ástæður fyrir hendi og 1949 og okkur skylt að standa við þá utanríkisráðgjöfingu, sem við gáfum 1949. Við verðum að gera greinarmun á því, að þessir samningar, Atlantshafsbandalagið og samningurinn frá 1951, eru tveir samningar, sem að visu eru mjög skyldir, mjög tengdir saman, en það er ekki sami samningurinn. Atlantshafssamninginn, um þátttöku í Atlantshafsbandalaginu, undirrituðum við með þeim skilyrðum, sem ég las upp hér áðan, og það þarf naumast að taka það fram, þó að það sé tekið fram hér í þáttli, að við höldum okkur við hann, en þótti þó rétt og skylt að taka það fram, að við stöndum vitanlega við þann samning. Þó að við segjum upp samningnum frá 1951 samkv. efni hans, þá stöndum við við samninginn frá 1949 út í yztu æsar, enda kæmi vitanlega annað ekki til mála, og það vil ég leggja áherzlu á. Ég var ekki hrifinn af þessum samningi, en ég yrði síðasti maður til þess að mæla með því, að við riftum einu orði í þeim samningum, — eins og samningnum um Atlantshafsbandalagið, — sem við höfum gert við aðrar þjóðir, og það er auðvelt að færa rök að því, að við riftum ekki samningnum frá 1949 að neinu leyti með því að segja upp samningnum frá 1951.

Samningurinn um Atlantshafsbandalagið er vörn vestrænna þjóða gegn árás, og við álitum hann okkur nægilegan á tímum, sem eru eins og þeir, sem voru 1949, og á tímum, sem eru eins og þeir eru nú í dag og lítur út fyrir að verði. Við það öryggi, sem í þeim samningi felst á slíkum tímum, viljum við búa án þess að hafa her. En ef það koma fyrir tímabil eins og 1951 og árin þar á eftir, teljum við rétt að taka hér inn her til þess að vera viðbúinir skyndiárásum, ef stýrjöld er talin alveg yfirvofandi, og við teljum ekki, að það ástand sé nú. Þess vegna ber eftir utanríkisstefnu Íslands, sem er margyfirlýst, að láta fara að undirbúa það, að herinn fari héðan og við tökum sjálfir gæzlu vallanna í okkar hendur, eins og gert er ráð fyrir í samningnum frá 1951, því að það er beinlínis gert ráð fyrir því, að herinn fari og að þá sé Íslendingum skylt að gera samninga um að gæta þess-

ara mannvirkja og halda þeim við. Er það enn ein sönnun þess, sem að visu þarf ekki til viðbótar því, sem áður hefur verið nefnt, að gert er ráð fyrir, að þó að samningurinn um Atlantshafsbandalagið stæði og hér stæðu þessi mannvirki, sem nú eru, kynni samningnum frá 1951 að verða sagt upp og herinn fara héðan.

Af þessum ástæðum, sem ég hef nú greint sem nokkur rök fyrir því, að ég álit, að það eigi að samþ. brtt. 1. minni hl., verð ég að lýsa því yfir, að ég er andvígur brtt. á þskj. 641. Þar stendur síðast í 1. málsg., að eigi skuli vera erlendur her á Íslandi á friðartímum „þrátt fyrir aðild Íslands að Atlantshafsbandalaginu“. Þrátt fyrir þá ágalla, má ótvírátt lesa út úr orðalaginu, að við erum í Atlantshafsbandalaginu, þá skal ekki vera hér her, hvað þá ef við værum ekki í Atlantshafsbandalaginu. Hér er óbeint kveðið þannig að orði, að það er látið liggja að því að fordæma þátttöku okkar í Atlantshafsbandalaginu, enda till. sennilega borin fram í þeim tilgangi að komast fram hjá 1. málsg. í till. okkar þremmenninganna. Enn fremur er ýmislegt annað í till., sem ég sé ekki ástæðu til að eyða tíma til að rekja.

Viðkomandi dagskránni vil ég segja það, að af þeim rökum, sem ég hef talið fram fyrir því að samþ. þá till., sem við þremmenningarnir berum fram, leiðir af sjálfu sér, að ég álit eðlilegt að greiða atkv. gegn dagskránni.

Það er hægt að setja fram endalaust spurningar af sama tagi og liggja fyrir í þessari dagskrá, og ef við byrjum á að gera það, er hægt að halda því lengi áfram. Vitanlega komumst við ekkert áfram með að framfylgja þeirri stefnu, sem við höfum markað okkur í utanríkismálum, mörkuðum okkur 1949, og reyndar 1951, að hafa hér her, þegar árársættta væri yfirvofandi, ef við ætlum stöðugt að spyrjast fyrir um það, hvað aðrir álíta um þessi mál, enda er það beinlínis tekið fram í forsendunum fyrir samningnum frá 1949, að Ísland ráði því að sjálfsögðu algerlega sjálft, hvenær það veiti þessa aðstöðu, og að það komi ekki til mála, að hér sé her á friðartímum. Við getum ekki ráðið því sjálfir, ef við myndum okkur ekki skoðun um það sjálfir, það leiðir af hlutarins eðli. Án þess að ég fullyrði nokkuð um það, að þeir hernaðaraðilar, sem hér eiga hlut að máli, gefi ekki réttar upplýsingar, þá leiðir það alveg af sjálfu sér, að þeir gefa a. m. k. alltaf varfærnislegar upplýsingar og þeir eru ákaflega seinir á sér að gefa þær upplýsingar eða þau svör, að nú sé öllu óhætt í heiminum og það sé alveg óhætt, við skulum bara rólegir krefjast þess, að herinn fari héðan burt. Ég gæti trúað, að það yrði dálítill dráttur á því, því að af eðlilegum ástæðum þurfa þeir kannske mest á því að halda núna, báðir aðilar, að halda uppi áhuga í sínu liði, einmitt þegar friðarhorfurnar aukast, og þess vegna verða þeir undir öllum kringumstæðum að vera mjög varfærnir í að gefa út yfirlýsingar í þá átt, að nú sé öllu óhætt. Ég er því ákaflega hræddur um, að það yrði nokkuð langur dráttur á því, að við

fengjum slíkar yfirlýsingar, og við gætum seint staðið við okkar utanríkisstefnu, sem við mörkuðum 1949, ef við ætlum að bíða eftir þeim yfirlýsingum.

Ég skal svo ekki orðlengja frekar um þetta mál. En ég held satt að segja, að ef við athugum þetta mál ofan í kjölinn og frá hvaða hlið sem við rannsökum það og athugum það í samræmi við þær upplýsingar, sem við höfum nú um friðarhorfur, þá sé eðlilegt og það eina eðlilega að stiga þetta skref núna. Og vil ég vekja athygli á því, að ef við stígum ekki þetta skref núna, eins og nú horfir, þá er það breyting á þeirri utanríkismálastefnu, sem við lýstum yfir 1949 og raunar lýstum yfir, þegar við gengum í Sameinuðu þjóðirnar, því að sjálf-sagt muna menn eftir því, að við gengum í Sameinuðu þjóðirnar einnig með því skilorði, að hér mætti aldrei fara her yfir land nema með okkar samþykki á friðartímum.

Ég legg svo til, að brtt. 1. minni hl. verði samþykkt.

Frsm. 3. minni hl. (Jóhann Hafstein): Herra forseti. Milli lýðræðisflokka þriggja, Sjálfstfl., Framsfl. og Alþfl., hefur enginn ágreiningur verið um meiri háttar ákvarðanir, sem teknar hafa verið á undanföllum árum í utanríkismálum. Á ég þar fyrst og fremst við ákvarðanir Alþingis um þátttöku Íslands í Atlantshafsbandalaginu 1949 og gerð varnarsamningsins frá 1951.

Alþfl. hefur hin síðari árin í stjórnarandstöðu viljað fara með nokkuð öðrum hætti að við framkvæmdir málanna, en milli Sjálfstfl. og Framsfl. hefur enginn ágreiningur verið um meginstefnuna í utanríkismálum, hvorki í ríkisstj. Steingríms Steinþórssonar 1951–53 né ríkisstj. Ólafs Thors frá þeim tíma. Það hefur verið yfirlýst stefna beggja þessara ríkisstj. og stuðningsfl. þeirra á Alþingi, að erlent varnarlíð dveldist ekki lengur hér á landi en nauðsynlegt væri vegna öryggis landsins.

Ekki er kunnugt um, að hæstv. utanrrh., dr. Kristinn Guðmundsson, hafi gert um það neinar till. innan hæstv. ríkisstj., að hún ákvæði nú að segja varnarsamningnum upp, og engan boðskap þess efnis hefur hæstv. ráðh. flutt Alþingi. Hins vegar hefur nýafstaðið flokksþing Framsfl. samþ., um leið og það samþ., að alþingiskosningar skyldu fram fara í sumar, að rétt væri nú að algerlega óundirbúnu máli að segja varnarsamningnum frá 1951 upp. Í framhaldi af þessu hafa tveir þm. Framsfl. í utanrmn. sameinast þriðja fulltrúanum þar, úr Alþfl., um till. á þskj. 623, sem felur í sér ákvörðun um uppsögn varnarsamningsins milli Íslands og Bandaríkjanna. Ég legg áherzlu á, að mér vitanlega er ekki nú fremur en fyrr nokkur ágreiningur um meginstefnu í þessu máli milli sjálfstæðismanna og framsóknarmanna, en við sjálfstæðismenn teljum, að með þeirri málsmeðferð, sem viðhafa á samkv. till. þeirra framsóknarmanna og Alþýðuflokksmanna á þskj. 623, sé farið mjög óhyggilega að og enda ekki í samræmi við ákvæði varnarsamningsins sjálfs, sem Alþingi hefur lög-

fest. Við teljum, að áður en svo veigamikil ákvörðun sé tekin sem í nefndri till. felst, þurfi að grandskoða málið og gera sér til fyllstu hlítar grein fyrir, hvað við tekur, þegar varnarliðið hverfur úr landi, ef fært þykir öryggis landsins vegna að láta það fara. Enginn slíkur viðbúnaður hefur verið viðhafður, og þar þó vissulega hæstv. utanrrh. að hafa um það forustu.

Við fulltrúar Sjálfstfl. í utanrnm. höfum í dag freistað þess að fá frá hæstv. utanrrh. nokkrar upplýsingar, sem við teljum miklu skipta við ákvörðun í þessu máli. Við höfum spurt á nefndarfundi um ýmis þau atriði, sem vitneskja um er að okkar dómi forsenda þess, að verjandi sé að taka endanlega afstöðu til þess máls, sem hér um ræðir. Vil ég leyfa mér að gera hv. þingheimi grein fyrir því, sem við inntum eftir, og þeim svörum, sem hæstv. ráðherra gaf:

1) Hefur ástandið í alþjóðamálum raunverulega batnað eða aðeins á yfirborði? Svar ráðh.: Hann telur nú almennt álit, að friðarhorfur hafi breytt til batnaðar.

2) Er nokkur sérstök hætt, sem vofir yfir Íslandi? Svar: Telur sig ekki hafa aðstöðu til að svara því.

3) Hvaða áhrif hafa ný vopn, svo sem eldflaugar, á hernaðarþýðingu Íslands? Svar: Gera hernaðarþýðinguna minni.

4) Hvaða áhrif hefur brottför varnarliðsins frá Íslandi á varnarmöguleika og öryggi aðildarríkjanna í heild? Svar: Varnarmöguleikarnir mundu ef til vill eitthvað veikjast.

5) Bætir það eða dregur úr friðarhorfum í heiminum, ef dregið er úr öryggi og varnarmöguleikum Atlantshafsbandalagsins? Svar: Mundi ekki auka friðarhorfurnar.

6) Geta Íslendingar lagt til nægan mannafla til að tryggja öryggi Íslands eins og nú stendur? Svar: Álitur, að Ísland geti ekki tryggt öryggi sitt.

7) Er hægt að gera það án þess að hafa herafila, án þess að á herafila þurfi að halda? Svar: NATO lét þá skoðun í ljós 1949, að ekki þyrfti á herafila að halda til þess að tryggja öryggi landsins þá.

8) Hversu mikinn mannafla þarf til þeirra starfa, sem framkomnar till. gera ráð fyrir að Íslendingar taki að sér? Svar: Veit það ekki nákvæmlega, en sennilega þyrfti að nota færri Íslendinga en nú eru í varnarliðsþjónustu.

9) Hvers eðlis er sú gæzla varnarmannvirkja, sem till. ráðgera? Svar: Eftirlit og viðhald varnarmannvirkja.

10) Hvernig fer með kostnað af þessum öryggisráðstöfunum? Svar: Geri ráð fyrir, að greiðsla komi annars staðar frá.

Að sjálfsögðu eru þessi svör ekki veigamikil og kannske ekki við að búast, þegar haft er í huga, hversu lítill undirbúningur hefur af hálfu hæstv. ríkisstj. og þá fyrst og fremst utanrrh. verið hafður í frammi, til þess að hægt sé að svara eða gera sér grein til hlítar fyrir svörum við slíkum spurningum eins og þessum. Það sem þau svör ná, sem hér hafa verið gefin, gefa þau vissulega til kynna, að

þm. ættu með fyllstu varúð að taka ákvarðanir í því máli, sem hér um ræðir.

Að vandlega athuguðu máli höfum við fulltrúar Sjálfstfl. í utanrnm. lagt til á þskj. 643, að mál þetta verði afgreitt með rökstuddri dagskrá, sem hv. þingheimi hefur gefið kostur á að kynna sér. Í þessari dagskrá felst nokkuð samandregið, í fyrsta lagi það, að Alþingi áréttar, að erlent varnarlið dveljist ekki lengur hér á landi en nauðsynlegt er vegna öryggis landsins, og lýsir yfir því, að það telur rétt, að hafinn sé nauðsynlegur undirbúningur þess, að svo megi verða.

Í öðru lagi felst í þessari rökstuddu dagskrá, að við teljum, að áður en ákvarðanir, sem þýða sama sem ákvarðanir um brottför varnarliðsins héðan, séu teknar, þurfi að athuga ýmislegt miklu rækilegar en gert er, og koma fram í dagskránni ýmis þau atriði, sem við teljum að nauðsynlegt sé að geta gert sér rökstudda grein fyrir, hvernig svara elgi.

Hv. þm. Str. sagði hér áðan, að það væri algerlega gagnslaust að spyrja aðra. Það eru ekki allir svo miklir á velli, að þeir geti tekið undir þessi orð, að gagnslaust sé að spyrja aðra, og allra sízt ættum við Íslendingar, þegar um ræðir öryggismál og hernaðarmál, að telja okkur svo mikla, að við þurfum ekki að spyrja aðra um, hvað gera skuli. Og sannast að segja höfum við sjálfir beinlínis lögfest með l. um varnarsamninginn frá 1951, að við skulum spyrja aðra, og það er m. a. það, sem við þm. Sjálfstfl. hér finnum að, að skortir á um málsmeðferðina, því að samkv. 7. gr. eða uppsagnargrein samningsins er svo fyrir mælt, að hvor ríkisstj. geti hvenær sem er, að undanfarinni tilkynningu til hinnar ríkisstj., farið þess á leit við ráð Norður-Atlantshafsbandalagsins, að það endurskoði, hvort lengur þurfi á að halda framangreindri aðstöðu, og að það geri till. til beggja ríkisstj. um það, hvort samningar þessir skuli gilda áfram eða ekki. Það á að endurskoða málið, og aðrir eiga að gefa sitt álit, eftir því sem við höfum sjálfir lögfest. Þegar þær álitserðir liggja fyrir, er svo hins vegar tvímælalaust á valdi okkar sjálfra að skera úr um það, hvaða ákvarðanir beri að taka. En mér skilst helzt á hv. þm. Str., að hér sé betra að taka ákvarðanirnar áður en sé gerð tilraun til þess að fá nokkrar upplýsingar um það, hvað öryggi landsins sé fyrir beztu að ákvarðað sé. Þess vegna ályktum við í þriðja lagi í okkar rökstuddu dagskrá, að það sé ekki tímabært að svo stöddu máli að afgreiða þær till., sem hér liggja fyrir, heldur að Alþingi skuli beina því til utanrrh., að hann láti rannsaka öll þau atriði, sem í hinni rökstuddu dagskrá greinir, og önnur, er máli skipta, og leggi um það fullkomna skýrslu fyrir næsta Alþingi, þannig að þingheimi gefist þá kostur á öruggari grundvelli en nú að marka afstöðu sína til þessa máls.

Ég held, að við þurfum ekki að deila hér um óskir okkar í þeim efnum, að erlent varnarlið geti sem fyrst farið af íslenskri grund, og þar þurfi í sjálfru sér enginn annan um að

saka, a. m. k. ekki af fulltrúum í lýðræðisflokkinum. Hitt er svo annað mál, með hverjum hætti við snúumst við jafnalvarlegum málum og hér er um að ræða og með hve mikilli festu og alvöru við þorum á þeim að taka. Að mínun dómi greinir hér á um það — og það eitt — milli lýðræðisflokkanna, — ég hef látið liggja á milli hluta að ræða till. kommúnista hér, og ég tel ekki skipta máli að ræða það, sem þeir leggja til í utanríkismálum, — en það, sem greinir á milli lýðræðisflokkanna, er það eitt, hvort meðferð og ákvarðanir í utanríkismálum eiga að miðast við kosningabaráttu flokkanna í náviginu innanlands eða það á að gera á hverjum tíma þær ráðstafanir, sem miðast við það eitt að treysta sem best öryggi íslenzku þjóðarinnar. Það er af þessum sökum, sem ég nú hef greint, að við leggjum til, að samþykkt verði rökstudda dagskráin á þskj. 643.

Frsm. 2. minni hl. (Finnbogi R. Valdimars-son): Herra forseti. Það er nú svo komið, að fyrir hv. Alþingi liggja till. frá fjórum flokkum, sem allar fela í sér að meginefni yfirlýsingu um, að hinn ameríski her, sem settur var á land á Íslandi í maí 1951, skuli hverfa héðan úr landi. Að þessum till. standa þingmenn, sem munu vera um ¾ hlutar þingmanna allra. Það er hins vegar ekki að undra, að í slíku stórmáli, þar sem svo margar till. liggja fyrir, greini menn nokkuð á um einhver atriði, þótt það sé nú staðreynd, að í þessu stórmáli felst í öllum þeim till., sem fram eru komnar, nema till. Sjálfstfl., sá vilji, sú meginhugsun, að hinn erlendi her hverfi úr landi. En það er mín skoðun, að þegar svo ber við, að margar till. fela í sér sömu meginhugsun, þá varði það mestu, að það gangi fram, sem sameiginlegt er, fremur en hitt, að menn leiti að því, sem menn kann að greina á um í einstökum atriðum.

Ég hef margoft lýst því yfir, að ég tel það æskilegt og raunar lífsnauðsyn lítilli þjóð eins og Íslendingum, að þeir geti sameinast um utanríkisstefnu. Það var svo lengi, að öll íslenska þjóðin var sameinuð í sjálfstæðismálum sínum, og það var jafnvel svo, eftir að það kom til, að erlendur her tæki sér setu á Íslandi, að öll þjóðin var sammála um, að það væri neyðarástand, sem hún vildi ekki sætta sig við, nema ef til vill á styrjaldartímum. Ég er ekki í neinum vafa um það, að mikill meiri hl. íslenzku þjóðarinnar óskar nú eftir því, að hinn erlendi her hverfi úr landinu, og telur fulla ástæðu til, að það verði sem allra fyrst. Það er nú svo, að ýmsir flokkar, stjórnmálaflokkar og stjórnmálamenn, verða stundum fyrir kosningar næmari á það en ella, hvernig þjóð þeirra finnur til og hvernig hún hugsar, og það kann að vera, að það sé einmitt vegna þess, að nú eru kosningar fyrir dyrum, að nú er það komið fram, að yfirgnæfandi meiri hl. þess Alþingis, sem nú situr, er kominn á þá skoðun, að hinn erlendi her eigi að hverfa úr landinu sem fyrst. En ég vil fagna því, hvaðan sem það kemur og af hvaða ástæðum sem það kann

að vera, að menn hafa komið á þessa skoðun og leggja hana nú fram hér á hv. Alþingi. Það, sem nú liggur fyrir, er það, að Alþingi láti í ljós vilja sinn um það, hvað gerist í þessu efni.

Í utanríkismálanefnd hefur komið í ljós, að menn hafa ekki getað orðið sammála um till. um þetta mál, eins og það liggur nú fyrir. En það var ekki fyrr en í kvöld, að það kom í ljós, að Sjálfstfl. væri því algerlega andvígur, að Alþingi léti nú í ljós nokkurn vilja sinn í þessu efni, ef ég skil rétt þá till. til rökstuddrar dagskrár, sem fulltrúar Sjálfstfl. í utanrnm. hafa lagt fram.

Hv. frsm. þess hluta utanrnm., sem stendur að hinni rökstuddu dagskrá um að vísa þessu máli frá, lét svo ummælt, að allir mundu óska þess, að hinn erlendi her gæti farið frá Íslandi. Ég vil ekki væna hann eða aðra um það, að þetta sé ekki af heilindum mælt, en ég get ekki skilið þá till., sem hér er borin fram um að víkja þessu máli algerlega frá ákvörðun Alþingis nú, á annan veg en þann, að Sjálfstfl. sé ekki tilbúinn til að óska þess, að hinn erlendi her fari frá Íslandi nú eða enn um nokkra hrið. Það virðist liggja í þeim skoðunum, sem hafa verið settar fram í utanrnm. og af hv. frsm. Sjálfstfl. í þessu máli, að Sjálfstfl. telji, að öryggi Íslands sé ekki tryggt með neinum hætti betur en þeim, að erlendur her sé hér í landinu, og þá leiðir af því, að Sjálfstfl. óskar þess, að erlendur her haldi áfram að vera hér á landi. Ýmsar æskulýðsdeildir þess flokks hafa þó gert samþykktir um, að það sé tímabært, að hinn erlendi her viki nú úr landinu.

Ég skal ekki að svo stöddu fara út í þær umr., sem hv. frsm. 3. minni hl. utanrnm. fór út í og beindi til hæstv. utanrrh. Hæstv. utanrrh. svaraði á fundi utanrnm. í dag ýmsum spurningum, sem fulltrúar Sjálfstfl. lögðu fyrir hann um heimsstjórnsmál og hernaðartækni. Mér virtist hæstv. utanrrh. gera það fullsómamlega á ýmsan hátt, en þær spurningar margar fullkomlega ástæðulausar í sambandi við þetta mál.

Því verður ekki móti mælt af neinum, að það er almenn skoðun í heiminum, hinna valdamestu stjórnmálamanna, sem tala fyrir þær þjóðir, sem í Atlantshafsbandalaginu eru, að frá þeirra sjónarmiði hafi orðið stórkostleg breyting á ástandinu í heimsstjórnsmálum á síðustu árum, og eins og hv. þm. Str. sagði, hafa margir hinir mestu valdamenn þjóðanna látið svo ummælt, að engin ástæða sé til að óttast heimsstyrjöld að svo stöddu. Nú voru það höfuðrök þeirra, sem samþykktu varnarsamninginn 1951, að heimsstýrjöld gæti þá skolið á hvenær sem væri, það voru forsendur þess samnings af þeirra hálfu. Ég og margir aðrir töldum, að þær forsendur væru ekki réttar, það væri þá ekki ástæða til þess að óttast, að heimsstýrjöld væri að skella á, og mín skoðun í því efni hefur ekki breytzt neitt síðan. Ég trúi því ekki, að því verði nokkurn tíma slegið föstu, að heimsstýrjöld hafi verið að skella á eða legið við, að heimsstýrjöld skylli á í maí 1951.

Af hálfu hv. 1. minni hl. er það í till. sjálfri, sem sá minni hl. utanrnmn. stendur að, beinlínis fært fram sem rök fyrir endurskoðun hervarnarsamningsins frá 1951, að viðhorf séu breytt síðan hann var gerður. Það er vafalaust, að viðhorf þeirra manna margra, sem samþykktu samninginn þá, hafa breytzt. Það er ómótæmælalegt, að ástand í heimsálum er á allan hátt öruggara en þá var, eins og ég hef dregið á. Þetta eru þó ekki frá mínu sjónarmiði höfuðrök fyrir því að taka samninginn frá 1951 til endurskoðunar nú eða segja honum upp. Ég hef aldrei viðurkennt þær forsendur, sem ég nú hef dregið á, fyrir samningnum frá 1951, en ég álit, að það sé nægilegt að vísa til þeirra yfirlýsinga, sem gefnar voru, bæði þegar Ísland gerðist aðili að Atlantshafsbandalaginu 1949, þess efnis, að engin þörf væri talin af hálfu Atlantshafsbandalagsins sjálfs og hinna æðstu forustumanna þess á því, að á Íslandi yrði her af hálfu bandalagsins, og hins, að þegar varnarsamningurinn var gerður 1951, var það af formælendum hans meginforsenda, að þá lægi við heimsstyrjöld.

Ég álit, að það sé nóg að vísa til hvors tveggja þessa sem forsendna fyrir samningnum frá 1951, til þess að það sé augljóst, að þær forsendur eru ekki fyrir hendi nú, og því jafnvel frá sjónarmiði Atlantshafsbandalagsins sjálfs full ástæða til þess að taka hann til endurskoðunar. Þegar Atlantshafsbandalagið var stofnað, var því lýst yfir, að það væri engin nauðsyn talin á því, að her væri hafður á Íslandi af þess hálfu. Og þó að það kunni að finnast einhverjir herforingjar Atlantshafsbandalagsins nú, sem kynnu að óska þess að hafa her hér, þá er vitanlegt, að herforingjar óska eftir því yfirleitt að hafa sem mestum her á að skipa og gera miklu meiri kröfur til þess til sinna eigin þjóða en þeir fá uppfyllt. Það má benda til þess, að Bretar hafa nýlega stórlega fækkað í sínum her. Það er talið óhætt. Það má benda til þess, að það herlið, sem er á Íslandi, getur ekki her talizt frá sjónarmiði Atlantshafsbandalagsins, miðað við aðra heri þess.

Ég hygg, að sjónarmið Atlantshafsbandalagsins hafi aldrei verið það, að fyrir það væri öryggi í því að hafa her á Íslandi, heldur að hafa herstöðvar þar, sem væru tiltækar, ef til ófriðar kæmi. Ég hygg því, að það sé alveg út í hött hjá hv. fulltrúum Sjálfstfl. að leggja spurningar fyrir hæstv. utanrrh. á þá leið, hvort öryggi Atlantshafsbandalagsins geti verið komið undir þeim herafli, sem hér sé á Keflavíkurflugvelli. Ég held, að öryggi Atlantshafsbandalagsins frá hernaðarlegu sjónarmiði og þeirra þjóða, sem að því standa, geti alls ekki verið komið undir tveimur, þremur eða fjórum þúsundum hermanna, — ég veit ekki, hve margir þeir eru, — sem kunna að vera hér á Keflavíkurflugvelli. Og ég held, að það muni engum takast að færa nein rök fyrir því, að Atlantshafsbandalaginu sem hernaðarbandalagi sé stefnt í neinn voða, þó að þessi herafli sé ekki hér á Íslandi.

Það eru nú á þessu ári liðin 15 ár síðan Bandaríkjaher var fyrst settur á land á Íslandi. Það var gert með samningum við íslensku þjóðina og með hátiðlegum loforðum um, að sá her yrði fluttur burt þegar að styrjöldinni lokinni. Það loforð var gefið af þeim manni, sem íslenska þjóðin yfirleitt mun hafa viljað treysta og talið ástæðu til að mega treysta. En fjórum árum síðar kom í ljós, að annar maður, sem hafði tekið við forustu bandarísku þjóðarinnar, æðsta embætti hennar, og ráðgjafar hans vildu ekki standa við það loforð, sem íslensku þjóðinni hafði verið gefið um, að hinn ameríski her hyrfi héðan úr landi að heimsstyrjöldinni lokinni. Þvert á móti voru á árinu 1945 borin fram tilmæli af hálfu Bandaríkjanna um að fá hér herstöðvar á Íslandi til langs tíma. Þá var engin yfirvofandi ófriðarhætta talin í heiminum af neinum, enda var það svo, að þá reis nálega öll íslenska þjóðin upp til mótmæla gegn því, að forustumenn hennar yrðu við þessum tilmælum. Enginn, sem átti nokkuð undir dómi þjóðarinnar þá, treysti sér til þess að verða við kröfum Bandaríkjanna um herstöðvar til langs tíma hér á landi. Þeir voru margir, sem lýstu því þá yfir, að slíkt mætti aldrei ske. En einu ári síðar var gerður samningur við Bandaríkin, sem tryggði þeim herstöð, flugstöð, hér á landi. Það var gert með Keflavíkursamningnum 1946. En jafnvel þá var langt frá því, að Alþingi væri einhuga um þá ráðstöfun. Nálega allir flokkar voru klofnir um það mál, og þeir eru margir, sem enn eiga sæti hér á hv. Alþingi, sem börðust gegn þeirri samningsgerð. Árið 1949 var svo aðild Íslands að Atlantshafsbandalaginu samþykkt. Þá var því lýst yfir enn, að þetta þýddi ekki neinar herstöðvar á Íslandi handa Atlantshafsbandalaginu eða handa Bandaríkjunum, og hefur hv. þm. Str. réttilega minnt rækilega á þær yfirlýsingar, sem þá voru gefnar um þetta atriði. Þá var það ekki talin nein nauðsyn fyrir Atlantshafsbandalagið sjálft, frá hernaðarlegu sjónarmiði þess, að hér væri her eða herstöðvar.

En í vor í maí verða liðin fimm ár síðan Bandaríkjaher tók sér stöðvar hér á Íslandi, og þá með samþykki mikils meiri hluta Alþingis. Við, sem þá töldum þetta brot á þeim loforðum, sem íslensku þjóðinni voru gefin, þegar Atlantshafssamningurinn var samþykktur, fengum kaldar kveðjur og höfum jafnan fengið þær síðan frá þeim mönnum, sem stóðu að þessari ráðstöfun og vildu halda því fram, að allt öryggi íslensku þjóðarinnar væri undir því komið, að amerískur her dveldist hér á landi. Ég veit, að margir og jafnvel flestir af þeim, sem samþykktu það, að herinn kæmi þá, eiga sér mikla afsökun. Þeir samþykktu þetta í góðri trú. Þeir héldu, að heimsstyrjöld væri að skella á og þá kæmi hvort sem væri her hingað til landsins. Heimsstyrjöldin hefur ekki komið, sem betur fer. Og nú sjá þessir sömu menn og víta af yfirlýsingum æðstu manna stórveldanna, að það er engin ástæða til þess að ætla, að heimsstyrjöld sé nú nálægt því að skella á. Ég verð því að virða það við þá menn,

sem nú vilja viðurkenna þá staðreynd, að frá þeirra sjónarmiði sé nú breytt viðhorf. Ég vil virða menn, sem þora að viðurkenna staðreyndir. Og þeir menn, sem samþykktu hernámssamninginn 1951, en nú leggja til, að hann verði tekinn til endurskoðunar og uppsagnar, ef ekki fæst frá þeirra sjónarmiði viðunandi lausn á þeim málum, sú lausn, að herinn hverfi héðan, — þeir eru meiri menn í mínum augum, eftir að þeir hafa nú borið fram þá till., sem nú er komin fram frá hv. framsóknarmönnum og Alþýðuflokksmönnum um endurskoðun samningsins á þeim grundvelli, að hann verði ekki endurnýjaður með þeim hætti, að hinn ameríski her verði áfram hér í landi, því að ég skil svo þá till., sem nú liggur fyrir frá 1. minni hl. utanrnm., að það sé forsenda fyrir ósk þeirra um endurskoðun samningsins, að hinn erlendi her hverfi héðan af landinu, að þeir, sem að þeirri till. standa, muni ekki taka í mál að endurnýja samning við Bandaríkin, sem geri ráð fyrir hersetu hér áfram.

Ég hef, þrátt fyrir það að ég telji, að þetta sjónarmið komi skýrt fram í till. á þskj. 623, ekki getað fylgt þeim hv. þm., sem að þeirri till. standa, hv. þm. Str. og fleirum, um þá till. í 1. mgr. till. er lagt til, að Alp. samþykki allsherjaryfirlýsingu um stefnu í utanríkisálum, og segir þar, að sú stefna skuli hér eftir sem hingað til vera við það miðuð að tryggja sjálfstæði og öryggi landsins, að höfð sé vinsamleg sambúð við allar þjóðir og að Íslendingar eigi samstöðu um öryggismál við nágrennapjóðir sínar, m. a. með samstarfi í Atlantshafsbandalaginu. Það er vegna þess fyrst og fremst, að ég get ekki fallist á þessa málsgrein svo orðaða, að ég hef ekki getað fylgt hv. tillögumönnum um þessu till. Ég hef verið andvígur þeirri utanríkisstefnu, sem hefur verið rekin af hálfu hæstv. ríkisstj. með stuðningi núverandi stjórnarflokka, frá því að ég tók setu hér á hv. Alþingi. Ég get því ekki lýst yfir fylgi við þá utanríkisstefnu. Ég get ekki samþykkt það, að með þeirri utanríkisstefnu hafi sjálfstæði og öryggi Íslands bezt verið tryggt. Ég átti ekki sæti hér á hv. Alp., þegar aðild Íslands að Atlantshafsbandalaginu var samþykkt, en ég var andvígur því, að Ísland yrði gert þátttakandi í því hernaðarbandalagi. En ég viðurkenni hins vegar, að um aðild Íslands að Atlantshafsbandalagi gilda gerðir samningar. Ísland er bundið samningi um aðild að þessu hernaðarbandalagi, a. m. k. til ársins 1959, en þá á að taka sáttmála bandalagsins til endurskoðunar. Það eru aðeins þrjú ár þangað til sú endurskoðun á að fara fram. Ég tel fulla ástæðu til þess að endurskoða það, hvort Ísland eigi áfram að vera aðili að því bandalagi. Ég get ekki séð neina nauðsyn þess og get því ekki lýst yfir, að ég telji sjálfstæði, að Ísland haldi áfram samstarfi í Atlantshafsbandalaginu, þó að ég hins vegar treysti mér ekki til, eins og ég veit að samningar eru um aðild Íslands að því bandalagi, að mótmæla því, að landið er bundið a. m. k. þrjú ár enn, og er því nærri því ástæðulaust að flytja um það tillögur hér, þó að menn

kysu helzt, eins og ég geri, að Ísland yrði ekki lengur aðili að þessu hernaðarbandalagi.

Það er bæði vegna þess, að ég tel þá yfirlýsingu um utanríkisstefnu, sem felst í 1. mgr. till. á þskj. 623, með öllu óþarfa í sambandi við afgreiðslu þessa máls, og vegna þess, að ég get ekki fallist á, eins og ég nú hef lýst, það, sem þar segir, eins og það er orðað, að ég hef ekki fylgt hv. 1. minni hl. utanrnm. En ég hef einnig talið ástæðu til, að í samþykkt, sem Alþingi gerði nú um þetta mál eins og það liggur fyrir, þyrfti að taka fleira fram, enn skýrar en gert er í till. hv. 1. minni hl.

Í þeim till., sem nú hafa legið fyrir utanrnm., hafa verið tillöguliðir, sem hafa fjallað um það, hvað skuli gera, hvernig skuli halda á málum, frá því að endurskoðunar á samningnum frá 1951 er óskað og þangað til að þeirri endurskoðun lokinni eða þangað til kæmi til uppsagnar samningsins, ef svo færi. Þessu er alveg sleppt í till. hv. 1. minni hl. Ég tel fulla ástæðu til þess, að í till., sem Alp. samþykkti nú um þetta mál, væri vikið að því, hvernig skuli halda á málum, þangað til herinn fer úr landi fyrir endurskoðun eða uppsögn samningsins.

Það er kunnugt, að samkvæmt samningnum frá 1951 hafa verið gerðir ýmsir samningar um mannvirki hernaðarlegs eðlis hér á landi og það fram á alveg síðustu tíma. Alveg nýlega var lýst einum slíkum samningi um stórfellt mannvirki, sem enn væri ógert. Ég tel ástæðu til, að eftir að Alþingi Íslendinga lýsti því yfir, að það óskaði, að herinn færi úr landi, væri því einnig slegið föstu, að ekki skyldi gera framar slíka samninga, meðan samningurinn frá 1951 væri í endurskoðun eða þangað til honum yrði sagt upp.

Ég hygg, að ef menn eru komin á þá skoðun, að herinn geti að ósekju vegna öryggis þessa lands horfið héðan, þá ætti ekki að vera mikil ástæða til þess, að Íslenzkir þegnarn ynnu enn lengi að mannvirkjum í þágu þessa hers. Það hefur nú verið unnið að þeim mannvirkjum í fimm ár, og hafa vitanlega verið gerð ýms stórvirki. En það hefur haft þær afleiðingar, að þessar framkvæmdir hafa dregið til sín vinnuafli frá atvinnuvegum og öðrum framkvæmdum, sem Íslendingar sjálfir hafa með höndum, til stórskaða fyrir atvinnuvegi landsmanna og ýmsar framkvæmdir. Þetta er viðurkennd staðreynd, og þýðir ekki að mæla á móti henni.

Þá hefur einnig verið samþykkt hér á hv. Alp. að gera ýmsar ráðstafanir til þess að draga úr ónauðsynlegum samskiptum hersins og Íslendinga, og í tíð núverandi hæstv. utanrhm. hefur verið starfað að því af hans hálfu að tryggja á einhvern hátt betur, að þessi óæskilegu samskipti, þessi samskipti, sem allir viðurkenna að séu óæskileg, minnkuðu. Það má vist um það deila, hversu það hefur tekið, en ef það væri ráðið að vilja meiri hluta Alp., að herinn ætti að hverfa úr landi á næstu missirum, þá mætti ætla, að menn óskuðu ekki, að þessi skipti við Íslendinga yrðu meiri en þau hafa verið til þessa. Ég tel því

rétt, af því að mönnum er kunnugt um, að þau óæskilegu samskipti eru allmikil enn, að það komi fram í till., sem kveður svo á, að herinn skuli hverfa með öllu frá Íslandi, að hert verði á þeim ráðstöfunum, sem gerðar hafa verið í þessu efni.

Í 7. gr. samningsins frá 1951 eru allnákvæm ákvæði um það, með hvaða hætti endurskoðun eða uppsögn samningsins geti farið fram. Það ber að tilkynna stjórn Bandaríkjanna og ráði Norður-Atlantshafsbandalagsins, ef annar hvor aðili telur ástæðu til, að sú endurskoðun fari fram, og það er um það að ræða fyrst og fremst, hvort menn telja ástæðu til þess nú, eins og öllum málum er háttað. En það getur verið um það að ræða einnig og er um það að ræða hér, hvort menn óska áframhaldandi ástands eða gerbreytts ástands í þessum efnum. Það getur ekki verið um annað að ræða en það fyrir Alþ. og raunar hinn samningsaðilann líka, hvort her eigi að vera hér í landi eða ekki, því að hitt atriðið, um þær stöðvar og mannvirki, sem hér hafa verið sett upp, er svo kveðið á í samningnum, því miður, að þær skuli vera áfram, þótt herinn hverfi úr landi, og það sé aðeins um það að gera, hvort Íslendingar annist nauðsynlegt viðhald þessara mannvirkja og útbúnaðar, eins og segir orðrætt í samningnum, eða hvort Íslendingar vilji fela Bandaríkjamönnum að annast þetta. Þetta er í samningnum lagt á vald Íslendinga að kveða á um.

Ég tel, að það geti ekki verið áhorfsmál, að Íslendingar, um leið og þeir láta í ljós vilja sinn um, að herinn sjálfur hverfi úr landi, láti einnig í ljós skoðun sína á þessu atriði, að þeir sjálfir annist þetta nauðsynlega viðhald, en feli ekki erlendu stórveldi að gera það hér. Ég hef því talið rétt að taka það í till. mína, að Alþingi lýsi yfir því, að Íslendingar muni kjósa sér að sjá um þetta nauðsynlega viðhald þessara mannvirkja. Það geta verið skiptar skoðanir um það, hve æskilegt það sé, að þessi mannvirki og útbúnaður sé hér á landi, þótt herinn hverfi, en um það verður ekki deilt, að þar er Ísland bundið með ákvæðum samningsins um að annast þetta viðhald.

Í till. hv. 1. minni hl. er það skýrt látið í ljós, að herinn skuli hverfa úr landi. Þar segir, að stefnt skuli að því, að endurskoðun samningsins fari fram með það fyrir augum, að herinn hverfi úr landi. En það er ekkert sagt um það, hvenær Alþ. óski að það gerist. Samkv. ákvæðum samningsins getur það tekið 18 mánuði, þótt það væri eindreginn vilji annars samningsaðilans, t. d. Íslands, að svo yrði. Ég tel alveg ástæðulaust að gera ráð fyrir því, um leið og því er slegið föstu, að Íslendingar óski, að þessi her hverfi úr landi, að það þurfi að taka 18 mánuði að flytja hann úr landi. Ég tel rétt, að Alþ. láti einnig í ljós vilja sinn um það, hvenær herinn fari úr landi. Hér er, að því er menn bezta vita, aðeins um örfáar þúsundir hermanna að ræða. Fyrir skömmu var gerður samningur milli annars stórveldis, Bretlands, annars vegar og tiltölulega lítillar þjóðar, Egypta, hins vegar um það, að stórkost-

legur her, sem Bretar höfðu í Egyptalandi, a. m. k. 80 þús. manna, hyrfi þaðan úr landi. Það átti að gerast á nokkrum mánuðum og hefur nú verið gert samkv. þeim samningi. Ég tel, að það mætti vafalaust flytja þennan her úr landi á örfáum vikum, ef ekki nokkrum dögum. Og ef menn eru á þeirri skoðun, að hans sé engin þörf, nema síður sé, hér á landi, þá mætti ætla, að menn gætu sameinast um, að ef til þess væri gefinn nokkurra mánaða frestur, þá væri það allrúmt fyrir hinn samningsaðilann. En það má líta á það, að í samningnum sjálfum eru ætlaðir til þessa í mesta lagi 18 mánuðir, með því að sá samningsaðilinn, sem óskaði breytinga, segði upp samningnum, en ekki yrði gert um það nýtt samkomulag. Ég hef lagt til, með tilliti til þess, að það mætti ætla, að það yrði engin töf á að tilkynna Bandaríkjunum vilja Íslendinga um endurskoðun á samningnum á þeim grundvelli, að herinn fari úr landi, þá væri engan veginn ósanngjarnt að ætlast til þess, að hann yrði farinn úr landi innan eins árs. Ég hef því sett hiklaust í mína till., að herinn skuli vera farinn úr landi fyrir 5. maí 1957. Ef þessi till. yrði nú samþ. á Alþ. og yrði þegar tilkynntur hinum aðilanum sá vilji Íslendinga, að herinn hyrfi úr landi innan þessa tíma, sem í tillögunni segir, fyrir 5. maí 1957, þá væri meira en ár til stefnu. Ég hygg því, að enginn geti haldið því fram, að þetta sé ósanngjarnt eða móðgandi í garð hins samningsaðilans, en ég tel, að það sé full ástæða til, að þetta komi fram, því að ég efast ekki um, að eins og það sé vilji íslensku þjóðarinnar nú, að herinn hverfi úr landi, þá sé það einnig vilji hennar, að hann hverfi sem fyrst.

Ég hef nú rakið í einstökum atriðum þá till., sem ég hef leyft mér að bera fram á þskj. 641 um afgreiðslu á þeirri till., sem utanrnmn. tók til afgreiðslu, þótt fyrir n. lægju að visu tvær þáttill. um þetta sama efni. Ég sé ekki ástæðu til þess að fara fleiri orðum en ég hef þegar gert um þá till. Sjálfstfl. að vikja þessu máli frá afgreiðslu á núverandi Alþingi, sem mér virðist þá fela í sér, að sá flokkur, sem kennir sig við sjálfstæði þjóðarinnar, sé á móti því, að Alþingi láti í ljós þann vilja sinn, að hin erlenda herseta hætti.

Ég er þess fullviss, að það er engin hættu í því fólgin fyrir íslensku þjóðina og öryggi hennar, að þessi her hverfi frá Íslandi, heldur þvert á móti. Það er falin hættu í því, að hann dveljist hér á landi, en það mál er svo margrætt, að ég vil ekki fara út í það hér. En það vil ég láta í ljós að síðustu, að ég er þess líka fullviss, að vinátta og góð sambúð íslensku þjóðarinnar og bandarísku þjóðarinnar mun vera betur tryggð, ef þessi her hverfur úr landi og það sem fyrst.

Gylfi Þ. Gíslason: Herra forseti. Alþfl. hefur þrívægis flutt till. um varnarsamninginn milli Íslands og Bandaríkjanna, í aðalatriðum samhljóða þeirri till. á þskj. 19, sem utanrnmn. hefur nú tekið til afgreiðslu. Kjarni þessarar till. Alþfl. hefur verið sá, að Íslendingar taki sjálf-

ir í eigin hendur viðhald þeirra varnarmannvirkja, sem komið hefur verið upp samkv. varnarsamningnum frá 1951, án þess þó að þeir önnuðust nokkur hernaðarstörf, og að hið erlenda varnarlið hverfi á brott, þegar við teljum okkur færa um að annast þau störf, sem ég nefndi áðan, gæzlustörf og viðhaldsstörf á varnarmannvirkjunum, en að samningnum yrði sagt upp samkv. 7. gr. hans, ef ekki næðist samkomulag um þessi atriði.

Ég læt í ljós ánægju mína yfir því, að hv. utanrnm. skuli nú hafa tekið till. til endanlegrar afgreiðslu. Um það getur varla verið ágreiningur, að ástand það, sem var í heims-málum 1951 og var forsenda þess, að varnarsamningurinn var gerður, hefur breytzt mjög til batnaðar. Frá 1946 til 1951 var enginn erlendur her á Íslandi. Þegar Íslendingar gengu í Atlantshafsbandalagið, var skýrt tekið fram, að aðild að Atlantshafsbandalaginu þyrfti ekki að hafa í för með sér vist erlends hers á Íslandi. Samkvæmt skýrslu þriggja ráðherra, sem ræddu við hernaðarsérfræðinga og stjórnmálamenn í Washington 1949, töldu þessir bandarísku aðilar hagsmunum Íslands og nágrannaríkjanna nægilega borgið á þann hátt, að Ísland væri aðili að Atlantshafsbandalaginu og að bandalagið gæti átt þess kost að fá hér sams konar aðstöðu og veitt var í síðasta stríði, ef styrjöld brytist út eða væri talin yfirvofandi. Styrjöld var talin yfirvofandi 1951. Þess vegna var varnarsamningurinn gerður. Styrjöld verður ekki talin yfirvofandi nú, og er það samhljóða álit helztu stjórnmálamanna veraldar. Ef sú skipan, sem tekin var upp 1951 vegna yfirvofandi styrjaldarhættu, væri nú látin haldast, eftir að styrjaldarhætta er um garð gengin, væri það í raun og veru að gerbreyta þeirri utanríkisstefnu, sem mörkuð hefur verið af hálfu íslenskra stjórnarvalda og margítrek- uð frá 1940. Grundvöllur þessarar utanríkis- stefnu hefur verið, að Íslendingar eigi sameiginlegra hagsmuna að gæta með hinum vestrænu lýðræðisríkjum og eigi því að hafa samstöðu með þeim í öryggismálum, en ekki skuli vera erlendur her á Íslandi á friðartímum.

Við meðferð þessarar till. okkar Alþýðuflokksmanna í utanrnm. hefur náðst samkomulag milli fulltrúa Framsfl. í n. og mín, sem er þar fulltrúi Alþfl., og þar með milli Alþfl. og Framsfl. um að leggja til, að till. verði orðuð eins og segir á þskj. 623 og hv. frsm. 1. minni hl. hefur gert grein fyrir. Vona ég, að þessi samstaða þessara flokka verði til þess að marka tímamót í meðferð þessa máls. Meginatriði till. á þskj. 623 eru hin sömu og till. okkar Alþýðuflokksmanna. Gert er ráð fyrir, að Íslendingar hafi áfram sem bezta sambúð við allar þjóðir og standi að sjálfsögðu við allar skuldbindingar samkv. Atlantshafssáttmálanum, en erlendur her hverfi héðan og Íslendingar taki að sér viðhald og gæzlu þeirra varnarmannvirkja, sem komið hefur verið upp hér á landi.

Í nál. 3. minni hl., þ. e. fulltrúa Sjálfstfl. í utanrnm., kemur fram, og það kom einnig fram í framsöguræðu frsm., hv. 5. þm. Reykv. (Jóh-

H), að sú meðferð á varnarsamningnum við Bandaríkin, sem gert er ráð fyrir í till. okkar í 1. minni hl., sé, eins og segir í nál., hæpin og óhyggileg, þar eð lýsa eigi yfir brottför hins erlenda varnarliðs, áður en ráð Norður-Atlantshafsbandalagsins endurskoði, hvort lengur þurfi á að halda aðstöðu til varnar landinu, en það sé samningsskylda að biðja slíkrar endurskoðunar, áður en samningnum sé sagt upp.

Í þessum ummælum hv. 5. þm. Reykv. og 3. minni hl. utanrnm. gætir mikils misskilnings á till. okkar, á eðli hennar og innihaldi. Till. okkar 1. minni hl. gerir ráð fyrir, að leita skuli samkomulags milli samningsaðilanna um að koma á tilteknum breytingum á skipan varnarmálanna vegna breyttra viðhorfa, með það fyrir augum, að Íslendingar taki að sér gæzlu og viðhald varnarmannvirkja og að hinn erlendi her hverfi héðan, þegar Íslendingar eru reiðubúnir til þess að taka þessa gæzlu og þetta viðhald í eigin hendur. Ef samkomulag verður um þessar breytingar milli samningsaðilanna beggja, er málinu þar með lokið. Ef samkomulag næst ekki, og því aðeins að það náist ekki, er lagt fyrir ríkisstjórnina að segja samningnum upp samkvæmt 7. gr. hans. Koma þá auðvitað til framkvæmda þau ákvæði samningsins, að þess verði farið á leit við ráð Norður-Atlantshafsbandalagsins, að undangenginni tilkynningu til Bandaríkjastjórnar, að það endurskoði, hvort lengur þurfi á að halda aðstöðu þeirri, sem Bandaríkjunum er veitt á Íslandi með samningnum.

Það er því alger misskilningur, að sú málsmeðferð, sem gert er ráð fyrir í till. okkar, sé að einhverju leyti ekki í fullu samræmi við ákvæði varnarsamningsins frá 1951. Tel ég mjög miður farið, að slíkur misskilningur skuli koma fram í jafnmikilvægu máli og hér er um að ræða. Það hefur að sjálfsögðu aldrei hvarflað eitt andartak að nokkrum okkar, sem að tillögu þessari stöndum, að ekki verði farið í einu og öllu eftir ákvæðum þeirra samninga, sem íslensk stjórnarvöld hafa gert.

Samþykkt dagskráartill. 3. minni hl., þ. e. fulltrúa Sjálfstfl. í utanrnm., mundi þýða, að engin breyting yrði á ríkjandi skipun varnarmálanna. Þess vegna munum við Alþýðuflokksmenn greiða atkv. gegn þessari dagskráartillögu.

Varðandi till. hv. 2. minni hl. utanrnm., hv. 6. landsk. þm. (FRV), vil ég benda á, í hverju munur á till. okkar og till. hans er fölginn:

1) Í hans till. er engin almenn yfirlýsing um þá stefnu, sem fylgja beri í íslenskum utanríkismálum. Hans till. gæti því eins þýtt, að Íslendingar hefðu í hyggju að breyta grundvallarstefnu sinni í utanríkismálum og taka t. d. upp hlutleysisstefnu. Við teljum, að Íslendingar eigi að ítreka samstöðu sína með hinum vestrænu lýðræðisríkjum.

2) Í hans till. er ekki gert ráð fyrir möguleika á breytingum á núverandi skipun varnarmálanna með samkomulagi við hinn aðilann. Við teljum æskilegast, að þessar breytingar komist á með samkomulagi milli samningsaðilanna beggja, og teljum því sjálfsgætt að reyna þá leið í von um, að hún beri ár-

angur. En ef hún reynist lokuð, þá teljum við, að eigi að segja samningnum upp samkv. ákvæðum 7. gr. hans.

3) Í till. hans er gert ráð fyrir því, að þess verði óskað, að herinn verði farinn innan eins árs, á ákveðnum degi, 5. maí 1957. Við treystum okkur ekki til þess að nefna ákveðinn dag í þessu sambandi í till. sjálfri, þar en enn hefur ekki verið athugað nægilega, hversu langan tíma muni taka fyrir okkur Íslendinga að búa okkur undir þau störf, sem við ætlumst til að Íslendingar taki að sér samkvæmt till. Eg tel þó nauðsynlegt að tiltaka sem fyrst eitthvert tímatakmark, hvenær þessum undirbúningi skuli vera lokið og hvenær allur erlendur herafli skuli vera horfinn af landinu, en áður en slíkt tímatakmark er ákveðið, þarf að framkvæma athuganir, sem ekki hafa enn verið gerðar.

Af þessum sökum munum við Alþýðuflokksmenn greiða atkv. gegn till. hv. 2. minni hl. utanrnm., fulltrúa Sósf. í nefndinni.

Eg legg því til, að till. okkar á þskj. 623 verði samþykkt.

Gils Guðmundsson: Herra forseti. Vorið 1951, þegar herstöðvasamningurinn við Bandaríki Norður-Ameríku var gerður, stóðu að þeirri samningsgerð þrír stjórnmálaflokkar, eins og kunnugt er, Sjálfstæðisfl., Framsfl. og Alfl. Helztu rökin, sem reynt var að tefla fram til varnar þeirri örlagaríku samningagerð, voru þau, að styrjaldarhætta væri mikil og stórveldastyrjöld raunar alveg yfirvofandi, þess vegna yrði Ísland að leyfa Bandaríkjunum herstöðvar hér á landi, svo að treysta mætti, eins og það var orðað, varnarkerfi hinna vestrænu þjóða. Jafnframt var því haldið mjög á lofti, að þetta væri fyrir Ísland gert, það væri varnarráðstöfun Íslandi og íslenzku þjóðinni til fulltingis, svo að hún félli ekki í hendur rænningja, í hendur austræns stórveldis, sem hefði hug á að ná hér ítökum og hernaðaraðstöðu.

Þegar er þessi samningur var gerður árið 1951, höfðu margir Íslendingar þó fullan skilning á því, að hér voru fyrst og fremst rökleysur uppi hafðar. Íslendingum væri sízt af öllu búið öryggi með því að draga það inn í átök stórvelda með þeim hætti, sem gert var með samningnum 1951 og hersetu Bandaríkjahers hér á landi. Þessi skilningur náði þegar árið 1951 langt út fyrir raðir þess eina stjórnmálaflokks, sem á þeim tímum lýsti sig andvigan hersetu Bandaríkjanna hér, Sósf. Fylgjendur herstöðvasamningsins og hernámsins áttu þó hægt um vik með að koma vilja sínum fram, enda dró það mjög úr sóknarþunga baráttunnar hjá Sósf., að forustumenn hans og málöggn höfðu opinskátt og eindregið haslað sér völl við hlið annars aðilans í taflí helmsveldanna, við hlið Sovét-Rússlands, og túlkuðu málstað þess og sjónarmið af engu minna kappi en hernámsflokkarnir túlkuðu málstað Bandaríkjanna Norður-Ameríku og fylgiríkjanna þeirra.

Með tilkomu Þjóðvarnaflokks Íslands varð sú breyting á, að þá risu upp í landinu stjórnmálasamtök, sem eingöngu litu á þessi mál frá

íslenzku sjónarmiði án alls tillits til samúðar eða andúðar í taflí stórveldanna um áhrif og yfirráð. Frá hinu íslenska sjónarmiði var auðsætt, að baráttan hlaut að standa um það, að Ísland losnaði við hina erlendu hersetu og legði sitt lóf á vogarskálar til þess að reyna að draga úr spennunni í alþjóðamálum, að það snerist í lið með þeim öflum, sem túlkuðu málstað bættrar sambúðar stórveldanna og raunar allra þjóða. Við þjóðvarnarmenn höfum þrúfaldlega á það bent, þegar við höfum haft tækifæri til, að herseta og herstöðvar hér á landi eru síður en svo nein trygging fyrir því, að friður haldist í heimi hér. Það er meira að segja fullkomlega ljóst og hefur sýnt sig hvað eftir annað, að hið austræna stórveldi, Sovét-Rússland, lítur á hersetu Bandaríkjanna hér sem ógnun við sig, enda hefur sú skoðun oft fengið byr undir vængi, þegar hinir og aðrir bandarískir aðilar, meira eða minna áhrifamiklir, hafa gálauslega og oft af hreinu blygðunarleysi verið að bollaleggja um það, hvernig nota megi herstöðvina hér til árása í austurveg.

Við þjóðvarnarmenn höfum einnig sýnt fram á það margsinnis, að dvöl Bandaríkjahers hér sé Íslendingum engin vörn, ef til styrjaldar kynni að draga, heldur sé þessi kenning hin mesta blekking, einhver hin óskammfeinasta, sem nokkru sinni hefur verið reynt að halda að íslenzku þjóðinni. Eftir tilkomu hinna geigvænlegra kjarnorkuvopna er slík herstöð orðin voðinn sjálfur fyrir þjóðina, sem landið byggir, ef svo hörmulega skyldi fara, að stórveldastyrjöld brytist út með öllum þeim afleiðingum, sem hún hlýtur að hafa með nútíma hernaðartækni. Eg hygg, að þetta sé nú víðurkennt af mjög verulegum hluta þjóðarinnar, enda þótt ýmsir áhrifaríkir aðilar hafi allt fram til síðustu tíma verið að berja höfðinu við steinin og neitað eða leitað við að neita þessari augljósu staðreynd.

Nú hefur tvímælalaust skipaðt svo í alþjóðamálum, að enda þótt enn séu ýmsar viðsjár milli stórvelda og hægt gangi að útrýma gróinni tortryggni, þá er þó augljóst, að verulega hefur slaknað á þeirri spennu, sem óneitanlega var mikil um skeið og hernámsflokkarnir hér notuðu til þess að réttlæta gerðir sínar árið 1951, þegar þeir buðu Bandaríkjaher hingað til dvalar. Enda þótt við þjóðvarnarmenn viðurkennum ekki, að ástandið í alþjóðamálum árið 1951 væri frambærileg röksemd fyrir því frá íslenzku sjónarmiði að þjóða hingað Bandaríkjaher til setu, þá fögnum við því á hinn bóginn, að nú eru brott fallnar jafnvel þær sýndarforsendur, sem notaðar voru af þeim flokkum, sem stóðu að herstöðvasamningnum 1951. Skilningur íslenzku þjóðarinnar á eðli hersetunnar og þeirri margvíslegu hættu og vandkvæðum, sem af henni stafa og hljóta að stafa, hefur stöðugt farið vaxandi. Þetta veldur því, að flótti hefur nú brostið í það lið, sem stóð að herstöðvasamningnum 1951, og nú er a. m. k. látið í veðri vaka af ýmsum, sem á sínum tíma stóðu að herstöðvasamningnum og síðan hafa varið þá ráðstöfun með oddi og egg,

að stefna beri að því, að herinn fari úr landi og það áður en langir tímar líða.

Þessu ber vissulega að fagna, þótt óneitanlega hljóti að vakna þær spurningar, hvort hér sé um raunveruleg sinnaskipti að ræða eða hvort skýringin kunni ef til vill að einhverju leyti að vera sú, að alþingiskosningar munu fara fram í sumar og að dagur reikningsskilanna sé þess vegna að nálgast.

Fyrstur þeirra stjórnmalaflokka, sem stóðu að herstöðvasamningnum, til þess að hefja undanhaldið, var Alþf. Þegar á Alþingi í fyrsta fluttu nokkrir hv. þm. þess flokks þáttill. um endurskoðun herstöðvasamningsins, og þá var það haft á oddi, að gera þyrfti nýjan samning, Íslendingum hagkvæmari en hinn fyrri. Svipuð till. og þó heldur ákveðnari að orðalagi var lögð fram snemma á þessu þingi af hálfu þess flokks, og nú brá svo við, að allir hv. þm. flokksins stóðu að hinni nýju till. Þar er svo að orði kveðið, að náist ekki samkomulag um nýjan samning innan þess ramma, sem flm. till. telja viðhlítandi frá sínu sjónarmiði, skuli farin sú leið að beita uppsagnarákvæðum samningsins.

Hér höfðu þegar gerzt nokkur tíðindi. Einn hernámsflokkanna þriggja, að vísu hinn minnsti, hafði látið undan síga, þótt enn væri augljós tregða forustumanna flokksins til að ganga alveg hreint til verks og krefjast endurskoðunar með uppsögn eina fyrir augum. Hinir flokkarnir tveir, Sjálfstfl. og Framsfl., sem fram að þessu hafa verið í innilegum faðmlögum í ríkisstj., héldu enn uppi vörn fyrir hersetusingjónarmiðið, og t. d. minnst ég þess glögglega, að forvígismenn Framsóknar ýmsir hafa engin orð átt nógu sterk um okkur þjóðvarnarmenn fyrir að krefjast uppsagnar samningsins frá 1951 og brottfarar hersins. Allt fram til hinna síðustu daga hafa þessir ágætum menn valið okkur hin verstu ókvæðisorð fyrir að vilja láta landið vera óvarið, eins og þeir hafa oftast orðað þetta. En svo gerist það skyndilega, að á flokkspingi framsóknarmanna nú í þessum mánuði er samþykkt till. varðandi herstöðvamálið, sem að vísu er að mínum dómi engan veginn gallalaus, en felur þó í sér það stórvægilega atriði samkv. orðanna hljóðan, að Bandaríkjaher skuli hverfa héðan úr landi. Þótt þar skorti m. a. öll tímatakmörk um það, hvenær brottför hersins eigi að vera lokið, þá er þrátt fyrir allt svo langt gengið í þessari till., að fyrir fáum mánuðum, jafnvel fyrir nokkrum vikum, hefði hæstv. fjmrh. titlað hvern þann mann ábyrgðarlausan, jafnvel hálfgerðan afglapa, sem slíka till. hefði flutt. — Kannske eru það þarflausar getsakir, en þó er ekki því að neita, að margur mun setja flutning og samþykkt þessarar till. í samband við það, að á hinu sama framsóknarþingi, þar sem þessi till. var samþykkt, var ákveðið að knýja fram kosningar nú á komandi sumri. En hvort sem allir forkólfar Framsóknarfl. hafa tekið þá kollsteypu, sem gerð var á framsóknarþinginu síðasta, með glöðuðgeði eða ekki, þá er það staðreynd, að í orði kveðnu a. m. k. eru nú tveir af þeim flokkum, sem stóðu að hernám-

inu 1951, horfnir frá hersetustefnunni eða a. m. k. komnir á mjög augljóst undanhald.

Og það er nú komið í ljós, m. a. með allvöxtulegri rökstuddri dagskrá, sem útbýtt var hér í kvöld, dagskrá, sem fulltrúar Sjálfstfl. í utanrnm. leggja fram í þessu máli, að jafnvel þriðji hernámsflokkurinn, sá flokkurinn, sem verið hefur eindregnastur og gallharðastur í stuðningi sínum við hersetuna fyrir og síðar í gegnum þykkt og þunnt, jafnvel sá flokkur er orðinn dálítið óvær og ugðandi um sinn hag. Honum þykir það ekki ánægjuleg tilhugsun, ef hann ætti nú að standa einn uppi í komandi kosningahríð og verja sjónarmið hernámssinna. Þess vegna þykir jafnvel þeim hv. fulltrúum Sjálfstfl. skynsamlegast, a. m. k. hentugast í bili, að láta í það skína, að þeir geti svo sem ósköp vel hugsað sér, að hersetunni fari bráðum að linna. Þess vegna segja þeir hér í sinni rökstuddu dagskrá, að hafinn skuli nauðsynlegur undirbúningur þess, að svo megi verða, þ. e. að hið erlenda herlið megi hverfa héðan. Þessum virðulegu fulltrúum þykir áreiðanlega heppilegt að láta skína í það a. m. k., að herinn eigi þó að fara einhvern tíma. Hins vegar dylst engum, sem les þessa löngu rökstuddu dagskrá, að þeim sjálfstæðishetjunum hefur ekki verið allt of ljúft að láta jafnvel í þetta skína. Þeir hafa líka í dagskrá sinni alla mögulega fyrirvara og eftirvara til þess að draga úr því, sem segir í upphafi hinnar rökstuddu dagskrár þeirra. Og niðurstaðan af bollaleggðingum fulltrúa Sjálfstfl. í utanrnm. er sú, að þeir telja ekki tímabært, eins og það er orðað, að afgreiða þær þáttill. um þetta mál, sem fyrir liggja, það eigi enn að rannsaka óteljandi atriði, áður en neitt sé samþykkt, segir í þessari rökstuddu dagskrá, og fleira í svipuðum anda. En þrátt fyrir alla fyrirvara Sjálfstfl. er þó auðsætt, að hann er orðinn töluvert hræddur við að standa nú einn uppi í vörninni fyrir hernámsstefnunni, a. m. k. fram yfir kosningar. Hér er því um augljóst undanhald að ræða, þótt ekki verði sagt, að enn þá sé brostinn flótti í hernámlið Sjálfstfl.

Vitanlega er þetta undanhald þeirra flokka, sem stóðu að herstöðvasamningnum 1951, mikilvægur sigur fyrir þann málstað, sem við þjóðvarnarmenn höfum barizt fyrir og talið hinn eina rétta. Orð eru til alls fyrst, og vitanlega er það nokkur áfangi að hafa fengið viðurkenningu þessara flokka sjálfra, a. m. k. tveggja þeirra, fyrir því, að herinn skuli skjótlega hverfa úr landi. En þá eru framkvæmdirnar eftir. Og það vil ég fullvissa þá hv. framsóknar- og Alþýðuflokksmenn um, að með því verður fylgt, hvernig þeir vinna að framkvæmd þessa nýja áhugamáls síns, brottfarar Bandaríkjahers af Íslandi.

Snemma á þessu þingi voru fluttar tvær þáttill. hér í Sp. varðandi herstöðvamálið. Önnur þeirra var um endurskoðun og uppsögn samningsins, flutt af okkur þm. Þjóðvfl. Þar var ekki um nein hálfyrði að ræða. Þar var skýrt og ákveðið fram tekið, að endurskoðunarleiðin skyldi eingöngu farin til þess að fullnægja ákvæðum samningsins, en stefnt væri vitandi

vits að því, að samningurinn yrði ekki endurnýjaður, heldur yrði honum sagt upp. Hín till. var, eins og ég hef áður getið um, frá öllum hv. þm. Alþfl. hér á Alþingi, og hef ég lítilega lýst aðalinnihaldi hennar. Þessar tvær till. hafa nú verið til meðferðar eða legið hjá hv. utanrnmn. töluvert á sjötta mánuð, eða nálega allan þingtímann, og nú loksins á allra síðasta starfsdegi þingsins kemur loks álit frá n. um aðra till., þ. e. till. Alþfl. Ekkert nál. liggur enn fyrir um till. okkar þjóðvarnarmanna og kemur fráleitt fram.

Ég vil að lokum minnst lítils háttar á þær brtt., sem fram hafa komið við þá till. Alþfl.-þingmannanna, sem hér er nú til umr. Fyrsti minni hl. utanrnmn., fulltrúar Framsf. og Alþfl. í n., hv. 1. þm. Árn., hv. þm. Str. og hv. 1. landsk. þm., leggja til, að þáttill. Alþýðuflokksþingmannanna verði samþykkt með nokkurri orðalagsbreytingu. Þeirri brtt. var útbýtt hér á þingi síðdegis í dag. Mér virðist till. mjög lík ályktun flokksþings framsóknarmanna um þetta mál.

Um till. þessa er það að segja í stuttu máli, að á henni eru að vísu að mínum dómi ýmsir gallar, en þó verður að lita svo á, að meginatriði till. sé það, að Bandaríkjaher skuli víkja úr landi, annaðhvort með samkomulagi við Bandaríkjastjórn eða á þann hátt, að Íslendingar beiti uppsagnarákvæðum 7. gr. samningsins. Og ég verð að segja, að sú till., sem fæli þetta í sér, yrði að vera meira en lítið gölluð að öðru leyti, ef ég teldi það ekki skyldu mína að greiða henni atkv. Það gildir einu í því sambandi, þó að maður telji sig hafa næsta rökstuddan grun um það, að einhverjir þeir, sem nú hafa fallist á að flytja eða samþykkja slíka till. þvert ofan í fyrri afstöðu sína, hafi fremur fest hugann við það að slampast í gegnum hreinsunareld nálægra alþingiskosninga heldur en hitt, að um hugarfarsbreytingu sé að ræða. Þess verður áreiðanlega freistað að minna þá hv. þm. Framsf. og Alþfl. á, að þá fyrst koma heilindin fullkomlega í ljós, þegar farið verður að fylgja fram meginefni þessarar till., þegar farið verður að leitast við að gera hana að veruleika. Og það skulu þeir hv. alþm. vita, sem þessa till. flytja, svo og þeir aðrir, sem gjalda henni jáyrði, að efndanna verður af þeim krafizt.

Við þjóðvarnarmenn munum fylgja brtt. þeirri, sem 2. minni hl. utanrnmn., hv. 6. landsk. þm. (FRV), hefur flutt við þessa brtt., enda eru tekin upp í hana flest veigamestu atriðin úr þáttill. okkar þjóðvarnarmanna um herstöðvamálið og uppsögn herstöðvasamningsins. En sem eins konar varatill. leyfi ég mér að flytja hér skriflega brtt. við þá till., sem hv. 1. minni hl. utanrnmn. hefur lagt fram. Sú brtt. er á þá leið, að fyrri málsg. þáttill., sú sem skoðast má sem eins konar síðferðisvottorð fyrir Atlantshafsbandalagið, falli niður. Ég leyfi mér svo að afhenda hæstv. forseta þessa brtt. og æski þess jafnframt, að hann leiti afbrigða fyrir henni, svo að hún geti þá einnig legið fyrir.

Utanrrh. (Kristinn Guðmundsson): Herra forseti. Ég vildi út af ummælum hv. 8. þm. Reykv. gera þá athugasemd, að það er miskilningur hjá honum, að orðið hafi nokkur skoðanabreyting hjá okkur framsóknarmönnum á varnarmálinu, þótt við flytjum nú till. um, að samningnum verði sagt upp. Það er heimurinn, sem hefur breytzt, en ekki við í skoðunum okkar. Það er allt annað andrúmsloft í heiminum 1956 en var t. d. 1954. Andinn frá Genf var ekki kominn þá til eins og núna og fleiri nýrri atburðir, sem hafa gerzt.

Er ég mætti á fundi í utanrnmn. í kvöld, lögðu fulltrúar Sjálfstfl. í n. fyrir mig 10 spurningar varðandi utanríkismál. Spurningar þessar eru prentaðar í hinni rökstuddu dagskrá 3. minni hl. utanrnmn., og ég tel rétt að svara þeim hér lið fyrir lið.

Fyrsta spurningin er: Hefur ástand í alþjóðamálum raunverulega batnað eða aðeins á yfirborðinu?

Ég held, að öllum, sem vit telja sig hafa á alþjóðamálum, beri saman um það, að ástandið hafi verulega batnað síðan 1951. Vera má þó, að einhvers staðar sé ófriðarhætta, eins og í hinum arabíska heimi, en engir gera þó ráð fyrir beinni árásarhættu eða upphafi heimsstyrjaldar á milli austurs og vesturs. Skál ég ekki rekja þetta mál lengra hér, því að enginn mun vera alvitur á því sviði.

Önnur spurningin er: Er nokkur sérstök hætta, sem vofir yfir Íslandi?

Ég get ekki komið auga á hana umfram það, sem yfir öðrum löndum vofir, ef til heimsófriðar dregur. Nokkurn veginn er það öruggt, að Ísland verði ekki ósnortið í þeirri viðureign, hvort sem það hefur hervarnir eða ekki.

Þriðja spurningin er: Hvaða áhrif hafa ný vopn, svo sem eldflaugar, á hernaðarþýðingu Íslands?

Ég álit og tel mig hafa nokkur rök fyrir því, að vopn eins og eldflaugar geri hernaðarþýðingu íslenskra stöðva minni.

Fjórdá spurningin er: Hvaða áhrif hefur brottför varnariðsins frá Íslandi á varnarmöguleika og öryggi aðildarríkjanna í heild?

Ég vil ekki fullyrða neitt um þetta atriði. Aðalþýðing Íslands liggur í varðstöðu til þess að gera viðvart um óvænta árás, og mín skoðun er, að árás sé ekki yfirvofandi nú.

Fimmta spurningin: Bætir það eða dregur úr friðarhorfum í heiminum, ef dregið er úr öryggi og varnarmöguleikum Atlantshafsbandalagsins?

Þátttökuríkin í NATO töldu, er Ísland gerðist aðili, að þátttaka okkar í varnarbandalaginu væri þýðingarmikil fyrir öryggi og varnarkerfi bandalagsþjóðanna, þótt hér væri enginn her.

Sjötta spurningin: Geta Íslendingar lagt til nægan mannafla til að tryggja öryggi Íslands, eins og nú stendur?

Mín skoðun er, að á ófriðartímum sé þátttakan í bandalaginu án hers í landinu nægileg.

Sjöunda spurningin: Er hægt að gera það án þess, að á herafra þurfi að halda?

Ég tel, að þessari spurningu sé svarað með spurningunni hér næst á undan.

Áttunda spurningin: Hversu mikinn mannafla þarf til þeirra starfa, sem framkomnar till. gera ráð fyrir að Íslendingar taki að sér?

Ég álit, að það þurfi mun færri en Íslendinga þá, sem nú vinna á vellinum.

Svo er niunda spurningin: Hvers eðlis er sú gæzla varnarmannvirkja, sem tillögurnar ráðgera?

Það er eftirlit og viðhald varnarmannvirkja, og er þá tekið orðrétt upp úr 7. gr. varnarsamningsins.

Ög svo er tíunda og síðasta spurningin: Hvernig fer með kostnað af þessum öryggisráðstöfunum?

Ég geri ráð fyrir, að greiðsla komi annars staðar að en frá okkur, svo fremi að áhugi sé fyrir því að halda mannvirkjunum við.

Ég get ekki stillt mig um að gera hér örlitla athugasemd við eitt atriði í hinni rökstuddu dagskrá. Þar stendur, með leyfi hæstv. forseta: „Með tillögugerð þeirri, sem nú er til umræðu, á hins vegar að lýsa yfir brottför liðsins, jafnvel áður en ráð Norður-Atlantshafsbandalagsins endurskoðar, hvort lengur þurfi á að halda aðstöðu til varnar landinu, og er þó ótvíráð samningsskylda að biða slíkrar endurskoðunar, áður en samningnum er sagt upp.“

Ég held, að hér sé um mikinn misskilning að ræða, því að síðasta setningin í tillögu, sem 1. minni hl. utanrnmn. flytur, hljóðar þannig:

„Fáist ekki samkomulag um þessa breytingu, verði málinu fylgt eftir með uppsögn samkvæmt 7. gr. samningsins.“

En uppsögn samkv. 7. gr. samningsins er einmitt það, að leitað sé fyrst til NATO og Bandaríkjanna um rannsókn á því, hvort þurfi á frekari hervörnum að halda.

ATKVGR.

Afbrigði um skriflega brtt. (sjá þskj. 655) leyfð og samþ. með 27 shlj. atkv.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 52. fundi í Sp., 28. marz, var enn fram haldið einni umr. um till.

ATKVGR.

Rökst. dagskrá á þskj. 643 felld með 31:18 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: SÓÓ, BBen, BÓ, EI, GislJ, IngF, IngJ, JóhH, JJós, JK, JS, KJJ, LJóh, MJ, ÓTh, PO, SÁ, SB.

nei: SG, SkG, StgrSt, VH, AE, AB, BergS, BSt, BrB, EggP, EOJ, EirP, EmJ, EystJ, FRV, GilsG, GislG, GÍG, GJóh, GPg, HÁ, HV, HG, HelgJ, HermJ, KGuðj, KK, LJós, PZ, PP, JörB.

3 þm. (GTh, JPálm, JR) fjarstaddir.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Ég vildi, áður en þær tvær till., sem næstar eru, koma til atkv., gera grein fyrir því, hver er afstaða okkar þingflokks, og um leið fara fram á það, að verði till. 641 ekki samþykkt, þá verði brtt. á þskj. 623 borin upp í tvennu lagi.

Þingflokkur Sósfl. er, eins og þegar hefur komið fram, andvígur fyrri málsgr. tillgr. á

þskj. 623, að svo miklu leyti sem í henni felst samþykki á þeirri hernámsstefnu, sem framkvæmd hefur verið undanfarin ár, og samþykki á þátttöku Íslands í Atlantshafsbandalaginu.

Verði brtt. Finnþoga R. Valdimarssonar á þskj. 641 hins vegar felld og ef eigi verður annars kostur en greiða atkv. um brtt. á þskj. 623 eins og hún er, mun þingflokkurinn greiða atkv. með henni, og gildir það samþykki hans, með tilvísun til þess, sem ég að framan hef sagt, um síðari málsgr., sem er höfuðefni till. — En ég óska þess eindregið, ef till. á þskj. 641 verður ekki samþ., að till. á þskj. 623 verði borin upp í tvennu lagi við báðar atkvgr.

Brtt. 641 felld með 39:10 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: GJóh, HV, KGuðj, LJós, SG, BergS, BrB, EOJ, FRV, GilsG.

nei: GislG, GislJ, GÍG, GPg, HÁ, HG, HelgJ, HermJ, IngF, IngJ, JóhH, JJós, JK, JS, KK, KJJ, LJóh, MJ, ÓTh, PZ, PP, PO, SÁ, SB, SÓÓ, SkG, StgrSt, VH, AE, AB, BSt, BBen, BÓ, EggP, EI, EirP, EmJ, EystJ, JörB.

3 þm. (GTh, JPálm, JR) fjarstaddir.

Brtt. 655 felld með 35:9 atkv.

Brtt. 263,1 samþ. með 31:18 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: EOJ, EirP, EmJ, EystJ, FRV, GilsG, GislG, GÍG, GJóh, GPg, HÁ, HV, HG, HelgJ, HermJ, KGuðj, KK, LJós, PZ, PP, SG, SkG, StgrSt, VH, AE, AB, BergS, BSt, BrB, EggP, JörB.

nei: GislJ, IngF, IngJ, JóhH, JJós, JK, JS, KJJ, LJóh, MJ, ÓTh, PO, SÁ, SB, SÓÓ, BBen, BÓ, EI.

3 þm. (GTh, JPálm, JR) fjarstaddir.

1 þm. gerði svofellða grein fyrir atkv.:

Gíls Guðmundsson: Við þjóðvarnarmenn viljum lýsa því yfir, að við erum og höfum ætíð verið algerlega andvígur aðild Íslands að hvers konar hernaðarbandalögum. Við erum því andvígur þeim hluta þessarar till., þar sem lýst er yfir samstöðu um öryggismál við nágrannabjóðir okkar, m. a. með „samstarfi í Atlantshafsbandalaginu“. En þar sem í síðari hluta till. er stigið spor í rétta átt og svo fyrir mælt, að Bandaríkjaher skuli hverfa úr landi, þykir okkur þjóðvarnarmönnum rétt að greiða till. atkv., enda þótt við teljum hana óákveðna að orðalagi og ganga of skammt, m. a. að því leyti, að þar eru ekki sett nein tímatakmörk fyrir því, hvenær herinn skuli fara. Með þessum fyrirvara segi ég já.

Brtt. 623,2 (ný fyrirsögn) samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 31:18 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: KGuðj, KK, LJós, PZ, PP, SG, SkG, StgrSt, VH, AE, AB, BergS, BSt, BrB, EggP, EOJ, EirP, EmJ, EystJ, FRV, GilsG, GislG, GÍG, GJóh, GPg, HÁ, HV, HG, HelgJ, HermJ, JörB.

nei: KJJ, LJóh, MJ, ÓTh, PO, SÁ, SB, SÓÓ, BBen, BÓ, EI, GislJ, IngF, IngJ, JóhH, JJós, JK, JS.

3 þm. (GTh, JPálm, JR) fjarstaddir.
Till. afgr. sem ályktun Alþingis (A. 668), með
fyrirsögninni:

*Þál. um stefnu Íslands í utanríkismálum og
um meðferð varnarsamningsins við Bandaríkin.*

34. Varðskipssmið.

Á deildafundum 26. marz var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um smíði varðskipa [196. mál]
(A. 565).

Á 50. fundi í Sp., 27. marz, var till. tekin til
fyrri umr.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra for-
seti. Í grg. þessarar till. er ýtarlega tekið fram
um ástæðurnar, sem til hennar liggja.

Ég hygg, að ekki verði um það deilt, að í
landhelgisgæzlunni hafi orðið veruleg framför
á seinni árum, vegna þess, að skipum sé bæði
betur haldið til gæzlunnar og með meiri yfir-
sýn en áður var, þannig að þau skip, sem til
eru, notist mun betur en áður varð raun á,
en einkanlega hefur tilkoma fluggæzlu haft
mjög mikla þýðingu. Búið er að gera um nokk-
urra ára bil tilraunir um landhelgisgæzlu úr
lofti, og hefur þegar fengist veruleg reynsla í
þeim efnum. Sumpart hafa komið fram ágall-
ar, sem hafa leitt til þess, að sýknað hefur ver-
ið af ákæru, af því að sönnun sú, sem lögð var
fram af hálfu fluggæzlumanna, reyndist ekki
fullnægjandi, og eins hafa áðrir gallar komið
í ljós. Leitast hefur verið við að bæta úr þessu,
m. a. með það fyrir augum að fá nógu stóra
flugvél, þannig að hægt væri að koma að sam-
tímis athugun nógu margra manna, svo að um
fullkomna sönnun yrði talið að ræða. Var í
það ráðizt að kaupa allstóra og öfluga flugvél,
sem komin var í eigu flugstjórnarinnar, en
með samþykki fjv. og þar með meiri hl. Al-
þingis voru þau kaup ráðin snemma á þessum
vetri. Enginn efi er á því, að þegar starf-
ræksla flugvélarinnar er komin í fullkomið lag,
mun það hafa úrslitapýðingu til þess að gera
landhelgisgæzluna tryggari en verið hefur. Það
er raunar komið í ljós nú þegar, að togarnir
óttast ekkert eins og flugvélar og streyma jafn-
vel frá landhelgislinunni, þó að þeir séu stadd-
ir fyrir utan hana, ef þeir verða flugvélar var-
ir. Eins er með flugvél hægt á skömmum tíma
að átta sig á því, hvar helzt er hætta á ágangi
hverju sinni, og þá hægt að vera þar bæði til
gæzlu með flugvélinni og eins að stefna skip-
unum á þær stöðvar.

Vitanlega verður gæzlan um sumt erfiðari
en áður var, eftir að allstór hafsvæði eru tekin
undir landhelgina, sem áður voru opin öllum
til fiskveiða. Að sumu leyti má segja, að gæzl-
an hafi orðið auðveldari við það, að firðir og
flóar eru nú að öllu lokaðir, en að öðru leyti
verður erfiðara að kveða á um mörkin, og
sums staðar eru hafsvæðin svo stór, að nokkur
vandkvæði eru á gæzlunni. Um þetta hefur
flugvélin mjög bætt úr. Skal ég ekki rekja

það frekar. En þessi tilraun hefur þegar sann-
að, að hún ber mjög góðan árangur, og það
er að vissu leyti ánægjulegt fyrir okkur Ís-
lendinga, að leitað hefur verið upplýsinga hér
á landi frá gömlum og miklum þjóðlöndum
um það, hvernig okkur hafi tekizt gæzlan úr
flugvél, þannig að við erum beint forgangs-
land um landhelgisgæzlu með þessu móti, enda
er ljóst, að t. d. atburður eins og taka togar-
ans nú fyrir skömmu, þegar hann var knúður
til að fara í höfn eingöngu fyrir atbeina flug-
vélar, án þess að gæzluskip kæmu til, er mjög
sérstæður viðburður og að því er ég hygg nán-
ast alger nýjung í þessum efnum, ekki aðeins
hér, heldur einnig annars staðar. En það er
ekki aðeins sá viðburður, sem er merkilegur,
heldur einnig samstarfið, sem orðið hefur á
milli flugvélar og gæzluskipa, að þegar flugvél
hefur komið á vettvang og séð skip, sem er
tortryggilega eða örugglega nærri landi, þá
hefur hvað eftir annað verið hægt að hafa
samband við varðskip, sem síðan hefur komið,
og flugvélin getað haldizt yfir veiðipjófnum,
þangað til varðskipið gat tekið þann, sem brot-
legur var, og stundum þurft að elta hann
langt út á haf. Ekkert af þessu hefði verið
mögulegt án góðrar yfirstjórnar og mikillar
og náinnar samvinnu fluggæzlunnar og sjálfr-
ar varðskipagæzlunnar.

En því meira sem á þetta hefur reynt, því
betur hefur komið í ljós, að við erum illa
staddir að því leyti, að segja má, að einungis
eitt af varðskipum okkar sé nú nægilega hrað-
skreitt til þess, að það geti náð í nýtizku tog-
ara. Vandinn í þeim efnum er orðinn enn meiri
en áður var, m. a. vegna þess, að nýtizku skip
hafa öll radartæki og eiga þess vegna mun hæg-
ara með en áður var að átta sig á skipakom-
um í allmikilli fjarlægð, en Þór er eina varð-
skipið, sem getur elt uppi nýtizku togara. Ég
hygg, að flest eða öll hinna skipanna hafi orðið
fyrir því, að þau hafi misst af togurum, stund-
um fleirum en einum, sem nokkuð öruggt var,
að hefðu gert sig seka um landhelgisbrot. Með
þessu er engan veginn sagt, að öll skipin þurfi
að vera svo hraðskreidd, að þau geti elt upp
togara. Skipin geta komið að miklu gagni og
verið alveg nauðsynleg, jafnvel þó að þau dugi
ekki í slíka kappsiglingu. En öruggt er, að við
þurfum á að halda meira en einu hraðskreiddu
og öruggu skipi, þótt ekki væri vegna annars en
þess, að eitt skip getur ætíð verið í lamasessi
lengri eða skemmri tíma, og er raunar óhjá-
kvæmilegt öðru hverju, að það þurfi að leggja
ast upp til eftirlits, hreinsunar og viðgerða.
Hér við bætist svo, að varðskipið Ægir er nú
í vaxandi mæli tekið í þjónustu fiskirannsóknar,
og er það sízt að ófyrirsýnju, vegna þess að
t. d. á s. l. sumri kom berlega í ljós, að Ægir
vísaði hvað eftir annað sildarskipum á sildar-
torfur, sem þau ella hefðu ekki fundið, þann-
ig að af fiskirannsóknunum hefur að því leyti
fengizt skjótari árangur og auðfengnari en
menn fyrir fram, jafnvel þeir bjartsýnustu,
hefðu þorað að vona.

Af öllum þessum ástæðum og fleiri, sem
greindar eru í bréfi forstjóra landhelgisgæzl-

unnar, sem prentað er sem fskj., hefur átt sér stað mjög rækileg athugun þess, hvort hægt mundi vera að fá e. t. v. með góðum eða viðráðanlegum kjörum hjá einhverjum vinveittum þjóðum varðskip eða gæzluskip, sem væri hraðskreitt og mundi henta hér. Þær athuganir hafa leitt til þess, að slík lausn málsins mundi ekki vera okkur hagkvæm. Ýmist er um að ræða skip, sem ekki mundu duga hér nema tiltölulega skamman tíma ársins vegna veðurlags, eða þá svo stór skip og mannfrek, að þau yrðu okkur ofviða í rekstri. Það er þess vegna álit hinna fróðustu manna, að ekki sé um aðra hagkvæma lausn að ræða en að við beitum okkur fyrir, að smíðað verði sérstakt skip, miðað við íslenzka staðhætti.

Það er ljóst, að nú þegar höfum við ekki nægilegt fé til þeirra ráðstafana, og eru þó nokkrar milljónir — mér skilst einar 4 milljónir — til í landhelgisgjóði, eins og sakir standa, en kostnaður af skipasmíði mundi verða mun meiri. En þá þarf að afla fjárins. Nokkuð kemur inn smám saman með landhelgissektum, en sjálfsagt verður einnig að leggja fé á fjárlögum til hliðar í þessu skyni. En fyrst og fremst þarf að gera ákveðna áætlun um það, hvernig skipið skuli vera, læra af þeirri mikilsverðu reynslu, sem þegar er fengin í þessum eignum, forðast þá galla, sem fram eru komnir á eldri skipum, og hagnýta sér nýjungar, sem aðrir hafa uppgötvað. En sérstaklega mundi það koma til álita, hvort framkvæmanlegt væri að byggja slíkt skip hér innanlands. Það yrði að visu mun stærra en þau skip, dráttarbáturinn fyrir Reykjavíkurbæ og björgunarskipið eða varðskipið fyrir Norðlendinga, sem nú eru í smíðum hér í Reykjavík, og gera má ráð fyrir, að slík skipasmíði hér yrði dýrari en ef skipið væri keypt erlendis frá, en jafnframt yrði hér um mjög mikilsverða tilraun og forgöngu að ræða í máli, sem víst er að allur landslýður mundi hafa mikinn hug á, ef við gætum smáelft okkur í skipasmíði og haft skipin stærra og vandaðri, sem við treystum okkur til smíða á innanlands.

Af þessum ástæðum er greinilegt, að taka muni nokkurn tíma sú athugun á málinu, sem óhjákvæmileg er, áður en hægt er að ráðast í sjálfar framkvæmdirnar. Þess vegna þótti mér rétt að leggja fram þessa till. nú þegar, þó að mjög væri orðið áliðið þingtíma. Ég vonast til, að málið þyki ekki flóknara en svo, að fært þyki að afgreiða það þegar í stað. Ég veit, að hv. fjvn. hefur til meðferðar fleiri atriði, sem ráðgert er að ákvörðun verði tekin um fyrir þingslit, jafnvel vandasamari atriði en þetta, og vonast ég þess vegna til, að málið fái framgang, þó að ég játi, að það sé nokkuð seint fram borið.

Að svo mæltu vil ég mælast til þess, að að umr. lokinni verði málinu vísað til 2. umr. og hv. fjvn.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 32 shl. atkv. og til fjvn. með 31 shl. atkv.

Á 52. fundi í Sp., 28. marz, var till. tekin til síðari umr. (A. 565, n. 639).

Frsn. (Pétur Ottesen): Þáttill. sú, sem hér um ræðir, er flutt af dómsmrh., og er efni hennar að veita ríkisstj. heimild til þess að hefja undirbúning að smíði varðskipa. Jafnframt er henni heimilt að verja úr landhelgisgjóði fé til byrjunarframkvæmda við smíðina.

Þessi till. barst fjvn. í gær, og með tilliti til þess, að alveg var komið að þingslitum, vannst litill tími til athugunar á henni, því að n. varð að skila álitinu sínu um hana þá samdægurs.

En þetta kom sér ekki sérstaklega illa í sambandi við þetta mál, því að nm. fjvn. voru allir samþykkir því sjónarmiði, sem fram kemur í þessari till., um nauðsyn þess, að smíðað yrði nýtt og fullkomið landhelgisgæzluskip. Eins og nú er ástatt hér hjá okkur, eru það tvö varðskipin, sem mest mæðir á í landhelgisgæzlunni, og það eru stærstu skip flotans. En þannig er ástatt um annað þessara skipa, Ægi, að það er hvort tveggja, að það skip fullnægir ekki lengur þeim kröfum, sem gera verður um ganghraða landhelgisgæzluskipa, og auk þess hefur það tekið við öðru mikilsverðu starfi á sviði fiskveiðanna, sem er fiskirannsóknir, sildarleit og könnun nýrra fiskimiða. Er þetta út af fyrir sig mjög mikið starf og þörf á vaxandi starfi á því sviði, og tekur það því allmikið af tíma skipsins. Það er þess vegna mjög brýn þörf á því, að landhelgisgæzlufloatanum bætist nýtt skip af fullkomnustu gerð.

Í því bréfi, sem fylgir þessari þáttill. frá forstjóra landhelgisgæzlunnar, kemur mjög skýrt og greinilega í ljós, hve af ber um þýðingu þeirra stóru skipa, sem eru í landhelgisgæzlunni, því að þar er frá því skýrt, að á undanföllum árum hafi tvö stærstu varðskipin, þ. e. Þór og Ægir, tekið fjögur af hverjum fimm skipum, sem staðin hafi verið að ólöglegum veiðum. Þess er enn fremur getið, að Þór, sem er bezt útbúinn og hraðgengastur allra þessara skipa, hafi einn tekið helming allra þeirra skipa, sem tekin hafi verið við ólöglegar landhelgisveiðar nú að undanföllum. Þetta er mjög skýr og greinileg bending um nauðsyn þess, að landhelgisgæzlun sé eflað á þann hátt einmitt, sem lagt er til í þessari þáttill., og þetta voru fjvn.-menn allir sammála um, eins og nál. á þskj. 639 ber með sér, þar sem þeir mæla eindregið með samþykkt till.

Ég skal geta þess hér, að eftir samtali, sem ég hef átt um þetta mál við forstjóra landhelgisgæzlunnar, er ráð fyrir því gert, að ganghraði þessa nýja skips verði allt að 20 sjómílum á vöku, og kostnaður við byggingu þess gerir hann ráð fyrir að verði 15—18 millj. kr., því að skipið verður að sjálfsögðu búið öllum fullkomnustu tækjum, sem nauðsynleg eru við þetta þýðingarmikla starf.

Hæstv. dómsmrh. gat þess hér í gær, þegar hann lagði þessa till. fram, að það væri til athugunar, hvort skipið yrði smíðað hér innanlands, — en eins og kunnugt er, er hafin hér smíði stálskipa, — eða látið verði byggja það annars staðar. Forstjóri landhelgisgæzlunnar

ar sagði við mig, að það væri alveg öruggt, að hér væri hægt að fá byggt jafntraust og gott skip og vel útbúið að öllu leyti eins og erlendis, en um það hefur að sjálfsögðu ekki verið enn tekin nein ákvörðun, hvað ofan á verður um það, hvort skipið verður byggt hér ellegar ekki. Forstjórinn gerir ráð fyrir því, að það muni taka 2—3 ár að byggja þetta skip, og eins og dómsmrh. upplýsti hér í gær, munu nú vera til handbærar í landhelgissjóði 4—5 millj. kr., sem þá er hægt að gripa til, til þeirra byrjunarráðstafana, sem nauðsynlegar eru við það, að tekin er ákvörðun um smíði þessa skips.

Eg skal svo ekki fara fleiri orðum um þetta, en fjvn. mælir eindregið með samþykkt till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 31 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 30 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 669).

35. Raforkuframkvæmdir í Ólafsfirði.

Á deildafundum 24. marz var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um heimild fyrir ríkisstj. til þess að ábyrgjast lán fyrir Ólafsfjarðarkaupstað til raforkuframkvæmda [194. mál] (A. 553).

Á 50. fundi í Sp., 27. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. Við þm. Eyf. höfum leyft okkur að bera fram þáttill. á þskj. 553 um heimild fyrir ríkisstj. til þess að ábyrgjast lán fyrir Ólafsfjarðarkaupstað til raforkuframkvæmda. Í þessari þáttill. er lagt til, að Alþ. álykti að heimila ríkisstj. að ábyrgjast allt að 500 þús. kr. lán, sem Ólafsfjarðarkaupstaður kann að taka til þess að greiða kostnað við endurbætur á rafveitukerfi kaupstaðarins í sambandi við tengingu kerfisins við háspennulínu frá Skeiðsfossvirkjuninni.

Í grg. fyrir till. eru ástæðurnar til þess, að hún er fram borin, teknar fram. Þar er þess getið, að í sumar komandi eigi að leggja háspennulínu frá Skeiðsfossvirkjun til Ólafsfjarðarkaupstaðar. En þá, þegar á að tengja bæjar-kerfið, sem fyrir er í Ólafsfirði, við þessa háspennulínu, þarf að gera margvíslegar endurbætur á rafveitukerfi kaupstaðarins, og hefur sá kostnaður, sem af þessu mundi leiða, verið áætlaður 500—600 þús. kr.

Nú óskar bæjarstjórn Ólafsfjarðarkaupstaðar, að rafveitan verði áfram í eigu kaupstaðarins, þ. e. a. s. rafveitukerfið í kaupstaðnum, svo sem er á Sauðárkróki og Húsavík og fleiri kaupstöðum.

Það sýnist ekki mikil áhætta, þó að Alþ. samþ. þessa þáttill. Ef kaupstaðurinn á ekki að eiga rafveitukerfið innanbæjar og rafveitur ríkisins ætla sér að bæta það eins og þarf, þá mundi ríkið eða rafveiturnar þurfa að leggja fram þessa upphæð a. m. k., sem ég gat um.

Alþt. 1955. D. (75. löggjafarþing).

Ef aftur á móti er heimilað að ganga í ábyrgð fyrir Ólafsfjarðarkaupstað fyrir þessari upphæð og hann getur fengið lán og gert þetta sjálfur, þá mundi hann að sjálfsögðu setja rafveitukerfið að veði fyrir láninu, og ef hann stæði ekki í skilum, mætti vitanlega taka það. Væri þá komin sama niðurstaða og ef rafveitur ríkisins gerðu þetta sjálfar.

Í 22. gr. raforkulaganna er svo ákveðið, að til þess að koma upp orkuverum fyrir hér-aðsrafveitur eigi ríkið að ábyrgjast 85% af þeim kostnaði. Eg hef orðið þess var, að sumir eru í nokkrum vafa um, hvort þörf sé á þessari till., og telja, að þetta ákvæði í 22. gr. raforkulaganna nægi í þessu efni, ríkisstj. hafi heimild án samþykkis Alþingis. En ég held, að þetta sé misstilningur, því að hér er aðeins talað um og átt við raforkuver, þ. e. aflstöðina, en ekki dreifinguna, svo að ég held, að það sé þörf á sérstakri heimild Alþ. til að ganga í slíka ábyrgð sem hér er farið fram á.

Eg sé ekki ástæðu til að fjölyrða frekar um þetta. Málið er ákaflega ljóst og einfalt, og verða hv. þingmenn að ákveða, hvort þeir vilja samþ. að veita Ólafsfjarðarkaupstað þessa hjálp.

Eg heyri sagt, að það muni eiga að slíta Alþingi á morgun, og ég sé ekki, að nefndir hafi héðan af mikinn tíma til þess að afgreiða mál, sem til þeirra er vísað nú. Hefði þessi till. verið fyrr til umr., mundi ég að sjálfsögðu hafa stungið upp á því, að henni yrði vísað til hv. fjvn. En af því, hvernig á stendur, get ég ekki séð ástæðu til þess að stinga upp á þessu. — Ég fæ nú rétt í þessu vitneskju um það, að hv. fjvn. muni halda fund nú um miðjan daginn, og breytir það málinu nokkuð. Mun ég því leggja til, að till. verði vísað til hv. fjvn. í því trausti, að hún afgreiði till. á þessum fundi, sem hún hyggst að halda.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv. og til fjvn. með 28 shlj. atkv.

Á 52. fundi í Sp., 28. marz, var till. tekin til síðari umr. (A. 553, n. 638).

Frsm. (Magnús Jónsson): Herra forseti. Í till. þessari, sem borin er fram af þingmönnum Eyfirðinga, er lagt til, að ríkisstj. verði heimilað að ábyrgjast lán fyrir Ólafsfjarðarkaupstað til raforkuframkvæmda, en lán þetta er fyrirhugað að taka með hliðsjón af því, að nú í sumar á að tengja kaupstaðinn við Skeiðsfossvirkjunina, og þarf að gera í sambandi við það margvíslegar breytingar á rafveitu kaupstaðarins, en hún er í eigu kaupstaðarins sjálfs, en ekki rafmagnsveitna ríkisins. Til þess að afla fjár í þessu skyni er talið óumflýjanlegt að fá ríkisábyrgð. Það er í samræmi við það, sem gert hefur verið fyrir aðra staði.

Fjvn. leggur einróma með því, að till. verði samþ. með þeirri breytingu, að aftan við tillgr. bætist, að ábyrgðarfjárhæðin fari ekki yfir 85% af heildarkostnaði við verkið, en það er hlutfall, sem venja hefur verið að ábyrgjast.

ATKVGR.

Brtt. 638 samþ. með 27 shlj. atkv.

Tillgr., svo breytt, samþ. með 27 shlj. atkv.
Fyrirsögn samþ. án atkvgr.Till. samþ. með 28 shlj. atkv. og afgr. sem
ályktun Alþingis (A. 670).

36. Sildarbræðslan á Seyðisfirði.

Á deildafundum 28. marz var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um heimild fyrir ríkisstj. til að ábyrgjast lán fyrir Seyðisfjarðarkaupstað til að kaupa hlutabréf Sildarbræðslunnar h/f og til endurbóta á sildarverksmiðjunni [198. mál] (A. 642).

Á 52. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til fyrri umr.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 31 shlj. atkv.

Frsm. (Pétur Ottesen): Fjvn. hefur eftir til-mælum frá ríkisstj. flutt þessa þáttill. Á fund nefndarinnar í gær komu hæstv. sjútymrh. og hæstv. fjmrh. og lögðu þetta mál fyrir n. og óskuðu, að hún tæki það til flutnings.

Það var eins og um þá till., sem ég lýsti hér áðan, að n. gafst litill tími til athugunar á málinu, en því fylgja hér allgóðar upplýsingar um þann tilgang, sem hér er stefnt að, og þá úrlausn, sem á að felast í þessum ráðstöfunum til tryggingar atvinnulífins á Seyðisfirði.

Samkv. þessari till. er ríkisstj. heimilað gegn þeim tryggingum, sem hún metur gildar, að ábyrgjast fyrir Seyðisfjarðarkaupstað lán til hlutabréfakaupa í Sildarbræðslunni h/f á Seyðisfirði, enda samþykki ríkisstj. kaupverðið. Enn fremur er ríkisstj. heimilt að ábyrgjast allt að 1½ millj. kr. lán til endurbóta á sildarverksmiðjunni, ef hlutabréfakaupin takast.

Þannig hagar til á Seyðisfirði, að þaðan er gerður út einn togari, og hefur að sjálfsögðu verið stofnað til þeirrar útgerðar með það fyrir augum að efla atvinnulíf á staðnum. En nauðsynlegur þáttur í því, að svo geti orðið, var það, að komið yrði upp hraðfrystihúsi á Seyðisfirði, og annar þáttur í lausn þess máls er að sjálfsögðu sá, að jafnframt sé fyrir hendi beinamjölverksmiðja á staðnum til þess að vinna úr fiskúrganginum. Nú er þeim málum komið svo á Seyðisfirði, að þar er langt komið að byggja hraðfrystihús, sem gert er ráð fyrir að kosti um 6 millj. kr. En það, sem á skortir í þessu sambandi, er, að þar er engin beinamjölverksmiðja til þess að nota í sambandi við hraðfrystihúsið. Þess vegna hefur við athugun á lausn þessa máls orðið ofan á hjá forráðamönnum Seyðisfjarðarkaupstaðar, að í stað þess að byggja þar beinamjölverksmiðju festi bæjarstjórnin kaup á þeirri sildarmjölverksmiðju eða sildarbræðslu, sem þetta hlutafélag á Seyðisfirði á. En til þess að svo geti orðið,

þarf bærinn að fá ríkisábyrgð fyrir kaupverðinu.

Nú er ætlun þeirra enn fremur að stækka nokkuð þessa verksmiðju, sem þarna er fyrir. Hún getur nú unnið úr 900 málum sildar á sólarhring, en ætlunin mun vera að stækka þessa verksmiðju allt upp í það, að hún geti unnið úr helmingi meira hráefni á hverjum sólarhring, eða um 2000 málum. En til þess að svo geti orðið, er talið nauðsynlegt, að ríkisstj. ábyrgist lán, sem þarf til stækkunarinnar og nemur 1½ millj. kr. Þessi verksmiðja á svo að inna af hendi það tvöfalda hlutverk að geta brætt sild, svo sem gert hefur verið í gömlu verksmiðjunni, og einnig unnið úr fiskúr-gangi.

Þannig liggur þetta mál fyrir, og ég held, að það sé ekki fyrir mig þörf á að skýra það nánar, enda eru upplýsingar um þetta mál prentaðar sem fskj. með þáttill. á þskj. 642.

Fjvn. vildi verða við þessum til-mælum ríkisstj., enda af hálfu viðkomandi ráðh. lögð allmikil áherzla á, að till. þessi yrði flutt og þetta mál fengi þá afgreiðslu, sem í till. felst. Ég vil taka það fram, að það er ekki nefnd sú upphæð, sem gert er ráð fyrir að ríkissjóður veiti ábyrgð fyrir í sambandi við kaupin, og ástæðan fyrir því, að þetta er ekki gert, er sú, að enn eru ekki hafnir samningar um kaup á verksmiðjunni. Þótti því ekki hyggilegt að vera að setja neina upphæð inn í till. að því er kaupverðið snertir eða þá ábyrgð, sem ríkisstjórninni er heimilt að veita fyrir kaupverðinu. En þess er sjálfsagt að vænta, að ríkisstj. gæti hagsmuna ríkisins í sambandi við þetta og ríkissjóður verði þannig tryggður, að ekki hljóti tjón af fyrir hann. Hins vegar er þetta talið mikilsvert atriði til þess að halda uppi atvinnu á Seyðisfirði og talin líkindi til, eftir því sem kemur fram í þessum bréfum, að þegar búið sé að koma upp hraðfrystihúsinu og fiskimjölverksmiðju, muni útgerð á staðnum aukast, sem nú mun ekki vera mikil fram yfir það, sem togarinn leggur þar á land. En talið er, að skilyrði séu fyrir því, að útgerð geti aukizt, þegar þannig er búið að búa í hagin fyrir hana, enda er alveg sýnilegt, að það er nauðsynlegt, miðað við það mikla fé, sem búið er eða búið verður þá að binda í þessum framkvæmdum á Seyðisfirði.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 32 shlj. atkv.

Á 53. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til síðari umr.

Of skammt var liðið frá fyrri umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 32 shlj. atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 32 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 32 shlj. atkv. og afgr. sem
ályktun Alþingis (A. 671).

Pingsályktunartillaga felld.

Vantraust á ríkisstjórnina.

Á deildafundum 31. jan. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um vantraust á ríkisstjórnina
[147. mál] (A. 327).

Á 34. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 33 shlj. atkv.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 35. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til einnar umr.

Of skammt var liðið frá ákvörðun umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 33 shlj. atkv.

Flm. (Gís Guðmundsson): Herra forseti. Það er kunnugt, að Þjóðvarnaflokkurinn hefur frá upphafi verið andvígur hæstv. núverandi ríkisstj. og stefnu hennar. Hann hefur lagt á það ríka áherzlu, að stefnubreytingar og nýrrar stjórnar væri þörf. Nú er í ljós komið með gleggri hætti en nokkru sinni fyrr, hvað leiða muni af stefnu hæstv. ríkisstj. í efnahagsmálum. Með þeim gífurlegu nýju álögum á allan landslýð, sem hæstv. ríkisstj. hefur að nokkru fengið samþ. nú þegar, en eru sumpart enn til meðferðar hér á Alp., er svo óstjórnlega hert á gangi verðbólguþrúfunnar, að algert hrun íslensks gjaldmiðils blasir við á næsta leiti.

Við þjóðvarnarmenn litum svo á, að hér sé um að ræða raunverulegt gjaldþrot núverandi stjórnarstefnu, hæstv. ríkisstj. hafi gefizt upp við lausn þeirra vandamála, sem við blasa. Við teljum því eðlilegt og raunar sjálfsagt, að það sé nú kannað á þinglegan hátt, hvort núverandi hæstv. ríkisstj. nýtur enn atfylgis meiri hluta hv. alpm., og það komi í ljós, hverjir fáist til að votta henni traust. Af þessum sökum höfum við lagt fram till. þá um vantraust á ríkisstj., sem nú er hér til umr.

Í gærkvöld fóru fram hér í Sp. almennar stjórnmálaumr., sem útvarpað var um land allt. Með skírskotun til þess, að þær umr. snérist nær eingöngu um stefnu hæstv. ríkisstj., sé ég ekki ástæðu til að fara mörgum orðum um vantrauststill. Ég tel, að í ræðum okkar þm. Þjóðvfl. í gærkvöld hafi vantrauststill. verið rækilega rökstudd, og leyfi mér að vísa til þess rökstuðnings. Mun ég því ekki hafa hér um

fleiri orð, nema sérstakt tilefni gefist, en vænti þess, að hæstv. forseti sjái svo um, að atkvgr. um vantrauststill. fari fram svo fljótt sem við verður komið.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Sósfl. hefur frá upphafi verið andvígur þessari ríkisstj. Hann sér alveg sérstaklega ástæðu til þess að vera andvígur henni nú í sambandi við þær álögur, sem hún nú leggur á landsfólkið. Flokkurinn mun þess vegna greiða atkv. með þessari vantrauststillögu.

Haraldur Guðmundsson: Herra forseti. Alpfl. vantreystir hæstv. ríkisstj. Við Alþýðuflokksmenn munum því greiða atkvæði með þessari till. Hins vegar get ég ekki hjá því komizt að lýsa nokkuð undrun minni á því, hvern tíma hv. flm. velja til þess að bera þessa till. fram, og að þeir skuli óska afgreiðslu á henni áður en afgreiðslu fjárlagafrv. og frv. um framleiðslusjóð, sem báðir stjórnarflokkarnir standa sameiginlega að, er lokið. Slíkt gæti til þess bent, að áhugi flm. fyrir stjórnarskiptum sé í rauninni minni en þeir vilja vera láta og láta líta út fyrir.

Bergur Sigurbjörnsson: Herra forseti. Í tilefni af þeim ummælum, sem hv. 4. þm. Reykv. (HG) lét hér falla, um leið og hann lýsti stuðningi Alpfl. við vantrauststill., vil ég segja það, að mig furðaði á þeim ummælum. Ef takast á að koma í veg fyrir þær álögur, sem hafa verið bornar hér fram og útlit er fyrir að eigi að samþykkja hér á Alp., ef takast á að koma í veg fyrir það, að þetta verði gert, ef takast á að koma í veg fyrir það, að hundruð milljóna króna álögum sé nú með samþykkt á mjög stuttum tíma hér á Alp. velt yfir á almenning í landinu, þá verður að gera það með því að fella ríkisstj. Ég vil mega vænta þess, að hv. 4. þm. Reykv. beri ekki þann hug til íslenzkrar alþýðu, að hann vilji láta núverandi ríkisstj. og hennar stuðningslið samþykkja þessar álögur á íslenska alþýðu, sem hér liggja fyrir, og reyna svo að velta henni og komast þá væntanlega með flokki sínum í stjórn til þess að innheimta þessar álögur af almenningi.

ATKVGR.

Tillgr. felld með 33:14 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: SG, BergS, BrB, EggÞ, EOI, FRV, GilsG, GÍG, GJóh, GPg, HV, HG, KGuðj. LJós.
nei: PZ, PP, PO, SÁ, SÓÓ, SkG, StgrSt, VH, AE, TÁ, BÓ, EI, EirÞ, EystJ, GíslG, GíslJ, GTh, HÁ, HelgJ, HermJ, IngF, IngJ, JóhH, JJós, JK, JPálm, JS, JR, KK, KJJ, MJ, ÓTh, JörB.

5 þm. (SB, AB, BBen, KGunn, LJóh) fjarstaddir.

1 þm. gerði svofellda grein fyrir atkv.:

Hermann Jónasson: Herra forseti. Ég óska eftir að flytja örstutta grg., um leið og ég greiði atkv., og sú grg. er jafnframt grg. fyrir afstöðu okkar framsóknarmanna til þessa máls, vantraustsins, sem liggur fyrir.

Framsfl. hefur þegar gert samkomulag um afgreiðslu þeirra mála, sem nú liggja fyrir Alþ. varðandi bráðabirgðastuðning við framleiðsluna. Núverandi ríkisstj. beitir sér fyrir þessum bráðabirgðastuðningi samkvæmt samningi, sem ríkisstj. hefur þegar gert við samtök framleiðenda.

Framsfl. mun því ekki efna til stjórnarslita á þessu stigi. Á hinn bóginn skapast ný viðfangsefni að lokinni afgreiðslu þessara umsömdu mála. Þess vegna hefur undanfarið verið unnið að undirbúningi flokksþings framsóknarmanna, er taki ákvarðanir um afstöðu flokksins til hinna nýju viðhorfa.

Með tilvísun til þessarar greinargerðar segi ég nei.

Pingsályktunartillögur, vísað til ríkisstjórnarinnar.

1. Vélar og verkfæri til vega- og hafnagerða.

Á deildafundum 12. okt. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um vélar og verkfæri til vega- og hafnagerða [25. mál] (A. 25).

Á 5. fundi í Sp., 19. okt., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Skúli Guðmundsson): Herra forseti. Hér liggur fyrir till. frá mér og þeim hv. þm. A-Sk. og hv. þm. V-Ísf. um, að ríkisstj. verði falið að láta fram fara í samráði við vegamálastjóra og hafnamálastjóra athugun á því, hvernig nú sé ástatt um vélakost til vegagerða og hafnabygginga svo og hve mikils þurfi að afla til viðbótar af vélum og tækjum, til þess að hægt sé að vinna að þeim framkvæmdum um land allt með sem bestum aðferðum. Þá er enn fremur lagt til, að stjórninni verði falið að gera ráðstafanir til, að svo fljótt sem unnt er verði keypt ný tæki og vélar til vega- og hafnagerða til viðbótar þeim, sem fyrir eru, eftir því sem rannsóknin sýnir að þörf sé fyrir.

Samkvæmt frv. til fjárlaga fyrir árið 1956, sem nú liggur hér fyrir Alþingi, er gert ráð fyrir, að um 36 millj. kr. verði varið til nýbygginga og viðhalds þjóðvega, en hátt á 9. millj. til hafnabygginga á því ári. Hér er um mikið fé að ræða, og er því mjög þýðingarmikið, að vinnuaðferðir við framkvæmdirnar séu þannig, að sem mest gagn verði af fjárfrahlögunum.

Miklar breytingar hafa orðið á vinnuaðferðum við ýmsar framkvæmdir hér á landi að undanfögnu, m. a. við þær opinberu framkvæmdir, sem hér eru nefndar. T. d. við vegagerðir eru handverkfæri og hestvagnar nú að mestu úr sögunni, en vélknúin tæki komin í staðinn. Nýju tækin, jarðýtur, skurðgröfur og vélaskóflur, hafa hér valdið byltingu, og án þeirra nýju véla hefði alls ekki reynzt mögulegt að koma fram þeim umbótum í vegamálum, sem hér hafa orðið síðustu árin. En þrátt fyrir þær framfarir, sem orðið hafa í þessum efnunum, er enn mikið óunnið, bæði við vega- og hafnagerðir. Enn er t. d. eftir að byggja mikið af vegum, sem teknir hafa verið í tölu þjóðvega og sýsluvega, og viðhald veganna er verk-efni, sem stöðugt fer vaxandi, eftir því sem

vegakerfið stækkar. Útgjöld ríkisins vegna viðhalds þjóðveganna fara stöðugt hækkandi, og þó heyrast oft kvartanir yfir því, að vegaviðhaldið sé ekki svo gott sem skyldi.

Að sjálfsögðu er engu minni þörf fyrir fullkomin tæki við framkvæmdir vegaviðhaldsins en við nýbyggingar vega, og þar er vafalaust einna brýnust þörf fyrir stærri og afkastameiri verkfæri en nú eru yfirleitt notuð. Við mun auðvelt að koma við miklu stærri vögnum, ef til væru, við flutning á mól í vegi en nú eru notaðir, og mætti með því gera hvort tveggja, spara mikið fé og auka afköstin.

Það eitt er ekki nóg að fá vélknúin tæki í stað þeirra handverkfæra og hestvagna, sem áður var notast við, heldur þarf einnig að afla stærri og fullkomnari véla í stað þeirra, sem nú eru notaðar, þegar þær eru fáanlegar og eftir því sem fjárhagsástandur leyfa. Fullkomn- ar vélar og tæki til vegagerða og hafnabygginga kosta að sjálfsögðu mikið fé, en sé unnt að kaupa slík tæki, getur það verið fjárhagslegur ávinningur, því að dýrast er að vinna með ófullkomnum áhöldum og aðferðum, sem nú mega teljast úreltar.

Það skal tekið fram, að flutning þessarar þáltill. ber ekki að skilja þannig, að með því sé gefið í skyn, að stjórnendur vegamála og hafnamála hafi vanrækt að fylgjast með nýjungum í þessum efnunum. Þeir munu hafa reynt eftir föngum að afla sér nýrra tækja og hefur orðið þar verulega ágengt, eins og framfarir í þeim efnunum bera vott um. En þrátt fyrir það er vafalaust þörf fyrir ný tæki til viðbótar eða önnur fullkomnari í stað þeirra, sem nú eru notuð, og því teljum við flm. till. ástæðu til þess, að gert verði yfirlit um ástandið í þeim efnunum, eins og það nú er, og síðan reynt að bæta úr þeirri vöntun, sem þar kann að vera.

Ég tel ekki ástæðu til að hafa um þetta fleiri orð, en vil fara fram á það, að till. verði að lokinni þessari umr. vísað til síðari umr. og til hv. fjvn. til athugunar milli umræðna.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Á s. l. þingi flutti ég ásamt fimm öðrum hv. þm. till. til þál. um vegavinnuvélar og vegafamkvæmdir í afskekktum landshlutum, á þskj. 42, og hljóðaði tillgr. þannig, með leyfi hæstv. forseta:

„Alþingi ályktar að skora á ríkisstj. að hlutast til um, að hinum afskekktari héruðum

landsins verði framvegis séð fyrir meiri og hentugri vegavinnuvélum en verið hefur til samræmis við vélakost í hinum fjölbýlli héruðum, svo að vegagerð og viðhald megi verða sem örst og ódýrast, svo og að opnun vega í héruðum til almennrar umferðar og vega- og brúaframkvæmdir almennt verði hafnar svo snemma á ári hverju sem frekast er kostur, þannig að samgöngurnar megi koma að sem beztum notum fyrir íbúana.“

Þessi till. var flutt vegna þeirra staðreynda, að sá vélakostur, sem hafði verið keyptur til landsins og notaður til framkvæmda á vega- og brúagerðum og keyptur fyrir landsins fé, hafði að langmestu leyti verið notaður í hinum fjölmennu héruðum í landinu, og hinar afskekktari byggðir höfðu fengið bæði lélegri vélar og smærri vélar til þess að vinna við og færri vélar en fjölbýlið. Hér var því framið stórkostlegt ranglæti gagnvart hinum dreifðu byggðum, þar sem á þennan hátt var skorið niður framlag til þeirra vega stórkostlega í formi vegavinnuáhalda, sem notuð voru.

Þessi till. var send til hv. fjvn. og kom þaðan ekki á síðasta þingi.

Ég hygg, að það hafi verið rætt um málið við vegamálastjórnina og það hafi legið fyrir þá mjög nákvæmar skýrslur frá vegamálastjóra til hv. fjvn. um, hvað til væri af vegavinnuvélum í landinu, og mér er kunnugt um frá mínu starfi í fjvn., að slíkar skýrslur lágu fyrir, venjulega bæði frá vegagerðinni og vegamálastjóra, svo að það á að vera mjög auðvelt að uppfylla þær óskir, sem fram eru bornar hjá hv. flm. undir fyrri málslið till. á þskj. 25. Það á ekki að þurfa að vera neinum erfiðleikum bundið að fá yfir það nákvæmar skýrslur, hvað til er í landinu af slíkum tækjum.

Hitt er svo allt annað atriði, hvort síðan á að setja nægilega mikið fé á fjárlögin, svo að það sé hægt að bæta úr þörfinni, eins og getið er um hér í síðari málsliðnum, en þá þykir mér ástæða til, að við till. sé bætt, og það er þess vegna, sem ég kvaddi mér hljóðs, að sú viðbót sé eingöngu látin ganga til hinna afskekktu héraða í landinu, sem árum saman hafa ekki fengið að njóta sömu gæða, hvorki í sambandi við vegavinnuvélar né heldur í sambandi við fjárframlög, eins og kunnugt er.

Ég fagna því, að till. er fram komin, að því leyti, að hún fer í sömu átt og till., sem ég og aðrir hv. þm. bárum hér fram í fyrri og urðum fyrir mjög miklum vonbrigðum, að hv. fjvn. skyldi ekki taka málið alvarlegar en gert var. Og ég vildi gjarnan óska þess, að málið yrði nú á þessu þingi afgreitt þannig, að það yrði hægt að fá umbætur á þessum málum, því að það er öllum ljóst, sem þekkja til þessara mála, að verkin verða margfalt dýrari úti í landsbyggðinni af þeirri einföldu ástæðu, að vegavinnuvélar þær, sem notaðar eru, eru miklu lélegri og afkastaminni en í þéttbýlinu.

Ég mun því á síðara stigi málsins, ef ekki koma fram brtt. frá sjálfri hv. fjvn. eða öðrum, áskilja mér rétt til þess að bæta inn í till. þeirri viðbót, sem tryggir strjálbýlinu meiri

hluta en gert hefur verið hingað til í sambandi við kaup á vegavinnuvélum.

Emil Jónsson: Herra forseti. Ég vil fyrst láta í ljós ánægju mína yfir því, að þessi till. er fram komin, því að ég held, að það sé svo, bæði um mína stofnun og vegagerðina, að þó að verulega hafi á unnizt í seinni tíð að afla tækja til framkvæmda, þá skortir enn verulega á, að tekizt hafi að fá svo mikið af þeim, að hægt sé að fullnægja eftirspurninni og vinna þau verkefni, sem fyrir liggja, á þann hátt, sem æskilegast væri.

Ég hef tiltæka og get látið í té þegar á þessari stundu eða hvenær sem er nákvæma skrá yfir það, sem við eigum af vinnutækjum, og ég þykist vita, að vegamálastjóri hafi slíka skrá undir höndum líka, því að við höfum spjaldskrá yfir hvert einasta tæki, hvar það er staðsett og hvar það vinnur, svo að það er afar auðvelt að láta þessar upplýsingar í té. Jafnframt vona ég þá líka, að þegar sú athugun hefur farið fram, sem fyrri hluti till. gerir ráð fyrir, þá verði að því unnið að bæta úr því, sem á skortir, eins og síðari hluti till. gerir ráð fyrir.

En ég stóð þó aðallega upp til þess að minnst örliði á brtt., sem að vísu er ekki komin fram, en hv. þm. Barð. (GíslJ) boðaði og sagði, að hann hefði tilhneigingu til að flytja og mundi bera fram síðar, ef ekki kæmu aðrir með hana, um að þau nýju tæki, sem fengin yrðu, yrðu látin ganga út til hinna dreifðu byggða landsins. Nú er ég síður en svo andvígur þeirri hugsun, að hinar dreifðu byggðir njóti sams konar fyrirgreiðslu hvað tæki snertir og önnur byggðarlög. En ég vil aðeins geta þess, að hvað okkur snertir, og till. er jöfnum höndum miðuð bæði við vegamálastjóra og hafnamálastjóra, þá er áhaldageymslunni og staðsetningunni þannig hagað, að öll tæki eru geymd hér í Reykjavík, þannig að það mundi þá aðeins snerta vegagerðartækin, að þau yrðu staðsett á þeim stöðum, sem hv. þm. Barð. talaði um, en það mundi ekki taka til hafnagerðartækjanna. Þau er ekki hægt að staðsetja á öðrum stað en þar, sem verkstaði stofnunarinnar er, endurskoðun eða athugun vélanna fer fram á vetrum, en þaðan eru þau síðan send á þá staði, þar sem unnið er á hverjum tíma. Föst staðsetning þeirra tækja getur því ekki með neinum árangri orðið önnur en sú að hafa þau öll í einum stað.

Þetta vildi ég aðeins láta koma fram, til þess að brtt., ef fram kæmi, yrði ekki látin ná til þeirra tækja, sem notuð eru við hafnagerðir.

Annars, úr því að ég fór að taka til máls um þetta mál, vildi ég minnst með örfáum orðum á annað atriði, sem er þessu skylt, þó að það sé ekki í raun og veru það mál, sem hér liggur fyrir til umr.

Rökin fyrir því, að þessi till. er borin fram, eru þau að ná sem beztum afköstum um vinnubrögð, og er það vitaskuld ósk allra. En það er annað atriði, sem mjög vikur að því sama, en á undanförunum árum hefur torveldað, að

æskilegur árangur næðist um vinnubrögð, og það er það, hve framlög ríkisins eru bútuð niður í smáar upphæðir, þannig að þegar ekki er hægt að vinna nema fyrir tiltölulega fáar þúsundir eða fáa tugi þúsunda á hverjum stað, þá verður miklu erfiðara að koma við hinum hagkvæmu tækjum, vegna þess að tiltölulega mikið af hinu litla framlagi fer í það að koma tækjunum á milli staða.

Þetta er ekki síður atriði, sem vert er að taka til athugunar, en hitt með tækin sjálf, því að til þess að verulega góður árangur náist, þarf hvort tveggja að fylgjast að, að stórvirk tæki séu notuð og að þá sé um verulegt magn eða framkvæmdir að ræða eða nokkuð stórt mannvirki, sem unnið sé í einu, til þess að réttlæta tilflutning hinna mikilvirku tækja á þá staði, sem þau eru flutt til.

Ég vildi aðeins nefna þetta í leiðinni, og mér þætti ekki úr vegi, að sú nefnd, sem þetta mál fær til athugunar, tæki hitt málið líka. Um það má gefa ýmsar upplýsingar, og væri ég fyrir mitt leyti mjög fús til þess.

Magnús Jónsson: Herra forseti. Ég ætla ekki á þessu stigi málsins að fara að ræða þessa till. í einstökum atriðum. Hún er efnislega mjög lík till., sem hv. þm. Barð. og fleiri fluttu í fyrra, að öðru leyti en því, að nú er bætt inn í, að rannsókn fari fram einnig á tækjum til hafnagerða.

Það er alveg rétt, að fjvn. afgreiddi ekki þessa till. frá sér í fyrra. Ég skal ekki fara nánar út í það atriði, en aðeins geta þess, að það er nefndinni, held ég, allri ljóst, að það er kannske ekki mest þörf á því að láta fara fram ýtarlega rannsókn á þessum málum, fyrst og fremst vegna þess, að það hafa alltaf legið fyrir á undanfórnum árum í fjvn. óskir bæði frá vegamálastjóra og vitamálastjóra um mun hærri fjárhæðir til kaupa á ýmiss konar tækjum en fært hefur þótt að veita, og það hefur því sannarlega ekki verið svo sérstök þörf á því að reka á eftir hvað snertir kröfuna um fleiri tæki, heldur hitt, að finna leiðir til þess, að meira fé væri til ráðstöfunar til þessara tækjakaupa.

Ég hygg, að það séu allir sammála um, að það sé mjög mikil þörf á því að auka vélakost bæði við vegagerð og hafnagerðir og koma þar að stórvirkari tækjum, og bæði vitamálastjóri og vegamálastjóri hafa haft á þjónunum nýjar till. um þau efni og óskir um stórvirkari tæki en nú eru. Spurningin er aðeins sú, hvort talið verður fært af því fé, sem til ráðstöfunar er hverju sinni við afgreiðslu fjárlaga, að auka allverulega þessar fjárhæðir, og það er vitanlega það, sem fyrst og fremst þarf að gera, því að þótt athuginin sé góðra gjalda verð og sjálfsagt að gera sér grein fyrir því, hvað hér skortir á, eins og á öðrum sviðum, þá verður, til þess að það verði annað og meira en pappírs gagn, að horfa á hina hliðina, hvaða úrræði eru til fjáröflunar í þessu sambandi, og þetta er a. m. k. sú hliðin, sem snýr að fjvn., a. m. k. finnst mér það persónulega. Ég hef ekkert umboð til að tala hér fyrir nefndarinn-

ar hönd, en mér finnst það persónulega vera dálítið kyndugt, ef fjvn. t. d. færi sérstaklega að leggja áherzlu á nauðsyn þess að auka vélakost, hvort sem það er í sambandi við þetta eða annað, en leggur þá ekki jafnframt til, að auknar fjárveitingar séu teknar upp í þessu sambandi.

Hitt er svo auðvitað alveg rétt, sem bent var á hér áðan af hv. síðasta ræðumanni, að það er annað vandamál, sem við stöndum andspenis í sambandi við vélvæðingu, bæði við hafnagerðir og vegagerðir, og það er skipting þess fjár, sem til þessara framkvæmda fer. Það er orðið mikið alvörumál, hvað það verður lítið raunverulega úr fé, sem fer sérstaklega til vegagerða, því að þar er skiptingin miklu meiri. Þegar verið er að leggja 15–20 þús. kr. í einn veg, þá gerir það orðið lítið meira en að greiða kostnaðinn við tilfærslu á vélum og mönnum á staðinn. Þá er stór hluti fjárlins uppurinn.

Um það hefur því miður ekki náðst samkomulag að fá á þessu breytingu, og það er út af fyrir sig skiljanlegt. Þarfirnar á auknum vegum eru alls staðar, og menn vilja ógjarnan sleppa þeim krónum, sem þeir hafa haft til vegafarmkvæmdanna. En þegar á málið er horft frá þjóðhagslegu sjónarmiði, hlýtur okkur öllum að vera ljóst, að þetta getur ekki svo áfram gengið, og því stórvirkari og dýrari sem vélarnar verða í rekstri, því meiri þörf er á því, að það sé hægt að nota þær meira á sama stað, en að helmingur tímans og fjármagnsins fari ekki í að flytja þær á milli.

Ég ætla ekki að orðlengja frekar um þetta. Þetta mun koma til athugunar vafalaust í nefnd, en mér þótti aðeins rétt á þessu stigi málsins að vekja athygli á þessu, sem raunar öllum hv. þm. er auðvitað ljóst, að það er vitanlegt, að skortur er á þessum tækjum til bæði vegagerða og hafnagerða, og það, sem fyrst og fremst skiptir máli í þessu sambandi, er það, hvort mönnum sýnist tiltækilegt að auka mjög verulega frá því, sem nú er, fjárveitingar til þessara kaupa, því að óskirnar um tækjakaupin hafa verið fyrir hendi frá báðum þessum embættum.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv. og til fjvn. með 27 shlj. atkv.

Á 46. fundi í Sp., 14. marz, var till. tekin til síðari umr. (A. 25, n. 450).

Frsn. (Halldór Ásgrímsson): Herra forseti. Fjvn. hefur athugað þáttill. þessa og sent hana til umsagnar vegamálastjóra og hafnamálastjóra og fengið frá báðum ýtarlegar skýrslur um véla- og áhaldaeign stofnananna og eins hvað þeir telja, að á vanti í því efni. Vegamálastjóri telur, að kostnaðurinn við kaup á nauðsynlegum vélum og á öðrum áhöldum til vega- og brúagerða nemi um 15.4 millj. kr. auk 2.6 millj. til að koma upp vélageymslum og viðgerðarstöðvum, eða samtals 18 millj. kr. Bæði fyrrverandi og núverandi vegamálastjórar telja mjög æskilegt, að hægt verði að fullnægja

þessari þörf á næstu 3—4 árum. Gerir fyrrverandi vegamálastjóri ráð fyrir, að árleg fjárveiting á fjárlögum til kaupa á áhöldum vegna vegamálskrifstofunnar þurfi næstu fjögur ár að hækka um 1.2 millj. árlega, eða úr 600 þús., eins og sú fjárveiting er nú í fjárlögum, í 1800 þús. Kr. Það, sem þá vantar á, er áætlað að fáið með árlegum tekjuafgangi af rekstri eigin véla.

Samkv. skýrslu hafnamálastjóra er fjárþörf hans stofnunar miklu minni, eða nálægt 2½ millj. til áhaldakaupa og auk þess um 6 millj. kr. til að koma upp verkstæði og til kaupa á stærri hafnagerðartækjum.

Frá hafnamálastjóra liggur ekki fyrir till. um, hvenær hann telur æskilegt að lokið verði þessum framkvæmdum, og ekki heldur, hvað ætla má að stofnunin geti lagt af mörkum til þeirra hluta af árlegum rekstrartækjum eigin áhalda, en hafnamálastjórinn hefur tjáð sig fúsan að láta slíkar upplýsingar í té, þegar óskað er.

Þáttill. þessi, sem hér er til umr., er þriðjætt: Fyrst, að aflað sé upplýsinga um, hvað nú sé tiltækt á vegum hafna- og vegamálastjórnanna af fullkomnum og hentugum vélum og verkfærum til hafna- og vegagerða. Í öðru lagi að fá yfirlit yfir, hvernig umbóta er þörf, með það fyrir augum, að ætíð og alls staðar geti slík áhöld verið til staðar, þar sem opinberar framkvæmdir fara fram. Og í þriðja lagi, að eftir að slíkar upplýsingar liggja fyrir, verði hraðað, eftir því sem unnt er, að úr verði bætt.

Það verður að telja, að með skýrslum vega- og hafnamálastjórnanna, sem prentaðar eru með álit fjvn., sé tveim fyrstu atriðum þáttill. fullnægt. Eftir er þá að leysa þá þrautina, sem þyngst er, en fjvn. er sammála flm. um að verði að gera eins fljótt og unnt er, þ. e. að veita nægilegt fé til umbóta í þessu efni, en slíkt verður að teljast verkefni fjárveitingavaldsins á næstu árum.

Með tilliti til þess, sem ég hef nú vikið að, er niðurstaða fjvn. í málinu sú, sem frá er greint í niðurlagi nál. á þskj. 450 og er svo hljóðandi:

„Við athugun máls þessa hefur komið í ljós, að enn skortir verulega á, að fyrir hendi sé nægur vélakostur til vega- og hafnagerða, en það á aftur rót sína að rekja til þess, að Alþ. hefur ekki á undanförunum árum séð sér fært að veita nægilega mikið fé í þessu skyni. En þar sem fjárlög fyrir yfirstandandi ár hafa verið afgreidd og því ekki eftir venjulegum fjárveitingaleiðum viðbótarfjárfamlaga að vænta á árinu, hlýtur úrbót í þessu efni að vera háð því, að unnt verði framvegis að veita meira fé í fjárlögum til véla- og áhaldakaupa en verið hefur, og í trausti þess, að svo megi verða, samþykkir Alþingi að vísa tillögu þessari til ríkisstjórnarinnar.“

Till. fjvn. er því af framangreindum ástæðum sú, að málinu verði vísað til ríkisstjórnarinnar.

Skúli Guðmundsson: Herra forseti, Ég vil af hálfu okkar flm. till. á þskj. 25 þakka hv. fjvn.

fyrir þá athugun, sem hún hefur látið fram fara á því máli, sem till. fjallar um, og við flm. getum fallist á það, að málið fái þá afgreiðslu, sem hv. fjvn. leggur til, þar sem við getum fallist á þau rök, sem n. færir fram fyrir því, að eðlilegt sé, eins og á stendur, að afgreiða málið með þeim hætti.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 47. fundi í Sp., 15. marz, var fram haldið síðari umr. um till.

ATKVGR.

Till. fjvn. á þskj. 450 um að vísa málinu til ríkisstj. samþ. með 32 shlj. atkv.

2. Vegagerð og brúarstæði í Skagafirði.

Á 8. fundi í Sp., 2. nóv., var útbýtt:

Till. til þál. um rannsókn til undirbúnings fyrirhugaðri vegagerð í Skagafirði og ákvörðun brúarstæða í því sambandi [77. mál] (A. 84).

Á 9. og 11. fundi í Sp., 3. og 9. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 13. fundi í Sp., 16. nóv., var till. enn tekin til fyrri umr.

Flm. (Jón Sigurðsson): Herra forseti, Þessari þáttill. fylgir allýtarleg grg., og sé ég ekki ástæðu til þess að endurtaka efni hennar hér. Tilgangur till. er að ýta á um, að fram fari rækileg rannsókn um, hvernig vegakerfi á tilteknum hluta Skagafjarðar verði haganlegast fyrir komið, bæði fyrir almenning og fyrir ríkissjóð og sýsluvegasjóð Skagafjarðarsýslu, áður en þau tvö brúarstæði, sem standa í sambandi við þessa vegagerð, eru endanlega ákveðin.

Um þetta hafa orðið nokkrar ópólitískar deilur, aðallega hagsmunatogstreita milli örfárar heimila. Ég hygg, að bezta ráðið til þess að setja niður slíkar deilur og fá menn til þess að hugsa um málið á breiðari grundvelli verði það, að hlutlaus og ýtarleg rannsókn fari fram á því, hvernig vegakerfinu verði þarna bezt fyrir komið, þannig að þá sé frekar von til, að menn geti við unað.

Það getur verið álitamál, hvert á að vísa þessari till. Ég hygg, að það sé eðlilegast, þar sem hér er samhliða allmikið fjárhagsmál, að till. verði vísað til fjvn. að lokinni þessari umr.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv. og til fjvn. með 27 shlj. atkv.

Á 46. fundi í Sp., 14. marz, var till. tekin til síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 48. fundi í Sp., 21. marz, var till. aftur tekin til síðari umr. (A. 84, n. 441).

Frsm. (Magnús Jónsson): Herra forseti. Í till. þeirri, sem er á þskj. 84, um rannsókn til undirbúnings fyrirhugaðri vegagerð í Skagafirði og ákvörðun brúarstæða í því sambandi, er gert ráð fyrir, að Alþ. skori á ríkisstj. að láta framkvæma athugun á því, hvernig bezt verði komið á tilteknum vegabótum í héraðinu, svo sem till. segir til um, og jafnframt með það í huga að fá bætt akvegasamband milli Skagafjarðar og Eyjafjarðar, þ. e. a. s. að skapa auknið öryggi á Norðurlandsleiðinni einnig í sambandi við þetta mál.

Fjvn. hefur leitað um till. þessa álits vegamálastjóra, og hefur hann gefið nefndinni mjög ýtarlega og greinargóða umsögn um málið, sem prentuð er sem fskj. með nál. fjvn. á þskj. 441. Samkv. þessari umsögn vegamálastjóra, sem er samín af fyrrverandi vegamálastjóra, Geir Zoëga, sem tekur fram, að hann hafi borið hana undir eftirmann sinn, núverandi vegamálastjóra, og yfirverkfræðing vegamálaskrifstofunnar og þeir séu allir sammála, er það skoðun fjvn., að mál þetta hafi verið það rækilega athugað frá öllum hliðum, að það ætti að vera auðið á grundvelli þessarar athugunar að taka um það endanlega ákvörðun, hvernig þessari vegagerð verði hagað, en það er einmitt tilgangurinn með þáttill.

Það er vitanlega mikils um vert í sambandi við þetta mál hér eins og annars staðar, þar sem um vegagerðir er að ræða, að gera sér fyrir fram sem bezta grein fyrir því, hvernig því verði þjóðhagslega bezt fyrir komið, og því ekki nema eðlilegt, að allt slíkt sé kannað til hlítar. En þar sem fjvn. álitur, að þessi athugun sé þegar rækilega framkvæmd, þá sýnist henni ekki ástæða til að samþykkja till. í því formi, að ríkisstj. verði falið að láta framkvæma þessa athugun, heldur að till. verði vísað til ríkisstj. með þeirri forsendu, að þessi athugun sé þegar það vel framkvæmd, að það

ætti að vera þarflaust að láta dragast lengur að taka ákvörðun um, hvernig þessu yrði háttáð.

Það hefur hins vegar ekki legið fyrir fjvn. og eins og málið hefur legið fyrir hefur fjvn. ekki talið það í sínum verkahring á þessu stigi málsins að taka afstöðu til málsins á þann veg að segja neina ákveðna skoðun um það, hvernig þessu skuli háttáð, heldur hefur hún aðeins talið eðlilegt með hliðsjón af ályktunartillögunni að kanna, hvaða undirbúningur hafi farið fram í þessu sambandi. Það er sem sagt samdóma álit n., að þessi athugun hafi þegar verið gerð það rækilega, að réttust meðferð á till. sé að vísa henni til ríkisstjórnarinnar.

Jón Sigurðsson: Herra forseti. Eins og bréf vegamálastjóra, sem prentað er með nál., sem hér liggur fyrir, ber með sér, er rannsókn sú, sem till. fjallar um, svo langt á veg komin og það ýtarleg, að ég get eftir atvikum fallizt á afgreiðslu fjvn. á málinu, þar eð þau atriði málsins, sem enn þá eru ekki fullrannsókuð, liggja nú engu að síður það ljóst fyrir af bréfi vegamálastjórnarinnar, að augljóst er, hvað rétt er og skynsamlegast að gera í þessum málum, en það hefur verið allmjög á huldu. Og á það vil ég leggja áherzlu, að tillögum vegamálastjóra, sem fram koma í bréfi hans, verði fylgt í öllum greinum. Annað tel ég í raun og veru óverjandi, eins og málið liggur nú fyrir.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 49. fundi í Sp., 22. marz, var fram haldið síðari umr. um till.

ATKVGR.

Till. fjvn. á þskj. 441 um að vísa málinu til ríkisstj. samþ. með 29 shlj. atkv.

Pingsályktunartillögur ekki útræddar.

1. Flugvallagerð (till. JJós og KGuðj).

Á deildafundum 12. okt. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um endurbætur og stækkun flugvallarins í Vestmannaeyjum [27. mál] (A. 27).

Á 5. og 7. fundi í Sp., 19. og 26. okt., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 8. fundi í Sp., 2. nóv., var till. enn tekin til fyrri umr.

Flm. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Á síðasta þingi fluttum við, sem nú flytjum þessa till., þáttill. um, að hraðað yrði framkvæmdum til stækkunar á flugvöllinum í Vestmannaeyjum, þ. e. a. s. þann veg var þetta flutt, að ég flutti aðaltill. og hv. 9. landsk. fylgdi í kjölfarið með brtt. við hana. En þar sem þær báðar stefndu að sama marki, tel ég rétt að orði komizt um, að við höfum báðir flutt till. um þetta mál á síðasta þingi.

Þessi till. okkar var í höfuðatriðum um stækkun flugvallarins. Það er vitað, að í Vestmannaeyjum er um eina flugbraut að ræða frá austri til vesturs, og hefur mikið verið um það talað, að þessu þyrfti að breyta þannig, að landing gæti verið örugg, þó að vindur stæði ekki beint af austri eða beint af vestri. Þess eru ótal dæmi, að í mjög litlum vindi, sem annaðhvort er suðlægur eða norðlægur eða suðvestlægur jafnvel eða norðvestlægur, stöðvast flug til Vestmannaeyja, vegna þess að ekki þykir tryggt vegna hliðarvinds að lenda eða fljúga af vellinum.

Till. okkar frá síðasta þingi miðuðu, eins og ég sagði, aðallega í þessa átt. Nú flytjum við till. um það fyrst og fremst að fá Alþ. til að álykta að fela ríkisstj. að láta ekki lengur dragast, að hafizt verði handa um nauðsynlegt viðhald og umbætur til öryggis á Vestmannaeyjaflugvelli, og svo loks að hraða svo sem unnt er stækkun vallarins. Þetta er orðalag þáttill., sem nú liggur fyrir.

Ástæða er til, að við erum báðir, hv. 9. landsk. og ég, sannfærðir um nauðsynina á því, að flytja till. nú með þessu orðalagi, og sú ástæða er, að í sumar var mót von okkar ekkert unnið að því að bæta flugvöllinn í Vestmannaeyjum annað en það, sem turnvörðurinn gerir í frítímum sínum eða þegar hann má vera að því vegna annarra anna að bæta

áfallnar skemmdir, svo sem hann nær til, og gefur auga leið, að einn maður og þótt tveir væru orka ekki miklu í því að vinna að viðhaldi jafnstórs svæðis eins og flugvöllurinn er nú. Þetta ástand teljum við svo alvarlegt, að við það megi ekki hlíta, og viljum vekja athygli hins háa Alþingis á þessu atriði.

Ég tel mig hafa sérstaka ástæðu til þess að vera vonsvikinn yfir því aðgerðaleysi flugmálastjórnarinnar, sem átti sér stað nú í sumar, meðan vel var fært að vinna við lagfæringu og viðhald vallarins, eftir þá afgreiðslu, sem þáttill. á síðasta þingi fékk hjá hv. fjvn. og var þannig orðuð, með leyfi hæstv. forseta:

„Þess má vænta, að flugmálastjórnin verji af fjárveitingu til flugvallagerðar svo miklu fé til umbóta á Vestmannaeyjaflugvelli sem unnt er með hliðsjón af öðrum þörfum á þessu sviði.“

Þetta var till. hv. fjvn. Hún kom að visu ekki fram til beinnar samþykktar á Alþingi, en mundi að sjálfsögðu hafa verið samþykkt, ef málið hefði verið tekið fyrir.

Eftir að þessi afgreiðsla komst á þetta stig og ég sá fram á það, að fullkomin afgreiðsla málsins fengist ekki á þinginu vegna tímans, átti ég ýtarlegt tal um þetta við hv. flugmálastjóra, og ég tel mig hafa fengið svo eindregið loforð fyrir mjög mikilli viðhaldsvinnu á þessum flugvelli á komanda sumri þá, þ. e. núna á s. l. sumri, að ég var fullkomlega öruggur um það með sjálfum mér, að þessum málum yrði sinnt í anda þess, sem ég hafði farið fram á, og í anda þess, sem hv. fjvn. vildi gera að sinni till. Ég skal ekki nefna þá upphæð, sem hv. flugvallastjóri taldi sig mundu geta unnið þarna fyrir, af því að ég þori ekki svo að treysta minni mínu — þetta var í samtali — að ég gæti ábyrgzt, að ég færi þar rétt með, en mér þótti hún svo há, að fullkomið öryggi væri fyrir því, að viðhald vallarins a. m. k. yrði ekki látið sitja á hakanum s. l. sumar. Til áréttingar þessu loforði var sagt, að ef hæstv. flugmrh. vildi leyfa og teldi sig geta leyft meiri vinnu en um var talað, þá skyldi það og verða gert. Í framhaldi af því átti ég tal við hæstv. ráðh. og fékk hjá honum fyrirheit um það, að ekki skyldi standa á hans samþykki til þessara hluta. Það, sem skeð hefur síðan, er svo bara það, að viðhald vallarins hefur nærfellt legið niðri að öðru leyti en því, sem ég drap á áðan, að turn-

Flugvallagerð (till. JJós og KGuðj). — Endurbætur á aðalvegum (till. JóhH o. fl.).

vörðurinn eða flugvörðurinn hefur haft eftirlit með, ef holur eða því um líkt hefur myndast. Og nú er svo komið, að allir telja, að ofaniburðurinn á vellinum sé orðinn hættulega grunnur, m. ö. o. slitlagið, sem kallað er, sé mikils til of þunnt.

Af þessum ástæðum er almennt álit, að ástand þessa flugvallar verði að telja óviðunandi eins og er og að það þyrfti, ef tíð væri til þess, bráðra aðgerða við til þess að auka slitlagið og lengja flugvöllinn vestur á bóginn til frekara öryggis, þegar lent er frá austri, eins og við flm. höfum lýst allgreinilega í þeirri greinargerð, sem fylgir þessari þáttill.

Vestmannaeyjar eru svo í sveit settar, sem allir vita, að þar geta iðulega orðið miklar samgönguteppur á sjó og ekki síður í lofti, á meðan ástand flugvallarins er ekki bætt mikið frá því, sem nú er. Á hinn bóginn þróast mikið athafnalíf í Eyjum. Þangað sækja auk heimamanna margir aðkomumenn atvinnu. Framleiðslan er mikil og afköstin. Allt þetta styður þá réttmætu ósk fólksins, sem þarna býr, og þess fólks, sem þarf til Eyja að ferðast eða við Eyjamenn að skipta, að samilegt öryggi sé reynt að hafa á þeim samgönguleiðum, sem þarna er um að ræða, og þá ekki síður í lofti en á legi.

Ég skal svo ekki hafa um þetta mál fleiri orð að sinni. Við flm. höfum talið fullkomna ástæðu til að hreyfa þessu máli í annað sinn hér á Alþ., og ég hlýt að setja það traust til þingsins yfirleitt og þeirrar hv. n., sem fær þetta mál í hendur, að stefnt verði að því að bæta úr hinu slæma ástandi, sem nú er í þessum efnum, hið allra fyrsta.

Við erum vitaskuld, hvorugur okkar flm., neinir sérfræðingar í því, með hvaða aðferðum eigi að gera þetta, sem hér liggur fyrir. En það þarf ekki sérfræðinga til að vita það og sjá, að ofaniburðurinn á vellinum er orðinn mikils til of þunnur og þarf því mjög að bæta hann, og þarf ekki neina sérfræðinga heldur til að sjá það og skilja, að lenging flugbrautarinnar í vesturátt, á meðan ekki eru hafðar stærri aðgerðir, að gera hann að krossbraut t. d. frá norðri til suðurs, auk þess sem braut liggur frá austri til vesturs, mundi auka stórum það öryggi, sem hægt er að koma þarna á án mikils kostnaðar. Þegar flogið er að Eyjunum að austan, eins og margir hér á Alþ. munu kannast við, er komið inn yfir svo strandbrattan hluta Eyjanna, að það má segja, að það sé eins og nokkurs konar fjallsbrún, sem flogið er inn yfir, og það verður að vera í þeirri hæð, að flugvélnar þurfi ekki að tylla sér allt of nálægt þeirri brún, heldur geti flogið lengra inn á brautina í vesturátt til þess að ná sem mestu öryggi. Það er núna, eins og ástatt er, mjög örðugt, en það mundi mikið úr rakna, ef flugbraut þessi væri lengd hæfilega mikið vestur á bóginn, þannig að vélarnar hefðu lengra athafnasvæði til þess að stöðva sig á undir slíkum kringumstæðum.

Ég vil svo vona, að hv. Alþ. taki vel í þetta

mál, og mælast til þess, að till. sé vísað til hv. fjvn. að lokinni þessari umr., eða þá, ef umr. er frestað, að till. verði vísað til nefndarinnar á þann veg.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv. og til fjvn. með 27 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

2. Endurbætur á aðalvegum (till. JóhH o. fl.).

Á deildafundum 12. okt. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um að gera aðalakvegi landsins úr varanlegu efni [29. mál] (A. 29).

Á 5. fundi í Sp., 19. okt., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Jóhann Hafstein): Ég þarf ekki á þessu stigi málsins að fjölýrða um þessa till., sem hér liggur fyrir. Hún var flutt á síðasta þingi, en þá var mjög liðið á þingtímann, og fékk hún þess vegna ekki afgreiðslu. Í þessari þáttill. er vakin athygli á mjög veigamiklum þætti í efnahags- og atvinnulífi okkar Íslendinga, sem sé hvernig hægkvæmast sé að gera aðalakvegi landsins úr varanlegu efni.

Við búum í dag við mjög öra þróun í ökutækjum. Umferðin eykst hröðum skrefum, og þau flutningatæki, sem notuð eru á akvegnum, stækka. Og hv. þm. öllum er það mjög vel kunnugt, hversu erfitt viðfangsefni það er fyrir fjárveitingavaldið á hverjum tíma að mæta þeim þörfum, sem hér er um að ræða, þ. e. a. s. að hafa fullnægjandi vegagerð og viðhald með þeim hætti, að ekki fari fram úr öllu hófi, hve miklu fé þarf til sjálfs viðhaldsins að verja, og einnig að koma í veg fyrir þá miklu sóun verðmæta, sem bilun og slit á ökutækjum hafa í för með sér, þegar ekki er hægt að hafa vegaviðhaldið í samræmi við kröfur umferðarinnar og flutninga á hverjum tíma. Það hefur á undanförunum árum verið mjög veigamikið og erfitt viðfangsefni hér í höfuðstað landsins að gera akvegina úr nægjanlega varanlegu efni. Það hafa einkum verið farnar tvær leiðir: að malbika þessa vegi eða steypa þá. Af þeirri reynslu, sem fengin er, er langt í land enn þá að ná þeim árangri, sem æskilegt er, vegna þess að það, sem við venjulega köllum í þessu sambandi varanlega vegagerð, hefur ekki við okkar veðráttu og þær aðstæður, sem við búum við, reynzt jafnvaranlegt og til hefur verið ætlað og þess vegna á hverju ári þurft miklu meira fé til viðhalds en æskilegt væri. Reykjavíkurbær hefur um all-

mörg ár haft nána samvinnu við iðnaðardeild atvinnustofnunar háskólans, sem haft hefur með höndum rannsóknir á því, hvaða aðferðir væru heppilegastar hér í sambandi við vegagerð eða gerð malbikaðra vega og einnig steyptra vega, og þar mun liggja fyrir allvegamikil reynsla á þessu sviði.

Eins og ég sagði áðan, þarf þó að vinna af miklu meira kappi að þessu máli að mínu viti en verið hefur og einkum og sér í lagi í sambandi við aðalakvegi landsins frá og til höfuðstaðarins, bæði aðalakvegina norður í land og vegina frá Reykjavík til Suðurlandsundirlendisins. Þar hafa verið á þrjónum á undanförnum árum hugmyndir um nýjar leiðir, Austurveg, sem hv. þm. er kunnugt um, og komið fram till. og verið samþykktar um þessa vegagerð. Það er ekki ólíklegt, að þess sé skammt að biða, ef vel á að vera, að gerður verði nýr akvegur frá Reykjavík til Suðurlandsundirlendisins, og þá skiptir að sjálfsgöðu mjög miklu máli, hvernig til þeirrar vegagerðar er stofnað í upphafi.

Það mun vera, án þess að það sé rakið hér í greinargerð þessarar till., gífurlegt viðhald á ökutækjum á undanförnum árum, sem annazt hafa flutninga á leiðum milli Reykjavíkur og Suðurlandsundirlendisins, og það er einnig gífurlegt viðhald á flutningatækjum t. d. á leið eins og leiðinni suður með sjó, Reykjaneshrautinni og til Keflavíkur. Allt þetta er ærið umhugsunarefni. En það er einnig skoðun okkar flm., að það þurfi til viðbótar við það, sem fram að þessu hefur verið unnið að þessum málum, að hefja miklu viðtækari rannsókn á því, hvernig þessum málum verður best hattað, og þá að leggja meiri áherzlu en gert hefur verið á að athuga eða fá þekkingu frá öðrum þjóðum, sem hafa meiri reynslu en við á þessu sviði og hafa leyst þessi viðfangsefni á undan okkur.

Ég geri ekki ráð fyrir því, að það sé vanda bundið fyrir þingið að afgreiða þessa till., sem fyrst og fremst felur hæstv. ríkisstj. að hafa forgöngu um rannsókn á sviði þessa máls í samráði við vegamálastjórnina, því að síðar, þegar slíki rannsókn væri lokið, væri að því komið, að þing og stjórn og aðrir aðilar, sem hér um fjalla, tækju ákvarðanir á grundvelli þeirrar rannsóknar. En það er höfuðnaðsyn að draga ekki að leggja megin-kapp á að gera sér grein fyrir, hvort við Íslendingar getum ekki í miklu ríkari mæli en hingað til unnið alveg sérstaklega að endurbótum á því sviði vegamálanna, sem þessi till. fjallar um. Og ég vil leggja áherzlu á það vegna þeirra umræðna, sem síðast áttu sér stað um till. á þskj. 25, að hér eru í raun og veru, þó að það sé að vissu leyti um skyld mál að ræða, að öðru leyti óskyld mál, því að eitt er að hafa nægjanleg og fullkomin tæki til þeirrar vegagerðar, sem við höfum vanizt á undanförnum árum, og annað, hvort við getum ekki skapað nýjan tíma á þessu sviði með nýrri tækni og annarri vegagerð en við höfum búið við.

Ég vil þess vegna mega vænta þess, að

þessi till. hljóti skjóta afgreiðslu þingsins, og vildi mega leggja til, að henni yrði að lokinni þessari umr. vísað til hv. allshn.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Hér stendur líkt á með þessa till. og þá, sem var hér til umr. næst á undan, að ég bar fram á síðasta þingi ásamt nokkrum öðrum hv. þm. þáttill. um nýja skipun á framkvæmd vegagerðar, og þeirri till. var vísað til hv. fjvn., en innihald hennar var svo að segja nákvæmlega sama og er í þeirri till., sem hér er til umr. og síðar kom fram á síðasta þingi. Mismunurinn er raunverulega ekki neinn annar en sá, að ég lagði til að fela þetta ákveðinni stofnun, sem var þó ekkert aðalatriði í málinu, heldur hitt, að sú rannsókn færi fram, sem till. kveður á um. Af einhverjum ástæðum sá ekki hv. fjvn. ástæðu til að afgreiða þetta mál þá, en ég hygg, að það geti allir hv. þm. verið sammála um, að hér sé um svo mikið aðkallandi mál að ræða, að það megi ekki dragast þing eftir þing, að eitthvað sé hafizt handa um framkvæmdir á þessu sviði. Við sjáum viðhald veganna aukast stórkostlega frá ári til árs, sem stafar mikið af því, hversu lítið þol er í því efni, sem notað er til vegagerðarinnar, og þess vegna er aðkallandi nauðsyn að láta rannsaka þessi mál til hlítar.

Mér skilst, að ef til vill höfuðstaðan fyrir því, að þetta mál var ekki afgreitt hér í fyrra, hafi verið það, að ég sem flm. óskaði eftir, að þetta væri falið annarri stofnun en vegagerðinni, þótt hins vegar sé tekið skýrt fram í till., að sú stofnun skuli hafa fullt samráð við vegamálastjóra um athugun á málinu. En sú till. mín var beinlínis vegna þess, að sú stofnun, sem ég benti á að eðlilegast væri að láta rannsaka þetta, stendur í mjög nánu sambandi við margar þær stofnanir erlendis, sem hafa alla aðstöðu til þess að gefa slíkar upplýsingar sem hér um ræðir, og stendur í nánara sambandi við þær stofnanir en nokkur önnur stofnun hér á landi. Hins vegar var, eins og ég sagði áðan, ekkert því til fyrirstöðu að fá samkomulag um orðabreytingu á greininni.

Ég vil því mælast til þess, að þetta mál fái afgreiðslu á þessu þingi. Hins vegar þykir mér réttara, að þetta mál fari til fjvn., og mun gera það að till. minni. Fyrsti flm. gerði að till. sinni, að málið fari til allshn. Þessi till., ef samþykkt verður, hlýtur að hafa mjög mikil útgjöld í för með sér, ef nokkurt gagn á að vera af rannsókninni. Mér þykir því mjög eðlilegt, að málið fari til hv. fjvn. Auk þess mun fjvn. hafa unnið að þessu máli allmikið á síðasta þingi, þótt ekki hafi unnizt tími til að ljúka því að fullu. Mér finnst miklu eðlilegri vinnubrögð, að þangað verði málinu vísað. Fjvn. hefur auk þess miklu nánari samvinnu við vegagerðina en nokkur önnur nefnd þingsins. Og eins og ég gat um áðan, er það sýnilegt, að ef till. verður samþ., þá hlýtur hún að hafa allmikil fjárútlát í för með sér, enda hefur hæstv. forseti ákveðið

um hana tvær umr. Ég geri að till minni, að málinu verði því vísað til hv. fjvn., og vænti þess, að hún afgreiði málið svo snemma á þessu þingi, að það verði hægt að afgreiða það hér, eftir að till. hennar koma fram.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv. og til fjvn. með 23:5 atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin fram.

3. Friðunarsvæði fyrir Vestfjörðum.

Á deildafundum 14. okt. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um stækkun friðunarsvæðis fyrir Vestfjörðum [36. mál] (A. 40).

Á 5. fundi í Sp., 19. okt., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 7. fundi í Sp., 25. okt., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Þessi till. er nú flutt í þriðja sinn, og hefur í bæði skiptin, sem hún hefur áður verið flutt, verið gerð rækileg grein fyrir efni hennar. Ég hygg, að nú sé líka svo komið, að um það sé enginn ágreiningur, að það sé hin mesta lífsnauðsyn fyrir atvinnulíf Vestfirðinga, að ráðstafanir á þá lund, sem fram á er farið í till., verði gerðar, ef menn vilja halda byggð á Vestfjörðum.

Aðalefni till. er það, að friðunarlínan frá Bjargtöngum til Horns verði færð út um 12 sjómilur frá því, sem nú er. Fyrir þessari nauðsyn liggja þær brýnu ástæður, að úti fyrir Vestfjörðum liggja auðugustu togaramið í heimi, Halamiðin, en út að þessum togaramiðum liggja svo vélbátaslóðir Vestfirðinga, en inn á vélbátamiðin kemst fiskgengdin ekki sökum hinnar miklu ágengni erlendra og innlendra togveiðiskipa úti fyrir.

Ég hygg, að það sé alveg óþarft, enda vita-tilgangslaust, að hafa mörg orð um þessa till. Hv. þm. vita, hvað hér er um að ræða, og þeir hafa ekki brotið handjárn stjórnar-flokkanna þrátt fyrir þá vitneskju sína, og þeir verða vafalaust ekki sannfærðir með orðum.

Það hefur fleira gerzt, síðan þessi till. var flutt. Það hafa verið gerðar samþykktir af fiskideildum Vestfjarða á fiskipingi, af þing- og héraðsmála fundi Vestur-Ísfirðinga og á fjöldamörgum samkomum, þar sem menn hafa verið saman komnir úr öllum stjórnmalaflokkum og fulltrúar fyrir ýmsar atvinnugreinar,

og allar hafa þessar samþykktir verið gerðar einróma og skorað á þing og stjórn að leysa þetta grundvallarnauðsynjamál vestfirzkra atvinnuvega. En það hefur verið dauðheyrzt við.

En það hefur meira gerzt. Það er nú orðið víðurkennt af öllum, að vestfirzka vélbátatúgerð er í voða vegna aukins ágangs togveiðiskipa á Vestfjarðamiðum, samtímis því sem létt hefur verið ágengni togveiðiskipa af fiskimiðum, einkanlega við Suðvesturland, með ráðstöfunum þings og stjórnar.

Það hefur meira gerzt, sem ætti að verka á þingheim og stjórn frekar en orð geta gert. Það hafa verið kubbaðir í sundur vélbátar undir línunni á Vestfjarðamiðum af stálstafni brezkra togara og vestfirzkum sjómönnum grandað á þann hátt, en ríkisstj. og Alp. hafa samt sofið og sofa enn.

Ég kann því engin ráð til þess að mæla fyrir þessari tillögu á annan hátt en þróun tímans hefur gert, og ef það orkar ekki á Alp., þá er ekki hægt að vekja þá samkomu til aðgerða í þessu máli. Það hefur verið ákveðin ein umr. um málið, og legg ég til, að henni verði frestað og málinu vísað til allshn.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 28 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndaráliti frá meiri hl. allshn., á þskj. 271, var útbýtt 23. jan., nál. frá minni hl. allshn., á þskj. 350, var útbýtt 9. febr., brtt. barst á þskj. 107, og á 40. fundi í Sp., 22. marz, utan dagskrár, mælti

Hannibal Valdimarsson: Herra forseti. Undan því hefur oft verið kvartað, að fjöldi mála lægi í nefnd og fengist þaðan ekki afgreiddur, og ástæða er til að taka undir þær umkvartanir nú, því að fjöldi mála, sem fram komu í byrjun þings, liggur þar enn og fæst ekki við hreyft. En nú er hér upp tekinn samt nýr háttur til að liggja á málum, og það gerist á þann hátt, að vikur og jafnvel mánuðir liða, eftir að n. hefur afgreitt mál, og þó er það ekki tekið á dagskrá. Um þetta hlýtur að vera að sakast annaðhvort við forseta þingsins eða við einhver öfl að baki þeim, t. d. eins og hæstv. ríkisstj., og verður ekki um það deilt, að slík vinnubrögð eru vitaverð.

Í upphafi þessa þings var lögð fram þáttill. um stækkun friðunarsvæðis fyrir Vestfjörðum, og þann 21. jan. gaf meiri hl. n. út álit, og virtist eiga að fylgja því eftir til afgreiðslu með skjótum hætti, því að það var boðaður þingfundur, ég held að kvöldi næsta dags, og þingfréttamaður látinn fara með það í útvarpið, að kvöldfundur ætti að vera um þetta mál. En svo var hann afboðaður í skyndi, og síðan hefur málið ekki verið tekið á dagskrá. Það var 21. jan. Síðan gaf minni hl. n. út nál., mikið og allýtarlegt, nokkrum

dögum síðar, eða þann 6. febr., en þrátt fyrir það að bæði meiri hl. og minni hl. n. hafi þannig afgreitt málið frá sér, hefur það ekki komið á dagskrá.

Ég vil leyfa mér að vita þessi nýju vinnubrögð við að liggja á málum, sem jafnvel er búið að afgreiða í nefnd, og saka þar þá ekki fyrst og fremst forseta, heldur fyrst og fremst hæstv. ríkisstj. fyrir slík vinnubrögð, tel þau jafnvitaverð fyrir því.

Till. var ekki á dagskrá tekin framár.

4. Varnarsamningur milli Íslands og Bandaríkjanna (till. GilsG og BergS).

Á 4. fundi í Sp., 17. okt., var útbýtt:

Till. til þál. um uppsögn herstöðvasamnings milli Íslands og Bandaríkjanna [38. mál] (A. 43).

Á 5. fundi í Sp., 19. okt., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 11. fundi í Sp., 9. nóv., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Gils Guðmundsson): Herra forseti. Við þm. Þjóðvfl. flytjum nú í þriðja sinn till. til þál. um uppsögn herstöðvasamningsins við Bandaríki Norður-Ameríku. Jafnframt felst í till. okkar nú eins og áður ákvæði um það, með hverjum hætti hægt yrði að gera dvöl Bandaríkjahers, meðan hann hverfur ekki algerlega úr landi, sem skaðminnsta fyrir þjóðina. En þrátt fyrir þau ákvæði leggjum við að sjálfsögðu megináherzlu á það, að slíkar ráðstafanir verða ævinlega ófullkomnar, ekkert gagnar til hlítar annað en uppsögn samningsins og brottför hersins.

Við þjóðvarnarmenn höfum alloft á undanförnum þingum haft tækifæri til að bera fram þau almennu rök, sem til þess liggja, að við teljum hersetu framandi þjóðar í landi okkar ekki aðeins varhugaverða, heldur stórhættulega. Við höfum rækilega á það bent, að eftir tilkomu hinna ægilegu atómvopna sé það ekkert annað en fjarstæða að tala um, að nokkur þúsund manna setulið hér sé íslenzku þjóðinni til verndar, ef til stórveldastyrjaldar kynni að draga. Með óhrekjanlegum rökum hefur þrásinnis verið sýnt fram á það, að eins og nú er orðið háttáð hernaðaraðstöðu og hertækni, sé herstöð hér á landi a. m. k. gagnslaus og mjög varhugaverð á friðartímum, en stórhættuleg á tímum ófriðar.

Ég ætla ekki að þessu sinni að endurtaka öll þau rök, sem flutt hafa verið fram þessari skoðun til stuðnings. Hins vegar vil ég fara fáeinum orðum um ástandið í alþjóðamálum, eins og það blasir við nú í dag.

Ég fæ ekki betur séð en jafnvel þeir menn, sem töldu herstöðvasamninginn frá 1951 illa nauðsyn vegna yfirvofandi styrjaldarhættu, hljóti nú að taka afstöðu sína í þessu máli til alvarlegrar endurskoðunar, þar sem aðstæður eru óneitanlega breyttar á ýmsa lund frá því, sem var fyrir 4—5 árum. Breytingar þessar hafa orðið smám saman og þó einkum með tvennum hætti: Annars vegar gerbreytt hernaðartækni, eins og ég nefndi áðan, hernaðartækni, sem veldur því, að allar eldri kenningar um möguleika til að verja einstök lönd og landshluta í styrjöld eru gersamlega úreltar. Hins vegar er sú staðreynd, að á síðustu missirum hefur óneitanlega dregið til muna úr viðsjám milli austurs og vesturs, auk þess sem málamiðlunar- og hlutleysisstefnunni hefur vaxið mjög fiskur um hrygg. Eru þess mörg dæmi, að ábyrgir valdamenn stórveldanna, jafnvel hinir æðstu forustumenn þeirra, telja tímabil kalda stríðsins svokallaða nú á enda og hafa þrásinnis lýst því yfir, að fram undan sé tímabil friðsamlegs samstarfs í alþjóðamálum og friðsamlegrar samkeppni á atvinnusviði, þar sem þjóðir, er búa við ólíkt þjóðskipulag og hagkerfi, ættu að geta þrífist án þess að grípa til örþrífaraða hernaðarins, sem æ fleiri gera sér nú ljóst að hljóti að leiða ólýsanlegt ból yfir allt mannkyn.

Þessi þróun heimsálanna í friðsamlegri átt kom glögglega fram á fundi æðstu manna fjórveldanna í Genf á s. l. sumri. Kjarnorkuráðstefna sú, sem haldin var í sömu borg nokkrum vikum síðar, markaði þó ef til vill enn þá merkari tímamót og er að margra dómi merkasti heimsviðburður síðustu ára, sá viðburður, sem gefur hvað mestar vonir um, að takast megi að leysa alþjóðavandamál með friðsamlegum hætti. Á ráðstefnu þessari kepptust stórveldin um að gefa upplýsingar um kjarnorkumál, upplýsingar, sem allt fram að þeim tíma höfðu verið taldar hin mikilvægustu hernaðarleyndarmál. Og sérfræðingar stórveldanna allra lögðu á það megináherzlu, að ný heimsstyrjöld mundi aðeins hafa í för með sér geigvænlega tortímingu, þar sem enginn gæti í rauninni væntt sigurs, en hæglega mætti svo fara, að gervallt mannkyn færist í þeim ragnarökum. Hins vegar mætti auðveldlega, ef þjóðir heims hefðu vit á að velja hinn betri kostinn, hagnýta þau öfl, sem leyst hafa verið úr læðingi með kjarnorkunni, til blessunar fyrir allar þjóðir.

Síðan hafa ýmsir merkir atburðir gerzt í anda þess friðarvilja, sem ríkti á Genfarráðstefnunni. Sovétríkin tilkynntu fyrir nokkrum vikum, að þau hefðu ákveðið að minnka fastaher sinn um 640 þús. manns, og síðan hafa fleiri Austur-Evrópuþjóðir fetað í fótspor þeirra og ákveðið að draga úr herstyrk sínum. Vestan hins svonefnda járntrjalds hefur brezka heimsveldið riðið á vaðið og tilkynnt, að fækkað verði í brezka hernum um 200 þús. manns á nálægum tíma. Allar líkur benda til þess, að fleiri þjóðir Vestur-Evrópu muni fara að dæmi Breta og minnka heri sína,

enda stynja þær margar undir drápsklyfjum hernaðarútgjalda, sem eru að sliga efnahagslíf þeirra.

Þá vil ég aðeins á það minnast, sem al-kunnugt er, að nú í haust tókust um það samningar milli Rússa og Finna, að Rússar hyrfu algerlega úr herstöð þeirri á Porkalaskaga, sem þeir knúðu Finna til að leigja sér til 50 ára við lok síðustu heimsstyrjaldar. Þarna höfðu Rússar þó komið sér upp mjög öflugri herstöð, kostað til þess stórfé og áttu eftir nær 40 ár af samningstímanum. Tóku þeir þegar að flytja lið sitt á brott þaðan, eftir að samningurinn var gerður, og hafa samið um að afhenda Finnum Porkalaskagann algerlega um næstu áramót.

Menn kunna nú að segja, að þó að þessir atburðir allir og ýmsir fleiri hafi vakið sterkar vonir um bætt sambúð og dregið úr viðsjám í alþjóðamálum, séu enn óleyst mörg deilumál, svo sem ljóst sé m. a. af fjórvalda-fundinum nýja, sem nú stendur yfir í Genf. Fréttir þaðan bera það með sér, að erfiðlega gangi að ná samkomulagi um sameiningu alls Þýskalands. Enn er raunar of snemmt að fullyrða nokkuð um árangur eða árangursleysi Genfarfundarins, þar eð fundinum er ekki lokið, en hitt ætti ekki að þurfa að koma neinum á óvart, sem fylgt hafa með samningatíðræðum um djúptæk deilumál stórvelda, bæði fyrr og síðar, þótt ekki falli allt í ljúfa löð þegar í stað, aðilar reyni af fremsta megni að treysta pólitíska aðstöðu sína og ekki reynist á svipstundu kleift að eyða þeirri tortryggni, sem lengi hefur búið um sig, og ýmis öfl hafa blásið að þeim kolum. En aðalatriðið er það, að ekki verður annað séð en nýr tónn einkenni nú allar samningaviðræður og sá vilji ráðamanna stórveldanna sé auðsærri nú en áður, að deilumálin verði að leysast við samningaborð með friðsamlegum hætti. Þau öfl eru tvímælalaust styrkari nú en nokkru sinni síðan kalda stríðið hófst, sem vinna að því að bera klæði á vopnin, hreinsa andrúmsloftið í alþjóðamálum og efla friðsamleg sam-skipti allra þjóða.

Ég hygð því, að naumast verði um það deilt, að ástandið í heimsmálum hefur breyttzt verulega til batnaðar síðan flutningsmenn þessarar till. fluttu hana hér á síðasta Alþingi. Við töldum að vísu mjög sterk rök hniga að því þá, að herstöðvasamningnum við Bandaríkin yrði sagt upp, en hið breytta ástand hefur án efa sannfært enn fleiri Íslendinga um það nú en þá voru samherjar okkar, hversu fjarstætt það er orðið að hafa hér her í landi og halda áfram hervirkjagerð af fullu kappi með þeim afleiðingum, að efnahagslíf þjóðarinnar og atvinnuvegir bíða við það geigvænlegt afhröð.

Allir þeir Íslendingar, og ég treysti því, að það sé mikill meiri hluti þjóðarinnar, sem ekki telja koma til mála að treysta á hervirkjagerð sem atvinnuveg Íslendinga um langa framtíð, hljóta að sjá, að því lengur sem stefnir svo sem nú horfir, því geigvænlegri verða afleiðingarnar og því erfiðara að

snúa við og byggja upp heilbriggt atvinnulíf í landinu að nýju.

Það hefur komið fram með ýmsum hætti, að sú skoðun nýtur æ meira fylgis, að ekki sé seinna vænna að brjóta í blað og taka upp nýja og heillavænlegri stefnu í utanríkismálum. Margir þeir, sem árið 1951 létu sveigjast til fylgis við herstöðvar á þeirri forsendu, að heimsstyrjöld væri ef til vill yfirvofandi, telja nú, að breyttar aðstæður geri uppsögn herstöðvasamningsins óhjákvæmilega og sjálfsagða ráðstöfun. Alþfl., sem var einn þeirra þriggja flokka, er stóðu að herstöðvasamningnum árið 1951, hefur nú á þessu þingi svo og á þinginu í fyrra borið fram till. til þál. um endurskoðun herstöðvasamningsins, að því viðbættu, að fáist ekki fram verulegar breytingar á samningnum, breytingar, sem þeir Alþýðuflokksmenn telja sig geta sætt sig við, þá verði honum sagt upp. Þessi till. er öllu ákveðnari að orðalagi nú en hún var í fyrra, auk þess sem flm. voru þá aðeins nokkrir af þm. flokksins, en nú standa allir Alþýðuflokksþingmenn að tillögu, sem gengur, eins og ég sagði, lengra en hin fyrri.

Þetta sýnir glögglega, hvert straumurinn liggur og að menn hrifast með, jafnvel sumir þeir, sem maður bjóst við fyrir svo sem einu til tveimur árum að yrðu heldur með seinni skipunum. Og enda þótt hv. Alþýðuflokksmenn hafi ekki enn þá stigið skrefið til fulls, svo sem við þjóðvarnarmenn leggjum til að gert verði með því að segja herstöðvasamningnum upp skilyrðislaust, þá fagna ég því af fullri einlægni, að þeir þokast þó skref fyrir skref í áttina. Annað spánýtt dæmi þess, hvernig almenningur í landinu hugsar nú um þessi mál, er ályktun stjórnmalasamtaka, sem héldu þing sitt í þessum mánuði. Ungir sjálfstæðismenn gerðu þar samþykkt um utanríkis- og herstöðvamál. Er þar svo að orði komið, með leyfi hæstv. forseta:

„Ungir sjálfstæðismenn álíta, að segja beri upp landvarnarsamningnum við Bandaríkjamen strax og fært þykir.“

Að vísu er þarna hafður fyrirvari, sem dregur mjög afl úr þessari ályktun. „Strax og fært þykir“ er að sjálfsögðu heldur teygjanlegt orðalag og auðvelt fyrir einn og annan að segja hvenær sem er, að enn þyki ekki fært að stíga þetta skref. En allt um það er þessi ályktun dæmi þess, að ungir sjálfstæðismenn hafa orðið þess áþreifanlega varir, hvert almenningssálitið er nú í landinu, og því hafa forustumenn þeirra talið henta, að gerð yrði sú löðna samþykkt, sem ég vék hér að, ef hún mætti verða til þess að friða einhverja, sem óánægðir eru með hernámsstefnunna og afleiðingar hennar fyrir íslenskt atvinnulíf og þjóðlífið í heild.

En þrátt fyrir allar þær breytingar, sem orðið hafa, bæði á alþjóðavettvangi og viðhorfi manna hér innanlands til herstöðvamálsins, verður þess ekki vart, að hæstv. núverandi ríkisstj. og stuðningsflokkar hennar hér á Alþingi ætli að hreyfa hönd eða fót til

að losa þjóðina við hersetuna. Í þeim herbúðum er ekki einu sinni á því brytt af ráðamönnum, að ástæða sé til endurskoðunar og breytinga á herstöðvasamningnum, en nú er sannarlega tími til kominn að krefja hv. stjórnarflokka um skýr svör við því, hvort þeir hafi ekki myndað sér skoðun um það, hve lengi Bandaríkjaðer eigi að dveljast hér á landi og hve lengi eigi að leyfa honum að halda áfram stórvirkri hervirkjagerð í landinu með þeim afleiðingum, sem það hefur í för með sér.

Háttvirt Alþingi Íslendinga getur ekki lengur skotið sér undan því að endurskoða afstöðu sína til herstöðvasamningsins frá 1951 með fullu tilliti til þeirrar dýrkeyptu reynslu, sem síðan hefur fengist af samningnum, og þeirra atburða, sem gerzt hafa á alþjóðavettvangi.

Við þjóðvarnarmenn erum eindregið þeirrar skoðunar og höfum fulla ástæðu til að ætla, að mikill meiri hluti þjóðarinnar sé á sama máli, að það sé skylda Alþingis við Íslendinga sjálfa, skylda Alþingis við baráttu alls mannkyns fyrir friði og öryggi, að segja herstöðvasamningnum frá 1951 upp, svo sem lagt er til í þessari þingsályktunartillögu.

Þetta mál er svo þrautrétt orðið, að ég sé ekki brýna ástæðu til að fresta um það umræðu; ég tel, að allir hv. alþingismenn geti tekið afstöðu til þess hvenær sem er, og geri því ekki tillögu um nefndarskipun.

Forseti (JörB): Mundi ekki vera heppilegt upp á afgreiðslu málsins að fresta umræðunni samt og vísa því til nefndar? Umr. um sams konar till. var frestað og málinu vísað til hv. utanrnm., og ég ætla, að það sé hyggilegt að hafa sömu aðferð, og mun bera það upp, gera það að till. minni.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 13. fundi í Sp., 16. nóv., var fram haldið inni umr. um till.

ATKVGR.

Till. vísað til utanrnm. með 29 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

5. Flugvallagerð (till. LJós).

Á deildafundum 20. okt. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um flugvallagerð í Norðfirði [52. mál] (A. 57).

Á 7., 8., 17. og 18. fundi í Sp., 26. okt., 2., 23. og 30. nóv., var till. tekin til fyrri umr. Forseti tók málið af dagskrá.

Á 19. fundi í Sp., 2. des., var till. enn tekin til fyrri umr.

Fm. (Lúðvík Jósefsson): Herra forseti. Með till. þessari er gert ráð fyrir, að efnt verði til flugvallargerðar í Norðfirði. Ég sé ekki ástæðu til að hafa hér að þessu sinni mörg orð um till., heldur vísa til þeirrar grg., sem henni fylgir. En aðalatriði málsins er það, að Neskaupstaður, sem er fjölmennasta byggðin á Austurlandi, er nú, eins og málum er komið, að mestu kominn út úr flugsamgöngum þar eystra. Fram að þessu hefur verið haldið uppi reglulegum flugsamgöngum til Norðfjarðar með sjóflugvélum, en á þessu ári varð sú breyting á, að slíkar samgöngur voru lagðar niður. Er nú eingöngu stuðzt við landflug til Egilsstaðaflugvallar, og að því leyti sem Norðfirðingar vilja notfæra sér flugið, þá verða þeir að komast að Egilsstaðaflugvelli eða þaðan og til Norðfjarðar, en milli Neskaupstaðar og Egilsstaða er tveggja tíma ferð í bíl, og þessi leið er ekki bílfær nema 3—4 mánuði á hverju ári, svo að segja má, að Neskaupstaður sé að mestu leyti kominn út úr flugsamgöngum, eins og nú er komið. Það er því vitanlega mjög brýn þörf á því, að hafizt verði handa um allan undirbúning að flugvallagerð í Norðfirði, en talið er af sérfróðum mönnum, að þar sé hægt að gera flugvöll með eðlilegum eða viðráðanlegum tilkostnaði.

Ég vísa svo að öðru leyti til þeirrar grg., sem fylgir till., og óska eftir því, að að lokinni þessari umr. verði till. vísað til fjvn.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv. og til fjvn. með 26 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

6. Strandferðaskipið Herðubreið.

Á deildafundum 20. okt. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um strandferðaskipið Herðubreið [53. mál] (A. 58).

Á 7. fundi í Sp., 26. okt., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 8., 17. og 18. fundi í Sp., 2., 23. og 30. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 19. fundi í Sp., 2. des., var till. enn tekin til fyrri umr.

Fm. (Lúðvík Jósefsson): Herra forseti. Efni þessarar till. er það, að lagt verði fyrir Skipaútgerð ríkisins að haga þannig ferðum strandferðaskipsins Herðubreiðar, að skipið verði látið koma við á öllum Austfjarðahöfnum

bæði í norður- og suðurleið, þegar skipið fer um Austfirði. Austfirðingar hafa þrásinnis gert samþykktir um þetta og beint máli sínu til Skipaútgerðar ríkisins, að þessu yrði þannig hagað, en árangurslaust, og af því hef ég tekið að mér að flytja þessa till. hér og beina því til ríkisstj., að hún hlutist til um, að í þessu efni verði orðið við óskum Austfirðinga.

Þegar Herðubreið var keypt á sínum tíma, var það skýrlega tekið fram, að hún skyldi verða strandferðaskip fyrir Austfirði, og Alþ. hefur hér gert sérstaka samþykkt um það 5. febr. 1953, að skipið skyldi eingöngu notað til samgöngubóta fyrir Austfirðinga, en það skyldi ekki látið fara til Vesturlands, eins og gert hafði verið á tímabili. En áður en Herðubreið kom til, hafði verið starfræktur fyrir Austurlandi sérstakur strandferðabátur, sem hélt uppi samgöngum milli Hornafjarðar og Austfjarðahafna, en það þótti sanngjarnt að fella niður með öllu rekstur þessa strandferðabáts, þegar Herðubreið tók við. En með því að Herðubreið er rekin eins og nú er gert, að hún kemur ekki við nema á nokkrum höfnum í hvorri leið fyrir sig á Austurlandi, þá getur hún ekki þjónað því verkefni, sem henni var ætlað, að halda uppi eðlilegum samgöngum innan fjórðungsins. Nú er t. d. þessu þannig háttað, að á milli Neskaupstaðar, stærsta útgerðarbæjarins á Austurlandi, og Hornafjarðar, vetrarvertíðarstöðvar Austfirðinga, eru engar skipaferðir allt árið. Stærri skipin, Esja og Hekla, koma að visu við í Neskaupstað og á stærri höfnunum eystra, en þær koma ekki við á Hornafirði. Aftur á móti kemur Herðubreið við á Hornafirði, en hún kemur ekki við í Neskaupstað eða stærri höfnunum allajafna. Eru Austfirðingar skiljanlega mjög óánægðir með að hafa ekki samgöngur sín á milli a. m. k. til jafns við það, sem áður var, og hafa því hvað eftir annað óskað eftir því, að strandferðum þessa skips verði háttað eins og segir í þessari till. Ég vil að öðru leyti vísa til þeirrar grg., sem fylgir till., og tel ekki þörf að ræða þetta mál hér frekar að sinni, en óska eftir því, að till. verði að lokinni þessari umr. vísað til fjvn. eða allshn., ég geri ekki verulegan greinarmun á því, en legg nú til, ef forseta sýnist ekki annað, að till. verði vísað til fjvn.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shlj. atkv. og til fjvn. með 31 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

7. Útflutningsframleiðslan.

Á deildafundum 20. okt. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um ráðstafanir gegn stöðvun útflutningsframleiðslunnar [54. mál] (A. 59).

Á 7., 8., 17. og 18. fundi í Sp., 26. okt., 2., 23. og 30. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 19. fundi í Sp., 2. des., var till. enn tekin til fyrri umr.

Flm. (Lúðvík Jósefsson): Herra forseti. Síðan till. þessi var lögð hér fram, er nú liðið talsvert á annan mánuð, og er meginorsökin til þess, að till. hefur ekki verið rædd hér fyrr, sú, að ég hef verið fjarverandi um rösklega mánaðartíma vegna veikinda, en á þessum tíma hafa orðið allverulegar breytingar varðandi það mál, sem till. fjallar um.

Þessi till. er um að skora á ríkisstj. að gera nú þegar nauðsynlegar ráðstafanir til þess að koma í veg fyrir stöðvun karfaveiðanna og karfavinnslunnar og til þess að afstýra stöðvun sildveiðanna og annarra þátta útflutningsframleiðslunnar.

Þegar till. var flutt, stóðu mál þannig, að alger stöðvun vofði yfir í sambandi við karfaveiðar togaraflotans. Þá stóð þannig á, að hér í Reykjavík lágu til jafnaðar 3—4 togarar venjulega 4—5 daga með fullfermi af karfa og gátu ekki fengið afla sinn losaðan vegna þrengsla í frystihúsunum, og ástandið var svipað annars staðar á landinu, að þar var togurunum neitað um losun á afla af sömu ástæðum. Það gefur auga leið, að slíkt sem það, sem þarna kom fyrir, verður að teljast stórvitavert, að til þess þurfi að koma, og það er vitanlega fyrir einhverja meira en litla vanrækslu af hálfu þeirra, sem um eiga að sjá, að svo skuli fara um miðjan októbermánuð, á sama tíma sem hátt er kvartað undan því, að skortur sé á gjaldeyri, og stöðva verður að talsverðu leyti innflutning til landsins, að þá skuli ekki vera hægt að nýta þann afla, sem veiðist, og hann skuli vera skemmdur í stórum stíl, eins og átti sér stað með karfann á þessu tímabili. Allmargir heilir togarafarmar hér í Reykjavík urðu ónýtir í skipunum á þessu tímabili. Það varð að keyra svo að segja hvern einasta fisk úr skipunum beinustu leið til mjölvinnslu í verksmiðjur í staðinn fyrir að vinna fiskinn til frystingar og til miklu meira verðmætis. Auk þess neyddust svo togarnir til þess hver af öðrum að hætta karfaveiðum, sem þó voru arðvænlegustu veiðarnar fyrir skipin, og þeir voru látnir taka upp aðra veiði, sem var vegna tímans miklu óhagstæðari og miklu hæpnara að gæti borið sig. Þó nokkur skipanna voru með þessu knúin til þess að taka upp siglingar á erlendan markað, sem vitanlega hlaut að þýða stórfellt gjaldeyrstjón fyrir þjóðarheildina og mjög vafasama útkomu fyrir skipin sjálf.

Þessi þáttur er að mestu leyti liðinn hjá. Þó ber að athuga það, að enn er óráðið fram

úr því, að um þetta leyti var verið á karfa til togaranna lækkað úr 90 aurum á kg niður í 75 aura, sem jafngilti í sjálfu sér, að þessar veiðar væru stöðvaðar. Meðan þetta lága verið er í gildi, verða ekki teknar upp neinar karfaveiðar hjá togurunum, hvort sem hægt er að veiða mikinn karfa eða ekki. Enn á eftir að ráða fram úr þessum vanda, og sýnist sjálfsagt, að það verði tekið föstum tökum að ráða fram úr því sem einu fyrsta atriði, þegar verið er að reyna að ráða fram úr þeim vanda að hafa til nægan gjaldeyri fyrir þjóðina. Einnig er það, að koma verður í veg fyrir, að til slíks sem þessa komi aftur.

Um það er ekki að villast, að útflutningur á frosnum fiski hafi ekki verið með eðlilegum hætti um þetta leyti. Útflutningurinn á frosnum fiski í septembermánuði var óeðlilega lítill og einnig í októbermánuði miklu minni en á sama tíma áður, og því fór vitanlega sem fór, að húsin fylltust í fyrstu aflahrotu, þóldu ekki aflahrotu skamman tíma, allt fylltist og það varð að neita að taka við aflanum. Svo var auðvitað rokið upp til handa og fóta, eins og vill verða, og afskipuninni komið í gang, en þá var líka aflahrotan gengin hjá að verulegu leyti.

Þá er einnig í þessari till. gert ráð fyrir því, að ríkisstj. láti ekki til stöðvunar koma í sambandi við sildveiðarnar hér við Faxaflóa, en eins og kunnugt er, hefur legið við borð, að þær stöðvuðust nú æ ofan í æ, og raunverulega hefur talsverður hluti af þeirri framléðslu verið stöðvaður núna með því háttalagi, sem á þessu hefur verið. Mér er t. d. kunnugt um það, að þó nokkrir bátar frá Austurlandi og Norðurlandi og annars staðar lengra að, sem hingað höfðu leitað til sildveiðanna, hættu og fóru heim til sín, þegar stöðvunin skall á. En svo þegar búið var að heyja hér taugastríð í viku eða tíu daga og hægt að fá nýja framlengingu, nýtt veiðileyfi handa bátunum, nýjan ríkisstyrk til að halda veiðunum áfram, voru þessir bátar horfnir með öllu úr leik og höfðu ekki aðstöðu til þess að þeytast þá aftur á milli landshorna.

Vitanlega eru slík vinnubrögð sem þau að framlengja um 10–20 þús. tonnur í senn veiðileyfi fyrir sildveiðiflotann um þetta leyti árs fyrir neðan allar hellur. Það á ekki að gilda á því raunverulega neitt bann að halda áfram sildveiðunum, meðan síldin telst boðleg vara og meðan það getur borgað sig þjóðhagslega að halda veiðunum áfram. En það var þegar augljóst mál, að það þurfti miklu minna að greiða með þessari veiði en þarf almennt með veiði bátaflotans.

Enn þá er ástatt nokkuð svipað í þessum efnun. Enn er ríkjandi óvissa um það, hvort allmikil og góð veiði bátanna verði notuð eða hvort bátarnir verði knúðir almennt til þess að hætta, þar sem samningarnir við ríkisstj. eru komnir í prot. Ég tel því, að þó að aðstæður séu allmikið breyttar frá því, sem þær voru, þegar ég flutti þessa till. fyrir hálfum

öðrum mánuði, sé eigi að síður rétt, að till. haldi hér áfram í gegnum þingið og henni verði þá breytt í n., eftir því sem aðstæður hafa breytt og eðlilegt þykir. En það verður að reyna að koma í veg fyrir, að slík óhöpp hendi í sambandi við framléðsluna sem þarna hafa átt sér stað, og hv. Alþingi hlýtur að beina óskum sínum til ríkisstj. í þeim efnun, að komið verði í veg fyrir slíka framléðslustöðvun sem þarna hefur orðið.

Að lokinni þessari umr. óska ég eftir, að till. verði vísað til allshn.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 26 shlj. atkv. og til fjv. með 26 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

8. Póstþjónusta (till. SkG og ÁB).

Á deildafundum 21. okt. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um fjölgun pósthæðna [58. mál] (A. 64).

Á 7. fundi í Sp., 26. okt., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Skúli Guðmundsson): Herra forseti. Ég flyt hér ásamt hv. þm. Dal. till. á þskj. 64 um fjölgun pósthæðna. Þar er lagt til, að ríkisstjórninni verði falið að hlutast til um, að pósthæðnum verði fjölgað um þau héruð, þar sem ferðirnar eru nú strjálstar, svo að póstur verði fluttur um allar byggðir eigi sjaldnar en vikulega árið um kring.

Póstflutningum um landið er hagað með ýmsu móti, og landsmenn eru mjög misjafnlega settir í þeim efnun. Í þeim sveitum, þar sem daglegir mjólkurflutningar eru frá flestum eða öllum heimilum til mjólkurbúa, eins og til dæmis á Suðurlandsundirlöndinu, í Borgarfirði og í Eyjafirði og jafnvel víðar, mun póstur venjulega vera sendur með mjólkurflutningabifreiðunum, og má því telja, að fólk á þeim svæðum búi við sæmilega greiðar og góðar pósthæðir. En í öðrum sveitum er þetta með allt öðrum hætti. Þar er pósthæðnum víða hagað þannig, að aukapóstar ganga frá aðalpósthæðnum vikulega að sumrinu, en aðeins hálfsmánaðarlega að vetrinum. Svo strjálstar pósthæðir mega teljast óviðunandi nú á tímum, og er till. flutt í þeim tilgangi að fá nokkra úrbót í þessu efni.

Á síðari árum hafa orðið miklar breytingar í samgöngumálum hér á landi, eins og á mörgum öðrum sviðum. Nú ferðast menn í bifreið á einum degi þá vegalengd, sem ekki var farin á skemmri tíma en einni viku fyrir fáum áratugum. En sé farið í flugvél, tekur ferðalagið margfalt skemmri tíma. Það er í miklu ósamræmi við þennan hraða, þennan ferða-

hraða nútímans, að pósthæðir eru ekki oft en á 2 vikna fresti suma tíma árs í hinum ýmsu héruðum, og það er vissulega ekki til mikils mælt að óska eftir vikulegum ferðum, eins og hér er gert. Að sjálfsögðu kostar það póstsjóð nokkur útgjöld að fjölga ferðunum svo sem hér er lagt til, en hér er svo í hóf stillt tilmælum um fjölgun ferðanna, að kostnaðurinn mun ekki verða það mikill, sem af þessu hlýzt, að ekki sé vel viðráðanlegt.

Ég vil gera það að till. minni, að till. þessari verði að lokinni þessari umr. vísað til síðari umr. og til hv. fjvn. Væntum við flm. þess, að till. fái þar skjóta afgreiðslu, svo að hin nýja skipan geti sem fyrst komið á, ef á þetta verður fallið, því að einmitt nú er nálægt veturnóttum, og um það leyti hefur ferðunum verið fækkað í ýmsum héruðum, eins og ég hef þegar skýrt frá.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Ég vil mjög taka undir það, að þetta mál fái góðar undirtektir í þeirri hv. nefnd, sem fær það til meðferðar. Vildi ég um leið mega beina því til hv. formanns nefndarinnar, hvort hann sæi sér fært að fá upplýst, að hve miklu leyti þeirri reglu hefur ekki verið fylgt, sem mörkuð var með till. mþn. í póstmálum, að póstur skyldi fluttur út um sveitir landsins a. m. k. einu sinni í viku að sumrinu, en einu sinni í hverjum hálfum mánuði á veturna.

Mér er persónulega kunnugt um, að í því héraði, sem ég er þm. fyrir, hefur staðið í mjög miklu stíðabaki um þetta mál við pósthjórna og legið m. a. fyrir umkvartanir á þessu sumri um, að sumir hverjir þessir bæir hafi ekki fengið póst svo að mánuðum skipti, þrátt fyrir þær reglur, sem settar hafa verið um þetta atriði.

Það urðu allmikil átök um þetta mál í mþn. á sínum tíma, hvort ætti ekki að gefa allri landsbyggðinni sama rétt og flytja póst vikulega um alla byggðina. Það þótti þá ekki gerlegt vegna kostnaðar. Eins og hv. 1. flm. tók fram, hefur þetta gerbreytt síðan, samgöngur orðið allt aðrar og möguleikar til þess að dreifa póstinum miklu meiri en var þá, svo að þetta mál hefur tekið allmiklum breytingum, enda voru þá skildir eftir margar afskekktir bæir, sem ekki fengu póst fluttan heim til sín, en þyrfti vitanlega með breyttri skipan nú að undanskilja engan bæ í landinu, sem ekki ætti að fá póst fluttan eins og reglur segja fyrir um.

Þetta þótti mér rétt að láta koma fram við þessar umr., því að það er að sjálfsögðu ekki nóg að ákveða, hvernig póstur skuli fluttur, ef þeim reglum er svo ekki fylgt og menn sitja samt sem áður án þess að fá póstinn fluttan heim til sín, eins og ég veit að borið hefur allmikið á í því héraði, þar sem ég þekki til.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 26 shl. atkv. og til fjvn. með 26 shl. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

9. Flugvallagerð (till. KK).

Á deildafundum 25. okt. var úthýtt frá Sp.: Till. til þál. um byggingu flugvallar í grennd við Húsavíkarkaupstað [61. mál] (A. 68).

Á 8. fundi í Sp., 2. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Karl Kristjánsson): Herra forseti. Ég hef leyft mér að flytja á þskj. 68 till. um, að Alþ. álykti að fela ríkisstj. að láta hefja flugvallarbyggingu í grennd við Húsavíkarkaupstað næsta vor. Að undanfögnu hefur Alþ. ekki ákveðið, hvar unnið skuli að flugvallargerð hverju sinni. Ríkisstj. hefur sennilega ákveðið það og þó máske öllu heldur flugráð og flugmálastjóri í samráði við ríkisstj. eða með samþykki hennar.

Tvær ástæður valda því, að ég óska nú ákvörðunar Alþ. um flugvallargerð í mínu kjördæmi. Önnur er sú, að það hefur dregið fram úr hófi lengi, að þeir, sem ráðin í þessum málum hafa haft, láti gera flugvöll í grennd við Húsavík. Hin er, að tvær till. um, að Alþ. segi fyrir um framkvæmdir næsta sumar, eru fram komnar. Á ég þar við till. á þskj. 27 um endurbætur og stækkun flugvallar í Vestmannaeyjum, till., sem var afgreidd til síðari umr. hér áðan, og einnig till. á þskj. 57 um flugvallargerð í Norðfirði. Ekki efa ég, að þessar till. séu fram bornar af réttmætum ástæðum, og ekki vil ég fyrir mitt leyti bregða fæti fyrir þær, en þó verð ég að álíta, að till. mín styðjist við enn brýnni nauðsyn og fyrst og fremst eigi næsta sumar að koma upp flugvelli við Húsavík. Í Vestmannaeyjum er flugvöllur, sem notast hefur verið við, og á Norðfjörð var haldið uppi áætlanarflugi sjóflugvéla, og ætti að vera hægt að gera það, þó að það sé ekki æskileg lausn að vísu til langframa, en í grennd við Húsavík er ekki einu sinni aðstaða fyrir sjúkraflygvél að lenda, þótt líf sjúklings liggi við.

Ég hygg, að nú sé svo komið, að enginn kaupstaður landsins eigi við slíkar flugsamgöngur að búa sem Húsavík eða öllu heldur flugsamgangnaleysi. Þó vil ég þar undanskilja Seyðisfjörð, en þar er aðstaða þannig, að varla verður úr bætt.

Næsti flugvöllur við Húsavík er hjá Akureyri. Milli Húsavíkur og Akureyrar eru 97 km. Sú leið er snjópung á veturnum. Á þeirri leið er Vaðlaheiði, sem verður ófær bilum strax og nokkuð að ráði snjóar. Oft eru því Húsavíkingar og aðrir Suður-Þingeyingar í austanverðri sýslunni alls engu nær að komast ferða sinna, þótt flugvöllur sé hjá Akureyri.

Hér á marga fólkl hlut að máli, í Húsavík

eiga heima þrettán og hálft hundrað manns, og sveitirnar, sem sömu örlögum sæta í þessum efnunum og Húsavík, eru sjö og allfjölmenningar.

Það skal játtað, að ekki var hægt að benda á flugvallarstöði rétt hjá Húsavík sjálfgerð eða hagfellt, og þeir, sem fyrir flugmálum stóðu, gerðu ekki heldur ýtarlega athugun í því efni fyrir en fyrir tveimur árum. Alltaf vantaði fé, og ég skil vel, að þegar svo er, þá er það vörn og skjól gegn framkvæmda-kröfum, að skilyrði séu erfið og óárennileg og ekki ástæða fyrir þá, sem eiga erfitt með að fullnægja kröfunum, að leggja sig fram um að leita að aðstöðu.

Alþingi hefur verið of litlu fé til þessara mála, og þeir, sem með þau hafa farið, hafa verið í miklum vanda að skipta fénu í stór verkefni og mörg. Þegar ég lít yfir það, sem búið er að gera, sé ég ekki betur en yfirleitt hafi vel tekist um skiptingu og meðferð fjárens. Þó álit ég, að flugvöllur hefði átt að vera kominn í grennd við Húsavíkurkaupstað, og gæti bent á dæmi um annað, sem frekar hefði átt að biða, en ég geri það þó ekki, af því að komið er sem komið er, og því verður ekki breytt. Hitt er víst, að ekki má draga lengur en til næsta sumars að hefja flugvallargerð í nágrenni Húsavíkur. Annað væri óforsvaranlegt, þegar litið er á aðstöður allar.

Ég hafði, þegar síðasta Alp. stóð yfir, fulla ástæðu til að ætla, að þessi flugvallargerð yrði hafin á sumri því, sem nú er nýlega liðið. Byggði ég það á viðræðum, sem ég átti við flugmálastjóra og menn úr flugráði, enn fremur á framkvæmdaáætlun, sem kom fyrir fjvn. En þegar til átti að taka, skorti fé til þessarar framkvæmdar. Um það skal hvorki fátækt né sakast, en það gefur aukinn rétt til að leggja áherzlu á kröfuna um framkvæmdir næsta vor. Í sumar sem leið var ákveðið flugvallarstöðið. Það er, eins og segir í grg. till., vestan þjóðveggarins í Aðaldalshrauni. Þangað er um 12 km ákvegur frá Húsavík. Trúnaðarmenn flugmálastjórnarinnar segja, að þarna sé gott flugvallarstöði að undirstöðu, sennilega ódýrt mjög að gera völinn og gott til að- og fráflugs. Mælt var fyrir völinum og tryggt með samningi við landeigendur afsal fyrir landi undir 3000 m langan völl og 300 m breiðan. Var tryggt land fyrir svo stórt vallarsvið, vegna þess að þarna er talið, að hægt sé að gera millilandaflugvöll, undirstaða svo traust, að hún þoli stórar flugvélar, en slíkan öryggisflugvöll er talið að vanti á Norðurlandi og ekki skilyrði til að byggja hann annars staðar en þarna eða þá á Melrakkaslétu, og það þykir síður henta.

Till. mín er að sjálfsögðu miðuð við völl vegna innanlandsflugsins. En það tel ég henni þó til gildisauka og flugvallarmálinu í heild, að þessi flugvöllur Húsavíkur og Suður-Þingeyjarsýslu getur verið áfangi í stærri framkvæmd, sem er nauðsynleg til öryggis millilandaflugi, ekki aðeins fyrir Íslendinga, heldur og aðra, sem hér eiga leið um í lofti.

Ég leyfi mér að vænta þess, að till. þessari verði vel tekið, vísað til síðari umr. og hv. fjvn.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Hér liggja fyrir til fyrri umr. þrjár till. til þál. um byggingu flugvallar á landinu. Sú fyrsta á þskj. 27, sem hv. þm. Vestm. hefur nýlega rætt um og hefur þá sérstöðu, að þar hefur þegar verið byggður flugvöllur, sem vitað er að ekki er fullnægjandi til þess að lenda þar í hvaða vind-átt sem er og því þar um að ræða mjög mikið öryggisleysi, ef ekki er bætt úr. Hefur það mál verið rætt oft hér á hv. Alp., auk þess sem hv. fyrri flm. þeirrar till. lýsti því, hversu lélegt ástand þess flugvallar er, og hefur það mál því alveg sérstöðu í flugvallamálunum. Hinar tvær till., á þskj. 68 og 57, eru um, að Alp. ákveði nú með þál., hvar skuli gerðir nýir flugvellir á landinu. Í því sambandi vil ég leyfa mér að benda á, að ég tel það mjög varhugaverða leið, ef Alp. ætlar að fara að ákveða það með þál., einni í dag og annarri á morgun, hvar skuli hafizt handa um að byggja flugvelli, fyrir en liggi fyrir um það miklu nákvæmari upplýsingar og grg. en kemur fram hér á þskj. Það liggur m. a. ekkert fyrir um það, hvað þessir flugvellir komi til með að kosta, hvað langan tíma það tekur o. s. frv. Það er því alveg nauðsynlegt, að annaðhvort taki Alp. upp í fjárlög ákveðna verulega upphæð til flugvallagerðar, og hv. fjvn., sem hv. flm. till. á þskj. 68 á sæti í, kveður þá á um, hvernig því fé skuli skipt, og hef ég út af fyrir sig ekkert á móti því, að það verði gert á líkan hátt og gert er um vegi í landinu, eða tekin sé upp veruleg heildarupphæð til flugvallagerðar og svo látið í hendur flugmálastjórninni ásamt viðkomandi hæstv. ráðh. að skipta fénu, líkt og gert er við fé til símalagninga. Þessar tvær aðferðir eru eðlilegastar og miklu eðlilegri en að það sé ákveðið með sérstökum þál., eins og hér er ætlað til.

En ef hv. Alþingi fellst á, að þessi leið sé heppilegust, sem hér er farið fram á, þá munu að sjálfsögðu koma margar viðbótartill. við þær till., sem nú eru fram komnar, og er þá þess vænzt, að það verði tekið á þeim tillögum með sömu samúð og þeim, sem hér liggja fyrir. Ég vil í því sambandi leyfa mér að benda á, að að tilhlutun flugvallastjórnarinnar var ég með að fljúga í septembermánuði yfir allt Vesturlandið til þess að athuga flugvallarstöði fyrir sjúkraflugvélar á hinum ýmsu stöðum þar, þar sem vitað er, að sá kjálki býr við allra erfiðustu flugsamgöngur af öllum hlutum landsins. Þar er svo að segja hvergi hægt að lenda nema í sjóflugvélum og þá því aðeins, að það sé samilega gott veður, auk þess sem aðflug er þar alls staðar mjög öruggt. Það varð samkomulag milli mín og Björns Pálssonar, sem fór þessa ferð, að á mörgum þessum stöðum, sem við skoðuðum, væri mjög hentugt að koma upp sjúkraflugvöllum, sem kostuðu litla peninga, og ég mun þar af leiðandi, ef hugsað er, að þessar till.

nái fram að ganga, sem ég hef út af fyrir sig ekkert á móti, að sjálfsögðu bera fram brtt. um, að eitthvað af þeim stöðum verði einnig tekið upp sem þál. En í áframhaldi af því þótti mér rétt hvað snerti Barðastrandarsýslu að leita álits hjá viðkomandi landeigendum um það, hvort þeir vildu láta í té endurgjalds-laust land undir slíkar flugbrautir, og hef ég þegar fengið svar hjá viðkomandi aðilum, að þeir væru fúsir til að gera það. Nú segir hv. flm. hér, að það sé samkomulag við viðkomandi landeigendur í Suður-Þingeyjarsýslu, að þeir láti land undir flugvöll þann, sem þáttill. ræðir um, en hann gaf hins vegar engar upplýsingar um, hvort það land er látið ókeypis eða ekki. En ég tel það mikið atriði í þessu máli og að þeir staðir eigi þá að ganga fyrir, þar sem er sýndur slíkur þegn-skapur af héraðsbúum, að þeir vilja láta land ókeypis til flugvalla, og tel ég, að það ætti að breyta till. þannig, að það sé skilyrði fyrir því, að fé sé veitt í þessu skyni, að til sé nægilegt land ókeypis. Ég tel, að það sé röng stefna, sem sköpuð var með t. d. flugvallagerð á Egilsstöðum, að þurfa að kaupa þar land undir flugvöllinn fyrir stórkostlegar fjárhæðir, og vitanlega hlutu, eftir að flugvöllurinn var settur þar upp, öll önnur nærliggjandi lönd að stíga stórkostlega í verði. Ég mun því undir meðferð málsins bera fram brtt. um það, að fleiri staðir en Húsavík séu teknir inn, og hins vegar, að það sé gert að skilyrði, að fyrir liggi yfirlýsing um, að land sé tryggt endurgjaldslaust, og þá að þeir staðir séu látnir ganga fyrir, sem bjóða fram slík hlunnindi.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 9. fundi í Sp., 3. nóv., var fram haldið fyrir umr. um till.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shlj. atkv. og til fjvn. með 29 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

10. Austurlandsvegur.

Á deildafundum 25. okt. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um Austurlandsveg [66. mál] (A. 73).

Á 8., 17. og 18. fundi í Sp., 2., 23. og 30. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 19. fundi í Sp., 2. des., var till. enn tekin til fyrri umr.

Flm. (Lúðvík Jósefsson): Herra forseti. Till. þessi gerir ráð fyrir að fela ríkisstj. að láta þegar á næsta sumri hefja gagnengerar umbæt-

ur á Austurlandsveginum frá Mývatnssveit austur í Jökuldal. Ástæða til þess, að þessi till. er flutt, er sú, að öllum Austfirðingum þykir, að þeirra aðalvegur, sá vegur, sem tengir Austurlandsvegakerfið við annað vegakerfi landsins, Austurlandsvegurinn frá Mývatni og austur á Hérað, sé þannig, að hann þoli engan samanburð við aðra aðalvegi á landinu. Og það hygg ég að allir viðurkenni, sem eftir þessum vegi hafa farið, að hann er enn að langmestu leyti ólagður vegur. Þar er mest um það að ræða, að ekið er eftir sléttum söndum eða niðri í gömlum hjólförum, en upphlaðinn veg er þar lítið um að ræða. Vegna þess, hvað þessi aðalvegur til Austurlandsins er illa gerður, lokast vegasambandið við Austurland miklum mun fyrr en þörf væri á og Austfirðingar eru miklu skemmri tíma í beinu vegasambandi við aðra hluta landsins en hægt væri. En þrátt fyrir það að þannig sé ástatt, eins og flestir kannast við, með Austurlandsveg, hefur hitt aftur sýnt sig, að þessum vegi er sáralítill sómi sýndur ár eftir ár. Nú s. l. ár mátti heita, að ekkert væri unnið að þessum vegi, og meira að segja sú nauma fjárveiting, sem ætluð var til þessa vegar, var tekin og notuð til vegagerðar annars staðar. Þetta er vitanlega alveg óviðunandi, og virðist ekki, að þetta verði leyst á annan veg en þann, að þetta mál verði tekið til sérstakrar afgreiðslu af hálfu Alp. og e. t. v. með sérstökum fjárhagslegum ráðstöfunum efnt til stórumbóta á þessum langa vegi.

Það eru ummæli vegamálastjóra, að þarna sé um að ræða langsamlega bezta vegarstæði, sem um er að ræða á löngum vegi fyrir nútíma vinnuvélar. Ef hægt væri að hafa sumarlangt á þessari leið tvær jarðýtur með tiltölulega örfáum mönnum, væri þarna hægt að vinna þrekvirki. Þannig hef ég heyrt vegamálastjóra tala um þessi mál. Það virðist vera svo um þennan veg, sem liggur langt í öbyggð á milli héraða, eins og ýmsa aðra slíka vegi, að hann virðist eiga harla erfitt uppdráttar, þegar er verið að skipta hinu takmarkaða vegafé hér við afgreiðslu fjárlaga. Það er, eins og stundum hefur verið sagt, eins og sumir vegir í landinu hafi engan atkvæðisrétt. Það er eins og það sé svo, að hv. alpm. telji miklu brýnna að sinna einstaka smávegarspottum, þar sem mikill þrýstingur er frá nokkrum atkvæðisbærum mönnum, en aftur á móti verði höfuðvegirnir, sem liggja ekki um neina sérstaka sveit, aftur úr, því að þeir virðast eins og hafa minni atkvæðisrétt. Það hefur svo orðið hlutverk vegamálastofunnar oft og einatt að berjast fyrir því að leggja fé til þessara aðalakvega, og það skal fúslega játað, að vegamálastofnan hefur gert það í ýmsum tilfellum, þar sem um aðalakvegi hefur verið að ræða. En á seinni árum hefur hún látið niður falla baráttu sína fyrir því, að þessi vegur á milli Norður- og Austurlandsins yrði fullgerður, látið svo undan í þeim efnum, að meira að segja sú takmarkaða fjárveiting, sem til vegar-

ins hefur fengizt, hefur verið notuð annars staðar.

Eins og nú háttar málum, tel ég, að enginn vafi sé á því, að það beri í vegamálum Austurlands að leggja höfuðáherzlu á, að þessi vegur verði gerður sómasamlegur. Enn er það svo, að um þennan veg falla nokkrar ár eða stærri lækir, sem vaxið geta í vatnsflóðum þannig, að engum bílum er fært yfir hásumarið, ef votviðrasamt er, eftir þessari leið. Það er eiginlega alveg furðulegt, að þannig skuli vera gengið frá aðalakvegi, sem tengir saman heila landsfjórðunga, að hann skuli vera nærri ófær um hásumarið vegna þess, hvernig ár eða stærri lækir eru látnir flóa þarna yfir, án þess að það hafi verið brúað. Ég minnst þess einnig í þessu sambandi, að við síðustu fjárlagaafgreiðslu var gert ráð fyrir því að brúa á þessari leið eitt vatnsfall, sem er þarna verulegur þrándur í götu, en þó að unnið hafi verið á s. l. ári meir að brúargerðum en nokkru sinni fyrr, tókst samt að vanrækja að byggja þessa brú á þessari aðal-leið.

Ég skal svo ekki hafa um þetta fleiri orð að sinni, en vona, að hv. alþm. viðurkenni, að þessi Austurlandsvegur frá Mývatnssveit og austur á Fljótsdalshérað er í eðli sínu sam-bærilegur fyrir Austfirðinga og vegurinn yfir Holtavörðuhéiði er fyrir Norðlendinga og Sunnlendinga og vegurinn yfir Helliðshéiði er fyrir Suðurlandsundirlendið og Reykjavík. Þetta er höfuðleið, sem tengir saman lands-fjórðunga, og það verður að sinna þessu betur en gert hefur verið. — Ég óska svo eftir því, að till. að lokinni umr. verði vísað til fjvn.

ATKVG.R.

Till. vísað til síðari umr. með 26 shlj. atkv. og til fjvn. með 26 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

11. Endurbætur á aðalvegum (till. EmJ og JörB).

Á 7. fundi í Sp., 26. okt., var útbýtt:

Till. til þál. um athugun á möguleikum fyrir vegagerð í stórum stíl og vegaskatti á bíla [67. mál] (A. 74).

Á 8. fundi í Sp., 2. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 9. fundi í Sp., 3. nóv., var till. aftur tekin til fyrri umr.

Film. (Emil Jónsson): Herra forseti. Við höfum leyft okkur, hv. 1. þm. Árn. og ég, að

bera hér fram á þskj. 74 till. til þál. um, að athugaðir verði möguleikar fyrir vegagerð í stórum stíl, sem grundvallist að verulegu leyti a. m. k. á vegaskatti bíla. Efni þessarar till. er að fela ríkisstj. að láta athuga, hvort ekki sé tiltækilegt og æskilegt að hefja vegagerð í allstórum stíl með varanlegu slitlagi, malbikuðu eða steypu, á hinum fjölförnustu leiðum á þann hátt, að kostnaðurinn við vegagerðina yrði endurgreiddur að meira eða minna leyti með skatti af bílum, sem fara um veginn.

Ástæðan fyrir því, að þessi till. er fram komin, er sú, að á sumum vegum í grennd við höfuðstaðinn er orðið svo erfitt umferðar, að oft og tíðum má heita nær ófært, og það þrátt fyrir mjög mikið viðhald á þessum vegum. Hér er við engan að sakast út af fyrir sig, heldur er um það að ræða, að umferðin um þessa vegi af þeirri gerð, sem þeir eru, er orðin meiri en þessir vegir þola. Það er alveg það sama sem á sér stað með þá og ef of mikil áreynsla er lögð á einhvern bygg-ingarhluta. Ef lagt er á hann meira en burð-argpoli hans nemur, þá brestur hann, og mjög svipað er þessu hátt að með vegina, að um-ferðin um suma vegi hér er orðin meiri en vegir af þessari gerð þola. Afleiðingin af þessu hefur svo orðið sú, að viðhald veganna, þó að eytt sé í það mjög miklu fé og fari fram svo að segja daglega allt árið um kring, verður aldrei með þeim hætti, að umferð um veginn geti talizt sæmileg. Þetta leiðir svo aftur til þess, að kostnaður ríkissjóðs við viðhaldið á veg-unum og slit þeirra, sem um vegina aka í bílum, verður hvort tveggja miklu meira en þyrfti að vera, ef vegurinn væri í því ástandi, sem hann ætti að vera. Sömuleiðis verður aksturinn fyrir þá, sem um vegina fara, ákaf-lega leiðinlegur og erfiður, svo að þeir skirr-ast við það í lengstu lög að fara þessa vegi, nema því aðeins að þeir eigi mjög brýnt erindi.

Ráðið til þess að bæta úr þessu ástandi er það og það eitt að gera þessi vegi úr garði með svokölluðu varanlegu slitlagi, ann-aðhvort malbikuðu eða steypu, sem er þannig úr garði gert, að það geti tekið á móti þeirri umferð, sem um veginn er ætlað að fara. Þetta er aftur mjög kostnaðarsamt fyrirtæki, og þó að um þetta hafi verið rætt löngum og í mörg ár, þá hefur ekkert orðið úr, vegna þess að fé hefur ekki verið fyrir hendi til þess að ráðast í þessa mannvirkja-gerð.

Það mætti hugsa sér að gera þetta kannske á tvennan hátt: Annars vegar með tiltölulega smáum árlegum framlögum úr ríkissjóði, sem þá yrði til þess, að vegagerðin dregst óhóflega lengi, og tel ég það að heita má útilokað vegna þess, hvað það tæki langan tíma. Einnig mætti hugsa sér þá aðferð við það að fá upphæðina í einu lagi sem lán og gera veginn þá í einu, en greiða síðan skuldina niður á nokkuð löngum tíma, eftir því sem lán fengist með góðum niðurgreiðslukjörum, og þá var það, sem okkur flm. datt í hug,

hvort ekki væri hægt að létta undir, einmitt ef þessi leið yrði farin, með því að leggja nokkuð af kostnaðinum eða allan kostnaðinn á þá bíla, sem um vegina fara.

Ég hef ekki gert mér nákvæmlega grein fyrir því, hvað kostnaðurinn við þessa vegagerð mundi verða mikill, en ég hygg, að það sé ekki langt frá sanni að segja, að kostnaðurinn mundi verða 1½–2 millj. kr. á hvern km vegar. Ef við tækjum veginn til Keflavíkur, sem er sá vegurinn, sem ég hef fyrst í huga í þessu sambandi, þá er hann frá Hafnarfirði, þaðan sem malbikun endar, um 40 km, og mundi hann þá kosta 60–80 millj. kr. Umferð um þennan veg mun nú vera eitthvað á annað þúsund bílar á dag. En ef gert væri ráð fyrir, að um veginn færu 2000 bílar á dag, og reynslan hefur alls staðar verið sú, að umferð hefur mjög aukizt, þegar vegakerfi hefur verið bætt á þennan hátt, þá þyrfti, ef maður vildi láta kostnaðinn allan vera borinn uppi af bilunum, leggja á hvern bíl, sem um veginn fer, ca. 10 kr. gjald, og fengjust þá um 20 þús. kr. á dag á þann hátt, þ. e. a. s. yfir árið um 7½ millj. kr., og ætti það að geta farið langt til þess að borga það lán, sem tekið væri til þess að leggja veginn.

Þetta fyrirkomulag tíðkast mjög víða erlendis, og ég hef orðið var við, að þar er sums staðar a. m. k. vegagerð haldið uppi í stórum stíl einmitt á þennan hátt, að á hvern einasta bíl, sem um veginn fer, er lagt fast gjald, sem ekki er tekið fyrir en vegurinn er kominn í það horf, sem hann á að vera, og bílstjórar, sem um veginn fara, kvarta ekki yfir því, af því að þeim þykir æskilegra að borga þetta gjald en að fara um veginn eins og hann var áður og bæði eyða tíma og peningum til viðgerða á bíl sínum, sem þarf að gera vegna þess, hve hann fer illa á hinum gamla og ófullkomna vegi.

Nú veit ég ekki, hvernig á þetta mál er litið hér, en mér finnst, að þetta gæti vel komið til athugunar. Þessir vegir, sem eru svo dýrir, eru allir í kringum Reykjavík, og kemur væntanlega ekki til mála, a. m. k. ekki fyrst um sinn, að fara í vegagerð af þessu tagi annars staðar en hér í nágrenninu. Ef þessi vegagerð væri kostuð úr sameiginlegum sjóði landsmanna, sem að verulegu leyti er þá tekinn af bílstjórum á öllu landinu með benzínskatti, en svo á annan hátt úr sameiginlegum sjóði ríkisins, þá mundu menn, hvar sem þeir væru á landinu og hvort sem þeir notuðu þennan nýja veg eða ekki, þurfa að greiða sinn hluta kostnaðarverðsins. En ef aftur þessi leið væri farin, þá mundu þeir, sem veginn nota, greiða gjaldið fyrst og fremst, og ætti það að vera talið sanngjarnt.

Till. fer ekki fram á annað en að þetta mál verði athugað. Það ríkir á þessum vegum reglulegt ófremdarástand, að því er snertir viðhald þeirra, sem er eðlilegt, vegna þess að vegurinn, eins og hann er nú, er alls ekki ætlaður fyrir þá umferð, sem nú þarf um

vegin að fara, og þyrfti þó að vera meiri og mundi vera meiri, ef vegurinn væri sæmi-
legur.

Við flm. leggjum til í till., að þetta mál verði athugað og að hæstv. ríkisstj. kynni sér, hvort þetta mundi vera hægt og hvort þetta mundi vera æskilegt, sem sagt að undirbúa málið og leggja síðan tillögur sínar fyrir þing síðar.

Ég ætla, að það orki ekki tvímælis, að hér er um erfitt vandamál að ræða, og þetta er a. m. k. ein af þeim till., sem athuga ber í sambandi við lausn þess.

Ég skal svo ekki fjölyrða um þetta meira, en leyfi mér að leggja til, að till. verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. fjvn.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv. og til fjvn. með 26 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

12. Friðunarsvæði, rýmkun á nokkrum stöðum.

Á 7. fundi í Sp., 26. okt., var útbýtt:

Till. til þál. um stækkun friðunarsvæða eftir núgildandi meginreglum [68. mál] (A. 75).

Á 8. fundi í Sp., 2. nóv., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 9. fundi í Sp., 3. nóv., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Karl Guðjónsson): Herra forseti. Ég þarf ekki að tala langt mál fyrir þessari till., hún er ekki alveg ný hér í þinginu. Hún var flutt nákvæmlega í sama formi og hún liggur hér fyrir á síðasta þingi, en fékk ekki afgreiðslu þá og er nú flutt hér að nýju af þeim ástæðum.

Aðalefni till. er það, að gerðar verði nokkrar breytingar á þeim grunnlinupunktum, sem nú marka hið íslenska friðunarsvæði, þannig að friðunarsvæðið rýmkist á fimm tilteknum stöðum, þ. e. á djúpmiðum Húnaflóa, á svæðinu út af Vopnafirði, á svokallaðri Mýrabugt og Meðallandsbugt og á allstóru svæði vestan við Vestmannaeyjar.

Ástæðan til þess, að þessi till. er flutt, er sú, að í fyrra gaf íslenska ríkisstj. út sérstaka álitserð, sérstaka hvítbók um landhelgis-
málið íslenska og skýrði þar frá því, hvern hún teldi vera rétt Íslendinga óumdeilanlegan í þessu máli. Það var í stuttu máli, að ís-

lenzka ríkisstj. taldi sig hafa rétt til þess að draga grunnlínu, sem væri nokkru lengri en sú lengsta, sem dregin var samkvæmt þeim reglum, sem gefnar voru út 19. marz 1952, en lengsta grunnlínan samkvæmt þeim reglum var lína sú, sem dregin var fyrir Faxaflóa. En af ýmsum ástæðum, og þá fyrst og fremst þeim ástæðum, að íslenzka ríkisstj. taldi sig þurfa að móta íslenzku friðunarsvæðin með sérstöku tilliti til sambúðar Íslendinga við Breta, var þar gengið nokkru skemmra en að áliti sérfræðinga stjórnarinnar hefði verið hægt að gera með fyllsta rétti. Og nú hef ég lagt til, að þar, sem slakað var á rétti okkar, verði línunni breytt og hún færð út, þannig að sú friðun, sem ég hef um rætt, og sú, sem till. fjallar um, komi fram.

Það vita allir, að þótt Íslendingar gerðu þær tilslakanir frá rétti sínum, sem raun varð á 1952, þegar nýju friðunarákvæðin gengu í gildi, tóku Bretar samt málinu með hinni mestu fjandsemi við okkur, settu löndunarbann á íslenzkan togarafisk í Bretlandi, sem frægt er orðið að endemum, þar sem um er að ræða þjóðir, sem standa í mjög náinni efnahagslegri samvinnu og hernaðarlegri. En samt sem áður hefur íslenzka ríkisstjórnin haldið dauðahaldi í að taka ekki rétt okkar allan, eins og hún þó óumdeilanlega telur hann vera.

Nú er það almannamál og ekki um deilt, að friðun stórra svæða fyrir ágengni botnvörpuskipa sé eitt af frumskilyrðum íslenzku þjóðarinnar fyrir að geta búið í hagsæld í sínu landi. Og allar þær till. um rýmkun á landhelginni, sem lagðar eru nú fyrir hvert þing, sanna bezt, að það er af Íslendingum almennt skoðað sem eitt mesta nauðsynjamál fyrir framtíð íslenzks efnahagslífs og þar með menningarlífs, að fiskveiðisvæðin umhverfis landið liggi ekki undir örtröð erlendra botnvörpuskipa, en það eru einmitt þau, sem langdrýgstan þátt hafa átt í því að yrja upp okkar fiskimið á umliðnum árum.

Það mætti kannske segja, að þessi till. gangi svo skammt, að það sé varla vert að gefa sérstakan gaum að henni. Og vissulega er mikið til í því, að till. þyrfti að vera miklu viðtækari, eða þær samþykktir og ráðstafanir, sem íslenzk stjórnarvöld gerðu, þyrftu að vera miklu viðtækari en þessi till. gefur tilefni til. Það þyrfti, eins og raunar liggur hér fyrir í frv., að friða íslenzka landgrunnið. En ég sem tillögumaður þessarar till. vil viðurkenna það, að stórfelldar ráðstafanir, sem hafa í för með sér breytingar á öllum þeim meginreglum, sem í gildi eru, þarfnast undirbúnings af hálfu ríkisstjórnarinnar. Sá undirbúningur hefur ekki verið framkvæmdur enn, og það má svo sem vel vera, að það þurfi nýja og eitthvað skárri ríkisstjórn en nú situr til þess að framkvæma slíkan undirbúning nokkru sinni. En hitt er staðreynd, að þær breytingar, sem farið er fram á í þessari till., er hægt að gera hvaða dag sem er, auglýsa þær og láta þær ganga í gildi með hæfilegum auglýsingarfyrirvara.

Þegar þessi till. var til meðferðar hér á Alþingi í fyrravetur og kom nokkrum sinnum til umr. í hv. allshn. Sp., var það fyrir tilmæli ríkisstj., að till. var láatin liggja og ekki afgreidd, enda gaf ríkisstj. ótvírætt í skyn, að hún hefði í undirbúningi aðgerðir í íslenzku landhelgismálunum. Ég sem tillögumaður féllst þá á það, að þessi till. biði. En þar sem ég sé enn ekkert bóla á því, að ríkisstj. ætli að grípa til neinna aðgerða í málinu eða undirbúi þær og hún hefur ekkert upplýst hér á Alþingi, sem gefur tilefni til þess að ætla, að neinn kraftur sé í því máli eða að málið sé yfirleitt vakandi að kallast geti, þá leyfi ég mér að endurflytja þessa till. og vænti þess, að Alþingi samþykki hana og telji ástæðulaust að gefa nokkuð eftir af því, sem örugglega er okkar réttur, enda þótt aðrar leiðir kunni að vera í athugun um að breyta þeim meginreglum, sem í gildi eru.

Það er sjálfsagt að geta þess, að í fram-söguræðu minni fyrir þessari till. á s. l. þingi vék ég að því, að þótt hvítbók ríkisstj. um landhelgismálið geti ekki annarra staða, þar sem hægt hefði verið að rýmka til á þeim friðunarsvæðum, sem nú gilda, heldur en þeirra, sem till. felur í sér, þá sé ég ekki annað en að samkvæmt þeim meginreglum, sem þar eru gefnar, væri einnig hægt að rýmka nokkuð um núgildandi ákvæði á svæðinu fyrir austanverðu Norðurlandi, þ. e. a. s. það væri hægt að draga beina grunnlínu frá Siglunesi í Rauðanúp og síðan friðunarlínu 4 sjómílum utar, og mundi þá mestur hluti af Grímseyjarsundi og allstór hluti af okkar gamla síldveiðisvæði, sem nú er utan landhelgis-línunnar, falla inn undir friðunarsvæðin. Um þetta fluttu nokkrir norðanþingmenn brtt. við till. mína á þinginu í fyrra. Tel ég þeirra till. að sjálfsögðu réttmæta og votta henni stuðning minn, en ég hef ekki tekið hana upp í mína till. enn, þar eð ég hef einungis haldið mig við það, að það sé óverjandi af Alþingi að láta hjá líða að gera þegar í stað ráðstafanir til þess, að við helguðum okkur öll þau fiskveiðisvæði og hefðum þau innan friðunarlínu, sem við eigum rétt til samkvæmt því, sem yfirlýst er af íslenzkum stjórnarvöldum og sérfræðingum stjórnarinnar í þeim efnunum.

Ég tel eðlilegt, þar sem ákveðin hefur verið ein umr. um þessa till., að áður en umr. lýkur, verði henni frestað og málinu vísað til nefndar, og leyfi ég mér að leggja til, að hv. allshn. verði fengið málið til meðferðar.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 26 shl. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar, en brtt. við hana barst á þskj. 92.

13. Strandferðir.

Á deildafundum 27. okt. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um breytta skipun strandferða
[71. mál] (A. 78).

Á 9. fundi í Sp., 3. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Við tveir alþm. höfum flutt hér á þskj. 78 till. til þál. um, að Alp. álykti að kjósa fimm manna nefnd með hlutbundinni kosningu í Sp. til þess að framkvæma á því athugun, hvort tiltækilegt sé með breyttri skipan strandferða að draga verulega úr síauknum rekstrarhalla strandferðaskipa ríkisins, sem sýnilega stafar af minnkandi verkefnum skipanna vegna aukinna samgangna síðari tíma um loft, land og sjó og þar af leiðandi vaxandi samkeppni um flutning á fólki og vörum, enda sé tryggt, að samgöngurnar í heild, sumar og vetur, verði að engu leyti lakari fyrir landsbyggðina en nú er.

Við fluttum á s. l. þingi till., sem fór nokkuð í þessa átt, en er þó ekki að öllu leyti sú sama, þar sem m. a. er hér lagt til, að 5 manna nefnd verði kosin til þess að fjalla um þetta mál, í staðinn fyrir að þetta átti áður að fela 2 mönnum. Sú till. fékk ekki afgreiðslu. Henni var vísað til hv. fjvn., en það var svo seint á þinginu, að hún varð ekki afgreidd, svo að við viljum nú freista að taka þetta mál hér upp að nýju.

Ég vil í sambandi við þetta leyfa mér að benda á, að hæstv. fjmrh. gat þess í ræðu sinni við 1. umr. fjárlaganna, að framlag til Skipautgerðar ríkisins hefði orðið að hækka á fjárlögum árið 1956 um 4½ millj. kr. frá því, sem það var á fjárlögum yfirstandandi árs. Hann gat þess jafnframt, að þetta væri þó ekki sú upphæð, sem væri áætluð af forstjóra Skipautgerðarinnar að þyrfti til þess að standast rekstrarhallann, heldur væri hún gerð í trausti þess, að hægt væri að draga eitthvað úr rekstrarkostnaðinum annars vegar eða auka tekjurnar hins vegar.

Í þessum ummælum hæstv. ráðh. kemur fram, að spádómar mínir, sem ég setti fram hér í fyrra, þegar þetta mál var hér til umr., að Skipautgerð ríkisins hlyti að tapa í þeim leik, sem hér er leikinn, hefur rætt og fyrr og betur en hinir bjartsýnustu menn hefðu búizt við. Ég geri ekki ráð fyrir því, að hv. fjvn. hafi ætlað til þess eða búizt við því, að svo gífurlegur rekstrarhalli yrði á strandferðaskipunum, að það þyrfti að hækka um þá upphæð, sem hér er minnst á af hæstv. ráðherra, því að ef það hefði verið, hefði hún að sjálfsögðu gengið betur frá þessum málum, m. a. frá þáltill. í fyrra, en raun ber vitni um.

Þegar litið er í reikninga Skipautgerðarinnar fyrir árið 1954, sést, að bezta strandferðaskipið, Hekla, hefur tapað nærri 3 millj. kr. á strandferðum yfir árið og hefur þó ekki verið í strandferðum nema nokkurn hluta

þess. Þegar þetta skip var byggt til þess að starfrækja það í strandferðum, var einmitt gert ráð fyrir því, að það gæti nokkurn veginn borið sig, vegna þess, hversu það væri samkeppnisfært bæði í sambandi við fólks- og vöruflutninga, enda var það svo hér áður en Hekla var byggt, að strandferðaskipið Esja, sem er nokkurn veginn sams konar skip, sýndi langminnstan rekstrarhalla á þeim tímum. Nú er rekstrarhalli Esju árið 1954 rúmlega 3¼ millj. kr. Þessi útkoma á báðum beztu skipum strandferðanna sýnir, að hér er eitthvað öðruvísi en það á að vera. Verður manni þá helzt á að álykta, að þessi skip hafi ekki nú orðið nægilegt verkefni. Ef það væri nægilegt verkefni fyrir skipin í þessum ferðum, þá gæti ekki undir neinum kringumstæðum rekstrarhallinn verið neitt nálægt því, sem hér kemur fram. Það er því sýnilegt, að það er mjög aðkallandi mál að athuga á ný, hvort ekki sé hægt að minnka þessa byrði ríkissjóðs með því að skipuleggja þessar ferðir á annan og heppilegri hátt.

Einnig sést af þessum reikningum, að Skjaldbreið og Herðubreið hafa tapað nærri einni milljón króna hvor á þessu ári. Jafnvel þó að þessi halli á þeim tveimur skipum sé gífurlegur og miklu meiri en nokkur bjóst við, þegar gerðar voru áætlanir um byggingu og kaup á þessum skipum, þá sýnir það þó, að fyrir rekstrarhalla á Heklu og Esju, sem er samanlagt rúmar 6 millj. kr., mætti starfrækja hvorki meira né minna en sex báta af sömu stærð og gerð og Herðubreið í strandferðum, án þess að það kostaði meira fé. Og dettur víst engum í hug, sem þekkja til þessara mála, að ekki væri hægt að gefa þjóðinni betri þjónustu með því að bæta við sex nýjum strandferðabátum, ef ríkissjóður hefur ráð á því að láta allt að 10 millj. kr. framlag til þessara mála. Einnig þetta sýnir, að það þarf að athuga þessi mál að nýju og gera hér á aðra skipun.

Þegar þessi skipan strandferðanna var ákveðin af millipn. á sínum tíma, var gert ráð fyrir því, að hægt væri að draga mjög úr framlagi til flóabátanna. Nú hefur það sýnt sig, að þessi skipakostur, Hekla, Esja og Breiðarnar báðar, hefur ekki nægt til þess að gefa fólkinu þá þjónustu, sem það þarf að hafa í hinum ýmsu landsbyggðum, svo að samfara því hefur orðið að halda uppi síaukinni þjónustu með flóabátum. Mætti þá vel svo fara, ef ný skipan yrði á þessum málum, að það væri hægt að auka flóabátaferðirnar til meiri hagsmuna fyrir fólkið, samfara því sem dregið væri úr heildarkostnaðinum við strandferðirnar.

Frumástæðan fyrir því, að svo er komið, er eins og ég hef áður tekið fram, þegar rætt hefur verið um þessi mál, samkeppnin frá hinum öðrum félögum, bæði frá Eimskipafélagi Íslands, skipastóli Sambands íslenskra samvinnufélaga og öðrum aðilum, sem sigla með vörur í sívaxandi mæli á ströndina, og svo að sjálfsögðu einnig samkeppnin um fólksflutningana, sem kemur frá síauknum loftleiðum og

bífreidum um land allt, síauknu vegakerfi o. s. frv., og er því ekkert óeðlilegt, að þurfi að taka upp að nýju til athugunar, hvernig skipa beri þessum málum.

Ég sá í Morgunblaðinu í dag langa grein frá bæjarstjóranum í Vestmannaeyjum í sambandi við þá þjónustu, sem Skipaútgæð ríkisins lætur í té við einn af stærri kaupstöðum landsins. Ég skal ekki fara neitt út í þau atriði, en vil aðeins benda á, að ef nokkur grundvöllur er fyrir þeirri gagnrýni, sem þar kemur fram, þá er sannarlega enn meiri ástæða til að taka þessi mál til athugunar. Ef nokkur fótur er fyrir því, að Skipaútgæð ríkisins, eins og þar er haldið fram, sé að safna saman vörum fyrir þá, sem keppa við hana á þessum sama flutningsmarkaði, og geri allt til þess að halda þeim vörum til annarra en til ríkisskipanna og láti undir höfuð leggjast að hafa þar allt að 500 þús. kr. tekjum á ári hverju, eins og haldið er fram í greininni, og þetta skyldi svo vera rekið víðar en gert er á þessum eina stað, þá er sannarlega ástæða til þess að rannsaka þessi mál öll ofan í kjölinn. Ég skal engan dóm leggja á það, hvort það er rétt, en greinin eða ummæli bæjarstjórans gefa a. m. k. fullkomna ástæðu til þess, að þessi mál séu öll athuguð mjög gaumgæfilega.

Hitt er öllum ljóst, að það verður ekki hægt að láta það alveg afskiptalaust, að á hverju ári hækki framlög ríkissjóðs um margar milljónir, án þess að hér verði eitthvað hafizt handa til úrbóta í þessum málum. Og nú er svo komið, að það hefur orðið að hækka hér um 4½ milljón frá því, að síðustu fjárlög voru afgreidd, og ef slík upphæð á að bætast við á hverju ári, þá segir það sig sjálft, að það verður ekki þolað, hvorki af þjóðinni né af alpm., að ekkert sé gert til að bæta úr því ásigkomulagi.

Ég vil að lokinni þessari umr. óska þess, að þessu máli verði vísað til hv. fjvn. Ég þykist vita, að hún muni afgreiða þetta mál fyrr og betur nú en hún gerði á s. l. þingi, m. a. vegna þeirra staðreynda, sem ég hef bent á og komið hafa fram í ræðu hæstv. ráðh. eða í ríkisreikningunum, að nauðsyn er á sivaxandi styrk til þess að standa undir þessum kostnaði.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 26 shlj. atkv. og til fjvn. með 26 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

14. Skattkerfi og skattheimta.

Á 8. fundi í Sp., 2. nóv., var útbýtt:

Till. til þál. um skipun nefndar til að undirbúa löggjöf um nýja skipan skattkerfis og skattheimtu [75. mál] (A. 82).

Á 9. fundi í Sp., 3. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Gils Guðmundsson): Herra forseti. Á þskj. 82 flytjum við þm. Þjóðvfl. till. um skipun nefndar, sem falið sé það hlutverk að gera till. um einfaldara skattkerfi og ódýrari skattheimtu hins opinbera en nú tíðkast og undirbúa löggjöf um það efni. Er svo til ætlað, að nefndin kanni eftir fongum allar hliðar þessa máls, en athugi þó sérstaklega, hvort ekki muni kleift að færa skattkerfið í það horf, að beinir skattar verði sem allra fæstir, jafnvel aðeins einn, ef það þætti kleift, og skattheimtan gerð sem allra einföldust. M. a. sé sá möguleiki athugaður, að hún verði gerð sameiginleg fyrir ríki, bæjar- og sveitarfélög, en síðan sé skattinum að sjálfsögðu skipt eftir ákveðnum reglum.

Þáttill. þessari fylgir ýtarleg grg., og vil ég leyfa mér að vísa til hennar um einstök atriði þessa máls. Get ég látið nægja að benda með örfáum orðum á megintilganginn, sem fyrir okkur flm. vakir með þessari þáttill.

Eftir því sem hið opinbera lætur fleiri mál til sín taka og leitast við að uppfylla fleiri þarfir þjóðfélagsþegnanna og veita þeim fullkomnari þjónustu, eftir því vex skattheimta til sameiginlegra mála. Um það verður ekki deilt, að eigi ríki og sveitarfélög að leysa sómasamlega af hendi þau margvíslegu verk-efni, sem af þeim er krafizt í nútímaþjóðfélagi, þarf að afla til þess nægilegs fjár. Um hitt standa deilur og um það mun vafalaust deilt mikið í framtíðinni, með hverjum hætti eigi að afla þessa fjár, hvaða meginreglur og höfuðsjónarmið skuli gilda um skattheimta. Það atriði snertir að sjálfsögðu nokkuð efni þeirrar till., sem hér liggur fyrir, og má telja líklegt, að sitt sýnist hverjum í því efni. Við flm. teljum, að ekki geti annað en gott af því leitt, að þau mál séu könnuð og fram komi rökstuddar skoðanir hinna pólitísku aðila á þeim efnum í álitagerð.

En hvað sem líður öllum ágreiningi um það, hvernig eigi að skipta skattabyrðinni niður á þjóðfélagsþegnana, virðist fyllilega tímabært að athuga, hvort skattkerfið er ekki óþarflega flókið og þungt í vöfum og skattheimtan þar af leiðandi miklu dýrari en þörf er á. Er ekki auðvelt að breyta þessu, jafnvel þótt ríkjandi sjónarmið um þunga skattbyrðarinnar á einstökum þjóðfélagsþegnum séu látin haldast í meginráttum? Ég ætla þó sízt að halda því fram, að þau séu eðlileg og réttlát. En ég hygg, að þetta sé hægt. Með samþykkt till. okkar væri því engu slegið föstu um það, að stórbreytinga sé þörf í þessu efni, þótt mín skoðun sé hins vegar sú, að þar þurfi einnig að gera róttækar breytingar. Framkvæmd till. mætti, ef svo sýndist, miða við það eitt að gera skattkerfið einfaldara og auðveldara í framkvæmd en það er nú, þótt ég teldi hins vegar eðlilegt, að jafnframt yrði kannað, á hvern hátt það yrði gert réttlátara.

Ég þarf ekki að hafa mörg orð um hinar

mörgu skattheimtuaðferðir, sem nú eru viðhafðar. Hvað eftir annað, þegar sett hafa verið lög og nýmæli um framkvæmdir, sem kosta nokkurt fé, hefur verið gripið til þess ráðs að leggja á sérstakan skatt, skatt, sem kostar í flestum tilfellum nýtt og rándýrt innheimtakerfi. Því hefur verið haldið fram þessu til réttlætningar, að kostur þess að binda skatta vissum opinberum útgjöldum sé sá, að fólk geri sér með því móti betri grein fyrir því, að aukin hlunnindi kosti fé, sem nauðsynlegt sé að afla. En þá vaknar þessi spurning: Hvar á að draga markalinurnar? Margt það, sem nú er greitt með beinum framlögum úr ríkissjóði, kostar vitanlega mikla fjármuni. Hvers vegna á t. d. að leggja á sérstakt námsbókagjald til að standa straum af einum tiltölulega litlum lið í sambandi við útgjöld til fræðslumála, en ekki neinum öðrum liðum þeirra, sem margir eru stórvægilegir? Og þegar þess er gætt, sem reynslan sýnir, að oftast nægja hinir sérstöku skattar hvergi nærri til að standa undir þeim útgjöldum, sem þeir eiga að bera uppi, þá virðist þessi röksemd vera orðin harla léttvæg. Hinn hlutinn, oft meiri hlutinn, er þá greiddur beint úr ríkissjóði. Þannig er þessu háttáð um námsbókagjöldin, eins og upplýst var nýlega hér á hv. Alp., svo er því varið um tryggingagjöld, kirkjugjöld og afnotagjöld af útvarpi, svo að nokkuð sé nefnt.

Í grg. þeirri, sem till. okkar fylgir, eru færð allmörg rök að því, að ekki muni aðeins kleift, heldur og hagkvæmt að gera alla skattheimtauna einfaldari og ódýrari en hún er nú, svo að jafnvel megi finna nothæft form til þess að leggja aðeins á einn beinan skatt; er standi undir opinberum framkvæmdum, en síðan skiptist eftir ákveðnum reglum milli ríkisins og bæjar- og sveitarfélaga. Sé þetta framkvæmanlegt, liggur í augum uppi, að það muni spara stórfé í skattheimtu og draga mjög úr ýmiss konar vafstri og skriffinnsku. Við álagningu ríkisskatta starfa nú á þriðja hundrað skattaneindir, skattstjórar og yfirskattaneindir auk ríkisskattaneindar. Við álagningu útsvara vinna rúmlega 200 hreppsneindir og niðurgjöfnunarneindir. Skattaálagningin er viðast hvar unnin með gamaldags skrifstofuaðferðum, en nú er þó kleift að hagnýta margvíslega tækni við þau störf, enda þegar gert að nokkru t. d. hér í Reykjavík að því er útsvörin varðar. Ef horfið væri að því ráði að leggja alla beina skatta á fyrir allt landið á einum stað, mætti framkvæma skattaálagninguna með hinni fullkomnustu skrifstofuvélatækni og með þjálfuðum, séræfðum starfskröftum. Með því væri einnig tryggt betur en nú er, að menn slyppu ekki undan skatti, og eftirlit með skattaframtölum yrði að því leyti auðveldara, að launamiðar og aðrar upplýsingar væru þá saman komnar á einum stað.

Sjálfsgagt má finna svo róttækri breytingu á skattakerfinu sem hér er að vikið ýmislegt til foráttu, og verður þá verkefni hinnar fyrirhuguðu nefndar að meta kosti fyrirkomulagsins og galla. En jafnvel þótt ekki verði talið

heppilegt að sameina í einn skatt ríkisskattana og skatta til sveitarfélaga, þá er ég sannfærður um, að hlutlæg athugun mundi leiða í ljós, að heppilegt sé að leggja niður hina mörgu og tiltölulega smáu nefnskatta, sem oft eru óhóflega dýrir í innheimtu. Og öll eru mál þessi þannig vaxin, að ekki er vanþörf á að taka þau til rækilegrar athugunar, svo sem lagt er til í þeirri till., sem við flytjum.

Hæstv. forseti hefur ákveðið tvær umr. um þessa þátt. Það mun gert með tilliti til hugsanlegs kostnaðar við störf þeirrar nefndar, sem lagt er til að skipuð verði. En það eru einu útgjöldin, sem beint getur leitt af samþykkt þessarar till. Mér virðist, að eðli málsins samkvæmt eigi till. einna helst heima í allshn., en ef hæstv. forseti teldi eðlilegra, að henni væri vísað til fjvn., þá get ég að sjálfsögðu á það fallt. Ég vil beina þessu til hæstv. forseta.

Forseti (JörB): Út af ummælum hv. þm. viðvíkjandi nefndarskipun tel ég eðlilegra, að þessi till. fari til fjvn., sakir þess að ekki er ólíklegt, að það geti orðið talsverður kostnaður við störf þessarar nefndar, þar sem hún fær víðtækt og mikilvægt efni til meðferðar.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 26 shlj. atkv. og til fjvn. með 26 shlj. atkv.

Á 46. og 48. fundi í Sp., 14. og 21. marz, var till. tekin til síðari umr. (A. 82, n. 415). Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framár.

15. Hlutdeildar- og arðskiptifyrirkomulag í atvinnurekstri.

Á deildafundum 7. nóv. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um hlutdeildar- og arðskiptifyrirkomulag í atvinnurekstri Íslendinga [88. mál] (A. 98).

Á 11., 13., 15., 17., 18., 19., 20. og 27. fundi í Sp., 9., 16., 18., 23. og 30. nóv., 2. og 7. des., 5. jan., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 28. fundi í Sp., 11. jan., var till. enn tekin til fyrri umr.

Flm. (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. Með till. þessari er lagt til, að Alp. feli ríkisstj. að láta rannsaka og gera tillögur um, hvar og hvernig megi best koma á hlutdeildar- og arðskiptifyrirkomulagi í atvinnurekstri Íslendinga og á hvern hátt þing og stjórn geti stuðlað að eflingu slíks fyrirkomulags. Skal ríkisstj. hafa samráð við fulltrúa frá samtökum atvinnurekenda og launþega um þetta undirbúningsstarf, er skal lokið eins fljótt og möguleikar eru á.

Mál svipað þessu hefur áður verið flutt á hv. Alþingi. Árið 1937 fluttu þeir Jóhann G. Möller og Thor Thors till. um, að skipuð skyldi fimm manna mþn. til þess að rannsaka og gera tillögur um hlutdeildar- og arðskiptifyrirkomulag í atvinnurekstri. Þessi till. var samþykkt, en af starfi n. varð því miður mjög litill árangur. Hún hélt einn fund, og engar till. komu frá henni. Og þar með var draumurinn búinn.

Það er skoðun okkar flm. þessarar till., að það mál, sem hér er um að ræða, sé svo merkilegt, að gera beri tilraun til þess að koma því á frekari rekpöl. Hagsmunaárekstrar verða stöðugt tíðari milli stétta í hinu íslenska þjóðfélagi, og af því hefur iðulega orðið stórkostlegt tjón, auk þess sem það hefur haft í för með sér varanlegt jafnvægisleysi í efnahagsmálum þjóðarinnar.

Við flm. teljum það mjög líklegt, að með því að gera verkamenn, sjómenn og iðnaðarmenn hluttakendur eða meðeigendur og meðstjórnendur í atvinnufyrirtækjum mætti koma í veg fyrir a. m. k. töluverðan hluta þeirra árekstra, sem nú eiga sér iðulega stað.

Ég vil aðeins leyfa mér að fara örfáum orðum um, hvers konar fyrirkomulag hér er eiginlega um að ræða.

Arðskiptifyrirkomulagið felst í því að veita starfsmönnum fyrirtækja hlutdeild í arði þeirra. Samfara arðskiptingunni fylgir oft eftirlit og töluverð stjórnarihlutun af hálfu verkamannanna.

Hlutdeildarfyrirkomulagið miðar hins vegar að því að veita starfsmönnum áhrifavald í fyrirtækjunum, ekki einungis með því að gera þá hluttakendur í arði þeirra, heldur einnig beinlínis með því að gera þá meðeigendur í fyrirtækjunum. Því er þannig fyrir komið, að verkamenn eignast smám saman hluta í fyrirtækjunum. Arðhlutarnir, sem þeir fá, mynda smám saman eign í þeim fyrirtækjum, sem þeir vinna við.

Grundvallarsetningar fyrirkomulagsins eru í stuttu máli þær, að verkamennirnir fái auk hinna föstu launa sinna við þau atvinnufyrirtæki, sem þeir vinna við, einhvern hluta af arði þeirra. Í öðru lagi, að þeim gefist kostur á að safna arðhlutum sínum eða einhverjum hluta þeirra til þess með honum að eignast síðan hluta í fyrirtækinu. Í þriðja lagi, að verkamennirnir fái hlutdeild í stjórn fyrirtækjanna, annaðhvort með því að eignast hlutafé og verða á þann hátt aðnjótandi réttinda venjulegra hluthafa, eða með því, að nefnd verkamanna hvers fyrirtækis hafi íhlutun um rekstur þess.

Þetta eru aðalatriði þess fyrirkomulags, sem lagt er til hér að athugað verði hvort ekki sé skynsamlegt að taka upp í atvinnurekstri Íslendinga.

Ég skal ekki fjölyrða um þetta mál frekar. En það má öllum landslýð vera ljóst, ekki sízt af ástandinu í okkar þjóðfélagi í dag, að fara verður einhverjar nýjar leiðir til þess að setta vinnu og fjármagn, til þess að koma í veg fyrir þá sóun verðmæta, sem átök-

in milli vinnuveitenda og vinnuþega hafa iðulega haft í för með sér. Ég held, að þessi leið, að gera verkamennina, þá sem vinna við atvinnufyrirtækin, að hluttakendum í arði þeirra og þátttakendum í stjórn þeirra, sé einmitt mjög líkleg til þess að skapa aukna ábyrgðartilfinningu, aukinn skilning á því, að verkamenn og vinnuveitendur eigi sameiginlegra hagsmuna að gæta. Það er raunverulega kjarni þessa máls og frumskilyrði þess, að vinnufriður geti skapast og viðhaldið í löndunum, að stéttir þjóðfélagsins trúir því, að þær hafi sameiginlegra hagsmuna að gæta, en eigi ekki að berjast innbyrðis, heldur hlið við hlið, fyrir eflingu sameiginlegrar farsældar.

Ég leyfi mér svo að óska þess, að þessari þáttill. verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. allshn.

Skúli Guðmundsson: Herra forseti. Eins og fram er tekið í grg., sem fylgir þessari þáttill., hefur það mál áður legið fyrir Alþingi. Það var á síðara þinginu 1937, sem tveir af þm. Sjálfstæðisfl. báru fram till. til þál. um hlutdeildar- og arðskiptifyrirkomulag í atvinnurekstri landsmanna. Till. þessari var vel tekið á þingi, en það urðu litlar umræður um hana þar. Eftir að annar af flm. málsins hafði gert grein fyrir því í stuttri framsöguræðu, sagði hv. þáverandi þm. Barð. nokkur orð um till. Hann lýsti ánægju sinni yfir því, að till. var fram komin, en hann benti á, að það væri dálítið einkennilegt að koma með þetta úrræði á þeim tíma, þegar útgerðarmenn hafa lýst því yfir, að ekki væri hægt að reka útgerð með neinum hagnaði hér á landi, heldur með 110 þús. kr. tapi á hverjum einasta togara, og hann spurði flutningsmenn till. að því, hvað sjómenn mundu fá mikinn arð með þessu fyrirkomulagi, ef það væri rétt, að árlegt tap á hverjum togara sé 110 þús. kr. og hér um bil hlutfallslega það sama á hverjum mótorbát, sem gerður er út. Framsögumaður svaraði ekki þessari spurningu, en sagði, að þó að togaraútgerð hefði um tíma verið rekin með tapi, kæmi vonandi það árferði, að útgerð skili rekstrarágóða, og þá mundi þetta fyrirkomulag geta notið sín, ef því yrði á komið. Fleiri töluðu ekki um málið, og till. var samþykkt í Sp. 21. des. 1937.

Á fundi í sameinuðu Alþingi næsta dag, 22. des. 1937, var nefndin kosin. Kosnir voru tveir menn af lista sjálfstæðismanna, sjálfir flutningsmenn till., enn fremur voru kosnir í nefndina tveir Framsóknarflokksmenn og einn Alþýðuflokksmaður. N. var kölluð saman til fundar skömmu síðar. Ég hygg, að það sé rétt munað, að það hafi verið í janúarmánuði 1938 eða fyrir um það bil 18 árum. Á þessum fundi var kjörinn formaður nefndarinnar, og varð fyrir valinu annar af fulltrúum Sjálfstfl., sem var jafnframt flm. till., eins og ég hef áður vikið að, en fulltrúi Alþfl. í n. var kjörinn ritari. Nefndarmenn munu að sjálfsögðu hafa gert ráð fyrir því, að form. mundi innan skamms boða til annars fundar í n., en það

hefur ekki orðið. Bendir það ekki til þess, að það hafi verið mjög brennandi áhugi fyrir málinu hjá upphafsmönnum þess. Þeir tímar komu nokkru eftir að þessi till. var samþ. á þingi og n. kosin, að ýmis atvinnurekstur hér á landi varð arðvænlegri en verið hafði um skeið áður, og t. d. útgerðin, sem nokkuð var minnzt á í umr. um till. 1937, var þó nokkur ár rekin með hagnaði, en þá var ekkert á þetta úrræði minnzt af upphafsmönnum málsins.

Mér skilst, að það sé m. a. tilgangurinn með flutningi þessa máls að bæta sambúð atvinnurekenda og verkamanna. Oft hafa risið deilur milli þessara aðila, og víst væri það gott, ef finna mætti nýjar aðferðir við rekstur atvinnufyrirtækja, sem hefðu í för með sér hagkvæmari rekstur og bæta sambúð allra þeirra aðila, sem þar starfa.

Í sambandi við þetta mál vil ég leyfa mér að minna á það, að fyrir þinginu liggur einnig önnur till., áður fram borin, á þskj. 46, um undirbúning löggjafar um framleiðslusamvinnufélög. Sú till. er til athugunar í þingnefnd. Þar er bent á fyrirkomulag við framleiðslustörf, sem margir munu telja einna vænlegast til þess að setja niður deilur, því að í slíkum félögum eru sömu mennirnir atvinnurekendur og verkamenn. Þar gerist það, að í stað þess að ganga í þjónustu einstakra atvinnurekenda stofna verkamenn, fleiri eða færri saman, sjálfir atvinnufyrirtæki, sem þeir reka í félagi, vinna við og skipta með sér arðinum af rekstrinum eftir reglum, er þeir hafa samþykkt.

Samvinnufélögin hér á landi hafa verið athafnamest á verzlunarsviðinu, þó að þau hafi látið mörg fleiri viðfangsefni til sín taka. Viða um landið hafa menn að mestu leyti tekið ómökkin af kaupmönnum. Menn hafa stofnað samvinnufélög um viðskiptin og á þann hátt tekið í eigin hendur útvegum á vörum, er þeir þurfa að kaupa, og sölu á þeim framleiðsluvörum, er þeir þurfa að selja. Með þessu fyrirkomulagi hafa þeir tryggt sér betri útkomu á viðskiptunum en þeir hefðu getað fengið með öðru móti.

Vafalaust má telja, að það væri heppilegt, að úrræðum samvinnunnar yrði beitt við framleiðslustarfsemina meira hér eftir en hingað til. Ef verkamenn, sem vinna við ákveðna framleiðslugrein, taka sig saman og stofna eigið framleiðslufélag, eru þeir um leið sjálfir orðnir atvinnurekendur. Þeir hafa þá eignarumráð og alla stjórn þeirra fyrirtækja, er þeir starfa við, og ráðstafa hagnaðinum af þeim, þegar um hann er að ræða. Með þessu geta þeir bezt tryggt sér sannvirði vinnu sinnar. Með þessu létta þeir einnig fyrirhöfn og áhyggjum af mörgum einstökum atvinnurekendum, sem bera sig oft illa yfir ýmiss konar örðugleikum, er að þeim steðja.

Margt bendir til, að þetta muni vera heppilegasta fyrirkomulagið og það muni verða upp tekið í ýmsum greinum atvinnulífsins.

Vera má, að einhverjir atvinnurekendur og verkamenn hafi trú á því hlutdeildar- og

arðskiptifyrirkomulagi, sem um getur í þáttill., og vilji koma því á. Ef svo er, á það rétt á sér, og ég mæli því ekki gegn till., þó að ég líti svo á, að hægt muni að finna fyrirkomulag í atvinnurekstri, sem muni vera heppilegra en það, sem um getur í þessari till. En það vil ég segja að síðustu, að verði slíkt fyrirkomulag upp tekið, þá ætti það ekki við aðeins á þeim tímum, þegar sérstaklega gengur erfiðlega fyrir atvinnurekstrinum, heldur ætti það einnig að gilda, þegar betur árar.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Það er ekki nema sjálfsagt, þegar áhrifamenn Sjálfstfl. sýna nokkra viðleitni til þess að leggja fram einhverjar hugmyndir um lausn þessa flokks á vandamálum þjóðfélagslífsins, að um það sé rætt. Það kemur satt að segja ekki svo oft fyrir, að fulltrúar Sjálfstfl. fái til þess að koma fram með tillögur í þessum efnum. Og jafnvel þó að forsaga málsins sé eins hjákátleg og hv. þm. V-Húnv. nú gerði stutta grein fyrir, þegar hann rifjaði upp gang þessa máls fyrir tæpum 20 árum, þá gerir ekkert til, þó að tækifærið sé notað til þess að ræða líka af nokkurri alvöru um, hvað það er, sem Sjálfstfl. dettur í hug að koma fram með, þegar meginíð af atvinnurekstri landsmanna er stöðvað og hann ætlar sér að fara að fleyta honum áfram.

Það er arðskipti- og hlutdeildar-fyrirkomulag í atvinnurekstri Íslendinga, sem þarna er lagt til, og það er talað um, að verkamenn eigi nú að verða hluthafar, þeir eigi nú að fá sinn arð af þessum ágætu fyrirtækjum. Ég vil nú spyrja: Er það nú ekki svo með meginíð af öllum þeim hlutafélögum, sem starfa á Íslandi, jafnt þeim, sem borga sig, og þeim, sem tapa, að af þeim sé ekki greiddur arður? Ákaflega sjaldan er það, sem maður heyrir um það, að arði sé úthlutað af íslenskum hlutafélögum. Þau eru a. m. k. hverfandi fá. Ég er hræddur um, að vaninn sé orðinn sá í sambandi við hlutafélög hér á Íslandi að láta gróðann af þeim, þegar þau á annað borð græða, hverfa á einhvern annan hátt en að það verði hluthafarnir, sem fá hann.

Svo skulum við rétt athuga, hvernig það liti út, jafnvel þótt verkamenn ættu ekki nema arðsvon, fyrir þá að verja kaup sínu til þess að verða hluthafar í þessum fyrirtækjum. Hver er þá reynsla þeirra manna, sem eru hluthafar hér í fyrirtækjum á Íslandi og eru þar í minni hluta? Það gæti verið nógu fróðlegt að rannsaka starfsemi hlutafélaganna hér í Reykjavík, sérstaklega þeirra ríkustu, til þess að sjá, hvernig þar er yfirleitt farið með þá menn, sem eru í minni hluta.

Það eru til félög, sem eru einhver ríkustu hlutafélög Reykjavíkur og allir þingmenn þekkja vel, hafa t. d. verið stofnuð af iðnaðarmönnum fyrir 40—50 árum, nokkrir smíðir, nokkrir aðrir starfandi menn, og hver hefur orðið þróun þessara félaga, sem í dag

eru milljónafélög í Reykjavík, félög, sem skipta sér upp í svo og svo mörg félög til þess að sleppa undan sköttum? Jú, þróunin hefur orðið sú, að hinum vinnandi mönnum í þessum félögum, verkamönnum, iðnaðarmönnum er bolað út. Þeir eru látnir hverfa. Það er stundum kallað á fjármálamannamáli: þeir eru sveltir út. Litlar klíkur, sem ráða í þessum hlutafélögum, eða jafnvel ein einstök fjölskylda sveltir hina út. Það er hægt að rekja sögu elztu togarafélaganna hérna í Reykjavík á sama hátt, félag, sem hafa verið voldug og grætt á löngu tímabili og einhverjir svokallaðir smærri menn, alþýðumenn eða slíkir, hafa átt eitthvað í. Auðmannaklíkan hér í Reykjavík hefur kunnað það ráð að svæla alla slíka burt úr félögunum. Það væri eins og að bjóða mönnum upp á að ganga í ljónagryfju að ætla að ganga í slík félög nú.

Svo skulum við nú bara gá að því, að það eru ekki endilega verkamennirnir í þessum félögum, sem alltaf væru fyrst og fremst þeir, sem ættu að eiga þarna þátt í, það er ekki gróðinn af þeirra vinnu máské fyrst og fremst, sem skapar auð félagsins. Má ég spyrja t. d.: Hvernig skyldi vera með fiskimjölsverksmiðjuna á Kletti, sem hinir og þessir útgerðarmenn og hraðfrystihúsaeigendur hér eiga? Hvernig skyldi vera með þá verksmiðju, skyldi hennar höfuðgróði vera af því að arðræna bara verkamennina í verksmiðjunni? Skyldi hann ekki vera eins mikill af því að fá með lágu verði hráefnið frá fiskibátum og togurum í verksmiðjuna? Skyldu það þá ekki frekar eiga að vera kannske eftir till. Sjálfstfl. sjómennirnir og aðrir slíkir, sem ættu að vera þátttakendur þarna í? Skyldi það þá ekki frekar vera þannig, að sjómennirnir og verkamennirnir í sameiningu ættu yfirleitt að eiga þessar verksmiðjur, ef það væri meiningin með þessu, að sá gróði, sem þarna skapaðist, rynni til þeirra, sem sköpuðu þennan gróða? Við sjáum hins vegar, að það gengur í nokkuð öfuga átt sem stendur; t. d. þessi nefnda fiskimjölsverksmiðja var núna nýlega að kaupa tvo togara hér í Reykjavík. Nei, ég býst satt að segja ekki við, að auðmennirnir í Reykjavík hafi sérstakan áhuga á því, að í þeirra gróðafyrirtækjum færu verkamenn og sjómenn og aðrir slíkir að eignast meiri hlutann, og annað kæmi náttúrulega ekki til mála, ef þarna ætti yfirleitt að fara að skipta eitthvað um, því að með því að vera litlir karlar í minni hluta þarna, þá þýddi ekki mikið fyrir þá að vera þar; auðvaldið hefur ráðin á að frysta þá út.

Hins vegar er það vitanlegt mál, að verkamennirnir, sem vinna við verksmiðju, eða sjómennirnir, sem vinna á togara eða bát, hætta eftir nokkurn tíma, og þó að þeir væru orðnir hluthafar í einhverju slíku fyrirtæki, þá væru þeir kannske komnir eitthvað út á land og allt aðrir menn farnir að vinna á þessum togara, eða í þessari verksmiðju, og hvernig ætti þá að fara að með þessa nýju? Slíkt fyrirkomulag, bundið við hlutabréf ein-

stakra manna, sem einhvern tíma hafa unnið á togara eða einhvern tíma hafa unnið í verksmiðju, yrði þess vegna hreinasta ómynd, þegar fram í sækti. Með þessu móti yrði ekki hægt að tryggja, jafnvel þótt framkvæmt væri, áhrif og rétt verkamanna og sjómanna og annarra vinnandi manna í sambandi við þessi fyrirtæki. Það er ekki annað ráð þar til þess heldur en að tryggja, að þær stofnanir, sem almenningur ætti að geta ráðið verulega yfir, bæirnir og ríkið eða í hæsta lagi samvinnufélög, þar sem þó væri tryggt, að verkamenn og sjómenn réðu, en ekki einhverjir aðrir, ættu og rækju slík fyrirtæki. Ég álit þess vegna að arðskipti- og hlutdeildarfyrirkomulagið mundi aldrei verða að neinu gagni í þessu efni, ekki einu sinni þar, sem um það væri að ræða, að það væru fyrirtæki, sem raunverulega gæfu gróða. Svo kemur hitt spursmálið, eins og bent var á hér áðan af hv. þm. V-Húnv. Þessar tillögur koma alveg sérstaklega fram frá hálfu Sjálfstfl. á þeim tímum, þegar tap er, ekki sízt á sjávarútveginum. Það er þess vegna rétt fyrir okkur, ekki sízt þegar við horfum nú á bátafлотann stöðvaðan og vitum þess vegna, að varla væri Sjálfstfl. að leggja til að skipta tapinu upp á verkamenn, að athuga, hvernig hægt væri að ráða fram úr þeim málum að skapa meira að segja hvað snertir þau fyrirtæki, sem kallað er að tap sé á, sameiginlega hagsmuni verkamanna og atvinnurekenda.

Hvernig er ástandið núna í dag hjá þeim atvinnurekendum, sem eiga bátana, og þeim, sem eiga togarana? Við skulum gera okkur ljóst, að það eru raunverulega atvinnurekendurnir, sem eru í eins konar verkfalli í dag, t. d. á bátunum, í verkfalli, ekki við verkamenn, verkbannið, sem þeir setja á, er ekki við þá, það er við ríkisvaldið. Það þarf ekki að vera að boða sérstaklega mikið, hver nauðsyn sé á sameiginlegum hagsmunum sjómanna og útgerðarmanna á bátunum í dag. Það er ekki það erfiða mál, sem þarf að leysa í dag. Það stendur ekki yfir neitt verkfall frá hálfu sjómanna enn sem komið er á bátafлотanum, það er ekki slíkt venjulegt launaverkfall, sem stöðvar bátafлотann. Það, sem stöðvar bátafлотann í dag, er eins konar verkfall atvinnurekenda gegn ríkisvaldinu, gegn máttarvöldunum í þjóðfélaginu, það eru kröfur atvinnurekendanna, sem eiga þetta, á hendur valdhafanna í þjóðfélaginu, og að sumu leyti hafa útgerðarmenn og sjómenn í ýmsu af þessu sameiginlegra hagsmuna að gæta. Það er, eins og hæstv. forsrh. tekur fram, andskoti hart að þurfa að vera að taka þetta fram hér í hundraðasta skipti og að Sjálfstfl. skuli ekki vera farinn að læra nokkurn skapaðan hlut af þessu enn þá og koma þess vegna fram með till., sem aðeins gengur út á það að þjóðnýta tapið á þessum rekstri.

Við skulum þess vegna, fyrst Sjálfstfl. samkv. þessari till. allt í einu er farinn að bera svona mjög sameiginlega hagsmuni sjómanna og útgerðarmanna fyrir brjóstinu, athuga, hvernig viðhorfin eru í þessum málum. Hvað

er það, sem stöðvar þennan útveg í dag? Það, sem stöðvar þennan útveg í dag, er, að fjármálaauðvaldið í þjóðfélaginu, valdhafarnir í þjóðfélaginu reyta þannig af honum allt það mikla, sem hann skapar handa þjóðfélaginu, að það verður ekki nægilegt eftir skilið, hvorki til þess að greiða sjómönnum sæmileg laun né atvinnurekendum þannig afrakstur, að þeirra rekstur beri sig. Og hverjir eru það, sem reyta svona af sjávarútveginum? Jú, þeir, sem reyta þannig af honum, eru einokunarhringarnir, heildsalavaldið, bankarnir, allir þeir aðilar, sem núverandi valdhafar og þar með Sjálfst.- og Framsfl. álita sér henta að gefa aðstöðu til þess að rýja sjávarútvegin svona inn að skinninu. Það þarf ekkert að prédika sérstaklega mikið um sameiginlega hagsmuni sjómanna og útgerðarmanna í dag. Þeir hafa sameiginlega hagsmuni gagnvart þessum aðilum, en spurningin, sem hérna liggur fyrir, er, hvort Alþingi og ríkisstj., sem hefur valdið í þessu sambandi, vill láta undan kröfunum, sem þessir aðilar gera. Nú sem stendur er það eins konar svikamylla, brask auðvaldsins hér í Reykjavík með ríkisstj. sem sinn framkvæmdarstjóra, sem rýir sjávarútvegin, atvinnurekendur og sjómenn, neyðist að visu til að henda í þá öðru hverju styrkjum og bátagjaldeyri, vegna þess að meira að segja úr sjálfu olíuauðvaldinu, bankaauðvaldinu og öðru slíku yrði lítið, ef sjávarútvegurinn gengi ekki, en lætur samt sem áður sjávarútvegin stöðvast á hverju einasta ári lengri eða skemmri tíma. Það er þetta mál, sem við þurfum að gera upp við okkur, þegar við erum að ræða um þessa hluti.

Það hefur verið svo hér undanfarið, þegar minnst hefur verið á sjávarútvegin og þá stöðvun, sem nú er í bátaútveginum, að meira að segja hæstv. ríkisstj., hæstv. forsrh. hefur sagt: Já, það dugir nú ekki að vera að eyða tíma þingsins svona utan dagskrár í að ræða slík smámál — þó að stöðvun útvegsins baki kannske þjóðinni tjón upp á 2–3 millj. kr. á dag. En það má kannske, þegar lausn Sjálfstfl. á málunum liggur fyrir, verja tíma þingsins innan dagskrár til þess að athuga ofur lítið um málið. Og nú þætti mér gaman að vita hjá þeim, sem hugsa sér arðskipti- og hlutdeildarfyrirkomulagið, hvernig þetta ætti að framkvæmast, við skulum segja t. d. í sambandi við olíuhringana. Er það meiningin með þessari till., að það sé bara Shell og BP og Olíufélagið, sem ættu að útbýta sínum hlutabréfum til verkamannanna og starfsmannanna, sem vinna þar við, eða er það meiningin, að þeir menn, sem þessi t. d. olíufélög skipta við, ættu að fá þarna alveg sérstaka aðstöðu? Nú vil ég taka það fram, að þegar t. d. olíufélagin stórgræða, við skulum segja, svo að við nefnum eitthvert dæmi, að þau græði kannske sínar 40 millj. kr. á ári. Eg býst við, að fæstir mundu vilja halda því fram, að þessi gróði væri skapaður með arðráni á verkamönnum, sem vinna í olíu-stöðvunum. Eg býst við, að enginn, ekki einu sinni þeir vondu kommúnistar, mundi vilja

halda því fram. Eg gæti bezt trúað, að menn yrðu frekar sammála um, að eitthvað af þessum gróða væri skapað með því að selja olíuna of háu verði út til útgerðarmanna, sjómanna og ýmissa þeirra, sem nota olíuna í heima-húsum, eða manna, sem kaupa olíu á bíla eða annað slíkt. Og ef hið fullkomna réttlæti Sjálfstfl., sem hann berst fyrir í þessu sambandi um atvinnurekstur Íslendinga, ætti þess vegna að framkvæmast, þá býst ég ekki við, að þessu réttlæti yrði náð með því, að það væru verkamenn og starfsmenn olíufélaganna, sem fengju þarna hlutdeildar- og arðskiptifyrirkomulag, heldur yrðu það þá að vera viðskiptavinir olíuhringanna, sem fengju þessa aðstöðu, m. ö. o., að þeir eignuðust þessa hlutdeild og þeir hlýtu aðstöðuna til arðskipta úr þessum olíufélögum. Nú eru hins vegar vandræðin þau — og kannske engin vandræði þó — að allir Íslendingar eru viðskiptavinir þessara olíuhringa á einn eða annan hátt, svo að ef það ætti að tryggja, að það væru viðskiptavinirnir, sem fengju þarna algert réttlæti og sætu við sama borð og nytu samsvarandi gróða og sjálfir eigendur fyrirtækjanna, þá er ég hræddur um, að þessi fyrirtæki yrðu að vera eign alþjóðar, að þjóðin yrði sjálf að eiga þau fyrirtæki, sem önnuðust innflutninginn og reksturinn á olíunni og dreifinguna á henni. Um það liggur nú einmitt fyrir till. hér á Alp. frá Alpfl., þ. e. um það fullkomna hlutdeildar- og arðskiptifyrirkomulag, sem mundi tryggja, að landsmenn almennt nytu þessarar aðstöðu. Og þá er um tvennt að ræða, annaðhvort að til landsmanna almennt rynni gróði, sem á þessu væri, eða þá að fyrirtækjunum væri stjórnað á þann hátt, að þeir, sem við þau skiptu, fengju þessa vöru með sanngjörnu verði án nokkurs gróða og að þeir þess vegna fengju þannig raunverulega fyrir fram útborgaðan gróðann af þessu. Eg álit þess vegna, að þetta fyrirkomulag, sem hérna er talað um, yrði nokkuð erfitt í framkvæmd, þegar um er að ræða eins tækniþróað fyrirkomulag og við höfum núna í þjóðfélaginu. Ef við viljum stefna að þessari almennu hlutdeild og arðskiptum, sem hér er talað um, þá lendum við hvað snertir stór fyrirtæki eins og þarna er um að ræða út í þjóðnýtingu, út í sameign þjóðarinnar á hlutunum.

Ef til vill kemur þetta spursmál enn þá betur í ljós, þegar við förum að athuga þetta í sambandi við fyrirtækin, sem ríkið nú þegar á. Eg tók eftir því í leiðara í Morgunblaðinu í morgun, það var þar að visu talað um dálítið aðrar aðferðir frá hálfu Sjálfstfl. til að leysa vandamálin en þær, sem hérna liggja fyrir, og m. a. minnst á verðhjöðnunarleiðina, lækkun á kaupgjaldi og lækkun á verðlagi, en það er alltaf einn hlutur, sem varazt er að minnast á, þegar talað er um ástandið í íslenskum atvinnurekstri, og það er gróðinn, sem fer til einstakra aðila, hvort heldur það eru t. d. olíuhringarnir og aðrir einokunarhringar, heildsalarnir eða aðrir slíkir eða þá t. d. bankarnir. Og það, sem ég var nú að

koma að, var: Hvernig væri þá með fyrir-
tæki eins og t. d. bankana, sem væru meira
að segja ríkiseign?

Það er talað um, að á öllum íslenska
togaraflotanum hafi máské undanfarið ár verið
tap, sem samsvarar 20–30 millj. kr. Það
er talað um, að þetta tap jafnvel nuna á
síðasta ári eða á komandi ári geti farið upp
í einar 50–60 millj. kr. En hver er svo gróð-
inn á þeim bönkum, sem ríkið rekur sjálf?
Það er vitanlegt, að t. d. af Landsbankanum
einum er milli 30 og 40 millj. kr. gróði á ári.
Af öllum bönkunum til samans er ekki undir
50–60 millj. kr. gróði. Forríkir bankar í
Danmörku, t. d. í Kaupmannahöfn, telja það
sæmilega afkomu að hafa á einu ári 1–3
millj. kr. gróða, bankar, sem hafa margfalt
meira fjármagn yfir að ráða en íslensku
bankarnir. Hér aftur á móti fást menn ekki
einu sinni til þess að ræða það, hvort sú
pólitik sé rétt, að taka þannig t. d. til bank-
anna tugmilljóna króna gróða, meiri gróða
en samsvarar því, sem allir togararnir til sam-
ans tapa.

Má ég nú spyrja: Ef sjómenn á togurunum
eiga eftir þessari till. Sjálfstæðisflokksþing-
mannanna að vera meðeigendur í Kveldúlf-
eða einhverjum ákveðnum hlutafélögum, er
þá meiningin, að það eigi samt að halda
áfram, að hvort heldur væri oliuhringar eða
bankar eigi að geta tekið milljóna króna gróða
á skiptunum við þessi félög? Það vita allir,
að sá gróði, sem skapast á Íslandi, er fyrst
og fremst skapaður í sambandi við gjald-
eyrinn, gróði bankanna ekki síður, og þessa
gjaldeyris afla togararnir og bátarnir, sjó-
mennirnir á togurunum og sjómennirnir á bát-
unum. Þegar sjómennirnir þess vegna koma
til með að spyrja um sinn hlut í togarafélag-
inu, þá koma þeir til með að spyrja: Á, áður
en skipt er út hlutum til mín, að koma
einn aðili, sem heitir banki, og taka meginíð
af fiskinum, og á að koma annar aðili, sem
heitir oliuhringur, og taka meginíð af fisk-
inum, eða á að setja fiskinn upp á bryggj-
una, eins og gert var í gamla daga, og
skipta í hluti og síðan eigi þeir að sitja
á hakanum, sem eru nógu ríkir til þess að
geta haldið áfram að græða, þó að þeir
fengju ekkert af útgerðinni? Hvers konar
hlutaskiptafyrirkomulag á þarna að vera?
Eiga fyrst þeir, sem sitja hér í landi inni í
sínnum heitu stofum, að taka allan gróða,
sem útvegurinn skapar, og eiga svo þeir, sem
fara út á sjóinn og vinna og framleiða þetta,
ekki einu sinni að fá almennilegt kaup, hvað
þá meira, hvað þá hlut? Þetta er það fyrir-
komulag, sem er í dag. Þetta er það fyrir-
komulag, sem ríkisstj. skipuleggur á þessum
atvinnurekstri í dag. Menn hér í landi hrifsa
til sín gróða, svo að hundruðum milljóna
króna. Og þetta er huldumálið, sem flokk-
arnir, sem nú ráða ríkjum hér, fást ekki
til að ræða. Þetta er það, sem þeir fást ekki
til þess að tala um. Þetta er það, sem þeir
þora ekki að horfast í augu við, af því að

þetta er sannleikurinn í málinu. Það eru ræn-
ingjar arðsins hér í Reykjavík, sem nota ræn-
ingjaflokkana sem tækin fyrir sig, sem hrifsa
gróðann af útveginum og skipta honum upp
á milli sín í landi og eru núna að ganga það
lengra að taka sjálf framleiðslutækin til sín.

Þetta er þróunin í málunum. Svo stöðv-
ast hver togarinn á fætur öðrum, og svo talar
Sjálfstfl. um hlutdeildar- og arðskiptifyrir-
komulag á togurunum, og á meðan halda
olíuhringar og bankar og aðrir slíkir, húsa-
braskarar og verðbólgu-braskarar, áfram að
safna auði. Og fyrst þingmenn Sjálfstfl. hafa
svona mikinn áhuga fyrir hlutdeildar- og arð-
skiptifyrirkomulagi og að verkamenn og sjó-
menn taki vaxandi þátt í stjórn fyrirtækjanna,
má ég þá spyrja: Af hverju hefur ekki Sjálfstfl.
sýnt þetta í framkvæmd nú undanfarið með
áhuga sínum á rekstri þeirra fyrirtækja, sem
mestu valda um, hvernig útvegurinn er nú
rekinn, við skulum segja bankanna? Hefur
Sjálfstfl. undanfarið verið að tryggja það með
sínunum afskiptum af stjórn á bönkunum, að
verkamenn og sjómenn fengju þar vaxandi
áhrif, t. d. í bankastjórn? Eða hefur Sjálfstfl.
máské hins vegar verið að tryggja það með
afskiptum sínum af stjórn bankanna, að allra
innsti og þrengsti hringur Sjálfstfl. fengi
þarna vaxandi áhrif, svo að það væri verið
að gera bankana hérna í vaxandi mæli að
fjölskyldufyrirtækjum og ættu þó að heita
bankar ríkisins eftir sem áður.

Eg kann betur við, að það sé eitthvert ofur
lítið samræmi á milli orða og verka, þegar
verið er að tala um þessi mál. Og mér sýnist,
að sem stendur í þeim véum þjóðfélagsins,
þar sem fyrst og fremst er ákveðið, hvernig
stjórna skuli í efnahagsmálum, eins og bönk-
unum, hafi allt stefnt í þá áttina, að Sjálfstfl.
væri að sölsa undir sig yfirráðin, en síður
en svo, að þar ætti að fara að gefa verka-
mönnunum og sjómönnum og öðrum vinnandi
stéttum einhverja hlutdeild í. M. ö. o.: Tapið
vill máské Sjálfstfl. lofa mönnum að bera,
verkamönnum, með því að lækka laun þeirra,
á sama tíma sem aukinn sé gróði hjá brösk-
urunum, en um gróðann og áhrifin á, hvernig
verðmæti framleiðslunnar sé skipt, sýnist
mér ekki hugur fylgja máli hjá Sjálfstfl.
eftir hans pólitík að dæma. Þess vegna liggur
mér við að halda, að þessi till. sé jafnvel
flutt til að sýnast.

Hér var talað af hálfu hv. flm., hv. þm.
N-Ísf., um sameiginlega hagsmuni verkamanna
og atvinnurekenda, og þeir hafa ýmsa sam-
eiginlega hagsmuni, ekki sízt í sambandi við
aukninguna á flotanum og aukninguna á verk-
smiðjunum. En mér sýnist nú ganga heldur
lítið með þá aukningu, eins og nú standa sakir.
Það hefur ekki verið keyptur nýr togari í
sjó ár, og er þó öllum vitanlegt, að þeir standa
undir og skapa helminginn af öllum þeim gróða,
sem skapaður er á Íslandi. Og það gengur
nokkuð erfiðlega með þær verksmiðjur, sem
komið er upp, enda hefur stjórnarfarið á Ís-
landi verið þannig undanfarið, að þar hefur

verið það auðvald eitt, sem ekki hefur áhuga á atvinnurekstrinum, heldur eingöngu á því að ná gróðanum af honum.

Ég er hræddur um, að ef þarna á að verða breyting á, þá dugi ekki neinir hlutir eins og þeir, sem lagt er til í þessari þáttill. Það er komið svo með allt atvinnulíf Íslendinga, allan okkar atvinnurekstur, að hann á allt sitt líf, alla sína tilveru undir sjálfri stjórninni á þjóðfélaginu, stjórninni á ríkinu. Hvort sem menn vilja lofa það eða lasta, þá er þróunin orðin sú, að á herðum þeirrar ríkisstjórnar, sem situr á einhverjum tíma, hvílir ábyrgðin á því, að atvinnureksturinn gangi. Það, sem vantar á, til þess að íslenska þjóðfélagið gangi og gangi af einhverju viti og að ekki aðeins atvinnutæknin aukist, heldur líka blómgi hann og gangi vel, er, að verkamenn, að vinnandi stéttirnar hafi úrslitaáhrif á sjálfa stjórn ríkisins, þar með á stjórn þjóðarbúskaparins og þar með á stjórn atvinnuveganna í landinu. Það er það, sem er lausn þess máls, sem fyrir stendur. Ef svo er, þá geta þessir hlutir gengið vel. En það auðvald, sem stjórnað hefur undanfarið og hugsar um það eitt að sölsa undir sig arðinn af atvinnurekstrinum, en láta svo þann atvinnurekstur, sem er grundvöllur þjóðfélagsins, sjávarútveginn, ganga með tapi, getur ekki gengið. Og þegar fulltrúar slíks auðvalds henda svo fram tillögum eins og þessari hérna, þá er ekki nema eðlilegt, að meira að segja menn úr stjórnarflokkunum hendi gaman að.

Umr. frestað.

Á 30., 46. og 48. fundi í Sp., 25. jan., 14. og 25. marz, var till. tekin til frh. fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið fram.

16. Austurvegur.

Á 13. fundi í Sp., 16. nóv., var útbýtt:

Till. til þál. um byrjun framkvæmda samkvæmt l. nr. 32/1946, um Austurveg [100. mál] (A. 117).

Á 15., 17., 18. og 19. fundi í Sp., 18., 23. og 30. nóv., 2. des., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 20. fundi í Sp., 7. des., var till. enn tekin til fyrri umr.

Flm. (Sigurður Ó. Ólafsson): Herra forseti. Till. sú, sem hér liggur fyrir á þskj. 117, er um það, að hefja skuli nú framkvæmdir samkv. lögum nr. 32 1946, um Austurveg. Till er þannig:

„Alþingi ályktar, að hefja beri framkvæmdir á næsta ári samkvæmt lögum nr. 32 frá 1946, um Austurveg, með því að gera upphlaðinn og malborinn veg af Suðurlandsbraut í Svínahrauni um Þrengsli á Selvogsveg nálægt Vindheimum í Ölfusi. Miða skal framkvæmdir

Alþt. 1955. D. (75. löggjafarþing).

þessarar við, að þessi kafli Austurvegar verði fullgerður á næstu tveimur árum, enda verði notuð heimild laganna til lántöku til greiðslu vegagerðarkostnaðarins umfram það, sem veitt verður á fjárlögum til þessara framkvæmda.“

Þessi till. var flutt á síðasta þingi, en náði þá ekki afgreiðslu. Nú er hún flutt aftur af mér og hv. samþm. mínum, af tveim hv. þm. Reykv. og hv. 1. þm. Rang.

Þótt segja meg, að ekki sé ástæða til að fjölyrða mjög um þetta mál nú, þar sem það var flutt á síðasta þingi og því þá lýst allýtarlega í framsögu og sama grg. fylgir því nú og þá, tel ég samt rétt að fara um það nokkrum orðum.

Mþn. sú, sem skipuð var 1944 til að rannsaka samgöngumál Suðurlandsundirlendisins, en á tillögum þessarar n. voru lög in um Austurveg byggð, leysti þetta verkefni sitt eftir tveimur meginsjónarmiðum, eins og niðurstöður hennar og tillögur sýna. Í fyrsta lagi valdi n. vegarstæði milli Suðurlandsundirlendisins og Reykjavíkur þannig, að vegurinn lægi í lægstri fánægri hæð yfir sjávarmál á þessari leið til að forðast snjóalög á veturna, eftir því sem mögulegt væri, og í öðru lagi að gera veginn sem beinastan og stytztan og úr varanlegu efni.

Fyrri atriðinu var náð með því að velja hina svokölluðu Þrengslaleið, í stað þess að nú liggur vegurinn yfir Hellisheiði, eins og kunnugt er. Á þessum tveimur leiðum er svo sem enginn lengdarmunur miðað við leiðina Selfoss—Reykjavík, en hæðarmunur er rúmir hundrað metrar, sem Þrengslaleiðin er lægri en Hellisheiðarleiðin. Og þeim, sem þekkja til leiðarinnar frá Reykjavík og austur yfir fjall, og það munu flestir hv. þm. gera, má benda á, að Svínahraun og Þrengslin eru í sem næst sömu hæð. Allir kunnugir vita, að langa tíma getur verið snjólaust eða víðráðanleg færð í Svínahrauni, þótt ófært sé á Hellisheiði. En þegar heiðin er ófær, þessa 10 km af hinna 59 km löngu leið milli Reykjavíkur og Selfoss, verður að beina allri hinna gífurlegu umferð, sem um er að ræða á þessari leið, á Krýsuvíkureiðina, sem er 43 km lengri en Hellisheiðarleiðin, auk þess sem sá vegur er veikbyggður og mjór og því hættulegur vetrarvegur í vondum veðrum.

Um hið síðara atriðið, að gera Austurveg frá Lækjarbotnum upp í Svínahraun og um Ölfusið sem beinastan án þess að taka sérstakt tillit til gæða vegarstæðisins og að gera veginn úr varanlegu efni, er ekki nema allt gott að segja, en það heyrir frekar framtíðinni til, eins og segja má um aðra fjölförnuustu vegi landsins. Vitanlega ber að stefna að því að steypa þá eða malbika, því að nú þegar er komið í ljós við aukna umferð og notkun hinna stóru og þungu farartækja, sem nú tíðkast á ýmsum fjölförnuustu leiðum á landinu, að við höfum bókstaflega ekki efni á að aka á malbornum vegum vegna hins óhemjumikla viðhaldskostnaðar á vegi og farartækjum.

En um þessa hlið málsins ræðir ekki í

till. þeirri, sem hér er til umr. Það, sem hér er um að ræða og stefnt er að með till. þessari, er að gera leiðina milli Suðurlands-undirlendisins og Reykjavíkur eins örugga að vetri til og nokkur tók eru á án þess að þurfa að fara hina löngu Krýsuvíkurleið. Þessu marki verður ekki náð á heppilegri hátt né ódýrari en þann að gera þennan hluta Austurvegar, sem till. fjallar um og lögin um Austurveg gera ráð fyrir að byrjað verði á, þegar verkið er hafið, þ. e. að upphlaðinn og malborinn vegur verði gerður af Suðurlandsbraut í Svinahrauni um Þrengslin á Selvogsveg nálægt Vindheimum í Ölfusi. Þessi leið er 18—20 km á lengd, vegarstæði að tölurverðu leyti sléttlent brunahraun, sem hin stórvirku vegavinnutæki eiga létt með að vinna, engar torfætur, brattar brekkur eða brýr og malartekja við höndina. Vegamálastjóri hefur gert kostnaðaráætlun — hún er reyndar frá 1951 — um, að vegur þessi muni kosta um 4 millj. kr.

Rétt er að gera sér nokkru frekari grein fyrir, hvað vinnst með framkvæmd þeirri, sem hér er um að ræða. Leiðin Selfoss—Reykjavík um Hellisheiði er 59 km, en um Krýsuvík 102 km, m. ö. o. 43 km lengri. En þá leið verður nú að fara, þegar Hellisheiði er ófær. Um annað er ekki að ræða.

Veturinn 1950—51 var Hellisheiði ófær bilum sem næst í 100 daga. Varð allan þennan tíma að fara Krýsuvíkurleiðina. Vegamálastjóri lét þá fara fram athugun á því, hve miklu munaði á flutningskostnaði að þurfa að fara hina lengri leiðina. Komst hann að þeirri niðurstöðu, að með því flutningsmagni og þeim flutningskostnaði, sem þá var um að ræða, væri mismunurinn um 15 þús. kr. á hverjum degi, eða í þessa 100 daga 1½ millj. kr. Nú hefur margt breytzt síðan, verðlag hækkað og flutningskostnaður, en flutningsmagn og öll umferð stórukízt. Það munu nú vera flutt 40—50 tonn af mjólk og mjólkurvörum frá Selfossi til Reykjavíkur á degi hverjum, auk alls annars flutnings á vörum og fólki þessa leið. Eg hygg því, að ekki sé of djúpt tekið í árinna, þótt sagt sé, að það, sem var 15 þús. kr. 1950—51, sé nú um 20 þús. kr., og væri þá hver dagur, sem fara þyrfti um Krýsuvík, þeirri upphæð dýrari en ef hægt væri að fara Hellisheiði. Ef slegið væri upp dæmi og miðað við þessa tölu, sem að visu er ágískun, en ég hygg, að hún sé sízt of há, mundi það lita þannig út, að ef við fengjum vetur, þar sem Hellisheiði væri ófær í 50 daga, þá yrðu þessir 50 dagar á 20 þús. kr. hver 1 millj. kr. Ef Austurvegur eða það af honum, sem till. fjallar um, væri kominn og gert væri ráð fyrir, að hann væri ófær í 10 daga af þessum 50, liti dæmið þannig út: 10 daga yrði þá farið um Krýsuvík, það yrðu 200 þús. kr., 40 daga um Þrengslaleið, sem gerði 34.5 þús. kr. í auknum kostnaði. Þetta yrðu 234.500 kr., og er þá mismunurinn á þessum tveimur dæmum 765.500 kr., sem hreinlega sparaðist vegna lægri flutningskostnaðar þessa daga, og er þá einnig tekið tillit

til þess, að Þrengslaleiðin, að Austurvegi ekki fullgerðum að öðru leyti, er 7½ km lengri en Hellisheiðarleiðin. Þó er þess að gæta í þessu sambandi, að ekki er ólíklegt, að þessi mismunur á vegarlengdum á Þrengslaleið og Hellisheiðarleið vinnist upp vegna hæðarmismunarins, því að eitthvað kostar að tosa þeim flutningi öllum, sem þarna fer um, í 100 eða rúmlega 100 m hæð, en það er, eins og áður segir, hæðarmismunurinn á þessum tveimur leiðum.

Er þá að þessu athuguðu ekki ólíklegt, að hagnaðurinn af því að hafa styttri leiðina yrði enn meiri en hér er gert ráð fyrir, einkum ef svo færi í reyndinni, að Þrengslaleiðin yrði ekki ófær þessa tíu daga, sem gert er ráð fyrir í dæmi því, sem ég hef hér nefnt, og það er ekki neitt fráleitt að hugsa sér það.

Þá má enn benda á, að nú er lögð mjög mikil áherzla á að halda Hellisheiðarleiðinni opinni, eftir að snjóa tekur. Eru þar að verki 2—4 stórvirkar ýtur, sem vinna að snjómokstri svo lengi sem fært er. Þetta mundi breytast, ef Þrengslaleiðin yrði opnuð, þannig að þá yrði ekki lögð eins mikil áherzla á að halda Hellisheiðarleiðinni opinni og ódýrara að halda Þrengslaleiðinni opinni og þannig sparast mikil útgjöld, sem nú verður ekki hjá komizt.

Eg ætla ekki að fjölyrða um þetta frekar. Eg geri ráð fyrir, að hv. þm. sé ljóst, að hér er ekki um óþarfamál að ræða, heldur nauðsynlega framkvæmd, sem að visu kostar nokkurt fé í byrjun, en það fé kemur fljótt aftur í lækkuðum flutningskostnaði, sem er að miklu leyti sparnaður á erlendum gjaldeyri. Eg vænti því, að till. þessari verði vel tekið og unnið verði að málinu á þann veg, að þessi kafli Austurvegar verði fullgerður á næstu tveimur árum, enda verði notuð heimild laganna til lántöku til greiðslu vegagerðarkostnaðarins umfram það, sem greitt verður á fjárlögum til þessara framkvæmda.

Eg legg til, að till. verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. fjvn.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv. og til fjvn. með 28 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framár.

17. Síamál Austfirðinga.

Á 21. fundi í Sp., 10. des., var útbýtt:

Till. til þál. um síamál Austfirðinga [120. mál] (A. 174).

Á 27. fundi í Sp., 5. jan., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 28. fundi í Sp., 11. jan., var till. aftur tekin til fyrri umr.

Flm. (Lúðvík Jósefsson): Herra forseti. Ég mun láta mér nægja aðeins örfá orð með þessari till. Hún fjallar um það að skora á ríkisstj. að hlutast til um, að eins fljótt og við verði komið, verði látin fara fram ýtarleg athugun á því, hvernig bæta megi síma-sambandið á milli Austurlands og Reykjavíkur, en eins og kunnugt er, hafa síamál okkar Austfirðinga verið um langan tíma í sérstöku ólagi. Það er ekkert um að villast, að síma-sambandið við Austfirði er til muna lakara en símasambandið við aðra landshluta. Það er ekki aðeins, að svo sé ástætt, að það sé langtíðum saman með öllu sambandslaust og ekki hægt að halda uppi talsímasambandi á milli Austurlands og Reykjavíkur vegna bilana, sem virðast eiga sér stað á öllum árstímum, heldur er einnig um það að ræða, að þegar samband á að heita, þá er það svo lélegt og það virðist vera svo þröngt á línunum, að algengast er, að menn verði að hlíta hraðsamtölum, ef þeir eiga nokkuð að komast áfram. Þó hefur í rauninni keyrt alveg um þvert bak nú á síðasta ári og síðustu tvö árin, þegar inn á öll þessi þrengsl hefur komið stórkostlega aukin símanotkun við herliðið á Langanesi, sem hefur um verulegan hluta dagsins fengið beinan forgang til notkunar á símalínunum að austan.

Austfirðingar hafa margsinnis gert umkvartanir út af þessu, og nú síðast á fjórðungsþingi Austfirðinga var gerð samþykkt um þetta mál og skorað á ríkisstjórn og skorað á alþingismenn að austan að beita sér fyrir því, að umbætur yrðu gerðar á þessum málum. Og alveg sérstaklega var farið fram á það, að á meðan ekki yrði komið á varanlegum umbótum á símakerfinu, yrði a. m. k. dregið til verulegra muna úr notkun varnarliðsins á Langanesi og eins á Stokksnesi af símalínunum á milli Austurlands og Suðurlands.

Ég legg svo til, að þessari till. verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. fjvn.

Viðskmrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Út af fram kominni till. á þskj. 175, sem hv. 11. landsk. þm. var nú að lýsa, hef ég spurt póst- og símamálastjóra um það, hvort ástandið í símamálum Austfirðinga væri eins alvarlegt og lýst er í till., og ég hef beðið hann um grg. varðandi þetta, því að ef það væri rétt, sem till. greinir og tekið er fram í grg., þá væri vissulega úrbóta þörf, og ég bað um upplýsingar um þetta mál. Það má vel vera, að það megi færa rök fyrir því, að það sé æskilegt að lagfæra ýmislegt í sambandi við síamál Austurlands, og þannig mun það vera í fleiri landshlutum, en eftir því sem grg. póst- og símamálastjóra greinir, fær það ekki staðizt, sem sagt er í till. Ég vil hér, með leyfi hæstv. forseta, lesa upp þá grg., sem póst- og símamálastjóri hefur gefið mér í sambandi við þessi síamál:

„Fram til ársins 1943 var aðeins ein símalína sunnanlands milli Reykjavíkur og Austfjarða, en þá var bætt við þremur nýjum talrásum, fjölsíma. Þrátt fyrir þessa miklu

línuþjölgun er nú aftur orðið mjög þröngt um afgreiðslu milli þessara landshluta. Póst- og símamálastjórninni er þetta ljóst og hefur því þegar fyrir tveim árum hafið undirbúning að mikið auknu og mjög fullkomnu síma-sambandi milli Reykjavíkur og Austfjarða á mjög stuttum bylgjum. Undirbúningur með nauðsynlegum mælingum og rannsóknunum hefur tekið langan tíma, enda er hér um nýjstu tækni að ræða. Verður unnið að þessu verki og því hraðað svo sem unnt er. Útboð um það hefur verið sent fyrir nokkru til ýmissa verksmiðja, en búast má við, að afgreiðslutími hjá þeim verksmiðjum, sem færar eru að búa til slík tæki, sé nokkuð langur.

Á fjárlagafrumvarpi því, sem nú er til meðferðar á Alþ., eru í þessu skyni veittar 600 þús. kr. á árinu 1956. Í greinargerð póst- og símamálastjóra fyrir þessum fjárlagalið, er fylgdi tillögu póst- og símamálastjórnar til fjárlaga í júlímánuði s. l., segir svo:

„Fyrirhugað er að koma á sem allra fyrst stuttbylgjusambandi milli Suður- og Austurlands með millistöð í Hornafirði, og hefur á yfirstandandi ári, 1955, verið unnið að undirbúningi þess, en framkvæmd á því getur ekki hafizt fyrr en árinu 1956 og því væntanlega lokið á árinu 1957 og 1958. Tilboð hafa ekki fengizt enn, þannig að hægt sé að gera endanlega kostnaðaráætlun, en lagt er til, að 600 þús. kr. séu veittar á árinu 1956 í þessu skyni. Nú er svo komið, að mikill skortur er orðinn á talrásum milli Suður og Austurlands, sem nauðsyn ber til að bæta úr, og er stuttbylgjusamband langdýrasta og öruggasta leiðin til þess.

Meðan verið er að koma í framkvæmd þessu fullkomna sunnanlandssímasambandi, hafa verið gerðar ráðstafanir til að auka á næsta vori sambandið norðan um land til Austfjarða um tvær talrásir, og ætti það að vera mikil bót.“

Þá skal bent á, að það er ranghermi í grg. fyrir till., að varnarliðið noti umrædd talsambönd. Svo er ekki. Enn fremur er það ekki rétt, að meginhluti samtala sé hraðsímtil. Sem betur fer er svo ekki. Samkvæmt skýrslum símistöðvarinnar í Neskaupstað var hlutfallið t. d. milli Neskaupstaðar og Reykjavíkur sem hér segir:

Í júlí 1955 niunda hvert símtal hraðsímtil, ágúst tólftha hvert, september þrettánda hvert, október seytjanda hvert, nóvember nitjanda hvert og í desember nitjanda hvert símtal hraðsímtil.

Meðalbiðtími var athugaður frá Reykjavík til Austfjarða 15. og 17. des. 1955 og var frá 0—17 mínútur.

Með skírskotun til framanritaðs ætti að vera óhætt að segja, að þáltill. sú, sem hér um ræðir, sé óþörf, þar sem athugun sú, sem hún fjallar um, hefur þegar farið fram og framkvæmd í málinu er að hefjast og ástandið í símamálunum og afgreiðslu samtala engan veginn líkt því, sem tekið er fram í tillögunni.

Jafnframt þessum upplýsingum þykir rétt að geta þess, að sama má segja um símasam-

band Vestfjarða við aðra landshluta, að þau eru orðin ófullnægjandi og þurfa því einnig sem skjótastra úrbóta. Símaþörfin hefur vegna hins gróandi athafnalífs vaxið örvar en svo, að unnt hafi verið að fá fé og fjárfestingu til enn meiri símaframkvæmda en hafnar hafa verið, enda hefur þótt nóg um.“

Þetta er grg. póst- og símamálastjóra, sem sýnir, að það er verið að vinna að því að bæta úr símasambandinu á milli Austur- og Suðurlandsins, og má gera ráð fyrir því samkvæmt henni, ef áætlunin stenz, að eftir eitt eða tvö ár verði úr því bætt með stuttbylgjusambandi. Og þegar það er athugað, að líkt er ástatt með fleiri landshluta, eins og Vestfirði, að símamálin þar eru ekki í betra lagi, en einnig er verið að vinna að því að bæta þar úr, þá held ég, að það sé erfitt að ásaka símamálastjórnina fyrir aðgerðaleyzi, fyrir það, að hún hafi ekki haft opin augu fyrir því, sem þarf að gera. En það er svo, að þetta eru allt saman kostnaðarsöm verk, þetta krefst mikils fjár, og það hefur ekki verið unnt að fá meira fé í símaframkvæmdir á undanförunum árum en raun ber vitni. Það verður að viðurkenna, að varið hefur verið til símamálanna undanfarið allmiklu fé og mikið unnið að þessum málum og því ekki ýkjamörg ár þangað til þessi mál verða komin í æskilegasta horf.

Flm. (Lúðvík Jósefsson): Herra forseti. Sú umsögn, sem hæstv. ráðh. hefur flutt hér frá hendi símamálastjóra, er að mörgu leyti harla einkennileg fyrir þá, sem vel þekkja til um þessi mál, og í heild sýnir þessi umsögn mér, að það virðist vera mikill skortur á því, að sá maður, sem hér gefur frá sér þessa umsögn og á að heita að stjórn þessum málum, geri þá kröfu til sjálfs sín og síns starfs sem eðlilegt er.

Hann skýrir frá því í umsögn sinni, að fram að 1943 hafi aðeins verið ein langsimalína á milli Reykjavíkur og Austurlandsins um Suðurland, en þá hafi verið gerðar nokkrar úrbætur, eða bætt við þremur talrásum. Þetta er rétt. Árið 1943 urðu verulegar umbætur í símamálum okkar. En ætli flestir veiti því ekki athygli, að einmitt á þeim 13 árum, sem liðin eru síðan, hafa orðið hinar stórkostlegu breytingar, sem kalla á miklu meiri þjónustu en þá átti sér stað, en í 13 ár hefur í þessum efnum ekki verið um neina framför að ræða, enda viðurkennir símamálastjóri í þessari yfirlýsingu sinni, að nú sé orðið mjög þröngt á linunum austur? Af hverju segir hann ekki þann sannleika, sem allir þeir símamenn, sem maður talar við um þessi mál og beinlínis vinna við þetta, viðurkenna, að það séu áberandi mest þrengsli á viðskiptunum frá Reykjavík til Austurlandsins, borið saman við allar aðrar langlínuafgreiðslur hjá landssímanum? Þar er um langsamlega mestu þrengsli að ræða. Þetta átti að viðurkenna, því að þetta er það, sem allir vita að er rétt. Starfsmenn símans draga enga dul á, að þetta sé svona. En svo segir síma-

málastjóri, að nú sé að vísu hafinn undirbúningur að því, að þetta verði lagað, og m. a. sé þessu komið svo langt, að nú sé búið að senda út útboð eftir nýjum tækjum, sem nota þarf í þessu efni. Jú, það er mjög gleðilegt, að málið skuli þó loksins eftir alla þá baráttu, sem Austfirðingar hafa háð í þessum efnum, vera komið á það stig, að það sé farið að senda eftir tilboðum. Það á sem sagt mjög greinilega langt í land enn þá, að lausn komist á málið, og mættu þeir, sem hafa með þessu mál að gera, frekar biðjast afsökunar á því, að þeir skuli vera svona seinir á sér, að eftir að allt er komið í öngþveiti og búið að standa í öngþveiti í mörg ár, þá er núna fyrst verið að leita eftir tilboðum. En það er samt sem áður gleðilegt fyrir okkur, að það skuli þó hafa þokast það áleiðis, að það er þó farið að leita eftir tilboðum, en ekki er einu sinni búið að samþykkja nein kaup. Það er búið að tala um stuttbylgjusamband við okkur í mörg ár, að það muni vera hagstæðasta leiðin til lausnar á okkar símamálum að taka upp stuttbylgjusamband á milli Reykjavíkur og Hornafjarðar. Þetta er ekkert nýtt. Þetta erum við búinir að heyra margsinnis, þegar á þetta hefur verið minnt, en um framkvæmdir hefur ekki verið að ræða, því miður.

Þá segir símamálastjóri það, sem mér þótti sérstaklega einkennilegt í skýrslu hans, að það sé rangt, sem sagt er í grg. fjórðungsþings Austfirðinga og í grg. þessrarar till., að varnarliðið noti símalínurnar. Ætla hann að segja okkur það, að varnarliðið á Langanesi og Stokksnesi eigi engin símasambönd við Reykjavík? Ég skal upplýsa það hér, að það hefur þrásinnis komið fyrir, þegar ég hef beðið um samtöl við Austurlandið, að þá hafa símastarfsmennirnir sagt við mig: Það er ekki hægt á þessum tíma, því að á þessum tíma er forgangur fyrir varnarliðið. — Og það hefur verið tiltekinn tími á dag, sem það hefur haft forgang að linunum. En svo segir símamálastjóri hér í umsögn, að það sé rangt, að þeir noti þessa einu línu, sem hér er á milli.

Þetta er vitanlega algerlega rangt farið með staðreyndir, eða a. m. k. fá símanotendur annað að heyra hjá símastarfsfólkinu, þegar beðið er um samtöl.

Þá var birt hér skýrsla, sem gerir það að verkum, að ég er a. m. k. engu nær, og ég hugsa, að margir fleiri þm. séu litlu nær um það, að það hafi verið gerð athugun á því, hvernig háttað hefur verið fjölda hraðsamtala frá Neskaupstað í tilteknum mánuði við Reykjavík. Ég tók eftir því, að einn mánuðinn var níunda hvert samtal, sem átti sér stað, hraðsamtal. Það er auðvitað alveg augljóst mál, að það er gífurlega hátt. En hitt veit ég, og það vita allir, sem eiga í því að þurfa að tala allmikið í síma á milli Reykjavíkur og Austurlandsins, að langoftast verður símafólkið að segja manni, að það séu fjöldamörg hraðsamtöl sem bíða, upp í 10—12 hraðsamtöl, maður verði að vera 10. eða 12. á hraðsam-

talalista, þangað til hægt sé að koma sínu sambandi í gegn. Þetta er reynsla þeirra, sem eiga í því að nota þessar línur. Þetta segi ég að sé óviðunandi, og það er um óeðlilega mikil hraðsamtöl að ræða á þessari leið.

Eftir öllu þessu, sem ég hef sagt, og eins og fram kemur í þessari till. og eins og fram hefur komið í samþykktum Austfirðinga, manna úr öllum flokkum, frá kaupstöðunum á Austurlandi og báðum sýslum, sem hafa gert samþykktir um þetta, en þeirra samþykktir eru nákvæmlega eins og sú samþykkt, sem hér liggur fyrir í þeirri till., sem ég flyt, þá er það svo, að ástandið hefur verið óviðunandi. Og síamámálastjórnir gerir sér þetta ljóst, því að hann á nú í undirbúningi, segir hann, úrbætur, og það hefur því verið sannarlega þörf á því að flytja þetta mál og fara fram á úrbætur í þessum efnunum. Hins vegar er hitt mjög óeðlilegt, að hann skuli bregðast við á þann hátt, sem þessi yfirlýsing bendir til, og segja, að hér sé um óþarfa tillögu að ræða. Sannleikurinn er miklu frekar sá, að það hefði verið þörf á því, að till. hefði verið flutt miklu fyrir, en áður hafði verið farin sú leið að skora á síamámálastjórnina og leita eftir úrbótum í þessu, en það hefur dregið úr hömlu. En nú þegar till. kemur fram, þá er sagt: Já, nú erum við þó búnir að óska eftir tilboðum, að visu erum við ekki búnir að samþykkja neitt, þetta mun koma, og af því er þetta allt óþarft. — Nei, sannleikurinn, sem nú liggur orðið hér fyrir, sýnir, að málið er ekki að ófyrirsynju flutt. Það er full þörf á því að ýta á þá framkvæmdarstjórn þessara mála, sem með þau hefur að gera, því að hún hefur unnið heldur dauflega að lausn þeirra, og jafnvel enn í dag virðist þeim æðstu sýnast svo, að þetta sé ekki með öllu þarft mál.

Ég vona nú, að sú n., sem fær málið til athugunar, reynist vera á skoðun okkar Austfirðinga, að það sé þörf á því, að ríkisstj. ýti á síamámálastjórnina með að greiða sem allra fyrst úr þessum málum eins og þau standa nú.

Páll Zóphóniasson: Herra forseti. Ég skal ekki lengja þessar umræður mikið, en mig langar samt til að láta koma fram þrenn sjónarmið, sem mér virðist frsm. málsins að nokkru gleyma, a. m. k. sumum þeirra.

Ég vil fyrst benda á það, að ég nota símann mikið um allt land. Ég tala líklega á mánuði fyrir eitthvað dálítið á annað þús. krónur, og það er langverst að ná símasambandi við Vestfirði. Þar þarf ég að biða lengst til þess að ná í þá, sérstaklega svæðið á sunnanverðum Vestfjörðum. Þar næst kemur norðausturhornið á landinu, þegar ég þarf að ná í það, ekki sjálft Austurlandið, heldur Þistilfjörðurinn, Langesið og Skeggjastaðahreppurinn. Þetta er mín reynsla og hefur verið í mörg ár, og ég held, að það sé alveg tvímælalaust, að hún sé rétt.

Hvað Austurland snertir sérstaklega, þá eru nú fleiri leiðir til þess en sunnan um

land. Það eru þrjár línur til Austurlandsins norður um land. Það er lína yfir Möðrudal, það er lína yfir Haug, það er lína um Þórshöfn. Heiðarfjallsmennirnir tala yfir Þórs-hafnarlinuna og tefja ekki á neinn hátt fyrir Norðfjarðarmönnum í samtölum.

Ég held, að samtölin við Austurland greiðist töluvert mikið, þegar komið er gott fjöl-símasamband til Akureyrar og áfram til Breiðumýrar, þannig að þar fyrst greiðist það í þrennt, línurnar áfram norður og austur, og þegar margir komast að svo langt norður, þá held ég, að þetta hljóti að lagast, og þetta er allt á leiðinni. Það er á hverju sumri lagt lengra og lengra af jarðsímamum norður, til þess að það geti komið margir menn þar í einu inn á, og þá rýmkast jafnframt um austurleiðirnar. Vafalaust heldur sá jarð-sími svo áfram lengra en honum hefur verið hugað núna. — Þetta var það, sem ég vildi benda á.

Í öðru lagi vildi ég benda á það, að það hefur verið svo hér á Alp. fram að þessu, að áhugi þingmannanna yfirleitt, þ. á m. minn, hefur beint að því að koma símanum sem víðast heim til manna. Það eru ekki nema tiltölulega fá ár síðan annað hvert sveitaheim-ili vantaði síma, og þá beindist allur okkar áhugi að því að fá fé í það að koma símanum áfram til enn fleiri manna. Enn þá er það svo, að það eru ekki nema um 70% af bændum í þeim sýslum, sem verst eru símaðar, sem hafa síma. Og þegar póst- og síamámálastjórnin þá bar því við, að þetta væri varla hægt, það væri svo þröngt á línunum, þeir þyrftu að fá fé til að gera línurnar tvöfaldaðar hingað og þangað, þeir þyrftu að fá fé til að annast langlínurnar, skelltum við allir við því skollaeyrunum og heyrðum það ekki, en heyrðum hinar kröfurnar frá notendunum um, að þennan bónda þarna vantaði síma og þennan vantaði síma og þennan vantaði síma. Þess vegna hefur það orðið út undan bókstaflega síðustu árin að hugsa um langlínurnar. Þetta er sannleikurinn. Og það er ekki fyrr en núna og þó sérstaklega eftir svona 2—3—4 ár, get ég búist við, þegar ástandið er orðið það, að síminn er kominn sem allra víðast heim á heimilin, að farið verður að hugsa um langlínurnar. Þetta held ég að við verðum að viðurkenna fyrir sjálfum okkur, að við höfum lagt meiri áherzlu á hitt. Ég hef áhuga á þessum málum eins og aðrir, en ég fékk ekki betri byr en það, að þegar ég vildi hrinda þessum málum áfram með því að lofa mönnum að lána til þess fé, þá var það drepið, og þau lán, sem menn hafa verið með til að koma síma áfram víða, og ég hef verið með þau mörg, eru ekki í raun og veru með samþykki Alþingis, heldur hefur ríkisstj. fallið á að flýta fyrir málinu á þann hátt á ýmsum tímum og seinast núna í sumar, og það tel ég ágætt.

Þessir menn, sem hafa núna þennan brennandi áhuga á að flýta þessum málum — símasambandi á langleiðum — eiga náttúrulega fyrst og fremst að koma með tillögur um fjárveit-

ingar. Það er náttúrulega það fyrsta. Það er ekki nóg að tala um að undirbúa. Það vantar ekkert annað en fé. Það vantar ekkert annað en meiri fjárveitingu til þess að geta hraðað jarðsímanum að norðan og komið honum alla leið austur á Egilsstaði, og það vantar ekkert nema fé til að geta komið upp stuttbylgjustöð á Hornafirði og afgreitt miklu fleiri samtöl austan um heldur en er. Þess vegna er það fyrst og fremst í sambandi við fjárlögin, sem þeir eiga að láta til sín heyra, þessir menn, og koma þar með tillögur um meira fé og hvernig eigi að fá það. Það mun áreiðanlega ekki standa á póst- og síamálastjóra að nota það fé, þegar hann fær það. Þetta hefur ekki verið gert, af því að þeir, sem eru með þessar till., sjá, að það er erfitt og ekki hægt að fá nóg fé, en það er gott að geta sagt kjósendum: Ég var með till. um, að þetta skyldi gert. — Já, ágætt að geta sagt það. Þetta er ein af þeim till., sem eru til að sýnast. Ef þeir vilja gera meira en að sýnast, þá eiga þeir að fara á fjárlögin og heimta fé þar og koma með till. um, að unnið sé að málunum, þar sem hægt er að gera eitthvað í þeim, annað en bara að tala til að geta sagt kjósendum, hvað þeir hafi sagt, enda þótt ekkert væri með því unnið.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 30. fundi í Sp., 25. jan., var fram haldið fyrri umr. um till.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shl. atkv. og til fjv. með 27 shl. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

18. Póstþjónusta (till. LJós).

Á 21. fundi í Sp., 10. des., var útbýtt:

Till. til þál. um pósthlutninga með flugvélum til Austurlands [121. mál] (A. 175).

Á 27. og 28. fundi í Sp., 5. og 11. jan., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 30. fundi í Sp., 25. jan., var till. enn tekin til fyrri umr.

Flm. (Lúðvík Jósefsson): Herra forseti. Ég hef leyft mér að flytja hér till. varðandi pósthlutninga með flugvélum til Austurlands, þar sem skorað er á ríkisstj. að hlutast til um það við póstmálastjórnina, að blaða- og bögglaþóstur verði framvegis fluttur með áætlunarflugvélum til Austurlands sem og annar pósthlutningur. Þessi till. er flutt samkv. beiðni og samþykkt fjórðungsþings Austfirðinga, en þar koma saman fulltrúar frá kaup-

stöðunum á Austurlandi og sýslufélögnum og ræða sérhagsmunamál fjórðungsins og gerðu þá m. a. samþykkt í þessa átt. Pósthlutningarnir til Austurlands hafa lengi verið þannig, að Austfirðingar eru almennt mjög óánægðir með þá, sérstaklega eru menn óánægðir með það, að þegar svo er komið, eins og yfir sumarmanuðina, að daglegar flugsamgöngur eru orðnar á milli höfuðstaðarins og Egilsstaða og þar með niður á alla firðina með bílasamgöngum, þá skuli ekki fást fluttur blaðaþóstur með þessum ferðum. Því hefur jafnan verið borið við af pósthjórninni, að hér væri um svo óhagstæðan rekstur að ræða fyrir póstin, þar sem flugfélögin hefðu hækk- að allverulega kostnaðinn við það að flytja blaðaþóst, þau heimtuðu af póstinum kr. 2.80 á kg, en pósturinn fengi ekki frá blöðunum nema kr. 2.00 á kg, og af þessum ástæðum hefur pósthjórnin hagað þessu þannig að leitast við að senda allan blaðaþóst með bifreiðum og með skipum, en forðast, eins og hún hefur talið sig geta, að senda blöðin með flugþósti. Er ofur skiljanlegt, að Austfirðingar uni þessu illa. Það er að vísu rétt að játa það, að þarna kann að vera um einhvern vanda að ræða, hvernig eigi að komast fram hjá þessum aukakostnaði, sem þarna er um að ræða, en það er álit okkar, að það verði að leysa þann vanda á einn eða annan hátt og að það sé hægt að gera það, það sé sanngjarnt, að það sé gert, og því er nú farið fram á það, að till. þessi verði hér samþykkt.

Auk þess sem póstmálunum er áfátt í þessum efnum við Austurland, þá er þeim áfátt í mörgum öðrum greinum. Það er t. d. um þessar mundir ekki um hraðari pósthöngur en svo að ræða til stærsta bæjarins á Austurlandi, að hann verður að setta sig við að fá blaðaþóst t. d. þannig, að hann flytzi þangað aðeins á 15 daga fresti eða þar um bil. Það eru 15 blöð, sem koma í einu, og það verður að telja mjög lélegar pósthöngur nú um miðja 20. öld. Áður fyrr var það þó svo, að þá voru kostnaðir landþóstar á milli Eskifjarðar og Norðfjarðar, bæði að sumarlagi og vetrarlagi; slíkt er vitanlega lagt niður nú, en það hefur ekki komið nein önnur þjónusta í staðinn í þessum efnum, svo að það er varla hægt að tala um, að þarna sé um framför að ræða. En í þessum efnum leggjum við aðaláherslu á það, að hægt verði að koma því til leiðar, að blaðaþóstur og bögglaþóstur verði almennt fluttur með flugvélum til Austurlands, en ekki framkvæmt á þann hátt, sem nú hefur verið, að þessar póstsendingar séu aðallega fluttar með bifreiðum og skipum, en það vitanlega seinkar dreifingu á þessu til mikilla muna.

Ég sé svo ekki ástæðu til þess að ræða þessa till. frekar að þessu sinni, en óska eftir því, að að lokinni þessari umr. verði henni vísað til fjv.

Viðskmrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Í till. þeirri, er hér um ræðir, á þskj. 175, er sagt, að böggla- og blaðaþóstur hafi

ekki að neinu leyti verið fluttur með flugvélum til Austurlands. (Gripið fram f.) Ég ætlaði einmitt að segja, að það væri ósatt, því að í grg., sem pósti- og símamálastjóri hefur gert að minni beiðni vegna þessarar till., kemur allt annað fram. Það hefur verið flutt mikið af blöðum og pósti með flugvélum til Austurlands eins og annarra landshluta.

Það er vitanlega fjarstæða, að það sé hægt að gera meira fyrir Austurland en aðra landshluta í þessu efni. Ef það yrði ákveðið að flytja allan póst með flugvélum til Austurlands, þá yrði einnig að gera hið sama til Vesturlands og Norðurlands og það hefði mikinn kostnað í för með sér, enda tæpast mögulegt með þeim flugvélakosti, sem við höfum yfir að ráða. Eins og kunnugt er, þá er mikill halli á póstinum, og það er dýrt að flytja prentað mál og blöð með flugvélum. Flugfélögin vilja fá kr. 2.80 á hvert kg, en nú er aðeins látið greiða kr. 2.00. Það eru, býst ég við, takmörk fyrir því, sem hægt er að hækka þessi gjöld, en vilji menn borga eins og þetta kostar, þá væri kannske hægt að ráðast í að fjölga flugferðum, til þess að unnt væri að taka allan blaðapóst, og þá væri hægt að standa undir kostnaðinum. En annaðhvort verður að gerast, að ríkið sé reiðubúið að taka á sig meiri halla en verið hefur á póstinum eða þá að burðargjöldin verða að hækka til muna.

Póst- og símamálastjóri hefur gert nokkra grein fyrir þessu máli, eftir því sem staðhættir eru og eftir því sem þetta hefur verið framkvæmt nú síðustu missirin. Mun ég styðjast við þá greinargerð í því, sem hér fer á eftir:

Þingsályktunartillaga þessi gengur út á það, að allur póstflutningur til Austurlands verði fluttur með flugvélum, jafnt blaða- og bögglaþóstur sem og annar póstflutningur. Tillagan er byggð á röngum forsendum, að „hvorki er fluttur þangað blaða- né bögglaþóstur með áætlunarflugvélum“, eins og það er orðað í greinargerðinni.

Póstflutningur innanlands með flugvélum hefur aukizt stórlega ár frá ári, t. d. um meira en 100% á s. l. ári, 1954, sbr. árskýrslu Flugfélags Íslands, 114% frá því árið áður. Á yfirstandandi ári hafa fram til 1. október verið send 8499 kg af pósti með flugvélum frá Reykjavík til Austfjarða, þar af 1077 kg bréf, 7422 kg blöð og böggla. Á sama tíma var sent þangað 18401 kg með skipum og bifreiðum.

Hv. tillögumaður sagði hér áðan, að það bærust engin bréf eða blöð oftar en á 15 daga fresti til stærsta kaupstaðarins á Austurlandi. Ég get upplýst það, að reglulegar skipaferðir Ríkisskips, svo að ekki sé um annað rætt, eru á 10 daga fresti til Austurlands, þannig að þótt blöðin væru ekki flutt með flugvélum, þá hljóta þau að komast til Austurlands a. m. k. á 10 daga fresti. En ég skal viðurkenna, að það er æskilegt, að menn fái blöð oftar en það. Æskilegast væri að geta flutt allan póst til allra lands-

hluta með þeim flutningatækjum, sem hann kemst fljótast með til viðtakanda, en þetta er vitanlega kostnaðaratriði. Þetta væri engum ljúfara að gera en póststjórninni. Hitt er löggjafans og fjárveitingavaldsins að ákveða, hvort verja megi til þess því fé, sem það kostar. Að sjálfsögðu yrðu allir landshlutar að búa við sem jöfnust kjör að því er þetta snertir, enda krefjast t. d. Akureyringar að fá póst frá Reykjavík með flugvélum, þótt bifreiðar gangi þar á milli mikinn hluta ársins daglega og stundum tvisvar á sólarhring.

Við ákvörðun póstflutninga með flugvélum koma mörg atriði til greina. Þótt póstur sé t. d. fluttur flugleiðis frá Reykjavík til flugvallarins á Egilsstöðum, þá þarf að dreifa honum þaðan um allt Austurland, og það kostar mikið, og stundum t. d. á vetrum getur það tekið lengri tíma til sumra staða en að senda hann með skipi frá Reykjavík. Það yrði því ætíð matsatriði póstmanna, hvernig senda skal póstin, enda þótt ekkert tillit þurfi að taka til kostnaðarins. Strjálbýli landsins er mikið og samgöngur þess svo örðugar, að póstgöngur verða ávallt mjög dýrar. Hins vegar er það stórt menningaratriði, að póstsamgöngur geti orðið sem tíðastar og fljótastar, þótt sími og útvarp geti að nokkru bætt úr. Má því ekki gera ráð fyrir, að póstrektur hér á landi geti borið sig fjárhagslega. Til þess yrðu innanlandsburðargjöldin að vera mjög há, langt fram úr því, sem tíðkast í öðrum löndum, og jafnvel hærri en til útlanda, en til útlanda er nú tekið sérstakt flugpóstgjald.

Allt fram að þessum tíma og e. t. v. enn þá er áætlunarflug innanlands svo ótryggt til flestra staða, að örðugt væri að taka sérstakt póstfluggjald innanlands, enda að ýmsu leyti viðsjárvert. Hitt er þó fyrirsjáanlegt og vist, að hækka verður póstburðargjöldin stórlega, ef löggjafinn ætlar til, að póstrekturinn nálgist það að geta borið sig, og það því meir, ef flytja skal allan póst, jafnt þungaþóst sem bréfapóst, með flugvélum. Hlýtur þetta sérstaklega að koma niður á blöðum og böggjum.

Með skírskotun til framangreinds verður að telja, að umrædd þáttill. sé ekki framkvæmanleg, nema þá að aðrar viðhlítandi ráðstafanir séu jafnframt gerðar, einkum að því er fjárhagslega hlið málsins snertir.

Í stuttu máli eru aðalagnúarnir á tillögunni þessir:

- 1) Óhjákvæmilegt er annað en að sama yrði látið ganga yfir alla landshluta.
- 2) Með tillögunni, eins og hún er orðuð, er útilokað, að senda megi póst með öðrum flutningatækjum en flugvélum, enda þótt hann á þann hátt kæmist fljótur til viðtakanda, en það meinar flutningsmaður ekki, þótt orðalag till. sé á þann veg.
- 3) Óhjákvæmilegt væri að hækka að miklum mun burðargjöld undir flestan póst, einkum blöð og böggla, þannig að burðargjaldið hrökkvi fyrir flutningskostnaðinum svo og

kostnaði við áframhaldsflutning og dreifingu. Fyrir flugflutninginn einn frá Reykjavík til Egilsstaða greiðast nú kr. 2.80 fyrir hvert kg af böggjum og blöðum auk alls annars kostnaðar, en burðargjaldið er aðeins 2 kr. á kg.

Ég skal geta þess, að það er rætt um það núna, þótt ekki hafi verið tekin ákvörðun um það, að hækka burðargjald á bréfum, blöðum og böggjum, en það er matsatriði, hvað það á að vera mikið. Og það er líka hagsmunaaatriði fyrir einstaklingana, sem fá blöðin, því að að lokum mundi lenda á þeim að greiða þetta.

Ég held, að það sé ástæðulaust að gera nánari grein fyrir till. en nú hefur verið gert. Það er ljóst, að það, sem sagt er í till., er ekki rétt, vegna þess að þriðji hlutinn af blöðum og böggjum hefur verið fluttur með flugvéllum á s. l. ári og samgöngur við Austurland eiga að vera eins góðar og við aðra landshluta, en ekki hægt að ætlast til, að Austfirðir einir verði teknir sér og að þeir njóti betri samgangna en t. d. Vestfirðir og Norðurland eða aðrir landshlutar.

Það er rangt, sem flm. sagði hér áðan, að það hefði ekkert verið gert til þess að bæta úr þessu. Hitt er réttara að segja: Það hefur mikið verið gert. Um áramótin 1953—54 var gerður samningur við Flugfélag Íslands um að flytja póst, bréf, blöð og böggla, með þeim árangri, sem lýst var hér að framan. Og þetta hefur farið vaxandi nú síðustu tvö árin og fer sennilega vaxandi áfram, eftir því sem þróunin í fluginu eykst, eftir því sem ríkið treystir sér til þess að hafa hallann á póstinum hærri, eða eftir því, hversu burðargjöldin verða hækkuð til þess að minnka hallann á póstinum.

Umr. frestað.

Á 38. fundi í Sp., 8. febr., var fram haldið fyrri umr. um till.

Flm. (Lúðvík Jósefsson): Herra forseti. Þegar mál þetta var hér síðast á dagskrá, lauk því hér með nokkuð óvenjulegum hætti, að mér fannst. Hæstv. viðskmrh. flutti hér nokkur orð í sambandi við framsöguræðu mína um málið og sagði, að till. væri hér flutt af misskilningi og ranglega væri skýrt í aðalatriðum frá efni málsins, en þegar hann hafði lokið við að gefa þessa yfirlýsingu, óskaði hann skyndilega eftir því, að málið yrði tekið af dagskrá og fundi slitið, þó að hvergi nærri væri kominn hálfur þingfundartími. Ég verð að segja það, að ég hafði hins vegar kvatt mér hljóðs til þess að skýra málið frekar eftir þessar upplýsingar ráðherra, en það fór á þessa lund, að það varð skyndilega, eftir að hann hafði gefið þessa yfirlýsingu, að slíta fundi. Ég vil því víkja nokkuð að ræðu hæstv. ráðh. um þessa litlu till. mína.

Hæstv. ráðh. hóf mál sitt á því að segja, að flm. héldi því fram, að enginn póstur væri nú fluttur til Austurlands með flugvéllum. Þetta er vitanlega algert ranghermi hæstv. ráðherra. Ræða mín liggur hér fyrir skrifuð,

og þar kemur mjög greinilega fram, að ég hef sagt, að hið almenna væri það, að blaðapóstur væri ekki fluttur með flugvéllum til Austurlands, enda fjallar till. um það. Bréfaþóstur er hins vegar oftast nær og langsamlega mest fluttur með flugvéllum, þegar þess er kostur, en blaðapóstur sárastjaldan.

Hæstv. ráðh. sagði, að blaðapóstur væri mikið fluttur með flugvéllum til Austurlands, og sagði í því efni, að það væri fjarstaða að ætlast til þess, að meira yrði gert fyrir Austurland í þessum efnum en aðra landshluta; og þannig hagaði hann málflutningi sínum, að ekki var hægt að skilja á annan veg en þann, að í þessum efnum byggju Austfirðingar við sama skipulag sem aðrir landsmenn yfirleitt búa við. Og ég efast nú reyndar ekkert um, eftir að ég hef lesið ræðu hans yfir og hlýtt á hans ræðu hér, að hæstv. ráðh. hefur trúað því á þessum tíma, að þessu væri svona fyrir komið, eftir að hann hafði fengið um þetta mál tiltekna upplýsingar frá póst- og síma-málastjóra, sem hann las hér upp og voru auðvitað hinar furðulegustu. En í því bréfi, sem hæstv. ráðh. las upp frá póst- og síma-málastjóra, sagði hann líka, að þessi till. væri byggð á röngum forsendum, og nefndi tölu í því efni yfir 9 fyrstu mánuði s. l. árs, þar sem fram kom, að rúmlega 7 tonn hefðu verið flutt með flugvéllum af blaða- og böggla-pósti til Austurlands á því tímabili, á sama tíma sem rösklega 18 tonn af pósti hefðu verið flutt með bílum og skipum.

Ég hafði áður kynnt mér þetta mál all-rækilega og vissi nokkuð um það, hvernig þessu var háttað, bæði af eigin reynd sem einn af þeim, sem hafa búið við þetta fyrir austan, og einnig rætt þessi mál við póst-afgreiðslumenn fyrir austan og hér í Reykjavík. Eins og ég gat um, er till. mín byggð á samþykkt, sem fjórðungsþing Austfirðinga hefur gert um þetta mál, og hvaða menn eru þar að verki? Þar koma saman fulltrúar frá báðum kaupstöðunum á Austurlandi, frá Neskaupstað og Seyðisfjarðarkaupstað, og frá báðum sýslufélögum, Norður-Múlasýslu og Suður-Múlasýslu. Eru m. a. á þessum fundi sýslumenn beggja sýslna. Þarna eru menn úr öllum pólitískum flokkum, og það var enginn ágreiningur hjá þeim um að ítreka þessa samþykkt, að óska eftir því fyrir hönd Austfirðinga, að blaðapóstur yrði fluttur til þeirra með flugvéllum, en sá háttur yrði ekki á hafður, sem hefur verið í þessum efnum á undanförunum árum. Þegar till. Austfirðinga bárust símamálastjórninni, fól hún ákveðnum starfsmanni sínum hér í Reykjavík, póstmeistararnum í Reykjavík, að skrifa fjórðungsþinginu og taka málið upp við það og ræða um breytt fyrirkomulag í þessum efnum, og var m. a. lítils háttar vikið að því í þessu bréfi, að nokkuð væri nú flutt af blaðapósti og böggla-pósti til Austurlands með flugvéllum. Í bréfi því, sem fjórðungsþingið eða forseti þess skrifaði póstmeistararnum í Reykjavík aftur út af þessu máli, segir m. a. á þessa leið, með leyfi hæstv. forseta:

„Nefnd sú, sem fjórðungsþingið fól athugun á pósthjónustu hér eystra, komst að þeirri niðurstöðu, að enda þótt pósthjónustan hefði vissulega færzt í betra horf upp á síðkastið, þá skorti enn mikið á, að flugferðirnar til Egilsstaða væru hagnýttar til örari flutninga á pósti til Austurlands, svo sem hagnýtt ætti að vera. Lágu fyrir upplýsingar um það, að blaða- og bögglaþóstur væri ekki fluttur með flugvéllum frá Reykjavík til Egilsstaða né heldur þaðan suður. Á þessum forsendum nefndarinnar gerði þingið ályktun þá, sem send var pósthjónunni.

Vér höfum fyrir skömmu spurzt fyrir um þetta á pósthúsinu á Seyðisfirði, og fengum við þar staðfestingu á því, að blöð og pósthögglar bárust ekki þangað með flugvéllum um Egilsstaði á s. l. sumri og ekki heldur tók umrætt pósthús við pósthögglum til flutnings með flugvéllum suður, þótt farið væri fram á það.

Á þinginu lágu fyrir upplýsingar um það frá fulltrúum Seyðisfirðinga, að Morgunblaðið hefði borizt til lesenda sinna á Seyðisfirði í flutningi um Egilsstaði næstum því daglega á s. l. sumri og mjög oft að kvöldi útkomudags, en fulltrúar suðurfjarðanna upplýstu, að engin blöð bárust þangað daglega og síst á útkomudegi. Mun hér vera um að ræða sérstakt framtak útsölu Manns Morgunblaðsins á Seyðisfirði, sem sannar, að möguleikar á daglegri dreifingu pósts til kaupsinna á Austurlandi eru raunverulega fyrir hendi og bíða nú þess að verða notaðir. Þetta bendir og á, að réttar hafi verið upplýsingar þær, sem fyrir lágu á fundi fjórðungsþingsins, að blaðaþóstur væri yfirleitt ekki sendur með flugvéllum um Egilsstaði, a. m. k. ekki niður á firðina. Viljum vér í þessu sambandi vekja athygli yðar á, að mjög er vinsælt af lesendum blaða hér í dreifbýlinu að fá þau í hendur sem nýjust.“

Eftir að þetta mál var sem sagt tekið til nýrrar athugunar, er þetta staðfest af pósthögglumanninum á Seyðisfirði. Eg sneri mér líka til pósthögglumannsins í Neskaupstað og það hann um að segja sitt álit um þetta, og hefur hann sent mér skeyti, sem hljóðar á þessa leið:

„Samkvæmt ósk þinni vottast, að blaða- og bögglaþóstur er fluttur eingöngu með skipum og bílum. Aðeins undantekning annað en bréfaþóstur komi með flugvéllum.

Kristín Ágústsdóttir,
pósthögglumaður.“

Eg spurðist einnig fyrir um það hjá pósthögglumanninum á Eskifirði, og hann sendi mér þannig skeyti:

„Samkvæmt ósk vottast, að blaða- og bögglaþóstur hefur verið fluttur eingöngu með skipum og bílum. Aðeins undantekning annað en bréfaþóstur með flugvéllum.

Pósthögglumaðurinn, Eskifirði.“

Eg ræddi einnig við pósthjónustarann hér í Reykjavík, Magnús Jochumsson, og fulltrúa hans um þetta mál, og í rauninni var enginn

Alþt. 1955. D. (75. löggjafarþing).

ágreiningur við þessa menn um það, að þeir viðurkenndu staðreyndir fullkomlega. Þeir sögðu hins vegar, að í stöku tilfellum, einkum og sérstaklega þegar svo stæði á, að pósthúsið hér í Reykjavík fengi ekki við neitt ráðið vegna þrengsla, þá notaði það flugvélnar, en hin almenna regla væri sú, að blaðaþóstur og bögglaþóstur væri ekki fluttur með flugvéllum. Þeir gáfu mér svo upp tölur fyrir 9 fyrstu mánuði s. l. árs og m. a. fyrir Neskaupstað, og kom þá í ljós, að af 3428 kg af pósti, sem sendur var þangað austur og þeir flokkuðu undir blaða- og bögglaþóst, hafði 771 kg verið sent með flugvéllum, eða rétt um 20%. Þeir gáfu hins vegar þá skýringu, að þetta ætti sér fyrst og fremst stað um blöð, sem frímerkt væru, en féllu ekki undir hinn venjulega blaðaþóst dagblaðanna í Reykjavík, enn fremur, að þegar sérstaklega stæði á, eins og það að skipsferðir eða aðrar ferðir hefðu fallið niður um lengri eða skemmri tíma af sérstökum ástæðum, þá væri þetta flutt með flugvéllum, og eins þegar slík atvik kæmu fyrir eins og t. d. í verkfallinu, að póstur hefði hrúgast óeðlilega upp, og þá væri einnig gripið til flugvélna.

Það er því mjög fjarri því að vera rétt, sem hæstv. ráðh. sagði hér og vildi hafa eftir pósthjónustustjóra, að Austfirðingar ættu í þessum efnum við hið sama að búa og aðrir landsmenn, að t. d. blaðaþóstur væri allajafna fluttur til þeirra með flugvéllum. Það er alger misskilningur, og það er full ástæða fyrir hæstv. ráðh. að kynna sér þetta mál að nýju og athuga, hvað er hið rétta í því, því að hann a. m. k. hagaði þannig sínum orðum hér, að hann ætlaðist fyllilega til þess, að Austfirðingar hefðu ekki lakari pósthjónustu en aðrir, enda er það svo, að sú grg., sem hér var lesin frá pósthjónustustjóra um þetta mál, bar það greinilega með sér, a. m. k. fyrir kunnuga menn, að þarna vaðist eitt-hvað meira en lítið fyrir pósthjónustustjóra. Hann byrjaði að visu á því að segja: Þetta er með öllu óþarft, hér þarf engu að breyta, þetta er allt í lagi, þessi till. er að óþörfu flutt. — En á eftir kemur í þessari yfirlýsingu hans það, að ef breyting eigi að verða á þessu og ef almennt eigi að flytja póstin með flugvéllum, þá verði að koma til fjárveiting í þessu skyni, vegna þess að tap sé á því að flytja blaðaþóstinn með flugvéllum, þar sem pósturinn þurfi sjálfur að greiða flugfélögunum kr. 2.80 fyrir kg, en fái ekki fyrir þetta frá blöðunum nema 2 kr. á kg.

Eg hafði getið um þetta í minni upphaflegu ræðu, að pósturinn hefði nokkrum sinnum, þegar á þetta mál hefði verið minnt, kvartað undan þessu, og ég sagði, að þetta skildi ég vel, að pósturinn hefði án efa einhverjar orsakir fyrir því, að hann hefur hagað afgreiðslunni á þennan hátt. En hitt er svo annað mál, að það þurfti að finna einhverja leið út úr því, og leiðin er ekki sú, sem pósthjónustustjóri hefur valið, að lemja höfðinu við steinin og segja: Þetta er allt

í lagi. — Hann á að viðurkenna það, sem starfsmenn hans allir viðurkenna, að þessu er nú svo háttáð, að hann lætur stofnanir póstsins færast undan því í lengstu lög að senda þennan póst með flugvélum vegna kostnaðar.

Ég hef líka kynnt mér, hvernig flutningi á blaðapósti er háttáð til ýmissa annarra staða á landinu. Ég hef t. d. sannfregnað það, að blöðin berist með flugvélum til Vestmannaeyja í hvert skipti sem flug fellur, og þó að blaðapóstur kunni að vera fluttur talsvert mikið með bílum t. d. til Akureyrar, þar sem bílasamgöngur þangað eru daglega, þá er það ekki til að gera neinn hissa á því. En um Austurland háttar þannig til, að það er ekki hægt að fá þangað blöðin flutt með bílum hraðar en á 3—4 daga fresti þann stutta tíma, sem bílasamgöngurnar eru í lagi. Þar er vitanlega eðlilegt, að knúið verði á að fá blöðin flutt með flugvélum.

Þær tölur, sem póst- og símamálastjóri ber því fyrir sig, eru í verulegum atriðum blekkjandi. Þar er ekki um hinn almenna blaðapóst að ræða nema að nokkru leyti, og þar er um blaðapóst að ræða til nokkurra staða, sem þykja liggja mjög illa við skipasamgöngum eða bílasamgöngum. En þeir staðir, sem þarna eiga mest undir, t. d. eins og stærri þorpin á Austurlandi, fá sinn blaðapóst yfirleitt ekki fluttan með flugvélum, og það er alveg þýðingarlaust að lemja höfðinu við steininn gegn þeirri staðreynd.

Þetta minnir mig á það, að sami maður, póst- og símamálastjóri, hafði um annað mál, sem ég hafði flutt hér í sambandi við fyrirgreiðslu í símamálum Austfirðinga, einnig gefið yfirlýsingu, sem þessi sami hæstv. ráðh. las hér upp. Póst- og símamálastjóri virtist þar hafa áhuga á að hnekkja því, sem fjórðungsþing Austfirðinga og Austfirðingar héldu fram um framkvæmd símamálanna, og hæstv. ráðh. endurtók þetta hér. Ég leiðrétti þetta þá strax á þessum fundi, og ráðh. reyndi ekki að hnekkja því aftur, þar sem símamálastjóri gekk svo langt að neita því, að varnarliðsstöðvarnar á Austurlandi notuðu símann, þó að maður hafi iðulega fengið þau svör hjá símaþjónum, að ekki væri hægt að fá símtal afgreitt á tilteknum tíma, vegna þess að varnarliðið hefði línuna. Ég satt að segja skil ekki slíkan málflutning sem þennan hjá opinberum starfsmanni, nema þá fyrir það, að hann hefur tapað sínum þræði í þessum efnum. Hann virðist hafa misst af því að vita, hvernig pósturinn er almennt rekinn og reyndar símamálin líka, og virðist þá vera komin full ástæða fyrir hæstv. ráðh. að kynna sér, hvernig reksturinn á þessum málum muni almennt vera.

Það, sem er aðalatriði þessa máls, er það, að Austfirðingar óska almennt eftir því að fá t. d. blaðapóst fluttan með flugvélum þann tíma ársins, sem það gæti greitt bezt fyrir, og þessi ósk þeirra er fyllilega á rökum reist. Það á hins vegar að athuga, hvernig þessari breytingu verður bezt fyrir komið.

Slíkur fádæma útúrsnúningur kom fram bæði í ræðu hæstv. ráðherra og greinargerð póst- og símamálastjóra, að till. þessi, sem hér liggur fyrir, væri þannig orðuð, að samkvæmt henni mætti ekki flytja póstin nema með flugvélum, þó að hægt væri að koma honum til viðtakanda á annan og fljótvirkari hátt. Vitanlega segir ekkert um það í till. Till. óskar aðeins eftir því, að gerðar verði ráðstafanir til þess, að þessi póstur verði fluttur með flugvélum, en ekki eitt einasta ákvæði er vitanlega að finna í till. um það, að ekki megi nota aðra leið til að koma póstinum, ef hún reynist fljótvirkari. Hér er vitanlega um herfilegan útúrsnúning að ræða, og sýnir það, að viðkomandi aðilar vita upp á sig skömmuna í þessu máli.

Forseti (Jörð): Ég vil taka það fram út af orðum hv. flm., 11. landsk., að þegar umr. fór fram um þetta mál hér fyrir nokkru og henni var frestað og fundi þá jafnframt slitið, var það alls ekki sakir þess, að þetta mál var til meðferðar, að sú frestun og fundarslit stæðu eitthvað í sambandi við það. Nú þori ég ekki að staðhæfa, hvort venjulegur fundartími hefur verið þrotinn, þegar ég sleit fundi, en hafi það ekki verið, þá stafar það af því, að umr. hélt ekki áfram um málið, að það hefur legið ósk fyrir hjá mér um, að fundi yrði ekki haldið lengur áfram af einhverjum ástæðum, en á engan hátt, að það hafi verið þess valdandi, að þetta mál var til meðferðar. Það er fjarri því. Ég vil því vona, að hv. flm. taki þetta alveg trúanlegt.

Viðskmrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Það er rétt, sem var verið að lýsa hér áðan, að fundi var ekki frestað, þegar þetta mál var til umr. hér síðast, vegna þess að það var þetta mál, sem var verið að ræða, því að þótt það sé nauðsynlegt, þá þótti miklu nauðsynlegra að halda þann fund, sem ríkisstj. hafði boðað, og láta umr. um þetta mál falla niður að sinni. Annars verð ég að segja, að hv. flm. hefur haft gott af því að fá þennan frest. Hann hefur haft tíma til þess að hugsa sig um og draga í land hæfilega mikið, því að fyrir þeim fullyrðingum, sem hann var með í fyrri ræðu sinni, fór ákaflega lítið nú, þótt hann á síðustu stundu væri að reyna að herja í brestina.

Hv. flm. neitar því alveg ákveðið, að hann hafi nokkurn tíma haldið því fram, að flugpóstur væri ekki fluttur til Austurlands, blöð og böggjar. En ég kann þá ekki að skilja mælt mál, ef það stendur ekki hér skýrum stöfum í grg., með leyfi hæstv. forseta; þar segir m. a.: „Almenn óánægja er ríkjandi á Austurlandi yfir því, að hvorki er fluttur þangað blaða- né böggjapóstur með áætluðarflugvélum.“ Og svo segir hann enn fremur: „Pósturinn neitar að taka við blöðum og böggjum með flugvélum, jafnvel þótt boðið sé aukagjald. Og vilji menn nota flugvélar til að flytja slíka hluti, þarf að flytja þá sem aðrar vör-

ur.“ Þegar þetta stendur hér svart á hvítu, er alveg tilgangslaust fyrir hv. flm. að neita nú, að hann hafi haldið því fram, að enginn flugpóstur væri fluttur til Austurlands. En ég segi það aftur: Það er gott, þegar menn hafa vit á því að draga í land, áður en þeir eru komnir of langt. Og það er áreiðanlegt, að það verða miklar málsmætur hjá þessum hv. flm. að hafa hætt fullyrðingum ekki þó seinna en þetta. Ég hélt satt að segja, að hann mundi ekki á þessu stigi minnst á síma-till. frægu, sem hann flutti hér fyrir stuttu, því að þar voru fullyrðingar líka, sem á engan hátt gátu staðizt. Þar var sagt skýrum stöfum, að það væri tæplega unnt að fá samtalið við Austfirði nema hraðsamtal. En þegar aðgætt var, hvað hraðsamtölin voru mörg prósent af samtölunum, þá kom allt annað upp á teningnum. Ég hef ekki þá grg. hjá mér nú, en það liggur fyrir, að einn mánuðinn var það 19. hvert samtali, sem var hraðsamtal, einn mánuðinn 15. hvert o. s. frv.

Hitt er svo annað mál, þótt þingmenn af Austurlandi og fjórðungsþing Austfirðinga óski eftir því, að símamálin og póstmálin verði lagfærð. Það er mannlegt, og það er út af fyrir sig eðlilegt. Þótt segja megi og það sé þegar hægt að sanna, að Austfirðingar séu ekki verr á vegi staddir en aðrir landsmenn hvað þetta snertir, þeir sem fjærst eru Reykjavík, þá er eðlilegt, að óskað sé eftir umbótum. Vitanlega er æskilegt, að menn geti fengið póst, bréf, blöð og böggla, samdægurs, en það biði ekki í nokkra daga. Og það er enginn vafi á því, að pósthjóninn vill vinna að því að gera þetta sem greiðast. Ég minntist á það hér síðast, þegar þetta mál var hér til umr., að það mundi kosta mikið fé, ef ætti að uppfylla þær óskir, sem lægju fyrir í þessu efni, því að það þyrfti að fjölga flugferðum til Austurlands og ýmissa annarra staða á landinu, ef ætti að senda allan póst með flugvélum. Því hefur ekki verið móti mælt, að hér um bil þriðji hluti af böggla- og blaðapósti árið 1954 var fluttur með flugvélum til Austurlands. Það kann að vera eitthvað lægra hlutfall til Neskaupstaðar, vegna þess hvað Neskaupstaður er langt frá flugvellinum, en til Austurlands í heild var það nærri 1/3 hluti. Ég hef ekki beðið um athugun á því, hvernig þetta hlutfall er miðað við Vestfirði t. d., en geri ráð fyrir því, að Vestfirðir séu í þessu efni ekki á neinn hátt betur settir en Austfirðir og að það sé alveg eins ástæða fyrir þá að gera sams konar kröfu og Austurland.

Það er langt frá því, að mér sýnist ástæða fyrir pósthjónina að taka það illa upp, þótt óskað sé eftir lagfæringu og fleiri ferðum, betri samgöngum en verið hefur. Ég tel eðlilegt, að slíkar óskir séu uppi. Ég tel sjálfsagt, að bætt sé úr því eins og unnt er, um leið og sjálfsagt er, að þeir, sem óskirnar bera fram, geri sér grein fyrir erfiðleikunum á því að uppfylla kröfurnar og að það gerist ekki nema með stórkostlega auknum kostnaði. Það liggur fyrir, að flugvélnar hafa tekið kr.

2.80 fyrir hvert kg, meðan burðargjaldið er aðeins 2 kr. Það liggur einnig fyrir, að Flugfélagið þarf að fá hækkað gjald fyrir blöð og böggla vegna aukins rekstrarkostnaðar. Og það er þá augljóst, að annaðhvort verður halli á póstinum að hækka eða burðargjöldin verða að hækka mikið, til þess að hallanum verði stillt í hof.

Hv. þm. sagði hér áðan, að Vestmannaeyjar fengju flugpóst alltaf þegar flogið væri. Hygg ég, að það sé rétt, að því leyti sem rúm er í flugvélinni. Það er enginn vafi á því, að blöð og böggla eru frekar skilin eftir en farþegi, sem vill komast með flugvélinni til Vestmannaeyja. Þannig er það eins til Austurlands, að ef það er rúm í vélinni, þá er póstur sendur með. En ef það er ekki rúm fyrir allan póstinn, þá er nokkuð skilið eftir. Ég sé, að hv. flm. hristir höfuðið, þegar ég segi þetta, en það er alveg óþarfa áreynsla fyrir hann, því að ég hef þetta eftir pósthjónarunum í Reykjavík, sem er sannorður maður.

Ég tel ekki ástæðu til að ræða öllu meira um þetta. Það er í sjálfu sér enginn ágreiningur á milli flm. og mín í þessu efni, eða pósthjónarinnar. Ágreiningurinn liggur ekki í öðru en því, að hv. flm. vill halda því fram, að Austfirðingar séu einhver olnbogabörn, sem búi við verri hlut en aðrir landsmenn eða landsfjórðungar. Ég held því hins vegar fram, að Austfirðingar búi ekki við verri hlut í þessu en t. d. Vestfirðir eða aðrir staðir, sem eru fjærstir Reykjavík, en ég segi, að það sé æskilegt, að hægt sé að bæta úr þessu og láta póstinn berast oftar en hann hefur stundum gert. Hins vegar hefði verið eðlilegt, að hv. flm. hefði farið viðurkenningarorðum um það, hvað úr þessu hefur verið bætt síðustu árin með því að gera fastan samning við Flugfélag Íslands um að flytja jafnmikið af pósti með flugvélum og raun ber vitni. Það er sannarlega spor í rétta átt og ekki nema 2 ár síðan þessir samningar voru gerðir og farið var að flytja póst með flugvélum nokkuð að ráði, annað en bréf lítills háttar. Það hefði verið sanngjarnt, að hv. flm. hefði farið viðurkenningarorðum um þetta stóra spor, sem hefur verið stigið í rétta átt, um leið og það er mannlegt af honum og öðrum landsmönnum að óska eftir því að fá fyllstu kröfur uppfylltar. Við skulum muna, að við erum fámennir, en búum í stóru landi, og að samgöngurnar hjá okkur eru dýrar. En þetta stendur til bóta eins og annað, og það er ekki af því, að viljann vanti til þess að hafa allt í fullkomnasta lagi, heldur af því, að fjárráð okkar eru takmörkuð og samgöngutæki hafa einnig verið takmörkuð fram að þessu.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Ég tel alveg sjálfsagt, að þessi till. fari í nefnd, og með tilliti til þess, að hún fari í n. og fái þar athugun, var það, sem ég vildi segja nokkur orð.

Eins og till. hefur verið rædd hér af þeim flm. og hestv. ráðh., hefur hún verið rædd

alveg einhliða við það, sem flm. kallar Austurland, og því hefur svo ráðherrann svarað. Og það, sem hann kallar Austurland, eru firðirnir á Austfjörðum og þó ekki allir. En sveitirnar eru ekki til. Það á að fljúga yfir þær, það á að láta þær hafa pósthöfn, þó að það fari ekki póstur um þær nema hálfsmánaðarlega frá flugstöðvunum. En það eru firðirnir, sem eiga að fá póstin helzt daglega.

Nei, þessi till. þarf að færast út og koma fram í allt öðru formi en hún er hér. Hún þarf að koma fram frá n. aftur í því formi, að það sé athugaðar yfirleitt póstsamgöngurnar um landið. Það eru ekki Austfirðir einir, sem ekki fá pósthöfn með flugvélum. Það eru Vestfirðirnir líka. Það eru hafnir á Norðausturlandi o. s. frv. Póstsamgöngurnar um landið í heild þurfa endurskoðun alls staðar. Á stöðum, þar sem bílar fara daglega heim á hvert heimili í stórum héraðum, er ekki sendur póstur nema einu sinni eða tvisvar í viku, eftir því sem á stendur.

Póstsamgöngurnar um landið löguðust ákaflega mikið, eftir að mþn. var skipuð núna fyrir nokkrum árum, sem gerði um það allýtarlegar tillögur, sem þó eru ekki enn að öllu leyti komnar í framkvæmd. Ég man ekki, hvort hv. þm. Barð. var formaður í henni, en hann var a. m. k. einn í henni, og fleiri, sem mætti nefna, voru í henni. Þá komst gerbreyting á póstsamgöngurnar út um landið eftir tillögum þeirrar nefndar. Slíkum tókum þarf að taka póstsamgöngurnar núna aftur. Það hefur breytt það mikið ástandið í landinu, samgöngumöguleikarnir í landinu, síðan sú nefnd sat á rökstólum, að það þarf beinlínis að endurskoða allt pósthættið. Það eru í einstaka sýslum komnar upp kassar við afleggjarana á bæina, og geta þá komið daglega bréf til manna á heimilið með flutningabílum, sem daglega koma og taka mjólk, en þessir möguleikar eru ekki nýttir enn nærri því alls staðar. Hvaða orsök er til þess, að það ekki er gert, skal ég láta ósagt. Og t. d. fyrir austan, þegar við komum í sveitirnar, hafa náttúrulega mennirnir í Jökuldal gróflega lítið gagn af því, þó að komi bréfaþóstur til þeirra niður að Egilsstöðum með flugvél og liggi þar í hálfan mánuð, þangað til landpóstur kemur upp eftir, en hann fer frá Seyðisfirði eftir komu skips að sunnan. Þeim er alveg eins gott að sumrinu, ef þeir fá hann með bílnum, sem kemur þó þrisvar sinnum í viku að Skjöldólfsstöðum, og sækja hann þangað, ef þeir vilja þá sækja hann. Aðstaðan er orðin svo gerbreytt víða um landið, að það þarf á ný að endurskipuleggja pósthættið í heild sinni í landinu, og það er það, sem ég vil benda n. á að taka til athugunar, en ekki bara einblína á einstaka staði, sem fólk sérstaklega kvartar yfir. Það getur verið alveg eins vont og verra annars staðar, þó að ekki sé kvartað þaðan, eins og á þeim stað, þar sem kvartað er. En ástandið er orðið þannig, að það þarf í heild sinni að endurskoða á nýjan leik pósthættið og þær till., sem n., sem síðast starfaði í þessu, gerði og urðu til þess, að

póstsamgöngurnar bötnuðu og breyttust ákaflega mikið. Það, hvernig þetta verður framkvæmt núna á hagkvæmasta hátt og þó sem ódýrast og veitt nægilegt fé til að koma pósti sem oftast á alla bæi landsins, er það, sem þarf að athuga.

Í sambandi við þetta vildi ég gjarnan fá svarað einni spurningu, sem ég veit þó ekki, hvort nokkur getur svarað hér inni. Það er ekki því að leyna, að með flugvélum, sem fljúga á einstaka staði, fara einstakir blaðaböggjar, að því er maður bezt veit, án þess að það sé borgað undir þá. Ég skal nefna sem dæmi, að ekki í sumar sem leið, heldur hitt sumarið, fóru bílar suður með sjó herna eftir Frikirkjuveginum, og þegar ég gekk eftir honum heiman að frá mér á morgnana um áttaleytið, lágu ævinlega tveir bunkar af blöðum við stöðvunarstað, þar sem bíllinn fór um, sem hann svo tók og flutti á viðkomandi endastöðvar. Í gamla daga var það svo, að ég var einu sinni á ferðinni norðan af Akureyri með Sumarliða pósti, sem neitaði að taka bréf, af því að það var ekki frimerkt, því að það var í pósthætti, sem hann var beðinn fyrir bréfið á Gröf í Víðidal og átti að fara með það suður að Stað. Undir þessa böggla, sem þarna lágu, er póstinum áreiðanlega ekki borgað, þeir voru ekki látnir þar af póstinum, og undir þá var ekki borgað. Mig langar til að fá upplýsingar um, hvernig þetta er, því að eins og þetta er núna, þá gengur þetta a. m. k. mjög misjafnt yfir blöðin, og þó að þessir strangar séu litlir að fyrirferð og taki ekki mikið pláss, þá er þó líka einhver þyngd í þeim, sem ætti að borga undir.

Þetta var nú innskot. En það, sem ég sérstaklega vildi segja með því að fara hingað upp, er þetta: Ég bið n. að athuga það, að ég tel orðið tímabært að endurskoða skipulag póstsins og pósthættanna um allt land, hvort sem það þarf að gerast aftur á ný með mþn. eða að þingið standi enn lengi og fjvn., sem væntanlega fær málið til meðferðar, hafi það góðan tíma, að hún geti gert það. En það er ekki rétt að taka út úr einstaka hluta af landinu og vera að gefa þeim einhver sérreittindi fram yfir aðra. Ástandið er víða eins slæmt og verra en á Austfjörðum, en við þá miðast tillagan.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Í sambandi við þá till., sem hér liggur fyrir á þskj. 175, vildi ég mega leyfa mér að benda hv. þingheimi á, svo og þeirri hv. n., sem væntanlega fær þessa till., að á þskj. 64 er till. til þál. um fjölgun pósthættið, flutt af hv. þm. V-Húnv. og hv. þm. Dal., að Alþingi álykti að fela ríkisstj. að hlutast til um, að pósthættið verði fjölgað um þau héruð, þar sem ferðir eru nú strjálstar, svo að póstur verði fluttur um allir byggðir ekki sjaldnar en vikulega á öllum árstímum. Þessari till. var vísað til hv. fjvn. 26. okt., og er hún óafgreidd enn þá hjá nefndinni, en væntanlega kemur hún frá nefndinni á þessu þingi og það svo snemma, að það verði hægt að afgreiða málið. Mér sýnist því mjög eðli-

legt, að þessi till., sem hér er til umr., fari til fjvn. og það svo snemma, að það sé hægt að afgreiða þær saman, því að það er alveg rétt, sem hv. 1. þm. N-M. gat um, að það verður aldrei þolað að samþ. að flytja póst á einhverja ákveðna staði í landinu, en skilja aðra útundan. Ef hv. fjvn. kemst að þeirri niðurstöðu, að það sé rétt að flytja vikulega póst á alla staði á landinu, sem ég hygg að hún muni ekki geta staðið á móti, því að það er engin sanngirni í því að neita mönnum, sem hefja baráttu í erfiðustu héruðunum, um póst einu sinni í viku, en flytja tvisvar sinnum póst á milli húsa hér í Rvík á dag, þá á að afgreiða þessar tvær tillögur samtímis. En þá kemur til greina, hvort það þykir nægilegt fyrir blaðapóst. Ef það þykir ekki nægilegt fyrir blaðapóstinn, að hann sé fluttur ásamt bréfum einu sinni í viku inn á hvert heimili, þá er þetta mál ekki leyst með öðru en að borga undir blaðapóstinn það, sem kostar að flytja hann að öðrum leiðum.

Ég minnst þess, að meðan ég var í fjvn., var sífellt deilt um þetta atriði í sambandi við kostnaðinn á blaðapóstflutningi, og þá stóðu alltaf fulltrúar blaðamanna hér í Reykjavík á móti því að hækka pósgjöldin undir blöð og böggla, en það var sýnilegt, að það var einmitt alltaf tap á þeim flutningi póstsins. Mér finnst málið mjög auðvelt, því að ef blaðamennirnir vilja ekki setta sig við það, að blöðin komi með venjulegum pósti einu sinni í viku á hvert heimili í landinu, þá verður að hækka flutningsgjaldið um þessa 80 aura á hvert kíló, svo að hægt sé að flytja þau loftleiðis. Ég vil í sambandi við þetta leyfa mér að benda á, að það er nú verið að skipuleggja með fjárhagslegri aðstoð frá Alþingi að gera smáflugvelli sem viðast á landinu í sambandi við sjúkraflutninga, og það væri sannarlega vel til fallið, að þessar flugvélar tækju þá um leið póstflutning, hverju nafni sem nefnist, til þeirra staða, sem þær hafa ferðir á í hvert skipti. Ég veit, að það er sótt mjög á um það á Vesturlandi, þar sem ég þekki til, að sjúkraflugvélar taki póst, hvenær sem þær eru sendar, til þess að pósturinn berist eins fljótt og hægt er, því að það er að sjálfsögðu áhugamál þessara manna, sem búa úti á landinu, að fá bæði bréf og blöð.

Ég vil því vænta þess, að þetta mál verði sent til hv. fjvn. Ég hygg nú, að hv. flm. hafi ætlað til þess, að það færi þangað, — hann á þar sjálfur sæti, — og að n. taki til athugasemjar báðar þessar till. og afgreiði þær sameiginlega, þannig að það sé tryggt, að póstflutningur fari a. m. k. einu sinni í viku inn á hvern bæ á landinu.

Flm. (Lúðvík Jósefsson): Herra forseti. Út af því, sem hv. þm. Barð. var hér að ljúka við að segja, skal ég upplýsa það, að ég hafði lagt til, að till. yrði vísað til fjvn. Fjvn. hefur þegar rætt á fundi sínum þá till., sem hann minntist á og einnig fjallar um póstmál, og mér þykir mjög sennilegt, að afgreiðsla n.

verði um báðar þessar till. um sama leyti, svo að það verður eflaust athugað á sínum tíma.

Mér fannst það einkenna afstöðu hv. 1. þm. N-M., að helzt væri að skilja á honum, að þessi till. væri eitthvað ónotaleg fyrir hann og honum geðjaðist eitthvað ekki að henni. Það líktist einna helzt því, að hv. þm. hefði sett í ógáti ofan á bólu eða eitthvað þess háttar. En þetta er vitanlega með öllu ástæðulaust hjá hv. þm. Það er líka jafnástæðulaust fyrir hann að gera mér sem flm. þessarar till. upp nokkrar hugmyndir um það, að ég ætlist ekki til þess, að þessi till. nái á neinn hátt til þeirra manna, sem búa í sveitum landsins, heldur eingöngu þeirra, sem búa í kaupstöðum. Slíkt eru vitanlega getsakir með öllu út í bláinn. En ég vil hins vegar minna þennan hv. þm. á það, að þeir, sem að þessari till. standa, eins og ég hef lýst hér áður, eru fulltrúar úr öllum flokkum á Austurlandi og ekki aðeins menn frá kaupstöðunum og kaup-túnunum, heldur einnig frá sveitunum. Og t. d. að taka hygg ég, að varaþm. þessa hv. þm. sé einn af þeim, sem stóðu að samþykkt þessarar till., eins og hún er hér orðuð, á fjórðungsþingi Austfirðinga. Það er því með öllu ástæðulaust að vera með neinar getsakir í minn garð eða annarra, sem að þessari till. standa, um það, að þeir ætlist eingöngu til þess að leysa póstmál þessara, en ekki hinna o. s. frv. Hið sanna er, að hér er verið að leggja til, að blaðapóstur fyrst og fremst verði fluttur til Austurlandsins alls með flugvé-lum. En svo get ég líka upplýst þennan hv. þm. um það, sem honum hefði reyndar átt að vera kunnugt sem þm. frá Austurlandi, að hins vegar fer svo fram allýtarleg athug-un á því á milli fjórðungssambands Austfirð-inga og póstmálastjórnarinnar hér í Reykja-vík, hvernig bezt megi koma fyrir dreifingu póstsins þar fyrir austan á milli hinna ein-stöku sveitahreppa, þannig að menn yfirleitt geti notið hagræðisins af betri póstflutning-um frá Reykjavík og þangað austur. Það var sem sagt álit manna þar, að það væri sjálfsagt að fara þá leið án þess að flytja það mál hér inn í þing fyrst í stað. En það vitanlega er augljóst mál, að það kemur að litlu gagni að skipuleggja betur bílasamgöng-urnar þar fyrir austan og dreifingu póstsins, ef því meginskipulagi verður haldið áfram, sem hefur verið, að blaðapóstur og ýmis annar póstur fæst ekki fluttur frá Reykjavík til Austurlands nema að sáralitlu leyti með þeim hröðustu samgöngum, sem við eigum vól á, þar sem eru flugvélar.

Þessi hv. þm. segir, að það sé síður en svo, að það sé verra ástand á Austurlandi í þessum efnum en annars staðar. Það kann nú að vera, að hann þekki svo til. Ég verð að segja það, að þar sem ég hef leitað mér upplýsinga, hef ég ekki t. d. orðið var við það, að jafnstór byggðarlög eða kaupstaðir og eru á Austurlandi væru sett þannig, að þau t. d. fengju ekki sinn blaðapóst fluttan með flugvé-lum, þegar flugvélar koma þangað á staðina eða svo til á staðina sjálfa.

Annars er það auðvitað rétt, að dreifing blaðanna með flugvélum mun vera víðar en til Austurlands í lélegu skipulagi, og bendir það einnig á, að það þurfi að taka póstmálin almennt til athugunar. Póstmeistarinn í Reykjavík upplýsti mig um, að það væri all- algengt, að blöðin væru send með flugvélum, án þess að komið væri með þau til pósts- ins, sem sagt fyrir utan póstkæfið, menn keyptu bara undir þau sérstaklega í hverju einstöku tilfelli. Þannig hefur þetta verið til ýmissa staða, vegna þess að pósturinn hefur verið í þeirri deilu við flugfélögin, að hann hefuri talið, að þau tækju of mikið fyrir hvert kíló, miðað við það, sem hann lætur blöðin aftur borga. Vitanlega er slíkt ástand fyrir neðan allar hellur, að blaðapóstur skuli ekki fara eftir hinni almennu og venjulegu póst- leið, heldur skuli menn vera að kaupa undir hann eins og venjulegan stykkjavarning og í hverju einstöku tilfelli.

En það er svo aftur á móti alger misskil- ingur, sem fram kom hér í ræðu hæstv. ráðh. um þessi mál, þegar hann heldur því fram, að póstflutningar með flugvélum séu þannig reknir, t. d. til Vestmannaeyja, að ef rúm er í flugvélinni, þá fer pósturinn með, en annars ekki, og eins sé þetta til Austurlands. Þetta er alger misskilningur. Jafnvel þó að það séu ekki nema örfáir farþegar í vélinni til Austurlands, þá er pósturinn ekki sendur með. Og heldur kannske hæstv. ráðh. enn, að þær yfirlýsingar, sem ég las hér upp frá póstaðgreiðslumönnum á Seyðisfirði, í Nes- kaupstað og á Eskifirði, séu visvitandi rangar?

Nei, þó að hæstv. ráðh. óski eftir því, að ég fari sérstökum viðurkenningarorðum um póstin fyrir það, sem hann hefur gott gert í þessum efnunum, þá get ég ekki orðið við því, vegna þess að ég tel, að gangur þessara póstmála hafi verið þannig, að það hafi ekki verið póstinum til söma. Eg skal segja hæstv. ráðh. það, að þannig var háttað þessum póstsendingum fyrir nokkrum árum, að þá var blaðapóstur að staðaldri fluttur með flug- vélum. En þegar reis upp deila á milli pósts- ins og flugvéla um gjaldið, var hins vegar hætt við að flytja blaðapóstin með flugvélum. En eftir að kröfur t. d. frá Austfjörðum fóru vaxandi í þessum efnunum, fór þó pósturinn að láta undan í einstaka tilfellum, en hin almenna regla er sú, sem ég hef sagt.

Ég sé svo ekki ástæðu til að ræða frekar um þetta. Ég hygg, að málið liggi nokkuð ljóst fyrir. En mér sýnist á þeim undirtekum, sem hér hafa komið fram, að það sé aug- ljóst mál, að veruleg þörf er á því að gera póstsamgöngurnar greiðari og betri en þær hafa verið, án efa til fleiri svæða á landinu en til Austurlands. En hitt er líka alveg augljóst mál, að Austurland hefur nokkra sérstöðu, þar sem bílasamgöngur þangað eru yfirleitt miklu strjálari og erfiðari en til flestra annarra svæða á landinu, og því er meiri þörf á því að flytja t. d. blaðapóst þangað með flugvélum en til nokkurra annarra landshluta. Og ég vona, að hv. n., sem tekur þetta mál

til athugunar, fallist á þetta sjónarmið okkar Austfirðinga vegna þeirrar sérstöðu, sem við höfum í þessu efni.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Það gleð- ur mig, að ég gat komið ofboð lítilli ljós- glætu inn hjá hv. frsm., þó ekki meiri en það, að hann endar sína ræðu núna með því, að það sé sérstök þörf á því að gera þetta fyrir Austurland, því að bílasamgöngur þangað séu verri en nokkurs staðar annars staðar á land- inu. Er þær verri en þar, sem bílar koma aldrei neins staðar frá, sbr. t. d. Dýrafjörð, Suðurfjarðahreppinn o. fl.? Já miklu verri á Austurlandi en þar, sem ómögulegt er að koma bíl að neins staðar frá, nema skipa honum upp frá sjó.

En það er nú ekki það, sem ég ætlaði samt sem áður að tala við hann um, því að þetta veit hann, þegar hann gáir að sér. En það, sem ég ætlaði að svara honum um, var þetta: Hann hneykslast yfir því, að ég hafi talið, að hans till. næði sérstaklega til kaupstaðanna og að hann gleymi sveitunum. Við skulum bara líta á till. eins og hún er og ástandið eins og það er og ekkert vera að tala um, hvað hann hafi meint með henni, heldur bara eins og hún er. Hún er um það, að Alþingi álykti að skora á ríkis- stjórnina að hlutast til um það við póststjórn- ina, að blaða- og bögglaðapóstur verði fram- vegis fluttur með áætlunarflugvélum til Aust- urlands. Hvert er flogið á Austurland? Til Eg- ilsstaða. Hvernig eru póstsamgöngurnar um Austurland? Þær fara frá fjörðunum, eftir að skipin koma þar, tíunda hvern dag upp um allt Hérað. Hvaða gagn er í því að flytja póst þris- var sinnum í viku austur að Egilsstöðum, sem á að fara niður í Borgarfjörð og í sveitirnar t. d.? Það fer enginn póstur þangað frá Egilsstöðum fyrr en næsta skip hefur komið að sunnan. Þegar skip kemur að sunnan, þá fer póstur frá Borgarfirði upp að Egilsstöðum. Það var fyrir sveitirnar, sem ég flutti till., segir hv. þm. Mikil ósköp. Flugvélin yrði þá að fleygja póstinum niður hér og þar í sveitinni, til þess að hann kæmist til þeirra. Nei, það var ekki verið að hugsa um það, hvernig póstsamgöngurnar voru núna fyrir austan.

Eins og póstsamgöngurnar eru nú og sé ekki breytt fleiru en tillagan gerir ráð fyrir, þá er ekkert gagn í að senda póst til Egils- staða nema fyrir þá staði, sem hafa beinar bílferðir frá Egilsstöðum, eftir að flugvélin er komin, og það hafa firðirnir, ekki allir, en flestir að sumrinu, og kannske allir úr því að næsta sumar liður. Þess vegna þarf allt að skipuleggjast um, ekki bara með tilliti til þess, að pósturinn geti komið fljótt í sveitir- ar eða fljótt í kaupstaðina, heldur að hann geti komið sem fyrst alls staðar. Það er það, sem þarf. Það er þýðingarlaust að samþykkja till. um að senda póst með flugvélum til Aust- urlands, þar sem flugvélin kemur á einn stað. Hvaða gagn er að láta allan póstin safnast saman á þeim stað, ef ekki er séð um dreifing-

una þaðan út um héraðið? Það er það, sem um er að ræða. Þess vegna þýðir ekkert að einblina bara á einhvern einstakan stað og vilja gera honum til geðs. Maður verður að reyna að sjá heildina, enda þótt verið sé á einhverjum atkvæðaveiðum eða reynt að vera á einhverjum atkvæðaveiðum fyrir einhverja ákveðna kjósendur.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv. og til fjvn. með 27 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

19. Vitakerfið við Ísafjarðardjúp og Súgandafjörð.

Á deildafundum 15. des. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um að bæta vitakerfið við Ísafjarðardjúp og Súgandafjörð [123. mál] (A. 196).

Á 27., 28., 30. og 46. fundi í Sp., 5., 11. og 25. jan., 14. marz, var till. tekin til fyrri umr. Forseti tók málið af dagskrá.

Á 48. fundi í Sp., 21. marz, var till. enn tekin til fyrri umr.

Flm. (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. Það er alkunna, að fullkomið vitakerfi á ströndum landsins er mjög þýðingarmikið fyrir öryggi sjófarenda. Hefur og verið unnið að því af kappi á undanförunum áratugum að koma hér upp fullkomnu vitakerfi. Þrátt fyrir það er þó vitað, að margir þessara vita eru ekki eins fullkomnir og skyldi. Til dæmis hafa okkur þm. Vestfjarða löðulega borizt kvartanir yfir því undanfarið, að vitar við Ísafjarðardjúp og að Galti við Súgandafjörð hafi ekki nægilega mikið ljósmagn, þannig að í þeim sé ekki fullkomið öryggi eða nægilega mikið öryggi, þegar bátar leita lands. Við höfum því leyft okkur að flytja þáttill. um það, að Alþingi skori á ríkisstj. að láta í samráði við vitamálastjórnina bæta vitakerfið við Ísafjarðardjúp og Súgandafjörð, og er þá sérstaklega bent á, að nauðsyn beri til að auka ljósmagn vitanna á Arnarnesi, Óshólum við Bolungavík og að Galti.

Ég skal ekki fjölyrða um þessa till. Ég leyfi mér að leggja til, að henni verði vísað að lokinni þessari umr. til hv. fjvn., og ég vænti þess, að hv. n. fái tóm til að skila álit um hana, þannig að hægt verði að afgreiða málið á því þingi, sem nú er að ljúka.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv. og til fjvn. með 30 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

20. Fiskmat.

Á deildafundum 3. febr. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um endurskoðun laga um fiskmat [148. mál] (A. 338).

Á 38. fundi í Sp., 8. febr., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Gísli Guðmundsson): Herra forseti. Á þskj. 338 flytjum við hv. 8. landsk. þm. og ég þáttill. um endurskoðun l. um fiskmat. Við leggjum þar til, að 5 manna mþn. verði skipuð til þess að endurskoða þessa löggjöf svo og til að leita að úrræðum til að bæta úr ágöllum þeim, sem fram hafa komið varðandi íslenska fiskframleiðslu.

Það þarf ekki að fara mörgum orðum um það, hversu mikilvægt það er okkur Íslendingum, að fiskur og fiskafurðir, sem eru okkar meginútflutningsvara, séu jafnan sem best úr garði gerðar, til þess að þær geti í öllum greinum uppfyllt þær kröfur, sem til vörunnar eru gerðar í markaðslöndum okkar.

Það var þannig um langt skeið, að íslenskur fiskur var tvímælalaust talinn hin mesta gæðavara, sérstaklega saltfiskurinn gamli. Mætti nefna um það ýmis dæmi, að lengi vel var sú trú í markaðslöndum okkar, að íslenska fiskmatið væri alger trygging fyrir því, að sú vara, sem það hefði metið í l. flokki, væri hin mesta gæðavara. Þetta hafði áunnizt á löngum tíma, einkum með því, að fiskmatsmennirnir gerðu mjög strangar kröfur, sem uppfylltar voru af þeim, sem við fiskframleiðslu störfuðu.

Sem dæmi um þetta, er má telja bæði til skemmtunar og fróðleiks, skal ég geta þess, að fyrir ekki all löngu talaði ég við mann, sem hafði nú nýlega verið á ferðalagi á Ítalíu. Þar hitti hann gamlan Ítala, sem vissi heldur lítið um Ísland, en þó minntist hann þess, að á yngri árum hans hefði komið frá Íslandi einhver frábær fisktegund, sem Íslendingurinn skildi ekki lengi vel, hvaða fisktegund væri, en komst þó að lokum helzt að þeirri niðurstöðu, að þetta mundi hafa verið sá frægi Bíldudalsfiskur, þ. e. a. s. saltfiskur sá, sem framleiddur var og verkadur á Bíldudal í gamla daga.

Nú er því ekki að leyna, að einkum á styrjaldarárunum síðari breyttist nokkuð aðstaða okkar að því er varðar framleiðslu á fiski sem gæðavöru. Þá var þannig háttað, að allur fiskur var mjög auðseljanlegur, hvort sem hann var fyrsta flokks vara eða ekki, og það fór einhvern veginn þannig, að á þessum árum slaknaði á þeim kröfum, sem gerðar voru um fiskmat og um fisk sem gæðavöru. Auk þess gerðist það á þessum árum, að fiskurinn var að mestu leyti fluttur út ísaður og menn týndu að miklu leyti niður að verka fisk upp á þann gamla og góða móð. Síðan hefur

það komið fyrir alloft, því miður, að skemmda hefur orðið vart í íslenskum fiski, þegar hann hefur komið á erlenda markaði, og við það hefur íslensk útflutningsframleiðsla tvímælalaust beðið nokkurn álitshnekki.

Það er auðsætt, að þetta mál er þess eðlis, að full ástæða er til að taka það svo föstum tökum sem verða má, því að okkur er vitanlega brýn nauðsyn, að fiskur okkar verði jafnan talinn 1. flokks vara meðal viðskiptaþjóða okkar.

Þessi þáttill. miðar að því, að skipuð verði 5 manna n. til þess í fyrsta lagi að endurskoða gildandi lög um fiskmat. Jafnframt skal sú n. samkv. till. leita að öðrum færum leiðum til þess að bæta meðferð á fiski og þá gera tillögur um þær lagabreytingar eða nýja löggjöf, er þurfa þykir því viðvíkjandi.

Í tillgr. er sérstaklega bent á eitt atriði, sem n. er beinlínis ætlað að fjalla um. Það er kunnugt, að hinir almennu fiskmatsmenn taka nú yfirleitt laun með þeim hætti, að þau eru greidd af fiskframleiðanda, þeim atvinnuveitanda, sem fiskmatsmennirnir eru að meta hjá hverju sinni. Það mun einnig tíðkast allvíða, t. d. í sumum hraðfrystihúsum, að verkstjórar hraðfrystihúsanna sjálfir eru jafnframt matsmenn. Þeir eiga m. ö. o. að meta eigin framleiðsluvöru.

Það er auðsætt, að þetta er ekki alls kostar heppilegt. Jafnvel þótt menn vilji vanda verk sitt sem best, þá verður það að teljast óheppilegt fyrirkomulag, að fiskmatsmennirnir séu svo háðir fiskframleiðandum sem hlýtur að vera, þegar þeir eiga til hans að sækja launin fyrir störf sín.

Þess munu vera dæmi, að fiskframleiðendur sem ekki voru ánægðir með þann matsmann, sem þeir höfðu haft, þ. e. a. s. hafa að líkindum talið hann strangari en þörf var á, hafa bókstaflega gert kröfu um það til fiskmatsmanns að fá aðra matsmenn. Hvort við slíku kröfum hefur verið orðið eða ekki, um það skal ekkert fullyrða, en þær munu tvímælalaust hafa komið fram.

Það virðist því full ástæða til að athuga, hvort ekki megi breyta þessu fyrirkomulagi á þann veg, að fiskmatsmennirnir verði sem óháðastir fiskframleiðendur, þeim mönnum, sem þeir eiga að meta hjá.

Við flm. þessarar till. teljum ástæðu til þess að athuga gaumgæfilega, hvort ekki megi hverfa að því ráði, að matsmenn verði framvegis launaðir beint úr ríkissjóði, en þá kæmi að sjálfsögðu mjög til greina til þess að mæta þeim kostnaði, sem af því leiddi, að leggja fiskmatsgjald á þann fisk, sem metinn er, og rynni þá í ríkissjóð, það hátt, að jafngilti launum fiskmatsmanna, þeim sem nú eru greidd af einstaklingum. Slík skipan mundi, ef þessi leið væri farin, ekki þurfa að hafa í för með sér aukinn kostnað, hvorki fyrir ríkissjóð né fyrir fiskframleiðendur sjálfa, en tvímælalaust virðist þetta fyrirkomulag vera til bóta.

Till. þessari fylgir allýtarleg grg., og vísa ég til hennar um önnur atriði þessa máls.

Ég vil svo æskja þess, að till. verði að lokinni þessari fyrri umr. vísað til hv. fjvn.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 26 shlj. atkv. og til fjvn. með 28 shlj. atkv.

Á 46. og 48. fundi í Sp., 14. og 21. marz, var till. tekin til síðari umr. (A. 338, n. 440). Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framar.

21. Ný iðnfyrirtæki.

Á deildafundum 28. febr. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um aðstoð við ný iðnfyrirtæki til atvinnujöfnunar [164. mál] (A. 407).

Á 42. og 46. fundi í Sp., 29. febr. og 14. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 48. fundi í Sp., 21. marz, var till. enn tekin til fyrri umr.

Flm. (Jónas Rafnar): Herra forseti. Það er alkunnugt, að þróun iðnaðarins hefur verið mjög ör hér á landi síðari árin. Segja má, að hvert iðnaðarfyrirtækið hafi risið upp af öðru á skömmum tíma og eldri fyrirtæki tekið stakkaskiptum og fært út kvíarnar. Þessi nýgræðingur í atvinnulífi okkar Íslendinga hefur verið furðu lífseigur þrátt fyrir erfið skilyrði á ýmsum sviðum og mikla byrjunarörðugleika. Nú getur það ekki lengur farið á milli mála, að iðnaðurinn sé orðinn engu síður mikilsverður þáttur í atvinnulífi okkar Íslendinga en sjávarútvegur og landbúnaður. Með ári hverju hefur því fólki fjölgað, sem bæði beinlínis og óbeinlínis hefur lífsupplendi sitt frá iðnaðinum, og gera má hiklaust ráð fyrir því, að iðnaðarþróuninni eigi enn eftir að vaxa ásmegin, eftir að raforkuverin hafa verið stækkuð og ný tekin til starfa.

Að undanförunu hefur farið fram athugun á möguleikum fyrir stóriðju í landinu, og má vænta þess, að hafizt verði handa á því sviði, ef fjármagn fæst.

Segja má, að flestöll meiri háttar iðnaðarfyrirtæki, nema ullaerwerksmiðjur og iðjuver, sem vinna úr sjávarafurðum, séu nú búsett í Reykjavík. Að þessari þróun liggja sjálfsagt margar ástæður. Fyrst má benda á það, að í Reykjavík og nágrenni er stærsti markaður innanlands fyrir framleiðsluna. Fyrirtæki í Reykjavík kosta því miklu minna til flutninga en fyrirtæki úti á landi. Í Reykjavík er hægt að enna víðast hvar annars staðar að ná í þjálfað vinnuafli. Þar eru allar lánsstofnanirnar og auðveldara þar um hvers kyns fyrirgreiðslu en nokkurs staðar annars staðar á landinu, ekki sízt er sækja þarf til opin-

berra aðila. Þá er það mjög velgamikið atriði, að útsvör hafa verið lægri í Reykjavík en víðast hvar annars staðar á landinu.

Ég geri ráð fyrir því, að flestir líti svo á, að ekki sé hagstætt fyrir þjóðarheildina að ein-skorða iðnað landsmanna að mestu við Reykja-vík og nágrenni, æskilegra sé, að iðnaðarfyrir-tækin séu ekki síður staðsett úti í landsbyggð-inni, þar sem skilyrði annars eru fyrir hendi. Erlendis er sú stefna mjög mikið uppi, að það opinbera stuðli beinlínis að því, að ný fyrir-tæki risi upp utan stórborganna. Má í því sambandi benda á ýmsar ráðstafanir, sem gerðar hafa verið í Englandi nú síðari árin og miða einmitt í þá áttina.

Á undanförnum árum hefur orðið vart við verulegt atvinnuleysi í sveitarfélögum úti um land, enda þótt segja meg, að atvinnuástandið hafi á s. l. ári verið með allra bezta móti. Norð-anlands og austan verður sjór ekki stundaður að vetrinum nema að mjög litlu leyti. Eina leið-in til þess að fullnægja athafnaþörf fólksins í þessum landshlutum til frambúðar er, að þar risi upp iðnaður. Með iðnaðinum kemur aukin atvinna og betri lífskjör fyrir fólkið, sem nú býr við ótrygga aðstöðu.

Með till. þessari er ætlað til, að ríkisstj. láti athuga, hvað hægt sé að gera til þess að auka iðnaðinn utan höfuðstaðarins með því fyrir augum að koma í veg fyrir atvinnuleysi og stuðla þannig að jafnvægi í byggð landsins. Að athugun lokinni verði lagðar fram raun-hæfar tillögur.

Það er ekki ætlun mín að ræða á þessu stigi þær leiðir, sem til greina kemur að fara til þess að ná tilganginum með þessari till., en ég vil þó taka það fram, að nauðsynlegt verður að skapa iðnaðinum utan Reykjavíkur á einhvern hátt betri aðstöðu en hann hefur núna. Til þess að valda sem minnstri röskun verður að láta fyrirgreiðsluna fyrst og fremst ná til nýrra iðngreina, svo að þeir, sem leggja út í nýja tegund iðnaðar, kjósi af eigin hvötum að velja verksmiðjum stað utan höf-uðstaðarins.

Tillögumenn vilja benda á nokkur atriði, sem til greina geta komið: Í fyrsta lagi skatt-og útsvarsfrelsi fyrstu starfsárin. Í öðru lagi stofnlán með hagstæðum kjörum. Í þriðja lagi fyrirgreiðslu og aðstoð við uppsetningu dreif-ingarmiðstöðvar í Reykjavík. Og í fjórða lagi leyfi fyrir flutningatækjum, eins og bílum. Athugun á þessu máli mun leiða í ljós, að margt annað getur komið til greina.

Ég sé svo ekki ástæðu til að fjölyrða frekar um þessa till., en óska eftir því, að henni verði vísað til fjvn. að lokinni þessari umr.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 49. fundi í Sp., 22. marz, var fram haldið fyrir umr. um till.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv. og til fjvn. með 31 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

22. Paraverksmiðja og þangmjöls-verksmiðja.

Á 46. fundi í Sp., 14. marz, var útbýtt:

Till. til þál. um undirbúning byggingar para-verksmiðju á Reykhólum og þangmjölsverk-smiðju í Flatey á Breiðafirði [185. mál] (A. 474).

Á 48. fundi í Sp., 21. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Ég hef leyft mér að bera hér fram á þskj. 474 till. til þál. um undirbúning að byggingu paraverksmiðju á Reykhólum og þangmjölsverksmiðju í Flatey á Breiðafirði. Vegna hins skamma tíma, sem eftir er af þingi, og þeirra mörgu mála, sem hér eru á dagskrá, hef ég lofað hæstv. forseta að stytta hér mjög mál mitt og vil því leyfa mér að vísa að langmestu leyti í þá löngu grg., sem fylgir þáltill., og hin ýtarlegu fskj., sem eru prentuð með henni, þar sem er að finna þær upplýsingar, sem málið snerta, og eru þær frá tveimur stofnunum, Iðnaðarmálastofnun Íslands og rannsóknaráði.

Ég vil aðeins ljúka þessum orðum mínum með því að benda á, að hér er um að ræða ný verðmæti, sem gróa á meðan við sofum og ekki er verjandi að taka ekki og vinna úr verðmæt efni. Vænti ég þess því, að þetta mál verði samþykkt á þessu þingi, þótt skamm-ur tími sé til þess, — vil að lokinni þess-ari umr. óska, að málinu sé vísað til síðari umr. og hv. fjvn., og vænta þess, að hv. n. geti afgreitt málið svo snemma, að það geti fengið fullnaðarafgreiðslu á þinginu.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv. og til fjvn. með 28 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

23. Innflutningur vörubifreiða.

Á 82. fundi í Nd., 6. marz, var útbýtt:

Till. til þál. um innflutning vörubifreiða [178. mál] (A. 448).

Á 83. fundi í Nd., 8. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 85. fundi í Nd., 12. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Skúli Guðmundsson): Herra forseti. Á þskj. 448 flytjum við hv. 2. þm. N-M. till. til þál. um innflutning vörubifreiða. Er þar lagt til, að Alþingi skori á ríkisstj. að hlutast til um, að nú þegar verði veitt innflutningsleyfi fyrir eigi færri en 150—200 vörubifreiðum til þess að bæta úr brýnustu þörfum fyrir þau tæki.

Við flytjum þessa till. vegna þess, að þeir, sem sent hafa umsóknir til Innflutningsskrifstofunnar um leyfi fyrir vörubifreiðum, hafa þar enga áheyrn fengið nú um nokkurra mánaða skeið. Mun það vera samkvæmt fyrir-mælum ráðherra, að Innflutningsskrifstofan hefur ekki veitt slík leyfi. Umsóknir um innflutningsleyfi fyrir vörubifreiðum munu nema nokkrum hundruðum, og margir af umsækjendum hafa brýna þörf fyrir nýjar bifreiðar fyrir vorið og sumarið, en útvegum þeirra tekur alllangan tíma, og má því ekki dragast lengur, að leyfi verði veitt.

Þrátt fyrir mikinn bifreiðainnflutning á síðasta ári voru þá ekki keyptar til landsins nema um það bil 380 vörubifreiðar, og næsta ár á undan voru innfluttar vörubifreiðar innan við 300. Má af þessu sjá, að ekki verður hjá því komizt að flytja inn nokkuð af slíkum tækjum á þessu ári til þess að mæta, a. m. k. að nokkru leyti, endurnýjunarþörfinni. Einnig má benda á það, sem nokkuð er vikið að í grg. með till., að þess er víða mikil þörf að fá stærri vagna til vöruflutninga og annarra nota en áður hafa verið í notkun, því að með því er unnt að lækka flutningskostnað verulega. Í sambandi við þetta er líka ástæða til að vekja athygli á því t. d., að það hefur mikla þýðingu fyrir vegagerð ríkisins, að takist að ná í eitthvað af nýjum bifreiðum til malarflutninga í vegi, sem séu stærri en þeir vagnar, sem víða hafa verið notaðir við vegagerðina undanfarið.

Það hafa verið ákveðnar tvær umr. um þessa till., og vil ég leggja til, að henni verði að lokinni þessari umr. vísað til síðari umr. og það mun þykja við eiga, að till. fái athugun í nefnd. Líklega ætti það helzt að vera fjhn. d., því að viðskiptamál munu yfirleitt hafa verið þar til meðferðar.

Viðskmrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Það er mjög ánægjulegt að fá það enn einu sinni staðfest, að núverandi ríkisstj. nýtur meira trausts en undanfarnar stjórnir og að af stuðningsmönnum eru gerðar hærri kröfur til þessarar ríkisstj. en t. d. þeirra ríkisstj., sem áður hafa setið að völdum.

Það er vitanlega vegna þess, að þessari ríkisstj. er ætlað að vinna margt gott, að nú er borin fram till. til þál. um innflutning vörubifreiða til landsins. Það er gert vegna þess, að það er þörf á því fyrir ýmsa að fá vörubifreiðar, að endurnýja þær eða þá að nýir aðilar, sem hafa ekki áður átt bifreiðar, eigi þess kost. Ég skal ekki neita því, að þeir

munu margir vera, sem gjarnan vilja fá vörubifreiðar, og að nokkur fyrirtæki munu vera, sem þurfa ýmist að endurnýja eða auka bifreiðakost sinn. Þetta eru staðreyndir, sem mér dettur ekki í hug að neita, en þessar staðreyndir hafa reyndar oft verið áður í þessu þjóðfélagi, og þá hefur ekki verið hafizt handa um að flytja till. í Alþingi um bifreiðainnflutninginn.

Hér flytja hv. tveir þm. till. á þskj. 448 um innflutning vörubifreiða. Það eru hv. þm. V-Húnv. og hv. 2. þm. N-M. Þessir hv. þm. eru engir nýgræðingar hér í þinginu. A. m. k. fyrri flm. hefur setið hér um allmörg ár, og hann hefur orðið að sætta sig við það á mörgum undanföllum árum, að ekki væru fluttar vörubifreiðar til landsins, án þess að hann kæmi með þáttill. um þetta efni. Þörfin hefur verið jafnbrýn undanfarið og nú, en hv. þm. hefur talið á þeim tímum, að það væri algerlega tilgangslaust af ýmsum ástæðum að koma með slíkar till., sennilega af því, að gjaldeyrisástæðurnar hafa verið svo slæmar þá, að hann hefur ekki treyst sér til þess að íþyngja bönkunum og gjaldeyrinum með því að óska eftir innflutningi á vörubifreiðum.

Ég vil t. d. minna á það, að 1949 eru fluttar inn aðeins 37 vörubifreiðar og almenningsbifreiðar, 1950 aðeins 10, 1951 aðeins 27, 1952 aðeins 65, og ég minnst ekki, að á þessum árum hafi komið fram í hv. Alþingi till. um aukinn innflutning á vörubifreiðum. En allir hv. þm. vita og muna, að þá vantaði marga vörubifreiðar, og ég vil segja, að á þeim árum vantaði þjóðina í heild vörubifreiðar, vegna þess að um langt skeið hafði ekki fengizt endurnýjun. En frá þessu er orðin sú breyting nú, að þjóðfélagið í heild vantar ekki vörubifreiðar, þó að ýmsa einstaklinga og fyrirtæki vanti þær. Það er t. d. að nálgast atvinnuleysi hjá ýmsum vörubifreiðarstjórum í Reykjavík þrátt fyrir miklar framkvæmdir, og fyrirtæki úti á landi hafa nú á tveimur síðustu árum endurnýjað bílakost sinn rækilega. Vil ég þar til nefna t. d. kaupfélögin og ýmiss konar atvinnufyrirtæki, sem nú eiga margar og ágætir nýlegar bifreiðar, vegna þess að þegar núverandi stjórn tók við völdum, leyfði hún innflutning á vörubifreiðum, sem ekki hafði verið gert áður. Þótt þessi stjórn tæki ekki við völdum fyrr en í september 1953, er samt fyrir hennar tilstilli flutt inn 201 vörubifreið á því ári, á árinu 1954 eru fluttar inn 299 vörubifreiðar, á árinu 1955 418, og af því að það eru tveir mánuðir liðnir af árinu 1956 og ekki hafa enn verið gefin út innflutnings- og gjaldeyrisleyfi fyrir vörubifreiðum, kemur hv. þm. V-Húnv. með þáttill. og áskorun á ríkisstj. um að hefjast nú strax handa; vegna þess, hve mikið var flutt inn í fyrra, sé þörfin því brýnni nú, og það megi ekki dragast lengra fram á árið.

Það er vitanlega sannleikur, og það er staðreynd, að menn breytast með aldrinum, og það er ekki nema gott, þegar breytingin verður til bóta. Ég álit, að sú breyting, sem

hefur orðið á hv. þm. V-Húnv., sé til mikilla bóta, að gera sér svo glögga grein sem hann nú hefur gert fyrir þörfum atvinnuveganna til þess að fá bifreiðar, vegna þess að á árunum, sem ég áðan nefndi, frá 1949 til 1952, hreyfði hann ekki hönd eða fót og sagði ekkert orð um það, þótt ekkert væri flutt inn og þótt atvinnuvegirinn yrðu að sætta sig við að nota 10–15 ára gömul skrifli.

Þessi þáttill. má vitanlega fara í nefnd. Ég held, að það væri eðlilegast, að hún færi í allshn. En endanleg afgreiðsla á þessari till. hlýtur að verða á eina leið, þá leið að vísa henni til ríkisstj., vegna þess að ríkisstj. hefur sýnt á undanförunum árum, að hún hefur fullan skilning á því, að atvinnuvegirinn þurfa á vörubifreiðum að halda, þurfa að endurnýja þær, fá stærri bifreiðar og þá helzt dieselbifreiðar, og ríkisstj. mun áreiðanlega af fullum skilningi íhuga þetta mál.

Það er ekki liðið nema 2½ mánuður af þessu ári, og ég vil snúa dæminu við og segja, að vegna þess að á þremur síðustu árum hafa verið fluttar inn tæplega þúsund vörubifreiðar, geri minna til, þótt það dragist enn í nokkrar vikur að taka ákvörðun um það, hve margar vörubifreiðar verði fluttar inn á þessu ári.

Fm. (Skúli Guðmundsson): Þegar hæstv. viðskmrh. bað um orðið, var ég að gera mér vonir um, að hann mundi nú skýra frá því, að stjórnin væri í þann veginn að hlutast til um, að veitt yrðu einhver leyfi fyrir vörubifreiðum, svo að frekari umr. um málið væru óþarfar á þingi og við hefðum getað látið það niður falla. En því miður var það ekki. Hann segir, að það líti út fyrir, að þeir, sem flytja þessa till., hafi mikið traust á stjórninni og ætli henni ýmislegt gott að gera, en honum er víst kunnugt um það, hæstv. ráðh., að ríkisstj. hefur yfirstjórn þessara mála í sínum höndum og Innflutningsskrifstofan getur ekki úthlutað leyfum, hvorki fyrir bifreiðum né öðrum varningi, nema ríkisstj. veiti til þess sitt samþykki. Því er ekki í annað hús að vanda en til þessarar ágætu ríkisstj., eins og sakir standa, í þessu máli.

Hæstv. ráðh. segir, að það sé nýtt, að slíku máli sé hreyft hér á Alþingi. En ég held, að ég muni það rétt, að á síðasta þingi hafi verið flutt hér till. um bifreiðainnflutning og mikið um hana rætt, og þar var nú farið fram á hvorki meira né minna en það, að innflutningur á öllum bifreiðum yrði gefinn frjáls. Ég geri ráð fyrir, að hæstv. ráðh. muni eftir þessu, og ég held, að ég muni rétt, að það hafi verið flokksbræður hans, sem báru fram þessa till. Við gerum ekki svona miklar kröfur, við hv. 2. þm. N-M., til hæstv. stjórnar nú, heldur förum aðeins fram á, að það verði bætt úr brýnustu þörf manna fyrir vörubifreiðar.

Mér skilst á því, sem hæstv. ráðh. sagði, að hann teldi, að gjaldeyrisástandið gerði það erfitt að verða við þessu. En þó að kunni að vera, að það sé lakara en við hefðum kosið, og það er það sjálfsagt, þá þykir mér undar-

legt, ef það verður óhjákvæmilegt að skera alveg fyrir bifreiðainnflutning á þessu ári, þegar á það er litið, að á næstliðnu ári, 1955, voru fluttar til landsins bifreiðar fyrir 105 millj. 980 þús. kr., eftir því sem hagstofan skýrir frá. Mér þykir ólíklegt og vil ekki á það fallast, að gjaldeyrisástandið hafi versnað svo stórkostlega, að úr því að það var hægt að kaupa bifreiðar fyrir meira en 100 millj. kr. árið sem leið, þá sé þó ekki hægt að verja fáeinum millj. kr. til þess að kaupa nauðsynleg tæki af þeirri gerð nú á þessu ári. Enginn er að fara fram á annan eins innflutning og var árið sem leið. En þrátt fyrir það að bifreiðainnflutningurinn væri svona mikill árið sem leið, að það væru fluttar inn yfir 3400 bifreiðar fyrir þessa upphæð, sem ég nefndi, voru ekki nema 379 af þessum bifreiðum venjulegar vörubifreiðar, eftir því sem hagstofan gefur upp. Hæstv. ráðh. nefndi eitthvað 418, held ég, en það mun stafa af því, að hann telur með 35 vörubifreiðagrindur, sem voru fluttar inn á s. l. ári, en þær munu eins og venjulega hafa verið notaðar þannig, að það hafa verið byggð farþegahús á þessar grindur, og bifreiðarnar verða notaðar til fólksflutninga, svo að það verður ekki til þess að bæta úr þörfinni fyrir bifreiðar til vöruflytninga.

Ráðherra segir að vísu, að það muni ekki vanta bifreiðar í heild í landinu, og talar um, að það nálgist atvinnuleysi hjá vörubílstjórum í Reykjavík. Ég skal ekki um þetta segja. Ég hef ekkert um það heyrt fyrr. En jafnvel þótt svo væri, að það væru óþarflega margar bifreiðar til í Reykjavík, þá er mjög erfitt fyrir menn í öðrum landsfjórðungum að gripa til vörubifreiðar í Rvík hverju sinni sem þeir þurfa á slíku flutningatæki að halda, og ekki mundi það verða vel séð, býst ég við, víða úti um land, t. d. við vegagerðina í sumar, ef það yrði að fá bifreiðarstjóra með bifreiðar úr Reykjavík til þess að sinna þeim störfum á öðrum landshornum, vegna þess að bifreiðarstjórar, sem þar væru og ættu heima, gætu ekki fengið nauðsynleg tæki til þess að stunda atvinnu við vegagerðina.

Hæstv. viðskmrh. lýsir yfir þeirri skoðun sinni, að þm. V-Húnv. fari heldur batnandi, og mætti þá vænta þess, að hann tæki undir hans mál, það, sem hann nú flytur, og önnur mál.

Það er rétt hjá hæstv. ráðh., að það er ekki liðið nema um það bil 2½ mánuður af árinu. En honum er það vel kunnugt, að ekki er hægt að fá nýja vörubifreið sama daginn sem leyfi fyrir henni er veitt. Það tekur allmargar vikur eða eitthvað svo mánuðum skiptir að ná í þessi tæki erlendis frá, og ef það dregst til muna úr þessu að veita slík leyfi, þá er útilokað, að menn fái þessi tæki til notkunar á þeim tíma, sem mest þörfin er fyrir þau, en það er vorið og sumarið. Það má ekki dragast lengur að veita leyfin, til þess að menn geti haft not þessara tækja yfir sumarið. Þetta veit ég að hæstv. ráðh. er vel ljóst, og ætti hann því að gera

það bráðasta ráðstafanir til þess, að úr þessu verði bætt.

Mér skildist jafnvel, að hæstv. ráðh. væri með till. um, að þetta mál færi til annarrar nefndar en ég nefndi, og ég geri engan ágreining um það. Það má mín vegna fara í aðra nefnd, ef hæstv. forseti telur það betur við eiga.

ATKVGR.

Till. vísað til síðari umr. með 21 shlj. atkv. og til allshn. með 19:1 atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar, en brtt. barst á þskj. 605.

Fyrirspurnir.

1. Húsnæðismálastjórn.

Á deildafundum 12. okt. var útbýtt frá Sp.:
Fsp. til ríkisstj. um störf húsnæðismála-
stjórnar [32. mál, 1] (A. 33).

Á 3. fundi í Sp., 13. okt., var fsp. tekin
til meðferðar, hvort leyfð skyldi.
Fsp. leyfð með 32 shlj. atkv.

Á 5. fundi í Sp., 19. okt., var fsp. tekin til
umræðu.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 7. fundi í Sp., 26. okt., var fsp. aftur
tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Gylfi P. Gíslason): Herra
forseti. Á síðasta Alp. var samþ. frv. til 1. um
húsnæðismálastjórn, veðlán til íbúðabygginga
og útrýmingu heilsuspillandi íbúða. Um þetta
frv. urðu miklar umræður hér á hinu háa
Alþingi, og var það að vonum, þar sem það
fjallaði um einn helzta vanda, sem nú um
alllangt skeið hefur steðjað að íslenzku þjóð-
félagi. Þessu frv. var ætlað að ráða bót á
þeim vanda, sem fjölda manns hefur verið
og er enn á höndum sökum húsnæðisskorts.
Þessu frv. var að sögn forsvarsmanna þess
ætlað að leysa af hólmi lagaákvæði, sem þeir
töldu vera pappirsgagn fyrst og fremst, og
setja í staðinn raunhæf ákvæði, er leysa
skyldu húsnæðisbólið. Samkv. grg. frv. og um-
mælum þeirra, sem fyrir því mæltu, átti þegar
að vera tryggt, að lánsfé til ráðstöfunar handa
húsbyggjendum skyldi vera 100.5 millj. kr. á
árunum 1955 og 1956, hvoru árinu um sig,
eða rúmar 200 millj. kr. Var gerð nákvæm
grein fyrir því í grg. frv., hvernig þessa fjár
hefði þegar verið aflað.

Þegar núverandi Alþingi kom saman, var
ekki til þess vitað, að nokkurt lán hefði enn
verið veitt af húsnæðismálastjórninni, og hafði
hún þó starfað í nokkra mánuði. Auk þess
var sagt manna á milli, að fé það, sem húsnæðismálastjórnin hefði fengið til umráða, væri aðeins rúmlega tíundi hluti þess, sem gert hafði verið ráð fyrir að hún fengi til umráða, þegar frv. um húsnæðismálastjórn var til umr. hér á hinu háa Alþingi.

Þessi dráttur á því, að lögin um húsnæðismálastjórn kæmu til framkvæmda, hefur að

sjálfsögðu valdið mörgum mannum sárum vonbrigðum og valdið miklum erfiðleikum. Fjöldi manns mun hafa treyst því að fá þegar á þessu sumri á bezta byggingartímanum að stoð frá húsnæðismálastjórninni, en orðið fyrir miklum og sárum vonbrigðum. Þess vegna taldi ég rétt að hreyfa þessu máli þegar í upphafi þingsins og leyfði mér að bera fram fsp. til hæstv. ríkisstj., fyrst og fremst um, hversu mikið fé húsnæðismálastjórnin hefði fengið til umráða samkv. gildandi lögum, í öðru lagi, hversu margar umsóknir um lán hefðu borizt og um hversu mikið lánsfé samtals, og í þriðja lagi, hvers vegna húsnæðismálastjórnin hefði enn þá engin lán veitt, eins og talið var, þegar Alp. kom saman, og í fjórða lagi, hvenær talið sé, að húsnæðismálastjórnin muni geta hafið lánveitingar, og hversu mikið fé sé þá gert ráð fyrir að hún muni hafa til umráða.

Daginn eftir að þessar fsp. áttu að koma á dagskrá í síðustu viku var að vísu frá því skýrt í blaði, að húsnæðismálastjórnin hefði veitt sín fyrstu lán, og er það sannarlega vel. Að öðru leyti eru fsp. allar í fullu gildi. Jafnframt vil ég bæta því við, að ég vil gjarnan fá upplýsingar um, hversu miklu þessi fyrstu lán hafi numið. Sú fsp. gæti þá komið í stað fsp. um það, hvers vegna húsnæðismálastjórnin hefði engin lán veitt, eða hún mætti skiljast þannig, að spurt væri, hvers vegna húsnæðismálastjórnin hefði hafið lánveitingar sínar jafnseint og raun ber vitni um. Að öðru leyti þarfnast fyrirspurnirnar væntanlega ekki skýringa.

Landbrh. (Steingrímur Steinþórsson): Herra forseti. Það er rétt, eins og hv. fyrirspyrjandi, 1. landsk. þm., gaf í skyn, að þessari fsp. var ekki svarað á næsta miðvikudegi eftir að hún var fram borin, og skal ég gjarnan bera fram afsökun vegna þess. En það er nú svo um mál, sem eru í sköpun eins og þetta, að það getur verið dálítið erfitt alveg fyrirvara-
laust að svara þeim þannig, að verulegt gagn sé að, og voru þær upplýsingar, sem ég óskaði eftir að fá, ekki allar til reiðu, þegar þetta hefði átt að vera tekið hér á dagskrá síðasta miðvikudag.

Ég vil minna á það þegar í upphafi, að þegar spurt er um framkvæmdir í þessu þýðingarmikla máli og hvað búið sé að gera í

því, þá er ekki hægt að skýra frá einu um framkvæmdir á heilu ári. Einn þriðji ársins var liðinn, þegar lögin voru staðfest, og enn eru eftir meira en tveir mánuðir af árinu. Það má því alls ekki, ef hv. fyrirspyrjandi og aðrir menn vilja vera réttstýrnir og dæma eftir því, leggja málið þannig fyrir, að hér sé hægt að gefa skýrslu um það, hvernig heilt ár taki sig út í sambandi við það, sem hér er um að ræða. Hér er í raun og veru ekki nema um rúmlega hálft ár að ræða, frá því að lögin voru staðfest og til þess tíma, sem nú er. Ég tel rétt að taka þetta fram, áður en ég kem að hinum einstöku fsp., sem fyrir liggja.

Skal ég þá leyfa mér að snúa mér að fyrirspurnum hv. 1. landsk. Fyrsta fyrirspurn hans hljóðar þannig:

„Hversu mikið fé hefur húsnæðismálastjórn fengið til umráða samkv. lögum nr. 55 frá 1955?“

Þessu vil ég svara á þennan hátt: Eins og frá var skýrt í grg. fyrir frv. ríkisstjórnarinnar til laga um húsnæðismálastjórn, veðlán til íbúðabygginga og útrýmingu heilsuspillandi húsnæðis, var samið við bankana um, að þeir keyptu bankavaxtabréf í A-flokknum að upphæð 20 millj. kr. í ár og annað eins næsta ár. Enn fremur tók Landsbankinn að sér að ábyrgjast sölu vísitölubréfa allt að 20 millj. kr. hvort árið um sig. Loks var ráðgert að fá sem flesta aðila aðra til þátttöku í hinu almenna lánakerfi, og var það Landsbankinn, sem tók að sér að hafa forgöngu um það á allan hátt.

Nú á þessu stigi standa þessi mál þannig: Tryggð hefur verið sala 26 millj. kr. af bankavaxtabréfum A-flokks á þessu ári, og kemur það allt til úthlutunar hjá húsnæðismálastjórn. Af þessari upphæð leggja bankarnir fram 20 millj. kr., varasjóður hins almenna lánakerfis 2½ millj. kr. og tryggingafélag í kringum 3½ millj. kr., en þau munu auk þess veita allmikil lán beint til húsbýggjenda. Þegar við þessa upphæð bætast samsvarandi B-lán, sem verða a. m. k. 10.4 millj. kr., hefur húsnæðismálastjórn til ráðstöfunar á þessu ári 36.4 millj. kr., miðað við þessar tölur. Að sjálfsögðu verður reynt að selja hin nýju verðbréf sem mest, og geta því þessar tölur ekki talizt endanlegar nú.

Það er einn megintilgangur hins almenna veðlánakerfis, að sem flestar lánsstofnanir og sjóðir hér á landi starfi eftir samræmdum reglum. Hefur verið unnið að því að fá tryggingafélag, sparisjóði og lífeyrissjóði til þátttöku, og samilegur árangur hefur þegar náðst. En það er það, sem Landsbankinn tók að sér að gera og er nú þegar að starfa að, og að vissu leyti er því verki hans ekki neitt svipað því lokið enn, eins og gefur að skilja. Enn er því framkvæmd laganna svo skammt á veg komið, að ekki er hægt að gefa neinar ákveðnar tölur um þessa hlið málsins nú á þessu stigi. B-lánsfé að upphæð tæpar 10 millj. kr. verður til ráðstöfunar á móti A-lánum veittum af öðrum aðilum en veðdeildinni.

Þetta er það, sem ég vildi taka fram varðandi fyrstu fsp. hv. 1. landsk. Önnur fsp. hljóðar þannig:

„Hversu margar umsóknir um lánsfé hafa húsnæðismálastjórn borizt, og hversu há er upphæð þeirra samtals?“

Húsnæðismálastjórn hefur svarað þessu þannig:

Alls hafa borizt 2470 umsóknir, en sótt hefur verið um lán út á 2690 íbúðir. Umsóknarupphæðin er samtals um 222 millj. kr. Þessar tölur gefa þó ekki rétta mynd af þeirri tölu og upphæð umsókna, sem húsnæðismálastjórn hefur úr að velja á þessu ári. Fjöldamargar íbúðir, sem sótt er um lán út á, uppfylla alls ekki þau skilyrði, sem sett eru í lögum og reglugerð um hin nýju lán, og ýmsir munu hafa fengið eða eiga von á lánum annars staðar. Um þetta liggja þó ekki fyrir enn þá tölulegar upplýsingar. Hins vegar liggur fyrir sundurgreining umsókna eftir því, hversu langt framkvæmdirnar eru komnar, og er hún eins og hér segir:

1) Teknar hafa verið til afnata 588 íbúðir, þar af 11, svo að vitað er, fyrir 20. maí 1954, en ekki má lána til íbúða, sem teknar voru í notkun fyrir þann tíma. Meginhluti þessara íbúða mun hafa verið tekinn í notkun áður en lög um húsnæðismálastjórn o. fl. gengu í gildi.

2) Fokheldar voru 869 íbúðir, en sú upphæð mun að sjálfsögðu hækka þó nokkuð fram að áramótum.

3) 655 íbúðir voru ekki fokheldar.

4) Ófullnægjandi upplýsingar voru um þetta atriði viðvíkjandi 578 íbúðum, en úr því verður líklega bætt af mörgum umsækjendum nú áður en langt liður.

Þessar tölur, sem ég hér hef nefnt samkvæmt upplýsingum frá húsnæðismálastjórn, sýna, hversu gífurleg eftirspurn er nú eftir lánsfé til íbúðabygginga í landinu og hvíllur fjöldi húsa er nú í byggingu. Auk þess hafa svo hlaðizt á húsnæðismálastjórn fjöldamargar umsóknir vegna íbúða, sem lokið var við á síðasta ári, og vegna íbúða, sem ekki koma til greina um lán fyrr en á næsta ári, eða þegar þær eru komnar miklu lengra áleiðis en enn er.

Þá kem ég að þriðju spurningu hv. fyrirspyrjanda:

„Hvers vegna hefur húsnæðismálastjórn enn þá engin lán veitt?“

Hann tók það sjálfur fram í sinni fram-söguræðu, að það hefði einhvers staðar verið getið um, að lánveitingar væru byrjaðar, og það mun rétt, að þær eru í byrjun, ég vil ekki segja meira. Það er búið að veita einhver lán. Og ég held, að hv. fyrirspyrjandi hafi viljað snúa þessari fsp. þannig við, að ég segði þá, hvað mörg lán hún sé búin að veita. Því get ég ekki svarað. Ég er ekki á hverjum degi í húsnæðismálastjórn og get ekki svarað því daglega, hvað hún veitir mörg lán á þessum degi eða hinum. Ákvörðun um lánveitingar er í byrjun, og það verður að nægja í þessu sambandi.

Að öðru leyti vil ég taka það fram vegna fsp., eins og hún liggur fyrir á þskj., að það, að ekki hafi fyrr verið farið að veita lán en þetta, stafar vitanlega af því, að það er nokkuð langur aðdragandi að því, eins og ég veit að jafnvitur og fróður maður og hv. fyrirspyrjandi er, veit, þegar tekið er upp kerfi eins og þetta og þarf raunverulega að skapa það að nýju með reglugerðum og með ýmsum öðrum ráðstöfunum, að hægt sé að byrja útlánin sjálf, frá því að lögin hafa verið sett og ákveðin. Auk þess vil ég svo taka það fram, að það varð að ráði hjá húsnæðismálastjórn og í samráði við ráðuneytið, að það skyldi settur allangur umsóknarfrestur, frá því að búið var að semja þær reglugerðir, sem nauðsynlegar voru, og ekki skyldi farið að veita nein lán fyrr en sú umsóknarfrestur væri liðin, þannig að allir umsækjendur, sem sótt hefðu á þeim auglýsta tíma, hefðu sömu aðstöðu til þess að geta fengið lán af þeim ástæðum. Hefur þetta m. a. orðið til þess að tefja það, að hægt hafi verið að hefja ákvörðun um útlánin.

Ég á þá eftir fjórðu fsp., sem hljóðar þannig: „Hvenær er talið, að húsnæðismálastjórn geti hafið lánveitingar, og hversu mikið fé er gert ráð fyrir, að hún muni þá hafa til umráða?“

Þetta er að nokkru leyti, að því er mér virðist, beint áframhald og að sumu leyti sama fsp. og sú þriðja. En það, sem ég get sagt um þetta, er það, að úrvinnsla umsókna og gagna þeirra, sem þeim hafa fylgt, hefur að sjálfsögðu kostað mikla vinnu, sérstaklega þegar nýir menn koma til starfa og jafnmikil aðsókn er að eins og hér hefur verið um að ræða. En eins og ég hef þegar tekið fram um síðustu fsp. og hv. fyrirspyrjandi hefur viðurkennt, er úthlutun lána nú þegar hafin, og húsnæðismálastjórn segir, að nú sé verið að framkvæma virðingu fyrstu íbúðanna. En afgreiðsla lánanna mun hefjast 1. nóv. Og úthlutun á því fé, sem til umráða verður fyrir áramót, mun vart lokið fyrr en í desember, eins og einnig hlýtur að verða.

Ég hef nú hér til viðbótar fengið alveg nýjar upplýsingar, að miðað við 24. okt. hafi þá verið búið að úthluta 2.7 millj. kr. og af því muni vera um 1.7 millj. kr. í Reykjavík og hitt úti á landi. En eins og gefur að skilja, segja þessar tölur í sjálfu sér ekki neitt út af fyrir sig, því að þetta er í byrjun, eins og ég tók fram áðan, og tel ég ekki rétt að nefna það öðru nafni á þessu stigi málsins.

Ég vænti, að hv. fyrirspyrjandi sætti sig við þessar upplýsingar á þessu stigi málsins. Ég skal vera reiðubúinn, verði ég í sæti félmrh. upp úr áramótum, að gefa þá nýjar upplýsingar, sem gilda þá fyrir þann hluta ársins, sem þessi löggjöf hefur staðið yfir, en á þessu stigi sé ég mér ekki fært að gefa frekari upplýsingar. Ég vil aðeins nefna það, sem mjög skýrt er tekið fram í grg. fyrir frv., eins og það var flutt í fyrri, að þar var getið um samkomulag, sem gert hefði verið við Landsbanka Íslands um þetta mál, og

frv. var byggt á því samkomulagi. Landsbankinn er að vinna að þessu máli á þeim grundvelli, sem þar var lagður, og hann hefur þegar uppfyllt ýmislegt af því. En margt er enn nokkuð óljóst, t. d. um það, hvernig hægt verður að koma fram viðskiptum við lánsstofnanir, við skulum segja aðra banka fyrst og fremst hér í Reykjavík, en einnig við sparisjóði og aðrar lánsstofnanir úti um land, hvað þetta atriði snertir. Ég tel tæplega hægt að heimta það, að bankinn geti nú strax skýrt frá því í öllum atriðum, hver sá árangur verður. Hitt veit ég með vissu, að það er unnið að þessu, eftir því sem mögulegt er, og er sjálfsagt á sínum tíma að gefa hinu háa Alp. frekari upplýsingar um það, hvernig málin standa, þegar þetta fyrsta ár eða þessir ¾ hlutar af fyrsta árinu eru liðin frá því, að þessi löggjöf var sett.

Fyrirspyrjandi (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Ég þakka hæstv. félmrh. fyrir svör hans við fsp. mínum. Ég tel svörin vera algerlega fullnægjandi, þ. e. a. s. öllu svarað, sem spurt var um. Mér þóttu þær upplýsingar, sem ráðh. veitti, að mörgu leyti mjög athyglisverðar og þá fyrst og fremst það, að ekki hafði verið tryggt meira lánsfé á þessu ári en 36 millj. kr. til þeirra þarfa, sem hér er um að ræða. Það er rúmlega þriðjungur þess, sem lofað var statt og stöðugt í grg. frv. og í ræðum forsvarsmanna ríkisstj. á síðasta þingi. Það var gert ráð fyrir því, að lán út á hverja íbúð mundi verða um 70 þús. kr. Samkvæmt þessu er ekki nema þriðjungur lánsfjárins tiltækur, og lánin ættu því ekki að verða nema tæplega 25 þús. kr. út á hverja íbúð, og má geta nærri, hvers konar lausn það er á vandamálum húsbýggjenda í landinu.

Umsóknirnar, sagði ráðherrann, að hefðu verið 2470 alls, en ýmsar þeirra mundu ekki geta komið til greina samkvæmt þeim reglum, sem um þetta gilda. En þessi umsóknafjöldi svarar til þess, að aðeins 13 þús. kr. yrðu veittar hverjum umsækjanda. Raunveruleg upphæð verður auðvitað hærri, þegar þeir umsækjendur hafa verið greindir frá, sem ekki eiga rétt á lánum samkvæmt ákvæðum sjálfra laganna.

Þá sagði ráðherra varðandi þá fyrirspurn mína, sem í raun og veru er einn kjarni málsins, hvers vegna jafnseint hafi verið hafizt handa og raun ber vitni um, að langur tími væri nauðsynlegur til undirbúnings framkvæmda af þessu tagi. Í þessu sambandi vil ég minna á eftirfarandi staðreyndir: Það var eitt aðalatriðið í stjórnarsamningi núverandi stjórnarflokka, þegar stjórnin var mynduð 1952, að gera till. um húsnæðismálin. Því var lofað að leggja þegar fyrir þingið, sem hófst 1953, till. í húsnæðismálunum. Það loforð var ekki efnt. Því hafði enn fremur verið lofað að leggja fyrir síðasta þing, í upphafi þingsins, till. um lausn húsnæðismálanna. Það loforð var ekki heldur efnt. Till. komu ekki fram fyrr en mjög seint á síðasta þingi. Þegar um það var spurt, hverju sá dráttur sætti, þá

var sagt, að undirbúningur málsins hefði verið vandasamur og að ríkisstj. hefði ekki viljað leggja málið fram, fyrr en fé hefði verið tryggt til framkvæmdanna. Langir samningar við banka og tryggingafélög og sparisjóði hefðu verið nauðsynlegir og stjórnin hafi ekki viljað leggja málið fram, fyrr en allt væri klappað og klárt. Það átti að vera allt klappað og klárt, þegar málið var lagt fram á síðasta þingi, eins og greinilega kemur fram í grg. frv. Nú er sagt, þegar dráttur verður á því að hefja framkvæmd laganna, að málið hafi ekki allt verið klappað og klárt, þegar frv. var borið fram og lögin voru afgr. hér á síðasta þingi, þá hafi í raun og veru hinir mikilvægustu samningar verið eftir og á þeim hafi strandað, að hægt hafi verið að hefja lánveitingar úr sjóðnum.

Þetta er að sjálfsögðu óverjandi málsmeðferð í jafnmikilvægu máli og hér er um að ræða. Það áhugaleysi, sem hæstv. ríkisstj. og hv. stjórnarflokkar hafa sýnt þessu þýðingarmikla hagsmunamáli borgaranna, er óverjandi, í fyrsta lagi að leggja ekki frv. fyrir næst-síðasta þing, í öðru lagi að draga að leggja frv. fyrir síðasta þing fram undir þinglok og í þriðja lagi að hafa þá ekki lögin það rækillega undirbúin, að hægt væri að hefja framkvæmdir þegar í stað, eftir að þau voru samþ., heldur láta þennan mikla drátt verða á. Þetta tel ég óverjandi málsmeðferð og vil nota þetta tækifæri til þess að átélja hana. Að öðru leyti mun væntanlega við önnur tækifæri gefast tilefni til þess að ræða þessi mikilvægu mál nánar, en til þess er að sjálfsögðu ekki tími né ástæða í fyrirspurnatíma.

Landbrh. (Steingrímur Steinþórsson): Mér fannst hv. fyrirspyrjandi ekki vera alveg hlutlaus í þeim orðum, sem hann sagði. Hann vildi láta skína út úr sinni umsögn, að hér væri um svik að ræða að hálfu ríkisstj. Þetta er alls ekki rétt. Ég vænti þess, að hv. fyrirspyrjandi hafi lesið þá grg., sem fylgdi frv. í fyrra, og um leið viti um þær umr., sem fóru fram í þinginu. Það er öllum vitanlegt, og því var lýst skilmerkilega yfir, bæði af mér og fleirum hér, að frv. væri fyrst og fremst byggt á samkomulagi við Landsbankann, þar sem viss upphæð er algerlega tryggð. Svo tók aðalbanki landsins, Landsbankinn, að sér að öðru leyti að vinna að því, að fé fengist til viðbótar þessu frá öðrum stofnunum á ýmsan hátt, og er skýrsla yfir það í grg. fyrir frv., þar sem reiknað er með, að þetta gæti orðið eftir þeirri sundurliðun, sem þar er gerð, í kringum 100 millj. kr. að ári. Og ég vænti þess fastlega, að þegar hægt verður að skýra frá þessu fyllilega að loknu ári, einhvern tíma snemma á næsta ári, þá verði einmitt hægt að fullvissa hv. Alp. um, að það verði a. m. k. ekki lægri upphæð en það, sem hefur farið til húsbýgginga á þennan hátt.

Það er aðallega þetta, sem ég vil leyfa mér að benda hinu háa Alp. á. Það vissu allir, um leið og þetta frv. var gert að lögum, að það var bundið við það, að Landsbanki Ís-

lands tæki að sér framkvæmdina, og auðvitað þurfti hann nokkurn tíma til þess að koma þessu fyrir, og það finnst mér í sannleika sagt mjög eðlilegt. Að þessu er unnið og verður unnið. Það er síður en svo, að ég hafi á móti því, að fsp. eins og þessar komi fram, þær eru góðar. Það veitir sjálfsagt aldrei af að reka á eftir okkur, sem eigum að vera einhvers konar framkvæmdastjórnar í málum eins og þessum, og ég tek því þess vegna mjög vel. En ég vil alls ekki sætta mig við, að það sé sagt, að enn sé búið að svikja nokkuð í þessum málum. Þeir, sem kynna sér grg. frv., eins og hún var á síðasta Alp., og þeir, sem kynna sér þær umr., sem þar fóru fram, vita, að það er langt frá, að svo sé. Það er ekki hægt að dæma um þetta, fyrr en árið er liðið og fyrr en skýrsla liggur fyrir um það, fyrst og fremst frá Landsbankanum og húsnæðismálastjórn, hvernig staðið hafi verið við það, sem frv. gerði ráð fyrir og ætlast var til að gert yrði á árinu.

Ég sé í raun og veru ekki ástæðu til að taka fleira fram um þetta nú á þessu stigi málsins, vegna þess að það er að mínum dómi ekki hægt að ætlast til þess, að gefnar séu frekari upplýsingar nú, fyrr en þetta ár er liðið.

Bergur Sigurbjörnsson: Herra forseti. Ég tel mig hafa nokkra heimild til að segja hér nokkur orð í sambandi við þessa fsp., þar sem ég var einn af þeim þm., sem greiddu atkv. með þessu frv. á sínum tíma í fyrri í því trausti, að það gæti orðið þjóðfélaginu til góðs, þó að ég tæki jafnframt fram, að ég teldi frv. mjög gallað og mjög litla von til þess, að það yrði þjóðinni til mikils góðs a. m. k.

Í sambandi við þær upplýsingar, sem hæstv. félmrh. hefur gefið hér, hjó ég eftir því, að hann sagði seinast í seinni ræðu sinni, að hann gæti ekki felld sig við, að því væri haldið fram hér, að ríkisstj. hefði svikið eitthvað í þessu máli. Nú datt mér í hug, hvort það ætti þá að skilja það svo, að þó að ríkisstj. hefði ekki enn svikið neitt í þessu máli, byggist hún við því að þurfa að gera það seinna. En er það svo, að hæstv. ríkisstj. hafi ekkert svikið enn í þessu máli? Ég skal fyllilega fallast á það með hæstv. félmrh., að ríkisstj. og sú stofnun, sem hér átti að sjá um, þurfti að sjálfsögðu frest og hann nokkuð langan tíma til að koma þessu máli af stað. Nú virðist samt sá frestur liðinn og það hæfilega langur að dómi hæstv. ríkisstj. sjálfrar og þessarar stofnunar, sem um málið átti að sjá. Og hvað hefur þá gerzt? Ja, það verður berlega ljóst af ræðu hæstv. félmrh., að a. m. k. það atriði úr frv. hefur ekki verið framkvæmt enn að afla lána til þessarar lánastarfsemi með sölu á vísitölutryggðum skuldabréfum, eins og ákveðið var í frv. Þetta atriði hefur því til þessa verið svikið. Ég held, að það sé ekkert ofmælt í því efni, þó að það sé sagt.

Í öðru lagi var því haldið fram hér við umr. um húsnæðismálafrv. á sínum tíma á síðasta þingi, að þar gætu allir og mundu allir, sem væru að byggja hús hér á landi, fá a. m. k. 70 þús. kr. lán út á íbúð sína eða hús. Það er margtekið fram í ræðum hv. þm. og talsmanna stjórnarflokkanna í sambandi við þetta mál. En af upplýsingum hæstv. félmrh. er ljóst, að þetta verður alls ekki, með þeirri framkvæmd, sem nú er á málinu. Hann gaf þær upplýsingar, að það hefðu þegar horizt umsóknir um lán frá 2690 aðilum. Þar frá vildi hann láta draga 588 íbúðir, sem væru teknar til afnota. Segjum nú, að það mætti, þó að það kæmi ekkert fram í í ræðu ráðh., sem benti til þess, að þessir menn hefðu ekki heimild til að fá lán samkvæmt lögum, en segjum, að það mætti draga þessar íbúðir frá. Þá eru enn eftir 2102 umsóknir, og ef hver þessara umsækjenda ætti að fá 70 þús. kr. lán, þá eru það 147 millj. röska, sem til þess þyrfti, og þeirri eftirspurn verður a. m. k. ekki fullnægt með 36 millj. kr. á ári í 2 ár, þó að ekki sé tekið neitt tillit til þess, að þeir, sem byrja á íbúðum t. d. á næsta ári, eiga að sjálfsögðu samkvæmt lögnum kröfu á því að fá lán líka. Það yrði því nokkuð miklu hærri upphæð en 147 millj., sem þyrfti til að fullnægja eftirspurninni á þessum tveimur árum, sem fullnægja á með 72 millj., að því er mér skilst, og standa við loforð ráðherranna og talsmanna stjórnarflokkanna á síðasta þingi um að lána hverjum manni 70 þús. kr.

Það er því ekki að furða, þó að hæstv. félmrh. kvæði nú ekki fastar að orði en það, að hann gæti ekki fellt sig við það, að enn væri búið að svíkja eitthvað í þessu máli. En sýnilegt er af þessu, að það verður ekki staðið við hin fögru loforð, sem gefin voru á sínum tíma, þegar þessi lög voru samþ., og þá býst hæstv. félmrh. að sjálfsögðu við því, að svikin komi í ljós.

Landbrh. (Steingrímur Steinþórsson): Herra forseti. Það eru aðeins örfá orð. Ég veit nú ekki, hve mikill spámaður hv. 8. landsk. þm. (BergS) er, en ég hef vanið mig á það yfirleitt að tala ekki fram í tímann sem spámaður. Ég jata, að það, hvað kann að gerast á næstu mánuðum eða árum, er lokuð bók fyrir mér. En hv. 8. landsk. virðist geta talað um það með miklum myndugleika, að það sé alveg sjálfsagt, að svik verði í þessu máli, sem hér er til umræðu, í framtíðinni, þótt hann hafi aðeins með rökleysum reynt af veikum mætti að benda á, að svik hafi átt sér stað. Hv. 8. landsk. nefndi eitt atriði, sem ég varð reyndar alveg undrandi á að hann sem hagfræðingur skyldi nefna í þessu sambandi. Hann sagði, að það hefði algerlega verið svikið, að nokkur vísitölutryggð bréf fengjust á móti A-lánunum. Það stendur hér í því svari við fyrstu spurningunni, sem ég las upp og er á ábyrgð Landsbankans, að gegn þeim 26 millj. kr. af bankavaxtabréfum A-flokks á þessu ári sé þegar búið að tryggja

eins og segir hér: „þegar við þessa upphæð bætist samsvarandi B-lán, sem verða a. m. k. 10.4 millj.“ Þetta eru vísitölutryggð lánin, sem um er að ræða. Það er ekki nefnd hér önnur tala en þessi. En þetta sýnir, á hvaða hundavaði hv. 8. landsk. fer, þegar hann vill reyna að bera svik — og þau orð notaði hann í sinni ræðu — á núverandi ríkisstj. Ég nefndi þetta aðeins sem dæmi um málflutning hv. þm. Ég ætla ekki að fara að setja mig á neinn háan hest hér og segja, að það geti ekki komið fyrir, að hægt verði að finna einhver svik af minni hálfu í þessu máli eða öðrum, þegar við þau verður skilið, en ég endurtek enn, að það er ástæðulaust að vera með slíkar ásakarnir nú, enda hafði hv. fyrirspyrjandi, hv. 1. landsk. (GPÖ), allt annað orðalag í þessu sambandi, miklu þinglegra og eðlilegra á allan hátt. Og ég mun ekki skorast undan því, eins og ég var búinn að taka fram áður, að gefa upplýsingar um þetta mál, eftir því sem um verður beðið, þegar hæfilegur tími er liðinn frá áramótum, svo að hægt sé að gera algerlega upp, hvernig þessi mál standa.

Ég ætla ekki að fara að mikla þessi mál á neinn hátt og hef ekki gert það heldur; gerði það ekki, þegar þessi lög voru sett á síðasta Alþingi. Ég lýsti því þá yfir, að þetta væri tilraun til þess á skipulegan hátt að ákveða fé til nauðsynlegustu íbúðarhúsa-bygginga í landinu, þannig að nokkuð öruggt væri, að eitthvert ákveðið fjármagn rynni til þess árlega. Og ég verð að segja, að mér finnst það of mikil krafa af hinu háa Alþ. eða hv. Alþm. að ætlast til þess, að strax 6 mánuðum eftir gildistöku laganna sé hægt að segja, að þetta sé allt komið í fast kerfi og að tryggt sé hvert atriði í þessu sambandi. Við fórum þá leið, ríkisstjórnin, sem við töldum þá einu réttu, að fá aðalpeningastofnun landsins, Landsbankann, til þess að gera þessa tilraun í samráði við okkur og reyna. að koma þessu í fast kerfi. Ég endurtek aftur: Það er þetta, sem nú er verið að vinna að, og ég skammast mín ekki fyrir það, þó að ég geti ekki nú eftir 6 mánuði sagt með fullri vissu, hvernig þetta gengur. Það var tekið fram í umræðunum í fyrra, að hér væri um tilraun að ræða fyrst og fremst, 2 ára tilraun, því að aðstoð Landsbankans er miðuð við það eins og er, og sjálfsagt þarf að breyta þessum ákvæðum á margvíslegan hátt. Og þar vil ég hafa samráð við hið háa Alþingi og alla flokka á Alþingi að finna sem skynsamlegasta leið út úr þessum málum með þeim breytingum, sem reynslan kann að sýna, hvenær sem er, að nauðsynlegt sé að gera á þessari frumsmíð, sem hér hefur verið gerð með þessari löggjöf. En mér virðist þó allt benda til þess, að hér hafi verið farið að vissu leyti inn á rétta leið og sjálfsagt sé að bæta það, sem kynni að vera ábótavant, en alls ekki að rífa það algerlega niður.

2. Aðstoð við togaraútgerðina.

Á deildafundum 12. okt. var útbýtt frá Sp.:
Fsp. til ríkisstj. um aðstoð við togaraútgerðina [32. mál, 2] (A. 33).

Á 3. fundi í Sp., 13. okt., var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.
Fsp. leyfð með 32 shlj. atkv.

Á 5. og 7. fundi í Sp., 19. og 26. okt., var fsp. tekin til umræðu.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 8. fundi í Sp., 2. nóv., var fsp. enn tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Gylfi P. Gíslason): Herra forseti. Ég hef leyft mér að leggja fram á þskj. 33 fyrirspurn til ríkisstj. um aðstoð við togaraútgerðina.

Svo sem kunnugt er, voru á s. l. ári sett lög um aðstoð við togaraútgerðina, sem þá var talin eiga mjög í vök að verjast. Helsta bjargráðið var það, að aflað var tekna með sérstökum hætti til þess að greiða rekstrarstyrk til þessa höfuðatvinnuvegar þjóðarinnar. Það, sem ég hef leyft mér að spyrja um, er, hvernig þessum málum hafi reitt af fram til þessa tíma, þ. e., hversu mikið álagið á hin- ar innfluttu bifreiðar, sem var aðaltekjustofn- inn, hafi numið, hversu mikið hafi runnið í þennan sjóð, hversu lengi sé talið að hann muni endast til þess að tryggja rekstur tog- araútgerðarinnar og hvort sérstakar ráðstaf- anir hafi verið gerðar til þess að tryggja rekstur hennar eftir þann tíma, þ. e. þegar gera má ráð fyrir, að sjóður sá, sem þegar er fyrir hendi, verði þurrausinn.

Ég vona, að hv. þm. telji ekki, að þessi fsp. og þær aðrar, sem hér eru á sama þskj. og náskyldar eru þessu máli og þá aðallega um bátagjaldeyrinn, hafi verið bornar fram að ofyrirsynju.

Ástandið í efnahagsmálum þjóðarinnar er sennilega svo alvarlegt, að nauðsynlegt er, að þingheimur og almenningur allur fái sem gleggsta vitneskju um, hvernig raunverulega horfir í þeim málum. Sérstaklega er gjald- eyrisástandið varhugavert nú sem stendur. Hinn 1. okt. voru beinar gjaldeyrisskuldur bankanna erlendis 42.9 millj. kr., en á sama tíma árið áður hafi gjaldeyrisinnveign numið 123.9 millj. kr. Hin beina gjaldeyrisaðstaða hefur því á einu ári versnað um hvorki meira né minna en tæpar 167 millj. kr., en 1. okt. voru ábyrgðarskuldbindingar bankanna 72 millj. kr., svo að beinu gjaldeyrisskuldirnar og ábyrgðarskuldbindingarnar námu 1. okt. 114.9 millj. kr. Við þetta bætist svo það, að bankarnir hafa tekið að sér ýmis bind- andi greiðsluloforð. Þau námu 1. okt. 37.1 millj. kr., þannig að raunverulegar gjald- eyriskuldbindingar bankanna voru 1. okt. s. l. 152 millj. kr. Hafði aðstaðan þannig versnað frá því í byrjun þessa árs um 173 millj. kr., en á sama tíma fyrir árið áður hafði gjaldeyrisaðstaðan að vísu versnað, en aðeins

um 40 millj. kr., svo að það hallar mun meira undan fæti á þessu ári en árið áður. Hallinn er 173 millj. kr. á fyrstu níu mánuðum þessa árs, en hafði ekki verið nema 40 millj. árið áður.

Undir þessum kringumstæðum vona ég, að það þyki ekki að ástæðulausu, að beint sé fsp. til hæstv. ríkisstj. um þennan kjarna í stefnu hennar í efnahagsmálum, þ. e., hvernig hún hefur hagað og hvernig hún hyggst að haga þessari aðstoð við togaraútgerðina, og þá jafnframt, hvernig háttar framkvæmd hennar á bátagjaldeyriskerfinu.

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. Ég mun ekki fjölyrða um það, sem hv. fyrirspyrj- andi, hv. 1. landsk. (GÞG), gerði hér að um- ræðuefni utan við þær eiginlegu fyrirspurnir, sem hann hefur borið fram á þskj. 33. Mér þykir þó rétt aðeins að leiða athygli hans og annarra hv. þm. að því, að sú mynd, sem hann gaf af gjaldeyrisástandinu, er náttúrlega mjög ófullkomin, og stafar það af því, að þær tölur segja ekki þann sannleika, sem menn vilja vita um réttan samanburð á árinu í ár og árinu í fyrra, því að til þess að slíkur samanburður fái stöð, þurfa menn að hafa upplýs- ingar um, hverjar vörubirgðir eru af inn- fluttri og útfluttri vöru hvort árið um sig. Mér er nú ekki kunnugt um innfluttu vöruna, en um útflutningsvöru okkar hef ég nokkr- ar upplýsingar, sem ég þó hirði ekki að fara út í hér, en vörubirgðir eru miklu meiri nú en þær voru um sama leyti í fyrra.

Að öðru leyti vil ég leyfa mér að víkja beint að fyrirspurn hans. Spurt er, hversu mörg innflutningsleyfi fyrir bifreiðum hafi verið veitt gegn gjaldi samkv. lögum nr. 114 1954. Svarið er: 2760 leyfi hafa verið veitt.

Í öðru lagi er spurt: Hversu miklu hefur gjald þetta numið samtals? Svarið er: Gjald- ið hefur numið 53 millj. 388 þús. kr. rúm- lega.

Í þriðja lagi er spurt: Hversu mikið hefur þegar verið greitt úr sjóði þeim, sem gjald- ið hefur runnið í? Svarið er: 32 millj. 912 þús. kr. rúmar.

Í fjórða lagi er spurt: Hversu lengi er talið, að sjóðurinn muni endast til þess að tryggja rekstur togaraútgerðarinnar? Svarið er: Með svipaðri mánaðargreiðslu og hingað til mun sjóðurinn endast til malloka n. k.

Loks er spurt: Hafa verið gerðar sérstakar ráðstafanir til þess að tryggja rekstur togara- útgerðarinnar eftir þann tíma? Svarið er: Það hefur ekki verið gert, en það mál er ásamt ýmsum öðrum stórum og vandasömum málum í athugun hjá ríkisstj. einmitt þessar vikurnar og mánuðina.

Fyrirspyrjandi (Gylfi P. Gíslason): Herra forseti. Ég þakka hæstv. forsrh. fyrir svörin við spurningunum. Efni þeirra mun ég að sjálfsögðu ekki ræða hér, enda ekki gert ráð fyrir, að það sé gert í þessum tíma, sérstak- lega ekki svarið við síðustu spurningunni, sem í sjálfu sér var athyglisverðast, þ. e., að ríkis- stj. hafi enn þá engar ráðstafanir gert til

þess að tryggja rekstur togaraútgerðarinnar eftir mallok, en þegar er vitað, að það fé, sem þegar er til ráðstöfunar, dugir aðeins til malloka. Væntanlega verður það eitt af höfuðverkefnum þessa þings að greiða úr þeim vanda, og lætur hæstv. ríkisstj. vonandi ekki lengi standa á tillögum sínum í þessu efni, þar eð vitað er nú þegar, að mikill vandi bífur hennar og þjóðarbúsins alls við mallok.

Hæstv. ráðherra sagði, að tölur þær, sem ég nefndi um hina mjög alvarlegu gjaldeyrisafkomu þjóðarinnar nú, væru ekki fullnægjandi, vegna þess að ekki væri þar tekið tillit til birgðabreytinga á innfluttum og útfluttum vörum. Varðandi þetta er það að segja, að upplýsingar um birgðabreytingar, sérstaklega um innfluttu vöruna, liggja mér vitanlega hvergi fyrir, upplýsingar um birgðir útflutningsvaranna liggja auðvitað fyrir. Hingað til hafa breytingar á gjaldeyrisástandinu þótt alveg nægileg vísbending til hins betra og til hins verra, án þess að þurft hafi að rekja sérstaklega birgðabreytingarnar í því sambandi, og viðurkenni ég þó auðvitað fúslega, að birgðabreytingar skipta máli, þegar heildar- aðstaðan er metin. En þegar breytingarnar á gjaldeyrisaðstöðunni eru jafngífurlega til hins verra og hér á sér stað, hún hefur versnað um 173 millj. kr. samkv. skýrslugerð sjálfs þjóðbankans á fyrstu 9 mánuðum ársins, þá er sannarlega um svo alvarleg teikn á lofti að ræða, að það ætti enga tilraun að gera til þess að gera minna úr því en efni standa til, svo alvarlegt er þetta teikn á himni efna- hagslífs þjóðarinnar.

Viðskmrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Ég vil aðeins segja örfá orð í sambandi við þá skýrslu, sem hv. 1. landsk. þm. (GPG) hefur gefið hér í sambandi við gjaldeyris- ástandið.

Það er enginn vafi á því, að ríkisstj. hefur í heild gert sér fulla grein fyrir því, hvernig aðstaða bankanna er gagnvart útlöndum og að gjaldeyrisástandið hefur versnað frá því í fyrra, ef aðeins er lítið á tölurnar einar. En það er rétt, sem hæstv. forsrh. sagði hér áðan, að það eru miklu meiri útflutningsbirgðir til í landinu en á sama tíma í fyrra. Hef ég ekki nákvæmar tölur yfir það, en þegar um þetta var rætt í ágústmánuði í sumar, gízkaði fiskimálastjóri á, að það væru 80—90 millj. kr. meiri útflutningsbirgðir þá en á sama tíma 1954.

Ég geri ráð fyrir, að þetta hlutfall hafi ekki breytzt, og það er ástæða til að reikna með þessu, þegar talað er um gjaldeyrisástandið, því að þær vörubirgðir, sem við eigum í landinu, eru seljanlegar og væntanlega fara að miklu leyti fyrir áramót og svo áfram. En afskipanir og sölur hafa tafizt af ýmsum ástæðum.

Einn þátturinn í því að gera gjaldeyris- ástandið verra en það var áður er það, að á þessu ári hefur orðið að leigja miklu fleiri skip en nokkru sinni fyrr. Þegar verkfallinu lauk á s. l. vori, höfðu skip Eimskipafélags-

ins og Sambandsins mörg legið í höfnum á þriðja mánuð. Þegar loks verkfallið var leyst, var ekki um annað að ræða en að taka leigu- skip í miklu ríkari mæli en nokkru sinni fyrr, og er þessi aukning á gjaldeyriseyðsl- unni vegna skipaleigunnar nærri 20 millj. kr. í hörðum gjaldeyri, sem hefði verið hægt að komast hjá, ef vinnufriður hefði verið á s. l. vetri.

Í öðru lagi hafa á þessu ári og eins á s. l. ári verið veitt innflutnings- og gjaldeyrisleyfi fyrir mörgum bátum, sem núna er verið að greiða, og nemur það tugum milljóna króna. En það á ekki að vera til þess að gera að- stöðu okkar verri í framtíðinni, heldur til þess að gera okkur mögulegt að auka fram- leiðsluna og standa undir þeim skuldbinding- um, sem við höfum bundið okkur.

Fjárfesting í landinu er meiri nú en nokkru sinni fyrr, og er að þessu unnið nú eingöngu fyrir framleiðslugjaldeyri þjóðarinnar, vegna þess að á þessu ári hafa ekki verið tekin erlend lán til þess að standa undir þessum framkvæmdum, eins og gert hefur verið oft á undanförunum árum. Verð ég að segja, að þegar á það er lítið, að framleiðslan stendur undir öllum þeim framkvæmdum, sem nú er verið að vinna að, þá er gjaldeyrisástandið ekki svo slæmt. Það hefur verið talað um það að taka erlend lán til fiskveiðasjóðs og rækt- unarsjóðs vegna hinna miklu framkvæmda, erlend lán vegna frystihúsabygginga, vegna aukningar bátaflotans og vegna bygginga í landbúnaðinum. Þetta hefur enn ekki verið gert á þessu ári, en tekst ef til vill á næsta ári, og mundi það þá bæta hag bankanna.

Ég vil aðeins drepa á þetta hér, til þess að menn geri sér ljóst, að mikill hluti af þeirri gjaldeyriseyðslu, sem hefur átt sér stað á þessu ári, stafar af því, að þjóðin er að auka framleiðslutækin og byggja upp, að gjaldeyriseyðslan hefur ekki eingöngu farið í neyð, heldur í nauðsynlegar framkvæmdir. Þótt aðstaðan, ef lítið er á tölurnar einar, sé verri nú en á sama tíma í fyrra, getum við, þegar á heildina er lítið og talið til þeirrar aukningar á framleiðslutækjum, sem þjóðin nú er að eignast, verið þess fullviss, að aðstaða okkar hefur batnað að því leyti til, að við höfum betri möguleika á framleiðslu nú en nokkru sinni áður. Annars er ágætt að fá svona hugleiðingu eins og hjá hv. 1. landsk. þm. hér áðan. Hann var með sams konar lestur hér í fyrra um gjaldeyrisástandið. Það er sjálfsagt, að menn hafi alltaf opin augu fyrir því, að við verðum að sigla var- lega. En ég minnst ekki að hafa heyrt frá þessum hv. þm. neinar raunhæfar till. í þá átt að tryggja það, að við gætum tryggt okkar gjaldeyri eða verzlunarjöfnuð. Ég man ekki betur en ég hafi heyrt þennan ágæta þm. jafnvel taka undir það á s. l. vetri, að það væri ekkert hættulegt fyrir okkar fram- leiðslu eða þjóðarbúskap, þó að tilkostnaður við framleiðsluna væri aukinn svo sem raun bar vitni.

Þessi hv. þm. var áðan að tala um það,

að ríkisstj. hlyti að koma nú fljótlega með tillögur til bjargar togaraútgerðinni. Eg vona, að ríkisstj. komi með till. til þess að tryggja gang togaraútgerðarinnar. En ég minnst ekki, að frá þessum hv. þm., sem talaði hér áðan, eða hans flokki hafi nokkur till. til bjargar togaraútgerðinni komið, fyrr eða seinna. Þessi flokkur átti fulltrúa í svokallaðri togara-nefnd, sem hafði það hlutverk að rannsaka hag togaraútgerðarinnar árið 1954. Eg minnst ekki, að fulltrúi Alþfl. í þeirri nefnd hafi haft aðra tillögu til bjargar togaraútgerðinni en þá, sem notuð var. Kannske hefur hann enga till. gert. Það getur vel verið. En hann gerði enga tillögu aðra en þessa, og það hlýtur að hafa verið af því, að honum hefur ekki komið annað ráð betra í hug. Hafi það verið erfitt á árinu 1954 að finna heppilegri úrræði en þau, sem notuð voru, þá má einnig búast við, að það sé kannske nokkuð erfitt nú, og þarf þá jafnvel ekki hv. 1. landsk. þm., sem talaði hér áðan, að undra, þótt ekki liggi nú í dag fyrir till. frá ríkisstj. til þess að tryggja togaraútgerðina framvegis.

Emil Jónsson: Herra forseti. Hæstv. viðskmrh. sá ástæðu til að draga störf togara-nefndarinnar, sem starfaði hér í fyrra, inn í þessar umr. og mínar tillögur eða tillögu-leysi í þeirri nefnd. Hæstv. ráðherra sagði eitthvað á þá leið, að frá mér hefði engin till. komið um þetta efni. En hæstv. ráðh. man kannske ekki eftir því, að þegar þessi nefnd var komin að því að ljúka störfum, var spurzt fyrir hjá hæstv. ríkisstj., hvort hún óskaði eftir tillögum um málið, en ríkisstj. óskaði ekki eftir tillögum. Ríkisstj. óskaði fyrst og fremst eftir því, að samin yrði grg. um hag og rekstur togaraútgerðarinnar, og svo var dregið á nokkur atriði, sem n. gerði þrátt fyrir allt, sem mættu verða til þess að draga úr þeim hallarekstri, sem á togurunum bersýnilega var. Eg er ekki að krefjast þess sérstaklega, að ég eigi eða hafi átt mikinn hlut þar að máli, en ég tel mig þó hafa starfað í n. eins og hver annar nefndarmaður, og þær ábendingar, sem frá n. komu, voru vissulega frá mér og Alþfl. ekki síður en öðrum.

Hæstv. ráðh. taldi rétt að lýsa hér yfir því, að frá okkar flokki, hv. 1. landsk. og mín, hefðu aldrei komið neinar till. til þess að bæta hag togaraútgerðarinnar. Eg vil þó benda honum á, að í þessu nál. togara-nefndarinnar var bent á ekki færri en níu eða tíu atriði, sem gætu orðið til þess að draga úr hallarekstri útgerðarinnar, án þess að hæstv. ríkisstj. hafi farið inn á að beita þeim eða notfæra sér þessar ábendingar, a. m. k. sumar, að neinu leyti. Mér finnst fara illa á því hjá hæstv. ráðherra að segja, að ekki hafi verið á neitt bent, en vita þó, að ábendingar í ekki færri en tíu liðum, um tíu mismunandi atriði, komu bæði frá mér og nefndinni, án þess að hann hafi fundið ástæðu til þess a. m. k. að beita sér fyrir því, að þessar till. yrðu gerðar að veruleika.

Það er ekki langur tími hér til umræðu, en það væri freistandi að ræða nokkuð meira, úr því að mér var gefið hér tilefni til þess að segja nokkur orð, um tap og rekstur togaraútgerðarinnar í dag. Það eru ekki nema örfáir dagar síðan verið á þeim fiski, sem togarnir nú yfirleitt eru að fiska, lækkaði um 15—16%. Og ég tel mig vita, að það sé ekki nema dagaspursmál um það, hvenær togarnir margir verða að hætta veiðum vegna þess, að þeir geta ekki haldið áfram með því tapi, sem þeir nú hafa.

Það var hér látið liggja að því áðan, að það þyrfti kannske ekki að hafa áhyggjur fram til 1. maí n. k., því að þessi sjóður, sem myndast hefur fyrir innflutning á bílum, mundi nægja til þess að styrkja togarana þangað til, — en vel að merkja, sagði hæstv. forsrh., hann mundi því aðeins nægja, að greiðslan yrði sú sama og verið hefði að undanfögnu. En togaraeigendur hafa þráfaldlega haldið fram að undanfögnu, að sá styrkur, sem þeir hafa fengið til síns rekstrar að undanfögnu, hafi ekki nægt, og hann hafi langt frá því nægt, þannig að útgerðin er rekin með halla og það geysilegum halla eins og stendur, án þess að fyrir endann á þeim halla sé séð á neinn hátt né heldur að þær till. eða ábendingar hafi verið teknar til greina, — ég sný að því aftur, — sem togara-nefndin flutti á sínum tíma. Það er rétt hjá hæstv. ráðh., að þær voru ekki í tillöguformi, en það var einfaldlega vegna þess, að ríkisstj. óskaði ekki eftir tillögum.

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. Eg reyndi í þeim svörum, sem ég gaf við fyrirspurnunum, að halda mér við efnið. Eg veit raunar ekki, hver er tilgangurinn með þessum fyrirspurnatíma. Ef það eru almennar eldhúsdagsumræður í meira og minna mildu eða hörðu formi, þá er gott, að maður viti það, því að ef aðrir syngja, þykir mér gaman að syngja undir og skal þá reyna að vera forsöngvari, ef þess þarf með.

Eg vildi aðeins að gefnu tilefni frá hv. fyrirsprjanda, án þess þó að taka þátt í samsöngnum nú, leiða athygli hans að því, að ég sagði ekkert um það, hvort tryggt væri, að togaraútgerðin gæti haldið áfram sínum rekstri til 1. maí. Eg varð var við, að hann bar kvíða í brjósti um, að stjórnninni hefði láðst að tryggja þessa útgerð lengur en til 1. maí. Á þessum síðustu og verstu tímum þættist ég ekkert óánægður, ef ég ætti öruggt, að öll útgerð landsmanna yrði rekin með fullum hraða til þessa tíma. Því fer fjarri. Það er einmitt vandamálið, sem við eigum við að glíma. Eg sagði ekki annað en það, að með óbreyttum daggjöldum til togaranna entist sjóðurinn til þessa tíma. Hitt er svo rétt, sem lýðum er löngu ljóst orðið, að togarnir eru reknir með halla, og hversu lengi þeir treysta sér að halda áfram þeim hallarekstri, án þess að frekari styrkir komi til, verður reyndin að skera úr um. En ríkisstj. hefur ekki annað á höndum nú en lög, sem

byggð eru á tillögum mþn., sem um þetta fjallaði í fyrri, togaranefndarinnar svokölluðu, þar sem tillögurnar voru fyrst og fremst um 2000 kr. styrk til hvers togara, miðað við hvern veiðidag, en að öðru leyti tillögur, sem útgerðarmenn sjálfir fyrst og fremst áttu eðli málsins samkvæmt að standa í að framkvæma og ekki námu svo verulegum upphæðum, að þær fengu úr skorið.

Bergur Sigurbjörnsson: Herra forseti. Mig langar til að bera fram eina litla spurningu í tilefni af ræðu hæstv. viðskmrh. Hann sagði, að gjaldeyrisástandið hefði nú versnað nokkuð frá því í fyrri, m. a. vegna þess, að verið væri að kaupa og borga talsvert mikið af bátum, bæði frá því í fyrri og eins á þessu ári, og sagði jafnframt, að þegar þessir bátar kæmu til landsins, mundi gjaldeyrisástand landsins batna mjög við það, þjóðin fiskaði vonandi meira, aflaði meiri fisk og flytti meira út.

Nú veit ég, að hæstv. ráðh. veit meira um þessi efni almennt en ég og aðrir, og þess vegna langaði mig til að spyrja hann að því, hvort þetta væri alveg örugg kenning. Við vitum það, að í fyrri hefði mjög lítið af togurum landsins verið gert út, ef við hefðum ekki fengið færeyska sjómenn. Þeir hefðu þess vegna ekki aflað gjaldeyris það ár nema vegna þess arna. Sömuleiðis hefði eitthvað af bátum, minnir mig líka, stöðvæzt í fyrri, ef við hefðum ekki fengið færeyska sjómenn. Til þess þess vegna að við getum gert út alla okkar togara núna eða jafnmarga og í fyrri, jafnmarga báta og í fyrri, en þar að auki nýju bátana, þarf það að vera tryggt, að annaðhvort fleiri Íslendingar fáist til að fara á sjó á næsta ári eða verði lausir frá annarri vinnu til að fara á sjó á næsta ári heldur en var í fyrri eða í ár, eða þá, að það þyrfti að vera tryggt, að við fengjum a. m. k. jafnmarga og helzt fleiri Færeyinga á næsta ári en í fyrri. Og ég vildi þá spyrja hæstv. ráðh. alveg sérstaklega: Er tryggt, að annaðhvort þetta takist, að fleiri Íslendingar verði til ráðstöfunar til sjómennsku á næsta ári heldur en var á þessu ári og í fyrri eða að við fáum jafnmarga eða fleiri Færeyinga?

Viðskmrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Það eru aðeins örfá orð í tilefni af þessari meinlausu spurningu. Ég verð nú að segja það, að ekki er ástæða fyrir okkur að vera að tala um þjóðarbúskapinn og gjaldeyrisástandið, ef við hættum að reikna með því, að Íslendingar vilji fara á sjó. Þessi þjóð hefur lifað á landbúnaði og fiskveiðum frá alda öðli, og við verðum að ganga út frá því, að Íslendingar haldi áfram að sækja sjóinn. Við vitum, að fólkinu fjölgar hér í landinu um nærri 3 þús. á ári, og við verðum þá líka að reikna með því, að sjómennastéttin aukist eitthvað hlutfallslega við það. En við skulum hætta að tala um góð lífskjör í landinu, ef þjóðin vill ekki lengur stunda höfuðatvinnuvegina, sem hún hefur lifað á fram að þessu.

Ég minntist á það áðan, að við hefðum notað mikinn gjaldeyri nú í tvö ár til kaupa á bátum til þess að auka skipastólinn og einnig til þess að auka framleiðslutækin á annan hátt. Við höfum byggt frystihús og verksmíðjur, og við höfum aukið fjárfestingu til mikilla muna í þeirri vissu og trú, að það verði til þess að auka framleiðsluna og gera okkur mögulegt eftirleiðis að standa við þær skuldbindingar, sem þjóðin hefur bundið sér, gera okkur mögulegt að bæta lífskjörin í landinu yfirleitt. Og það er þess vegna, sem við verjum fjármunum til kaupa á bátum og öðrum framleiðslutækjum, að við trúum því, að þjóðin vilji halda áfram að vinna.

Bergur Sigurbjörnsson: Herra forseti. Það er aðeins örstutt athugasemd. — Ég er alveg sammála hæstv. ráðh. um það, að þjóðin vill halda áfram að vinna. Um það getur engin deila verið á milli okkar, og um það fjallaði spurning mín raunverulega ekki. Þess vegna svaraði hæstv. ráðh. ekki þessari meinlausu fsp., sem hann þó tók fram í upphafi að hefði verið meinlaus, eins og var alveg rétt. Spurningin var um það: Á að líða hernum að söga til sín svo mikið vinnuafli á næsta ári, að við fáum ekki nógu marga menn á íslenska bátafлотann eins og hann var, hvað þá viðbótina? Og ef á að líða það, er þá tryggt, að við fáum Færeyinga í staðinn?

3. Báttagjaldeyrir (fsp. GPG).

Á delldafundum 12. okt. var útbýtt frá Sp.: *Fsp. til ríkisstj. um báttagjaldeyri* [32. mál, 3] (A. 33).

Á 3. fundi í Sp., 13. okt., var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fsp. leyfð með 32 shlj. atkv.

Á 5. og 7. fundi í Sp., 19. og 26. okt., var fsp. tekin til umræðu.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 8. fundi í Sp., 2. nóv., var fsp. enn tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Ég hef leyft mér að bera fram nokkrar fsp. til ríkisstj. varðandi báttagjaldeyrinn. Fyrirspurnirnar eru fyrst og fremst um það, hversu miklu báttagjaldeyririnn hafi numið frá upphafi og það sem af er þessu ári og hversu mikið af þessu fé hafi þegar verið greitt útvegsmönnnum og sjómönnum. Enn fremur hef ég spurt, hversu miklu gjald það hafi numið, sem tekið hafi verið til greiðslu kostnaðar við framkvæmd þessara ákvæða, og hversu miklu hinn árlegi skrifstofukostnaður hafi numið, síðan ákvæðin tóku gildi.

Ástæður til þess, að ég hef talið rétt að fá allýtarlegar upplýsingar um báttagjaldeyriskerfið, eru í sem stytztu máli þær, að ég fæ

ekki betur séð en að þetta kerfi sé í raun og veru að þrotum komið, að það sé að koma í ljós eða sé þegar komið í ljós, að þetta kerfi nái ekki tilgangi sínum, og þess vegna sé nauðsynlegt að fá sem gleggstar upplýsingar um, hvernig það hafi starfað fram að þessu.

Rókin fyrir þeirri staðhæfingu minni, að nú liggi nokkuð ljóst fyrir, að kerfi þetta hafi í raun og veru brugðizt, eru þau, að bátaútvegurinn hefur nú á þessu ári áreiðanlega ekkert svipað hagræði af þessu fyrirkomulagi og ætlað var til að hann hefði af því, þegar það var sett 1951, og það kemur fram í eftirfarandi staðreyndum:

Í fyrsta lagi munu hafa safnast fyrir allmiklar birgðir af B-skirteinum, sem ekki hefur tekizt að selja. Mér hefur skilizt, að þær birgðir muni nema um 30—40 millj. kr., sem eru þá í raun og veru styrkur, sem lofað hefur verið bátaútvegsmönnum með aðstoð kerfisins, en ekki enn þá verið greiddur þeim. Raunverulega er það fé, sem bátaútvegsmenn eiga inni hjá kerfinu, miklu meira en þetta, vegna þess að vegna birgðanna af B-skirteinum hafa ekki verið gefin út A-skirteini í stórum stíl fyrir réttindahæfum útflutningi, sem þegar hefur átt sér stað. Í þriðja lagi er svo þess að geta, að vitað er þegar um mjög mikla framleiðslu á þessu ári af réttindahæfum afurðum, sem alls ekki hafa verið fluttar út. Ég hef gert tilraun til að áætla, hversu miklu þetta allt muni nema, óseldu B-skirteinin, óútgefnu A-skirteinin og birgðirnar af réttindahæfum bátaafurðum, sem vitað er að A- og B-skirteini munu verða gefin út á, ef kerfið á að vera í gildi áfram, og má ætla, að þessi upphæð muni nema 160—170 millj. kr. Þegar „halinn“ á kerfinu, ef svo mætti segja, er orðinn svona stórkostlegur, er óhætt að fullyrða, að kerfi þetta sé hætt að ná tilgangi sínum, þannig að til einhverra annarra ráðstafana þurfi að gripa, ef halda á áfram óbreyttri aðstoð til bátaútvegsins. Það hlýtur með öðrum orðum að vera komið að vissum tímamótum í þessu efni. Það er þetta, sem hefur verið mér ástæða til þess að freista þess að fá sem gleggstar upplýsingar um, hvernig kerfið hefur starfað fram að þessu, og vænti ég, að þær verði veittar af hæstv. ríkisstjórn.

Forsrh. (Ólafur Thors): Hv. 1. landsk. þm. spyrst fyrir um bátagjaldeyrinn, sbr. þskj. 33. Hann spyrst í fyrsta lagi fyrir um, hversu miklu álag á innflutningsleyfi samkv. reglugerð um innflutningsréttindi bátaútvegsmanna hafi numið a) frá upphafi og b) það sem af er þessu ári.

Svarið er: a) Til 31. ágúst 1955 hefur álagið alls numið 306.3 millj. kr. b) Frá 1. jan. til 31. ágúst 1955 hefur álagið numið 49.5 millj. kr.

Í öðru lagi spyr hv. þm.: Hversu mikið af þessu fé hefur verið greitt: a) útvegsmönnum? b) sjómönnum?

Svarið er: Tekjur þær, sem innheimtar hafa verið samkv. reglugerðum um hinn skilorðs-

bundna frílista, hafa verið greiddar réttum aðilum samkv. samningi milli útvegsmanna og fiskkaupenda jafnóðum og þær eru innheimtar. Sjómenn fá hluta innflutningsréttindanna í hækkuðu fiskverði, og sést bezt, hver þeirra hlutur hefur orðið, á því, sem nú skal greina:

Á árinu 1951 hækkaði fiskverðið vegna réttinda bátasjómannna úr 75 aurum hvert kg fyrir slægðan þorsk með haus í 96 aura og tilsvarendi fyrir aðrar fisktegundir. Á árinu 1952 hækkaði verðið úr 75 aurum fyrir slægðan þorsk með haus í kr. 1.05 og tilsvarendi fyrir aðrar fisktegundir. Árið 1953 hækkaði verðið úr 75 aurum fyrir slægðan þorsk með haus í kr. 1.05 og tilsvarendi fyrir aðrar fisktegundir. Árið 1954 hækkaði verðið úr 85 aurum fyrir kg af slægðum þorski með haus í kr. 1.22 og tilsvarendi fyrir aðrar fisktegundir. Árið 1955 hækkaði verðið úr 85 aurum fyrir kg af slægðum þorski með haus í kr. 1.22 viðast hvar á landinu, en í tveimur verstöðvum í kr. 1.25, og tilsvarendi fyrir aðrar fisktegundir.

Sjómenn fá eins þennan hlut fiskandvirðisins og þann, sem fæst fyrir fiskinn á erlendum markaði, uppgerðan í lok hverrar vertíðar. Útvegsmenn fá aftur á móti andvirði réttindanna greitt á tvennan hátt: Þegar þeir selja fiskinn upp úr sjó, eins og það er kallað, fá þeir greiddan hluta af réttindunum samkv. áðurnefndum samningi við fiskkaupendur þá þegar, en verða að biða eftir nokkrum hluta andvirðisins, þar til útflutningsréttindin eru seld. Útvegsmenn verða þess vegna að biða lengi eftir þessum tekjum, eins og líka hv. fyrirspyrjandi áðan tók fram, og má t. d. benda á, að um síðustu mánaðamót var eftir að selja nokkurn hluta réttindanna vegna framleiðslu ársins 1954 og ekki byrjað að selja þessi skirteini varðandi framleiðslu ársins 1955. Útvegsmenn verða þess vegna að biða í 1—1½ ár til þess að fá þennan hluta af tekjum sínum inn að fullu, en eins og ég tók fram, fá sjómenn sínar tekjur af þessu í lok hverrar vertíðar.

Nákvæma tölulega skýrslu um, hvernig þessi skipting á andvirði réttindanna er á milli sjómanna og útvegsmanna, er erfitt að gefa. En til upplýsinga skal ég geta þess, að mér hefur verið tjáð, að mjög muni láta nærri, að skipverjar á bátaflotanum fái 46—48% af andvirði innflutningsréttindanna, en útvegsmenn 52—54% til greiðslu á öðrum kostnaðarliðum útgerðarinnar.

Þá spyr hv. fyrirspyrjandi í þriðja lagi: Hversu miklu hefur numið samtals gjald það, sem tekið hefur verið til greiðslu kostnaðar við framkvæmd þessara ákvæða?

Svarið er: Svokallað skirteinisgjald er 1% og hefur verið innheimt frá 1. marz 1952 hjá sölunefnd innflutningsréttinda bátaútvegsins og Sambandi ísl. samvinnufélaga við sölu B-skirteina. Þetta er nákvæmlega sama eðlis og annað álag á skirteinin, enda er þetta greitt, að frádregnum kostnaði við framkvæmdina hjá sölunefndinni, réttum eigendum skirteinanna að lokinni sölu hvers framleiðslu-

árs, eins og skýrt var frá hér á Alþingi fyrir tveimur árum.

Hjá sölunefnd innflutningsréttinda báta-útvegsins hefur gjald það, sem hér um ræðir, numið svo sem nú skal greina: Vegna framleiðslu ársins 1951 var það 225 þús. kr. rúmar, innheimt eftir 1. marz 1952. Vegna framleiðslu ársins 1952 er það 1 millj. 240 þús. rúmlega, en þar af eru endurgreiddar 810 þús. rúmar eða 65% til skirteinaeigendanna. Árið 1953 er gjaldið 1 millj. 279 þús. kr., og þar af eru endurgreiddar 850 þús. tæplega eða um 70% til rétthafa skirteinanna. Árið 1954 mun þessi upphæð nema um 1½ millj. kr. Þar af hafa verið notaðar 611 þús. rúmar til að greiða útvegsmönnum hækkað verð á steinbit, en mismunurinn verður svo greiddur á sama hátt eigendum skirteinanna, þegar beinn kostnaður hefur verið dreginn frá.

Loks spyr svo hv. fyrirspyrjandi: Hversu miklu hefur árlegur skrifstofukostnaður við framkvæmd ákvæðanna numið, síðan þau tóku gildi?

Svarið er: Kostnaðurinn við sölu B-skirteinanna og skiptingu á andvirði réttinda hjá sölunefnd innflutningsréttinda bátaútvegsins mun hafa numið sem hér segir: Vegna framleiðslu ársins 1951 287 þús. kr., en salan stóð þá yfir í 14 mánuði. Vegna framleiðslu ársins 1952 397 þús. kr., salan stóð einnig yfir í 14 mánuði. Vegna framleiðslu ársins 1953 401 þús. kr., salan stóð yfir í 11 mánuði. Vegna framleiðslu ársins 1954 mun kostnaðurinn nema eitthvað nálægt ½ millj. kr., og salan mun standa yfir í 15 mánuði. Kostnaður, sem Samband ísl. samvinnufélaga reiknar sér vegna sölu B-skirteina, sem það hefur annast sölu á, er hlutfallslega svipaður og hjá sölunefndinni.

Ég vona, að þetta gefi þær upplýsingar, sem hv. fyrirspyrjandi óskar eftir. Ég get vel tekið undir það með honum, að það þarf gaumgæfilegar athugunar við og er einnig í athugun, hvort þetta kerfi hafi náð þeim tilgangi, sem vonir stóðu til, þegar það í öndverðu var sett.

Eins og menn muna, hefur alltaf verið nokkur ágreiningur um þetta hér á Alþingi, og þegar kerfið tók til starfa snemma árs 1951, vildu ýmsir hníga að því að leggja heldur skatta á ýmsar vörutegundir, úthluta þeim eftir vissum reglum. Að þessu ráði var þó hnigið, mest kannske vegna þess, að útgerðarmenn lögðu mjög mikið upp úr því, að þeir fengju fremur þessi réttindi, og þá út frá því sjónarmiði, að þeir ættu ráðstöfunarrétt á sínum gjaldeyri eða siðferðislega kröfu til vissra friðinda í þeim efnunum og vildu heldur fá það úr sjálfs sín hendi, ef svo mætti segja, eins og þeir töldu þetta form veita, heldur en að þiggja það með almennari álögum á almenning í landinu og þá kannske á allar vörur.

Hv. fyrirspyrjandi sagði að lokum, að bátaútvegurinn hefði ekki svipað hagræði af þessu kerfi nú eins og ætlaðt hefði verið til. Ég býst við, að um það muni nokkuð mega deila.

Ég hygg fremur, að það sé það gagnstæða, að kerfið hafi falið í sér meiri friðindi en í öndverðu var búzt við, enda þess verið full þörf, því að framleiðslan, sem þetta nær til, fer svo að segja stöðugt vaxandi. Jafnframt verður að jata, að framleiðslan er rekin að öðru leyti við lélegri aðstæður, þar sem tilkostnaðurinn hefur ört farið vaxandi, en afurðaverð ymist staðið í stað, lækkað eða a. m. k. ekki hækkað sem nemur hækkuðum tilkostnaði.

Fyrirspyrjandi (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Ég þakka hæstv. forsrh. fyrir glögg svör við fsp. mínum. Aðeins 2. spurningunni var, að því er ég tel, ekki svarað fullnægjandi. Hæstv. ráðh. eða þeir, sem hann hefur leitað upplýsinga hjá um þetta efni, hafa í raun réttir vikið sér undan að svara þeirri spurningu algerlega tæmandi, þ. e. spurningu minni um það, hversu mikið af þessu fé hafi þegar verið greitt. Það var aðeins sagt, að útvegsmönnum væri yfirleitt greitt jafnöldum, síðan gerð grein fyrir því, að skipverjar mundu fá um 46–48% af verðmæti hlunnindanna, en útvegsmenn afganginn, og loks gerð grein fyrir því, að sjómenn fengju sinn hluta réttindanna greiddan í hækkuðu fiskverði. En það kom ekki fram í svörum hæstv. ráðherra, hve mikið af hinum 306 millj., sem álagið hefði numið frá byrjun, hafi raunverulega þegar hafnað í vasa útvegsmanna.

Ég geri varla ráð fyrir því, að það geti verið mjög torvelt að gera þetta upp nákvæmlega. Þó hefur mér skilizt, að reikningsskil sölunefndarinnar séu og hafi alltaf verið mjög á eftir tímanum, þannig að meðal útvegsmanna hafi verið talsvert rík óánægja ríkjandi með það, hversu reikningsskilin hafi gengið seint, og er það ef til vill ástæðan til þess, að ekki eru birtar um þetta alveg glöggar upplýsingar.

Einnig vakti sérstaklega athygli mína í þessu sambandi, sem raunar var einnig rétt um hér fyrir tveimur árum á hinu háa Alþingi, hið áberandi misræmi, sem er á milli hins innheimta skirteinisgjalds til sölunefndarinnar sjálftrar og þess kostnaðar, sem af þessu hlýzt. Það fer ekki hjá því, að menn hljóti að telja þann kostnað, sem á þetta hefur fallið á undanförunum tæpum fjórum árum og nemur meira en 1½ millj. kr., vera mjög mikinn. Þessi skrifstofukostnaður hlýtur að teljast hár, þar sem hann er einvörðungu við það að annast sölu réttinda. Þarna þarf enga auglýsingastarfsemi að stunda. Þetta er hrein miðlunarstarfsemi og reikningsskilastarfsemi. Samt sem áður hefur hún kostað 1½ millj. kr., sem er allmikið fé. Hitt finnst mér gegna nokkurri furðu, að áfram skuli haldið að halda eftir af fé útvegsmanna nær þrisvar sinnum meiri upphæð en reynslan í fjögur ár er búin að sýna að skrifstofukostnaðurinn nemur, því að eftir sem áður er skirteinisgjaldið haft 1%. Það hefur samkvæmt upplýsingum hæstv. ráðh. numið á undanförunum árum 4.3 millj. kr. Þetta er síðan sagt að eigi

að endurgreiða, og dreg ég ekki í efa, að það verður endurgreitt. En þetta fyrirkomulag er að sjálfsögðu mjög óeðlilegt, að haldið skuli eftir af fé útvegsmanna þrisvar sinnum hærri upphæð en fjögurra ára reynsla er búin að sýna að þörf er á til greiðslu skrifstofukostnaðarins. Látum vera, að þetta hafi verið gert í upphafi, meðan óvist var um, hversu miklu salan mundi nema og hverju kostnaðurinn mundi nema, en nú þegar er komin á það reynsla, var þegar komin fyrir tveimur árum, þegar ég hreyfði þessu máli hér á hinu háa Alþingi, og enn er haldið uppteknum hætti.

Á þetta vildi ég benda, en fjölyrði að öðru leyti ekki um upplýsingarnar, þar eð efnisatriði þeirra á að sjálfsögðu ekki að ræða á þessum stað.

4. Verðuppbætur úr ríkissjóði.

Á deildafundum 12. okt. var útbýtt frá Sp.: *Fsp. til ríkisstj. um greiðslu verðuppbóta úr ríkissjóði* [32. mál, 4] (A. 33).

Á 3. fundi í Sp., 13. okt., var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fsp. leyfð með 32 shlj. atkv.

Á 5. fundi í Sp., 19. okt., var fsp. tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Eg hef leyft mér að bera fram fsp. til ríkisstj. um nauðsyn verðuppbóta úr ríkissjóði. Er þar spurzt fyrir um, hversu miklar verðuppbætur hafi verið greiddar úr ríkissjóði á vörur til sölu innanlands, það sem af er þessu ári, og hve miklu sé gert ráð fyrir að þær muni nema samtals á árinu. Enn fremur hef ég spurt um, hversu miklar verðuppbætur hafi verið greiddar úr ríkissjóði á útfluttar vörur, það sem af er þessu ári, og hversu miklu ráð sér fyrir gert, að þær muni nema samtals á árinu.

Svo sem kunnugt er, hafa undanfarin ár verið greiddar verulegar fúlgur í verðuppbætur á vöru til sölu innanlands, og er gerð grein fyrir þeim árlega í ríkisreikningi eftir lok reikningsársins. Nú nýlega hefur hins vegar uppbótageiðslukerfi ríkissjóðs fært út kvíarnar á þann veg, að tilkynnt hefur verið, að gert verði ráð fyrir, að framvegis verði einnig greiddar verðuppbætur úr ríkissjóði á útfluttar vörur. Er það í rauninni það, sem telja má höfuðatriði fsp. og mér og eflaust fleirum leikur hugur á að fá sem gleggstar upplýsingar um, hvað ráðgert sé í þessum efnun.

Því er ekki að leyna, að margir hafa alið nokkurn ugg í brjósti því viðvíkjandi, hvort heppilegt sé að hafa uppbótakerfið jafnvíðtækt og raun ber vitni. Stefnan virðist ekki vera

sú að draga saman seglin á þessu sviði, heldur þvert á móti að þenja þau enn frekar. Það hefur þýðingu að fá um þetta sem gleggstar upplýsingar, og til þess að fá þær eru þessar fsp. fram bornar.

Landbrh. (Steingrímur Steinþórsson): Herra forseti. Þessi 4. fsp., sem er í tveim liðum á þskj. 33 frá hv. 1. landsk., snertir tvo ráðherra. Hún snertir mig sem landbrh., og hún snertir hæstv. forsrh. sem ráðherra, sem hefur með útflutningsverzlunina að gera. Nú er hæstv. forsrh. sjúkur sem stendur, sem vonandi verður ekki lengi, og þess vegna getur hann ekki svarað seinni lið till. að þessu sinni, þó að upplýsingarnar séu algerlega fyrir hendi hér, og verður það því að biða til næsta miðvikudags. En ég tel rétt að gefa upplýsingar um þann hluta, fyrri hluta þessarar fsp., sem snertir landbrn. sérstaklega, þótt þar sé ekki algerlega um landbúnaðarvörur að ræða. Fsp. er á þessa leið:

„Hversu miklar verðuppbætur hafa verið greiddar úr ríkissjóði á vörur til sölu innanlands, það sem af er þessu ári, og hve miklu er gert ráð fyrir að þær nemi samtals á árinu?“

Eg skal geta þessa hér, og er þá miðað við, hvað ávísad hefur verið til niðurgreiðslna á vörum til neyzlu innanlands til 16. okt., og svo er áætlað til áramóta.

Það má geta þess strax, að það er mjög misjafnt, hvenær á árinu þessar verðniðurgreiðslur eru af höndum inntar af hálfu ríkissjóðs, þannig að það er ekki hægt að fá neitt glögga mynd af því, þó að nú sé miðað við, að eftir séu aðeins tveir og hálfur mánuður af árinu, öðruvísi en að athuga um leið, hvernig þetta fellur á hina ýmsu mánuði ársins. Af þeim ástæðum er þá líka m. a., að hér er gerð áætlun um þetta til áramóta eftir þeirri þekkingu, sem rn. hefur af þessu frá undanfarandi árum.

Það eru sex vörutegundir, sem greiddar eru niður vegna innanlandsnotkunar hér hjá okkur, og skal ég nú lesa upp, hverjar þær eru og hvað hefur verið greitt vegna þeirra til 16. okt. og hvað áætlað er af hálfu rn. að það verði til áramóta.

Það er þá fyrst smjör. Hafa verið greiddar til 16. okt. kr. 7 126 034.60. Áætlað er, að til ársloka verði niðurgreiðslan um 9 millj. og 300 þús. kr.

Næst er það smjörlíki. Vegna þess hafa verið greiddar til 16. okt. kr. 5 169 922.52. Áætlað til áramóta um 6 millj. og 700 þús.

Þá er það saltfiskur. Greitt til 16. okt. kr. 464 845.73. Áætlað til áramóta 900 þús.

Kjöt. Greitt til 16. okt. kr. 2 014 744.91. En til áramóta er áætlað, að þetta nemi 3 millj. og 400 þús. kr.

Mjólk. Til 16. okt. hafa verið greiddar kr. 14 905 363.77. En áætlunin er til áramóta 28 millj.

Loks eru það kartöflur. Greitt hefur verið til 16. okt. kr. 1 435 724.99. En áætlað er, að þessi niðurgreiðsla nemi til áramóta 4 millj. kr.

Niðurstöðutölurnar af þessu verða, að það er þegar búið að greiða nú 16. okt. kr. 31 116 706.53. En heildaráætlun, miðað við næstu áramót, er, að niðurgreiðslurnar nemi 52 millj. og 300 þús. kr., sem að sjálfsögðu getur eitthvað vikizt til annarrar hvorrar hliðar, eins og gefur að skilja, en tæplega í mjög stórum stíl.

Fyrirspyrjandi (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Eg þakka hæstv. landbrh. fyrir þær upplýsingar, sem hann hefur veitt.

Því miður liggja ekki fyrir svör við síðari lið fsp., sem ég þó, eins og á stendur, tel vera enn mikilvægara að fá glögg svör við, svo að almennar hugleiðingar um gildi þessara talna biða að sjálfsögðu þangað til þær upplýsingar liggja einnig fyrir.

Eg hygg, að tölur þær, sem hæstv. ráðh. nefndi, séu nokkuð hærri en menn almennt munu hafa reiknað með að þessar uppbotagreiðslur mundu nema á þessu ári. Þó að öll túlkun á þessum uppbotagreiðslum í heild hljóti að biða, þangað til tölurnar um útflutningsuppbæturnar liggja fyrir, get ég ekki stílt mig um að minna hæstv. ríkisstj. á það, sem sérfræðingar hennar hafa áður sagt um galla þeirrar aðferðar að greiða atvinnuvegum, sem framleiða fyrir innanlandsmarkað og til útflutnings, styrki í mjög ríkum mæli, eins og auðvitað á sér stað, þegar greiðslur verðuppbóta á innanlandsvörur eru komnar yfir 50 millj. árlega. Aðalsérfræðingar hæstv. ríkisstj. í efnahagsmálum, Benjamín Eiríksson og Ólafur Björnsson, sögðu árið 1950 í grg. sinni með gengislækkunarfrv., sem oft hefur verið vitnað til, þessa setningu um styrkjagreiðslur, með leyfi hæstv. forseta:

„Aðalókostur styrkjaleiðarinnar frá þjóðhagslegu sjónarmiði séð er sá, að hún leysir í raun og veru ekki vandamál útflutningsframleiðslunnar, sem berst í bökkum jafnt eftir sem áður, og á það ekki aðeins við um útgerðarmenn, heldur og aðra framleiðendur. Styrkjaleiðin lofar engu um bætta verzlun, sem þegar til lengdar lætur er höfuðvandamálið, og hún er heldur ekki viðunandi bráðabirgðalausn, m. a. vegna þess, að útflutningsframleiðslan mundi verða meiri við hagstæðari kringumstæður.“

Þetta er dómur þeirra manna, sem hæstv. ríkisstj. hefur á undanförunum árum mest leitað til um aðstoð varðandi ráðstafanir í efnahagsmálum, um þær ráðstafanir, sem hæstv. félmrh. var sumpart að lýsa í svari sínu við fsp. áðan.

Að öðru leyti endurtek ég þakklæti mitt til hæstv. ráðh. fyrir glögg svör við fsp.

Umr. frestað.

Á 7. fundi í Sp., 26. okt., var fsp. tekin til frh. umræðu.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 8. fundi í Sp., 2. nóv., var fram haldið umræðu um fsp.

Fyrirspyrjandi (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Eg hef leyft mér að bera fram fsp.

Alþt. 1955. D. (75. löggjafarþing).

til hæstv. ríkisstj. um greiðslu verðuppbóta úr ríkissjóði, þ. e. hversu miklar verðuppbætur hafi verið greiddar úr ríkissjóði á vörur til sölu innanlands, það sem af er þessu ári, og hversu miklu þær muni nema á árinu, að því að talið verði.

Þessum lið fsp. hefur þegar verið svarað. Hæstv. félmrh. gaf upplýsingar um það fyrir hálfum mánuði hér á hinu háa Alþingi, að gert væri ráð fyrir því, að uppbætur á vörur til sölu innanlands muni nema um 52 millj. kr. á þessu ári.

Enn fremur hef ég leyft mér að bera fram fsp. um, hversu miklar verðuppbætur hafi verið greiddar úr ríkissjóði á útfluttar vörur, það sem af er þessu ári, og hversu miklu sé gert ráð fyrir að þær nemi samtals á árinu.

Í fjárlögum hæstv. ríkisstj. er gert ráð fyrir því, að framlög úr ríkissjóði til dyrtiðarráðstafana verði á þessu ári 57 millj. kr. Það kom því ýmsum hv. þm. eðlilega mjög á óvart, þegar hæstv. félmrh. upplýsti fyrir hálfum mánuði, að uppbætur til sölu á vörum innanlands einar saman mundu nema á þessu ári 52 millj. kr. Samkvæmt því ættu verðuppbætur á útflutningsvörur ekki að geta numið nema 5 millj. kr., ef áætlun hæstv. ríkisstj. nýlögð fram er rétt. Hversu miklu þær eiga að nema, kemur væntanlega fram í svari hæstv. forsrh. (*Fjmrh.*: Það er ekki gert ráð fyrir þeim í fjárlagafrv.) Neinum útflutningsuppbótum? Þessar upplýsingar frá hæstv. fjmrh. koma mér mjög á óvart, því að ég veit ekki betur en að ég hafi lesið það í blöðum stjórnaflökkanna beggja, áður en fjárlagafrv. var lagt fram, að það mætti gera ráð fyrir því, að til útflutningsuppbóta kæmi á þessu ári. Annars verður fyrirspurninni væntanlega svarað hér á eftir.

Forsrh. (Ólafur Thors): Hv. 1. landsk. þm. (GP-G) hefur vikið að fsp. sínum á þskj. 33, sem varða verðuppbætur úr ríkissjóði, og eins og hann réttilega tók fram, var nokkrum hluta þeirra svarað af hæstv. landbrh. þann 19. okt. Eg leyfi mér að víkja að því, sem til mín er beint af þessu.

Spurt er: „Hversu miklar verðuppbætur hafa verið greiddar úr ríkissjóði á útfluttar vörur, það sem af er þessu ári, og hversu miklu er gert ráð fyrir að þær nemi samtals á árinu?“

Svarið er: Með bréfi, dags. 29. sept. 1954, gaf ríkisstj. sildarsaltendum á Suðvesturlandi fyrirheit um verðuppbætur á saltaða sunnanlandssild, 7500 smálestir til Rússlands og 1000 smálestir til Póllands. Uppbætur þessar skyldu nema allt að 15 kr. á tunnu, 100 kg nettó, á alla sildina, að viðbættum þar að auki 4 shillings og 9 pence á Rússlandssildina, sem stafaði af því, að verðið á sild til Rússlands var lægra en annað. Síðar var gefið fyrirheit um 20 kr. verðuppbætur á hverja tunnu, sem seld yrði til annarra landa. Í samræmi við þetta var tekin á 16. gr. B. 11 fjárlaganna fyrir árið 1955 2 millj. og 100 þús. kr. fjárveiting til uppbóta á útflutta sunnanlandssild.

Þessar upphæðir urðu í reyndinni ekki nema 1 millj. 751 þús. kr.

Þá hefur ríkisstj. heitið verðuppbótum á útflutta sunnanlandssild, sem söltuð verður eða hefur verið og er verið að salta á þessu hausti. Verðuppbætur á þá sild, framleiðsluna í haust, nema 100 kr. á hverja tunnu á fyrstu 55 þús. tunnur saltsildarinnar, en 75 kr. á hverja tunnu, sem þar er saltað fram yfir. Á sama hátt hefur ríkisstj. heitið að verðbæta hverja smálest af frystri sild til útflutnings af haustvertíðinni á Suðvesturlandi með 400 kr. á smálestina, og magnið er allt að 2000 smálestum.

Loks hefur ríkisstj. heitið, að greidd skuli uppbót á reknetasild, sem veidd er af útleghúðum í austurdjúpi á þessu hausti og söltuð er um borð. Skal uppbótageiðslan nema 22 kr., miðað við uppmælda tunnu af fersksild. Uppbætur þær greiðast á þá sild, sem veidd hefur verið eftir 20. ágúst 1955.

Með þessu vona ég að hv. flm. hafi fengið þær upplýsingar, sem hann óskaði eftir.

Fyrirspyrjandi (Gylfi P. Gíslason): Herra forseti. Eg þakka hæstv. forsrh. svörin. Þó saknaði ég þess, að í þeim væru heildartölur um það, sem gert væri ráð fyrir að koma mundi til greiðslu á þessu ári. Hæstv. ráðherra svaraði fyrirspurninni þannig að geta um þær einingarupphæðir fyrst og fremst, sem ríkisstjórnin hefði heitið útflytjendum, en hins vegar fólust ekki í svari hans upplýsingar um, — auðvitað verður það að vera áætlun fyrir þann hluta, sem eftir er af árinu, — hversu miklu mætti gera ráð fyrir að þessar upphæðir mundu nema, þannig að ekki er hægt að gera sér hugmynd um það, hvort sú tala, sem í fjárlögum stendur og er ætluð til dýrtiðar-ráðstafana, en hæstv. fjmrh. sagði að visu áðan að í ættu ekki að felast neinar fjárhæðir til verðuppbóta á útflutningsvörur, mundi duga eða ekki. Eg verð því að vissu leyti að harma það, að öruggar upplýsingar skuli ekki geta legið fyrir um þessi efni, vegna þess að það hlýtur að skipta miklu máli fyrir afkomu ríkisbúsins á næsta ári, hvernig til tekst um þetta.

Sé svo sem hæstv. fjmrh. sagði í innskoti sínu áðan, að talan 57 millj. til dýrtiðarráðstafana í fjárlagafrv. eigi aðeins við uppbætur á vörur til sölu innanlands, þá er auðséð, að mjög verulegar upphæðir vantar á fjárlagafrv. eins og það liggur fyrir, ekki aðeins til greiðslu uppbóta á þær sjávarafurðir, sem hæstv. sjútvmrh. ræddi um í svari sínu, heldur enn fremur fé til greiðslu uppbóta á útfluttar landbúnaðarafurðir. Eins og ég þegar gat um áðan, hefur því verið lýst yfir í málögðum hæstv. ríkisstj., að á þessu ári muni verða greiddar uppbætur á útfluttar landbúnaðarafurðir, en að því var ekki vikið í svari hæstv. ráðherra.

Eg endurtek sem sagt, að ég harma, að ekki skuli nú þegar geta legið fyrir alveg ljósar upplýsingar, þótt áætlaðar væru, um það, hversu miklum fjárhæðum þessi atriði

mundu nema, því að það skiptir sannarlega mjög verulegu máli fyrir mat manna á efna-hagshorfunum nú og þá ekki sízt mat manna á væntanlegri afkomu ríkissjóðs.

Forsrh. (Ólafur Thors): Það er rétt, sem 1. landsk. þm. sagði, að ég gat ekki beinlínis um, hvað hárrí upphæð bætur þessar mundu nema. Hins vegar fólust í mínum upplýsingum bendingar, sem gefa í aðalefnum rétta mynd af heildarupphæðinni.

Eg gat um, að heitið hefði verið 100 kr. uppbótum á 55 þús. tunnur af sild, sem er þá 5½ millj. kr., og 400 kr. uppbætur á 2000 smálestir af frystri sild til útflutnings, sem er 800 þús. kr. Þetta er samtals 6.3 millj. kr.

Síðar var hniðið að því ráði að halda áfram framleiðslunni og gefið fyrirheit um 75 kr. í stað 100 kr. á næstu 20 þús. tunnur, sem saltaðar yrðu. Nú er búið að salta það magn, en uppbætur úr ríkissjóði á það nema 1½ millj. kr., og er þá upphæðin komin upp í 7.8 millj. kr. Enn er haldið áfram söltun. Ég veit ekki, hvort mikið framhald verður á þeim rekstri, og geri ekki ráð fyrir, að um verulegan útgjaldaauka fyrir ríkissjóð umfram þessar 7.8 millj. kr. verði þar að ræða, þótt vel mætti vera, að þar yrði ein eða tvær millj. kr. til viðbótar, ef vel gengur um aflabrogð.

5. Bátagjaldeyrir af togarafiski.

Á 5. fundi í Sp., 19. okt., var útbýtt:

Fsp. til ríkisstj. um bátagjaldeyri af togarafiski [50. mál, 1] (A. 55).

Á 6. fundi í Sp., 20. okt., var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fsp. leyfð með 29 shlj. atkv.

Á 7. fundi í Sp., 26. okt., var fsp. tekin til umræðu.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 8. fundi í Sp., 2. nóv., var fsp. aftur tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Gísli Guðmundsson): Herra forseti. Það er búið að spyrjast nokkuð fyrir um ýmis atriði varðandi bátagjaldeyri, en ég ætla þó að leyfa mér að spyrjast fyrir um eitt atriði enn þá.

Hin síðari ár, einkum eftir að Bretar hófu landhelgisstýrjöld við okkur Íslendinga, hefur það færzt mjög í vöxt, að togarar legðu upp afla sinn til vinnslu í hraðfrystihúsum hér innanlands. Það er ekki að efa, að sú þróun mála hefur reynzt okkur hagkvæm á marga lund og fært þjóðarheildinni verulegan ávinn-ing. En þessi breyting, sem orðið hefur á meðferð togaraaflans, hefur að sjálfsögðu valdið því, að mörg hraðfrystihús, sem áður unnu

eingöngu úr fiski, sem vélbátar öfluðu, taka nú jöfnum höndum við fiski til vinnslu úr bátum og togurum. Eins og kunnugt er, nýtur bátafiskur sérstakra friðinda, þar sem bátagaldeyririnn er, en rekstrarvandamál togaraútgerðarinnar hefur verið reynt að leysa með öðrum hætti.

Því er ekki að leyna, að það hefur verið uppi nokkur orðrómur um það, að sum þau hraðfrystihús, sem taka jöfnum höndum við fiski af vélbátum og togurum, gæti þess ekki alltaf sem skyldi að halda báta- og togarafiski stranglega aðgreindum, svo sem vera ber. Það fer, held ég, naumast hjá því, að einhverjir hv. alþm. hafi heyrt því fleygt manna á milli, að til séu aðilar, sem reyni að afla sér bátagaldeyrisfriðinda fyrir fisk úr togurum með því að merkja hann sem bátafisk.

Ég ætla ekki að fara mörgum orðum um nauðsyn þess, að kostað sé kapps um af opinberri hálfu að fyrirbyggja slíkt. Að sjálf-sögðu er nauðsynlegt að koma í veg fyrir, að einn eða annar reyni að njóta friðinda á röngum forsendum, en auk þess er bátafiskur og togarafiskur ekki sama vörutegund, og þess vegna er með öllu heimildarlaust og ótækt að blanda þeim saman. En þar sem þessi orðrómur, sem ég gat um, er orðinn nokkuð magnaður, taldi ég rétt að hreyfa málinu hér á Alþingi, bæði til þess að heyra, hvort hæstv. ríkisstj. liti svo á, að orðrómurinn kynni að hafa við einhver rök að styðjast, svo og til að fá upplýsingar um það, á hvern hátt sé framkvæmt það eftirlit með hraðfrystihúsunum, sem verður að teljast nauðsynlegt í þessu sambandi. Ég hef því leyft mér að bera fram á þskj. 55 fyrirspurn í tveim liðum varðandi þessi atriði.

Forsrh. (Ólafur Thors): Hv. 8. þm. Reykv. (GilsG) hefur borið fram fyrirspurnir á þskj. 55 og nú gert grein fyrir þeim.

Spurt er: „Hefur þess orðið vart, að fiskur af togurum, sem unninn er í hraðfrystihúsum, hafi verið kallaður bátafiskur í því skyni að öðlast fyrir hann uppþætur samkvæmt ákvæðum um bátagaldeyri?“

Svarið er: Fyrst þegar farið var að veita gjaldeyrissuppbót á bátafisk, var fiskmatsstjóra falið að sjá um, að fiskmatsmenn fylgdust með því, að bátafiski væri haldið algerlega aðgreindum frá öðrum fiski á hverri verkunarstöð. Fiskmatsstjóri taldi þá á þessu engin vandkvæði. Þessa yfirlýsingu hefur fiskmatsstjóri oft endurtekið og nú síðast í bréfi til rn., dags. 24. f. m., eftir að þessi fyrirspurn, sem hér er til umr., kom fram á Alþingi.

Þá er spurt í öðru lagi: „Hvaða eftirlit er haft með því af opinberri hálfu, að hraðfrystihús haldi fiski af bátum og togurum stranglega aðgreindum?“

Svarið er: Í hverju hraðfrystihúsi starfa eiðsvarnir fiskmatsmenn, sem fylgjast með framleiðslunni og gefa vottorð um, hvað af framleiðslunni sé bátafiskur og hvað togarafiskur. Eru þessir matsmenn skyldaðir til að halda dagbók, og skal þar skráð, hvað af

innvegna hráefni er bátafiskur og hvað togarafiskur. Það á þess vegna að vera auðvelt að fylgjast með því, hvernig fiskur af bátum og togurum skiptist í hverju hraðfrystihúsi. Yfirfiskmatsmennirnir hafa hver í sínu umdæmi skyldu til að fylgjast með þessu og þá einnig með því, að dagbækur séu rétt færðar.

Ég vænti, að hv. fyrirspyrjandi telji þessum fyrirspurnum svarað með þessum skýringum og sjái, að það er, eftir því sem föng standa til, reynt að tryggja, að ekkert sviksamlegt athæfi sé í frammi haft. Ég fyrir mitt leyti hef heldur engar grunsemdir í þeim efnum.

Fyrirspyrjandi (Gils Guðmundsson): Herra forseti. Ég þakka hæstv. forsrh. fyrir svörin. Það er að sjálf-sögðu gott, að fiskmatsstjóri hefur getað fullvissað hæstv. forsrh. um það, að naumast muni nein hætta á því, að blandað sé saman fiski af bátum og togurum. Skál ég ekki fara um þetta atriði mörgum orðum, en ég er samt ekki sannfærður um, að þetta geti ekki átt sér stað í einstökum tilfellum. Og í sambandi við þetta mál allt saman vil ég vekja athygli á því, að ég hygg, að það þurfi að taka mjög til athugunar, hvort ekki eigi að breyta fyrirkomulagi varðandi fiskmat og eftirlit með fiski. Ég hygg, að það muni vera svo, að fiskmatsmenn séu launaðir af viðkomandi útflutningsaðila, viðkomandi hraðfrystihúsi eða útgerðarmanni, sem fær fiskmatsmann, að visu löglegan aðila, til þess að meta fiskinn hjá sér. Þetta held ég að sé að mörgu leyti mjög óheppilegt, og bendir margt til þess, að taka þurfi til endurskoðunar þetta fyrirkomulag og athuga, hvort ekki verði að koma þar annarri skipan á, gera fiskmatsmennina óháðari þeim aðilum, sem þeir eiga í raun og veru að hafa eftirlit með.

Forsrh. (Ólafur Thors): Það er aðeins ein örstutt athugasemd. Ég held ekki, að það geti nein hætta verið fólgin í því, þó að eiðsvarnir menn taki kaup sitt frá þeim vinnuveitanda, sem þeir hverju sinni vinna hjá, en auk þess — og að því vil ég sérstaklega leiða athygli hv. fyrirspyrjanda — er það fiskmatsstjórinn og yfirmatsmenn, sem ákveða, hvaða fiskmatsmaður skuli inna af hendi það verk, sem fyrir liggur hjá verktaka, en ekki verktaki sjálfur. Ég tel, að ef um einhverja hættu væri að ræða, ætti þetta að vera nokkurt öryggi fyrir því, að enginn voði væri á ferðum í þessum efnum.

Bergur Sigurbjörnsson: Herra forseti. Hæstv. forsrh. hefur nú svarað þeirri fsp., sem hér var fram borin, og niðurstaðan af svari hans virðist mér vera sú, að það séu mjög litlar líkur til þess, að togarafiskur sé merktur sem bátafiskur og bátagaldeyrisfriðindi fengin út á hann þannig.

Það sjá allir, að þetta mál er mjög mikilvert. Ef brögð væru að því, að togarafiskur, væri merktur sem bátafiskur, togarafiskur, sem við vitum að er verri vara en bátafiskur, og seldur á mörkuðum erlendis sem

bátafiskur, þá gæti svo farið, að markaðir okkar erlendis yrðu eyðilagðir með slíkri ráðstöfun. Þess vegna er þess að vænta, að hæstv. ríkisstj. taki mjög alvarlegum tókum á því og sjái um, að þetta verði ekki gert.

En er það jafnöruggt og hæstv. forsrh. vill vera láta, að þetta sé ekki gert? Ég vil nefna örlítið dæmi í sambandi við þessi mál.

Árið 1952, seint í septembermánuði eða í byrjun októbermánaðar, ég man það ekki nákvæmlega, var skrifuð grein í Frjálsa þjóð um þessi mál og því haldið fram þar eftir heimildum, sem blaðið hafði, að þetta væri gert, togarafiskur væri merktur sem bátafiskur og þannig seldur. Hæstv. dómsmrh. brá þá mjög skjótt við og fyrirskipaði rannsókn í málinu. Ég var þá skráður ritstjóri Frjálsrar þjóðar og Valdimar Jóhannsson einnig. Við vorum báðir kallaðir fyrir sakadómara og yfirheyrðir lengi. Og við vorum beðnir um upplýsingar um það, hverjir hefðu gefið blaðinu þessar upplýsingar. Því neituðum við að sjálfsögðu, vegna þess að þeir menn, sem blaðinu höfðu gefið þessar upplýsingar, gerðu það í trausti þess, að þeir yrðu ekki gefnir upp. Þeir voru hræddir um atvinnu sína, stöðu sína í þessu þjóðfélagi. En rannsóknin fór af stað engu að síður. Og við ritstjórar Frjálsrar þjóðar, sem vorum yfirheyrðir, bentum sakadómara á það, hvaða leið hann gæti farið til að komast að því sanna í þessu máli, hann þyrfti ekki annað en yfirheyrja þá, sem ynnu við frystihúsin, og fiskmatsmennina, og þá gæti hann vitað hið sanna. Hvort hann hefur gert það eða ekki, skal ég ekki um segja. Hitt veit ég, að niðurstaða þessarar rannsóknar hefur aldrei verið opinberuð. Mér var tjáð, að sakadómari hefði hvítþvegið frystihúsin á svipaðan hátt og hæstv. forsrh. hér og sent niðurstöður sínar til dómsmrn. Um það veit ég ekki, en þær hafa aldrei verið birtar.

Menn sögðu, að ástæðan til þess, að þær voru aldrei birtar, hefði verið sú, að skómmu eftir að þeim átti að hafa verið lokið, nokkrum mánuðum eftir að þessar upplýsingar birtust í Frjálsri þjóð, kom það fyrir, að bátafiskur, sem seldur hafði verið og fluttur á erlenda markaði, var ónýtur, var skemmd vara, vegna þess að þar hafði verið um togarafisk að ræða. Um það skrifuðu öll blöð hér, meira að segja öll dagblöðin, þ. á m. bæði málöggn ríkisstjórnarinnar, og játuðu þetta. En alltaf þegar spurt er um þessi mál eða þeim hreyft, fullyrðir hæstv. ríkisstj., að það sé ekkert athugavert við þau. Ég hefði þó haldið, að þessar staðreyndir, sem þarna liggja á borðinu, svo og sá orðrómur, sem enn gengur um þetta, svo og álit þeirra manna, sem sjá og skilja þýðingu þessara mála fyrir þjóðfélagið, þýðingu þess, að markaðir okkar erlendis séu ekki eyðilagðir með svona ráðstöfunum, og vilja þess vegna gefa upplýsingar, ef þeir eiga ekkert á hættu um að verða sviptir embætti og trúnaði og störfum, ættu að vera nokkur rök í þessu máli.

Ég vil enn fremur út af því, sem hæstv.

forsrh. sagði, að yfirmatsmennirnir eða matsmennirnir hefðu með þetta að gera og hann sæi ekkert athugavert við það, þó að frystihúsin borguðu matsmönnum, og það væri fiskmatsstjóri, sem réði mennina, taka það fram, að ég veit um a. m. k. eitt tilfelli, þar sem frystihúsaeigandi neitaði að taka við þeim matsmanni, sem fiskmatsstjóri hafði sent honum, og krafðist þess að fá annan mann að frystihúsinu, af hvaða orsökum sem það stafaði.

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. Ég ætlaði ekki að gera hér að umræðuefni þetta mál, sem hv. 8. landsk. fór að ræða um, en sannast sagna hafði ég fengið skýrslu um það. Að gefnu tilefni frá honum vil ég aðeins skýra frá því, eins og hann raunar gerði, að í blaðinu Frjálsri þjóð birtist mánuðaginn 29. sept. 1952 grein undir fyrirsögninni: „Stórfelld fjárvik hjá sumum hraðfrystihúsanna.“ Í þessari grein var fullýrt, að hraðfrystihúsaeigendur, a. m. k. á Suðurlandi, hefðu keypt togarafisk í stórum stíl og verkað hann sem bátafisk. Eftir að þessi grein birtist, sneri atvmrn. sér til dómsmrn. og óskaði þess, að opinber rannsókn yrði látin fara fram út af þessum ummælum blaðsins. Af því tilefni fól dómsmrn. sakadómaranum í Reykjavík að rannsaka málið, og tók sakadómari málið til rannsóknar fyrir dómi miðvikudaginn 29. okt. 1952. Fyrir dóm komu meðal annarra báðir ritstjórar blaðsins Frjálsrar þjóðar, Bergur Sigurbjörnsson og Valdimar Jóhannsson, en þeir neituðu báðir að gefa upp heimildarmenn fyrir þeim orðrómi, sem þeir töldu vera uppi um þetta atriði, og frekari upplýsingar gátu þeir ekki gefið um málið. Rannsókn dómarans bar því ekki árangur, þar sem ekki var bent á neinn þann, sem upplýsingar gæti gefið um málið, og ritstjórnir gáfu engar upplýsingar sjálfir.

Þá mætti og fyrir réttinum fiskmatsstjóri, Bergsteinn Á. Bergsteinsson, og lýsti hann yfir því, að hann hefði ekki orðið þess var, að togarafiskur væri verkaður sem bátafiskur.

Nú erum við sammála um það, þessir menn, sem hér hafa talað um þetta mál, að slík mistök eru mjög vitaverð. Þau geta ekki aðeins skaðað Ísland og íslenska hagsmunum á þann hátt, að verri fiskur yrði seldur í stað hins betri, og ég geri það ekki að aðalatriði, því að engin gögn liggja fyrir um það, að togarafiskurinn þyrfti að vera verri, en hér væri um sviksamlegt athæfi að ræða. Ef það væri um það að ræða, þá eru menn beinlínis að ræna sér réttindum, sem þeir ekki eiga, á kostnað almennings í landinu. Ég hef hins vegar engin ráð til að girða fyrir þetta, önnur en þau að láta þá aðila, sem að lögum eiga um þetta að fjalla og til þess eru settir og skipaðir, hafa sem strangast eftirlit með því, og það höfum við gert í atvmrn. Svo þegar rekur hval á okkar fjöru og koma stórfelldar fregnir um þetta og málið er tafarlaust tekið fyrir, þá rekur hvalinn út sem smásili af fjörunni og við stöndum með

tvær hendur tómar. Það er ekki ómerkari maður en hv. þm., sem segir: Ég veit um stórfelld svik. — En þegar hann er kallaður fyrir rétt, þá segir hann: Ja, ég ætla ekki að gefa neinar upplýsingar og ekki heldur sá ólygni, sem sagði mér. En verkamenn, sem vinna hjá atvinnurekendunum, eru kjarkkarlar, þeir geta gefið upplýsingarnar.

Ef þann, sem hefur svo öruggar upplýsingar, að hann stendur að baki þess, að borið er á heila stétt manna, að þeir séu stórfelldir svikarar, brestur kjark til þess að standa við það, þá kalla ég það ekki kjarklausan mann, sem þorir, þegar hann kemur fyrir rétt, að segja: Nei, minn heimildarmaður skal sýkn ganga. — Hann hefur að vísu komið þessum svikaorðum á stað, en hann þvær hendur sínar og segir: Ég get haft bölvun af því að vera að koma upp um burgeisana, og ég kem ekki nærri málinu. En það eru fátækir verkamenn, sem eru að vinna þarna í frystihúsunum. Þeir eru kjarkkarlar, og þeir geta farið í burgeisinn og þeir geta flett ofan af honum.

Ég ætlaði að láta þetta liggja á milli hluta, því að mér fannst þetta ekki aðalefni málsins, heldur fannst mér aðalefni málsins, hvort hér væri um mistök að ræða eða ekki. En hv. þm. er svo hreykinn af þessum aðgerðum sínum, að hann kemur með það hér að fyrri bragði. Það er kjarkmaður, Kolbeinn í Dal, stendur einhvers staðar.

Bergur Sigurbjörnsson: Herra forseti. Það fór nú samkv. venju, þegar hæstv. forsrh. fer að ræða málin, að þá fer hann nokkuð langan sveig fram hjá þeim. Mér skildist helzt á ræðu hæstv. forsrh., að hann vildi koma hér upp eins konar rússnesku skipulagi, og ég hef þó haldið, að hann væri ekki mjög hrifinn af því. Hann virtist ætlast til þess, að ég og fleiri, sem vissum um ýmsa hluti og kæmumst að ýmsum hlutum í þessu þjóðfélagi, tækjum að okkur að kæra út af þeim, alveg eins og er í Rússlandi, þar sem móðir kærir son og dóttur, og sonur og dóttir kæra foreldra sína o. s. frv., en að allt starfsliðið, sem hann hefur undir höndum, bæði sakadómari, lögreglan og allir dómstólar, héldi að sér höndum og gerði ekki neitt. Í fyrsta lagi þekkir þó hæstv. forsrh. þá reglu frá sínu eigin blaði, að blaðamenn gefa aldrei upp heimildarmenn sína. Ef þeir gerðu það, þá fengju blöð aldrei neinar upplýsingar og aldrei neinar fréttir, sem nokkru máli vörðugu fyrir eitt þjóðfélag. Í öðru lagi hefur blaðið sem slíkt unnið miklu meira en nóg gagn í þjóðfélaginu með því að benda á þá hættu, sem þarna var á ferð, og þau svik, sem þarna áttu sér stað, og það er engin sanngirni, ekkert réttlæti og enginn möguleiki til þess að krefja ritstjóra eða blaðamenn nokkurs blað, hvorki Frjálsrar þjóðar né Morgunblaðsins, um þær upplýsingar, sem sakadómari ætlaði að krefja okkur um. Þetta veit hæstv. forsrh. mætavel. Þetta er regla hjá hverju einasta blaði og hjá hverjum einasta rit-

stjóra. Þar að auki var ekki um að ræða fátæka verkamenn, þeirra hræðslu eða kjark í þessu sambandi. Það var hægt að yfirheyra frystihúsaeygendurnar sjálfa, og það var hægt að ganga í frystihúsin og gera rannsóknir. Hvers vegna sneri allt dómsmála-apparatið sér að ritstjórum blaðs, sem á þeim tíma höfðu aldrei komið nærri því að frysta neinn fisk, höfðu enga hagsmuni af því máli nema þá, að þjóðfélagið væri ekki svikið og því unnið tjón? Nei, það var ekki aðferðin, sem þeir vildu viðhafa, að leita til þeirra aðila, sem vissu um þessi mál, og að rannsaka málin sjálfir, eins og þeir höfðu öll skilyrði til að gera. Fiskurinn var í húsunum, skýrslurnar voru til hjá fiskmatsstjóra, það þurfti ekkert annað en bera saman. Það gerðu þeir ekki, og það finnst hæstv. forsrh. mjög skynsamleg, mjög eðlileg og mjög sjálfsögð aðferð í okkar þjóðfélagi.

Forsrh. (Ólafur Thors): Ég þarf ekki annað, herra forseti, en að ítreka það og áréttta, sem ég áðan sagði, að sú rannsókn, sem felst í því, að það opinbera hafi eftirlit með, hvaða fiskur er lagður inn í frystihúsin og hvaða fiskur er fluttur út úr frystihúsunum, fór fram og fer ævinlega fram. Eftirlitið er auðvitað til þess og til þess eins, að matsmennirnir segi: Inn í frystihúsið hefur svo og svo mikið hráefni, ef ég má nota það orð, komið af bátum, svo og svo mikið af togurum. — Svo þegar út er flutt, er gefið upp, hvað er bátafiskur og hvað er togarafiskur, og það eftirlit er auðvitað það eina, sem við getum haft, og það viljum við líka gera eins samvirkulega og auðið er, enda er það alveg sjálfsagt.

Varðandi hitt atriðið, hvort sá, sem telur sig vita um stórfelld fjársvik, eigi að gefa upplýsingar eða vísa á heimildarmann sinn, skal ég ekki segja meira en ég hef þegar sagt. Hins vegar getur það opinbera ekki fest hendur á slíkum söguburði, ef enginn vill standa við hann. Sú rannsókn, sem hv. 8. landsk. ræðir um, að við hefðum átt að láta fram fara, fer fram. Það er auðvitað hún, sem á að vera haldreipi okkar til að koma í veg fyrir, að slík mistök geti átt sér stað.

6. Báttagjaldeyrir (fsp. GilsG).

Á 5. fundi í Sp., 19. okt., var útbýtt:

Fsp. til ríkisstj. um framkvæmd ákvæða um báttagjaldeyri [50. mál, 21 (A. 55)].

Á 6. fundi í Sp., 20. okt., var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fsp. leyfð með 29 shlj. atkv.

Á 7. fundi í Sp., 26. okt., var fsp. tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Gils Guðmundsson): Herra forseti. Eins og kunnugt er, gripu stjórnarvöld landsins til þess ráðs árið 1951 að koma á hinu svonefnda bátagjaldeyrisfyrirkomulagi, sem er í því fólgið, að útflytjendur bátafisks hafa fengið helming af andvirði útflytningsins til kaupa á tilteknum vörutegundum, sem aðeins má kaupa fyrir þennan gjaldeyri. Í langflestum tilfellum hafa eigendur gjaldeyrissins selt innflytjendum hann með álagi, og hefur þetta álag numið allt að 60%, en innflytjendur hafa síðan að sjálfsögðu lagt þetta gjald á vöruna, sem inn var flutt.

Ég ætla ekki í þeim fáu orðum, sem ég segi hér í sambandi við þessa fsp., að fara að ræða um bátagjaldeyrisfyrirkomulagið almennt né heldur þann hátt, sem hafður var á, þegar því var komið á með einni saman reglugerð, án þess að Alb. væri látið fjalla um málið. En ég vil með fsp. minni vekja athygli á því, að furðulítið eftirlit virðist allt frá upphafi og fram á þennan dag hafa verið með því af opinberri hálfu, að þær reglur, sem gilda um bátagjaldeyrisfyrirkomulag, séu ekki sniðgengnar með ýmsum hætti.

Meðal þeirra atriða, sem ekki mun vanþörf á að hafa vakandi eftirlit með, er það, að óprúttir innflytjendur og seljendur vöru reyni ekki að flytja inn og selja með bátagjaldeyrisálagi aðrar vörur en þær, sem þeir hafa raunverulega borgað gjaldeyrisálag fyrir. Mér er kunnugt um, að ýmsir telja, að nokkur brögð séu að þessu. Og þar sem mér er ekki að fullu ljóst, hvernig háttáð er eftirliti með því, að bátagjaldeyrisreglugerðin sé ekki sniðgengin að þessu leyti eða á annan hátt, hef ég leyft mér að bera fram á þskj. 55 svo hljóðandi fsp. í þremur liðum:

1) Hvernig er háttáð eftirliti opinberra aðila með því, að eigi séu fluttar inn og seldar með bátagjaldeyrisálagi aðrar vörur en þær, sem reglugerð um bátagjaldeyri heimilar?

2) Hefur komið í ljós, að reglur þær, sem gilda um bátagjaldeyrsvörur, hafi verið sniðgengnar?

3) Ef svo er, á hvern hátt hefur það verið gert?

Viðskmrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Þeim fsp., sem lagðar hafa verið fram á þskj. 55 og hv. fyrirspyrjandi var að lýsa hér áðan, vil ég leyfa mér að svara á þann veg, sem hér greinir.

Við innflutning vara til landsins koma til greina þrenns konar innflutningsheimildir, frílisti, gjaldeyris- og innflutningsleyfi innflutningsskrifstofunnar og B-skirteinl. Eins og kunnugt er, þarf B-skirteini til innflutnings á bátagjaldeyrsvörum. Þegar sótt er um gjaldeyri til innflutnings á vörum, gætir bankinn þess, að innflutningsheimild sé í lagi, og krefst B-skirteinis, ef um vöru á bátaalista er að ræða. Yfirfærsla er síðan færð inn á B-skirteinid. Við tollafgreiðslu vara gilda á sama hátt og áður segir þrenns konar innflutningsheimildir. Þer tollfyrirvöldum að sjá um, að rétt innflutningsheimild sé fyrir hendi. Við toll-

afgreiðslu bátagjaldeyrisvara er fært af B-skirteini verðmæti hinna tollafgreidda vara. Endurskoðunardeild fjmrn. endurskoðar tollafgreiðslur og gætir þess, að gildandi reglum sé fylgt, einnig að því er snertir innflutningsheimildir.

Að lokum skal þess getið, að gjaldeyriseftirlitið fylgist með því, að gjaldeyri sé notaður á þann hátt, sem til er ætlað.

Að framansögðu má draga þá ályktun, að ekki komi til bátagjaldeyrisálags á aðrar innfluttar vörur en þær, sem eru á bátaalanum.

Fyrirspyrjandi (Gils Guðmundsson): Herra forseti. Ég þakka hæstv. viðskmrh. fyrir þær upplýsingar, sem hann gaf hér. Þær voru að vísu ekki mjög ýtarlegar. Hann nefndi þær almennu reglur, sem um þetta gilda og ég býst við að flestum hafi verið kunnar í höfuðdráttum, og samkvæmt því orðalagi, sem hann viðhafði, virðist hann líta svo á, að þessar reglur séu fullnægjandi og um það geti naumast verið að ræða, að þær séu sniðgengnar eða fram hjá þeim reynt að komast.

Hæstv. ráðh. svaraði ekki beinlínis 2. lið fyrirspurnarinnar varðandi það, hvort þessar reglur, sem gilda um bátagjaldeyrivörur og innflutning þeirra, hafi verið sniðgengnar. En mér virðist, að hann teldi ekki ástæðu til að ætla, að svo væri. Þess vegna mun hann ekki hafa svarað beint 3. lið fyrirspurnarinnar, á hvern hátt þetta hafi verið gert, hafi svo verið.

Ég er dálítið hissa á því, satt að segja, ef aldrei hefur komið í ljós, að fram hjá þessum reglum hafi verið reynt að komast. Það er alls ekki fundið upp af mér, að sá orðrómur hafi gengið, að einstakir aðilar hafi haft tilhneigingu til þess að setja hliðstætt verð á vörur, sem eru ekki fluttar inn á bátagjaldeyri, eins og þær væru fluttar inn samkvæmt bátagjaldeyrisreglum og borgaður bátagjaldeyrir af, sérstaklega vörur, sem eru á einhvern hátt hliðstæðar eða flokkast undir svipaða flokka og bátagjaldeyrsvörur. Það er gott, ef þessi orðrómur er algerlega úr lausu lofti gripinn, en svör hæstv. ráðh. hafa ekki fullvissað mig algerlega um, að svo sé.

7. Marshallsamningurinn.

Á 8. fundi í Sp., 2. nóv., var útbýtt: *Fsp. til ríkisstj. varðandi Marshallsamninginn* [80 mál, 1] (A. 87).

Á 9. fundi í Sp., 3. nóv., var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi. *Fsp. leyfð með 32 shlj. atkv.*

Á 11. fundi í Sp., 9. nóv., var fsp. tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Í svokölluðum Marshallssamningi, sem gerður var 1948, er ákveðið, að 5% af því fé, sem greitt sé inn á hinn sérstaka reikning, sem hér hefur verið kallaður mótvirðissjóður, skuli leggjast til hliðar til ráðstöfunar ríkisstjórnar Bandaríkja Ameríku vegna útgjalda hennar á Íslandi. Þessi 5% hafa síðan verið lögð þarna inn, og mér er að vísu ekki nákvæmlega kunnugt um, hve mikil sú upphæð er orðin, sem þessi 5% hafa numið fyrir þennan tíma, en ég ætla, að það sé eitthvað yfir 20 millj. kr.

Nú sé ég hins vegar nýlega í riti, sem Framkvæmdabanki Íslands gefur út og heitir Úr þjóðarþúskapnum, að þarna virðist hafa orðið einhver breyting á, sem ég fyrir mitt leyti vissi ekki af áður. Þar segir, með leyfi hæstv. forseta, á bls. 31 í þessu riti, þegar verið er að gefa yfirlit yfir árið 1954:

„Á árinu komu 14 millj. kr. í mótvirðissjóðinn, en það samsvarar svo til þeirri upphæð, sem Bandaríkin notuðu á árinu af hinum sérstaka mótvirðissjóði, er þau ráðstafa sjálf, en sá sjóður hefur myndast þannig, að upprunalega runnu í hann 5% og seinna 10% af andvirði óafturkræfra framlaga.“

Þetta segir í tímariti Framkvæmdabankans.

Nú hafið ég ekki heyrt þetta, það getur verið vegna þess, að ég hef ekki lesið auglýsingar nógu vel í Stjórnartíðindum, að hækkað hefði verið úr 5% upp í 10% það, sem Bandaríkjastjórn fengi til sinna afnota af andvirði óafturkræfra framlaga. Þess vegna hef ég leyft mér að spyrja hæstv. ríkisstj., hvort þetta í fyrsta lagi sé rétt, að þarna hafi verið gerð svona breyting á; í öðru lagi, hvenær þessi breyting hafi verið gerð, og hvort hún sé þá svona, að í staðinn fyrir 5% komi 10%, og hvaða áhrif þetta hafi haft, m. ö. o. hvenær þessi breyting hafi verið gerð og hvað þetta sé mikið fé. Það er ekkert óeðlilegt, að við fáum að vita hér, hvaða upphæð þetta sé, að við vitum, hvenær þetta hefur gerzt og hvað það þýði raunverulega mikið, hvað Bandaríkjastjórn hafi fengið mikið af þeim 400–500 millj., sem Ísland fékk sem óafturkræf framlög til sinna ráðstafana.

Nú vil ég taka fram, að mér skilst svo eftir lögunum, að það sé erfitt að gera þessa hluti, án þess að komi til kasta Alþingis. Marshallssamningurinn sjálfur er að vísu ekki staðfestur með lögum frá Alþingi, en það voru samþykkt sérstök lög á Alþ. um heimild fyrir ríkisstj. til að taka á móti og ráðstafa framlögum samkv. áætlun um fjárhagslega viðreisn Evrópu, og í 3. gr. þeirra laga, laga nr. 47 frá 25. maí 1949, stendur, með leyfi hæstv. forseta:

„Jafnvirði framlags án endurgjalds í íslenskum gjaldeyri að frádregnum 5% má ekki ráðstafa nema með samþykki Alþingis.“

Það þýðir með öðrum orðum, að ef hækkað hefur verið úr 5% upp í 10% það, sem rennur til Bandaríkjastjórnar og þeirra fulltrúa hér á landi, þá hefur það verið gert, að mínu áliti, í mótsetningu við þessi lög frá Alþingi.

Ef þetta er rétt, sem Framkvæmdabankinn segir, en ég veit ekkert um, þá virðist mér, að hér hljóti eitthvað að fara á milli mála um, hvort löglega sé að farið. Ég bar þessa fsp. þess vegna fram til þess að fá á hreint, hvort þetta væri rétt og hvenær þá þessi breyting hefur verið gerð og hvaða áhrif hún getur haft, m. a. hvað þetta hefur þýtt í fé til handa sendiráði Bandaríkjanna hér á Íslandi.

Þætti mér ákaflega vænt um, ef hæstv. ríkisstj. gæti upplýst þetta, og hitt er þá aftur annað atriði að athuga með heimildina til ráðstöfunar á þessu fé.

Viðskmrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Ég man ekki betur en að hv. 2. þm. Reykv. bæri fram á síðasta Alþ. sams konar fyrirspurnir og hér er um að ræða. Ég hef ekki flett upp í þingtíðindunum til þess að leita að þessu, en mig minnir þetta, og ef svo er, þá verður svar mitt svipað því, sem það var í fyrra. En þetta er stutt fsp. og lítið fyrir því haft að svara þessu, svo að það kemur ekki að sök, þó að það sé endurtekið, ef menn hafa gleymt því, sem fram fór hér fyrir ári.

Það er spurt: „Hefur verið gerð breyting á þeim ákvæðum Marshallssamningsins, er heimila Bandaríkjastjórn að fá til sinna afnota 5% af andvirði óafturkræfra framlaga?“ — Og það er enn fremur spurt: „Ef slík breyting hefur verið gerð, hver er hún þá og hvenær var hún gerð og hvaða áhrif hefur hún haft?“

Ég skal vera stuttur og í svarinu, en minna á, að árið 1952 gerði Bandaríkjaþing þær breytingar á lögunum um efnahagsaðstoð, að öll þau ríki, sem hlýtu gjafaframlög í dollurum, skyldu greiða 10% af jafnvirði þeirra til ráðstöfunar Bandaríkjastjórnar í stað 5% áður. Íslenska ríkisstj. samþykkti eins og ríkisstjórnir annarra landa, sem efnahagsaðstoðar nutu, að ganga að þessum skilyrðum til áframhalds aðstoðarinnar. Þetta nýja ákvæði var látið gilda um innkaupaheimildir, sem gefnar voru út eftir 20. júní 1952 og voru samtals að upphæð 5.9 millj. dollara eða sem svarar 95.7 millj. kr. Greiðsla í hinn sérstaka reikning Bandaríkjastjórnar nemur vegna þeirra 9.6 millj. kr., en hefði numið 4.8 millj. kr. eftir eldra ákvæðinu. Er hækkun greiðslunnar af því 4.8 millj. kr. eða 1% af þeim 463 millj., sem gjafaframlögin hafa numið.

Eins og hv. þingmönnum er ef til vill kunnugt, var það alltaf á meðan Marshallaðstoðin var í gildi, að Bandaríkjaþing samþykkti fyrir hvert ár, hversu aðstoðin skyldi vera mikil, kvað á um það, með hvaða skilyrðum skyldi afhenda aðstoðina, og upphaflega var það, að 5% af gjafaframlöginu skyldi lagt á sérstakan reikning Bandaríkjastjórnar. En 1952 er ákveðið, að það skuli hækka upp í 10%. Hinum ýmsu þjóðum, sem höfðu notið gjafaframlagsins, var gefinn kostur á að fá 90% gefins í staðinn fyrir 95% áður. Íslendingar þáðu þessi 90%, sem og sjálfsagt

var, og ekki áttu þeir kröfu á meiru. Eg verð að segja, að ég man ekki betur en að hv. 2. þm. Reykv. hefði á móti því, að Íslendingar tækju á móti þessari efnahagsaðstoð, á meðan hún var. Þess vegna undrast ég það nú, ef fsp. hans á að merkja það, að honum finnist, að aðstoðin hafi verið of lítil, á meðan hún var veitt, og hann telur, að hér hafi verið framin lögbrot með því, að við skyldum taka við 90%, þegar okkur var boðið það, í staðinn fyrir 95% áður.

Annars vil ég benda hv. þm. á, að í Fjármálatíðindum, maí- og júníhefti þessa árs, er gerð skýr grein fyrir efnahagsaðstoðinni frá 1948—53, í grein, sem Þórhallur Ásgeirsson hefur skrifað í þetta tímarit, og þar er ekkert undan dregið. Eg vil benda þessum hv. þm. á að lesa greinina og öðrum hv. þingmönnum, sem þetta er ekki nógu ljóst fyrir, og þá komast þeir að raun um, hvernig þessi mál eru. Hafi þetta svar mitt ekki verið tæmandi, þá er ekki annað að gera en að lesa þessa grein, því að þar er allt fram tekið, sem þetta mál varðar.

Fyrirspyrjandi (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Eg held, að ég verði að upplýsa hæstv. viðskmrh. um það, að lög, sem eru samþykkt á Bandaríkjaþingi, gilda ekki á Íslandi. Þau lög, sem gilda á Íslandi, eru lög, sem Alþingi Íslendinga samþykkir. Þau lög, sem eru samþykkt á þingi Bandaríkjanna, gilda enn sem komið er ekki á Íslandi, jafnvel þó að íslensk ríkisstjórn segi, að hún fyrir sitt leyti sé þeim samþykk. Eg las upp hér lög frá Alþingi Íslendinga, og í 3. gr. þeirra stendur um þessi 5%, sem talað er um. Þeim lögum hefur ekki verið breytt. Og það er í hæsta máta undarlegt framferði af ríkisstjórn nú 1955 að koma fram og segja: 1952 voru samþykkt lög á Bandaríkjaþingi um, að það ætti að breyta 5% í 10%. — Því kom viðkomandi ríkisstjórn ekki fram hér á Íslandi — hún hafði vafalaust meiri hluta til þess hér — og lét breyta þeim íslenskum lögum, sem mæltu fyrir um þessi 5%?

Við erum hér ekkert að ræða um afstöðu til Marshallaðstoðarinnar almennt, afskipta Bandaríkjaþings og Bandaríkjastjórnar af fjármálum Íslendinga á undanförunum sjö árum, og við skulum ekkert vera að fara út í það. Það er ég reiðubúinn til að ræða við hæstv. viðskmrh. hvenær sem er, og mín afstaða í því er alveg skýr. Eg er ekki að kvarta yfir, hvort það séu 5%, 10% eða 100%, sem Bandaríkin fá af þessu, en það er aðeins hitt, sem er spursmálið, hvað eru lög. Það er sem sé hvað eftir annað, sem það gerist nú hér, að það er gengið fram hjá Alþingi Íslendinga með, hvað eigi að vera lög í landinu. Einnhverjir embættismenn úti í bæ ákveða, hvaða skatta skuli leggja á þjóðina, þvert ofan í stjórnskrána. Og hæstv. ráðh. kemur svo hér fram og segir: Bandaríkjaþing hefur breytt lögum, og íslenska ríkisstjórnin samþykkti að ganga að þessu.

Hæstv. ráðh. segir, að þetta hafi verið ákveðið og við þáðum þetta, sem og sjálfsagt var. Spurningin er ekki um það, hvort mönnum finnst þetta kannske sjálfsagt eða ekki. Spurningin er um, hvort það sé löglegt eða ekki. Við getum deilt endalaust um ýmsa hluti, hvort þeir séu réttir eða rangir í þjóðfélaginu. En það, sem við verðum að halda okkur við, ef við ætlum að standa á einhverjum grundvelli, við a. m. k., sem sitjum í þessari stofnun, er, hvort þeir eru löglegir. Eg fæ ekki séð, að þessi ráðstöfun sé lögleg. Eg er ekkert að ræða um, hvort það sé sanngjarnt. Alveg með sama rétti getur hæstv. ráðherra sagt, ef Bandaríkin gefa Íslandi 100 millj. dollara, að það sé sanngjarnt, að þau fái aftur 50 millj. dollara af því, ef menn hafa yfirleitt þann hátt, þegar þeir gefa gjafir, að áskilja sér, að það sé gefið svo og svo mikið til baka. Það er ekki það, sem við erum að ræða um. Það er bara, hvort hér sé löglega að farið. Eg verð að segja, að ég kann ákaflega illa við það sem alþingismaður að fá að finna það af tilviljun í riti hér á Íslandi, þremur árum eftir að ákveðinn hlutur hefur gerzt, að Bandaríkjaþing hefur breytt ákveðnum lögum, og íslensk ríkisstj. álitur, af því að Bandaríkjastjórn hafi sett ný lög, að þá sé það þar með gildandi á Íslandi og það þurfi ekki að sækja það undir Alþingi Íslendinga. Þetta kann ég ekki við.

Hitt er svo allt annað, hvers konar skoðun við höfum á Marshallaðstoð eða öllu mögulegu í sambandi við það. Það kemur ekki þessu máli við.

Það, sem ég spurði hér um í fyrri, var allt annað en þetta. Eg var að spyrja, hvaða upphæð það væri, sem Bandaríkin alls hefðu fengið í það, sem Framkvæmdabankinn kallar sinn mótvirðissjóð, hvað það væri mikið, sem sendiráð Bandaríkjanna alls þannig hefði fengið til ráðstöfunar. Mér skilst, að með þessari breytingu hljóti það að fara upp í einar 30 millj. kr. eða jafnvel þar yfir, sem þeir hafa fengið allan tímann. Hæstv. ráðh. hafði ekki fyrir að svara þeirri fsp. í fyrri, af því að honum fannst það ekki rétt orðað hjá mér. Hins vegar er orðalagið, sem ég notaði á fsp. þá, nákvæmlega það sama og Framkvæmdabankinn notar núna á sinni skýrslu, svo að það hefði vel verið hægt með fullri kurteisni í fyrri að svara því, hvað mikil upphæðin var. En ef til vill hefur ríkisstj. þótt betra að skjóta sér undan því að svara því, vegna þess að það hefði alveg eins komið í ljós, ef hún hefði svarað í fyrri, að það var meira en 5%, og þá hefði komið í ljós, að þarna var um 10% að ræða af allmiklum hluta af þessu. Eg þakka hæstv. ráðh. fyrir, að hann hefur gefið þessar upplýsingar, og ég vil um leið upplýsa hann um, að lög Bandaríkjaþings gilda enn sem komið er ekki á Íslandi, jafnvel þó að íslensk ríkisstjórn sé samþykk því, sem Bandaríkjastjórn eða Bandaríkjaþing kunni að gera.

Um upplýsingarnar viðvíkjandi Marshallaðstoðinni hef ég grein Þórhalls, og það eru

margar góðar upplýsingar í henni, en það eru ekki þessar upplýsingar, sem þarna vantar aði.

Viðskmrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Eg er dálítið undrandi á því, að hv. 2. þm. Reykv. skuli vera að reyna að snúa svona út úr og gefa í skyn allt aðrar meiningar en það, sem ég sagði. Allir, sem hlustuðu á mig áðan, heyrðu, að ég talaði ekki um, að lög Bandaríkjaþings skyldu gilda hér, heldur sagði ég sem var, að Bandaríkjaþing hefði gefið kost á aðstoðinni með vissum skilyrðum, og þá var það okkar að taka við gjöfinni með þessum skilyrðum eða hafna henni, en öll aðildarríkin tóku við gjöfinni eftir 1952 með þessum skilyrðum. Það er náttúrulega alger fjarstæða að tala um, að hér hafi verið brotin lög af þáverandi ríkisstjórn. Hvaða lög banna það að taka við 90% gjöf frá Bandaríkjunum? Það er ekkert í þeim lögum, sem hv. þm. vitnar 1, sem bannar slíkt. Og ég vil biðja hv. þm. að vera ekki með slíkar fjarstæður hér. Eg veit alveg, hvað það er, sem hv. þm. ætlar að sýna mér. Hann ætlar að sýna mér lögin, sem segja til um það, hvernig 5% skuli varið, en þau lög nefna ekkert, hvort þetta megi vera meira eða minna. Það segir bara, að þessum 5% skuli varið á þann veg, sem ákveðið er í þessum lögum. Eg þarf ekki að lesa um þetta, ég veit, hvað það er. Eins og hv. 2. þm. Reykv. tók fram áðan í sinni fyrri ræðu, þá sagði hann, að það hefðu ekki verið nein lög um Marshallaðstoðina yfirleitt, og þess vegna er ekki um það að ræða hér, að það hafi verið brotin lög. Það er leiðinlegt, að hv. þingmaður, sem svo margt er gott um, skuli vera að reyna að belgja sig út og blekkja á þennan hátt. Eg tel, að hann ætti að vera upp úr því vaxinn.

Hv. þm. taldi, að ég hefði viljað skjóta mér undan því í fyrra að svara því, hvað upphæðin hefði verið há. Það er mesti miskilningur. Það er ekkert leyndarmál, hver upphæðin er. Og ég get upplýst hv. þm. um það, hver upphæðin er, enda þótt ég viti, að hann sé það góður í reikningi, að hann viti það. Gjafaframlagið var alls 463 millj. kr. Það var eftir 1952 95.7 millj., og það á að reikna 10% frá því. Af hinu á að reikna 5%. M. ö. o.: Það á að reikna 5% af 380 millj. og 10% af 95.7 millj., og þá getum við allir fundið út, hver upphæðin er; það mun vera nálægt 28 millj. Það hefur verið skrifað um það, eins og ég benti á, í tímarit Landsbankans og allt dregið þar fram, ekkert dregið undan. Eg ætla nú, að hv. þm. hafi fengið alveg fullkomin svör við þessum fyrirspurnum sínum.

8. Daggjöld landsspítalans.

Á 8. fundi í Sp., 2. nóv., var útbýtt:
Fsp. til ríkisstj. um daggjöld landsspítalans [80. mál, 2] (A. 87).

Á 9. fundi í Sp., 3. nóv., var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.
Fsp. leyfð með 32 shlj. atkv.

Á 11. fundi í Sp., 9. nóv., var fsp. tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Brynjólfur Bjarnason): Herra forseti. Hinn 5. október síðastliðinn barst stjórn sjúkrasamlags Reykjavíkur bréf frá stjórnarnefnd landsspítalans, þar sem tilkynnt er, að ákveðið hafi verið að hækka daggjöld landsspítalans úr 75 kr. í 90 kr. og að þessi hækkun hafi komið til framkvæmda 1. okt. Bréfið er hins vegar dagsett 4. okt.

Nú hefur stjórn sjúkrasamlagsins margsinnis kvartað yfir því, að slíkar ákvarðanir sem þessi væru teknar fyrirvaralaust og án alls samráðs við stjórn sjúkrasamlagsins, en slík fyrirvaralaus tilkynning kemur sjúkrasamlaginu mjög illa og getur valdið miklum erfiðleikum og truflunum. En ekkert hefur dugað. Í þetta skipti barst tilkynningin 4 dögum eftir að hún kom til framkvæmda. Í tilkynningunni frá landsspítalanum er aðeins vitnað í bréf frá heilbrmrn., en enginn frekari rökstuðningur á þessari ákvörðun.

Sjúkrasamlag Reykjavíkur hefur nú séð sig tilneytt að hækka iðgjöld sín úr 30 kr. á mánuði upp í 38 kr. og verður án efa að hækka þau upp í a. m. k. 40 kr. um áramót, a. m. k. ef frekari hækkun verður á daggjöldunum, eins og gengið er út frá eins og nú standa sakir.

Langmestur hluti hækkunarinnar á rekstrarkostnaði samlagsins stafar af hækkuðum daggjöldum, eða um það bil helmingur af samanlagðri hækkun kostnaðarliða.

Þegar sjúkrasamlaginu barst þetta bréf, svaraði stjórn þess með því að neita að greiða þessa hækkun frá 1. okt. og taldi sig ekki heldur geta gefið svar við því, hvort hækkunin yrði greidd frá 1. nóv., fyrr en málið hefði verið rætt við Tryggingastofnunina. Tryggingastofnunin mun hafa snúið sér til félmrn. með ósk um, að þessi ráðstöfun yrði afturkölluð. Félmrn. mun hafa lagt málið fyrir þau rn., sem hlut eiga að máli, og það hefur engan árangur borið. Neitun stjórnar sjúkrasamlags Reykjavíkur á að greiða hækkun daggjaldanna fyrir október mun hafa orðið til þess, að landsspítalinn hefur látið sjúklingana sjálfa greiða mismuninn.

Eg skal taka það fram, að ég greiddi atkvæði gegn hækkun iðgjaldanna í stjórn sjúkrasamlagsins að svo stöddu. Eg taldi nauðsynlegt, að áður en til slíks neyðarúrræðis yrði gripið, yrði allt gert, sem auðið er, til þess að fá ríkisstj. til að leiðrétta það, sem gert hefur

verið, hverfa frá þessari miklu hækkun daggjaldanna.

Ég held, að allir séu sammála um, að hér sé um mikið neyðarúrræði að ræða. Það er engin smáræðis upphæð fyrir hjón að þurfa að borga 80 kr. á mánuði eða 960 kr. á ári aðeins í sjúkrasamlagsiðgjöld. Það er hækkun um ¼, á sama tíma sem grunnkaup hefur almennt hækkað um aðeins 10–11%. Þessi hækkun hækkar vísitöluna um meira en eitt stig og orkar þannig til almennrar verðlags-hækkunar í landinu.

Þessi mikla hækkun á sér stað þrátt fyrir það, að mjög hefur verið dregið úr hlunnindum samlagsins á undanföllum árum, og þó tekur fyrst í hnúkana, þegar samlagsmenn eru sviptir þeim réttindum, sem lögin eiga að tryggja þeim, með því að láta þá greiða sjálfa hluta af daggjöldum landsspítalans. En mesta hættan af þessari miklu hækkun iðgjalda er þó sú, að hætt er við því, að fleiri og fleiri falli út úr tryggingu, sem aftur hefur í för með sér verri afkomu og enn meiri iðgjaldahækkun.

Ef daggjöldin verða hækkuð upp í 100 kr., þá er það 30 kr. hækkun eða hækkun um meira en 40% frá s. l. ári. Auðsætt er, að svo gifurlega hækkun er ekki hægt að rökstyðja með hækkun kaupgjalds og verðlags almennt. Þarna gengur ríkisvaldið á undan með því að slá öll met.

Sú hækkun á rekstrarhalla landsspítalans, sem stafar af auknu sjúkrahússrými og fjölgun legudaga, getur út af fyrir sig ekki réttlætt hækkun daggjaldanna. En það, sem miklu máli skiptir í þessu sambandi, er, að hér er um mjög óhagsýna ráðstöfun að ræða. Það kemur fyrst og fremst til af því, að önnur sjúkrahús miða daggjöld sín fyrst og fremst við landsspítalann, og það er ekki hægt að neita þeim um sama gjald fyrir svipaða þjónustu. Hækkun á daggjöldum sjúkrasamlags Reykjavíkur á næsta ári verður t. d. alls nærri 2½ millj. kr., en til landsspítalans fer af því innan við 1 millj., miðað við 100 kr. í daggjald. Gera má ráð fyrir, að tekjur landsspítalans af hækkuninni verði alltaf talsvert innan við 2 millj. alls. Ef til vill getur hæstv. ráðherra upplýst, hvað eins stígs vísitöluhækkun mundi kosta ríkissjóð í auknum útgjöldum. Og enn verður að gæta þess, að hækkun iðgjalda hækkar af sjálfs sér framlag ríkissjóðs til trygginganna. En þegar þess er gætt, að niðurgreiðsla á vísitölunni um eitt stig kostar 4 millj. á sumum vörum og yfir 6 millj. á öðrum, þá þarf ekki lengur vitnanna við, að þessi ráðstöfun er harla léleg bímennska og lítil búhyggindi. Það borgar sig áreiðanlega frá almenningssjónarmiði að halda daggjöldum ríkisspítalanna lágum, enda þótt það kosti ríkissjóð nokkurt fé. Þetta hafa Danir t. d. skilið, og þess vegna eru daggjöldin, sem sjúkrasamlögin þar verða að greiða, aðeins 60 aurar á dag, og þess vegna eru sjúkrasamlagsiðgjöldin líka lág þar.

Ég vænti svo að fá skýr svör við fsp. minni frá hæstv. ráðherra og þá um leið við

þeirri spurningu, sem mestu varðar: Verður þessi óheppilega ráðstöfun, sem hér hefur verið gerð að umtalsefni, leiðrétt?

Viðskmrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Það er eðlilegt, að spurt sé um eitthvað svipað og þetta, vegna þess að hækkun daggjalda á sjúkrahúsum kemur niður á þeim, sem þar þurfa að liggja, og það er vitanlega oft fátækt fólk og illa statt, sem það kemur niður á. Ég held, að ef menn hugsa um málið, þá sé auðvelt að gera sér ljóst, hvers vegna daggjaldahækkunin er á kominn. Það er vegna aukins tilkostnaðar á landsspítalanum og líka á öðrum sjúkrahúsum, sem hefur verið tekið tillit til.

Önnur sjúkrahús hafa orðið að miða daggjöldin nokkuð við landsspítalann, og eftir því sem daggjöld landsspítalans eru greidd meira niður, eftir því verður aðstaða sjúkrahúsa úti á landi erfiðari. Það er þess vegna mjög vafasamt, hvort það er rétt að íþyngja svo sveitar- og sýslufélögum úti á landi, sem reka sjúkrahús, að þau ráði ekki við það, vegna þess að ríkið tekur að sér að greiða óeðlilega mikið niður daggjöldin á ríkissjúkrahúsum. Þegar um það var að ræða, hvort hækka bæri daggjöldin á landsspítalanum, varð ekki hjá því komizt að taka að nokkru tillit til þeirra kvartana, sem hafa borizt frá sýslu- og bæjarfélögum úti á landi, sem reka sjúkrahús.

Eins og kunnugt er, hækkuðu 1. okt. s. l. daggjöld landsspítalans úr 75 kr. í 90 kr. á legudag. Þessi hækkun daggjalda landsspítalans er orsök fyrirspurnar á Alþingi, sem nú situr, þar sem spurt er um ástæðu fyrir hækkuninni. Skulu hér nú skýrðar nokkuð þær meginástæður, sem til þessarar hækkunar liggja, þó að vitað sé, að þær, sem mestu máli varða, séu alkunnar.

Í þessu sambandi verður fyrst að skýra nokkuð frá reglum, sem gilda um undirbúning fjárlaga, að því leyti sem þær varða rekstur landsspítalans. Till. stjórnarnefndar ríkisspítalanna um gjöld og tekjur ríkisspítalanna árið 1955 voru unnar upp um mánaðamótin júní og júlí 1954, eða sex mánuðum áður en rekstrarárið hófst. Í þessu efni er fylgt fastri árlegri reglu um tíma þann, sem opinberum stofnunum er ætlað að semja sínar rekstrar-áætlanir. Um nokkurt árabil hefur tekjuáætlun landsspítalans verið byggð á þann hátt, að tekjum af daggjöldum og af starfsemi röngtendeildar, en aðrir tekjustofnar eru hverfandi litlir, stæðu undir um 60% af beinum rekstrargjöldum spítalans. Till. um breytingar á daggjöldum spítalans hafa því oft fylgt hinum álögðu till. um gjöld og tekjur. Þessi áætlun og ásetningur um 60% hlutfall tekna á móti gjöldum hefur þó staðizt misjafnlega hin ýmsu ár, einkum þó þau árin, sem gætt hefur óvæntra hækkan á kaupgjaldi. Þetta ár, sem nú er að líða, bætist vafalaust í röð þeirra, þar sem tekjur landsspítalans ná ekki hinu áætlaða 60% marki.

Ég hef hér skýrslu um það, hver prósent-

tala hefur gilt núna síðustu árin, og kemur í ljós, að fyrir stríð námu daggjöldin 74—75% af útgjöldum spítalans, 1954 56.5%, 1953 62.4% og 1952 54%. Þetta hlutfall hefur þess vegna lækkað síðustu árin og er nú miklu lægra en fyrir stríð.

Þegar áætlun um rekstur landsspítalans fyrir árið 1955 var gerð, var einkum stuðzt við niðurstöðutölur reikninga áranna 1953 og 1952 svo og fyrri hluta ársins 1954. Á árunum 1952, 1953 og 1954 urðu ekki neinar stórsveiflur á kaupgjaldi eða öðru verðlagi, og bera reikningar landsspítalans þessi ár þetta með sér. Áætlun fyrir 1955 byggðist því í aðalatriðum á þeirri reynslu, að verðlag hafði verið nokkuð stöðugt undanfarin ár. Árið 1952 var kostnaður á legudag kr. 139.88, en árið 1953 kr. 145.30. Hér er einnig meðtalin allur kostnaður við röngtendeildina. Sé dreginn frá sérkostnaður utanspítalasjúklinga röngtendeildar, mun dagkostnaður í landsspítalanum hafa verið árið 1952 120 kr. og árið 1953 123 kr. Nokkra gjaldaliði í rekstri röngtendeildar verður að áætla, því að þeir eru sameiginlegir við annan rekstur spítalans.

Stærsti gjaldaliðurinn í rekstri landsspítalans eru launin. Í fjárlögum fyrir árið 1955 eru bein laun til starfsmanna um 56% af heildargjöldunum. Ef líkur eiga að verða fyrir því, að tölur ársreikninga verði í samræmi við tölur fjárlaga, skiptir mestu máli, að breytingar á launum verði sem minnstar. Hér skulu nú taldar upp þær breytingar á launum, sem komið hafa til framkvæmda á þessu ári og ákveðnar hafa verið og afgreiddar, eftir að tölur fjárlaga 1955 voru festar:

1. júlí 1955 varð launahækkun til starfstúlkna 10%.

1. jan. 1955 kom til framkvæmda kauphækkun samkvæmt ákvörðun Alþingis, sem nær nú til allra starfshópa spítalanna annarra en starfstúlkna. Hækkun þessi var hækkun aukauppbótarinnar úr 10% í 20% fyrir alla launaflokka.

1. marz varð breyting á kjörum vélgæzlumanna, hjúkrunarkvenna, viðgerðarmanna o. fl. Þeir gerðust þá opinberir starfsmenn og fengu þá beina launahækkun um 10%.

1. marz tók gildi samkomulag um 33% næturálag, er leggst á alla vaktavinnu, sem unnin er frá kl. 21 að kvöldi til kl. 8 að morgni.

Í maímánuði var gerður nýr samningur um kjör námskandidata, og hækkuðu laun þeirra um 5%, en þessi samningur gildi aftur fyrir sig allt árið 1954.

1. júní kom til framkvæmda breyting á þeim grunnlaunagrundvelli, sem verðlagsuppbætur höfðu verið greiddar eftir. Breyting þessi olli 5% hækkun hjá öllum opinberum starfsmönnum.

Sú hækkun á launum, sem þó mest raskar jafnvæginu milli fjárlaga og rekstrarreiknings á þessu ári, er hinar síhækkandi verðlagsuppbætur. Fjárlög miððust við 53 og 58 stiga vísitölu, en greitt hefur verið tímabil 1. jan.—febr. með 54 og 59 stiga vísitölu, marz—

maí með 56 og 61 stigi, júní—ágúst með 61 stigi hjá öllum og sept.—nóv. með 64 stiga álagi.

Um aðra kostnaðarliði í rekstri spítalans er það að segja, að hækkun verður allmikil umfram fjárlög á sumum þeirra. Matvörur innlendar hafa lækkað mikið eftir mitt árið. Kostnaður við lyf og sáraumbúðir var kominn í 540 þús. kr. í septemberlok, en var áætlaður í fjárlögum fyrir allt árið 500 þús. kr. Ljós og hiti: Rafmagnsverð lækkaði um 30% 1. okt. 1954. Þvottur og hreinlætisvörur: Þvotturinn aðalkostnaðarliðurinn, og ráða launin mestu í kostnaðinum, því að bein laun til starfsfólks þvottahússins eru nú 75% í heildarþvottakostnaðinum, launahækkunin til starfsstúlkna hækkar því mikið þvottakostnaðinn. Viðhald fasteigna og muna: Aðalkostnaðurinn er fólgin í launum iðnaðarmanna, sem hafa lækkað mjög mikið á árinu, m. a. vegna nýs kaupgreiðslufyrirkomulags.

Hér að framan hefur nokkuð verið skýrt frá þeim hækkunum, sem mestu hafa raskað þeim rekstrargrundvelli landsspítalans, sem fjárlög 1955 voru miðð við. Hækkun daggjalda landsspítalans getur því ekki talist ótímabær, þegar um er að ræða jafnstórfellda röskun á rekstrarkostnaði og orðið hefur þetta ár, heldur virðist eðlilegt, að hækkunin hefði komið til framkvæmda fyrr á árinu, t. d. 1. júní eða jafnvel 1. apríl s. l.

Þessi hækkun er gerð samkvæmt till. stjórnarnefndar ríkisspítalanna, og eftir að heilbrunn. hafði borið sig saman við fjmrn. um, hvað gera skyldi í þessu máli, var samþykkt að verða við tillögum stjórnarnefndar ríkisspítalanna og hækka daggjöldin 1. okt. um 15 krónur.

Um það, hvort þetta borgar sig beinlínis fyrir ríkissjóð eða ekki, þá mun það láta nokkuð nærri, en þó mun ríkissjóður heldur græða á því, að þessi hækkun komi fram, heldur en að hann greiði niður vísitöluna. En eins og ég sagði áðan, er það ekki rétt gagnvart landsbyggðinni að greiða niður daggjöld á ríkissjúkrahúsunum og halda þannig sveitarfélögum og bæjum úti á landi, sem stynja undir þeim þunga, sem á þeim hvílir í sambandi við sjúkrahúsin, í sjálfhelðu, því að þau geta ekki tekið öllu herra gjald en ríkisspítalarnir gera. Það var ekki hægt að ganga fram hjá þessu sjónarmiði. Það þurfti þá að auka styrkinn til annarra sjúkrahúsa um leið, og þá yrði það þungur baggi fyrir ríkissjóð við að glíma. Hins vegar er ekkert undarlegt, þótt daggjöldin hækki á landsspítalanum eða ríkissjúkrahúsunum eftir allar þær hækkunir, sem hafa orðið á þessu ári, og verð ég þó að segja það, að það hefur ekki verið samið um meiri hækkunir en nauðsynlegt var hverju sinni. Það hefur komið fyrir, að það hefur nærri stappað, að verkfall yrði hjá einstökum starfshópum, en það vita allir, að slíkt má ekki fyrir koma á sjúkrahúsum, og verður ríkisvaldið þess vegna oftast að beygja sig fyrir þeim kröfum, sem þar eru bornar fram.

Haraldur Guðmundsson: Herra forseti. Mér kemur ekki til hugar að draga í efa þær upplýsingar, sem hæstv. heilbrmrh. hefur gefið hér um vaxandi rekstrarkostnað hjá landsspítalanum. Ég þakka þær upplýsingar, og tel án efa, að þær séu réttar. En það er fleira, sem þarf að athuga í þessu máli, en það eitt.

Í fyrsta lagi er aðferðin, sem höfð er við breytingu á iðgjöldunum að þessu sinni, að minni hyggju ekki réttlæt看leg. Dagggjöld á sjúkrahúsum voru hækkuð í ársbyrjun samkv. ákvæðum fjárlaganna úr 70 kr. upp í 75 kr. Það var að sjálfsögðu tilkynnt öllum sjúkrasamlögum úti um land, og þeirra iðgjaldaákvæðanir fyrir árið voru við það miðaðar. Svo 5. október er ekki aðeins fyrirvaralaust, heldur eftir að breytingin á að vera komin til framkvæmda, tilkynnt, að þessar 75 kr. séu nú hækkaðar upp í 90 kr.

Ég verð að segja, að þetta kom bæði Tryggingastofnuninni og sjúkrasamlögum algerlega á óvart. Það var talið víst, að í þessu sem öðru mætti treysta ákvæðum fjárlaganna. Mér er ekki kunnugt um neina aðra tekjuliði fjárlaganna, sem hefur verið breytt með ráðstöfun af hálfu ríkisstj., heldur en þennan eina. Og það er vissulega aðferð, sem ómögulegt er að hugsa sér að notuð verði, að tilkynna ekki aðeins fyrirvaralaust, heldur nokkrum dögum eftir að breytingin kemur til framkvæmda, stórfellda breytingu frá þeim ákvörðunum, sem Alp. óbeinlínis hefur tekið við afgreiðslu fjárlaganna um daggjaldaupphæðir á því ári.

Nú er enn fremur, að því er virðist, á frv. til fjárl. fyrir 1956 gert ráð fyrir, að þessar 90 kr., sem nú eiga að gilda, verði hækkaðar upp í 100 kr., þannig að hækkunin á einu ári verður hvorki meira né minna en 30 kr., eða yfir 40%. Þetta eru meiri hækkanir en á flestum öðrum sviðum, sem mér er kunnugt um.

Hæstv. ráðh. sagði, að hann vildi ekki um það fullyrða, hvort ríkissjóður græddi eða tapaði reikningslega séð á þessum ráðstöfunum, en hann teldi þó, að heldur mundi ríkissjóður hagnast á þessu. Ég hef reynt að athuga þetta nokkuð, en ég kemst að allt annarri niðurstöðu. Ég hef ekki nákvæmar tölur í þessu, en þar mun ekki skeika miklu. Samkv. þeim upplýsingum, sem við í Tryggingastofnuninni höfum fengið, mun tala sjúkrarúma á öllu landinu vera í kringum 300 þús. legudaga á ári á öllum almennum sjúkrahúsum í landinu, hælun ekki talin með. Það mun láta nærri, að þessir legudagar skiptist á sjúkrasamlögin og ríkisframfærsluna þannig, að um 200 þús. legudagar séu á kostnað sjúkrasamlaganna og um 100 þús. legudagar séu á kostnað ríkisframfærslunnar.

Sé nú gert ráð fyrir því, sem mun láta nærri, að meðalhækkun daggjalda á sjúkrahúsum almennt, sem leiðir af 15 kr. hækkun á daggjaldi landsspítalans, verði um 14 kr., þá hækka útgjöld sjúkrasamlaganna vegna þessarar 15 kr. hækkunar um 28 millj. kr.

Beri ríkissjóður þennan kostnað að fimmta hluta, eins og hann nú ber kostnað sjúkrasamlaganna, hækka útgjöld hans til samlaganna um fimmta hlutann af þeirri upphæð, eða 560 þús. kr. En þar við bætist, að ríkisframfærslan greiðir til almennra sjúkrahúsa, annarra en hælanna, sem ríkissjóður rekur, fyrir 100 þús. legudaga á ári. Hækkunin á þeim lið verður því í kringum 1400 þús. kr., þannig að heildarútgjaldaauki ríkissjóðs samkv. þessu virðist vera nálægt 1680 þús. kr. á árinu 1956, miðað við þessar áætlanir.

Ég endurtek, að þetta eru að sjálfsögðu ekki réttar tölur, en þar mun ekki skeika miklu. Á móti því kemur svo hækkunin á daggjöldum landsspítalans, sem hefur um 60 þús. legudaga á ári. Sú hækkun nemur 900 þús. kr., einnig miðað við 15 krónurnar, og á fæðingardeildinni um 25 þús. kr. En frá fæðingardeildartekjuaukanum má draga %, því að bæjarsjóður Reykjavíkur stendur undir rekstri hennar að % hlutum, þannig að heildartekjuauki landsspítalans af þessum ráðstöfunum verður innan við eina millj. kr.

Mér skilst því, að það láti mjög nærri, að útgjöld ríkissjóðs vegna þessara ráðstafana, eingöngu að því er snertir greiðslu vegna sjúkrahúsmálanna, muni aukast um rösklega 600 þús. kr., sem útgjöldin verða meiri en tekjurnar. Þessa upphæð má að sjálfsögðu lækka nokkuð með því að hækka einnig daggjöldin á hælum ríkissjóðs. Fyrir ríkissjóð, sem greiðir % af kostnaði, skiptir þetta engu máli, tekjur og gjöld vaxa þar jafnt. En sveitarfélögin greiða fimmta hluta af legukostnaði sjúklinga, og þess vegna mundi fimmti hlutinn af þeirri hækkun, við skulum segja, að hún yrði 20% eins og á landsspítalanum, koma á sveitarfélögin. Sú upphæð, 300—400 þús. kr., mætti því dragast, ef þessi leið væri farin, frá þeim 600 þús. kr., sem ég áðan nefndi, og mundi þá ekki skeika meiru en 300—400 þús. kr., sem útgjaldaaukningin yrði meiri en tekjuaukningin. En þá yrðu líka færðar yfir á sveitarfélögin a. m. k. 500—600 þús. kr. af sjúkrahúskostnaðinum í gegnum hækkun daggjaldanna.

Ég skal fullkomlega játa, að ekki er sanngjarnt að ætla sjúkrahúsum, sem eru rekin af sveitar- og bæjarfélögum eða einstökum félagssamtökum, að bera mjög mikinn halla á rekstrinum. En það hefur alltaf verið gengið út frá því, að nokkur hluti af eðlilegum halla sjúkrahúsanna, sem stafaði af dvöl héraðsmanna á sjúkrahúsum, væri greiddur úr bæjarsjóði, en ekki með daggjöldum. Og upp í einmitt þann halla hefur Alp. ákveðið að ríkissjóður skuli greiða 10 eða 20 kr. á legudag eftir því, hve mikla þjónustu sjúkrahúsin láta í té.

Hins vegar verð ég að leggja mjög áherzlu á, að það er ákaflega varhugavert, að ríkisstj. gangi á undan í þessum hækkunum og hvetji þar með önnur sjúkrahús til þess að fylgja fast á eftir, þar sem augljóst er, að slík hækkun sem þessi — og ég hef hér aðeins reiknað með 15 krónunum — hlýtur að leiða til beinnar útgjaldaaukningar fyrir ríkissjóðinn sjálfan.

Ég vildi því mega vænta þess, að hæstv. ríkisstj. athugaði þetta mál nákvæmlega, áður en fjárlög verða afgreidd og ákveðin daggjöld fyrir ríkisspítalana á næsta ári.

Enn er ónefnd önnur hlið þessa máls, sem vissulega skiptir miklu máli. Samkv. bréfi, sem ég hef fengið frá Hagstofu Íslands, mun vísitala framfærslukostnaðar og líka kauplagsvísitalan hækka um 0.86 stig vegna 8 kr. hækkunar á samlagsiðgjöldum hér í Reykjavík. 0.86 stiga hækkun þýðir rösklega fimm af þúsundi í hækkun á kaupi. Það þýðir, að hjón með 3200 kr. mánaðartekjur í Reykjavík fá hækkun á launum sínum sem nemur 16 kr. eða nákvæmlega því sama og iðgjaldahækkun hjónanna nemur. Hins vegar fær einhleypingurinn, sem lendir ekki í nema 8 króna iðgjaldahækkun, einnig 16 kr. launahækkun, og þeir, sem hafa hærri laun, fá miklu meiri launahækkun, þar sem vísitölutakmörkunin kemur ekki til, 0.5% launahækkun, sem leiðir beint af iðgjaldahækkuninni, þýðir, að ofan á hverjar 20 millj., sem ríkissjóður greiðir í laun, kemur bein hækkun af þessum sökum um a. m. k. rösklega 100 þús. kr., og geta þá þeir, sem fróðir eru, reiknað út, hvaða útgjaldaauki kemur eingöngu á ríkissjóð vegna hækkaðra launagreiðslna vegna þessara ráðstafana.

Þessar upplýsingar þótti mér rétt að kæmu hér fram í sambandi við fyrirspurnarsvörin.

Fyrirspyrjandi (Brynjólfur Bjarnason): Ég þakka hæstv. ráðherra fyrir svörin. Hann svaraði því, sem felst í hinni skriflegu fsp. minni, og upplýsti þar með, að þessi ráðstöfun yrði ekki leiðrétt, og enn fremur, að því er mér skildist, að daggjöld landsspítalans mundu hækka upp í 100 kr. um áramót. En hann svaraði ekki, hvernig á því stendur, að sú aðferð er höfð að tilkynna sjúkrasamlaginu og Tryggingastofnuninni hækkunina fyrst eftir að hún kom til framkvæmda, þrátt fyrir allar þær umkvartanir, sem landsspítalanum og ríkisstj. hafa verið sendar vegna þessara aðferða, sem koma sér ákaflega illa fyrir sjúkrasamlagið.

Hins vegar fer lítið fyrir því, að þessar ráðstafanir hafi verið studdar skynsamlegum rökum hjá hæstv. ráðherra. Hann sagði, að aðstaða sjúkrahúsa úti á landi yrði erfiðari, ef daggjöldum landsspítalans yrði haldið lágum. Þetta skildist mér að væru hans aðalrök.

Ég fæ nú ekki séð, að það bæti neitt hag þessara sjúkrahúsa úti á landi, að daggjöldin á landsspítalanum séu há. Spurningin er aðeins um það, hver á að greiða halla þeirra. En hér gengur ríkissjóður beinlínis á undan öðrum að hækka daggjöldin og hækka þar með dýrtíðina í landinu. Það skiptir engu máli, hvaða reglur hafa áður gílt um hlutföll daggjalda og rekstrarkostnaðar, heldur hitt, hvað er hagsýnt. Það er það, sem máli skiptir.

Ég gat ekki séð, að hæstv. ráðh. gæfi neina fullnægjandi skýringu á því, að daggjöldin þurfi að hækka um yfir 40%, sem er þó miklu meira en sú hækkun á verðlagi og kaupgjaldi, sem orðið hefur í landinu yfirleitt.

Hann sagði enn fremur, að það væri vafasamt, hvort ríkissjóður græddi nokkuð á þessari hækkun daggjaldanna beinlínis, bókhaldslega, og hv. 4. þm. Reykv. upplýsti, að útgjöld ríkissjóðs beinlínis hækkuðu af þessum sökum, nema því aðeins að aðrar ráðstafanir yrðu gerðar. M. ö. o.: Það lítur svo út sem þessi ráðstöfun hafi þann tilgang einan að hækka dýrtíðina í landinu, að þetta sé eins konar verðbólguráðstöfun.

Hvaða áhrif hefur svo þetta á tekjuskiptinguna í landinu? Ef iðgjöld sjúkrasamlags Reykjavíkur hækka um 10 kr., þá hækkar vísitalan um 1.1 stig, og það er sú minnsta hækkun, sem verður um áramót, þ. e. a. s. ef haldið verður fast við þá ráðstöfun að hækka daggjöld landsspítalans upp í 100 kr. Það þýðir, að eftir að sú hækkun tekur að hafa áhrif á kaupgjaldið, tapar fjölskylda, sem hefur 1000 kr. grunnlaun á mánuði, 9 kr. á mánuði, en fjölskylda, sem hefur 3000 kr. grunnlaun, græðir 13 kr. Þeir tekjulágu tapa, þeir tekjuháu græða, og þetta orkar þannig til enn frekari misskiptingar á þjóðartekjunum. Það er tekið frá þeim fátækari til handa hinum efnaðri.

Ég get svo aðeins harmað það, að ríkisstj. skuli ætla að halda fast við þessa ráðstöfun, sem virðist, þegar alls er gætt, helst hafa þann tilgang að auka dýrtíðina í landinu.

Viðskmrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Mér þykir leiðinlegt, að hv. fyrirspyrjandi virðist ekki vera ánægður með þau svör, sem ég gaf, en það er ekki mín sök. Ég studdist við staðreyndir, og ég ætlaðist til, að þessi hv. fyrirspyrjandi væri ánægður með það. Það þýðir ekkert fyrir hann að koma hér upp og segja, að ríkisstj. gangi á undan með hækkunir. Þessar hækkunir á daggjöldum eru afleiðing af því, sem hefur gerzt, og hélt ég, að ég hefði tekið það skýrt fram hér áðan.

Hv. síðasti ræðumaður talaði um það, að ef sjúkrasamlagsgjöldin hækka um 10 kr., þá hækki vísitalan um 1.1 stig. Þetta er sjálfsagt réttur útreikningur. En þá er að leitast fyrir um það, hvaða rök eru til þess að hækka sjúkrasamlagsgjöldin um 10 kr. Er nauðsynlegt að hækka sjúkrasamlagsgjaldið um 8 kr., þótt daggjöldin séu hækkuð um 15 kr.? Daggjöldin voru áður 75 kr., eru hækkuð um 15 krónur. Það er 20% hækkun. Sjúkrasamlagsstjórnin hefur hins vegar hækkað sjúkrasamlagsgjöldin um 30%. Var nauðsynlegt að hækka sjúkrasamlagsgjöldin um 30%, þótt daggjöldin á landsspítalanum hækki um 20%? Ekki eru þó allir, sem eru í sjúkrasamlaginu, þannig, að þeir þurfi á sjúkravist að halda, og útgjöld sjúkrasamlaganna eru náttúrulega á meiri hluta til utan við sjúkrahúsin.

Auðvitað reiknaði ríkisstj. með því, þegar þessi hækkun var samþykkt á daggjöldunum, að sjúkrasamlagsstjórnin hækkaði ekki sjúkrasamlagsgjöldin meira en nauðsyn bæri til og stýddist við staðreyndir. Og þegar reiknað var út, hvort þetta borgaði sig tölulega fyrir ríkissjóð, þá var gert ráð fyrir, að sjúkrasamlags-

gjöldin hækkuðu ekki um 30%, heldur ef til vill um 10% eða því um líkt.

Útreikningar hv. 4. þm. Reykv. (HG) áðan hafa sennilega verið réttir frá því sjónarmiði, sem hann lagði þá fram, því að hann reiknaði með 0.86 stiga hækkun á vísitölu og miðaði við 8 kr. hækkun á sjúkrasamlagsgjöldunum. En ég vil nú segja það og óska eftir því, að stjórn sjúkrasamlagsins endurskoði það, hvort sé nauðsyn að hækka sjúkrasamlagsgjöldin um 30% aðeins vegna þess, að daggjöld landsspítalans voru hækkuð um 20%. (*Gripið fram í:* Það er ekki aðeins vegna þess.) Ja, báðir þessir ræðumenn, sem töluðu hér áðan, töluðu eins og það væri aðeins vegna þess, og það er ágætt að fá það viðurkennt hjá hv. fyrirspyrjanda, að það er fleira en daggjöldin, sem veldur þessari hækkun. En þá hefði hann átt að taka það með í reikninginn, þegar hann var að leggja út af sínu dæmi áðan. (*Gripið fram í:*) Nei, þeir hafa báðir haldið sig við, að það væri vegna daggjaldahækkunarinnar, sem vísitalan hækkadi um 0.86 stig og sjúkrasamlagsgjöldin um 30%, og ég vil mælast til þess, að þessir ræðumenn haldi sig betur við staðreyndirnar og vandi sitt mál betur, þegar þeir ræða um þetta, heldur en þeir hafa gert nú.

Ég þarf litlu við að bæta. Ég tók það fram í minni fyrri ræðu, sem ég álit að hv. fyrirspyrjandi og aðrir hv. þingmenn þyrftu að vita í þessu máli, og svar mitt var tæmandi. Hækkunin er afleiðing af því, sem hefur gerzt á þessu ári, aðallega kauphækkunum, að nokkru leyti hækkun á innlendum matvælum, sem er afleiðing af kauphækkunum. Ég veit, að hv. 4. þm. Reykv. og hv. 2. landsk. eru báðir það skynsamir menn, að þeir vita þetta og hefðu þess vegna ekki þurft um það að spyrja.

Haraldur Guðmundsson: Það er fullkomlega rétt hjá hæstv. ráðh., að 8 kr. hækkun á iðgjöldum sjúkrasamlags Reykjavíkur stafar ekki eingöngu af hækkun daggjalda á landsspítalanum, enda hvorki gaf ég það í skyn né sagði í fyrri ræðu minni hér, eins og ég veit að hæstv. ráðherra man. Ég hef ekki heldur tölu til að segja nákvæmlega um það, hversu mikill hluti af hækkuninni stafar af daggjaldahækkuninni, en einn sjúkrasamlagsstjórnar-meðlimur upplýsir, að það muni vera um helmingur. Aðrar ástæður til hækkunarinnar er hæstv. ráðh. vel kunnugt um, því að þegar iðgjöld sjúkrasamlags Reykjavíkur voru ákveðin í ársbyrjun eftir þá hækkun, sem þá kom á daggjöldum landsspítalans og á öðrum kostnaðarliðum, var beinlínis skilyrði af hálfu hæstv. ráðherra, að ekki yrði hækkað upp úr 30 kr. iðgjaldið, með hliðsjón af vísitölunni og þeim áhrifum, sem hún hefur, fyrr en heilsværndarstöðin tæki til starfa og færi að taka á móti sjúklingum.

Nú er hæstv. ráðherra um það kunnugt, var þá og fullkomlega ljóst, hver áhrif iðgjaldahækkun hafði á vísitöluna, og einmitt þess vegna var um það samkomulag, að ekki skyldi hækka iðgjöldin fyrr en heilsværndarstöðin tæki til starfa sem sjúkrahús. Hún tók til

starfa nú í haust, og þá samtímis hófst mænuveikifaraldurinn í Reykjavík, sem eins og mönnum er kunnugt munar allmikið um hvað sjúkrahúskostnað snertir. Og einmitt þessi kostnaður, fjölgun sjúkrarúma vegna heilsværndarstöðvarinnar og fjölgun sjúklinga vegna mænuveikinnar, á sinn stóra þátt í því með öðru, að ekki nægði að hækka eingöngu með hliðsjón af daggjaldahækkun landsspítalans. Ég ætla, að hæstv. ráðherra megi vera þetta ljóst, þegar hann leiðir hugann að því. En það er fullkomlega rétt, — ég vil enn undirstrika það, — að það er engan veginn öll iðgjaldahækkunin, sem stafar af daggjaldahækkuninni. Hins vegar eru þeir útreikningar um, hvaða áhrif þetta hafi á tekjur og gjöld ríkissjóðs, sem ég gerði grein fyrir hér áðan, eingöngu miðaðir við daggjaldahækkun landsspítalans og þá eingöngu við þá 15 kr. hækkun, sem nú síðast var ákveðin.

Loks vil ég svo mega ítreka það, sem ég sagði í minni fyrri ræðu, að Tryggingastofnunin og sjúkrasamlögin úti um land þóttust mega treysta því, að þær 75 kr., sem ákveðnar voru daggjöld spítalans í fjárlögum fyrir yfirstandandi ár, mundu haldast óbreyttar til loka ársins, eins og gert er um aðra tekjuliði fjárlaganna, þó að nokkrar breytingar hafi orðið á þessu tímabili. Og ég vil endurtaka það, sem ég fyrr sagði, að mig furðar á því, að þessi eini liður skuli tekinn út úr fjárlögunum og hækkaður umfram það, sem gert var ráð fyrir, þegar þau voru afgreidd, ekki sízt þegar þess er gætt, hverjar afleiðingar það hefur fyrir tekjur og gjöld ríkissjóðs, eins og ég gerði grein fyrir áðan.

9. Diplómatavegabréf.

Á 8. fundi í Sp., 2. nóv., var útbýtt:

Fsp. til utanrrh. um diplómatavegabréf [80. mál, 3] (A. 87).

Á 9. fundi í Sp., 3. nóv., var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fsp. leyfð með 32 shlj. atkv.

Á 11. fundi í Sp., 9. nóv., var fsp. tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Gylfi P. Gíslason): Herra forseti. Eins og hv. alþm. er án efa kunnugt, eru gefin út þrenns konar vegabréf til handa þeim íslenskum ríkisborgurum, sem óska að ferðast til annarra landa. Er þar fyrst að nefna hin svonefndu almennu vegabréf, sem gefin eru út af lögreglustjórum viðkomandi umdæmis, síðan vegabréf, sem utanrrn. gefur út til handa nánar tilgreindum embættismönnum og að síðustu diplómísk vegabréf svonefnd, sem utanrrn. gefur út, og gildir um þau sérstök reglugerð, sem prentuð hefur verið í Stjórnartíðindum. Mér er ekki kunnugt um, að reglur

þær, sem gilda um hin almennu vegabréf utanrrn., hafi verið gefnar út prentaðar.

Í sambandi við þetta hef ég leyft mér að bera fram fsp. til utanrrh. um, hvaða reglur gilda um útgáfu íslenskra diplómatavegabréfa. Þessa spurningu ber ekki að skilja þannig, að mér sé ekki kunnugt um, að í Stjórnartíðindunum hafi verið prentuð reglugerð um diplómatiske vegabréf, heldur er fyrirspurnin borin fram til þess að fá úr því skorið, hvort einhverjar reglur hafi verið gefnar út um útgáfu diplómatiske vegabréfanna til viðbótar við þær, sem prentaðar eru í reglugerðinni. Þessi spurning er fram borin af þeirri ástæðu, að ég hef orðið þess var á ferðum mínum erlendis, að þar hafa verið á ferð menn með diplómatiske vegabréf, sem ég hef ekki getað séð að ættu að hafa diplómatiske vegabréf samkvæmt þeirri reglugerð, sem gefin hefur verið út um þessi efni. Þess vegna leikur mér forvitni á að vita, hvort aðrar reglur séu til um þessi efni en þær, sem prentaðar hafa verið. Í sambandi við þetta hef ég bætt við spurningu um, hversu mörg slík bréf hafi verið gefin út árlega s. l. fimm ár og hversu margir menn hafi nú slíkt diplómatiske vegabréf.

Utanrrh. (Kristinn Guðmundsson): Herra forseti. Út af fsp. hv. 1. landsk. þm. (GPG) skal ég upplýsa eftirfarandi:

Fyrsta spurningin er: Hvaða reglur gilda um útgáfu íslenskra diplómatavegabréfa?

Hv. þm. hefur svarað þessari spurningu að nokkru leyti sjálfur, þar sem hann hefur nú fundið reglugerð, sem hér um fjallar. Eg skal samt sem áður upplýsa, hvaða reglur eru nú gildandi um þetta mál. Fyrstu reglur um útgáfu diplómatiske vegabréfa voru settar í reglugerð nr. 43, sem birt var í Stjórnartíðindum, A-deild, 14. sept. 1944, en núgildandi reglur um útgáfu diplómatiske vegabréfa er að finna í reglugerð nr. 56 um vegabréf utanrrn. frá 13. marz 1945, sem birt er í B-deild Stjórnartíðindanna fyrir það ár. Aukareglur um diplómatiske vegabréf hafa ekki verið neinar gefnar út, svo að farið er nú eftir þeim reglum, sem eru í áminnztri reglugerð. Þessar reglur eru í samræmi við það, sem mér er bezt kunnugt um að tíðkist í öðrum löndum, og ganga ekki lengra.

Eg hygg, að það sé á misskilningi eða missögnum byggt, ef hv. fyrirspyrjandi álitur, að þessar reglur hafi verið brotnar. Mér er ekki kunnugt um það.

Önnur spurningin er: Hversu mörg slík vegabréf hafa verið gefin út árlega s. l. fimm ár?

Eg hef látið taka þetta upp eftir bókum ráðuneytisins, og kemur í ljós, að diplómatiske vegabréf hafa verið gefin út sem hér segir: 1951 voru gefin út 49 bréf, 1952 30, 1953 39, 1954 71, og fyrstu 10 mánuði þessa árs hafa verið gefin út 36 bréf.

Svo er þriðja spurningin: Hversu margir menn hafa nú slík vegabréf?

Nú eru í gildi 108 diplómatiske vegabréf, þar af eru 60 í höndum fastra starfsmanna utanríkisþjónustunnar og skylduliðs þeirra.

Fyrirspyrjandi (Gylfi P. Gíslason): Herra forseti. Eg þakka hæstv. utanrrh. fyrir svör hans við fyrirspurnum mínum. Hann sagði, að engar aukareglur hefðu verið gefnar út um diplómatiske vegabréf, aðrar en þær, sem greinir í þeirri reglugerð, sem hann og ég nefndum, og taldi það mundu hvíla á misskilningi eða missögn, ef talið væri, að þær reglur hefðu verið brotnar eða sniðgengnar með einhverjum hætti. Um þetta er að sjálfsögðu ekki hægt að staðhæfa, nema því aðeins að fyrir liggi skrá um þá menn, sem fengið hafa útgefin slík vegabréf á undanförunum árum, en um einstök nöfn í þessu sambandi sáemir að sjálfsögðu ekki að ræða hér á þessum stað. Þó tel ég, að tölur þær, sem hæstv. ráðherra nefndi í svári sínu um útgáfu bréfanna s. l. fimm ár, gefi nokkuð örugga visbendingu um, að frjálslega muni hafa verið haldið á um útgáfu þessara vegabréfa, þar sem tala útgefinna diplómatavegabréfa nemur t. d. 1954 71 bréf, en hún hefur numið frá 30 og upp í 71 bréf árlega. Mér hefur ekki unnið tími til að leggja það saman, en það eru yfir 200 bréf, sem gefin hafa verið út á þessum s. l. fimm árum.

Ef hv. alþm. renna augunum yfir reglugerðina, er alveg augljóst, að diplómatiske vegabréf eiga ekki aðrir að hafa í höndum í stórum dráttum en forseti landsins, ráðherrar og nánustu fylgismenn ráðherra, forseti sameinaðs Alþingis, hæstaréttardómarar, starfsmenn utanrrn. og fulltrúar í opinberum diplómatiske sendinefndum og aðrir opinberir fulltrúar í stjórnarérindum samkvæmt umboði frá forseta Íslands. Eg hygg hins vegar, að það hafi tíðk-azt allmikið, að ýmsir menn, sem farið hafi utan í ýmsum erindum fyrir stjórnarvöld, hafi fengið útgefin diplómatiske vegabréf í sambandi við ferðir sínar, og ég hygg einnig, að það hafi tíðkagt allmikið, að menn hafi haldið þessum vegabréfum sínum og noti þau áfram, þegar þeir fara í einkaerindum til útlanda. Hvort tveggja er að sjálfsögðu sniðganga á þeim reglum, sem skýrum stöfum eiga um þetta að gilda.

Það er nauðsynlegt, að ungt ríki eins og Ísland gæti fyllstu forma í efnum eins og þessum. Það er kunnugt, að ýmis ung ríki hafa orðið sér til minnkunar á alþjóðavettvangi á þann hátt að umgangast alþjóðasiðvenjur á sviði eins og þessu með losarabrag. Það tel ég að eigi ekki að henda hið unga íslenska lýðveldi. Fyrirspurn mín er fram borin til þess að vekja athygli á því og hvetja hæstv. ríkisstj. til þess að framfylgja þeim reglum, sem settar hafa verið og ég hef ekkert út á að setja í sjálfu sér, út í yztu æsar, en það er ég viss um að hefur ekki verið gert. Er mér persónulega kunnugt um ákveðin dæmi, þar sem hvorki er um misskilning að ræða né heldur missögn, að beinum ákvæðum reglugerðarinnar hefur ekki verið fylgt.

Eg vil hvetja hæstv. ríkisstj. til þess að gera sérstakar ráðstafanir til þess, að þessum ákvæðum reglugerðarinnar verði haldið í heiðri. Það er ekki smámál, að formum eins og hér er um að ræða sé hlýtt út í yztu æsar.

Utanrrh. (Kristinn Guðmundsson): Herra forseti. Ég vil endurtaka það aftur, að ég álit, að fyrirspurn þessi sé byggð á misskilningi. Mér var kunnugt um, að þegar fyrirspurnin kom fyrst fram, var hv. fyrirspyrjanda ekki kunnugt um reglugerðina, en reglugerð sú, sem hann vitnaði í, er gengin úr gildi. Það er reglugerð frá 1945, sem er í gildi, og ég vildi helzt, úr því að hér hafa komið fram ákveðnar dylgjur í þessu máli, að mér væri tilkynnt um þau tilfelli, þar sem hann álitur að hafi verið farið út fyrir reglurnar. Ég verð að gefnu tilefni að lýsa því yfir hér, að hv. fyrirspyrjandi hefur minnst á tilfelli við mig, sem eru byggð á algerri missögn.

10. Endurskoðun skattalaga.

Á 11. fundi í Sp., 9. nóv., var útbýtt:
Fsp. til fjmrh. um endurskoðun skattalaga [95. mál] (A. 108).

Á 12. fundi í Sp., 11. nóv., var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.
Fsp. leyfð með 28 shlj. atkv.

Á 13. fundi í Sp., 16. nóv., var fsp. tekin til umræðu.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 17. fundi í Sp., 23. nóv., var fsp. aftur tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Björn Ólafsson): Herra forseti. Eins og kunnugt er, hefur verið starfandi millipínganefnd við endurskoðun skattalaganna undanfarin þrjú ár. Þessi nefnd skilaði álit á næstsíðasta þingi um annan meginakfla laganna, þ. e. einstaklingskaflann, og var lögumum breytt í samræmi við það. Annar meginakfla laganna er enn óbreyttur að mestu leyti frá því, sem hann var í skattalögum frá 1935. Skattstigin er enn óbreyttur, frá því að þau lög voru sett, en eins og kunnugt er, hefur viðbótarskatti og stríðsgróðaskatti verið bætt í lögin.

Nú er það svo, að eins og komið er verðlagi í landinu, er þessi skattstigi, sem nú er notaður, gersamlega úreltur og stendur atvinnulífínu í landinu stórkostlega fyrir þrifum. Auk þess er óhætt að segja, að núverandi ástand í skattamálum í sambandi við félagskaflann yfir mjög undir ýmsa eyðslu, vegna þess að skattarnir ásamt útsvörum nema burt svo að segja tekjur félaga að mestu eða öllu leyti. Sérstaklega er þetta þungbært að því er snertir veltuútsvar, sem nú er lagt á um allt land, í öllum kaupstöðum og sveitarfélögum, sökum þess að veltuútsvarið er ekki að neinu leyti lagt á í samræmi við tekjur manna. Þetta er tekjuöflun, sem segja má að tekin hafi verið upp að neyð af bæjarfélögunum, því að sýnilegt er, að það getur ekki gengið til frambúðar að leggja á atvinnureksturinn í landinu skatta

hreinlega af handahófi, eftir því, hve mikil fjárvelta hefur verið hjá gjaldendum, án nokkurs tillits til þess, hvað fyrirtækin hafi borið úr bótum, enda er vitanlegt, að fjöldamörg fyrirtæki geta sýnt það, að þau hafa orðið að borga í ríkisskatta og útsvör meira en tekjur þeirra hafa numið á árinu. Nú er eitt atriði nýtt í þessu veltuútsvarsmáli, sem mikið hefur verið um rætt, og það er, að öll líkindi eru til þess samkvæmt úrskurði, sem nýlega hefur verið upp kveðinn í máli á milli Reykjavíkurbæjar og Sambands ísl. samvinnufélaga, að samvinnureksturinn í landinu verði undanþeginn veltuútsvari. Ef þessi úrskurður verður staðfestur í hæstarétti, er sýnilegt, að þá skapast geipilegt misrétti, sem ómögulegt er fyrir einkareksturinn að rísa undir, ef allur samvinnureksturinn í landinu er undanþeginn veltuútsvari, sem hann hefur einnig stundið undir síðustu ár. Ég bendi bara á þetta.

Hæstv. fjmrh. lofaði á síðasta þingi að leggja fram frv. til endurskoðunar skattalaganna. Þessi fsp. er fram borin í því skyni að fá staðfest hjá hæstv. ráðh., að hann muni leggja fram slíkt frv., og ég vænti þess, að hann geti gefið einhverjar upplýsingar um það, hvort hann muni þá leggja frv. fram í samræmi við þær till., sem sagt er að séu komnar til hans frá millipínganefnd í skattamálum.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Herra forseti. Í ágústlok fékk fjmrn. sendar tillögur frá mþn. í skattamálum varðandi skattlagningu félaga til ríkissjóðs og bæjar- og sveitarsjóða, og var jafnframt tekið fram, að nefndin hefði þó enn þá til athugunar nokkur atriði í skatta- og útsvarsloggjöfnni, þ. á m. atriði, sem varða skatt- og útsvarsgræiðslur félaga, og að n. gerði ráð fyrir að koma saman til að ræða þau mál, sem eftir væru, um það leyti sem fundir Alþingis hæfust í haust.

Samkvæmt till. n., sem borizt hafa, var gert ráð fyrir því m. a. að gerbreyta útsvarslogg-unum að því er varðar græiðslur félaga til bæjar- og sveitarsjóða auk fleiri þýðingar-mikilla breytinga. Af þeim ástæðum taldi ég alveg óhjákvæmilegt að senda till. n. til um-sagnar stjórnar Sambands íslenzkra sveitar-félaga. Álit hennar á till. fékk ég nú fyrir nokkrum dögum, og er það álit þannig vaxið, að ráðuneytið telur alveg nauðsynlegt að senda það mþn. í skattamálum til athugunar, og það var gert án tafar.

Ég get ekki fullyrt um það á þessu stigi, hvort mögulegt verður að koma saman frv. um frambúðarlausn þessa vandasama og mjög yfirgripsmikla máls, sem ríkisstjórnin beiti sér fyrir á þessu þingi. Ég get ekki fullyrt það á þessu stigi málanna. Málið er ekki svo langt komið enn þá, að um þetta verði sagt, en mér er sem áður ljós nauðsyn þess að fá ný lagaákvæði um skattlagningu á félög og hef áður lýst þeirri skoðun minni og vinn að því að reyna að leysa málið.

Ég lýsti því yfir í fyrra, að ég mundi beita mér fyrir því, að mþn. í skattamálum skilaði álit, jafnvel þó að hún kæmi sér

ekki saman. Á hinn bóginn fullyrti ég ekkert um það þá, hvort ég mundi geta á þessu þingi lagt fyrir frv. að frambúðarlausn þessara mála, en að því vinn ég. En jafnvel þó að ekki tækist að ná samkomulagi um frv., sem gæti orðið afgr. á þessu þingi um þessi þýðingarmiklu mál, þá verður að sjálfsögðu á þinginu lagt fram frv. um skattlagningu félaga, því að það er ekki hægt að minum dómi eða a. m. k. mjög óheppilegt að hafa hana eins og hún yrði, ef ekkert væri gert af þingsins hendi.

Ég sé ekki ástæðu til á þessu stigi að gefa upplýsingar um, hvað er í till. þeim, sem mþn. sendi ráðuneytinu, þar sem málið er á rannsóknarstigi enn þá og hefur ekki verið tekið fyrir í ríkisstj. á þann hátt, sem ég tel rétt að gera, áður en þær till. væru gefnar út.

Fyrirspyrjandi (Björn Ólafsson): Herra forseti. Ég þakka hæstv. ráðh. fyrir þær upplýsingar, sem hann hefur gefið, þó að mér finnst, að áhugi hans fyrir málinu hafi dofnað nokkuð upp á síðkastið. Ég vil láta það í ljós sem mína skoðun, að ef áhugi er fyrir því í þinginu að koma fram breytingum á skattalögum, þá er það hægt á þessu þingi, en ef áhuginn er ekki til staðar, þá er ekki við að búast, að nokkuð komi fram um málið.

Nefndin er búin að skila álitinu sínu. Hæstv. ráðh. segir, að svo öflug mótumáli hafi komið fram frá Sambandi isl. sveitarfélaga, að hann hafi ekki talið sér annað fært en að taka þau til greina og senda till. aftur til nefndarinnar. Við því er að sjálfsögðu ekkert að segja. En ég vænti þá, að n., sem hefur þó verið svo röggsumleg að afgreiða málið frá sér, áður en þing hófst í haust, láti ekki á sér standa að afgreiða málið frá sér, úr því að það er til hennar komið.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Það er ekki ætlað til þess að ræða efnislega mál í fyrirspurnatíma. En vegna þess að mér fannst, að það mundi vera hægt að misskilja þær upplýsingar, sem komu frá hæstv. ráðh., á þann veg, að n. muni ekki hafa á sínum tíma rætt við Samband íslenskra sveitarfélaga, áður en hún samdi sínar tillögur, þá vildi ég geta þess hér, að áður en till. n. voru sendar til rn., höfðu þær verið bornar undir framkvæmdastjóra Sambands íslenskra sveitarfélaga, svo að honum var fullkunnugt um þetta mál, og hann hafði látið uppi álit sitt við nefndina um tillögurnar. Ég vildi aðeins láta þetta koma fram til þess að fyrirbyggja þann misskilning, að nefndin hafi gengið fram hjá svo þýðingarmiklum aðila.

Gylfi Þ. Gíslason: Herra forseti. Ég hef haft þær fregnir af störfum skattamálanefndarinnar, að hún telji það tæpast verkefni sitt að gera nokkrar till. til ríkisstj. eða Alp. um breytingar á skattaeftirliti og ekki heldur um breytingar á aðferðinni við skattheimtuna, en þetta tvennt hefur borið mjög á góma

í umræðum um skattamálin undanfarið. Mér hefur skilzt, að n. hafi einungis talið verkefni sitt að gera tillögur um efnisbreytingu á ákvæðum um skattheimtuna sjálfa, þ. e. einstaklingsskattana, sem búið er að lögleiða, og svo um félagaskattana. En skattavandamálið í heild er í raun og veru ekki leyst, þó að gerðar séu breytingar á þessum atriðum. Eftir er það verkefni, hvort ekki væri hægt að gera breytingar á skattaftirlitinu til þess að tryggja betur en nú á sér stað rétt framtöl. Sannleikurinn er sá, að eitt meginvandamálið í sambandi við skattkerfi okkar yfirleitt er ekki það, að lögin séu ófullkomin, og jafnvel ekki heldur það, að lögin sjálf séu ranglát eða óeðlileg, heldur hitt, að skattaftirlitinu er mjög ábótavant. Þess vegna tel ég mjög æskilegt, að skattanefndin teldi störfum sínum ekki lokið með tillögum sínum um nýtt fyrirkomulag félagaskattsins, heldur starfaði hún einnig að þessu hlutverki.

Varðandi það, sem ég sagði áðan um fyrirkomulag skattgreiðslunnar sjálfar, er það að segja, að allmikið hefur verið um það rætt undanfarið, hvort ekki kæmi til mála að innheimta skattinn um leið og launagreiðslur eiga sér stað, svo sem gert er sums staðar annars staðar, þ. e. láta skattgreiðsluna ekki dragast, þangað til skattárið er liðið, heldur láta menn greiða jafnóðum af tekjum. Ég tel því mjög æskilegt, að þeir sérfróðu menn um skattamál, sem í skattanefndinni eiga sæti, gerðu sér einnig grein fyrir þessum atriðum og skiluðu till. um, hvort þetta sé framkvæmanlegt eða ekki. Ef þeir telja sér það ekki skylt eða jafnvel ekki rétt að gera það, eftir því sem þeirra skipunarbréfi væri háttað, tel ég æskilegt, að þeim séu falin þessi verkefni til viðbótar.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Ég vil taka það fram út af því, sem hv. 3. þm. Reykv. sagði, að mér finnst hann ekki hafa neina ástæðu til þess að segja, að nokkuð í meðferð minni á þessu máli beri vott um, að áhugi minn hafi dofnað fyrir málinu. Því er alls ekki til að dreifa, að hann hafi neitt dofnað. Hitt er annað mál, eins og hann raunar veit vel, því að hann er málinu talsvert kunnugur, að hér er um geysilega erfið viðfangsefni að ræða.

Út af því, sem hv. 1. landsk. þm. sagði, vil ég taka það fram, að það er auðvitað alveg ljóst, að verkefni mþn. er að endurskoða skattalöggjöfina alla, þar með talda þá kafla hennar, sem fjalla um framkvæmd skattalaganna og um innheimtu á sköttum, engu síður en aðra kafla laganna. Það er vitaskuld verkefni n. að endurskoða alla skattalöggjöfina. Það hélt ég, að hefði aldrei farið á milli mála, að til þess væri ætlað.

Varðandi það, sem hv. þm. Barð. tók fram, gat ég þess, að ég hefði talið nauðsynlegt að senda málið til umsagnar stjórnnar Sambands ísl. sveitarfélaga, og ég sagði ekkert um, hvort framkvæmdastjórinn hefði áður séð tillögurnar eða ekki, af þeirri einföldu ástæðu, að það var mér ekki kunnugt, og það kemur

Þessu máli raunar ekki við. Ég taldi sjálf-sagt að senda stjórninni þetta stórfellda mál til meðferðar.

11. Endurskoðun stjórnarskrárinnar.

Á 13. fundi í Sp., 16. nóv., var útbýtt:
Fsp. til ríkisstj. um endurskoðun stjórnarskrár lýðveldisins [101. mál] (A. 118).

Á 14. fundi í Sp., 17. nóv., var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.
Fsp. leyfð með 30 shlj. atkv.

Á 17. fundi í Sp., 23. nóv., var fsp. tekin til umræðu.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 18. fundi í Sp., 30. nóv., var fsp. aftur tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Gísli Guðmundsson): Herra forseti. Þegar lýðveldi var stofnað fyrir rúmum 11 árum, voru þær einar breytingar gerðar á stjórnarskrá landsins, sem óhjákvæmilegar töldust, til þess að unnt væri að breyta nafni stjórnskipulagsins. Heitinu konungsríki var breytt í lýðveldi. Felldar voru úr stjórnarskránni nokkrar greinar, sem fjölluðu um erfðarétt konungs o. fl., en settar í þess stað nokkrar greinar um forsetann. Enn fremur var á öðrum stöðum skipt á orðunum konungur og forseti. Við þetta var látið sitja á því stigi málsins, en hins vegar lýst yfir af forustumönnum þjóðarinnar, að ráðgerð væri heildarendurskoðun á stjórnarskránni.

Eitt stefnuskráratriðið í málefnaþingningi fyrstu þingræðisstjórnar, er settist að völdum eftir stofnun lýðveldisins, var setning nýrrar stjórnarskrár. Mun sú ríkisstjórn, nýsköpunarstjórnin svonefnda, hafa skipað nefnd til að undirbúa málið. Um störf þeirrar nefndar fréttist næsta lítið. Næsta ríkisstjórn, ríkisstjórn sú, er Stefán Jóh. Stefánsson myndaði, hafði endurskoðun stjórnarskrármálsins einnig á stefnuskrá sinni og skipaði, ef ég man rétt, nýja nefnd til að undirbúa málið. Síðar munu enn hafa verið gefin loforð og fyrirheit um þetta efni, en árangur er þó enginn sýnilegur enn, þótt komið sé nú á tólfta ár, frá því er lýðveldið var stofnað.

Vel veit ég það, að skoðanir manna hafa verið skiptar um ýmis atriði þessa mikilvæga máls og þá ekki sízt um kjördæmaskipunina, en það virðist þó engan veginn réttlæta þá þögn, sem ríkt hefur um endurskoðun stjórnarskrárinnar nú um allanga hrið. Sýnist einsett, að freista beri að leysa þessi mál og efna þar með fyrirheit, sem þjóðinni var ótvírætt gefið fyrir fullum áratug, fyrirheit, sem oft hefur verið ítrekað síðan.

Ég hef leyft mér að hreyfa þessu máli, að þessu sinni aðeins í fyrirspurnarformi, svo að ljóst megi verða, hvað athugun og endurskoðun stjórnarskrárinnar líður og hver er

áhugi hæstv. núverandi ríkisstjórnar á því að leysa þetta mál. Ég sé ekki ástæðu til að fjölyrða um einstaka líði þeirrar fsp., sem ég hef lagt fram á þskj. 118, en vænti greiðra og fullnægjandi svara.

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. Út af fsp. á þskj. 118 frá hv. 8. þm. Reykv. vil ég leyfa mér að taka þetta fram:

Það er í fyrsta lagi spurt um, hve margar nefndir hafi verið skipaðar af opinberri hálfu til þess að undirbúa nýja stjórnarskrá fyrir lýðveldið Ísland.

Svarið er: Hinn 22. maí 1942 gerði sameinað Alþingi svofellda ályktun:

„Alþingi ályktar að kjósa fimm manna milliþinganefnd til þess að gera tillögur um breytingar á stjórnskipunarlögum ríkisins í samræmi við yfirlýstan vilja Alþingis um, að lýðveldi verði stofnað á Íslandi, og skili nefndin álitinu nógu snemma til þess, að málið geti fengið afgreiðslu á næsta Alþingi. Nefndin kýs sér sjálf formann. Nefndarkostnaður greiðist úr ríkissjóði.“

Í nefndina voru kjörnir Jónas Jónsson, Gísli Sveinsson, Hermann Jónasson, Bjarni Benediktsson og Stefán Jóh. Stefánsson.

Hinn 8. sept. 1942 var gerð svo hljóðandi ályktun á Alþingi:

„Alþingi ályktar, að milliþn. sú, sem kosin var samkv. þál. 22. maí 1942 til þess að gera till. um breyt. á stjórnskipunarlögum ríkisins, skuli halda áfram störfum til undirbúningsmálum þeim, sem unnt er að lögfesta með þeim hætti, er segir í stjórnskipunarlagafrv. því, sem nú liggur fyrir Alþingi, svo og undirbúa aðrar breytingar á stjórnskipulaginu, er þurfa þykir og gera verður á venjulegan hátt. Fjölga skal nefndarmönnum, svo að í nefndinni eigi sæti tveir fulltrúar frá hverjum þeirra flokka, sem Alp. skipa nú, enda verði viðbótarfulltrúarnir tilnefndir þegar í stað af viðkomandi þingflokki, er ekki eiga þar þegar tvo fulltrúa.“

Samkvæmt þessari þingsályktun voru kjörnir í nefndina til viðbótar Einar Olgeirsson, Áki Jakobsson og Haraldur Guðmundsson.

Hinn 3. marz 1945 var samþykkt þál. um framkvæmd á gagnræðri endurskoðun á stjórnskipunarlögum, svo hljóðandi:

„Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að skipa tólf manna nefnd, þrjá eftir tilnefningu hvers þingflokks, er verði milliþn. í stjórnarskrármálinu til ráðgjafar og aðstoðar. Jafnframt er stjórnarskrárnefnd heimilað með samþykki ríkisstjórnarinnar að ráða sérfróðan mann til öflunar gagna og undirbúnings málsins. Kostnaður greiðist úr ríkissjóði.“

Í þessa nefnd völdust frú Auður Auðuns, Sigurður Eggerz, Jóhann G. Möller, frú Elísabet Eiríksdóttir, Stefán Ögmundsson, Sigurður Thorlacius, frú Guðrún Björnsdóttir, Halldór Kristjánsson, Hjálmar Vilhjálmsson, frú Svava Jónsdóttir, dr. Þórður Eyjólfsson og Jónas Guðmundsson. Síðar urðu nokkrar breytingar á skipun nefndarinnar.

Hinn 24. maí 1947 gerði Alþingi svofellda

ályktun um endurskoðun stjórnskrár lýðveldisins Íslands:

„Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að skipa sjö manna nefnd til þess að endurskoða stjórnskrár lýðveldisins Íslands. Þingflokkarnir fjórir tilnefni sinn mann hver, en ríkisstjórnin skipi þrjá án tilnefningar, og skal einn úr þeirra hópi skipaður formaður nefndarinnar. Þegar nefnd þessi hefur verið skipuð, falla niður umboð nefnda þeirra, er áður hafa starfað að endurskoðun stjórnskrárinnar. Allur kostnaður af störfum nefndarinnar greiðist úr ríkissjóði.“

Í þessa nefnd voru skipaðir hinn 14. nóv. 1947 Bjarni Benediktsson ráðherra, formaður, Gunnar Thoroddsen borgarstjóri, Ólafur Jóhannesson prófessor, skipaðir af ríkisstjórninni án tilnefningar, Gylfi Þ. Gíslason prófessor, tilnefndur af Alþýðuflokknum, Halldór Kristjánsson tilnefndur af Framsóknarflokknum, Einar Olgeirsson tilnefndur af Sameiningarflokki alþýðu, sósíalistaflokknum, og Jóhann Hafstein tilnefndur af Sjálfstæðisflokknum. Haraldur Guðmundsson forstjóri var skipaður varamaður Gylfa Þ. Gíslasonar og ætlað til að honum gæfist kostur á að fylgjast með störfum nefndarinnar. Síðar kom Karl Kristjánsson alþm. í nefndina í stað Halldórs Kristjánssonar. Ólafur Jóhannesson prófessor sagði af sér störfum í nefndinni 2. jan. 1953, og hefur enginn verið skipaður í hans stað. Samtímis þessari nefndarskipan féllu niður umboð nefnda þeirra, er áður höfðu starfað að endurskoðun stjórnskrárinnar.

Þá er spurt í öðru lagi: Hver hefur kostnaður orðið við störf þessara nefnda hverrar um sig?

Svarið er: Kostnaður við störf þessara nefnda hverrar um sig hefur orðið sem hér segir:

- a) Milliðn. samkv. páltill. frá 22. maí og 8. sept. 1942 115 þús. kr. rúmar.
- b) Ráðgjafarnefnd samkv. páltill. frá 3. marz 1945 rúmar 20 þús.
- c) Stjórnskrárnefndin samkv. páltill. frá 24. maí 1947 rúmar 7 þús.

Alls hefur kostnaður þess vegna orðið rúmar 142 þús. kr.

Þá er spurt: Hafa nefndirnar lokið störfum og skilað álit?

Svarið er: Milliðn. samkv. páltill. 22. maí og 8. sept. 1942 skilaði álit, dags. 7. apríl 1943, og frv. til stjórnskipunarlaga um stjórnskrár lýðveldisins Íslands, er lagt var fyrir Alþingi 1944, 63. löggjafarþing.

Ráðgjafarnefndin samkv. páltill. frá 3. marz 1945 hafði ekki skilað álit, er hún og nefndin samkv. páltill. 22. maí 1942 voru lagðar niður 14. nóv. 1947.

Um störf stjórnskrárnefndarinnar, er skipuð var 14. nóv. 1947 samkv. páltill. frá 24. maí 1947, er það að segja, að í henni var lengi leitað samkomulags um málið. Hinn 18. nóv. 1952 var svo enn haldinn fundur í þessari stjórnskrárnefnd. Bjarni Benediktsson, formaður nefndarinnar, afhenti þá nm. þar ákveðnar tillögur um efni nýrrar stjórnskrár

frá þeim Bjarna Benediktssyni, Gunnari Thoroddsen og Jóhanni Hafstein. Skýrði Bjarni Benediktsson síðan opinberlega frá þessum tillögum, og er sú frásögn birt í Morgunblaðinu 22.—24. jan. 1953. Tillögunar voru nokkuð ræddar á nefndum fundi, 18. nóv., og lýkur fundargerðinni þannig:

„Að lokum var ákveðið, að nefndarmenn létu formann vita, þegar þeir væru búnir að kynna sér tillögur þremminganna og taka afstöðu til þeirra, og skyldi þá kallaður sam- an fundur að nýju.“

Hinn 30. jan. 1953 var haldinn fundur í stjórnskrárnefndinni. Skýrði formaður þá frá því, að prófessor Ólafur Jóhannesson hefði sagt sig úr nefndinni frá áramótum. Þá skýrði Karl Kristjánsson alþm. frá því, að hann hefði gert tillögur í stjórnskrármálinu, og afhenti hann nefndarmönnum till. þessar vélritaðar ásamt greinargerð. Samkv. till. skyldi sérstakt stjórnlagabing kosið til að fjalla um stjórnskrármálið árið 1956, og skyldi stjórn- málaflokkum óheimilt að hafa afskipti af framboðum til þingsins. Tillaga þessi var nokkuð rædd, en virtist fá þungar undirtektir. Formaður n., Bjarni Benediktsson, spurði, hvort nm. hefðu athugað till. þeirra þremminganna, og taldi æskilegt, að hægt væri að fá botn í málið, áður en þing væri rofið, og beindi því til nm. að koma með ákveðnar brtt., ef þeir gætu ekki fallist á tillögunar óbreyttar, svo að þannig yrði ef til vill fundinn samkomulagsgrundvöllur allra. Á þessum fundi og síðar hefur reynt ógerlegt að finna slíkan grundvöll, og hafa aðrir nm. ekki borið fram neinar ákveðnar efnistillögur. Hefur, meðan svo er, verið talið þýðingarlaust að halda áfram fundum í nefndinni, enda engin ósk komið fram um að kveðja hana til fundar.

Í fjórða lagi er svo loks spurt: Hefur ríkisstj. í hyggju að vinna að setningu nýrrar stjórnskrár?

Ég tel mig hafa svarað efnislega þeirri spurningu með því, sem skýrt er frá með svarinu við 3. tölul. í sjálfri fyrirspurninni. Hef ég svo ekki frekar um það mál að segja.

Fyrirspyrjandi (Gís Guðmundsson): Herra forseti. Ég þakka hæstv. forsrh. fyrir skýr og greinargóð svör við fsp. minni, og þykir mér ekkert á skorta um svörin, nema hvað ég verð að segja, að ég var ekki alveg viss, hvernig átti að skilja það, sem hann sagði varðandi síðasta liðinn, sem hljóðar þannig: Hefur ríkisstjórnin í hyggju að vinna að setningu nýrrar stjórnskrár? — Hann vísaði þar til þess, sem hann hafði sagt varðandi þriðja liðinn um störf nefndanna og þau álit, sem fyrir lögju frá þeim, en það upplýstist í fyrsta lagi, að þrjár stórar nefndir hafa unnið að endurskoðun stjórnskrárinnar, hver á fætur annarri, nálega 30 mætir menn virðast hafa tekið þátt í þeim störfum, og þessi endurskoðun hefur tekið hvorki meira né minna en 13 ár. Síðasta nefndin, sú er skipuð var 1947, virðist hafa verið með nokkru lífsmarki fram í ársbyrjun 1953, en það var

líka síðasta lífsmarkið, sem hæstv. forsrh. gat nefnt frá þeirri ágætu nefnd. Hæstv. ráðh. upplýsti, að fram hefðu komið í þeirri nefnd till. frá tveimur aðilum sem umræðu-grundvöllur, en ekkert samkomulag hefði náðst í nefndinni um þessar till., og þá skildist mér, að þar sem það náðist ekki þegar á næsta fundi eða næstu fundum, eftir að till. höfðu verið lagðar fram, hefði nefndin talið eðlilegt að hvíla sig a. m. k. um skeið.

Mér virðist, að sú hvíld sé orðin nokkuð löng, þar sem nefndin virðist ekki hafa komið saman nú nokkuð á þriðja ár, og vil þess vegna ítreka síðasta lið spurningar minnar og beina honum að nýju til hæstv. ríkisstj., hvort hún hafi ekki í hyggju annað tveggja, að æskja þess, að stjórnarskrárnefnd sú, sem ekki hefur enn verið lögð niður, haldi áfram störfum, ellegar þá hvort hæstv. ríkisstj. hefur annað fyrirkomulag í hyggju varðandi undirbúning nýrrar stjórnarskrár. Mér þætti sérstaklega vænt um það, ef hv. forsvarsmenn Framsf. vildu segja álit sitt á þessu máli. Ég tel fulla ástæðu til þess, að það komi fram, ekki síður en það álit, sem hægt var að lesa út úr ummælum hæstv. forsrh. Það má m. a. á það benda, að það virðist nokkur ástæða til þess að endurskoða stjórnarskrá, sem þannig er úr garði gerð varðandi svo mikilvægt atriði sem kjördæmaskipun, að menn virðast í fullri alvöru vera farnir að ræða um það, að einn stjórnsmálaflokkur gæti náð hreinum meiri hluta hér á Alþingi, jafnvel þótt hann hefði ekki að baki sér nema sem svaraði röskum þriðjungi kjósenda. Mér þætti sérstaklega vænt um það, ef hv. forvígismenn Framsf. vildu, þótt ekki væri nema í fáum orðum, skýra frá afstöðu sinni til þessa mikilvæga máls.

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. Ég taldi mig í rauninni hafa svarað 4. fyrirspurninni með því að gefa um það skýrslu, að innan stjórnarskrárnefndarinnar hefði ekki náðst neitt samkomulag og þ. á m. þá ekki milli þeirra flokka, sem að ríkisstj. standa, þar sem annar flokkurinn leggur til, að haldið sé sérstakt stjórnlagabíng, sem sé kosið til með sérstökum hætti, og stjórnsmálaflokkum sé algerlega óheimilt að hafa afskipti af framboðum til þingsins. Ég er nú að vísu ekki forsvarsmáður Framsf., en geri þó ráð fyrir, að það hafi verið ætlað til, að við þm. mættum samt hafa kosningarrétt til þingsins. Það, sem ég upplýsti, var, að form. nefndarinnar, Bjarni Benediktsson ráðherra, hefði lagt fram till. frá þremmenningunum, sem hér eru svo kallaðir, þ. e. sjálfum sér, Gunnari Thoroddsen borgarstjóra og Jóhanni Hafstein bankastjóra, og óskað hefði verið eftir svörum varðandi undirtektir undir þær tillögur. Þau hafa ekki komið frá neinum nema Framsf., sem gerði að sinni till., að haldið yrði stjórnlagabíng, sem aftur á móti ekki varð um samkomulag. Það er ekki þess að vænta, að núverandi ríkisstj. beri fram sérstakar till. til úrlausnar á þessu máli, meðan ekki næst samkomulag innan stjórnarflokka um málið

og jafnmikið ber á milli og þessar till. benda til.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Herra forseti. Vegna þess að Framsf. hefur verið nefndur í þessum umræðum og hv. 8. þm. Reykv. beindi sérstakri spurningu til framsóknarmanna um það, hver væri afstaða þeirra í stjórnarskrármálinu, vil ég taka það fram, að afstaða Framsf. er sú, að rétt sé að fela sérstöku stjórnlagabíngi að leysa stjórnarskrármálið. Þurfti hv. þm. þó ekki að spyrja, vegna þess að þetta var upplýst í því, sem hér var sagt áðan. Á hinn bóginn hefði hann haft ástæðu til að spyrja, hverjar væru till. þeirra flokka, sem ekki hafa lagt neitt fram í stjórnarskrárnefndinni, en það gerði hann ekki, hvernig sem á því stendur.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Það er aðeins upplýsing, herra forseti, vegna þess að það mátti skilja svo af þeim ummælum, sem hér féllu, að þessar till. hefðu verið af hálfu flokkanna, Sjálfstfl. og Framsf. Ég hygg, að það hafi verið tekið fram af okkur sjálfstæðismönnum í nefndinni, að þetta væru ekki beinar flokkstillögur, þótt flokknum væri kunnugt um þær, og Karl Kristjánsson lét bóka eftir sér orðrétt: „taldi till. vera sína persónulegu till., en Framsf. hefði á flokksþingi gert samþykkt, þar sem hann lýsti sig fylgjandi sérstöku stjórnlagabíngi“, — þannig að það liggur fyrir, að sú var flokksafstaða Framsóknar. Sá sérstaki háttur, sem átti að vera á kosningu til þingsins að till. Karls Kristjánssonar, hygg ég hins vegar að hafi verið hans eigin hugmynd.

12. Landhelgissamningar.

Á 18. fundi í Sp., 30. nóv., var útbýtt:

Fsp. til ríkisstj. um samninga um landhelgina [113. mál, 1] (A. 146).

Á 19. fundi í Sp., 2. des., var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fsp. leyfð með 26 shlj. atkv.

Á 20. fundi í Sp., 7. des., var fsp. tekin til umræðu.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 28. fundi í Sp., 11. jan., var fsp. aftur tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Það er nú orðið alllangt síðan þessi fsp. var fram borin, og síðan er á vissan hátt búið að svara að því leyti því, sem þar er um spurt, að það er vitað, að samningatilsraunir hafa staðið yfir að tilhlutan Efnahagsstofnunar Evrópu um þessi mál og eitthvað af slíkum niðurstöðum hefur þegar borizt til íslenzku ríkisstjórnarinnar. Þessi fsp. var hins vegar

fram borin meðan þetta mál var á því stigi, að eingöngu var um lauslegar blaðafréttir að ræða í erlendum blöðum, sem hingað höfðu borizt til okkar, og alger þögn ríkti hjá ríkisstjórninni, þannig að ég býst kannske ekki fyrst og fremst við, að það, sem hæstv. forsrh. mundi svara í sambandi við þessa fsp., væri beinlínis orðrétt svar við því, sem hér liggur fyrir, hvort rétt sé það, sem blaðið Fishing News hafi verið að segja, heldur mun nú væntanlega verða gefin hér skýrsla til hv. Alp. um, hvernig þessi mál standa í heild. Ég vil hins vegar um leið láta þá skoðun í ljós, að það væri ákaflega heppilegt, eins og oft hefur tíðkast í þessum málum, að þegar svona mál standa yfir, noti hæstv. ríkisstj. tækifærið, án þess að það sé komið fram með sérstakur fyrirspurnir, hvorki utan dagskrár né með þessu móti, til þess að kveðja sér hljóðs utan dagskrár og gefa skýrslur um svona hluti, og að þingmenn geti þá, án þess að vera bundnir af þessum stutta umræðutíma fyrirspurnatímans, 10 mínútna umræðum, tekið til máls um þessi veigamiklu mál.

Viðvikjandi því máli hins vegar sjálfu, sem hér er um að ræða, vil ég aðeins ítreka það, sem ég hef áður sagt: Ég álit enga þörf fyrir Íslendinga til samninga við Bretar um landhelgismálið. Áhrifaríkir brezkir auðmenn hafa kosið að setja löndunarbann á okkur. Þetta löndunarbann hefur ekki orðið okkur að neinu tjóni, þvert á móti. Þetta löndunarbann er hins vegar brezkri alþýðu og brezkri þjóð bæði til tjóns og til vansa. Ég tel bezt á því fara, að Bretar fái sjálfir að glíma við þá brezku auðmenn, sem hafa kosið að reyna að hafa þessa aðferð bæði til að kúga eigin alþýðu og til þess að beita þjóð eins og okkur ofríki. Við erum til allrar hamingju ekki upp á þá komnir. Ég held þess vegna, að við höfum mjög góða aðstöðu til þess að vera þolinmóðir í þessu máli og láta hvergi eitt hænufet undan. Það vildi ég aðeins láta í ljós, um leið og ég vænti þess, að hæstv. ríkisstj. í fyrsta lagi segi okkur af þeim samningum, sem nú standa yfir, og í öðru lagi gefi yfirlýsingu um það, sem spurt er um í þriðja atriðinu í þessari fsp., hvort það komi yfirleitt til mála, að ríkisstj. fari að semja um þetta mál án þess að gefa þingi og þjóð tækifæri til þess að ræða málið áður og þinginu til að taka sínar ákvarðanir í því.

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. Hinn 7. þ. m. gaf ríkisstjórn Íslands út svo hljóðandi tilkynningu til blaða og útvarps:

„Eins og kunnugt er, hafa vandkvæði þau, er stafa af löndunarbanninu á íslenskum fiski í Bretlandi, hvað eftir annað komið til umræðu í Efnahagssamvinnustofnuninni í París (OE-EC). Umræður þessar urðu til þess, að stofnunin skipaði nefnd til þess að kynna sér málið frá öllum hliðum og freista þess að finna lausn á því. Í nefndinni hafa nýlega komið fram tillögur um lausn málsins, og eru þær nú í athugun hjá ríkisstjórn Íslands.“

Við þetta hef ég ekki á þessu stigi málsins

öðru að bæta en því, að ríkisstjórnin hefur ekki látið sér til hugar koma að færa inn núverandi friðunarlinu né að semja um hana sem frambúðarlausn á friðunarráðstöfunum Íslendinga. Þetta er samhuga álit og ákvörðun allra núverandi ráðherra.

Fyrirspyrjandi (Einar Ólgeirsson): Herra forseti. Ég vil þakka hæstv. forsrh. fyrir svör hans, svo langt sem þau ná. Ég álit samt, að hann hefði átt að gefa okkur ýtarlegri upplýsingar viðvikjandi þeim samningum, sem fram hafa farið í París. Ég álit, að hann hefði átt að gefa okkur upplýsingar um, hvort íslenskir aðilar hafi verið þar við riðnir, hvort fulltrúar íslenskrar ríkisstjórnar hafi að einhverju leyti talað fyrir hönd ríkisstj. í þeim samningum, sem sé hvort ríkisstjórnin hafi tekið þátt í þeim. Ég álit enn fremur, að hann hefði átt að segja okkur alveg greinilega það, sem við höfum annars staðar frá fregnað, að það hafi komið fram tillögur, og þá ætti að greina frá hverjum, um það, að Englendingar afléttu löndunarbanninu gegn því, að íslenska ríkisstjórnin lýsti því yfir, að hún léti sér nægja núverandi friðunarlinu og mundi ekki gera tilraunir til að færa hana út. Ég álit, að við eigum rétt á því að fá að vita, hvað gert hefur verið og hvað fram hefur komið af tillögum í þessum málum. Það er t. d. fróðlegt fyrir okkur að vita ekki aðeins, hvaða afstöðu Bretar og þeirra fulltrúar taka í þessu, heldur líka hvaða afstöðu aðrar þjóðir, þær sem ef til vill hafa komið eitthvað nærri því að reyna það, sem kallað var að miðla málum í þessu, Norðmenn eða aðrir slíkir, hafa tekið. Við megum gjarnan fá hugmynd um það, hvaða uppástungur hafa komið fram frá þessum aðilum.

Hins vegar vil ég eindregið lýsa ánægju minni yfir þeirri yfirlýsingu, sem hæstv. forsrh. hér gaf og ég skil svo, að það komi ekki til mála í fyrsta lagi, að Íslendingar semji um það á nokkurn hátt að færa inn núverandi friðunarlinu, og það býst ég við, að allir hafi líka verið sammála um, og í öðru lagi komi ekki heldur til mála að semja um núverandi friðunarlinu sem neina framtíðarlausn, m. ö. o. komi ekki til mála að ræða um eða fallast á þær tillögur, sem fram hafi komið í Efnahagsstofnuninni.

Þá liggur ákaflega nærri að spyrja: Hvernig stendur á því, að í þessari efnahagsstofnun þessara þjóða, sem hæstv. ríkisstj. er sífellt að tala við, skuli vera rætt um og koma yfirleitt fram tillögur, sem hlýtur að hafa verið vitað að íslenska ríkisstj. mundi ekki ljá máls á að tala um?

Það er ákaflega ánægjulegt, að þetta komi fram núna, sem hæstv. forsrh. lýsti yfir, og gott, að þær þjóðir, sem við þar erum í samstarfi við, fái að vita okkar afstöðu þannig. Það hefði verið enn betra, að þetta hefði komið fram fyrr, að þessi yfirlýsing hefði legið fyrir, áður en menn fóru yfirleitt að tala um það í París eða annars staðar, að svona miðlunartillaga væri ef til vill einhver

miðlun og hefði einhvern möguleika á því að hljóta samþykki á Íslandi. Eins ánægjulegt og það er að heyra þá yfirlýsingu, sem hæstv. forsrh. nú gefur, þá hefði verið enn ánægjulegra, að slík yfirlýsing hefði verið gefin strax og fór að kvisast um þessi mál og tekin hefðu verið af öll tvímæli um, að þær svokölluðu miðlunartillögur, sem þarna væri um að ræða, væru hlutir, sem Íslendingar létu ekki bjóða sér.

Lúðvík Jósefsson: Herra forseti. Mér skilst það á því, sem hér hefur komið fram frá hæstv. forsrh., að það sé nú í rauninni ekki ósk ríkisstj. að ræða þessi mál að nokkru ráði á þessu stigi, og kunna að liggja til þess einhverjar ástæður. En ég veitti því athygli, að hann komst þannig að orði, að allir núverandi ráðherrar væru sammála um það, að ekki kæmi til mála að semja um núverandi friðunarlinu sem frambúðarlausn í þessum efnunum. Fyrir mér er þetta orð og þar með þessi yfirlýsing öll nokkuð óákveðin, með sérstöku tilliti til þess, sem blöð og fréttastofur hafa einmitt skýrt frá þessu máli. Það hefur sem sé komið fram, að lagt mundi vera til, að Íslendingar féllust á að lofa því að breyta ekki núverandi friðunarlinu, a. m. k. á meðan Efnahagssamvinnustofnunin væri enn að fjalla um málið.

Ég fyrir mitt leyti lít svo á, að öll loforð í þeim efnun séu alveg fráleit. Hins vegar lít ég einnig þannig á, að þetta orðalag hæstv. forsrh., að stjórnin sé sammála um, að hún muni ekki semja um núverandi friðunarlinu sem frambúðarlausn, segi ekkert til um það, að hún sé ekki að hugsa um að lofa því, að núverandi friðunarlinu skuli standa óbreytt um einhvern tíma.

Nú vildi ég spyrja fyrir um það hjá hæstv. forsrh., hvort e. t. v. megi skilja þessi orð þannig, að ríkisstj. hugsir sér ekki heldur að gefa nein loforð um það, að núverandi friðunarlinu skuli gilda um neinn tiltekinn tíma, ekki heldur til bráðabirgða. Rétt er að athuga það, að hér liggja fyrir tillögur frá um 16 alþingismönnum um að breyta núverandi friðunarlinu strax, svo að loforð ríkisstj. um að hreyfa ekki við henni skiptir vitanlega mjög miklu fyrir alþingismenn og þjóðina alla. Það að lofa því, að Íslendingar muni ekki semja um núverandi friðunarlinu sem frambúðarlausn, segir í mínum eyrum heldur lítið.

Forseti (JörB): Ég vil geta þess, að hæstv. forsrh. var hindraður frá því að geta tekið þátt í umræðum núna að þessu sinni.

Gís Guðmundsson: Herra forseti. Mér þykir mjög miður, að hæstv. forsrh. skuli vera svo önnur kafinn, að þess sé ekki að vænta, að hægt sé að fá hjá honum svoltið nánari skýringar á þeirri yfirlýsingu, sem hann gaf hér áðan.

Ég verð að taka mjög undir það með hv. 11. landsk. þm., að þessi yfirlýsing, sem hæstv. ráðh. gaf hér f. h. ríkisstj., tók ekki í mínum augum af öll tvímæli um þetta mál, því miður.

Ég hefði fagnað því mjög einlæglega, ef sú yfirlýsing hefði verið algerlega ótvíræð. En þó að því sé lýst yfir, að ríkisstj. líti svo á, að ekki komi til mála að semja um núverandi friðunarlinu sem neina frambúðarlausn í þessu efni, þá er enn hægt þrátt fyrir þetta orðalag að gera ráð fyrir, að hæstv. ríkisstj. geti hugsað sér að semja um hana sem einhverja tímabundna lausn, eins og orðalag erlendra blaða hefur bent til að um sé að ræða. Ég hefði gjarnan viljað heyra álit hæstv. ráðh. á því, hvort eigi að skoða yfirlýsinguna á þá leið, að það komi alls ekki til mála að semja við einn eða neinn um langa stund eða skamma um það, að Íslendingar uni við núverandi friðunarlinu. Ég lít þannig á, og ég hygg, að það geri margir, að friðunarlinan sé alls ekki og eigi ekki að vera af Íslendinga hálfu samningamáli við Breta eða aðrar þjóðir, hér sé um að ræða algerlega íslenskt mál, landhelgismálið sé fyrst og fremst íslenskt löggjafarmál. Þess vegna tel ég það mjög óheppilegt í alla staði, ef íslenskir aðilar eru að fjalla um samninga varðandi friðunarlinuna á einni eða annarri ráðstefnu erlendis, og ég lít þannig á, að það sé ekki gert í umboði íslensku þjóðarinnar.

Karl Guðjónsson: Herra forseti. Ég vil taka undir það, sem hér hefur áður verið mælt, að það er nokkru miður, að hæstv. forsrh., sem einnig fer með sjávarútvegsmálin, skuli ekki vera mættur hér í þessum umræðum nema til að gefa þá yfirlýsingu, sem hann gaf hér við upphaf umræðnanna. En þar sem í þeirri yfirlýsingu hans fólst það, að ríkisstj. öll stæði að gangi þessara mála, þá vildi ég mega vænta þess, að af ríkisstjórnarinnar hálfu verði gefin greið svör um það, sem þeir hv. 11. landsk. þm. og hv. 8. þm. Reykv. hafa spurt um: Má skilja yfirlýsingu ríkisstjórnarinnar þannig, að á vegum íslensku ríkisstj. verði ekki samið við einn eða neinn um það, að núgildandi reglur verði látnar standa, meðan vilji Alþingis hefur ekki komið í ljós í þessu efni?

Ég er einn þeirra þm., sem hafa lagt fram till. á þingi, bæði á þessu þingi og á s. l. þingi, um breytingar á íslenskri landhelgislinu. Það hagar alveg sérstaklega til um þá till., sem ég hef lagt hér fram. Breytingar þær, sem í henni felast, eru ekki aðrar en þær, sem hægt er að gera samkv. þeim meginreglum, sem íslenska ríkisstj. lýsir yfir að hún hafi dregið landhelgina eftir, og væri samkv. mínum till. hægt að vikka landhelgina nokkuð án þess að breyta grundvallarreglunum. Ekki einu sinni þessi till. mín hefur fengið afgreidd hér á þinginu, hvorki í fyrra né heldur nú.

Hæstv. forsrh. hefur átt tal við hv. allshn. sameinaðs Alþingis, sem hefur allar þessar till. til meðferðar, og hefur óskað eftir því, eða óskaði eftir því í fyrra, að þær mættu biða nokkuð enn þá. Ég vil aðeins undirstrika það, að ég tel það fullkomið ábyrgðarleysi af íslenskri ríkisstj. að biðja Alþingi og einstakar nefndir þingsins um frest á afgreiðslu mála án þess að gefa nokkrar viðhlitandi eða fullnægjandi skýringar á því, hve lengi á að biða

og eftir hverju á að biða. Þetta hefur hins vegar skeð, og ég leyfi mér að víta stjórnina fyrir það ábyrgðarleysi að láta svo ganga árum saman, að hún standi í samningamakki við erlenda aðila um einhverja hluti, sem Alþingi fær ekki að víta um, hverjir eru.

Ég álit, að það sé fullkomlega komið að því, að Alþingi verði að krefjast þess af ríkisstj., að hún hætti að halda aðgerðum sínum leyndum fyrir þingheimi a. m. k., og í rauninni hefur hún ekki rétt til þess að halda þeim leyndum fyrir þjóðinni allri. Henni ber fullkomin og ótvíræð skylda til þess að gefa Alþingi skýrslu um það, hvernig þessi mál raunverulega standa. Og ég vil sömuleiðis beina þeirri ásökun, sem ég hef nú fellt á ríkisstj., til hennar stuðningsmanna hér á Alþingi, að þeir hafa ekki heldur neinn siðferðislegan rétt til þess frammi fyrir íslenzkri þjóð að neita að afgreiða mál hér á Alþingi, af því að ríkisstj. er eitthvað að pukrast með þau sömu mál úti í löndum.

Í sambandi við það ábyrgðarleysi, sem hér hefur viðgengist af hálfu ríkisstj. í þessu máli, sem er eitt af stærstu málum aðalvatvinnuvegar íslenzku þjóðarinnar, sjávarútvegsins, vil ég einnig koma að því, að ríkisstj., sem getur leyft sér að halda leyndum aðalþáttunum, sem varða aðalvatvinnuveg þjóðarinnar, er ekki lengur í neinu samræmi við störf þjóðarinnar. Hún ætti að sjá sóma sinn í því, þegar svo er komið, að nærri allur veiðifloti landsmanna er stöðvaður og síðan telur hún það eitt vera hlutverk sitt að pukrast með grundvallaráð þessa atvinnuvegar úti í löndum, þegja um það þunnu hljóði í sínu landi, svíkjast um skyldur sínar gagnvart þingheimi í sambandi við þessi mál, — sú ríkisstj. ætti, ef það væri einhver dropi eftir af sómatilfinningu í hennar blóði, að segja þjóðinni, að hún sé ekki fær um að stjórna þessu landi, og leggja upp sína laupa.

Lúðvík Jósefsson: Herra forseti. Það eru nú að sjálfsögðu ekki nema örfá orð, en ég kann heldur illa við það pukur, sem virðist vera haft á um þetta mál. Fyrst berast Íslendingum fréttir af meðferð málsins í gegnum erlend blöð og erlenda fréttamenn. Hér er spurzt fyrir um málið á Alþ., og upplýsingar fást ekki fram. Nú kemur hér fram yfirlýsing frá hæstv. forsrh., og það er óskað eftir svolítið nánari skýringu á þeirri yfirlýsingu. Þá má forsrh. ekki með neinu móti ofan á allt það, sem á undan er gengið í þessu máli, vera að því að sinna þinginu og svara nánar um þessa yfirlýsingu sína. Hann hagaði yfirlýsingu sinni þannig, að allir ráðherrar í núverandi ríkisstj. væru sammála um þetta, og hann gaf þessa yfirlýsingu f. h. þeirra allra. Hér sitja í þingsölunum allmargir ráðherrar, þó að hæstv. forsrh. hafi nú orðið að víkja af fundi. Hvernig getur staðið á því, að þessir ráðherrar, sem hér sitja þingfund, skuli ekki geta orðið við þeim tilmælum, sem hér hafa komið fram, og gefið nánari skýringu á þessu máli? Hvernig getur á þessu staðið? Ég unni ekki svona vinnubrögðum og mótmæli þeim harð-

lega. Það er ekki hægt að draga aðrar ályktanir af þessu en þær, að hér sé verið að pukrast á þann hátt með viðkvæmt mál, sem þingmenn mega ekki fá að fylgjast með og ekki er ætlað til að almenningur í landinu fái að fylgjast með. Ég skora nú á þá hæstv. ráðh., sem hér eru staddir, að þeir svari þeim fyrirspurnum, sem hér hafa komið fram, og skýrgreini nánar það, sem um hefur verið beðið í sambandi við yfirlýsingu forsrh. fyrir þeirra hönd.

Viðskmrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Svör hæstv. forsrh. voru fullnægjandi og skýr við þeim fyrirspurnum, sem hér voru fram bornar. Ég vil aðeins til áréttingar, vegna þess að hv. síðasti ræðumaður virtist ekki skilja það, hvers vegna forsrh. fór hér í burt áðan, skýra frá því, að ástæðan er sú, að hann er við jarðarför að fylgja vini sínum, og hefur það hingað til verið talið lögleg forföll. Ég tel ekki ástæðu til að bæta við þau svör, sem hæstv. forsrh. viðhafði hér áðan. Þau voru skýr, þau voru ákveðin, þau voru fullnægjandi við þeim fyrirspurnum, sem hér liggja fyrir, fyrir þá hv. alþm., sem vildu hlusta á það, og skilja, hvað í svörunum fólst.

Hannibal Valdimarsson: Herra forseti. Mér finnst nú dálítið skrytið, þegar ráðherrarir koma fram hver fyrir annars hönd og segja, að svör hins hafi verið fullnægjandi. Það má vel vera, að svör hæstv. forsrh. hafi verið fullnægjandi meðráðherrum hans, af því að þeir víta um, hvað hefur gerzt í málinu, en það er þannig vaxið, að þingheimur hefur ekki enn þá látið í ljós, að hann teldi svörin fullnægjandi, og það var þingheimur, sem var að spyrja hæstv. ráðherra. Það er því einskis vert að fá að víta, að svör hæstv. forsrh. séu fullnægjandi meðráðherrum hans.

Þingmenn langar til þess að fá að víta um það m. a., hvort það er rétt, að hæstv. ríkisstj. hafi veitt ádrátt um eða gefið loforð um eða tekið þátt í samningum eða samningsundirbúningi um, að landhelgislína Íslands verði ekki fyrst um sinn færð út fyrir þær 4 mílur, sem hefur verið ákveðið fyrir nokkrum árum, og ætli að láta sér það nægja sem bráðabirgðalausn í landhelgismálinu. Ég er alveg viss um, að það mundi þykja bein árás á lífsmöguleika Vestfirðinga a. m. k., og mundi syngja þannig víðar í hv. kjósendum, ef það vitnaðist.

Bergur Sigurbjörnsson: Herra forseti. Það er nú ljóst þrátt fyrir fullyrðingu hæstv. viðskmrh. um það, að svör hæstv. forsrh. hafi verið greinileg og fullnægjandi, að einmitt þessi svör hafa vakið grun hjá mörgum þingmönnum um það, að ríkisstj. hafi í hyggju að semja á bak við Alþingi og bak við þjóðina um einhvers konar bráðabirgðafrestun á útvíkkun núverandi friðunarlínu. Þögn hæstv. ráðh. hér við fyrirspurnum um þetta ýtir óneitanlega undir þennan grun. Það hljóta hæstv. ráðherrar að sjá og skilja. Og ég vil spyrja þá: Hvernig stendur á því, að þeir vilja ýta undir þennan

grun? Hvernig stendur á því? Þeir eru vísvitandi og viljandi að ýta undir hann með því að þegja. Vilja þeir, að blöðin fari að skrifa um þessi mál á þeim grundvelli, að það séu mjög miklar líkur til þess, að ríkisstj. ætli að svikja í þessu máli, hún ætli að bregðast þjóðinni, hún ætli að semja við Breta um frestun á vikkun friðunarlinunnar? Vilja þeir, að það sé farið að skrifa þannig um málið? Ef hæstv. ráðherrar og þ. á m. hæstv. utanrrh., sem þetta mál hlýtur náttúrulega að heyra að mjög verulegu leyti undir, þar sem þetta er utanríkismál, treystir sér ekki til að gefa svör við þessu máli og þeim fyrirspurnum, sem hér hafa verið bornar fram á opnum þingfundi, þá vil ég benda honum á þann möguleika að óska þess við hæstv. forseta, að þessum fundi verði nú slitið og hér verði settur lokaður þingfundur, og gefa þinginu svör við þessum spurningum og skýrslu um þau. Þetta var gert hér á þingi í fyrra um mál, sem stóð mjög svipað á um, þ. e. handritamálið. Þá höfðum við fengið fréttir úr erlendum blöðum. Það var spurt hér um það á þingfundi, hvort þessar fréttir hefðu við rök að styðjast. Því var ekki svarað hér, en hæstv. menntmrh. sá sóma sinn í því að biðja þegar um, að fundi væri slitið og settur lokaður þingfundur, og þar skýrði hann þingmönnum frá gangi málsins. Og ég efast um, að nokkur maður sé hér inni, sem haldi, að þetta hafi valdið íslenzku þjóðinni tjóni. Þarna var um mikilsvert og viðkvæmt utanríkismál að ræða, og hann valdi þá leið að skýra þingheimi frá þessu og hafa samvinnu um afgreiðslu þessa máls við þingið, en ekki að pukrast með það á bak við þingið. Ég vil vona fastlega, að hæstv. utanrrh. sé ekki minni maður í þessum efnum en hæstv. menntmrh.

13. Herliðsframkvæmdir á Íslandi.

Á 18. fundi í Sp., 30. nóv., var útbýtt:

Fsp. til utanrrh. um fyrirætlanir bandaríska herliðsins á Íslandi [113. mál, 2] (A. 146).

Á 19. fundi í Sp., 2. des., var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fsp. leyfð með 26 shlj. atkv.

Á 20. fundi í Sp., 7. des., var fsp. tekin til umræðu.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 28. fundi í Sp., 11. jan., var fsp. aftur tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Ég vil leyfa mér að vona, að svörin við þessari fsp. verði svo skýr eða þannig, að þar verði ekki neinar gryfjur í, sem manni kynni að yfirsjá, eins og er auðséð að hafa verið í svari forsrh. áðan við þeirri fsp., sem

ég þá bar fram. Af þeim umræðum, sem áðan urðu, er greinilega komið í ljós, að það hefur verið útbúið eins og gildra, þar sem manni getur yfirsétt, ef hann ætlar mönnum sæmilega vel og þeir búa yfir illu. Ég vil leyfa mér að vona, að í sambandi við þessa fsp., sem ég hef horið fram til hæstv. utanrrh., fáum við skýr svör.

Þessi fsp. er í fyrsta lagi um það, hvort standi yfir eða hafi verið gerðir samningar við bandaríska herliðið um Njarðvíkurhöfn, sem sé, hvort það hafi yfirleitt verið gerðir nokkrir samningar um það eða standi yfir eða standi til að gera samninga um að gera Njarðvíkurhöfn að höfn fyrir ameríska herinn.

Ég vil taka það fram, sem öllum þm. er kunnugt, að samkvæmt íslenzkum lögum er ekki heimilt að gera neina slíka samninga. Það eru til lög um landshöfn í Njarðvík, lög, sem Alp. hefur sett, lög, sem Alp. hefur kosið sérstaka nefnd til þess að framkvæma, og það ber að framkvæma, það eru lög. Hér er þess vegna spurt um það, hvort hæstv. ríkisstj. hafi þegar gert einhverja samninga við Bandaríkjaher um að brjóta íslenzk lög, um að breyta til út frá því, sem ákveðið er að gera skuli samkv. íslenzkum lögum. Þetta vona ég að við fáum skýrar og ótvíræðar upplýsingar um. Ég þarf ekki að vitna í það, sem skrifað hefur verið í blöðum undanfarið viðvíkjandi þessu. Það hefur verið skrifað bæði í stjórnarblöðum og stjórnarandstæðingablöðum allmikið um höfn í Njarðvík, og ég ætla ekkert að fara að vitna í það, sem þar stendur. En ég ætla að leyfa mér að vona, að um þetta fáið alveg skýr og ótvíræð svör.

Þá er í öðru lagi spurt að því, hvort ríkisstj. muni ljá máls á því að afhenda Bandaríkjamönnum fleiri radarstöðvar á Íslandi en þegar hefur verið gert, og meiningin með þessari fsp. er sú, hvort það sé ætlunin að láta meira íslenzkt land undir radarstöðvar en nú þegar hefur verið gert.

Það er vitanlegt, að í samtölum, sem fram hafa farið, blaðaviðtölum, sem hershöfðingi Bandaríkjahers hér á Íslandi hefur haft, hefur hann látið í ljós þær skoðanir, að það þurfi að koma upp fleiri radarstöðvum á Íslandi, og þó vitum við, að þær radarstöðvar, sem nú þegar er verið að koma upp, hafa hér á Íslandi nú þegar stórkostlega spillandi áhrif, eru bölvöldur í íslenzku þjóðlífi og þeim sýslum, sem þær eru settar niður í, orka að sínu leyti á þá landsfjórðunga, sem hafa verið lausir við spillingaráhrif ameríska hernámsins, til spillingar á sama hátt og á tumeinið á Keflavíkurflugvelli er þegar farið að verka hér á Suðvesturlandi.

Ég vil leyfa mér að vonast til þess að fá skýr svör um, hvort ríkisstj. hafi að nokkru leyti léð máls á að veita Bandaríkjamönnum landrými undir fleiri radarstöðvar.

Ég vil taka það fram, að ég mundi óska eftir því, að svörin við slíkum spurningum væru skýr, að þau ættu við stefnu ríkisstjórnarinnar í þessum efnum, ekki aðeins stefnu núverandi stjórnarflokka eða við skulum segja fram að næstu kosningum, hvenær sem þær yrðu,

heldur líka áfram að loknum kosningum. Okkar slæma reynsla hérna á Íslandi í sambandi við þessi hermál hefur verið sú á undanförmum árum, að það hefur verið talað fagurlega fyrir kosningar og breytt illa eftir kosningar og þá venjulega afsakað sig með eitthvað breyttum kringumstæðum eða einhverju þess háttar.

Þá vil ég að síðustu taka það fram, þó að þessar fsp. mínar séu aðeins tilgreindar sérstaklega tvær, þá eru heildarfyrirspurnirnar um fyrirætlanir bandaríska herliðsins á Íslandi, og það væri þess vegna ákaflega æskilegt, að hæstv. utanrrh. sæi sér líka fært að segja okkur hér, þó að ekki sé greinilega um það spurt, hvort fram hafi komið óskir frá ameríska herliðinu eða frá Atlantshafsbandalaginu eða amerísku ríkisstjórninni um annaðhvort flota-höfn eða herskipalægi í Hvalfirði.

Það hefur verið þó nokkuð rætt um þessi mál undanfarið, og m. a. í sjálfu blaði hæstv. utanrrh., Tímanum, hafa komið fram vísbendingar um, að það hafi verið fluttar fram auknar kröfur á hendur Íslendingum um bækistöðvar hér á landi. En samtímis hefur verið tekið greinilega fram í nefndu blaði, Tímanum, að Íslendingar muni eindregið hafna kröfum um auknar bækistöðvar hér á landi, t. d. um Hvalfjörð. Þegar hins vegar er rætt um þessi mál, er oft rætt ákaflega óákveðið. Það er rætt um það viðvíkjandi Hvalfirðinum, að herforingjar Bandaríkjahers segja, að þeir þurfi að fá herskipalægi þar, en hins vegar komi sem stendur ekki til greina, að þeir fari fram á flotahöfn þar, sem mundi þýða allmikið og miklu meira.

Okkar reynsla Íslendinga er hins vegar sú, að þegar talað er um mál eins og t. d. flotalægi, herskipalægi, sé þar með átt við fyrsta sporið til þess að skapa flotahöfn. Reynslan hefur a. m. k. verið sú á þessum undanförmum átta árum, frá því að Keflavíkurflugvöllur var leigður sem ósköp saklaus millilendingarstöð, að sífellt hafa amerískar hernaðaraðgerðir hér á Íslandi og undirbúningur undir að koma hér upp miklum vígstöðvum færzt í aukana. Og þegar við þingmenn, sem fylgzt höfum með málunum á undanförmum áratugum, vitum, að hinar upprunalegu kröfur Bandaríkjastjórnar til okkar voru, á meðan hún þó áleit enga árásarhættu og enga styrjaldarhættu frá Evrópu, að fá hér herstöðvar algerlega undir sín yfirráð til 99 ára, er eðlilegt, að við viljum gjalda varhuga við hverju einasta nýju spori, sem stigið er í þessum efnum.

Þess vegna vil ég leyfa mér að vona, að hæstv. utanrrh. geti gefið okkur sem nánastar skýrslur hér um, án þess að nokkru leyti að fela þar í neinum fallgryfjum, eins og forsrh. áðan, þær fyrirætlanir, sem ríkisstj. kynni að hafa, — geti gefið okkur alveg ótvíræðar upplýsingar um, í fyrsta lagi, hvernig standi viðvíkjandi Njarðvík, í öðru lagi, hvernig standi viðvíkjandi radarstöðvum, og ef hann treystir sér til, einnig hvað sé viðvíkjandi Hvalfirði og e. t. v. öðru því, sem blöðin nú þegar ekki eru farin að tala um, en ríkisstj. fyndist rétt að lofa Alp. að fylgjast með.

Alþt. 1955. D. (75. löggjafarþing).

Utanrrh. (Kristinn Guðmundsson): Herra forseti. Hv. 2. þm. Reykv. hefur spurt að því, hvort standi yfir eða hafi verið gerðir samningar við bandaríska herliðið um Njarðvíkurhöfn.

Um þetta mál er það að segja, að með samkomulaginu á milli Íslands og Bandaríkjanna frá 25. maí 1954 var endanlega ákveðið, að gerð yrði höfn í Njarðvíkum, með því skilyrði, að teikningar og staðsetning yrði samþykkt af íslenskum stjórnarvöldum.

Þetta hefur ekki farið leynt, því að um þetta gat ég í útvarpsræðu hinn 26. maí 1954 og gat þess enn fremur, að sérstök ákvæði giltu um þessa framkvæmd, sem sé að íslenzkir og bandarískir verktakar hefðu jafnan rétt til þess að gera tilboð í byggingu hafnarinnar.

Nú hafa mál skipast þannig, að samkomulag hefur orðið um staðsetningu, gerð og teikningar hinnar fyrirhuguðu hafnar. Hefur vitamálastjóri séð um gerð teikninganna og ákveðið staðsetninguna, og hefur það sjónarmið ráðið, að hafnargerðin verði íslenskum hagsmunum að sem mestu gagni. Á þessum forsendum hefur hafnargerðin verið leyfð.

Íslendingar hafa rétt og möguleika á að koma upp bryggjum í höfninni til afnota fyrir útgerð. Enn fremur fá íslensk skip afnot af aðalhafnargarðinum, sem um leið verður bryggja fyrir stórskip.

Það er ekki gert ráð fyrir því og ekki ætlað til þess, enda ekki möguleikar á, að í höfninni verði herskipalægi, heldur er hér um að ræða höfn, sem notuð verður í þágu vöruflutninga og til útgerðar.

Nokkrar líkur eru nú til, að eigi verði samkeppnisútbóð um hafnargerðina, heldur verði íslenskum verktaka falin framkvæmdin. Þó er þetta ekki alveg öruggt enn þá.

Hv. 2. þm. Reykv. spyr enn fremur að því, hvort ríkisstj. mundi ljá máls á því að afhenda Bandaríkjunum fleiri radarstöðvar á Íslandi en þegar hefur verið gert.

Fyrirspurnin er eitthvað brengluð, eins og hún er sett fram, en vitanlega mun hv. fyrirspyrjandi eiga við það, hvort Íslendingar mundu leyfa Bandaríkjamönnum að reisa fleiri radarstöðvar á Íslandi.

Mér er ekki kunnugt um, að ósk hafi komið frá nokkrum aðila þess efnis, að reistar verði fleiri radarstöðvar en þær fjórar, sem þegar hafa verið leyfðar. Ég get bætt því við, að ég hef hvergi heyrt um það, að tilmæli hafi komið um þetta, nema í blaðaviðtali, sem ritstjóri Þjóðviljans birti og hafði eftir hershöfðingjanum á Keflavíkurflugvelli. Ég hef spurt herforingjann um þetta, en hann segir, að þetta sé algerlega byggt á misskilningi og að hv. ritstjóri muni hafa misskilið sig.

Fyrirspyrjandi (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Ég vil leyfa mér að þakka hæstv. utanrrh. fyrir svörin, svo langt sem þau ná.

Það er þá í fyrsta lagi viðvíkjandi höfninni í Njarðvík. Hæstv. utanrrh. gefur yfirlýsingu um það, að eins og vitað er nú, hafi verið gert samkomulag á milli ríkisstj. og amerískers hers

um, að gerð verði höfn í Njarðvík, og hafnar-gerðin hafi verið samþykkt af íslenskum stjórnarvöldum. Hann tekur um leið fram, svipað og ameríski hershöfðinginn tók fram í viðtölunum við blaðamennina, að íslenskum aðilum verði gert mögulegt að vinna að þessu og það mäske meira að segja án þess að það verði samkeppnisútbót um slíkt. Svo segir hann, að hafnargerð hafi verið leyfð.

Má ég spyrja: Eru ekki til lög um hafnar-gerðir hér á Íslandi? Eru ekki á fjárlögum sérstök ákvæði viðvíkjandi höfnum og hve miklu fé skuli varið til þeirra? Er þessi höfn, sem þarna er verið að tala um, ekki íslensk eign? Er þetta ekki íslenskt mannvirki? Á þetta ekki að vera eign íslenska ríkisins eða Íslendinga? Á ekki að fara um þessi mál eftir íslenskum lögum? Og hvaðan kemur íslenskri ríkisstj. réttur til þess að ákveða um hafnir hér á Íslandi með einhverjum samningum, án þess að leggja fyrir Alþingi frv. um slíkar hafnir og án þess að láta koma inn í íslensk fjárlög fjárveitingar eða annað slíkt? Eigum við ekki að ráða þessari höfn? Á þetta ekki að verða venjuleg íslensk uppskipunarhöfn? Á þetta ekki að verða höfn með sama hætti og Reykjavíkurhöfn er höfn, þar sem skip geta lagzt að og skipað upp og íslenskir menn vinna við og íslenskir menn stjórna? Hvar eru lögin um þessa höfn? Hvar er sá lagagrundvöllur, sem heimilar ríkisstj. slíka samninga? Það er ekki nóg að gera samkomulag við einhvern og einhvern aðila og tilkynna það. Það verður að sjá um, að þetta byggist á íslenskum lögum og sú ríkisstjórn, sem geri slíka samninga, hafi einhverja heimild til þess eftir lögum. Hvar eru þau lög? Sem stendur veit ég ekki til þess, að það séu nein önnur lög en lög um landshöfn í Njarðvík, sem ríkisstj. ber að framkvæma. Það má vel vera, að það sé hægt að framkvæma þau lög innan þessara fyrirætla-ana. Það er ekki nóg að gera eitthvert samkomulag og lýsa því yfir, tilkynna það meira að segja í útvarpi, það heimilar ekki ríkisstj. þessa hluti.

Ég veit, að einhverjir mundu kannske vilja svara því, að samkvæmt hernámslögum geti Bandaríkjaherinn gert hér ýmsar framkvæmdir án þess að spyrja Íslendinga að, og það gerir hann. Og það, sem hann gerir af slíku á viss-um stöðum á landinu, er undir hans yfirráð-um enn sem komið er, á vissan hátt talið hans eign. Er það meiningin með þessa höfn í Njarðvík? Er þetta amerísk höfn? Er þetta höfn, sem herinn á að eiga, eða er þetta höfn, sem á að heyra undir íslensk hafnarlög?

Þetta þurfum við að fá skýrt, hvort hér er verið að skapa eitthvert sérstakt fyrirbrigði, sem á að vera utan við venjuleg íslensk lög, eða hvort hér er verið að byggja höfn, sem heyrir að öllu leyti undir íslenska löggjöf. Ég skil t. d. ekki, hvernig eigi að fara fram á við vitamálastjórnina, sem er sú stjórn íslenska ríkisins, sem hefur þetta með höndum, að hún hafi með hafnir að gera og teikningar og annað slíkt, ef það eru ekki íslenskar hafnir,

ir, ef það er ekki hugsað, að það séu hafnir, sem heyra undir hana eins og hver önnur höfn og hún hafi afskipti af sem slík ásamt viðkomandi bæjaryfirvöldum og slíkum aðilum. Hvernig á að verða með þessa höfn? Hvar heyrir hún inn í íslensk lög og íslenska stjórnarhætti?

Þetta vildi ég fá að vita, því að ég er þess vel minnugur, hvernig varð fyrst eftir að Keflavíkursamningurinn var gerður um alla íslenska tollgæzlu og hvers konar margföld lög-brot og vandræði hlutust af því, að menn áttu sig ekki á því, að menn áttu að fara eftir íslenskum lögum.

Ég vil svo segja það viðvíkjandi radarstöðv-unum, að það mun vera rétt hjá hæstv. ráðh., að það hefur ekki komið fram opinber ósk um radarstöðvarnar. En í viðtali, sem hershöfð-inginn á Keflavíkurflugvelli átti við blaða-menn, glopraðist það upp úr honum, að þeir þyrftu að fá miklu fleiri radarstöðvar á Íslandi. Það er dálítið varasamt fyrir hershöfð-ingja að vera að tala við blaðamenn. Þeir eiga stundum kannske til að segja það, sem þeir eiga að þegja um. Og auðvitað er það missskiln-ingur eftir á, þegar einn hershöfðingi talar satt. Það er vitað, að þetta er það, sem þá langar til, og þetta er það, sem þeir í Ameríku skrifa um nú þegar, að það þurfi að vera heilt net af radarstöðvum. En það er bara ekki ætlazt til þess, að hershöfðingjar séu að kjafta um þetta á Keflavíkurflugvelli og það allra sízt við blaðamenn frá Þjóðviljanum, sem ekki þegja um hlutina. Þess vegna er það alveg hárrétt, sem hæstv. utanrrh. sagði, að það væri ekki komin fram nein ósk um þetta enn þá. Þetta eru sem sé bara óskir, sem eiga að koma fram eftir kosningar.

Mér þótti leitt, að hæstv. utanrrh., þó að ég hafi ekki spurt að því, skyldi ekki segja neitt viðvíkjandi Hvalfirðinum. Það hefði verið mjög gott að fá upplýsingar um það. En ég sé nú, að ég er búinn með minn tíma, þannig að ég ætla ekki að orðlengja um það.

Utanrrh. (Kristinn Guðmundsson): Herra forseti. Ég vil aðeins leiðrétta hér eina fullyrðingu frá hv. fyrirspyrjanda, þar sem hann dregur í vafa, að nokkur heimild sé fyrir ríkisstj. að leyfa gerð hafnarinnar í Njarðvíkum. Ég tel algerlega vafalaust, að hv. Alþ. hafi þegar samþykkt heimild fyrir ríkisstj. til þessa með því að samþykkja varnarsamninginn frá 1951, því að ákvæði í varnarsamningnum eru alveg ótvíræð um þetta.

Hins vegar skal ég geta þess, að það hafa ekki farið fram neinir samningar um land undir höfnina. Það hafa ekki heldur farið fram neinir samningar um stjórn hafnarinnar eða fyrirkomulag við höfnina. Það er allt saman ógert. Vitanlega hafa Íslendingar það í hendi sinni að gera þá samninga eins og þeir óska.

Ég get ekki farið að svara hér auka-fyrirspurnum um Hvalfjörð. Hv. fyrirspyrjandi verður þá að gera alveg sérstakar fsp. um það efni. Mér finnst það ósiður að vera að blanda

inn í óskyldum málum, þegar fyrirspurnir eru gerðar hér á Alþingi. Það er velkomið að svara fyrirspurn um þetta efni síðar meir.

Um hitt atriðið skulum við ekkert deila, hvort hershöfðinginn hafi sagt, að Bandaríkjamenn óskuðu eftir að fá fleiri radarstöðvar á Íslandi. Ég hef spurt aðra blaðamenn, sem voru staddir samtímis í Keflavík, og það heyrði enginn þessa yfirlýsingu nema ritstjóri Þjóðviljans. Þó að Bandaríkjamenn hafi einhvers staðar í blöðum talað um net af radarstöðvum, þá hefur ekkert verið sagt um það, hvað það net á að vera þéttriðið. Það var þegar í upphafi farið fram á fjórar radarstöðvar hér á Íslandi, og þær voru leyfðar. Það hefur ekki komið nein ósk um frekari radarstöðvar hér á landi, og ég er algerlega sannfærður um, að það mun ekki koma fram nein slík ósk.

14. Launalagaframkvæmd.

Á 30. fundi í Sp., 25. jan., var útbýtt:

Fsp. til ríkisstj. varðandi framkvæmd launalaga [138. mál, 1] (A. 282).

Á 31. fundi í Sp., 26. jan., var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fsp. leyfð með 27 shlj. atkv.

Á 37. og 38. fundi í Sp., 1. og 8. febr., var fsp. tekin til umræðu.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 39. fundi í Sp., 15. febr., var fsp. enn tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Gís Guðmundsson): Herra forseti. Því er ekki að leyna, að um skeið hefur sá orðrómur legið á, að ýmsir opinberir embættismenn hafi orðið aðnjótandi allverulegra friðinda og launauppbóta í einu og öðru formi umfram það, sem launalög ákveða. Telja ýmsir, að þetta hafi færzt töluvert í vöxt hin síðari ár og þeir menn einkum orðið slíkra friðinda aðnjótandi, sem voru í hinum hærri eða hæstu launaflokkum, og er þó langt frá því, að slíkt hafi gengið jafnt yfir eða um það verið fylgt föstum reglum, að því er talið er. Hér er einkum talað um friðindi í formi bílastyrkja, húsaleigustyrkja eða risnu.

Nú er mér ekki um það kunnugt, að lög heimili sérstaklega slíkar kaupuppbætur, nema þá í sárafaum undantekningartilfellum. Það er að visu rétt, að undanfarin ár hefur kaup opinberra starfsmanna verið tiltölulega lágt, miðað við verðlag í landinu og miðað við tekjur ýmissa annarra þjóðfélagsþegna, en það réttlætir þó ekki þá aðferð að hygla einstökum embættismönnum og þá helzt mönnum úr hinum efstu launaflokkum, án þess að séð væri, að annað ríkti þar en handahóf eða jafnvel aðrar enn hæpnari forsendur.

Nú hafa ný launalög verið sett, og enda

þótt þau séu gölluð á marga lund, þá er það tvímælalaust vilji löggjafarvaldsins, að þau ákvarði laun opinberra starfsmanna. Verði hins vegar haldið áfram að veita tilteknum embættismönnum sérstök friðindi utan launalaga, sé ég ekki betur en grundvöllur þeirra raskist gersamlega, þar sem embættismenn í sama launaflokki gætu þá haft mjög mismunandi launakjör. Ég hef því leyft mér, til þess að þetta mál geti legið nokkru ljósar fyrir en ella, að bera fram nokkrar fsp. varðandi þau atriði, sem ég hef nú dregið á. Þær fsp. eru á þskj. 282, og vænti ég þess að fá við þeim greið svör.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Herra forseti. Fsp. sú, sem hér er til umr., er á þskj. 282, og hefur hv. 8. þm. Reykv. borið hana fram. Að mínum dómi brýtur þessi fsp. að ýmsu leyti í bága við þingsköpin, 31. gr. þeirra, og það sama má segja sjálfsagt um ýmsar aðrar fsp., sem hér hafa verið bornar fram, að þær brjóta í bága við þingsköpin, þótt þeim hafi verið svarað. En ég vil nota þetta tækifæri til þess að benda þingmönnum á, að ef þeir ætlast til þess, að fyrirspurnatími verði að gagni, þá verða þeir að halda sér við þingsköpin. Annars verður úr þessu hálfgerður skrípaleikur, sem leiðir til þess, að þessi góði réttur þingmanna til að gera fyrirspurnir verður að lokum að engu í framkvæmdinni. Það er ekki vafi á því, að þessi fsp. brýtur í bága við þingsköpin, því að þar segir, að fyrirspurnir skuli vera skýrar og um afmörkuð atriði og mál, og sé við það miðað, að hægt sé að svara þeim í stuttu máli. Það er fullvíst, að þessi fsp. uppfyllir alls ekki þessi skilyrði. Samt sem áður mun ég ekki skorast undan að svara henni, að því leyti sem hægt er að finna út, hvað fyrir hv. fyrirspyrjanda vakir. En ég vildi ekki láta hjá líða að benda á þetta atriði.

Fyrsti liður fsp. er þannig: Er það rétt, að ýmsir embættismenn hafi undanfarin ár fengið greiddar úr ríkissjóði utan launalaga og án heimildar o. s. frv., eins og það er nánar tilgreint í fsp.?

Það er þá fyrst um það að geta, að ég svara hér saman fyrsta og öðrum lið, en 2. liður er um það, hver embætti hafi notið slíkra friðinda o. s. frv. Ég svara þessu því saman.

Það er spurt um þrenns konar greiðslur, þ. e. a. s. risnu, húsaleigustyrk og bílastyrk. Ég svara hverju atriði fyrir sig, þó að ég með því brjóti þingsköpin, svo sem ekki er hægt að komast hjá að gera, því að hér er spurt um fimm ára greiðslur, sem vitanlega leiðir það af sér, að þessu verður ekki svarað í stuttu máli.

Þessir opinberir starfsmenn hafa undanfarin fimm ár haft risnúf sem hér segir:

Biskup Íslands 1951 6000 kr., 1952 6000 kr., 1953 6000 kr., 1954 10000 kr., 1955 10000 kr. Ráðuneytisstjórar átta hafa haft samtals 19200 kr. eða 2400 kr. hver, jafnt í þessi fimm ár, og aðalendurskoðandi hefur haft

2400 kr. risnufé á ári. Forsetaritari hefur haft 2400 kr. risnufé 1953, 1954 og 1955. Rektor háskólans hefur haft 7500 kr. risnufé árin 1951—53 og 10000 kr. risnufé 1954 og 1955, og rektor menntaskólans í Reykjavík 6000 kr. í risnufé 1951 og 6000 kr. 1952, 10000 kr. 1953, 1954 og 1955. Skólameistarinn á Akureyri hefur haft 6000 kr. 1951, 6000 kr. 1952 og 10000 kr. hvert árinna 1953—55, en skólameistari á Laugarvatni hefur haft 10000 kr. í risnufé 1954 og 10000 kr. 1955. Forseti hæstaréttar hefur haft 5500 kr. 1951—54, en 10000 kr. 1955, og forseti Íslands 70000 kr. fjárveitingu í fjárlögum 1951, 1952, 1953, 1954 og 1955, en risna hans hefur annars verið greidd, að því er ég bezt veit, eftir reikningi, þótt fjárveiting hafi verið tiltekin 70000 kr.

Þetta er það risnufé, sem við höfum fram að telja. Að öðru leyti hefur risna að sjálf-sögðu verið greidd samkv. reikningum, eins og venja hefur verið frá fyrstu tíð.

Allar þessar greiðslur, sem ég hef nú lesið varðandi árið 1955, eru heimilaðar í fjárlögum fyrir viðkomandi ár og langflestar þeirra alveg sérstaklega tilgreindar sem fjárlagaliðir, þannig að hv. fyrirspyrjandi hefði ekki þurft annað en að nenna að lesa fjárlögin til þess að komast að raun um, hvaða risna var greidd í þeim tilfellum. En til viðbótar er rétt að taka það fram, að risna ráðuneytisstjóra og ríkisendurskoðanda er ekki sérstakur fjárlagaliður, heldur innifalinn í lið, sem heitir: Annar kostnaður ráðuneyta. En hinir liðirnir allir eru tilgreindir, að því er ég bezt veit, sérstaklega hver fyrir sig í fjárlögum.

Um b-liðinn eða húsaleigustyrkinn er það að segja, að húsaleigustyrkur hefur undanfarið verið greiddur þessum mönnum:

Fjórðum deildarlæknum á landsspítalanum, einum deildarlækni á Kleppi og þremur læknum, sem starfa við rannsóknastofu háskólans, 5400 kr. hverjum á ári. Þessar greiðslur hafa að jafnaði verið reiknaðar með í fjárlaga-áætlun stjórnarnefndar ríkisspítalanna og því fjárveiting til sjúkrahúsanna á hverju ári áætluð með tilliti til þessara greiðslna, svo sem fylgigögn frv. til fjárlaga bera með sér.

Þá hefur í fjárlögum undanfarin ár verið liðurinn: Húsaleiga forsætisráðherra 3000 kr. í grunn á ári. Það er gömul hefð að greiða þennan húsaleigustyrk. Lengi var það svo, að forsrh. hafði fritt húsnæði.

Í fjárl. 1955 var gert ráð fyrir húsaleigu handa biskupi 24000 kr. og húsaleigustyrkur greiddur samkv. því. Í fjárl. 1955 er enn fremur gert ráð fyrir 40 þús. krónum til greiðslu á húsaleigustyrk til nokkurra presta, sem ekki hafa embættisbústað, hefur verið sérstaklega veitt.

Á árinu 1955 var greiddur húsaleigustyrkur til rektors háskólans 24000 kr.

Þá má geta þess, að yfirlæknar á sjúkrahúsum að Vífilsstöðum, Kristnesi og Kleppi svo og deildarlæknar á Vífilsstöðum og Kristnesi búa í húsnæði sjúkrahúsanna án endurgjalds.

Um bifreiðastyrkina er það að segja, að á

árinu 1953 kom fram á Alþ. fsp. um það, hverju hefðu numið bílastyrkir til starfsmanna og embættismanna á árinu 1952. Þessari fsp. var svarað á Alþ. hinn 10. febr. 1954 með ýtarlegri skýrslu, sem forsrh. birti þá og er prentuð í Alþingistíðindunum fyrir árið 1952. Má því vísa hv. fyrirspyrjanda þangað varðandi greiðslurnar árið 1952, en síðan hafa bifreiðasamningar verið gerðir sem hér segir á árunum 1953, 1954 og 1955, en við höfum ekki séð ástæðu til að fara að grafa í þessi mál fyrir árið 1951, og verður hver að lá okkur það, sem vill, að okkur þyki það sæmilegt svar við þessari spurningu að vísa til þeirrar skýrslu, sem gefin var 1952, og bæta við bílastyrkjum síðan, sem gerðir eru eftir samningum. Það er nú nokkuð langur listi og væri náttúrulega réttast, að ég afhenti bara fyrirspyrjanda hann, til þess að hann geti birt hann í Frjálsri þjóð, en af því að ég gat þess í upphafi, að ég ætlaði að svara fsp., þó að hún væri brot á þingsköpunum, þá mun ég nú lesa listann, en hann er á þessa lund:

Forstjóri töbakseinkasölunnar 1953 10700 kr., 1954 10700 kr., 1955 10700 kr. Lyfsölustjórinn 1954 12000 kr., 1955 12000 kr.

Ríkisútvarpið: Magnaravörður 1953 11250 kr., 1954 11250 kr., 1955 11250 kr. Verkfræðingur við ríkisútvarpið 1953 6250 kr., 1954 6250 kr., 1955 6250 kr. Umsjónarmaður 1953 3750 kr., 1954 3750 kr., 1955 3750 kr. Útvarpsstjóri 1954 7500 kr., 1955 7500 kr.

Landssmiðjan: Það eru tveir verkstjórar, sem hafa slíkan samning, samtals 15600 kr. 1953, 1954 og 1955.

Forstjóri innkaupastofnunar ríkisins 1953 8000 kr., 1954 8000 kr., 1955 8000 kr. Bæjarfógetinn á Akureyri 1953 5750 kr., 1954 5750 kr., 1955 5750 kr. Bæjarfógetinn í Hafnarfirði 1953 7500 kr., 1954 7500 kr., 1955 7500 kr. Innheimtumaður bæjarfógetans í Hafnarfirði 1954 6000 kr., 1955 6000 kr. Skipaskoðunarstjóri 1953 10200 kr., 1954 10200 kr., 1955 18000 kr. Öryggiseftirlitsstjóri 1953 15000 kr., 1954 15000 kr., 1955 18000 kr. Tveir öryggiseftirlitsmenn 1953 20000 kr., 1954 20000 kr., 1955 23000 kr. Arkitektar hjá skipulaginu, þrír, 1953 13200 kr., 1954 9600 kr., 1955 9600 kr. Ullarmatsmaður 1953 4500 kr., 1954 4500 kr., 1955 4500 kr. Tollverðir utan Reykjavíkur 1953 9500 kr., 1954 12000 kr., 1955 18400 kr. Yfirfiskmatismenn, 9 talsins, 1953 93480 kr., 1954 101043 kr., 1955 179856 kr. Eftirlitsmenn hjá raforkumálastjóra 1953 (1) 18000 kr., 1954 (2) 44300 kr., 1955 (3) 73545 kr.

Skipaútgerð ríkisins: Forstjóri 1953 8000 kr., 1954 8000 kr., 1955 8000 kr. Eftirlitsmaður 1953 8000 kr., 1954 8000 kr., 1955 8000 kr. Vitamálastjóri 1953 10700 kr., 1954 22000 kr., 1955 22000 kr.

Þá koma flugmál: Gjaldkeri 1953 8400 kr., 1954 8400 kr., 1955 8400 kr. Tveir varðstjórar 1953 9600 kr., 1954 9600 kr., 1955 9600 kr. Verkstjóri 1953 4800 kr., 1954 4800 kr., 1955 4800 kr. Rafvirki 1953 7200 kr., 1954 7200 kr., 1955 7200 kr. Stýrimannaskóli: Skólastjóri 1953

1250 kr., 1954 1250 kr., 1955 1250 kr. Fimm námsstjórar 1953 51750 kr., 1954 51750 kr., 1955 51750 kr. Þjóðminjavörður 1953 5000 kr., 1954 5000 kr., 1955 5000 kr. Niu sérfræðingar í atvinnudeild 1953 44819 kr., 1954 47873 kr., 1955 54421 kr. Skógrækt ríkisins: Skógarverðir 1953 (3) 25655 kr., 1954 (4) 26158 kr., 1955 (4) 35632 kr.

Fiskiðjuver ríkisins: Forstjóri 1953 6000 kr., 1954 6000 kr., 1955 6000 kr. Framkvæmdastjóri sölu setuliðseigna 1953 12000 kr., 1954 12000 kr., 1955 12000 kr. Umsjónarmaður 1953 18000 kr., 1954 18000 kr., 1955 18000 kr. Verðgæzlustjóri í Reykjavík 1953 12000 kr., 1954 15000 kr., 1955 15000 kr. Verðgæzlumaður á Akureyri 1953 2700 kr., 1954 3600 kr., 1955 3600 kr.

Skólabúið á Hvanneyri 1953 14700 kr., 1954 14700 kr., 1955 14700 kr.

Þá eru átta ráðuneytisstjórar, sem hafa samninga upp á 1954 60000 kr., 1955 60000 kr. Ríkisendurskoðandi 1953 5600 kr., 1954 9600 kr., 1955 9600 kr. Þjóðleikhússtjóri 1953 7200 kr., 1954 7200 kr., 1955 7200 kr.

Veðurstofa: Loftskeytamaður 1953 2300 kr., 1954 ekkert, 1955 7200 kr. Deildarstjóri í varnarmáladeild 1953 4750 kr., 1954 18000 kr., og tveir fulltrúar sömu fjárhæðir. Skattstjórnin í Reykjavík 1953 3000 kr., en ekkert 1954 eða 1955. Rektor menntaskólans í Reykjavík 1953 7200 kr., 1954 7200 kr., 1955 7200 kr. Skólameistari á Laugarvatni 1954 8000 kr., 1955 8000 kr. Rektor háskólans 1955 7500 kr. Skólastjóri kennaraskólans 1955 7500 kr. Skólastjóri málleysingjaskólans 1955 7500 kr. Berkla-yfirlæknir 1954 14400 kr., 1955 14400 kr. Hagstofustjóri 1954 7500 kr., 1955 7500 kr.

Póstur og sími: Fimm verkstjórar 1953 66250 kr., 1954 66250 kr. Sjö verkstjórar 1955 86875 kr. Bæjarsímastjóri 1953 11250 kr., 1954 5625 kr., 1955 11250 kr. Stöðvarstjóri 1953 11250 kr., 1954 11250 kr., 1955 11250 kr. Billaumsjónarmaður 1953 11250 kr., 1954 11250 kr., 1955 11250 kr. Varðstjórar tveir 1953 20625 kr., 1954 22500 kr., 1955 22500 kr. Birgðastjóri 1953 11250 kr., 1954 11250 kr., 1955 11250 kr. Síma-menn 1953 (4) 38750 kr., 1954 (4) 38750 kr., 1955 (3) 27500 kr. Umdæmisstjóri 1953 4375 kr., 1954 4375 kr., 1955 5250 kr. Yfirverkfræðingur 1953 6250 kr., 1954 6250 kr., 1955 6250 kr. Eftirlitsmaður 1953 11250 kr., 1954 11250 kr., 1955 15000 kr. Póstmeistari 1953 5000 kr., 1954 5000 kr. Fulltrúar tveir 1953 18750 kr., 1954 18750 kr., 1955 18750 kr. Tengingamaður 1953 11250 kr., 1954 11250 kr., 1955 11250 kr. Verkfræðingur 1953 15000 kr., 1954 15000 kr., 1955 15000 kr. Símvirki 1953 11250 kr., 1954 11250 kr., 1955 11250 kr. Fulltrúi í umferðarmálaskrifstofu 1955 10000 kr. Fulltrúi á póstofu 1955 10000 kr.

Hér eru taldir allir þeir samningar, sem gerðir hafa verið um bílastyrki samkvæmt því, sem fyrir liggur í fjmrn., og ég treysti því, að ekki hafi verið gerðir samningar, án þess að þeir séu þar lagðir fyrir, en það er skylt að leggja þá þar fyrir samkv. reglum, sem um þessi mál gilda.

Þá skal ég geta þess líka, að nokkrum

embættum fylgja full afnot af bifreið, og hef ég ekki talið það hér upp, vegna þess að það er spurt aðeins um bílastyrki, húsaleigustyrki og risnu.

Þá stendur í 3. liðnum: Hver eru þau hliðstæð embætti samkv. launalögum, þ. e. í sömu launaflokkum, sem hafa ekki notið slíkra fríðinda?

Ég verð að biðja menn að virða mér til vorkunnar, þó að ég svari þeirri spurningu á þá lund, að hv. fyrirsprjandi eigi mjög auðvelt með það sjálfur að sjá með samanburði við launalög og launaskrár, þegar hann hefur nú fengið þessar upplýsingar, hverjir það eru, sem ekki koma þarna til greina. Ég get varla ímyndað mér, að hann hafi ætlað til þess, að ég færi að lesa upp alla starfsmenn ríkisins, sem ég hef ekki nefnt í sambandi við greiðslu á bílastyrk.

Þá er 4. liður: Hvaða embættismönnum eru ætluð slík fríðindi sem um getur í 1. lið fyrirspurnar þessarar eftir gildistöku hinna nýju laga?

Þetta á sem sagt við húsaleigustyrkina, bílastyrkina og risnuna. Ég vildi svara á þá lund, að ég geri ráð fyrir, að svipuðum reglum verði að fylgja um greiðslur þær, sem hér hefur verið gerð grein fyrir, eftir setningu launalaganna og giltu fyrir gildistöku þeirra. Ég geri ekki ráð fyrir, að launalögin hafi út af fyrir sig nein áhrif á þessa risnuliði, sem ég hef nefnt, húsaleiguna eða samningana um bílastyrki.

Þá er loks 5. spurningin: Hvaða reglum er fylgt við veitingu slíkra fríðinda eins og um er spurt?

Vafalaust hefur risnufé verið látið fylgja þeim embættum, sem áður eru greind í svariinu, vegna þess að yfirvöldunum hefur þótt sem þessum störfum hlyti að fylgja sérstakur risnukostnaður.

Húsaleigustyrkur til þeirra lækna, sem taldir eru hér að framan, hefur verið greiddur af þeirri ástæðu, að menn hafa sannfært sig um, að ella mundu lækna alls ekki fást til þess að starfa við ríkisstofnanirnar. Það hefur verið hreint mál. Það er á allra vitorði, að kjör þau, sem hið opinbera hefur getað boðið læknum, standast hvergi nærri samanburð við tekjur „praktiserandi“ lækna, og þess vegna hefur verið gripið til þess í samráði við Alþingi sjálft að veita þessi hlunnindi til lækna.

Um bifreiðastyrkina gildir nú reglugerð frá 10. febr. 1953, en þar er gert ráð fyrir því, að þegar hagkvæmt þykir að semja við opinberan starfsmann um að nota bifreið hans sjálfs í sambandi við starf hans, þá sé gerður um það skriflegur samningur við ráðuneyti það, sem viðkomandi stofnun heyrir undir, enda samþykki fjármálaráðuneytið samninginn. Í framkvæmd þessarar reglugerðar hefur vafalaust verið leitast við að meta þörf fyrir ferðalög í þágu starfsins og samanburður gerður á því, hvort hagkvæmara þætti að gera samning við starfsmanninn um þóknun fyrir að nota hans bifreið eða stofnunin

ætti bifreið eða sá háttur væri á hafður að kaupa bifreiðar hverju sinni, er á þyrfti að halda. Mun óhætt að telja, að fyrsta leiðin, að semja við starfsmanninn, sé í mörgum tilfellum hagkvæmust, og hefur í vaxandi mæli verið stefnt að því í seinni tíð að fækka þeim bifreiðum, sem opinberar stofnanir eiga sjálfar og reka sjálfar og menn hafa ótakmörkuð afnot af, og reynt í staðinn fyrir það að gera samninga við bifreiðaeigendur í hópi starfsmanna um afnot af bifreiðum þeirra í þágu starfsins. Bifreiðasamningum hefur því fjölgað á síðari árum, síðan nýjar reglur voru settar um þetta, en bifreiðum ríkisins sjálfs hefur fækkað.

Fyrirspyrjandi (Gils Guðmundsson): Herra forseti. Ég vil þakka hæstv. fjmrh. fyrir þá skýrslu, sem hann hér las, og þau svör, sem hann hefur gefið við fsp. minni. Tel ég, að þau svör hafi verið allfróðleg á ýmsa lund.

Mér þykir að sjálfsögðu fyrir því, að hæstv. ráðh. skyldi hafa orðið dálítið úrillur út af þessari fsp., en það var helzt á honum að heyra, að henni hefði eiginlega ekki átt að svara, þar sem hún bryti í bága við þingsköp, að því er hann taldi. Hafði hann um það allsterk orð, að ef slíkar fyrirspurnir kæmu fram, þá gæti úr fyrirspurnatímanum orðið skrípaleikur, eins og hann komst að orði.

Hæstv. ráðh. skýrði sjálfur frá því, hvaða reglur gilda um þetta, að fyrirspurnir skuli vera skýrar og að hægt skuli vera að svara þeim í stuttu máli. Ég verð að segja það, að þó að ég byggist við því, að um nokkur fríðindi hefði verið að ræða á undanförunum árum hjá opinberum starfsmönnum, þá gerði ég tæplega ráð fyrir, að þau væru svo gífurlega mikil, að ekki mundi vera hægt að svara fyrirspurnum mínum nema í ákaflega löngu máli.

Það er, eins og ég sagði áðan, leiðinlegt að valda hæstv. ráðh. erfiðleikum og fyrirhöfn, en ég verð samt að líta þannig á, að þær upplýsingar, sem þegar eru fram komnar í þessu máli, séu þess eðlis, að þjóðin megi gjarnan fá skýrslu um slíka hluti. Það er hennar fé, sem hér er verið að ráðstafa, og það er á engan hátt óeðlilegt, þótt hún fái um það að dæma, hversu réttlátt og nauðsynlegt það er í öllum tilfellum, sem þeir fjármunir eru látnir renna til.

Ég fer að sjálfsögðu ekki á þeim skamma tíma, sem ég hef hér til umráða, að ræða um einstök atriði varðandi svör hæstv. ráðh., einstaka styrki eða fjárgreiðslur eða annað slíkt. Ég vil þó alveg sérstaklega vekja athygli á svári ráðherrans varðandi 4. lið fsp. minnar, hvort nokkur breyting sé fyrirhuguð um þessi fríðindi, eftir að hin nýju launalög hafa verið sett. Hann kvað svo ekki vera, bjóst við, að allt mundi standa óbreytt áfram.

Þetta þykja mér allfróðlegar upplýsingar, og ég býst við, að svo muni fara um fleiri. Það á t. d., svo að aðeins eitt dæmi sé tekið, að haldast, að háttsettur embættismaður í

háum launaflokki hafi 24 þús. kr. húsaleigustyrk til að búa í eigin íbúð, og eftir því sem mér heyrðist, mun sá hinn sami embættismaður einnig hafa risnu og bílastyrk. Þetta er aðeins eitt dæmi af mörgum.

Ég vil endurtaka þakklæti mitt til hæstv. ráðh. fyrir þessa fróðlegu skýrslu.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Það er aðeins út af tvennu, sem fram kom hjá hv. 8. þm. Reykv.

Annað var, að sér hefði fundizt það fróðlegar upplýsingar, að ég gerði ráð fyrir því, að greiðslur á bílastyrkjum og risnugreiðslur og húsaleiguhlunnindi mundu ekki breytast við setningu nýju launagalanna. Hann sagði, að sér hefði komið þetta nokkuð ókunnuglega fyrir. Ég vil í þessu sambandi segja: Ætli nokkrum hafi dottið það í hug, þótt opinberir starfsmenn hafi fengið nokkra launauppbót nú við setningu nýju launagalanna, að þær launabætur væru þannig mældar, að þeir gætu tekið á sig ferðakostnað og risnu vegna starfanna, sem áður hefur verið talið að það opinbera ætti að bera? Ég held ekki. Ég held, að nýju launalögin hafi verið sett til þess að samræma embættislaunin yfirleitt við aðrar launagreiðslur í landinu, en ekki með það fyrir augum, að þær launabætur, sem þar fengjast, gætu orðið til þess, að opinberir starfsmenn gætu tekið á sig kostnað við embættin umfram það, sem áður hefur tíðkast. Ég held þess vegna, að það sé eitthvað skakkt hugsað hjá hv. fyrirspyrjanda, ef hann hefur gert ráð fyrir slíku, því að þessar greiðslur, sem hér er verið að ræða, hafa ekki verið inntar af höndum í því skyni að breyta launalögunum eða fara fram hjá launalögunum, heldur hafa þær verið greiddar til þess að mæta kostnaði, sem metið hefur verið að á hafi fallið vegna starfanna.

Viðvíkjandi því dæmi, sem hv. þm. nefndi, að einn starfsmaður fengi 24 þús. kr. vegna húsaleigu, þá er það auðheyrt, að hann á við rektor háskólans, sem ég upplýsti hér áðan að hefði fengið 24 þús. kr. húsaleigufé. Sannleikurinn er sá, að stjórnin ákvað að beita sér fyrir þessari greiðslu, vegna þess að það þótti sanngjarnt, að sá prófessor, sem á hverjum tíma er rektor í háskólanum, hafi nokkrar tekjur umfram það, sem aðrir prófessorar hafa. En fram að þessu hefur það verið þannig, að menn hafa orðið að taka á sig allt það feiknaumstang, sem rektorsstarfinu fylgir, án þess að hafa nokkra þóknun fyrir. Þótti því skynsamlegt að taka upp þá reglu, að prófessor sá, sem gegnir rektorsstarfinu, hafi sem svarar húsaleiguhlunnindum fyrir það, hliðstætt við það, sem Alþingi á sínum tíma ákvað fyrir biskupsembættið eftir till. stjórnarinnar.

Bergur Sigurbjörnsson: Herra forseti. Ég verð að taka undir ummæli hv. 8. þm. Reykv. um það, að mér þótti þessi skýrsla, sem hæstv. fjmrh. flutti hér, allmerkileg, og sömuleiðis er ég sömu skoðunar og hv. 8. þm. Reykv. um það, að mér þótti næsta fróðlegt að heyra

það, að þessum launamismun, sem þarna er um að ræða, skyldi nú eiga að halda áfram.

Það er vitað, að það hefur verið svo á undanförunum árum, að ríkisvaldið, sem hefur húsbóndarétt í þessum málum, kaupgjaldsmálum til opinberra starfsmanna, handjárnar þinglið sitt hér á Alþingi til þess að ákveða launalög að sinni vild, hefur reynt að mismuna opinberum starfsmönnum með því að borga þeim launauppbætur í formi bílastyrkja eða húsaleigustyrkja, því að þeir hafa litið svo á, þessir herrar, að það færi betur á því þannig og það mundi valda minni óánægju hjá opinberum starfsmönnum, þó að hinir hæst launuðu þar fengu styrkina og launabæturnar í því formi. Það er náttúrliga augljóst mál, að það er ákaflega þægilegt fyrir þá, sem taka á móti þessum sporzlum, að fá þær í þessu formi, því að þegar þeir taka við bílastyrkjum sínum, þá er það skattfrjáls peningur, og ég hygg, að sumir bílastyrkirnir, sem um er að ræða, séu það riflegir, að bilkostnaður viðkomandi manna sé ekki jafnmikill. Ég veit dæmi þess, að maður fékk bílstyrk úr ríkissjóði eingöngu til að keyra bílinn sinn á milli vinnustaðar og heimilis, allriflegan. Þessi styrkur var upplesinn hér áðan. Ef hann þurfti að nota bíl í þágu starfsins, þá tók hann bíl á stöð og lét ríkissjóð borga.

Nú var það svo, að það var viðurkennt af öllum, bæði mér og öðrum, að áður en launalagabreytingin síðasta fór fram, voru laun opinberra starfsmanna ákaflega lág og algerlega óviðunandi í mjög mörgum tilfellum. Ríkisstj. viðurkenndi þetta á þann hátt að borga svona styrki til þeirra hæst launuðu. Þegar svo launalögunum var breytt hér á þingi, var það gert á þann veg að færa þá, sem tóku hæstu launin, upp um heilan launaflokk og hækka þannig laun þeirra alveg sérstaklega.

Nú skyldi maður ætla, og ég stóð í þeirri meiningu, að þessi styrkjaþólitik, sem rekin var, áður en launabreytingin fór fram, hefði verið gerð vegna þess, að það dróst að breyta launalögunum, en þegar sú breyting kom fram og þessir menn, sem höfðu notið þessara friðinda sem launauppbótar, fengu laun sín verulega hækkuð, þá yrðu að sjálfsögðu þessi friðindi tekin til baka. Þetta var alveg eðlileg og rökrétt hugsun, og það breytir engu um það, hvað hæstv. fjmrh. segir hér, þó að hann sé nú að reyna að verja þetta. Auðvitað verður hann að gera það. Enginn bjóst við því, að hann mundi gagnrýna þetta eða ráðast á þetta. Vitanlega hlaut hann að reyna að klóra í bakkann og reyna að verja þessa þólitik, en hún er jafnranlát og óverjandi þrátt fyrir það, sem hann segir hér um þessi mál. Þess vegna er það líka rangt hjá hæstv. fjmrh., þegar hann segir, að það sé eitthvað skakkt hugsað hjá hv. 8. þm. Reykv. að hafa búizt við því, að það mætti vænta breytinga í þessu efni, og að hann hefði búizt við því, að svar ráðherrans yrði eitthvað á aðra lund en þá, að öllum þessum friðindum skyldi haldið áfram til þeirra manna, sem mesta

hækkun fengu með breytingu launalaganna nú fyrir jólin.

Ég sé, að ég er búinn með minn tíma hér, og ætla ekki að fara fram yfir hann.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Það er aðeins út af því, að hv. þm. sagðist þekkja starfsmann í þjónustu ríkisins, sem hefði fengið samning við ríkið um bílaútgerð í þágu embættisins. Embættisheiti þessa manns hefði verið á þeim lista, sem ég las hér áðan. Hann væri kunnugur því, að embættismaðurinn notaði bifreið sína, sem hann gerði út með ríkisstyrknum, í einkabágu, en þegar hann þyrfti á bíl að halda í þágu starfsins, þá keypti hann bifreið á stöð, og það lá í þessu orðalagi, að þá borgaði ríkið. Annars gat ekki verið meining í því, sem hv. þm. sagði.

Nú vil ég skora á hv. þm. að segja okkur hér, hver þessi embættismaður er. Hann hefur flutt hér aðdróttun um misnotkun, sem satt að segja er þungt undir að liggja fyrir alla þá starfsmenn, sem nefndir eru á þeim lista, sem hér var greindur, og vil ég því ætlast til þess, að hann greini frá því, hver hér á hlut að máli.

Bergur Sigurbjörnsson: Herra forseti. Í tilfni af þessum ummælum hæstv. fjmrh. skal ég taka það fram, að ég mun greina honum frá þessu, þegar mér sjálfum sýnist. Ef hann æskir eftir að fá þessar upplýsingar persónulega sem ráðherra, þá skal hann fá þær, en ég er ekki skyldugur til þess að nafngreina menn hér í þinginu.

15. Aukagreiðslur til embættismanna.

Á 30. fundi í Sp., 25. jan., var útbýtt:

Fsp. til ríkisstj. um aukagreiðslur til embættismanna [138. mál, 2] (A. 282).

Á 31. fundi í Sp., 26. jan., var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fsp. leyfð með 27 shlj. atkv.

Á 37. og 38. fundi í Sp., 1. og 8. febr., var fsp. tekin til umræðu.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 39. fundi í Sp., 15. febr., var fsp. enn tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Gís Guðmundsson): Herra forseti. Ég hef leyft mér að bera fram við hæstv. ríkisstj. svo hljóðandi fyrirspurn:

„Hverjir embættismenn hafa undanfarin fimm ár hlotið sérstakar greiðslur fyrir undirbúning og samningu lagafrumvarpa, matsgerðir og álitserðir á sérsviði sínu, og hverju hafa numið árlegar greiðslur til hvers þeirra á því tímabili?“

Og í öðru lagi:

„Hverjir embættismenn hafa s. l. fimm ár unnið hliðstæð störf á sérsviði sínu án þess að taka fyrir sérstakrar greiðslur?“

Ástæðan til þess, að slík fsp. er borin fram, er í stuttu máli sú, að um það hefur gengið þrálátur orðrómur, að ýmsir embættismenn ríkisins hafi undanfarin ár þegið ekki óverulegar fjárgreiðslur auk embættislauna fyrir að vinna ákveðin verk í þágu hins opinbera, sé þar stundum og jafnvel oft um að ræða verk á sérsviði þessara embættismanna, verk, sem aðrir sambærilegir embættismenn vinna án sérstakrar þóknunar. Mér er engin launung á því, að mjög hefur á því borið, að einhverjir hinir hæst launuðu embættismenn ríkisins, hæstaréttardómarar, hafa fyrir umtalsverðar aukagreiðslur unnið að matsgerðum, álitserðum ýmiss konar, undirbúningi löggjafar o. fl. Nú hygg ég, að allir geti verið sammála um það, að hinir virðulegu hæstaréttardómarar, sem falið er til varðveislu eitt af fjöreggjum þjóðfélagsins, eigi að hafa góð laun, en það ætti þá jafnframt að vera skýlaus krafa, að þeir væru með öllu óháðir og tækju ekki við öðrum fjárgreiðslum í stórum stíl, hvorki frá ríkisvaldinu né öðrum. Mér virðist, að þetta sé svo almenn og sjálfsögð regla, að um hana ætti naumast að þurfa að deila. Hér er um annað og meira að tefla en fjárgreiðslurnar sjálfar. Ég hef viljað nefna þetta sérstaka dæmi, þó að fsp. sé viðtækari.

Vænti ég svo svara við þessari fyrirspurn.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Ég get ekki varizt því, að mér finnst dálítið einkennilegt snið á tali hv. 8. þm. Reykv. (GilsG) um þessar fyrirspurnir. Hann sagði áðan og sagði enn, að það gengi þrálátur orðrómur um, að opinberum starfsmönnum væri greitt fyrir ýmis störf, sem þeir inntu af höndum í þjónustu ríkisins, umfram þeirra laun. (GilsG: Háar fjárhæðir.) Háar fjárhæðir, já. Þrálátur orðrómur um greiðslur. Það var eins og hv. þm. væri að tala um, að hann hefði orðið áskynja um einhvern glæp, sem hefði verið drýgður, eitthvert furðulegt athæfi, sem ætti sér stað. Nú veit þessi hv. þm. það, og það vita allir hv. þm., að algengt er og hefur verið frá fyrstu tíð, að ef embættismaður, eins og hver annar borgari, vinnur eitthvert starf fyrir það opinbera, sem honum er ekki skylt að vinna sem embættismanni, og vinnur það á öðrum tíma en þeim starfstíma, sem hann leggur ríkinu fram, þá fær hann fyrir það greiðslu eins og hver annar. Það er því algerlega ástæðulaust fyrir hv. þm. að vera með þetta Leitis-Gróu-tal, þetta sífellda stagi um þrálátan orðróm, sem menn hafa orðið varir við í þessu sambandi. Það er blátt áfram móðgandi í garð opinberra starfsmanna að viðhafa þannig ummæli og þannig snið á framkomu sinni eins og hv. þm. hefur haft í sambandi við þessa fsp.

Fsp. er þannig:

„Hverjir embættismenn hafa undanfarin fimm ár notið sérstakrar greiðslu fyrir undirbúning og samningu lagafrumvarpa, matsgerðir og álitserðir á sérsviði sínu, og hverju hafa numið árlegar greiðslur til hvers þeirra á því tímabili?“

Eins og menn heyra, tekur fsp. til þess, hverjir hafi fengið greiðslur fyrir þessi efni á sérsviði sínu. Ég held því fram og kem að því ofur lítið bráðum, að þessi fsp. sé brot á þingsköpunum ekkert síður en sú, sem áðan var rædd, en hún er að því leyti alvarlegra brot, að þessi fsp. er svo óglögg, að henni er ekki hægt að svara. Mat á því, hver störf skuli teljast til sérsviðs embættismanns, er óframkvæmanlegt. Það tekur enginn að sér að skera úr því, hvað sé sérsvið embættismanns í þessu sambandi, enda hvergi nærri ljóst, hvað átt er við með sérsviði.

Upplýsingar um aukagreiðslur til embættismanna, sem reynt væri að byggja á slíkri skiptingu, mundu verða algerlega af handahófi og gefa alveg rangar upplýsingar um greiðslur yfirleitt til starfsmanna ríkisins fyrir störf, sem þeir hafa unnið í þjónustu ríkisins fyrir utan embættisstörf. Og ef það verður dregið í efa af hv. fyrirspyrjanda, að rétt sé, að þetta sé ekki hægt, þá mun ég færa að því nánari ástæður.

Fjmrn. hefur snúið sér til hinna ráðuneytanna út af þessari fyrirspurn og beðið þau um að gefa upplýsingar út af henni fyrir þeirra leyti, og þau hafa ekki talið sér fært að leggja út í að gera mat á því, hvaða greiðslur séu fyrir störf á sérsviði og hverjar ekki. Fyrirspurnin er líka að þessu leyti alveg óskiljanleg. Fjmrn. er hinum ráðuneytunum sammála um þetta, og er svar mitt við þessari fsp. því á þá leið, að hún sé svo óákveðin, að ekki sé hægt að gera sér grein fyrir því, við hvað sé átt með henni, og því ekki hægt að gefa við henni önnur svör en þau að benda á það.

Fyrirspyrjandi (Gils Guðmundsson): Herra forseti. Ég hef nú lítið að þakka hæstv. ráðh. fyrir að þessu sinni. Hann ætlar að smeygja sér gersamlega fram hjá því að svara þessari fsp. og gerir það með hreinum og beinum útúrsmúningum, segir einungis, að þessi fsp. sé brot á reglum um fyrirspurnir, og vildi rökstyðja það á þann veg, að hún væri svo óljóst orðuð, að henni væri þess vegna ekki hægt að svara.

Það er vitanlega lengi hægt að hártoga flesta hluti, en ég hélt þó, að hver meðalgreindur maður skildi, hvað er átt við með sérsviði, þegar talað er um sérsvið embættismanna. Hvað er t. d. sérsvið dómara og lögfræðinga? Hvað er sérsvið biskups? Hvað er sérsvið landlæknis o. s. frv.? Þetta virðist liggja nokkuð ljóst fyrir, enda þótt menn, þegar þeir vilja komast hjá að svara fsp., sem eitthvað koma illa við þá, geti hártogað hlutina, eins og hæstv. ráðh. hefur nú reynt að gera.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Hv. 8. þm. Reykv. sagði, að hann hefði lítið að þakka að þessu sinni, en ég er á allt öðru máli. Ég held, að hann hafi ástæðu til að þakka alveg sérstaklega fyrir þær bendingar, sem ég hef gefið honum um það, hvernig hann á að gera fyrirspurnir samkvæmt þingsköpunum, þannig að hann fái þeim svarað, og það sé alls ekki svo lítills virði fyrir hann, ef hann kynni að geta lært það í dag, hvernig á að gera fsp. til að fá að vita það, sem hann vill vita.

Hér stendur í þingsköpunum, eins og ég gat um áðan raunar í sambandi við fyrri fsp., að fsp. skuli vera skýrar, um afmörkuð atriði og mál. Þessi fsp., sem hér liggur fyrir, er svo óskýr, að það er hægt að skilja hana á hundrað vegu, áreiðanlega, og þess vegna uppfyllir hún alls ekki ákvæði þingskapanna. Það er óhugsandi, að þessi hv. þm. geti ætlað til þess, að stjórnin fari að taka það að sér að skilgreina, hvað sé sérsvið embættismanns í sambandi við greiðslur til embættismanna fyrir störf í mþn., álitsgerðir og annað þvilíkt; það er barnaskapur að hugsa sér, að nokkur stjórnarvöld taki að sér að gera slíka skilgreiningu. Ef hv. þm. þarf að fá upplýsingar um þessi efni, þá er honum alveg vorkunnarlaust að spyrja þannig, að það sé ekkert um að villast, hvað hann vill fá, og þá fyrst, þegar hann hefur gert það, getur hann fundið að því, ef ekki er svarað alveg hreinlega.

Ég vil út af þessu koma fram með nokkrar spurningar út af þessari fsp., sem hér liggur fyrir, alveg af handahófi, en til þess að sýna, hvernig að þessum málum er starfað.

Við skulum taka embættismann, sem jafnframt er lögfræðingur og hafa verið falin setudómastörf. Dómarastarfið er lögfræðilegt, og því mætti telja það sérsvið lögfræðingsins. Er ætlunin, að störf þessa embættismanns í dómsmálinu verði talin störf á hans sérsviði, aðeins af því að hann er lögfræðingur, þó að hann væri setudómari einhvers staðar víðs fjarri, þar sem hann starfar? Sé umræddur embættismaður dómarafulltrúi eða sýslumaður, sýnist nokkru eðlilegra að telja dómarastrarfið í umræddu máli vera starf á hans sérsviði, en þó gæti það auðvitað orkað tvímælis. Hann væri kvaddur til dómssstarfa utan síns lögsagnarumdæmis, og setudómarastrarfið væri vissulega utan hans starfssviðs. Hvað er á sérsviði manns í þessu falli og hvað ekki?

Tökum annað dæmi til þess að sýna, hvílik botnleysa og endaleysa þetta er. Við skulum taka þrjá embættismenn, sem eru skipaðir í sáttanefnd í vinnudeilu. Einn þeirra er starfsmaður í því ráðuneyti, sem fer með vinnumál, en hinir ekki. Ber nú að telja störf þessa starfsmanns unnin á hans sérsviði, þessa manns, sem starfar í því ráðuneyti, sem fer með vinnumál, en hinna ekki, eða hvað á að gera í slíku falli?

Við skulum taka enn fleiri dæmi. Það ris mál út af tollafgreiðslu á vörum t. d. Fjmrn.

Alpt. 1955. D. (75. löggjafarþing).

felur einum fulltrúa sínum, sem jafnframt er lögfræðingur, málflutning í málinu af hálfu ríkissjóðs. Eru störf fulltrúans vegna málflutningsins unnin á hans sérsviði eða eru þau það ekki? Og hvað ætti að segja, ef lögfræðingurinn væri ekki í fjmrn., heldur t. d. í einhverju öðru ráðuneyti, eða ef lögfræðingurinn væri ekki í neinu ráðuneyti, heldur í einhverri starfsgrein hjá ríkinu? Hvað ætti þá að telja í þessu falli? Ef t. d. eitthvert ráðuneyti leitar álits prófessors í lögfræði um tiltekið málefni í þeirri grein lögfræðinnar, sem prófessorinn kennir, er það sérsvið hans? Sennilega. En ef sama prófessor væri falið að undirbúa eða gera álit um lögfræðilegt atriði, sem hann ekki kenndi um í háskólanum, er það þá sérsvið hans eða er það ekki? Sama er um undirbúning lagafrv. Hvernig ætti að meta það? Hvað um það, ef frv. fjallaði um efni, sem ekki væri innan þeirrar greinar lögfræðinnar, sem prófessorinn annaðist kennslu í?

Í lögum eru ákvæði um það, að tilteknar matsgerðir skuli framkvæmdar af hæstaréttardómurum. Mundu slík störf teljast unnin á sérsviði þeirra? Og hvernig ætti að meta, ef slíkt væri ekki ákveðið í lögum, heldur gert að beiðni t. d. einhvers ráðuneytis eða annars aðila? Er það þá á sérsviði þeirra, matsgerðir eða álitsgerðir? Eða tókum t. d. hagfræðing, sem er opinber starfsmaður og gefur upplýsingar nefnd, sem ákveður verðlagsgrundvöll landbúnaðarafurða, lætur henni í té hagfræðilega aðstoð. Er það á hans sérsviði, þótt slíkt falli ekki undir starf hans á nokkurn hátt í þjónustu ríkisins? Hann vinnur í einhverri allt annarri stofnun, en honum er falið að taka þetta saman utan síns starfstima og fær greiðslu fyrir það. Er það á hans sérsviði?

Svona mætti lengi telja. En dæmið um sáttanefndina, sem ég nefndi, kastar skýru ljósi á, hvílíkt handahóf yrði viðhaft, ef farið væri að reyna að gera svona lagaða skiptingu.

Auðvitað er ljóst, að grundvöllurinn að svona fyrirspurn er að reyna að fá aðstöðu til þess að dróttu að vissum embættismönnum, sem taldir yrðu hafa unnið á sérsviði sínu, að þeir hafi í raun og veru haft í frammi sviksamlegt athæfi með því að vinna á sérsviði sínu fyrir aukagreiðslu að starfi, sem þeir hefðu átt að vinna sem embættismenn, og þá vitanlega að koma því á framsæri, svona með hæfilega loðnu orðalagi, að þeir mundu hafa stolið af vinnutíma sínum til þess að vinna þetta verk. Þetta er auðvitað meiningin með því að spyrjast fyrir um, hvað greitt sé fyrir verk á sérsviði manna. Það er meiningin að reyna að fá grundvöll fyrir rógi og aðdróttunum í garð embættismanna, sem hafa verið kvaddir til að vinna aukastörf, ef svo kynni að vera, að stjórnarvöldin teldu, að þau hefðu verið á sérsviði þeirra. Þannig er nú þessi fyrirspurn.

Það er títt, að samning meiri háttar lagaþálka er falin nefndum. Forusta n. er oft falin

þeim embættismönnum, sem hafa nánust kynni og þekkingu af þeim málum, sem nefndirnar eiga að fjalla um. Mætti því ef til vill segja, að þessi nefndarstörf séu á þeirra sérsviði, en stundum og mjög oft eru með í þessu starfi embættismenn úr öðrum starfsgreinum, sem eru líka embættismenn ríkisins, en starfa að fjarskyldari málum daglega, og hér komum við aftur að sama vandanum og sama málinu. Væri þá verið að spyrja aðeins um greiðslur til sumra af þessum nm., eða væri verið að spyrja um greiðslur til allra embættismanna, sem starfað hefðu saman í nefnd, hvaðan úr starfrækslu ríkisins sem þeir væru komnir?

Ég veit, að hv. þm. sjá, að þessi fsp. er ekki þannig, að hægt sé að ætlast til þess, að henni verði svarað með öðru en því að benda á, að hún fær ekki staðizt. Það verður að spyrja skýrara.

Fyrirspyrjandi (Gils Guðmundsson): Herra forseti. Ég hef fulla ástæðu til að bera af mér sakir. Hæstv. ráðh. sagði hér, að þessi fsp. væri vitanlega til þess fram borin að dróttu að vissum embættismönnum, að þeir hafi tekið fé eða reynt að ná sér í fé ófrjálsri hendi, og það ætti að nota slíka fsp. sem þessa sem grundvöll að rógi um ákveðna menn.

Ég vil gersamlega mótmæla þessum tilgátum hæstv. ráðherra og vísa þeim heim til föðurhúsanna. Þetta eru algerlega staðlausir stafir. Það er spurt hér um ákveðin atriði, sem full ástæða er til að fá réttar upplýsingar um. Hins vegar hefur hæstv. ráðh. sýnt það hér, að hann kærir sig ekkert um, að þessar upplýsingar komi fram. Hann um það. Það kann vel að vera, að ég geri aðra tilraun til að fá svör viðvikjandi því, sem ég vildi fá upplýsingar um, en ég get ekki verið að karpa lengur við hæstv. ráðh. um svo augljósan hlut sem það, hvort hagfræði er t. d. sérsvið hagfræðings, lögfræði sérsvið lögfræðings, guðfræði guðfræðings eða þar fram eftir götunum. Þetta hélt ég að hver maður skildi og þyrfti ekki að hártoga, nema hann teldi nauðsyn til bera til þess að sleppa við að svara óþægilegri spurningu.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Ég held, að það sé alveg óþarfi að vera að karpa um þetta. Ég held, að það sé hverjum sæmlega skyni bornum manni ljóst, í hvaða tilgangi svona fsp. er borin fram, þegar talað er um sérsviðið. Til hvers átti að nota þessa skiptingu, þ. e. upplýsingar um þær greiðslur, sem væru á sérsviði hvers og eins? Hver getur verið hugsunin á bak við þetta? Hugsunin á bak við þetta er auðvitað engin önnur en sú að koma því inn hjá mönnum, að af því að þetta sé á sérsviði þessa og þessa starfsmanns, þá hafi hann átt að vinna það án endurgjalds. Það er meiningin. Þá átti hann að vinna það fyrir embættislaun sín og ekki fá fyrir það sérstaklega. (Gripið fram í.) Þetta eru engar hártoganir, því að ef hv. þm. hefði meint eitthvað annað en að fá grundvöll fyrir slíkar ályktanir sem þær, sem ég nefndi áðan og

skal ekki endurtaka, hefði hann alls ekki spurt um sérsvið, heldur hvað greitt væri yfirleitt fyrir slík störf. Nei, sérsviðið þurfti að vera, vegna þess að það átti að koma því á framfæri, að einmitt þessir menn væru sekir menn, þeir væru sekir um að taka greiðslur af ríkinu fyrir verk, sem væri á þeirra sérsviði í embættisþjónustunni, og ályktunin átti auðvitað að vera: sem þeir áttu aldrei að fá neitt fyrir aukalega.

16. Glersteypan.

Á 39. fundi í Sp., 15. febr., var útbýtt:

Fsp. til fjmrh. um lánveitingar Framkvæmda-bankans til Glersteypunnar h/f [154. mál, 1] (A. 374).

Á 40. fundi í Sp., 16. febr., var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Skúli Guðmundsson: Herra forseti. Fyrri fsp. á þskj. 374 er um viðskipti eins ákveðins hlutafélags við einn af bönkunum. Mér finnst ástæða til að benda á það nú þegar, að ég tel nokkuð vafasamt, að það muni hafa þýðingu að bera fram eða leyfa hér á Alþ. slíka fsp. Ég skal raunar ekki fullyrða um það, en mér þykir mjög vafasamt, að stjórnendur bankanna telji sér heimilt eða skylt að svara slíkum fsp. um viðskipti einstakra manna, félaga eða stofnana við bankana. Ég held, að það sé rétt munað, að a. m. k. í lögum og reglum sumra bankastofnana er skýrt fram tekið, að stjórnendum þeirra og starfsmönnum öllum sé bannað að gefa upplýsingar um viðskipti einstakra viðskiptaaðila.

Ég veit ekki, hvort hv. fyrirspyrjandi hefur gert sér þetta ljóst, þegar hann samdi fsp. sína, og hvort það er álit hans, að við þm. munum geta fengið svarað fróðleiksþrá okkar hér á þingi um viðskipti einstakra manna eða stofnana við bankana með því að bera hér fram fyrirspurnir, en ég verð að draga mjög í efa, að slíkar fsp. muni hafa þýðingu eða það muni fást svör við þeim á Alþingi. Vildi ég beina því til hv. fyrirspyrjanda, 2. þm. Reykv., hvort hann teldi ekki ástæðu til að taka þessa fsp. aftur að sinni eða a. m. k. einhverja líði hennar, sem mjög virðist vafasamt að þýði að gera hér fyrirspurnir um.

Jóhann Hafstein: Herra forseti. Ég kvaddi mér hljóðs, og er mikið til það sama, sem ég vildi sagt hafa, og hv. síðasti ræðumaður. Ég tel, að þessi fsp. sé alveg óþingleg og eigi þar af leiðandi ekki að leyfast. Og það er eitt, sem er áreiðanlegt og víst, að sé fsp. eins og þessi talin vera þingleg og leyfð, þá mun það draga fleiri dilka á eftir sér í sambandi við starfsemi bankanna. Að öðru leyti vil ég segja það, að ég tel till. sjálfa meinlausa út af fyrir sig í sambandi við Glersteypuna og mætti vel hér í þingi gefa allar

þær upplýsingar, sem verið er að spyrja um. Það er ekki það, sem skiptir máli í þessu sambandi, heldur hitt, hvort slíkar fsp. almennt um viðskipti bankanna við fyrirtæki sín séu talðar þannig lagaðar, að rétt sé að leyfa þær og svara þeim á þingi.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Ég gerði mér ljóst, þegar ég bar fram þessa fsp., að það mundi ekki þýða að bera fram svona fsp. á Alþ. viðvíkjandi neinum öðrum banka en Framkvæmdabankanum. Það er vitanlegt, að allir aðrir bankar eru þannig skipaðir að lögum, að það er gengið út frá þeim sem svo sjálfstæðum stofnunum undir sérstökum ráðum, kosnum margbrotnum kosningum, að það mundi ekki þýða að koma fram með fyrirspurnir viðvíkjandi öðrum bönkum en Framkvæmdabankanum um þetta. Um Framkvæmdabankann gildir hins vegar alveg sérstök aðstaða. Þau lög, sem ríkið hefur sett um Framkvæmdabankann, eru allt öðruvísi en öll önnur lög um alla aðra banka á Íslandi. Raunverulega, og það kom greinilega fram, þegar sá banki var stofnaður, átti hann nánast að vera ríkisstj. til ráðuneytis í fjárfestingarmálum, og bankinn er svo nátengdur ríkisstjórninni og fjmrn., að það, sem ekki er til í neinum öðrum banka á Íslandi, er ákveðið viðvíkjandi Framkvæmdabankanum, að skrifstofustjóri fjmrn. skuli eiga fast sæti í bankaráði Framkvæmdabankans. Þar að auki er bankaráð Framkvæmdabankans þannig skipað, að þrír menn eru kosnir hlutfallskosningu af Alþingi, sem ekki á sér stað með neitt annað bankaráð. Og það sýnir bezt, hvernig sérstaklega hæstv. fjmrh. og Framsfl. hefur litið á tengsl Alþingis og Framkvæmdabankans, að sjálfur hæstv. fjmrh. er kosinn í bankaráð Framkvæmdabankans af Alþingi, og er — ég veit ekki, hvort hann er formaður bankaráðsins, en þá a. m. k. einn valdamesti maðurinn í því. Fjmrh. eru í 14. gr. heimiluð alveg sérstök afskipti af þeim banka. Enn fremur er í 16. gr. ákveðið um Framkvæmdabankann, þveröfugt við alla aðra banka, svo hljóðandi:

„Bankaráð hefur umsjón með starfsemi bankans. Það tekur, að fengnum tillögum bankastjóra, ákvörðun um lánveitingar og lántökur svo og um kaup og sölu skuldabréfa og hlutabréfa.“

M. ö. o.: Bankaráð Framkvæmdabankans hefur þarna valdið til þess að taka ákvörðun um lánveitingar, sem ekkert annað bankaráð mér vitanlega hefur í öllum ríkisbönkum Íslands. Þvert á móti er mér ekki annað kunnugt en að bankaráðum séu yfirleitt bönnuð afskipti af lánveitingum og bankastjórnir hafi slíkt einir. En bankaráð Framkvæmdabankans, kosið að meiri hluta af Alþingi, hefur þessa sérstöðu, þannig að það er auðséð að öllu leyti, að hugsun löggjafans, þeirra, sem þessi lög sömdu, er sú, að raunverulega sé Framkvæmdabankinn eins konar deild í stjórnarráðinu. Ég vil þess vegna taka það fram, að ég hefði ekki borið fram svona fsp. viðvíkjandi

neinum öðrum banka, og ég tek alveg undir með þeim hv. þm., sem hér hafa talað viðvíkjandi bönkunum almennt, að það mundi ekki þýða að fara fram á svona. Ég skil ákaflega vel, að slíkum fsp. væri neitað. En ég álit, að Framkvæmdabankinn heyri þarna undir allt annað. Hann er raunverulega eins konar ráðuneytisdeild fyrir ríkisstj. og sérstaklega fyrir fjmrn. Og þegar veittar eru, eins og þarna hefur verið gert, a. m. k. á milli 2 og 4 millj. kr. í eitt sérstakt fyrirtæki af þessum Framkvæmdabanka, sem er sérstakur ráðuneytisbanki ríkisstjórnarinnar, þá er ekkert óeðlilegt, þó að við alþm., sem sjálfir höfum barizt á móti þessum lögum, þegar þau voru samþykkt og þegar okkur var sagt, að þessi banki sætti að vera þannig, að þar væri raunverulega bara einn bankastjóri og kannske ein skrifstofustúlka og annars hefði hann ekkert með nein bankalán að gera, komum fram með fyrirspurnir, þar sem slíkir hlutir gerast, eins og nú hafa gerzt viðvíkjandi þessu láni.

Ég vil þess vegna taka það fram einmitt út af því, sem hv. 5. þm. Reykv. sagði hér réttilega, að mín fsp. og svar við henni mundi ekki gefa nein fordæmi viðvíkjandi neinum öðrum bönkum og upplýsingum þar. Mín fsp. byggist á þeirri algeru sérstöðu, sem Framkvæmdabankinn hefur, og þess vegna eru allar mínar fsp. þarna settar fram í fyrsta lagi til fjmrh. sem eins konar fulltrúa ríkisins í þessari hálfgerðu stjórnarráðsdeild, sem Framkvæmdabanki Íslands er.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Allir hv. þm., sem hér hafa talað, virðast vera sammála um, að það eigi ekki að taka upp þann sið að bera hér upp á þingi fyrirspurnir um viðskipti einstakra manna við banka landsins eða einstakra fyrirtækja og sé ekki hægt að hugsa sér, að það séu upplýsingar gefnar hér um þess háttar mál. En hv. 2. þm. Reykv. vill þó halda því fram, að fsp. hans sé eðlileg, vegna þess að það gegni allt öðru máli um Framkvæmdabankann og viðskipti einstaklinga við Framkvæmdabankann en nokkurn annan banka í landinu.

Þetta er auðvitað fullkomin fjarstæða, eins og bezt kom fram af því, sem hv. 2. þm. Reykv. sagði sjálfur. Hann byggði málflutninginn á því, að það væru nánari tengsl á milli Framkvæmdabankans og Alþ. heldur en annarra banka í landinu. Vitanlegt er, að jafnvel þótt svo væri, að það væru nánari tengsl á milli Alþ. eða ríkisvaldsins og eins banka öðrum fremur, þá mundi það ekki skera neitt úr um þetta. Það mundi ekki vera neitt fremur viðeigandi að fara að gefa upplýsingar um skuldaskipti einstakra manna við hann hér fyrir því. En þetta er það, sem hv. 2. þm. Reykv. vill hengja hatt sinn á. Á þetta verður þó enginn hattur hengdur, ef við athugum málið nánar.

Í fyrsta lagi er það um Landsbankann, að öll yfirstjórn hans er kosin af Alþ. Enginn banki landsins er nánar tengdur við Alþ. en Landsbankinn. Landsbankaneftindin er kosin af

Alþ., hún kys bankaráðið — og bankaráðið bankastjórana. Alþ. má því heita yfirstjórn Landsbankans, og enginn banki er eins tengdur þessari stofnun og einmitt Landsbankinn. Það er því alger fjarstæða, að hægt sé að segja, að það eigi að gilda aðrar reglur um einhvern annan banka en Landsbankann, af því að hann sé tengdari ríkisvaldinu en Landsbankinn.

Um Búnaðarbankann er það að segja, að tveir af bankaráðsmönnum — það munu vera þrír bankaráðsmenn í Búnaðarbankanum — eru kosnir af landbúnaðarnefndum Alþ. og einn skipaður af landbrh. Það er ekki hægt að tengja nokkra stofnun fastari böndum við ríkisvaldið en gert er um þessa stofnun. Mundi þó væntanlega engum manni detta í hug, að það gæfi þingmanni rétt til þess að spyrja, hvað Jón Jónsson skuldaði í Búnaðarbankanum og hvaða ástæða væri til þess, að bankastjóranum þar hefði þótt ástæða til að lána Jóni Jónssyni o. s. frv., o. s. frv.

Ég held, að þetta sé alveg nóg til þess að sýna, að þessi fsp. er þannig vaxin, að hana á ekki að leyfa. Verði hún leyfð og verði henni svarað, þá er augljóst mál, að það gefur hvaða þm. sem er rétt til þess að krefjast þess að fá svarað upplýsingum hér á Alþ. um hliðstæð atriði varðandi hvern einstakling eða hvaða fyrirtæki í landinu sem er, í hvaða bankastofnun sem er, a. m. k. þeim bönkum, sem ég hef nefnt.

Einar Olgeirsson: Hæstv. fjmrh. var að reyna að verja það hér, að Framkvæmdabankinn hefði ekki nánari afstöðu til Alþ. en aðrir bankar ríkisins. Vitanlegt er, að þegar ríkið á annað borð með lögum skapar sérstaka banka hér í landinu, þá verður það náttúrulega á einn eða annan hátt alltaf undir stjórn Alþ., sem slíkir bankar verða. Það er óhjákvæmilegt, vegna þess að það er Alþ., sem ræður því, að þessir bankar verða til, og skipar þess vegna með einum eða öðrum hætti þeirra stjórn. En hátturinn er mismunandi. Hæstv. fjmrh. segir, að Landsbankinn sé undir beinni yfirstjórn Alþ. Hann er nú ekki vanur að leggja mikla áherzlu á yfirstjórn Alþingis á Landsbankanum. Það er frekar ég, sem hef orðið að minna á það, að Alþ. gæti einhverju ráðið um, hvað Landsbankinn ákvæði á hinum ýmsu tímum.

Það, sem ég lagði áherzlu á, var, hvernig tengslin eru. Alþ. kys bankanefnd 15 manna, er í sex ár að þessu, fimm menn í hvert skipti með tveggja ára fresti. Síðan kys þessi landsbankanefnd bankaráð, og síðan kys þetta bankaráð bankastjóra. M. ö. o.: Stjórnin á sjálfum Landsbankanum er þannig, að það er fyrst í þriðja lið svo að segja frá Alþingi, sem þeir menn koma til, sem ráða öllum framkvæmdum bankans. Bankaráð í Landsbankanum má, ef ég man rétt, og ég held ég muni það rétt, alls ekki skipta sér af lánveitingum bankans. Það má ákveða hans allsherjarstefnu, en mig minnir, að það megi ekki skipta sér af einstökum lánveitingum.

Hér hins vegar háttar allt öðruvísi, og það er ekki þannig um neinn banka. Þó að bankaráð Búnaðarbankans sé að nokkru leyti kosið af nefndum Alþ., þá hefur bankaráð Búnaðarbankans ekki með það að gera að sjá um útlán. En hvað hefur bankaráð Framkvæmdabankans? Það hefur ekki aðeins, eins og stendur í 16. gr., umsjón með starfsemi bankans. Það tekur, að fengnum tillögum bankastjóra, ákvörðun um lánveitingar og lántökur svo og um kaup og sölu skuldabréfa og hlutabréfa.

Af hverju er þetta haft svona náði? Af hverju er þetta eina bankaráðið, sem getur tekið ákvörðun um lánveitingar, sem hefur bókstaflega valdið til þess, þar sem þeim er annars bannað það? Af því að þegar þessi lög eru sett, þá er gengið út frá því, að þetta bankaráð sé miklu nátengdara en öll önnur bankaráð ríkisvaldinu, ríkisstjórninni og Alþingi. Þess vegna held ég, að ef svona fsp. hefði verið borin fram fyrir þrem árum, þegar lög in um Framkvæmdabankann voru sett, þá hefði þetta þótt eðlilegt. Þá var nefnilega látið í veðri vaka af þeim, sem fyrir bankanum börðust, að þetta ætti raunverulega fyrst og fremst að vera stofnun til ráðuneytis ríkisstjórninni í fjárfestingarmálum, og það var eiginlega gengið út frá því, að það væri svo að segja engin almenn bankastarfsemi, sem þessi banki hefði með höndum, Landsbankinn mundi afgreiða svo að segja öll málin, var þá sagt. Það átti enginn skrifstofukostnaður að vera og ekki neitt.

Það er þess vegna ekkert undarlegt, þó að maður vilji fá úr því skorið, hvernig þessi banki, sem stendur undir sérstakri stjórn fjmrh., sem er tengdur fjmrn. á sérstakan hátt, þessi banki, sem var settur hér í gegn á Alþ. með yfirlýsingum um það, að hann ætti ekki að skipta sér yfirleitt af almennum útlánum, hafi starfað. Það er ekkert undarlegt, þó að við komum fram með fyrirspurnir um slíkt. En mig skal hins vegar ekkert furða, þó að kannske stjórnarliðið hér í hv. Alþ. vilji reyna að hindra upplýsingar um þess háttar. Ég mun þess vegna halda fast við það, að þessari fsp. verði svarað. Það er krafa, sem ég geri í samræmi við þau lög, sem um Framkvæmdabankann voru sett, og þær upplýsingar, sem gefnar voru, þegar hann var stofnaður. Svo verður þingið sjálft að skera úr, hvort það leyfir það eða ekki.

Jóhann Jósefsson: Herra forseti. Það er um þingsköp, af því að deila hefur risið hér upp um það, hvort leyfð skuli fsp. sú, sem hér er til umr. Það er óvanalegt, að slíkur ágreiningur risi upp um það, hvort fyrirspurnir skuli leyfðar, en það er eðlilegt, að það hvarfli að þingmönnum, að fara skuli varlega í þeim efnum að leyfa fyrirspurnir, sem ganga inn á svið, sem að öllum jafnaði eru talin heyrta til einkamála, í þessu tilfelli viðskiptamanna við þann banka, sem um er að ræða. Ég verð satt að segja að játa það, að mér er þetta ekki eins ljóst og vera skyldi. Ég hef heyrt hv. flytjanda till. mæla fyrir henni,

og hef heyrt andmæli hæstv. ráðh. móti henni og fleiri hv. þingmanna. En í þessu sambandi og til þess að gera málið fyrir mitt leyti eitthvað ljósara langar mig til þess að spyrja hæstv. fjmrh., sem er í bankaráði Framkvæmdabankans, tveggja spurninga. Sú fyrri er: Eiga nokkrar lánveitingar sér stað í Framkvæmdabankanum án beinna afskipta bankaráðsins, sem stjórnar þeim banka? Hin spurningin, sem ég ætla að bera fram og ég vona að hæstv. fjmrh. verði svo vingjarnlegur að svara líka, er sú: Er það svo, að t. d. í Landsbankanum fari engar lánveitingar fram án beinna afskipta bankaráðs Landsbankans? Með orðunum beinna afskipta á ég við það, að viðkomandi lánveitingar séu beinlínis bornar undir bankaráð hver fyrir sig.

Svarið við þessum spurningum getur haft talsverð áhrif á það, hvaða hugmynd ég get gert mér um það, hvort þessi fyrirspurn eigi rétt á sér eða ekki.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Vegna þess, sem hv. 2. þm. Reykv. sagði, vil ég taka það fram, að það er ekki rétt, sem hann sagði, að Framkvæmdabankinn standi undir sérstakri stjórn fjmrh. Stjórn þessa banka er þannig sett upp, að það eru þrír kosnir af Alþingi í bankaráðið, einn frá Landsbankanum og loks skrifstofustjórnin í fjmrn. Ástæðan til þess, að ég á sæti í bankaráði Framkvæmdabankans, er sú, að ég hef verið kosinn hér á Alþingi, einn af þremur til þess að eiga sæti í bankaráðinu.

Ég sýndi fram á það hér áðan, að bæði Landsbankinn og Búnaðarbankinn standa beint undir Alþingi og Alþingi kýs beinlínis stjórn beggja þessara stofnana, og þær ráða svo bankastjórnana, og hvort sem bankastjórnir taka ákvarðanir um einstök lán eða bankaráðin, þá er það víst, að með þessu bera þessar stjórnir, sem Alþingi hefur kosið, ábyrgð á málefnum bankanna.

Hv. 2. þm. Reykv. sagði, að hér væri nokkur munur á, þar sem bankaráði Framkvæmdabankans væri ætlað að taka ákvarðanir um sjálfar lánveitingarnar, og það er rétt, og þar með vil ég svara hv. þm. Vestm. (JJós). Eins og lögin segja, ákveður bankaráðið lánveitingarnar. Það er venjan, að bankastjórnin gerir till., og þær eru samþykktar eða felldar í bankaráðinu. Bankaráðið hefur síðasta orðið. Þannig er það ekki í Landsbankanum, og það hélt ég nú sannast að segja, að hv. þm. vissi. En þetta breytir vitanlega ekki neinu um eðli þessa máls, hvort þm. eigi að geta spurt um viðskipti einstakra manna við bankana. Hvers konar hugsanagrautur væri það, ef það ætti að vera ástæða til þess að spyrja og svara um lánsviðskipti einstakra manna við banka, ef menn ákveða lánin, sem kallaðir eru bankaráðsmenn, en ekki við aðra banka, af því að þeir, sem ákvæðu lánin, eru kallaðir bankastjórnar, en samt kosnir af bankaráði, sem kosið er af Alþ? Þetta er eins og hver annar heilagrautur, sem er vitaskuld ekki frambærilegur, enda vitum við, að undirrótin að þessari fyrirspurn er ekkert annað en illkvittni af

hendi hv. 2. þm. Reykv., sem hefur setið um öll tækifæri til þess að ala á tortryggni í garð Framkvæmdabankans. Hann sagði það líka í raun og veru sjálfur áðan berum orðum, því að hann sagði: Er nokkuð einkennilegt við það, að þm., sem voru á móti því að stofna bankann, spyrji um starfrækslu hans?

Það er því alveg augljóst mál, að ef Alþ. leyfir þessa fyrirspurn og henni verður svarað, þá kemur ekki til mála annað en að svara fyrirspurnum um lánveitingar í öðrum bönkum, a. m. k. bönkum, sem eru á vegum ríkisins.

Forseti (Jörð): Ég vil mjög gjarnan óska eftir því, að menn þreyti ekki mjög lengi úr þessu umræður um þetta þingskapaatriði. Ég hygg, að úr þessu græðist ekki svo mjög á því.

Hvað þessa fyrirspurn áhrærir, þá get ég búist við því, að þó að leyfð yrði, þá mundi sá hæstv. ráðh., sem henni bærir að svara, einskorða svar sitt í þessu máli við það, sem hann áltíð að ástæða væri til.

Viðvíkjandi fyrirspurnum yfirleitt má gera ráð fyrir, að það kunni að henda, að í þeim felist atriði, sem ráðh. telur sér ekki fært að svara og eigi ekki að svara, og þá vitaskuld lætur hann það vera, og um það verður hann að ráða. Hann verður að hafa það á sínu valdi. Hins vegar geta verið atriði í sömu fyrirspurninni, sem eru þess eðlis, að hægt er að svara, og þá er ekki svo auðvelt fyrir fram að úrskurða slíkt mál frá. Til dæmis álit ég, að forseti geti undir slíkum kringumstæðum ekki vísað máli frá, svo framarlega sem fyrirspurnirnar í heild eru ekki þess eðlis, að ekki er fært að hans dómi að svara þeim. Þetta verður þess vegna að vera matsatriði.

En Alþ. hefur það í sinni hendi, þegar borið er undir atkvæði, hvort fyrirspurn skuli leyfð eða ekki, hvernig það greiðir atkvæði um slíkt mál. Þar verður hver einstakur hv. þm. að dæma um frá sínu sjónarmiði, hvort fsp. og þá helst annaðhvort mikið til eða kannske jafnvel í heild er þess eðlis, að ekki sé hægt að svara henni nema brjóta að einhverju leyti í bága við þær reglur eða venjur, sem gilda um það efni, sem fsp. hljóðar um. Þess vegna hef ég sett þetta mál á dagskrá og mun leita atkvæða um þessa fsp., sem gerð hefur verið hér að umtalsefni.

En í sambandi við þau fáu orð, sem ég hef sagt um það, skal ég geta þess, að ég get búist við eftir þeirri venju og þeim reglum, sem gilda um það efni, sem fsp. fjallar um, að það sé ekki nema eitt einasta atriði í henni, sem talið væri rétt og skylt að svara, og það er undir 6. lið, þar sem spurt er um, hvernig standi á því, að kaupgjald til verkamanna fyrirtækisins sé ekki greitt lögum samkvæmt.

Gera mætti ráð fyrir, að þessi umkvörtun eða þetta mál kynni að komast út á víðara svið, en vitaskuld hefur ráðh. það í sinni hendi, hvort hann teldi þetta atriði vera þess eðlis, að hann gæti svarað því.

Einar Olgeirsson: Ég er satt að segja ekkert óvanur því, að ráðh. kinoki sér stundum við að svara mínum fyrirspurnum. Það hefur komið fyrir herna áður, að bornar hafa verið fram fyrirspurnir, sem Alp. hefur samþykkt og enginn hefur borið brögður á að væri sjálf-sagt að svara, og ráðherrarnir hafa látið sig hafa það að svara þeim samt ekki.

Hæstv. fjmrh. vildi segja, að Framkvæmda-bankinn heyrði ekki sérstaklega undir fjmrh., hann væri rétt eins og aðrir bankar. Ég ætla að leyfa mér að upplýsa hæstv. fjmrh. um það, ef hann hefur ekki vitað það fram að þessu, að aðrir bankar ríkisins heyra undir banka-málaráðherra, hans sessunaut, að þegar skipt er sér af bönkunum af hálfu ráðherranna, þá er það sérstakur ráðherra, sem hefur með bankana að gera, Landsbankinn, hlutabréfin í Útvegsbankanum og annað slíkt, sem er bankamálaráðherra. En í l. um Framkvæmda-bankann er sérstaklega fram tekið, að fjmrh. skuli hafa afskipti af honum. Í fyrsta lagi stendur í 14. gr.: „Fjmrh. skipar varamann fyrir skrifstofustjóra fjármálaráðuneytisins. Fjmrh. ákveður þóknun til bankaráðsmanna.“ Það stendur í 19. gr., að fjmrh. skuli skipa endurskoðanda. Það stendur í 9. gr., að fjmrh. sé heimilt að ábyrgjast lán og svoleiðis nokkuð og hafa allt samband við bankann viðvíkjandi þeim málum. Það stendur í 11. gr., að Framkvæmdabankinn skuli, ef fjmrh. óskar þess, annast ákveðna hluti fyrir ríkissjóð. Það stendur í 23. gr., að fjmrh. skuli gefa út reglugerð. M. ö. o.: Þessi banki heyrir undir fjmrh., þveröfugt við alla aðra banka ríkisins, sem heyra undir bankamálaráðherra. Svo vill hæstv. fjmrh. halda því áfram að segja, að þessi banki hafi enga sérstöðu og að það sé tóm illkvittni, ef það sé farið að spyrja, — ja, það væri líklega illkvittni, ef ég færi að spyrja og biðja um upplýsingar um það, hvernig vissu fé væri varið úr fjmrh.

Ég verð að segja honum það, að það er ekki til neins að koma fram og slá svona hlutum fram. Þó að ég hafi verið á móti þessum einkabanka fjmrh., þegar hann var settur, þá hef ég sama rétt og aðrir þm. til þess að fylgjast með því og heimta upplýsingar, ef mér finnst það nauðsynlegt, um rekstur þessarar sérstöku stjórnarráðsdeildar. Það má vel vera, að hann og hans lið geti felið hér að taka þessa fsp., en það eru aðrir möguleikar til, sem ég get þá tekið upp. Alp. hefur sinn möguleika, deildir þess, að setja rannsóknarnefndir til þess að rannsaka svona hluti, rannsaka allan rekstur Framkvæmda-bankans, ef hæstv. fjmrh. finnst það betra, og það getur vel verið, að það verði gripið til þess. Ég vona, að hæstv. forsrh. sé ekki hræddur um, að við förum að rannsaka fleiri banka. Og yfirleitt vildi ég óska þess, að hæstv. ríkisstj. væri ofur lítið rólegri. Þó að hún sé að falla, þá þarf hún ekki að láta bera svona mikið á því.

Svo vil ég að síðustu minna á, að í 31. gr. þingskapanna stendur, að eftir að búið

sé að útbýta þskj., eigi forseti á næsta fundi Sp. að bera undir atkvæði umræðulaust, hvort fsp. á listanum skuli leyfð eða ekki. Hér hafa nú orðið umræður, sem hæstv. forseti hefur leyft að vera utan þingskapa, en það er ekki til þess ætlað.

Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Hv. 2. þm. Reykv. (EOL) sagði áðan, að Framkvæmda-bankinn væri undir sérstakri stjórn fjmrh. Ég sagði, að þetta væri ekki, því að ég væri í bankaráðinu sem kosinn fulltrúi Alp. Hv. 2. þm. Reykv. sagði þetta til þess að færa rök að því, að eðlilegt væri að gefa upplýsingar um lánveitingar úr honum, en ekki öðrum bönkum. Það var einn liður röksemdafærslu hjá honum, að af því að þessi banki væri undir sérstakri stjórn fjmrh., væri hann tengdari ríkisvaldinu en aðrir bankar og því ástæða til að gefa upplýsingar um lán úr honum, þótt ekki væri því sama til að dreifa með lánveitingar úr öðrum bönkum.

Það er alveg sama heilasúpan enn. Ef bankinn heyrir undir fjmrh., þá er sjálfsagt að gefa upplýsingar um lánveitingar úr honum, en ef hann heyrir undir bankamálaráðherra, þá kemur slíkt ekki til mála. Þetta er hugsanagangur þessa hv. þm. Það eru ekki tengsl við ríkisvaldið, ef bankinn heyrir stjórnskipulega skoðað undir bankamálaráðherra, að dómi hv. þm., og gefur ekki neina ástæðu til þess, að það megi spyrja um einstakar lánveitingar, heldur aðeins ef bankinn heyrir undir stjórn fjmrh.

Það er auðvitað engin heil brú til í þessu. Ef á að gefa upplýsingar um lánveitingar til einstakra manna úr einum ríkisbanka, þá verður vitanlega að gera það sama um lánveitingar úr öðrum ríkisbönkum. Það er alveg sama, hvernig hv. 2. þm. Reykv. reynir að komast í kringum þetta, það er ekki hægt. Það er ómögulegt að komast í kringum það.

Jón Pálmason: Herra forseti. Ég ætla ekkert að fara að minnst hér á bankamál í þessu sambandi, heldur aðeins segja örfá orð um þingsköp.

Þannig er, að allar götur síðan sú regla var upp tekin hér á Alp. að bera upp fyrirspurnir, hafa allar fyrirspurnir, sem bornar hafa verið fram, verið leyfðar, og hafa þó oft komið fram mjög viðtækar fyrirspurnir, bæði á þessu þingi og áður, sem vafasamt gæti verið um.

Ég fæ ekki séð, að í þessari fsp. sé neitt það, sem geri það óheimilt, að Alp. samþ. að leyfa þessa fsp. En þó að Alp. leyfi eina fsp., þá er þar með ekki neitt um það sagt, hvernig ráðh. eða stjórnin svarar viðkomandi fsp. Ráðherrann eða ríkisstj., hver sem talar fyrir hennar hönd, hefur það auðvitað á valdi sínu. Það er á hans ábyrgð, hvernig hann svarar fyrirspurninni, og ef það er eitthvað ólöglegt við það, sem spurt er um, þá auðvitað sneiðir ráðherrann hjá því, eins og þrúfaldlega hefur komið fram, að svara því atriði. Það er á hans ábyrgð. Hitt hefur

verið alveg föst regla hér fram að þessu að leyfa allar þær fyrirspurnir, sem fram hafa verið bornar.

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. Mér hefur aldrei áskotnast sá heiður að komast í forsetastól á Alp. og á það víst ekki eftir, en mér þykir hlutur Alp. nokkuð lítill gerður af hæstv. núverandi forseta Sp. og hæstv. fyrrverandi forseta Sp. Alp. er ætlað það hlutverk, að það sem viljalaust verkfæri leyfi sérhvern þann ósóma, sem það er beðið um. En svo á ráðherra, sem hv. þm. A-Húnv. (JPálm) a. m. k. ber ekki ofurtraust til, þegar hann er að tala við mig, að ráða, hvernig velsæmi Alp. fer úr höndum, þegar Alp. er búð að afsala sér réttinum. Og það verð ég að segja, að hér er ekki bara verið að tala um það, hvort einum banka beri skylda til að segja já eða nei eða gefa upplýsingar eða ekki, hver hans skylda sé í þessum efnum, heldur hver sé réttur þjóðfélagsþegnsins og af hverju þjóðfélagsþegnsins réttur sé minni, þó að hann sé viðskiptavinur Framkvæmdabankans, en viðskiptavina Landsbankans eða annarra banka.

Ég segi þess vegna, að ég tel þessa fsp. ósæmilega, og tel ósæmilegt af Alp. að afgreiða hana jákvætt, og þakka svo að öðru leyti hæstv. forsetum báðum fyrir verndina, sem þeir gefa okkur hér á Alp., og traustið, sem þeir sýna, og virðinguna, sem þeir bera fyrir Sp. Sérstaklega þykir mér gleðilegt að heyra hv. þm. A-Húnv. treysta miklu betur réttðæmi hæstv. fjmrh. en okkar, sem erum hans flokksbræður á þingi.

Forseti (JörB): Það er gleðilegt að heyra, að hæstv. forsrh. ætlar að gæta sæmdar bæði ríkisstj. og Alp. og vera á verði fyrir því. Það er sízt, að ég vilji lasta það. Hitt hefði ég talið að heyrði forsetum líka til að gæta í nokkru réttðæmis og hrifsa ekki valdið í sínar hendur, án þess að það komi til úrskurðar alpm., þegar það liggur fyrir, að hans skuli leitað.

Um þetta og mörg önnur atriði hygg ég að kunni að vera álitamál, og er þá gott að hafa þann háttinn á, að menn geti notið sín og sins réttðæmis við afgreiðslu slíkra mála. Hvorki ummæli mín né það, sem fram kom í ræðu hv. þm. A-Húnv. (JPálm), var þannig lagað, að hæstv. ríkisstj. mætti ekki vel við una, því að við skírskotuðum til þess, að sá ráðh., sem svara ætti, hlyti að haga sínum svörum eftir eðli málsins; hvort nokkru væri svarað eða litlu, það yrði hann að meta, og tel ég, að það eigi betur við en að forseti, hver sem hann er, á hæpnum forsendum taki í sínar hendur til fulls afgreiðslu mála. (*Gripið fram í:* Hefur nokkur óskað þess hér, að forseti kvæði nokkurn úrskurð upp um þetta?) Það má vera, en ég þóttist taka eftir því, sem hæstv. forsrh. sagði, að hann áteldi forseta, bæði mig sem forseta Sp. nú og fyrrverandi forseta, fyrir að ætlast til þess, að þm. greiddu atkv. um málið.

Nú hefur einn maður kvatt sér hljóðs, en ég vil biðja menn mjög um að hætta þessum umræðum, því að á þeim græðist ekki meira, en atkvgr. fer fram. Ef hv. 1. landsk. (GPB) sættir sig við að taka ekki til máls, þá hefði ég gjarnan kosið það, en annars vil ég ekki brjóta þingmannsrétt á honum, ef hann vill segja nokkur orð.

Leyfis synjað með 27:10 atkv.

17. Verðtrygging sparifjár.

Á 39. fundi í Sp., 15. febr., var útbýtt:
Fsp. til ríkisstj. um verðtryggingu sparifjár
[154. mál, 2] (A. 374).

Á 40. fundi í Sp., 16. febr., var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.
Fsp. leyfð með 33 shlj. atkv.

Á 41. fundi í Sp., 22. febr., var fsp. tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Skúli Guðmundsson): Herra forseti. Þann 5. febr. 1953 var samþykkt á Alp. ályktun um verðtryggingu sparifjár. Með ályktuninni var skorað á ríkisstj. að láta fara fram athugun, svo ýtarlega sem við verður komið, á því, hvort og með hverju móti takast mætti á hagfelldan hátt að tryggja verðgildi þess fjár, sem bankar og sparisjóðir taka til geymslu og ávöxtunar. Á næsta þingi gerðist það í málinu, að hv. 1. landsk. þm. bar fram fsp. um verðtryggingu sparifjár, og þá upplýsti hæstv. viðskmrh. í umr. um fyrirspurnina, þann 18. nóv. 1953, að till. hefði verið send bankanefndinni til athugunar. Næst gerðist það, að ég lagði fram fyrirspurn um málið á síðasta þingi, og var sú fyrirspurn rædd 9. marz 1955. Hæstv. viðskmrh. varð enn fyrir svörum af hálfu stjórnarinnar. Hann viðurkenndi þar, að það væri þýðingarmikið, ef hægt væri að tryggja verðgildi sparifjár, en slíkt væri allmiklum erfiðleikum bundið. Hann skýrði einnig frá því, að bankamálanefndin hefði tekið fram í bréfi um málið, að hún liti svo á, að verðtrygging sparifjár væri mjög þýðingarmikið mál, en bankamálanefndin treysti sér ekki til að skila rökstuddu álitni þá strax, en mundi taka málið fyrir á næstu fundum. Ráðh. ræddi þá einnig nokkuð um svonefnda samvinnunefnd, skipaða af bönkunum, til að undirbúa frekari ráðstafanir til sparifjársofnunar.

Síðan þetta gerðist fyrir tæpu ári, hefur Landsbankinn hafið útgáfu og sölu á vísitölutryggðum verðbréfum samkvæmt heimild í 1. frá síðasta þingi, og mun hann vera búinn að selja slík bréf fyrir nokkrar millj. kr. Það er að vísu gott, að fólki skuli hafa verið gefinn kostur á að kaupa skuldabréf verðtryggð á

þennan hátt, en þó er það alls ekki fullnægjandi lausn á þessu máli, því að aldrei verður nema nokkur hluti af sparifé landsmanna ávaxtaður með því móti. Er því þrátt fyrir þessa verðbréfasölu brýn þörf á athugun á því máli, sem áður nefnd þál. fjallaði um, og framkvæmdum í því efni.

Eins og ég gat um áðan, skýrði hæst. ráðh. frá því, þegar málið var síðast til umr. fyrir tæpu einu ári, að bankanefndin mundi taka það til athugunar á næstu fundum og að samvinnunefnd bankanna hefði verið skipuð til að undirbúa ráðstafanir til sparifjársöfnunar. Mætti því ætla, að eitthvað hefði gerzt í málinu síðan 9. marz s. l., og til þess að leita fréttu af því hef ég borið fram þessa fyrirspurn á þskj. 374.

Viðskmrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Eins og hv. fyrirspyrjandi gat um, er þessi fyrirspurn ekki ný hér í þinginu, og er kannske eðlilegt, að hún sé endurvakin, þar sem með réttu má segja, að ekki hafi neitt fullnægjandi verið gert fram að þessu til þess að verðtryggja sparifé. Tilraunir hafa hins vegar verið gerðar í þá átt. Vil ég minna á nál. sparifjárnefndar, dags. 1. febr. 1955, er var útbýtt til allra hv. þm. til yfirlestrar og athugunar, en nefnd þessa skipaði ég í júní 1954 til þess að athuga, á hvern hátt mætti helst stuðla að aukningu sparifjár og þá vitanlega um leið að tryggja sparifé, því að trygging sparifjársins er vitanlega undirstaðan undir því, að menn vilji eiga sparifé frekar en að koma því í fasteignir. Þessi nefnd skilaði álit 1. febr. 1955, allýtarlegu, þar sem hún bendir á ýmsar leiðir til þess að auka sparifé, og ég tel ekki ástæðu til að vera að lesa upp úr þessu álit hér, vegna þess að það er í höndum allra hv. þm. En ég vil minna á, að eitt af því, sem nefndin benti á, var sala á vísitölutryggðum verðbréfum og að sá þáttur í því, sem sparifjárnefndin minntist á, er þegar kominn í framkvæmd, þótt í litlu sé. Landsbanki Íslands hefur þegar selt milli 8 og 9 millj. kr. í vísitölutryggðum verðbréfum, en eins og kunnugt er, hefur bankinn heimild til að selja samkvæmt lögunum 40 millj. kr. Það er að visu alveg rétt, sem sagt var hér áðan, að þetta eitt út af fyrir sig er ekki fullnægjandi, vegna þess að það verður vitanlega ekki unnt að binda allt sparifé í verðtryggðum vísitölubréfum. Það verður þess vegna fleira að koma til, og er það vitanlega í athugun. Sparifjáraukningin er undirstaðan að öllum framkvæmdum í landinu, og það er þess vegna mjög slæmt, ef sparifé hættir að safnast af þeirri ástæðu, að fólk trúir því ekki, að það borgi sig að eiga sparifé, það rýrni óeðlilega mikið og það sé þess vegna betra að koma fjármagninu í fasteignir. Sú þróun þarf vitanlega að breytast og eitthvað að gera til þess, að það geti orðið.

Hv. fyrirspyrjandi minntist hér áðan á bankamálanefndina, sem ég vitnaði í, bæði á árinu 1953 og í marzmánuði 1955, þegar fsp. í þessu formi var til umræðu. Þá var banka-

málanefndinni send fsp. til umsagnar, vegna þess að viðskmrh. hafði áður sent bankamálanefndinni bréf, þar sem þess var óskað, að hún gerði ýtarlegar till. til þess að tryggja sparifé, en bankamálanefndin svaraði á þá leið, sem hv. fyrirspyrjandi gat um hér áðan, að vegna anna hefðu nm. ekki enn haft tíma til að vinna að þessu máli og gera till. þar um, en að n. hefði að sjálfsögðu áhuga fyrir því, að það gæti orðið sem fyrst.

Það er nú svo, að í þessari bankamálanefnd eru menn, sem eru störfum hlaðnir, enda hefur komið í ljós, að álit frá þessari n. hefur ekki enn legið fyrir. Eg geri ráð fyrir því, að þegar sparifjárnefndin, sem ég skipaði í júní 1954, hafði lokið störfum og það álit, sem hún sendi frá sér, lá fyrir, hafi bankamálanefndin síður talið ástæðu til, að hún legði mikla vinnu í þetta, vegna þess, hversu álit sparifjárnefndarinnar er viðtækt og með öllu óvíst, að bankamálanefndin hefði haft aðstöðu til að koma með fyllri till. eða aðrar og heppilegri till. en felast í þessu álit.

Eg hef gert hér álit sparifjárnefndarinnar að nokkru umtalsefni og getið þess, að bankamálanefndin hefur ekki enn skilað ýtarlegu álit, svo sem hefði mátt vænta. Hins vegar fjallaði nefnd sú, sem ég skipaði sumarið 1954, að nokkru leyti um verðtryggingu sparifjár, svo sem felst í þessu álit, sem ég áðan nefndi. Sú nefnd er þeirrar skoðunar, að rétt sé að gera hið bráðasta tilraun með útgáfu vísitölutryggðra verðbréfa til langs tíma, eins og þegar hefur verið byrjað á. Ekki er hægt að segja fyrir um, hvernig þetta fyrirkomulag muni reynast í framkvæmd, fyrr en það hefur verið reynt, en sú litla byrjun, sem nú hefur verið hafin, sýnist gefa góðar vonir um, að þetta sé heppilegt, og víst er það, að þessi bréf, sem bankinn hafði gefið út, seldust samstundis, 6 millj. fyrsta daginn, sem bréfin voru gefin út.

Þá getur sparifjárnefndin þess, að gengis-trygging eða gulltrygging kæmi einnig til mála, en hún virðist fyrir margra hluta sakir óheppilegri, þar sem gengisbreytingar eru sneggri en aðrar verðbreytingar, og mundi því slíkt fyrirkomulag geta komið mjög þungt niður á lántakendum.

Rökin, sem mæla með vísitölutryggðum verðbréfum, eru m. a. þessi, segir bankamálanefndin:

„Með vísitölutryggingu er leiðrétt það ranglæti, sem ætíð er samfara verðbólgu, að sparifjáreigandinn sé sviptur miklum hluta eignar sinnar, sem síðan lendir í höndum lántakandans. Af reynslu manna á þessu sviði hefur það leitt, að allflestir eru mjög ófúsir til að binda fé til langs tíma, og er því mikill skortur í þjóðfélaginu á fjármagni til fjárfestingar. Þetta viðhorf ætti að breytast, ef fjárhæð verðbréfa væri tryggð með vísitölu. Um lántakandann er það að segja, að hann ætti engu að tapa á þessu fyrirkomulagi nema hinum óréttmæta verðbólguþróða. Skuldir yrðu honum ekki þyngri með þessum hætti á verðgæzlutíma heldur en verið hefði, ef verðlag hefði haldist

stöðugt, þar sem eignir hans og tekjur hækka að sama skapi. Í rauninni gæti hann haft beinan hagnað af þessu fyrirkomulagi, þar sem vextir gætu verið lægri af slíkum lánum en venjulegum lánum með föstum vöxtum.

Það er líklegt, að þetta fyrirkomulag mundi gerbreyta hugarfari lántakenda. Nú er þeim beinn hagur að öllum verðhækkunum, sem verða til þess, að skuldabyrði þeirra léttist. Telja þeir sig því enga hagsmuni hafa af því að hamla á móti verðbólgu, og er það vissulega mjög alvarlegt, þar sem lántakendur eru mikils ráðandi í þjóðfélaginu og miklu áhrifa-meiri en sparifjáreigendur. Ef vísitölulánveitingar yrðu almennar, mundi þetta viðhorf breytast og lántakendur sjá sér engu minni hag í því en aðrir að stuðla að jafnvægi í þjóðarbúskapnum.

Frumskilyrði fyrir því, að hægt sé að halda verðlagi stöðugu, er, að sem flestir sjái, að það sé hagkvæmt fyrir þá sjálfa, ekki síður en þjóðfélagsheldina.

Loks má benda á það, að útgáfa vísitölutryggðra verðbréfa gæti haft mikla þýðingu fyrir líftryggingar, og verður síðar nánar um það rætt.

Í samræmi við þetta álit sparifjárnefndar var veðdeild Landsbankans veitt heimild til þess að gefa út vísitölubundin verðbréf að upphæð allt að 40 millj. kr., samkv. lögum nr. 55 1955, um húsnæðismálastjórn, veðlán til íbúðabygginga og útrýmingu heilsuspillandi íbúða. Hafizt var handa um útgáfu vísitölubréfa samkv. lögum þessum í nóvember s. l. Bréfin bera 5½% vexti og eru dregin út með jöfnum upphæðum á 15 árum. Við útdrátt er grunnupphæð bréfanna greidd eiganda, að viðbætti fullri vísitöluhækkun samkv. vísitölu framfærslukostnaðar frá þeim tíma, er flokkurinn var opnaður, og til októbermánaðar næst á undan útdrætti. Andvirði seldra bréfa er varið til íbúðalána með hliðstæðum kjörum. Sala vísitölubréfanna hófst með útbóði 14. nóv. s. l. Voru þá á boðstólum bréf að upphæð um 6 millj. kr. Salan gekk greiðlega, og gengu bréfin til þurrðar mjög fljótt. Nokkuð magn var boðið út til viðbótar um miðjan desember, og um áramótin nam heildarsala vísitölutryggðra bréfa 8.1 millj. kr. Sala bréfa hefur að mestu legið niðri undanfarnar vikur, en búizt er við því, að allstór upphæð verði boðin út í næsta mánuði. Sú reynsla, sem fengizt hefur, staðfestir, að allmikill áhugi er hjá mörgum sparifjáreigendum að eiga fé sitt í vísitölutryggðum verðbréfum. Útgáfa vísitölubréfa verður hins vegar að haldast í hendur við veitingu vísitölulána, og hefur hún því ekki verið örari en raun ber vitni.

Önnur till. sparifjárnefndar var þess efnis, að bankar og sparisjóðir skyldu koma á fót fastri samvinnunefnd, er skyldi athuga, hvaða aðgerðir skuli hafnar til að efla sparifjár-söfnun, þ. á m. einnig athugun á útgáfu vísitölubréfa og opnun vísitölubundinna sparisjóðsreikninga. Samvinnunefnd þessi var stofnuð 21. maí 1955 og mun hún væntanlega ásamt ýmsu öðru fjalla um verðtryggingu sparifjár.

Alþt. 1955. D. (75. löggjafarþing).

Með útgáfu vísitölutryggðra verðbréfa höfum við stigið fyrsta sporið til að verðtryggja sparifé. Vegna hinnar óhagstæðu þróunar fyrir sparifjáreigendur á s. l. ári er nauðsynlegt að athuga betur, hvort rétt sé að gera frekari ráðstafanir til að vernda sparifjáreigendur, og verður það gert. M. a. er samvinnunefnd bankanna, sem getið er hér um, starfandi og hefur þetta verkefni með höndum.

Fyrirspyrjandi (Skúli Guðmundsson): Ég þakka hæstv. viðskmrh. fyrir það svar, sem hann hefur gefið, en hins vegar tel ég ekki hægt að þakka fyrir framkvæmdina á þál., því að mér virðist, að í þessu efni stöndum við nákvæmlega í sömu sporum og fyrir ári, þegar ég einnig bar fram fsp. á þingi um málið. Hæstv. ráðh. vísaði í nál. frá svonefndri sparifjárnefnd, en þetta álit lá fyrir í fyrra, þegar málið var rætt þá, og hefur þess vegna engan nýjan boðskap að flytja. Í því álit er ekki skýrt frá neinni athugun á því, hvernig megi verðtryggja spariféð, en slík athugun var ríkisstj. falin fyrir þremur árum, eins og ég þegar hef minnt á. Og hæstv. ráðh. viðurkenndi það rétt vera, að þó að mönnum væri nú gefinn kostur á því að kaupa vísitölutryggð verðbréf, þá væri málið ekki leyst nema að nokkru leyti með því, vegna þess að það er ekki hægt að gera ráð fyrir því, að það verði nema nokkur hluti af sparifé landsmanna ávaxtaður á þann hátt.

Við, sem fluttum tillöguna á þinginu 1952 um athugun á möguleikum til að verðtryggja spariféð, lögðum þar til, að ríkisstj. yrði falið að framkvæma eða láta framkvæma þessa rannsókn. Það gerðum við vegna þess, að málið var allvandasamt viðfangs, um leið og það er mjög þýðingarmikið, en aðstaða ríkisstj. til athugunar á málinu er miklu betri en einstakra þingmanna.

Stjórnin sendi bankamálanefndinni málið til meðferðar. Ekki efa ég, að bankamálanefndin sé vel fær til að leysa þetta verkefni, að rannsaka málið, en þó mun hún fyrst og fremst hafa verið skipuð til þess að endurskoða bankalöggjöfina, sem segja má að ekki snerti beint þetta verðtryggingarmál. Ekki hefði síður átt að koma til álita að leita samvinnu við bankana þegar í upphafi, því að telja má víst, að stjórnendur þeirra hafi áhuga á öllum ráðstöfunum, sem verða mættu til að auka sparifjársofnunina.

Nú upplýsir hæstv. ráðh., að enn hafi ekki borizt svör frá bankamálanefndinni, og hann talar um það, að e. t. v. hafi sú n. síður sinnt málinu að undanförunu vegna þeirrar svonefndu sparifjárnefndar, sem skipuð var á sínum tíma. Hvað sem um það er, þá tel ég illt, að málinu skuli ekki hafa verið þokað áleiðis, því að ástandið er nú þannig í efna-hagsmálum hér á landi, að vissulega er þess mikil þörf, ekki síður en áður, að ráðstafanir verði gerðar til að hamla á móti enn vaxandi vantrú manna á gildi peninganna. Þarf ekki að hafa um það mörg orð, því að öllum hv. þm. er það að sjálfsögðu ljóst, hve

óheillavænlegar afleiðingar í okkar efnahagsmálum slík vantrú hefur í för með sér.

Ef engra aðgerða er að vænta frá hæstv. ríkisstj., þá verða auðvitað aðrir, sem áhuga hafa á málinu, að undirbúa lagasetningu um það, þó að aðstaða þeirra sé ekki jafngöð og ríkisstj. til athugunar á þessu máli og til samvinnu við ýmsa opinbera aðila um það. En ég tel illt, að eyðzt hefur langur tími, án þess að hann hafi verið notaður til þess að rannsaka málið og undirbúa framkvæmdir eins og til var ætlað, þegar Alp. samþykkti ályktunina fyrir þremur árum.

Viðskmrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Það eru aðeins örfá orð. — Hv. fyrirsýrjandi er ekki ánægður með það, sem hefur verið gert af hálfu ríkisstj. til þess að tryggja verðgildi sparifjárins. Það er ef til vill leiðinlegt, að hann hefur ætlað til meiri aðgerða en orðið hafa. Eg býst við því, að hann hafi gert sér grein fyrir því, þessi hv. þm., að það er hæðara um þetta að ræða en gera raunhæfar aðgerðir. Við getum verið sammála um, að það sé þörf á því að auka trú almennings á sparifé, auka sparifjáröfnunina og tryggja spariféð, þannig að sparifjáreigandinn verði ekki illa úti. En getum við ekki líka verið sammála um, að þetta er ekki svo auðvelt mál?

Hv. þm. talar um, að langur tími hafi liðið og ekkert hafi gerzt, hér hafi verið samþ. þáttill. og ríkisstjórninni falið að gera eitt-hvað í þessu máli.

Það, sem ríkisstj. gerði, strax eftir að þál. var samþykkt, var að skrifa bankamálanefndinni. Bankamálanefndin á m. a. að endurskoða bankalöggjöfina. Hún á að gera till. um það, hvernig bankastarfsemin í landinu verði bezt rekin og hvernig bankarnir í landinu geti orðið sterkar stofnanir, sem fullnægja sínu verki. Það geta bankarnir því aðeins, að þeir hafi sparifé, fá fjármagn til ávöxtunar og umráða, og því meira munu bankarnir fá sem almenningur er fúsari til að leggja spariféð inn. Þess vegna er það hlutverk bankamálanefndarinnar fyrst og fremst að tryggja það, að bankarnir, sem hún á um leið að semja löggjöf um, fá sparifé. Annars höfum við ekkert við banka að gera. Það var þess vegna grannst hugsað hjá hv. fyrirsýrjanda hér áðan, þegar hann talaði um, að það væri ekki verkefni bankamálanefndarinnar að gera till. um þetta. Vissulega var það, og bankamálanefndin hefur viðurkennt það tvívegis með því að skrifa ríkisstjórninni, að hún vildi vinna að þessu, hefði ekki haft enn nægilegan tíma til þess, en mundi gera það fljótlega. Það hefur dregið úr hömlu, að hún skilaði ályti, ekki af viljaleysi, ekki af hæfileikaleysi þeirra manna, sem í n. eru, heldur vegna þess, að það er ekki svo auðvelt að benda á þau ráð og úrræði, sem koma fyllilega að gagni. Og það væri sannarlega þess vert fyrir hv. fyrirsýrjanda, ef hann geymir inni einhver sérstök ráð, sem mættu tryggja spariféð, að láta það koma í dagsins ljós. Það

er honum áreiðanlega frjálst eins og hverjum öðrum þingmanni.

Eg minnti hér áðan á álit og tillögur sparifjárnefndar, sem ég skipaði. Þessar till. eru allýtarlegar og ýmsar góðar ábendingar í þessum till., sem nú eru árgamlar. Eg benti á, að eitt af því, sem þessi nefnd hafi til meðferðar og benti á, væri komið í framkvæmd, það væri sala visitölutryggðra verðbréfa. Það er stórt spor í þá átt að tryggja sparifé landsmanna, einmitt þetta atriði eitt út af fyrir sig, þótt það sé ekki fullnægjandi. Þessi n. var sett að tilstuðlan ríkisstj., og það álit, sem fyrir liggur frá henni, að tilstuðlan hennar. Það er þess vegna ekki hægt að segja, að ríkisstj. hafi ekkert gert í þessu efni, þótt segja megum um leið, að það sé kannske ekki fullnægjandi og það sé ekki enn búið að gera það, sem ætlað er til, og það, sem við teljum að eigi að gera. Það er í athugun hjá samvinnunefnd bankanna. Enginn skyldi efa, að bankarnir og þeir, sem þeim stjórna, hafi ekki áhuga á því að gera ráðstafanir til þess að auka trú almennings á sparifjáreign.

Eg geri ráð fyrir því, að samvinnunefndin komi áður en langt liður með tillögum í þessu efni. Hún er að vinna að því og fleiri aðilar. Eins og ég sagði hér áðan, er ástæðulaust annað en að ætla, að svör komi við þessu, áður en langt liður, því að að þessu er unnið, en vegna þess að þetta er erfitt mál, hefur þetta dregið og er ekki komið lengra áleiðis.

Eg hygg, að ef menn líta á þessi mál með raunhæfum skilningi, þá séu menn sammála um, að það þurfi ýmislegt að gera í þessu efni, það sé nauðsynlegt í sambandi við okkar efnahagsmál að auka trú almennings á sparifé, að stöðva verðbólguna, sem við höfum verið að glíma við undanfarið, og gera þær ráðstafanir, sem hugsanlegar eru til þess, — segja: Hingað og ekki lengra með dýrtíðina. Við höfum orðið að horfa á það síðustu mánuðina, að dýrtíðin hefur hækkað nokkuð, og eru það afleiðingar af öðru, sem á undan var komið. En ef menn væru nú samtaka um að stöðva dýrtíðina, þá gæti tiltrú almennings á peningunum farið aftur vaxandi og sparifé í bönkunum aukizt að nýju og skapazt sterkari grundvöllur undir þær framkvæmdir, sem unnið er að og þurfa að koma fljótt.

18. Yfirljósmóðurstarf.

Á 42. fundi í Sp., 29. febr., var útbýtt:

Fsp. til heilbrmrh. um veitingu yfirljósmóðurstarfs við fæðingardeild landsspítalans [170. mál] (A. 422).

Á 43. fundi í Sp., 1. marz, var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fsp. leyfð með 27 shlj. atkv.

Á 44. fundi í Sp., 7. marz, var fsp. tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Gylfi P. Gíslason): Herra forseti. Í desember s. l. auglýsti heilbrmrn. laust til umsóknar yfirljósmóðurstarf við fæðingardeild landsspítalans. Nú nýlega veitti ráðherrann þetta starf. Í sambandi við þá veitingu bar það til, sem var alger nýlunda, að ráðh. veitti starfið gegn einróma tillögum deildarlæknis fæðingardeildarinnar og stjórnarnefndar ríkisspítalanna.

Mér er ekki kunnugt um, að slíkt hafi gerzt áður, þegar um hliðstæð störf hefur verið að ræða, að ráðh. hafi talið sig dómberari um það, hver gegna skuli störfum við sjúkrahús landsins, en þeir yfirmenn, sem eiga að bera ábyrgð á störfum hlutaðeigandi undirmanna. Hér er því um stefnumál að ræða. Hér er horfið inn á nýja braut að því er snertir ráðningu við sjúkrahús landsins, og hef ég þess vegna séð ástæðu til að gera málið að umtalsefni á þessum vettvangi og leita eftir rökum hæstv. heilbrmrh. fyrir þessari ráðstöfun hans.

Ég hygg, að bezta skýringin á málinu sé sú, að ég — með leyfi hæstv. forseta — lesi bréf yfirlæknis fæðingardeildarinnar, Péturs H. J. Jakobssonar, til stjórnarnefndar ríkisspítalanna, en hún hafði beðið hann að segja álit sitt á þeim þremur umsóknum, sem bárust. Bréfið hljóðar þannig:

„Þann 4. febr. 1956 voru mér sendar til umsagnar þrjár umsóknir um stöðu yfirljósmóður við fæðingardeildina. Umsækjendur eru allar útskrifaðar frá ljósmæðraskóla Íslands og enn fremur frá Jordmoderskolen på Rigshospitalets fødeafdeling B i Kaupmannahöfn. Allar hafa þær starfað árum saman við ljósmóðurstörf, og bera þess vitni umsóknir og fylgiskjöl sem hér segir:

1) Frú Bjarnfríður Einarsdóttir, Langholtsvegi 135, Reykjavík. Hún gefur ekki upp aldur og ekki heldur hvenær hún hóf ljósmóðurstörf. Umsókninni fylgja engin meðmæli né fylgiskjöl.

2) Ungfrú Guðrún Magnúsdóttir, Gautaborg, Svíþjóð. Hún er 37 ára gömul og lauk námi við húsmæðraskólann á Hallormsstað, áður en hún lauk námi í ljósmæðraskóla Íslands 1945 með 1. einkunn. Síðan starfaði hún við fæðingardeild landsspítalans sem aðstoðarljósmóðir, þangað til hún sigldi til Noregs og Danmerkur 1949 og stundaði þar framhaldsnám í upp undir eitt ár. Var hún þá fjóra mánuði á Rigshospitalets fødeafdeling A á sérstöku námskeiði við stundun sængurkvenna og barna. Síðan starfaði ungfrú Guðrún í fjögur ár sem aðstoðarljósmóðir við nýju fæðingardeildina, en sigldi þá aftur til Danmerkur og starfaði sem ljósmóðir í 11 mánuði á Fröken Rogves fødeklinik i Kaupmannahöfn. Loksins stundaði hún í eitt ár nám við danska ljósmæðraskólann og lauk þar fullnaðarprófi 27. sept. 1955 með 1. ágætiseinkunn. Undanfarna tvo mánuði hefur hún síðan starfað við Sahlgrenska sjukhuset i Gautaborg.

3) Ungfrú Magnea G. Guðnadóttir, Reykja-

vík. Hún er 33 ára gömul og lauk námi við húsmæðraskólann í Staðarfelli og héraðsskólann á Laugarvatni, áður en hún hóf nám í ljósmæðraskóla Íslands 1945. Fullnaðarprófi lauk hún þaðan 1946 með 1. einkunn. Eftir það var hún umdæmisljósmóðir í Austur-Landeyjahrepp í sex ár eða þangað til vorið 1952, að hún sigldi til Danmerkur. Starfaði hún þar sem ljósmóðir í sjö mánuði á Fröken Fiehns fødeklinik i Kaupmannahöfn, og síðan stundaði hún nám á danska ljósmæðraskólanum í marz og apríl 1953, en sama haust hóf hún eins árs nám á sama skóla og lauk þaðan fullnaðarprófi 28. sept. 1954 með 1. einkunn. Enn stundaði hún þar nám áfram í tvo mánuði og starfaði síðan í fjóra mánuði sem ljósmóðir við fæðingardeild Sundsvalls-lasarett i Svíþjóð. Loksins kynnti ungfrú Magnea sér störf og fræðslu ljósmæðra í Finnlandi um eins mánaðar tíma. Undanfarna átta mánuði hefur hún starfað sem aðstoðarljósmóðir við fæðingardeild landsspítalans.

Samkvæmt því, sem fyrr er ritað, get ég ekki séð, að frú Bjarnfríður geti gegnt yfirljósmóðurstörfum. Ungfrú Magnea Guðnadóttir hefur að undanteknum sínum námstíma ekkert unnið hérlandis á fæðingardeild nema undanfarna átta mánuði, og erlendis hefur hún mun skemmri starfstíma en ungfrú Guðrún Magnúsdóttir. Það þarf mikla reynslu til þess að taka að sér umsvifamikið starf á deild með hátt á annað þúsund fæðingar. Ungfrú Guðrún hefur nú starfað árum saman hér á deildinni með sérstakri samvizkusemi og öðlazz mikla reynslu í starfi sínu. Hún hefur 1. ágætiseinkunn frá danska ljósmæðraskólanum og hefur fengið sérstök meðmæli frá prófessor Brandstrup. Hún er sérstaklega vel liðin af öllu starfsfólki deildarinnar og einkar traust til samstarfs og samvinnuþýð. Eg vil eindregið leggja til, að ungfrú Guðrúnu Magnúsdóttur verði veitt yfirljósmóðurstaðan.

Virðingarfyllt.

Pétur H. J. Jakobsson.“

Samkv. þessu gerði stjórnarnefnd ríkisspítalanna einróma að tillögu sinni, að ungfrú Guðrúnu Magnúsdóttur yrði veitt staðan. Engu að síður veitti hæstv. heilbrmrh. Magneu G. Guðnadóttur stöðuna nú nýlega. Hér er um tvo umsækjendur að ræða fyrst og fremst. Út frá hvaða sjónarmiðum ætti nú að meta hæfni umsækjendanna til að gegna starfinu?

Við skulum segja, að fyrst beri að líta á starfstímann. Önnur, ungfrú Magnea, hefur átta mánaða starfstíma við fæðingardeild hérlandis. Ungfrú Guðrún hefur átta ára starfstíma. Engu að síður er ungfrú Magneu veitt staðan. Í öðru lagi er um að ræða reynsluna, sem þær hafa til að gegna starfinu. Um hana er það að segja, að ungfrú Magnea var sex ár yfirljósmóðir í Austur-Landeyjahreppi. Samkv. skýrslu hagstofunnar fæddust á þessum sex árum í allri Bergþórshvolssókn 47 börn, en Austur-Landeyjaumdæmi, sem var hennar umdæmi, er ekki öll sóknin, enda fékkst hún jafnframt við barnakennslu full tvö ár af þeim sex árum, sem hún gegndi yfirljós-

móðurstarfinu. Sum árin fæddust aðeins fjögur börn í allri Bergþórshvolssókn. Á sömu sex árum fæddust 8430 börn á landsspítalanum, en þar var Guðrún ekki aðeins í sex ár, heldur í átta ár. Þannig er samanburðurinn á reynslu þessara tveggja kvenna.

Þá mætti enn fremur líta á próf þeirra. Þær hafa lokið hliðstæðum prófum, þó með þeim mun, að Guðrún hefur hlotið ágætiseinkunn á ljósmæðraskólanum í Kaupmannahöfn, en það kemur mjög sjaldan fyrir við þá stofnun, enda hefur hún hlotið alveg sérstök meðmæli prófessors Brandstrups, sem ég hef hér einnig afrit af.

Að síðustu mætti svo um það spyrja, hver hefði fullkomnust meðmæli. Það leikur ekki á tveim tungum, að meðmælin með Guðrúnu eru fullkomin. Þau eru eindregin frá yfirlækni deildarinnar, þau eru eindregin frá stjórnarnefnd ríkisspítalanna, auk þess sem hún hefur meðmæli frá þeim erlendum aðilum, sem hún nú starfar hjá.

Ég get því ekki annað séð en að hér hafi veitingarvaldinu verið misbeitt og það ekki óverulega. Þar sem hér er um að ræða nýmæli á því sviði, sem hér um ræðir, taldi ég rétt að fá að heyra rök hæstv. ráðherra fyrir gerð hans í þessu máli.

Viðskmrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Við getum öll verið ánægð, ef réttlætinu er fullnægt, og ég efast ekki um, að hv. fyrirspyrjandi hefur það helzt í huga. En ég vil segja, að það mætti vekja hér upp marga drauga, ef farið væri að rifja upp og athuga allar embættaveitingar í landinu, frá því að við öðluðumst sjálfstæði. Það gæti meira að segja verið, að þessi hv. fyrirspyrjandi gæti höggvið nokkuð nærri sjálfum sér eða sínum flokksbræðrum.

Hins vegar hlýtur svo að vera, úr því að ákveðið er í lögum, að ráðherra hafi veitingarvaldið, að hann hafi það vald til þess að meta og vega, hver á að fá starfið. Ég álit, að það sé skylda ráðherra að veita ekki starf öðrum en þeim, sem er talinn hæfur til starfsins af sérfróðum mönnum, sem spurðir eru ráða.

Um starfið, sem hér er spurt um, var um þrjá umsækjendur að ræða. Stjórnarnefnd ríkisspítalanna var spurð, deildarlæknir fæðingardeildarinnar var spurður, og landlæknir, sem er formaður stjórnarnefndarinnar, var þess vegna einnig spurður.

Hv. fyrirspyrjandi las hér upp bréf frá deildarlækninum, Péttri Jakobssyni. Læknirinn telur, að einn umsækjandinn komi ekki til greina, en tveir umsækjendurnir séu þannig, að milli þeirra megi velja. Hins vegar telur deildarlæknirinn, að hann mæli eindregið með öðrum umsækjandanum fremur, vegna þess, hversu vel hann þekkir hana, vegna þess, hversu lengi hún hafi unnið á fæðingardeild landsspítalans, og einnig vegna þess, að þessi stúlka hafi kynnt sig vel og ágætlega í öllum sínum störfum og hafi hin ágætustu meðmæli. Það er fjarri mér að vera að kasta nokkurri

rýrð á þann umsækjanda, á þá stúlku, sem hafði öll meðmæli í fyllsta lagi. En það hafði einnig sú stúlka, sem fékk starfið. Pétur Jakobsson deildarlæknir telur hana hæfa. Ég hef rétt við deildarlækninn um þetta, og ég vissi vel, hvað ég var að gera, þegar ég veitti þetta starf. Ég vissi vel, að stúlkan var hæf og að deildarlæknirinn gat vel sætt sig við að vinna með þessari stúlku, þótt hann hefði kosið hina frekar, vegna þess að hann þekkti hana betur.

Það er talað um langan starfstíma hjá frk. Guðrúnu Magnúsdóttur. Það er rétt, hún hefur langan og lengri starfstíma á landsspítalanum en frk. Magnea. En hún hefur ekki lengri starfstíma alls. Frk. Magnea hefur unnið annars staðar, og hún hefur það fram yfir Guðrúnu, að hún hefur verið sjálfstæð ljósmóðir og þurft að vinna verkin á eigin ábyrgð í sex ár, enda þótt fæðingar í sveit séu færri en á fæðingardeild landsspítalans. Ég ætla, að ljósmæður í sveitum, sem verða að treysta á sjálfar sig, þar sem oft er erfitt að ná í lækni og ekki fyrr en seint, öðlist nokkra reynslu fram yfir hinar, sem alltaf eru við hlið læknisins.

Ég tel, — það er kannske ljótt að segja það, — að það sé hræsni að vera að tala um, að hér hafi veitingarvaldinu verið misbeitt, að hér hafi verið brotin regla, að hér hafi verið farið inn á einhverja nýja braut, sem áður er óþekkt. Þetta er skinhelgi, þetta er hræsni. Þessi hv. þm. veit betur, hvað hefur tíðkæzt í embættaveitingum hér á landi undanfarið. Og það er alveg víst, að ráðherra hefur veitingarvaldið. Ef ráðherra verður alltaf að fara eftir því, sem þeir, sem aðspurðir eru um meðmæli, helzt leggja til, þá er veitingarvaldið raunverulega ekki hjá ráðherra. Veitingarvaldið er ekki hjá heilbrmrh., ef hann verður að fara eftir tillögum stjórnarnefndar ríkisspítalanna og landlæknis. Ráðh. verður að ganga úr skugga um, að hann skipi ekki í starfið annan en þann, sem er hæfur og getur gegnt því vel og fullkomlega. Og þannig er þessi kona, sem hefur fengið yfirljósmóðurstöðuna við fæðingardeild landsspítalans.

Hv. fyrirspyrjandi var að tala um meðmælin hér áðan, að meðmælin, sem frk. Guðrún Magnúsdóttir hefði, væru miklu fullkonnari en þau meðmæli, sem frk. Magnea hefur. Báðar þessar stúlkur hafa hin fullkomnustu meðmæli, þrýðileg meðmæli. Ég nenni ekki að lesa þau upp, en þau eru ekki færri hjá frk. Magneu, og þau eru ekki lakari.

Ég ætla, að það sé ástæðulaust að hafa þessi orð öllu fleiri. En í sambandi við 3. lið fsp. má geta þess, að í sambandi við landsspítalann hafa ráðherrar yfirleitt ekki veitt mörg embætti. Ráðherra hefur aðeins fjallað um fáar starfsmannaráðningar við ríkisspítalana. Yfirlæknisstörfin, sem um leið eru prófessorstörf, veitir menntmrh., sbr. Eysteinn Jónsson núverandi fjmrh., sem veitti yfirlæknisstarf við lyflæknisdeildina 1947. Það getur vel verið, að hann hafi farið nákvæmlega eftir tillögum háskólaráðsins, ég man það ekki. Það mætti kannske líka tala um veitingu prófessors-

embættisins fyrir styrjöldina, sem Haraldur Guðmundsson veitti. Það getur vel verið, að hann hafi farið þar eftir álit meiri hluta þeirrar n., sem mælti með embættinu. Hv. fyrirspyrjandi getur rannsakað það í bókum sínum. Annars verð ég að segja, að síðan ég varð ráðherra, hef ég veitt mörg embætti, og það hefur gengið árekstraliðið. Samvinna milli mín og landlæknis hefur yfirleitt verið góð. Ég man þó, að í sambandi við héraðslækninn á Selfossi fór ég alveg gegn tillögum landlæknis, og hv. 1. landsk. sá ekki ástæðu til þess að gera fsp. til mín út af því.

Ég held, að ég hafi þessi orð ekki fleiri. Ég tel, að það sé vel, að frk. Magneu hafi verið veitt yfirljósmóðurstaðan við fæðingardeild landsspítalans, enda þótt hinn umsækjandinn, frk. Guðrún Magnúsdóttir, hefði að sjálfsögðu einnig verið ágæt.

Fyrirspyrjandi (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Ég þakka hæstv. ráðh. fyrir svör hans við fsp. minni, þó að ég viðurkenni með engu móti, að hann hafi réttlætt þessa ráðstöfun sína í ræðu sinni eða flutt fram rök fyrir henni.

Ég sagði áðan, að ég hefði hreyft málinu vegna þess, að hér væri um nýmæli að ræða, og það staðfesti hæstv. ráðherra. Það hefur ekki komið fyrir áður, að ráðherra hafi gripið þannig inn á starfsvið yfirlæknanna við ríkisspítalana að „skikka“ þeim aðstoðarmenn. Hingað til hefur það verið talið sjálfsgætt og er líka sjálfsgætt, að yfirlæknar spítalanna fái að ráða starfsfólki sínu. Þeir eiga að bera ábyrgð á störfum þess, og þeir eru dómberastir um, hverjir eru hæfastir til þess að gegna störfunum. Það er ekki hæstv. heilbrmhr., sem vakinn er upp á nóttunni, ef vandræði ber að höndum á spítölunum, svo að ég noti orð, sem hann mun sjálfur hafa heyrt af hálfu þeirra manna, sem hlut eiga að máli þarna. Það eru yfirlæknarnir, og það eru þeir, sem verða að bera ábyrgð á því starfsfólki, sem þar er starfandi, en ekki ráðherrann. Það er þessi regla, sem nú virðist eiga að fara að breyta, og það er þess vegna ástæða til að stinga við fótum. Ráðherrann lagði áherzlu á, að hann hefði veitingarvaldið. Um þessi störf hefur það hingað til verið form eitt, að ráðherra hefur skrifað undir veitingarbréfið til æðstu starfa á spítölunum. Það hefur aldrei komið fyrir og engum dottið í hug, að það gæti komið fyrir, að ráðherra sendi inn á ríkisspítalana annað starfsfólk en það, sem yfirlæknar óskuðu eftir að þangað kæmi.

Hæstv. ráðh. lagði áherzlu á, að honum bæri ekki skylda til annars en að veita störfin þeim, sem væru hæfir. Ég vil segja: Honum ber skylda til að veita þau þeim, sem eru hæfastir. Í þessu máli getur engum manni með heilbrigða dómgreind blandast hugur um, að af þeim tveimur, sem til greina komu, var ungfrú Guðrún miklu hæfari en sú, sem veitt var starfið, hvort sem lítið er á starfstíma, reynslu, próf eða meðmæli. Ráðherrann leggur áherzlu á vald sitt í þessu sambandi. Hann gleymir

því, að honum ber skylda til að sjá svo um, að þau störf, sem undir hann heyra, hljóti þeir, sem eru hæfastir til að gegna þeim, að þeir, sem eru hæfastir, séu ekki sniðgengnir við veitinguna, því að hvernig á annars að tryggja, að þeir, sem hæfastir eru, haldi áfram að búa sig undir störfun, ef þeir geta átt von á því líkri meðferð eins og hæfasti umsækjandinn hefur hér ómótmælanlega orðið að sæta?

Hæstv. ráðh. segir, að yfirlæknirinn hafi talið ungfrú Magneu hæfa. Um það hefur yfirlæknirinn ekkert sagt í umsögn sinni. Hann hefur aðeins sagt, að hún hafi tilskilin próf. Jafnvel þó að hún væri hæf, sem ég skal ekki draga í efa, þá er það ekki mergurinn málsins, heldur hitt, að um starfið sótti önnur kona, sem var ómótmælanlega hæfari.

Ráðherrann sagði, að sú, sem starfið fékk, hefði unnið sjálfstæð störf. Ég gat þess áðan, að hennar sjálfstæðu störf voru þó ekki meiri en það, að hún stundaði í full tvö ár algerlega óskilytt starf, barnakennarastarf. Hverjum dettur í hug að meta sjálfstæðu ljósmóðurstörf við fæðingu 35–40 barna til jafns við það að vera starfandi yfirljósmóðir á landsspítalanum, þar sem á sama tímabili fæðast hátt á níunda þúsund barna?

Ég vísa því alveg á bug þeim ummælum hæstv. ráðh., að það hafi verið of stór orð af minni hálfu að segja, að veitingarvaldinu hafi hér verið misbeitt. Það hefur ekkert komið fram, sem hrekur þá umsögn mína. Því hefur verið misbeitt, og það er alvarlegt, ef það táknar upphaf þess, að ráðherra ætli sér að halda áfram að „skikka“ yfirmönnum deildanna á ríkisspítölunum starfsmenn þeirra. Það er alvarlegt, ef það ástand skapast, að yfirmennirnir treysta sér ekki til þess að bera ábyrgð á störfum undirmannanna. Það er annað, þó að deila hefjist um störf sjálfrar yfirmannanna, því að segja má, að þeir starfi á ábyrgð ráðherra, á ábyrgð sjálfrar heilbrigðisstjórnarinnar. En þegar deilur hefjast um starfsemi undirmannanna á spítölunum, sem starfa á ábyrgð yfirmannanna, þá er það alvarlegt, ef yfirmönnum hafa verið sendir undirmenn, sem þeir vilja ekki og geta ekki borið ábyrgð á.

Viðskmrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Það er ekki ástæða til að svara hv. fyrirspyrjanda, því að það, sem hann sagði núna, var heldur kraftlítið. Undrar mig ekki, þó að það hafi heldur dregið af honum í seinni ræðunni frá því er hann byrjaði.

Það er alveg ljóst, að þessi fsp. hans var með öllu ástæðulaus. Þeir, sem kynna sér þessi mál, og það hefur fyrirspyrjandi gert nokkuð með því að lesa umsögn yfirlæknisins um umsækjendurna, sannfærast um, að báðar þessar konur eru hæfar til starfsins. Og það er ekki rétt, sem hv. fyrirspyrjandi sagði hér áðan, að deildarlæknirinn hafi ekkert sagt um það, hvort frk. Magnea væri hæf. Hann segir: „Einn umsækjendanna er ekki hæfur.“ Þar af leiðir, að hinar tvær eru hæfar. Þetta

er tilraun til að snúa út úr og leggja aðra meiningu í það, sem deildarlæknirinn hefur sagt, heldur en hann gerði, og ég sé ekki, að vegur þessa hv. þm. vaxi nokkurn hlut við það. Hann vex ekki heldur við það að fullyrða hér, að deildarlæknirinn vilji ekki bera ábyrgð á gerðum þessarar stúlku, sem nú hefur fengið yfirljósmóðurstarfið. Hann vex ekki við það, vegna þess að hér fer hann algerlega með rangt mál. Ég hef rætt við deildarlækninn um þetta, og veit vel, að það er komin fullkomin samvinna á milli hans og þessarar ljósmóður. Fullyrðingar út í bláinn, rakalausar, til þess eins að koma illu af stað, hafa ekkert að þýða. Það er virðingarvert, ef menn vilja leggja eitthvað á sig til þess að fá fullkomið réttlæti, ef einhverjum hefur verið gert rangt til. En mér dettur ekki í hug, að það sé aðeins það, sem vakir fyrir hv. fyrirspyrjanda, vegna þess að ég veit, að hann þekkir svo vel okkar stjórnmálasögu, að hann veit, að hér hafa hlutir gerzt á borð við þetta á undanförunum árum, og ætla ég ekki að lá fyrrverandi ráðherra, þótt þeir hafi gert margt svipað því, sem ég gerði með því að veita þetta embætti.

Ég sé svo ekki ástæðu til að segja meira um þetta, en vil taka það fram, að ég hef alltaf fyrirlitningu á hræsninni.

19. Jarðhiti.

Á 44. fundi í Sp., 7. marz, var útbýtt:

Fsp. til landbrh. um rannsókn jarðhita og undirbúning löggjafar um hagnýtingu hans [179. mál] (A. 451).

Á 45. fundi í Sp., 8. marz, var fsp. tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fsp. leyfð með 33 shlj. atkv.

Á 48. fundi í Sp., 21. marz, var fsp. tekin til umræðu.

Fyrirspyrjandi (Magnús Jónsson): Herra forseti. Ég hef leyft mér að bera hér fram á þskj. 451 fsp. til hæstv. landbrh. þess efnis, hversu langt séu á veg komnar rannsóknir á jarðhitasvæðum og notkun jarðhita, og enn fremur, hvenær verði lokið undirbúningi heildarlöggjafar um hagnýtingu jarðhitans.

Tilfni þessarar fsp. er í fáum orðum það, að samþykkt var á Alþingi 4. febr. 1953 þáttill. frá okkur nokkrum þm. Sjálfstfl., sem þannig hljóðaði, með leyfi hæstv. forseta:

„Alþingi ályktar að fela ríkisstj. að láta hraða sem mest rannsókn á því, hvernig jarðhiti hér á landi verði bezt hagnýttur, bæði til upphitunar, orkuframleiðslu, ræktunar og iðnaðar. Skal lögð áherzla á, að gerðar verði áætlanir um nýtingu jarðhitans á sem flestum stöðum á landinu, þannig að hann verði sem mestum hluta þjóðarinnar að gagni. Jafnframt

er ríkisstj. falið að undirbúa heildarlöggjöf um hagnýtingu jarðhitans, þar sem m. a. verði kveðið á um hlutdeild ríkissjóðs í kostnaði við hitaveitur, gufuorkuver og aðra nýtingu jarðhita. Skal löggjöf þessi við það miðuð, að bæjar- og sveitarfélögum, einstaklingum og félagssamtökum þeirra verði gert kleift að hagnýta þessar auðlindir íslenskrar náttúru.“

Þál. þessi er æði yfirgripsmikil. Hún er í meginatriðum tvíþætt. Annars vegar er það, að hraðað verði sem mest þeim rannsóknum, sem byrjað hafi verið á á jarðhitasvæðum landsins, og jafnframt haldið áfram athugunum á því, til hvers nota hægt væri að nota þessar mikilvægu orkulindir íslenskrar náttúru, en svo sem öllum hv. þm. er kunnugt, er jarðhitinn einhver dýrmætasta orkulind, sem Íslendingar eiga í sínu landi. Í annan stað er svo gert ráð fyrir því, að unnið verði að setningu heildarlöggjafar um hagnýtingu jarðhitans. Það eru til ýmis lagaákvæði um jarðhita, eignarrétt yfir honum og nýtingu hans, og síðan þessi þál. var samþykkt, hefur verið sett löggjöf um hitaveitur, en engu að síður eru mörg atriði í sambandi við þetta efni enn ekki nægilega skýrt mörkuð með löggjöf, og hér er um svo þýðingarmikið mál að ræða, að full ástæða er til, að um það sé til fullkomin löggjöf.

Ég vil í því sambandi minna á, að á þessu sama þingi var samþykkt önnur þál., sem flutt var af hv. 7. þm. Reykv., þar sem ríkisstj. var falið að undirbúa löggjöf um eftirlit með jarðborunum. Þetta var efni, sem var eðlilegt að tekið væri einnig með í þessa heildarlöggjöf. Síðan hefur sú þáttill. verið endurtekin á síðasta þingi, þar sem samþykkt var þál. um að skora á ríkisstj. að hraða undirbúningi löggjafar um þetta einstaka atriði.

Okkur flm. þessa máls var mjög vel ljóst, að hér er um yfirgripsmikið mál að ræða, og við höfum fullkomlega treyst því, að unnið væri að því eftir föngum af hæstv. landbrh. að undirbúa þetta mál og gera það sem bezt úr garði og að haldið væri áfram af fullum krafti athugunum á því, hversu jarðhitann mætti hagnýta, og að kortleggja jarðhitasvæði landsins.

Það, sem hefur orðið mér sérstök hvatning til að bera þessa fsp. fram nú, er einmitt það, að á þessu þingi hefur komið fram í hv. Ed. frv. frá tveimur hv. þm. Framsfl., þar sem einmitt er rætt um eitt atriði eða einn þátt þessa máls, en það er aðstoð við sveitarfélög í sambandi við jarðboranir og leit að jarðhita. Það sýnist svo sem þessum hv. þm. hafi þótt nauðsyn bera til að hraða þessu máli meir en raun ber vitni um og hafi því séð ástæðu til að bera fram þetta sérstaka frv. og taka út úr þennan þátt þessa máls, sem vitanlega er ekki nema eitt atriði þess. Skal ég á engan hátt gera lítið úr því, því að það er vissulega mikilvægt einmitt að setja gleggri ákvæði en nú gilda um aðstoð við sveitarfélögin í leit að jarðhita. Má í því sambandi geta þess, að því

miður hefur ekki verið talið fært að framkvæma þau ákvæði núgildandi löggjafar að greiða sveitarfélögum ákveðinn hluta af kostnaði í sambandi við leit að jarðhita, sem væri vitanlega mjög nauðsynlegt að gera og að það yrði framkvæmt svo sem lög gera ráð fyrir

Þetta eru í stórum dráttum ástæður til þess, að ég hef leyft mér að bera fram þessa fsp. nú til hæstv. landbrh., til þess að hv. þm. gæfist kostur á að kynnast því, hversu þessi mál stæðu nú í dag.

Landbrh. (Steingrímur Steinþórsson): Herra forseti, Mér er það mjög ljúft að fá tækifæri til þess út af fsp. hv. 2. þm. Eyf. að gefa hinu háa Alp. nokkra skýrslu um það efni, sem hér um ræðir, hvað hafi verið gert í því að rannsaka jarðhitasvæðin til notkunar jarðhita til ýmislegra þarfa í þágu þjóðfélagsins og hvað væri komið áleiðis undirbúningi að heildarlöggjöf um hagnýtingu jarðhitans. Ég hef hér í höndum mjög langa skýrslu um þetta mál, en treysti mér tæpast til þess að lesa hana alla upp og mun því nú við þetta svar, a. m. k. fyrst, taka þá kafla úr henni, sem mér finnst svara fyrst og fremst því, sem spurt er um á þskj 451.

Ég skal þá fyrst snúa mér að skráningu á laugum og hverum á öllu landinu, hitamælingu og efnagreiningu vatns og gufu og áætlun um magn jarðhitans á hverju hitasvæði og heildarmagn jarðhita á Íslandi.

Það er hægt að segja, eftir því sem mínir tæknilegu ráðunautar telja, að nú sé svo langt komið þessum athugunum, að í bili verði ekki komið miklu lengra nema með nýjum og stórvirkari tækjum, sem ég einnig kem að síðar í þessu svari.

Svo er talið, að heitar laugar séu á ca. 250 stöðum á Íslandi. Gufusvæðin eru yfirleitt talin 12, þ. e. Reykjanes, Trölladyngja, Krýsuvík, Hengill, Torfajökull, Kerlingarfjöll, Vonarskarð, Kverkfjöll, Askja, Námaskarð, Krafla og Þeistareykir.

Heildarvatnsmagn heitvatnslinda er samkv. gerðum mælingum talið 1500 sekúndulítrar. Hiti þeirra er breytilegur frá 100–150° C, en meðalhiti um 75° C og heildarvarminn, sem upp kemur, er kringum 400 millj. kílógrammakalóríur á klst.

Hér er skýrsla um gufusvæðin og hve mikið hvert gufusvæði er talið gefa. Vil ég leyfa mér að lesa það upp: Það er Reykjanes, talið 50 millj. kg/kal. á klst., Trölladyngja í kringum 30 millj. kg/kal. á klst., Krýsuvík kringum 75 millj., Hengill um 400 millj., Kerlingarfjöll um 400 millj., Torfajökull um 1500 millj. kg/kal. á klst., sem er langmesta hitasvæðið hvað þetta snertir, en liggur hins vegar ekki mjög þægilega. Svo er Vonarskarð, Kverkfjöll og Askja, það liggja ekki mælingar fyrir um þessi svæði, en Námaskarð um 120 millj., Krafla um 30 millj. og Þeistareykir um 75 millj. Samtals gera þetta 2680 millj. kg/kal. á klst., eða þetta er um það bil sex sinnum

meira en allar heitar laugar landsins. Þetta eru gufusvæðin, eins og ég tók fram áðan.

Skráning og mælingar á laugum og gufu hverum hafa farið fram á vegum rannsóknaráðs ríkisins og jarðhitadeildar raforkumálastjórnarinnar. Skýrslur um það efni er að finna í eftirtöldum bókum og ritum og tímaritsgreinum, — það tekur ekki langan tíma, ég vil aðeins nefna það: Það er fyrst rannsókn á laugavatni í skýrslu iðnaðardeildar atvinnudeildar háskólans frá árunum 1945–46. Í öðru lagi er það rannsókn á gufu úr borholum í Námafjalli eftir Baldur Línal verkfræðing. Það er frá 1952 í sömu skýrslu. Í þriðja lagi: Skýrsla um rannsóknir á jarðhita í Hengli, Hveragerði og nágrenni árin 1947–49 eftir Trausta Einarsson, Þorbjörn Sigurgeirsson, Tómas Tryggvason, Sigurjón Rist, Baldur Línal og Helmut Schwabe. Þetta er frá 1951. Þá eru í fjórða lagi efnagreiningar á hverum og laugum, það eru jarðboranir ríkisins frá 1951 og síðar. Þetta er lauslegt yfirlit, sem gefur nokkra hugmynd um, hvar er hægt að finna þessar upplýsingar.

Þá vil ég næst nefna rannsóknir hitasvæða. Nánari rannsóknir á jarðhitasvæðunum, bæði laugasvæðum og gufusvæðum, hafa verið framkvæmdar með jarðeðlisfræðilegum aðferðum og jarðborunum. Hér fylgir fskj., sem sýnir, að þessar athuganir hafa farið fram á ca. 60 stöðum víðs vegar um landið, sem ég tel ekki ástæðu til að lesa upp. Og þessar viðnámsmælingar hafa verið víða framkvæmdar með mjög góðum árangri. Þannig var við borunarframkvæmdir á Sauðárkróki fyrir heitu vatni, við Selfoss og víðar stuðzt að verulegu leyti við þær upplýsingar, sem viðnámsmælingar á þessum stöðum höfðu í té látið. Í öðru lagi eru það segulmælingar. Þær hafa verið framkvæmdar á 14 eða 15 stöðum. Í þriðja lagi eru það bergmálmælingar, sem hafa verið framkvæmdar á tveim stöðum, þ. e. í Námaskarði og á Reykhólum. Og í fjórða lagi hafa þyngdarmælingar verið gerðar á jarðhitasvæðum Námaskarðs og við Sauðárkrók, auk þess sem dr. Trausti Einarsson hefur, sem kunnugt er, framkvæmt þyngdarmælingar með þyngdarmæli jarðhitadeildar raforkumálastjórnarinnar víðs vegar um landið í vísindalegu rannsóknarskyni, og er skýrsla hans um þær prentuð í ritum Vísindafélagsins. Alls munu nú hafa verið boraðar á öllu landinu um 200 holur, en meiri hluti þeirra er boraður af hitaveitu Reykjavíkur í Mosfellssveit og annars staðar í nágrenni Reykjavíkur eftir heitu vatni til hitaveitunnar. Nokkrar holur boraði rafveita Hafnarfjarðar í Krýsuvík. Af þeim, sem rannsóknaráð ríkisins og jarðhitadeild raforkumálastjórnarinnar hafa borað, er töluverður hluti boraður eingöngu í rannsóknarskyni, en auk þess voru við allar boranirnar gerðar þær mælingar og athuganir, sem taldar voru hafa almennt rannsóknargildi.

Frá hagnýtu sjónarmiði séð eru mikilvægastar rannsóknirnar á laugasvæðum í Mosfellsveit og nágrenni við Reykjavík svo og gufu-

svæðunum í Krýsuvík, í Námaskarði og Hengli. Þær rannsóknir standa nú þannig, að ekki er talið, að lengra verði komið áleiðis nema með dýpri borunum en hægt er að framkvæma með þeim bortækjum, sem til eru í landinu, og þarf í því skyni að fá til landsins tvær tegundir af borum, aðra til notkunar á laugasvæðum í leit að heitu vatni, hina til notkunar á gufuvæðum til borunar eftir gufu. Bæjarstjórn Reykjavíkur hefur ákveðið að kaupa einn bor af fyrri tegundinni, en í frv. til fjárlaga fyrir árið 1956 er gert ráð fyrir 2.2 millj. kr. fjárveitingu til kaupa á bor af síðari tegundinni, þ. e. gufuborunum. Báða þessa bora ætti að vera hægt að fá hingað til landsins fyrir mitt sumar, og þeir eru báðir til muna hraðvirkari en þeir borar, sem fyrir eru í landinu, en með þessum borum mun fást úr því skorið, hvort áætlanir þær, sem gerðar hafa verið um magn jarðhitans, reynast réttar, og þá jafnframt því, hvort nægur jarðhiti er í raun og veru fyrir hendi til þeirra hagnýtingarframkvæmda, sem um er rætt að gera í þessu sambandi.

Þá vil ég segja örfá orð um rannsókn á notkunarmöguleikum jarðhitans. Þá hagnýtingarmöguleika jarðhitans, sem aðallega koma til greina, má flokka í fjóra flokka.

Í fyrsta lagi er það gróðurhúsarækt, og um það má það segja, að nú eru rekin við jarðhita gróðurhús, sem þekja um það bil 70 hektara lands. Jarðhitarannsóknirnar hafa þó látið þessa grein hagnýtingar jarðhitans mjög lítið til sín taka.

Í öðru lagi er það raforkuvinnsla. Skilyrði til raforkuvinnslu með jarðhita hafa verið allýtarlega rannsökuð og áætlanir gerðar um jarðgufurafstöðvar á vegum jarðhitadeildar raforkumálaskrifstofunnar, einnig bæjarstjórnar Hafnarfjarðar og bæjarstjórnar Reykjavíkur.

Engin veruleg tæknileg vandkvæði eru talin vera á raforkuvinnslunni, þótt reynsla sé engin fengin á því sviði hér á landi. Rekstraröryggi slíkra gufuafstöðva yrði þó væntanlega minna en öryggi vatnsafstöðva. Vinnslukostnaður raforku við jarðhita er talinn svipaður því, sem hann er í vatnsorkuverum hér á landi, þar sem virkjunarskilyrði eru góð. Magn þeirrar raforku, sem til mála kæmi að vinna úr jarðhita, er fremur lítið, borið saman við vatnsafl landsins. Þannig fengist í Krýsuvík rúmlega $\frac{1}{4}$ hluti þeirrar raforku, sem fæst úr Soginu fullvirkjuðu. Svo virðist því sem hagnýting jarðhita til raforkuvinnslu muni ekki skipta miklu máli í þessu landi vatnsaflsins, sem Ísland raunverulega er. Hins vegar er augljóst, að hagnýting jarðhitans í hitaveitum og iðnaði getur orðið landi voru mjög mikilsvarðandi.

Gera má ráð fyrir, að árlegur eldsneytisparnaður vegna notkunar jarðhita í þeim hitaveitum, sem nú eru starfandi, sé alls um 40 þús. lestir af gas- og ketilolíu, ef miðað væri við varmamagn olíu. Verðmæti þessa magns er nú um 28 millj. kr. Kostnaður við jarðboranir nemur nú að meðaltali 600

kr. á metra, og er því verðmæti þeirra 40 þús. metra, sem boraðir hafa verið, miðað við verðlag í dag, alls um 24 millj. kr. Er því árlegur eldsneytisparnaður vegna notkunar jarðhita tæplega 20% meiri en núverandi verðmæti borholanna. Að vísu ber að taka tillit til þess, að nokkur hluti varmans er numinn úr hverum og laugum án borunar, en þetta er þó tiltölulega lítill hluti. Mun óhætt að fullyrða, að borholurnar gefi varma, sem árlega samsvarar 32–35 þús. lestum af olíu. Er hinn árlegi eldsneytisparnaður því að verðmæti til hér um bil jafn áætluðu núgildandi verðmæti borholanna.

Allýtarlegar rannsóknir og áætlanir um hitaveitur hafa verið gerðar á vegum Reykjavíkurbæjar, jarðhitadeildar raforkumálastjórnar og Hafnarfjarðarkaupstaðar. Hafa þær athuganir beint að hitaveitum fyrir eftirtalda staði: Akranes, Akureyri, Hafnarfjörð, Húsavík, Kópavog, Reykjavík og Sauðárkrók. Sú reynsla, sem fengist hefur af hitaveitum hér á landi, og þær athuganir, sem gerðar hafa verið, benda eindregið til þess, að þessi hlið hagnýtingar jarðhitans muni verða hagkvæm og að hana megi auka til muna frá því, sem nú er. Má í því sambandi sérstaklega nefna hitaveitu fyrir Hafnarfjörð, Kópavog og Reykjavík frá Krýsuvík.

Þá kem ég að þriðja aðalþættinum um not jarðhitans, og það eru ýmiss konar iðnaðar-rannsóknir.

Jarðhitadeildin hefur allt frá árinu 1946 gert sér far um að kanna möguleika á meiri háttar efnaiðju við jarðhita hér á landi. Hefur m. a. verið leitað til ýmissa erlendra sérfræðifyrirtækja um þessi mál, og þessi erlendu sérfræðifyrirtæki eru bæði í Ameríku og Danmörku og kannske víðar hér í Evrópu. Þessir sérfræðingar hafa skilað álitserðum, svo sem hér segir: 1) um klórvinnslu og víttissóðavinnslu, 2) um fosfórframleiðslu, 3) um áburðarframleiðslu, 4) um sjóefnavinnslu, 5) um þörungavinnslu, 6) svifvinnslu úr sjó, 7) efnavinnslu úr síldarolíu, 8) mólavinnslu, 9) plastefnavinnslu, 10) þungt vatn, 11) saltfisksþurrkun, 12) heypurrrkun, 13) frystingu matvæla, 14) alumíníumoxíðvinnslu og 15) vinnslu efna úr gasi í jarðgufu, sérstaklega að því er snertir brennistein, vetni og koldíoxíd.

Af þessum möguleikum hafa þeir liðir verið kannaðir nokkru nánar, sem hér fara á eftir: Það er þörungavinnsla, athuguð af rannsóknaráði ríkisins. Tæknilega séð virðist ekkert mæla á móti slíkri vinnslu, en tvísýnt um fjárhagslegan grundvöll. Þá er það klór- og víttissóðavinnsla, athuguð af rannsóknaráði ríkisins og jarðhitadeild raforkumálastjórnarinnar. Var komið að þeirri niðurstöðu, að slík vinnsla gæti orðið allálitlegt fyrirtæki. Þriðja er fosfórframleiðsla, sem er í athugun hjá jarðhitadeild og ekki búið að gera sérstakt álit um enn. Sjóefnavinnsla hefur verið athuguð hjá jarðhitadeild og þykir gefa góðar vonir. Er í ráði að koma upp tilraunavinnslutækjum innan tíðar. Þá er það þungt vatn, sem er í athugun hjá rannsóknaráði og jarð-

hitadeild. Aluminiumoxidvinnsla hefur verið athuguð nokkuð hjá jarðhitadeild. Frekari athugunar er þó þörf, áður en nokkuð er unnt að segja um rekstrargrundvöll slíkrar vinnslu hér. Vinnsla brennisteins úr jarðgufu er í athugun hjá jarðhitadeild. Hafa tilraunavinnslutæki verið sett upp á Námafjalli og nokkur sýnishorn af hreinum brennisteini verið unnin úr gufunni, og er tæknilegum undirbúningsrannsóknum langt komið. Auðsætt er, að það mundi hafa hina mestu þjóðhagslega þýðingu, ef unnt reyndist að hefja hér efnaðju til útflutnings úr innlandum hráefnum, byggða á hagnýtinu jarðhitans.

Þá vil ég með örfáum orðum minnst hér á fræðilega þekkingu á eðli jarðhitans. Þær athaganir, sem hér hafa nú verið taldar, hafa mjög aukið við þekkingu manna á eðli jarðhitans. Hafa íslenskar rannsóknir á þessu sviði vakið athygli víða um heim. Yfirverkfræðingur jarðhitadeildar raforkumálastjórnarinnar, Gunnar Böðvarsson, hefur tvisvar verið til kvaddur af Sameinuðu þjóðunum sem sérfræðingur í þessum efnum til leiðbeiningar um rannsóknir á hagnýtingu jarðhita í öðrum löndum. Og kunnugt er, að hitaveita Reykjavíkur hefur vakið mjög mikla athygli víða um lönd.

Læt ég þetta nægja almennt um þær rannsóknir og tilraunir, sem unnið hefur verið að síðastliðin ár á þessu sviði, en sný mér að öðrum aðalþætti fsp., undirbúningi löggjafar um hagnýtingu jarðhitans. Ég þarf ekki að vitna í það, sem hv. fyrirspyrjandi sagði um það, hvernig þessi þál. kom fram, og læt það nægja, en ýmis undirbúningur undir heildarlöggjöf um jarðhita hefur farið fram samhliða jarðhitarannsóknum, og má segja, að það hafi eiginlega tvinnast saman að miklu leyti, því að löggjöfin hlýtur að byggjast á þeirri þekkingu og þeim rannsóknum, sem gerðar hafa verið, að miklu leyti. Og þekking sú, sem fengist hefur við þær á eðli jarðhitans, svo og reynslan, sem fengin er við boranir og hagnýtingu jarðhita hér á landi, hafa skapað þann grundvöll, sem vitanlega verður að byggja löggjöfina á.

Á s. l. ári skipaði ráðh. þriggja manna n., og í hana voru skipaðir prófessor Ólafur Jóhannesson, raforkumálastjóri Jakob Gíslason og Gunnar Böðvarsson verkfræðingur, sem er fyrir jarðhitadeild raforkumálastjórnarinnar, og var þeim falið að semja frv. til l. um jarðhita.

Nefndin hefur aflað með aðstoð utanrrn. gagna um löggjöf í ýmsum löndum. Vil ég þar nefna Bandaríkin, Þýzkaland, Nýja-Sjáland og ýmis fleiri lönd. Hefur Gunnar Böðvarsson m. a. ferðast erlendis í því skyni að afla sér sem fyllstra gagna um þessi mál og sérstaklega um jarðhita, olíuvinnslu, brunnvatnsvinnslu og fleira, sem hliðsjón varð að taka til við samningu frv.

Nefndin býst við að ljúka starfi sínu fyrir næsta Alþingi, þ. e. fyrir það Alp., sem væntanlega kemur saman á næsta hausti

samkv. þeim ákvæðum, sem nú er búið að gera um það.

Það fylgja þessu nokkur fylgiskjöl, en ég sé ekki ástæðu að fyrra bragði til að fara að lesa þau upp. Mikið af því er yfirlit yfir rit um þessi efni, bæði innlend og erlend, sem til eru. En vitanlega liggur það allt fyrir hv. alþm. til athugunar og glöggvunar. — Ég sé mér ekki fært að gefa frekari upplýsingar um þetta mál að svo stöddu.

Fyrirspyrjandi (Magnús Jónsson): Herra forseti. Ég vil leyfa mér að þakka hæstv. landbrh. fyrir þær ýtarlegu upplýsingar, sem hann hefur hér gefið um þau atriði, sem fsp. fjallaði um. Eins og ég sagði í ræðu minni áðan, geri ég mér fullkomlega ljóst, að hér er um mjög yfirgripsmikið mál að ræða, sem hlaut að taka langan tíma að ljúka við. Það er ljóst, að þessar athaganir hafa staðið allengi, enda var okkur flm. þál. kunnugt um það, að hafin hafði verið athugun á ýmsum þessum greinum, þegar hún var flutt, en einmitt niðurstöður þeirra athugana bentu ótvírætt í þá átt, að eðlilegt væri og rétt að útfæra þær sem mest, þar sem líkur bentu til, að mjög miklir möguleikar væru hér fyrir okkur í sambandi við nýtingu jarðhitans.

Upplýsingar hæstv. ráðh. leiða glögg t i ljós, að það hefur verið unnið af jarðhitadeild raforkumálaskrifstofunnar mjög gott verk í sambandi við þessi mál, og niðurstöður þeirra rannsókna sýna okkur ljóslega, að hér er um mjög fjölpætta möguleika að ræða í sambandi við jarðhitann, svo sem hæstv. ráðh. greindi frá í sinni ræðu.

Það kom fram í skýrslu hans, að það væri áætlað, að jarðhitanoftkun í sambandi við hitaveitur sparaði þjóðinni nú þegar um 28 millj. kr. á ári. Er af þessu augljóst, hversu þýðingarmiklar hitaveiturnar eru, bæði hvað varðar gjaldeyrisparnað, sem er okkur auðvitað feikilega mikils virði, og enn fremur hitt, sem allir vita, er við hitaveitur búa, hversu geysimikil þægindi þar er um að ræða. Hér fer því þetta tvennt saman, að geta veitt fólki aukin þægindi, sem jafnhliða fylgi mikill sparnaður, og er því vitanlega sjálfsagt að nýta það svo sem kostur er á og leggja á það alla áherzlu að leitast við að hagnýta jarðhitasvæðin sem best í því skyni, að sem allra flestir landsmenn geti fengið notið jarðhita til upphitunar í húsum sínum.

Hæstv. ráðh. gat um það í sambandi við endurskoðun á löggjöfinni um jarðhita eða um setningu heildarlöggjafar í því efni, að hún hlýti að verða að byggjast á þeim rannsóknum, sem fram færu, og þeirri reynslu, sem við þær fengist. Ég er honum sammála um það og sé enga ástæðu til þess að vera að finna að því, að þetta hafi dregist neitt úr hömlu hvað snertir bæði undirbúning löggjafarinnar og rannsóknarinnar að þessu leyti. En ég tel mikinn feng að því, að Alp. skuli fá að kynnast, hvernig þetta mál nú stendur,

og ég þykist mega segja það fyrir hönd allra hv. þingmanna, að það er vafalaust von þeirra eigi síður og jafnframt von allrar þjóðarinnar, að reynt verði, svo sem föng eru á, að hagnýta þessar dýrmætu orkulindir íslenzkrar náttúru til þess að bæta lífskjör þjóðarinnar á sem allra flestum sviðum.

20. Iðnréttindi.

Á deildafundum 28. marz var útbýtt frá Sp.:
Fsp. til iðnmrh. um iðnréttindi [199. mál]
(A. 647).

Fsp. var aldrei tekin á dagskrá.
